Wandry a smyki starego Augusta...

I.

To niy ma tak blank ajnfach, na isto niy ma. Kej czowiekowi pizło już rubo bez siedymdziesiōnt lôt, to te côłke życie, ftore już mu śleciało, napoczynô być jak srogachny pukel; przigibô, nakłōniô czowieku ku ziymi, jeżeś czowieku do imyntu sklupiały eźli tego kcesz abo i niy. A krapecki dyszczu, łoszkliwe same we siã ryjgyntropfy, choby ftosik klupôł ło blacha fynsterbretu alfabytym Morse'a: pōjńdź sam, przijńdź... szluknij symnōm szmektnego sznapsa, abo i dwa! August Przijńdź ku mie, przijńdź! Niy wieda kaj, nale we szrancku pod kōmputrym je na pozoryńdziu gryfnistô flaszecka i chnet wele prōzne sztamperliki.

Augustowi belōntali sie po palicy roztomajte myślōnki, kerych niy poradziōł, chocia spamiyntale kciôł, szmajtnōńć do dioska. Miôł ci August kejsik rechtora, ftory sztyjc citiyrōwôł starożytnich filozofōw, abo chocia ino łō łōnych łozprawiôł. Nôjczyńścij na tyn przikłô Sokratesa. Spamiyntôł August takô jedna gyszichta.

Kejsik przileciôł ku Mōndrokowi Sokratesowi jedyn mody czowiek, festnie snerwowany i rzyko:

− Suchej ino Sokratesie, musza ci cosik na gwôłt pedzieć, jako twōj przociel...

− Strzimej sie − przerwôł mu Sokrates.− Jeźli to, co kcesz mi pedzieć przesiôłeś bez trzi zubery, cedziôki. Piyrszy to cedziôk prôwdy. Badnōłeś gynał, eźli to, co kcesz mi pedzieć je na isto prôwdōm.

− Niy − łodpedziôł tyn istny − kej jô ino cosik słysza, to zarôzki gôdōm dalszij.

− Nō ja. Nale pewnikym przesiôłeś to bez drugi cedziôk. − gôdô juzaś Sokrates. − Je to cedziôk dobrōci a sprzijaźliwōści. Tōż co kcesz mi rzyknōńć? Bo kej to przecamć niyprôwdziwe, to możno chocia sprzijaźliwe.

− Niy, niy zrobiōłech tego, na prociw...

Sokrates przerwôł mu i rzyko:

− Zebiermy i dejmy se trzeci cedziôk aq postôwmy sie pytani, eźli kōniyczne je pedzieć mi to, co ciebie tak snerwowało.

− Naskwol to niy − łodrzykô przcicycin....

− Ja tōż − chichrô sie Sokrates i rzōńdzi dalszij − jeźli bydziesz kciôł mi cosik pedzieć, co ani prôwdziewe, ani dobre i ani kōniyczne niy ma. Yōż pochowej to i blank mie tym niy łobciōnżej.

Dlô mocki ludzi, łosobliwie tych festelnie wiyrzōncych, pobōżnych, myślōnek, iż łōni zemrzōm, a wszyjsko naobkoło bydzie twać, za Boga niy mieeć szlus − je ci blank aufryjgujōncy. Nale nasze żywobycie spōłczysne, to zycie gibke. Przeca niy idzie we teraźnich czasach smyczyć ze sia ciynżkij fōry „idyjôłōw" a „rômantiki". Wszyjske gynał miarkujōm, iże kej rajzuje sie fōrt

fligrym, trza na isto łostawić ciynżke bmbetle, klamoty. Poćciwô starô dusza bōła pasownô, kej ci ludzie żyli langzam, poleku. Nale dzisiôj je ci łōna za ciynżko. Niy ma dlō nij placu we fligrze. Możno to i bali żôl, nale niy idzie czegosik erbnōńć za nic, za psinco. Eźli sie mô rôd gibkōś, eźli sie kce pożyrać przestrzyń, luftraum niy lza mieć przi siã srogachnych pakytōw. Nôjważniyjsze to gynał miarkować, czego sie tak yntlich kce, i być fertik za to sprze zabulić. Kej czowiek wiy gynał, co kce, poświyncô swoji kofry. Mogesz nale czowieku rajzować we wagōnie bagażōwym. Niy spodziywej sie czowiyku, iże bydzie ci ftosik we tym azistōwać. I niy spodziywej sie tyż, co ftosik zebiere za cia twōj... klawiyr do swojigo dopeldekra. Pewnikym niy!
Możno tak by szło napocznōńć gyszichta ło starym Auguście, kery swoji miano erbnōł po starziku łocaubrowanym cysôrzym Oktawianym, kerymu dali bajnama Augustus, znaczy dostōjny, bōski, wyniōsły. Śtyrdziystolytni kejsik August łostôł dzieciym, bajtlym we wszyjskim, króm zachów kuplujóncych sie ze bildónku. A bōł to na iste kyns chopa, blóndin, ze fresóm czerwiónóm choby surowô łowiynzina, ze zielóniatymi blyszczami, ze takōm ci blankowóm szyrokóm gymbóm. Miôł ci łón take zaślimtane łod cygaretowego smóndu i zbrónotniałe łod niymocnych leberk ślypia a ku tymu jesce stopierónsko zachrapociały głós... We laborze, przi szrajbtiszu, bół tak starucny jak samô wiydza. Ale miôł gyfile, popyndy i inklinacyje maluśkigo synecka. Łōnego duchōwô łosobowoś, blank sie niy łozwijała, łostôwała we wiynkszyj czyńści na poziómie dziecio. Z tym ino, co dzieckowe prziwyki zakórzyniyli sie wniym festelnie bez śtyrdziyści lôt jejigo życiô. Hilda, Hildyńka − jak jōm mianowôł − spómógła mu przezwyciynżyć modziyńczô niyśmałóść. Kej ino łōnego srogô bojónczka niy dozwôlała mu na wykónanie potrzybnych posuniyńciōw, łōna uprzydzała go we półówie drógi. Gangi, aufszwōngi łōnego byli jakesik take synkowate, gwôłtówne, a na przidowek niyśmiôłe, deszperocke i niyme. Hilda gôdała za łobiuch i bóła dyszkretnie śmiôłô a darsko. Dyszkrytnie – bo łōnego widzynie postympowaniô modych dziołchów wandlowało sie jesce gównie ze czytaniô „Klubu Pickwika”. Śmiôłość tyj dziołchy mogła ci go przelynknóńć i łobmierzić. Dziołcha jednakowōż blank zachowała markiyróngi jóngfery ze wywołanego rómanu Dickensa, nale ku tymu poradzióła zrobić, sprawić zawdy tyn piyrszy krok, tyn piyrszy szrit,wszelijake przinależitości i skiyrować kôżdô łozprôwka na wszyjske słószne miyłósne tymy. August zawdy sie godziół na to, iże podanie jak wiynkszóść ludzi, musi cyganić, musi snochwiać na doczkaniu małe łoklepane cygaństewka a śćmiywki, coby sie łod czegosik wykuglować, cygaństwa dlô szczyndzyniô uczuciów inkszych ludzi, cygaństwa ino dlô

dukniyńciô nadbytnich spiyrków, cygaństwa na muster pobóżnych winszbildow, cygaństwa, ftore tak prôwdóm, sóm ganc ajnfach fantazjyrówaniym i ftore ku tymu sóm łoznakóm jejigo wnótrznygo życiô ... artisticznygo. Można artisticznego, nō, bo jakigo by inkszego? Nale, jake ino by niy byli grónty tych cygóństw, kminiyniô, gôdanie zawdy „przziprawiónyj" prôwdy sprôwiało mu na isto srogo utropa. Jednakowōż krōm tych cufali miarkowôł August gynał, kapowôł blank do łostatka, co mode lata niy zetwajōm wiycznie i bydzie sie traciōł jak te liściô na podzim... Liście, listecki, wiela by sam szło gryfnego łō nich pedzieć. Spōmniôł mu sie ino taki angiylski angyjber, Paul Johnson, kery bōł ci rōłz wypedziôł take mōndre słōwecka:

„Starzyjōnc sie, stowōmy sie podane na podzimowe liścio. Naszô staroś, zeszły wiyk, niy przinoszo jednakowōż caubrownyj rykōmpynzaty, zglajchowaniô, jake ci to u schōłku życiô, u lyjbynsabyndu erbuje liście − łoznaczô jedzinie, co flekōm je daleko do szalyństwa słônycznych farbōw − sōm ćmawe, szpetne, niyszykowne a żadne i skazujōm zagrōżynie. Ja, a to potrza boczyć, iże żyć, na isto żyć. to niy znaczy doczkać czasu aże burza i pierōnobicie przyjńdzie, nale... trza naumieć sie tańcować uciysznie na dyszczu."

Spómniôł sie Augustowi inkszy zimowy dziyń. Niy ćmawy, kalny tóm razóm, ale całbrownie farbisty. Gorko klara na bezchmórnym niybie; kóralówe tify Dolomitów, ftore lyskali różowo, pómarańczowo i biôło nad stromami i śniyżnymi spadami. Sjyżdżali na nartach bez sage modrzyniowe lasy. Śniyg mróngaty ciynióma stromów łozpościyrôł pod jejich szłapami jak łogrómnucnô biôło-modrô skóra tigra. Światło słónca bóło pómarańczōwe pojstrzód tych bezlistnych astków, a we zwisajóncych brodziatych mchach mergrinowych jak samiuśke morze. Sućki śniyg krzyńściół pod nartóma, luft bół ciepły, a ku tymu łostry. Kej wychynół ze lasa, sroge weliste skłóny leżeli przed niym choby jaki łobrys całbrownygo ciała; jóngferski śniyg ból głôdkóm skóróm, letko ci ino mróngatóm we zachodzóncym popołedniowym słóńcu i mechcóncóm łod brilantów, lamyty i flitergoldu.

− Niy byda już nigdy taki szczysny − pediôł do siã, kej sztartnōł we drōga. − Nigdy, chobych żōł i côłke sto lôt... miôł wtyczôs... nôście, nale tak wteda czuł i tak tyż razinku wtynczôs myślôł.

Zicnōł na takij łodrôpanyj bance przi drōdze, wele dôwnyj haltynszteli i − jak zawdy miôł ci to we zwyku − zamyślōł sie, stôł sie zastarany, blank niyłōbycny.

− Niy ma nic gorszyjszygo niźli te chopy, co to czujóm ci sie we łobowiónzku jawnie ukazôwać swoja szwarnota, szykowność i mynskóść, paradziôrze, ftorzi kej sie chichrajóm, to tak choby gryjźli łorzechy ... tyn stopieróński rechót ... Te

dziamdziały wartko pukajóm i wyślimtujóm sie na cyckach piyrszyj natrefiónyj baby, choby bóła i żadnô jak noc przed geltakiym ...
Zdô mi sie tyż − tak medikowôł August we tym swojim filipie − jeżech tego isty, co dzioboł po to stwōrzōł naszô młōdość cobychmy ci fōrt i jednym ciyngym popôłniali fyjlery, robiyli błyndy. A Pōnbōczek juzaś wypokopiōł we tyj swojij mōndrōści dojzdrzałōść i starość, cobychmy poradziyli za te wszyjske fyjlery i życiōwe błyndy ućciwie, nale to richtik ućciwie zabulić.

Kej zaszôł miesiōnczek i pogaśli wszyjske lampy, a drōbniuśki dyszczyk napocznōł bymbnować po dachu i fynsterbrecie, łogrōmnucnô ćma łogarła côłki świat. Wyglōndało ci na to, iże nic sie niy łoprze tymu zalywowi, tyj powōdzi nocy; śćmiywek wlazowôł bez dziurki łod kluczy i fugi we dźwiyrzach, łōn ci wypôłzôł zeza forchangōw we łoknach i wdziyrôł sie do szlafcimra, kaj łykôł – sam jakisik zbōnek ze miedźnicōm, tam juzaś blumynwaza ze czerwiōnymi i żōłtymi jorginiōma, łōwdzie kōmoda ło łostrych kantach i twardych gysztaltach. Niy ino myjble łoztôpiali sie we tym ćmoku, ze ludzi tyż niy łostôwało nic, co mōgłoby skôzać „to je łōn", a „to je łōna". Lecy kedy wznōsiōła sie ino rynka, choby ino po to, coby cosik chycić abo łodsztuchnōńć; lecy kedy ftosik jōnknōł abo łosmiôł sie głōśno, choby dzielōł sie szpasym ze nicōściōm...
Deptôł terozki cestōm pogrōnżōny we mankuliji a we filipie kłymbiōły mu sie deczko jankorne myślōnki.
− Chop we mojich latach dowo sie już pozōr, miarkuje iże żywobycie niy ma nōm dane rōłz i na zawdy, kôżdy dziyń przikludzo nôs do tego fajrantu, kôżdy je przeca inkszy, kôżdy niypodobny, kôżdy moge tyż na isto być łostatnim. Trza sie gibać, trza sie uwijać, coby tyn kôżdydziyń fest utrzimać, choby ino to bōło na papiōrze.
A jeźli wszyjsko łostanie take same, kej mie już sam niy bydzie? Eźli ksiónżki, tastatura kómputra łodbadajóm sie łod mojich palcysków, moje ancugi, hymdy i szlipsy zaboczóm wónianiô mojigo ciała? A ludzie, przociele? Eźli bydóm chocia bez łoka mrzik gôdać ło mie, bydóm sie dziwać mojij śmiyrci. Tak ci bez kwilka możno ja – zatym blank przepómnóm, zawdy wszyjske przepōminajōm. Niy kmińmy sie, przocielu, ludzie pochowióm we pamiyńci jednako wartko, jak przisujóm we ziymi, we grobie naszô truła. Naszô bolónczka, przónie, wszyjske nasze pragniyniô łodyjńdóm do kupy snami i niy łostanie po nich bali i próżny, wilgły, zgniōły plac. Na ziymi na isto, prôwdóm niy ma próznych miyjsc, bala prōznych placōw!
A terôzki poradziōł ci sie August forsztelować, wystawić: raj, na modrusiyńkim niybie klara ciyngiym blynduje i grzeje, choby halbecka starzikowego bimbru,

niy ma ani radijoka, ani telewizyji, mobilniokōw, ptôszki sztyjc ćwiyrkolóm, fōrt ci naobkoło roztomajte farbiste kwiôtki, Jadam i Yjwa ci blank sage, ani ci tego fajgowygo liściô na sia niy majóm i... blank nic niy poradziyli zbajstlować, napochać ... Dziepiyro kej łōnych łobiuch Pónbóczek ze tego paradizu, raju wyrzynół, jyni sie wartko robiyniô dziecek. A to tyż ino skuli tego, co ta Yjwa blank zbamóńciół tyn łoszkliwy dzioboł, kery sie we szlanga przemiyniół. I to ci na isto bōł ōświekry, szwigermutry! Ino czamu wszyjske bez stolycia malyrze, wywołane kōnstmalyry przedstôwiajōm Jadama i Yjwa ze nablami, pympkōma? Gynał te nable idzie uwidzieć na bildzie Lucasa Cranacha we naszym Muzyjōm Narōdowym we Warszawie, abo bild Tycjana we Muzyjōm Prado we Madricie, lebo jesce kaj indzij.

August zwykowo pyndaluje do swojigo szynku. Już bydzie ze dwadzieścia pôrã lôt kej wandruje tam, coby być miyndzy kamratami, przocielōm a i tyż ku tymu cudzymi, łod ftorych wiela sie idzie dowiydzieć i mocka naumieć. Seta ze zoftym, zatym drugô... nikedy dōjńdzie do szejściuch... nale August nigdy niy ma łożarty, mô stopierōńsko sztramski, mocny łeb... tak gôdajōm zawdy łōnygo znôjōme. Kejsik poradziōł ci August mocka interesantnygo łozprawiać a jejigo kamraty i cufalowe suchôcze ze dociyrnōściōm go suchali. Dzisiôj niy bōło mu do gôdki, bo spōminôł przi trzecim sznapsie lata łoziymdziesiōnte kej ci to we siyrpniu jednygo roka wykludziōł sie ze swojōm Hildōm do Italijokōw. August ze Hildōm wandrowali po świycie łod siedymdziesiōntygo roku. Zarachowali kieladziesōnt krajōw, dziydzinōw a zawdy łōnym bōło mało. Tam we Italiji natrefiyli na polskigo dichtera a wywołanego historikera, dochtora Jorga Hordyńskigo, ftory łōnych łoprowôdzôł po cołkij Italiji i mocka urōkliwych gyszichtōw przekôzać poradziōł. Dugo we gowie Augusta łostała na tyn przikłôd caubrownô Floryncjô.

Hajna, jajigo babeczka, Hanys, Antek Pikulik i ze poruch inkszych zicli wele niygo. Kôżdy ze biyrym we gracy (lebo ze sznapsym), bo gynał miarkowaali, iże August, jak to mô we zwyku po trzech sznapasach, napocznie juzaś bajdurzić, łozprawiać ze fantazyjōm a interesantnie.

− Mocka my bez piyndziesiōnt lô wandrowali po świycie ze mojōm niyboszczkōm Hildkōm − napocznōł spōminać August ze jakimsik takim fest srogim jankorym i takōm niyzwykōwōm mankulijōm. − Co mychmy zwiydziyli i łobejzdrzeli, to ino nōm we palicach łostało; niy idzie tego żôdnymu inkszymu przekôzać. Nale zdziebko poprōbuja, bo mi sie terôzki festelnie mierznie bez tyj mojij babeczki we chałpie i wiela niy brakuje, cobych niy prziszôł ło gowa. To ci bōło cheba we 1980 roku, we tym gryfnym kosokowym miesiōncu, siyrpniu

bylichmy we Italiji. Łokludzôł nôs po tyj ci dziydzinie nasz polski dichter i publicista Jerzy Hordyński. Łōn miyszkôł już łod wieluch lôt, na stałe we Rzymie i beztōż mōg nōm mocka, sporze na isto roztomajtych interesantnych zachôw łozprawiać i pokazować. Pizło mu wtynczôs szejśdziesiōnt jedyn lôt. Jôch tak w gangu notiyrōwôł wszyjsko, co mi sie pod kuglszrajber prziplajńtało i ze tego terozki sprōbuja cosik ze cwekym wykryńcić. Dzisiôj możno ino połozprawiōm ło italijōńskim miyście, ło Floryncyji.

− Nō tōż bylichmy grōmadōm we katyjdrze Duomo we tyj Floryncji...

Na sklepiyniu kupeli (kaplicy) byli malónki, ftore pokazôwali direkt nôjbarzij łokropiczne bildy ze piykła. Tam, w tym świyntym miyjscu, do kerego niy lza bóło wlazować we krótkich galotkach (we szortach) i jaklach bez rynkôwów, idzie łobejzdrzić blank sagich ludzi – gryszników – ze łozgoranymi szperhôkami powstyrkanymi we rzicie. Taki cufal, miarkujecie, prôwda?

Noc we samym pojstrzodku Floryncyji, caubrownie łoświytlōne Stare Miasto. Ze ćmawego wtynczôs piazza wyłōniô sie, zjôwiô sie we świyle leflektōrōw, szajnōw strzydniowiyczny we kôżdym cyntimyjtrze Palaccio Vecchio ze łobłōnczastymi łoknami, zymbatymi blankōma i zwōnicōm, kerô direkt szczylô we czôrne niybo.

Przed porozżyganym ciferblatym zygôra flyjdermausy, latopiyrze do samygo rozwidnioka fōmlujōm, laufrujōm za kopruchōma, ło szaroku we rozdyrgotany łod bicia glokōw luft śmigajōm wyń szwalby, mocka szwalbōw.

My, we ćmawym przilobleczyniu na grōntladze marmōrowych rzyżbōw pōstaci zastygniyntych we mōmyńcie gwôłtu lebo mōrdu, wylejźli na plac ze festelnie ci zaciyniōnyj Loggia dei Lanzi. Nasze blade lica łobyrtali sie jak zōnynblumy we strōna palastowygo światła. Sztopli my tam, kaj zgōrali na sztōłsie Girolamo Savanarole dōminikanera, ftorego tameszne mieli za kecera, schizmatika i tego ci łodstympce, i dźwigli my weźrok we strōna łoknōw, we ftorych mocka ludzi trefiōło sie łoko w łoko ze śmiyrtkōm. A kajniykaj łobłôpiali sie gryfne pôry modziokōw we ćmawych toskańskich winklikach, we caubrownych zaōłkach.

Mielichmy pod szłapami côłke floryncke Stare Miasto: srogachny pukel katyjdry, łoświytlōnô wiyża Palazzo Vecchio.

Gôdô sie, to takô krześcijōńskô legynda, iże jedyn ci krześcijōński ciyrpiyntnik San Maniato podniōs swoja uchlastniyntô gowa ze piôsku rzymskigo amfityjatru we Floryncyji i powandrowôł śniōm pod parzōm na grōniczek po drugij zajcie rzyki Arno, kaj do dzisiôj leży we spanialisym kosciyle. Stôlichmy na takij starożytnij hulicy Bardi (via dei Bardii) ze kościołym Santa Lucia pojstrzōd palastōw wystawiōnych kajsik bez pijynżnych handlyrzōw sześset lôt tymu

nazôd. A na drugim brzygu tyj rzyki Arno widać szpicate wiyże Piazza Signoria, kaj skorzij hangli mnicha Savanarole a ku tymu jesce Galerijô Ufizzi (Galleria degli Uffizi) kaj pôłno je ukrziżowanych Krystusōw. We tyj sztramskij galeryji przetrôwiyli my pôrã godzin a i jesce niy wszyjsko dali my rada łobejzdrzić. Bylichmy tyż we kaplicy Capponich w Santa Croce a stamtōnd do Palazzo Vecchio powandrowalichmy wrōłz piechty...
Palazzio Vecchio... gōwny ajngang, wchōd łod strōny Via dei Leoni... my same poszlichmy wzduż Via Neri, a zatym przedostanyli my sie na drugô zajta rzyki bez taki gryfny Ponte alle Grazie...
Nō i dalszyjszy wander. Przed Museo Bardini rosnōm strōmy, kere zasłōniajōm uliczne laterny... Caubrowny ausblik, łobrôz... blank ci niy do przepōmniyniô. Mało izba na gōrce, na giblu Palazzo Capponi. Trzi biylōne wôpnym ściany sōm gołe. Na szczwortyj wisi srogi łobrôz namalōwany we trzinôstym wiyku bez sztifta Giovanniego Cimabue i przedstôwiô łōn Przenôjświyntszô Paniynka. Łobrôz wydowo sie łogrōmnucny we tyj niysrogij izbetce. Ta Madonna, ze przechylōnōm ździebko gowōm jak u zaciykôwiōnygo ptôka, zaziyrô spode pōłprzimykniyntych powiykōw na maluśko pōstać, kerô śpi pod łobrôzym...
Wlejźli my ze wrzasklawyj hulicy do Farmacia di Santa Maria Novella, nôjstarszyj japtyki na świycie, jednego ze nôjszykownij wōniōncych miyjsc na mamulce ziymi. Bez pôra minutek trza bōlo stôć ze łodgibanōm gowōm i fest zawrzitymi łoczami, i wdychać arōmy spanialistych mydłōw, tōnikōw, kryjmōw do kupy ze wszyjskimi inkszymi składnikōma ze tyj pracōwni. Farmacia di Santa Maria Novella sōmsiaduje ze klôsztorym na Via Scala.
Wiycie, motorbōłtym szło dokulać sie do Museo Bardini a zatym polekuśku ci pōjńść we strōna rzyki a kej sie przelazowało bez Ponte alle Grazzie szło juzaś uwidzieć lyniwy nurt tyj rzyki...
We kościyle Santa Croce za gōwnym ōłtôrzym bōła kapelka (kapliczka) Capponich, kerô dlô familije Pazzich postawiōł Brunelleschi i wtynczôs bōła ci łōna jednōm ze perli renysansowyj architektury i przilygała do kościoła Santa Croce. A dōjńść ku nih idzie krojcgangym ło łukowatym sklypiyniu...
Ze Palazzo Vecchio już niyskoro na łodwieczerz wylejźlichmy na plac, a na plecyskach czuło sie dych strzydniowiycznego zōmku i musielichmy łostatni rōłz kuknōńć wysoko do gōry na zymbate blanki... Zapôlōły sie leflektory, łōnych światło łobmyło chropate kamiynie a kej już szwalby wrōciyli sie do gniôzdōw wyfurgli piyrsze flyjdermausy, latopiyrze. Tam we tym Palazzo Vecchio bōła dôwnô tymu nazôd izba Niccola Machiavellego wele Sali Lilli ze

keryj łokiyn szło uwidzieć i katyjdra, i wele „kampanila” Giotta, glokynturm, zwónica, ftoro styrcy wele katyjdry Santa Maria dei Fiore.
Niy łobyło sie bez byzuchu na Piazza della Signoria, gōwnygo placu we tyj ci szykownistyj Floryncyji.
Na łostatek wrōca sie jesce ku katyjdrze Santa Maria dei Fiore, Duomo. Łostała łōna wystawiōnô we Floryncyji na placu dôwniyjszego kościoła katyjdralnygo Santa Reparat ze IV wiyku.
Nôjbarzij fascyniyrujōncym zabytkym Floryncyji je razinku Duomo, znaczy katyjdra. Jeji łogrōm nôjlepszij moge spobōdz szpacyr bez szmalowne gōnki, hulicki Starego Miasta Floryncyji. Bez jakisik czôs łotôczajōm nôs naobkoło strzydniowiyczne ansichty, elewacyje pobliskich kamiynickōw. I dziepiyro blank nôgle, kej wlazujymy na plac Piazza del Duomo, łoroz naszym łoczōm ukazuje sie mōnumyntalnô budōwla. Przepiyknô świōntynia ugarnirōwanô chyba nôjbarzij fasciniyrujōncōm , caubrownōm koloristikōm zewnōntrznych ścianōw katolickich tympli.
Jakech już rzōndziōł, na terynie Starygo Miasta znôjdujōm ci sie nôjważniyjsze zabytki, rylikty Floryncyji. Syrcym je Piazza della Signoria nale, krōm tego je tu tyż Katyjdra, Palazzo Vecchio, Galeria Uffizi i Dōm Dantego Alighieri, italijōńskigo dichtera i filozofa we ftorym je Museo Casa di Dante przi Via Santa Margherita.
Łod tego Jorga, gôdali my sie na łostatku za jedno, usłyszôłech szykowniste a mōndre słōwecka: Fto sie śmieje tyn dugo, dugo żyje. Ale kej sie dugo żyje, to niy ma nic do śmiychu! I richtik, miarkuja terôzki już, iże to je na isto prôwda!

II.

Kejech ból blank mody kciôłech być już moc starszyjszy; kciôłech już kurzićcigarety, kciôłech słepać gorzôła i kciôłech już fest zolycić i zadôwać sie ze roztomajtymi szwarnymi dziołchami, kerych nałobkoóło bōło sporze sam u nôs we Chorzowie... Terôzki jeżech już moc zwiykowany, to terôzki kciôłbych być jesce blank mody; kciôłbych jesce kurzić cigarety, kciôłbych jesce ci słapać gorzôła ... i co to jesce bóło te trzecie? Ja, ja ... miarkujecie, prôwda.
A już nasz barokōwydichter, poyta Wespazjan Kochowski uznôł, miyniōł ze côłkōm powôgōm, iże „Tyn żyje, fto pije" i to kajsik pomiyndzy twōrzyniym poyzyji patrijōtycznyj a religijnyj, kerô bōła łōnego fachgybitym, wywōłanōm szpecijalnōściōm.
August, kej tak siedziôł sōm we chałpie rôd spōminôł roztomajte fale i cufale ze swojigo życiô. Kejsik, hańdôwnij, za dziecka bōł łocaubrowany naszym srogim Ślōnzôkym, szpasownym wigyjcym a kocyndrym Stanisławym Ligoniym, wywołanym Karlikym ze Kocyndra. Nale niy ino łōn sam sie szykowniście zapisôł we ślōnskij historyji. Drugim takim, kery niy dowôł pokōj Augustowi je, a tak po prôwdzie, to bōł tyski grof mianowany Til Sowizdrzôł abo inakszij Dyl Ojlynszpigel. Łōnego czasu wysznupôł August we jednym ślōnskim cajtōngu (a spomōg go jejigo miymiecki kamrat Peter K. Sczepanek) mocka gryfnistych gyszichtōw łо tym chopie. Jak miarkujōm wszyjske Ślōnzôki byli my zawdy miyndzy kładzidłym a nakowōm. I ino nasz ślōnski śmiych i dobrô launa bōła na isto łodpowiydziōm na procne losy tyj dziydziny a tyn ci szpas i humōr nigdy niy łopuszczôł tego Dyla Ojlynszpigla ło kerym tela medikowôł August.
Mianowôł sie łōn Waldemar Niesiestrōj tela, co powszychnie wszyjske samtukej mianowali go Waldemannym. Urodziōł sie we Leśnicy (Leschnitz) kole tego wywōłanygo Anabergu we zabranyj miyszczańskij familiji i jako jedyn ze mało ftorych Ślōnzôkōw, kerzy sie urodziyli na łostatku dziewiytnôstygo wieka, napocznōł ci łōn sztudiyrować prawo, i to niy bele kaj, ino we cysôrsko-krōlywskim Wiydniu. Nō ja, Wiydyń słynōł ze mocki szykownistych kafyjōw, szynkōw, kaczmōw i restaurantōw, ftorych bōł Łōn fest czynstym gōściym, byzuchantym. Możno tyż i skuli tego do łostatka sztudiyrowaniô niy dotwôł.
I niy ma mu sie tam blank dziwować. Bo znôł pewnikiym i taki kafyj „Café Schrangl", ftory bōł we małym budōnku (za blank starego piyrwyj rajn tam niy mōgli wlazować samotne baby, to możno i Waldemann mało kej tam skuli tego wlazowôł) na Tiefer Graben blank ci poblisku Dreifaltigkeitssäule, takij srogij kolōnny, kerô ustôwiyli dlô upamiyntniyniô srogij i łoszkliwyj zarazy we tym ci

Wiydniu. A szło ci tam, we tym ichniyjszym „menu” nôjść moc roztomajtych, moc szmektnych maszkytōw: tortynsztikle Indianerkrapfen, Strudel mit Röster, Keisermelange (czôrny kafyj ze żōłtkym i kapeckōm kōniaku), „gebackene Mäuse” (pieczōne myszy – ja, ja tak sie to mianowało), Bischofsbrot (take nasze zozworki), Krampus (figōrka dziobołka wypiykanego z ciôsta chlybowygo), Kesierschmarren (szpliterki ze kyjzōm), Doboschnitten (tyż take ci maszkytne szpliterki tela, co polywane karmylym), nō i roztomajte wina: Grüner Veltliner abo tyż jesce Blauer Zweigelt. Nō i musiôł być ku tymu kafyj „Kapuziner” ku ftōrymu dôwali tyż jesce zawdy glaska abo zbōnuszek zimnyj wody. A możno tyż wlazowôł do szumnyj „Grand Café” we dziylnicy Alsergrund kej mōg ci deptać ło rozwidnioku, letko jesce bamōntny na nôjważniyjszy we Wiydniu smyntôrz Zentralfriedhof, kaj sōm pochowane take ludzie jak: Johannes Brahms i Franz Schubert, szałszpiler Curt Jürgens, Eduard, Josef i jesce łoba (Johann-łojciec i Johann-synek) Straussy. Pewnikym nale mōg tyż słyszeć taki fal, kery przitrefiōł we hotylu „Sacher” na Augustinerstrasse.
Bōł to nôjbarzij sztramski hotyl we dôwniykszym Wiydniu. I tam rôłzczasu kuzin cysôrza, arcyksiōnża Otto wylôz do hotylowygo antryju („westybulu”) i pokôzôł sie hormiji wysztiglowanych wiydyńskich mamzeli sagi jak turecki świynty ino ze maluśkōm deczkōm przi pôsku i we madziarskij czôpce ze takim srogachnym fyjderpuszym na palicy. Niy idzie terôzki spomiarkować tak na zicher do łostatka, nale mōg tyn nasz Waldemann nynać (pijyndzy przeca miôł mocka) we cysôrsko-krōlywskim hotylu „Imperial” przi Kärtner Ring 16 jak sie szło łod Schubertringu a kaj na ścianach pôłno bōło malōnkōw, łobrôzkōw za rajōm łolyjnych Habsburgōw. A możno tyż kejsik zahaltowôł we takim blank ci maluśkim hotylu (miana już żôdyn niy boczy) gynał kole Franz-Joseph Bahnhof i jak kôżdy czowiek, ftory przikwanckô sie do Wiydnia, miôł rôd tyn wiydyński Prater ze jejigo srogōm gōndlōm. Fijakrym abo droższkōm jechôł se łod Ringu (Ringstraβe), łod kerego grōntowała sie, powstôwała szyrokô i na isto moc szumnô hulica ze roztomajtymi stawiyniōma, dynkmalami, palastami, parkōma bez gryfnistô Ausstellungstraβe i Straβe des 1 Mai i Eduard-Lang-Weg na tyn możno nôjstarszyjszy, nale i nôjgryfniyjszy na côłkim świycie rōmelplac. Bo i tam je ci sporze roztomajtych kafyjōw, szynkōw, kaczmōw i czego tam jesce. Piyrszô gospoda wystawiyli tam już we 1603 roku. Zatym postawiyli ci tam tyż roztomajte szpasowne tyjatry, kabaryty i kaspertyjatry. A łod takigo ci jednygo markotnygo błôzna Hanswursta wziyno sie miano rōmelplacu – „Wustelprater”. Wiela tyż musiôł Waldemann ło tym wigyjcu słyszeć, bo sōm łōn przeca bōł kocyndrym côłkim pyskiym. Niy mōg tyż łobcyrklować, łōminōńć Grinzingu

(to je po drōdze na Kahlenberg). Kejsik to bōła takô maluśkô dziydzina, ftōryj czyść przyniysło blank mode wino (Hauriger). I August tyż miôł festelnie rôd te knajpecki na Grinzingu, a wiela August tam tego modego wiyna wysłepôł, to łōn sōm nigdy sie sam niy asiōł. Prôwdziwô „winiarnia”, wajnsztuba to tyn nasz Waldemann tyż pewnikiym poradziōł zmiarkować, bo idzie jōm łozpoznać, idzie jōm poboczyć po tym, iże nad dźwiyrzami zawiyszōnô, przidziyrganô je asta sośnicy i tabulka ze takim napisym: "Ausg'steckt" („łozewrzite) i ino tam podôwo sie richticzne wino wiydyńske włôśnyj roboty. Te słōwecko „heurigen” je tyż ku tymu mianym modego wina, nôjnowszyjszygo rocznika słepanego łod zawdy (już ci tyż za czasōw wiydyńskij gyszichty Waldemanna) we srogi fajer 11 listopada. Coby już za tela ło tym niy berać i pypcia, smacyska niy robić, trza ino jesce rzyknōńć, co niyważne eźli to Weißburgunder, Blauer Zweigelt abo Riesling – wiydyńskie wiyno je zawdy galantne, i – jak mōndroki gôdajōm – nôjlepszij pornōńć, poprōbować je tam, skany łōne sie wandluje. Ino we tym Wiydniu! I musza pedzieć, a ździebko sie na tym znōm, te wina mogōm konkurōwać z mozelskimi abo reńskimi winami. A już ichni Eiswein to je taki sōm dobry, nikej wszyjske kanadijske wina zbiyrane i presowane kej sōm jesce zamrōżōne.

Nō, i rzyknijcie mi ino, jak tyn tyski grof (ło tym mianie deczko niyskorzij) miôł poradzić do łostatka sztudiyrować we tym Wiedniu? Nō, jak? To bōło na isto dlô niygo ōnmyjglich!

Nôjprzodzij żōł łōn we zabranyj familiji we Tychach ale pierōnym ci mu sie tam mierzło, a świat wôbiōł uciechōma. Bōł ci panoczek Niesiestroj tego świata liplingym. Ludzie we Tychach, kerzy go jesce boczōm łopisujōm ci go tak: strzydniô srogi, ło galantnyj fresie, deczko siwych, ufrizowanych wosach, sztramski we sia, wyglōndôł niy na miastowego chopa a barzij na grofskigo synka tym tuplym, iże sie sōm grofym mianowôł. Zawdy tyż bōł galancie i szykownie łobleczōny. Nosiōł sie Waldemann richtich po pańsku, gowa bez lato garniyrowôł frōpowym chelmiskiym jak hamerikōński szauszpiler Clarc Gable a juzaś bez zima łoblykôł hut prōmp ze pariskich zalōnōw. Ku tymu łobuwôł take żōłte sztible. Te szykowniste szczewiki i côłke łōnego prziłodziynie to ci richtik bōł muster dlô tyskich byamtrōw, kerzy gawcyli fōrt na Waldemanna ze letkim łozbawiyniym, nale sie starali brać przikłôd ze łōnego pańskigo byciô. Chnetki tyż stôł sie Waldemann lyjwym zalōnowym, i to niy ino ajuści we Tychach, nale we tych srogszych i szykowniyjszych miastach naobkoło, po łobiuch zajtach szweli, granicy, ftorô przebiygała za Mikołowym. Gôdôł szykowniście po polskimu jak Żeromski, po miymiecku nikej Tomasz Mann, a po francusku

chnet gynał jak Ymil Zola. Mōg ci tyż beztōż wkrōncać sie bez problymu we nôjlepszyjszô kōmpanijo i balōwać za łōnych pijōndze, bo jejigo familijô blank niyrada łōżyła na takigo ci „syna marnotrawnego”, utratnego karlusa, ftory poradziōł mocka przetyrmanić.

Nocne balandrōwanie szyndzioła Waldemanna łodgrowali sie tyż zawdy we nôjszykowniyjszych katowskich restaurantach, kaczmach i szynkach. Problym ino bōł ze wrôcaniym sie nazôd do dōm do Tychōw. Nasz wigyjc bōł dyć anō jedzinym monej czowiekiym, ftory miôł sōndowô szpera na jeżdżynie cugami. A to beztōż, co niy miôł ci łōn blank zwyku lajstnōńć sie bileta, co wtynczôs niy bōło tak ajnfach jak terôzki. Coby wlyjźć na bansztajg trza bōło musowo mieć bilet. Ale tyn nasz kocynder nigdy takigo niy miôł, miôł atoli szykownistygo wilczura festelnie napolōnego na szafnerōw. Pies brōnczôł, Waldemann go prōbowôł uholkać, szafner sie dyrgotôł i zawdy ci jakimsik szczysnym cufalym pōn i psiôk przeszwarcowali sie bez te wyjńście na bansztajg.
Zatym juzaś rest łodgrowôł sie rajn we cugu, kaj tyn łoklany pasażyr na gapã gniywnym, łozjarganym głōsym, kery niy poradziōł strôwić prociwu, przezywôł na szafnera, kery nagabowôł go ło bilet, iże chnetki bydzie wyciepniynty ze roboty za dociyrność ku dostōjnikōm państwōwym (za kerego Waldemann miôł rôd sie podôwać). Pôrã razy tyn kōsztik mu sie udôł, yntlich jednakowōż tyn ci łobciynżliwy pasażyr trefiôł do gyrichtu, kaj łorzykli dlô niygo festelnô szpera na korzystanie ze usugōw tamesznego PKP. Niy łoznaczô to dyć żysz, coby łōn łodrzyknōł sie po tym wszyjskim smykōw do Katowic. Wrôcôł tamstela do Tychōw roztomajtymi autokami. Sprzijaźliwych łōnych posiôdôczy poznôwôł we katowskich kaczmach i herbergach. Rōłzczasu we nocy zamiyrzôł wrōcić do chałpy a tu ci, jak na łostuda, żôdyn ze tych ci przigōdnych kōmpanōw nie miôł swojigo automobilu. Waldemann wywōniôł wartko, iże przi sōmsiydnim tiszu baluje dyrechtōr ślōnskigo ZOO. Napocznōł tyż głōśno łozprawiać swojim tam ci spōłbiysiadnikōm, iże mô we chałpie dwie rzôdke, jedzine we swojij zorcie małupice a skuli tego, co łōn niy ma fachman abo ekszpert, rôd tōnio je skali. Dyrechtōr ZOO moc sie zainteresjyrōwôł, ale chnetki tyż dowiedziôł sie, iże eźli kce kupiźć te afy, to musi sie uzdać zarôzki, bo łōn, tyn nasz miglanc cugym zarôzki ło rozwidnioku musi wyciōngnōńć do Berlina. Dyrechtōr uzdôł, wsiôd za lynkiyra swojij DKW (dekawki, jak tyn autok mianowali) i pojechali do kupy do Tychōw. Tu ci bōło jednakowōż sroge łoszydzynie dlô tego dyrechtōra, a to skuli tego, co tyn nasz wigyjc przedstawiōł mu swoja siostra i mamulka, a ku tymu prawiōł, co ło tych ci afach gôdôł tam we tym restaurancie.

Inkszō razôm – a wszyjsko to sie dziôło we festelnie wtynczôs wywołanym restaurancie „Monopol” kole katowskigo gōwnygo banhowu – poznôł sie tyn nasz Waldi ze dyrechtōrōma nôjważniyjszygo potyntata przemysłōwygo, a jako iże powrōt do Tychōw juzaś stanowiōł problym, dôł do wymiarkowaniô łōnym skalynie pakytu akcyjōw tyskigo brōwôru. Wrażyni sprawiôł take, iże panoczki uwiyrzyli mu na słōwo i wypuściyli sie w drōga, coby we gabinycie dyrechtōra ksiōnżygo brōwôru przisztymplować stanowiynie. Portiyr, kej ino uwidziôł takô sztramskô limuzina wpuściōł zarôzki byzuchantōw na teryn brōwôru. Autok podjechôł ku dyrechtōrskij wili. Waldemann wkludziōł swojich kōmpanōw do gabinytu, dôł skôzać, co idzie wydać polecynia sōżbie i poszôł spać do swojij chałpy. Kej ino zjawiōł sie richticzny dyrechtōr, dugo ci niy poradziōł spokopić, co tyż te chopy robiōm we jejigo gabinycie.

Bali kej żôdnego niy udało sie wykminić na podwieziynie autokiym, a taki cufal przidarzōł sie kajsik we 1937 r, wicman tak by tak dôwôł se rada. Do kupy ze jednym wywołanym katowskim dochtorym i niy mynij wziyntym alwokatym uzdali, co wypuszczōm sie na ausflug. Skuli tego, co żôdyn śnich niy miôł autoka, wigyjc Waldemann urzōndziōł, iże zarôzki sie taki autok lajstnie, nôjlepszij mercydesa. Pokwanckali sie do nôjbliższyjszygo „autosalonu”. Trza przeca skorzij kupiyniô taki autok wyprōbować. Chopy dugo smôwiali sie eźli wykludzić sie możno do Krakowa abo możno, do Tarnowskich Gōr. Na łostatek stanōło jednakowōż na tym, iże pojadōm do Biylska. Jakōżby inakszij – bez Tychy. Kej przejyżdżali kole tyskigo brōwôru Waldemann dôł do wymiakowaniô, coby duldnōńć jake piwo na kacynjamer, co przijynte łostało ze srogim uważowaniym. Wlejźli do „Parkowyj”, ftorô bōła nałōnczôs, wziyntōm, szykownistōm i sztramskōm biyrsztubōm. Ōłber, jak zawdy, niy miôł żôdnych wōntpliwōści, iże za rechnōng zabuli ftosik inkszy, niźli stały bywalec, totyż ze rułōm filowôł kej tyn Waldemann rzyknōł, co musi pōjńść do haźlika i jesce barzij, blank ajnfach polekuśku sie weknōł. Anwalter i dochtōr niy dosik, co musieli zabulić za łobsztalowane piwo, to jesce ku tymu wrôcali nazôd do Katowic cugym. Szofer ze tego autozalōnu niy miôł przeca nôjmyńszego zamiaru wiyź nazôd tych „szwindlyrzy”.

Tyn nasz Waldi Niesiestroj – bogać tam – niy straciōł swojij frechowności wrōłz ze nastaniym we Tychach Trzecij Rzyszy. rzecy wszyjske poradziyli po miymiecku, ale bōł to lynzyk ajnfachowy, prolytarjacki. Łōn juzaś gôdôł jynzykiym szauszpilerskim. Napocznōł łozprawiać, iże ze wiydyńskich czasōw znô sie ze samiuśkim Adolfym – a prôwdōm sztudiyrowôł we tym ci samym czasie – i skrōny tego, forszlagowôł familijōm piyrszych zawiyranych we

heresztach powstańcōw ślōnskich, iże za szmiyrgelt powyciōngô, wysmukô jich ze gestapo. I richtik, prowdōm, dziynka łopowodze i frechowności, chocia bez kōnszachtōw, rōłz abo drugi mu sie udało. I tyn Waldemann yntlich żōł niy ino po pańsku, ale i miôł mocka pijyndzy.
Ciynżke czasy przyszli na niygo wrōłz ze wydaniym zarzōndzyniô, iże wszyjske łobywatele Miymiec muszōm robić. Waldemann uznôł , co śnim sie to blank niy kupluje – grofy przecamć robotōm sie niy gańbiōm. Tyski birgemajster, miyniōł jednakowōż blank inakszij i kôzôł szucmanōm przismycyć miyszkańca, coby łosobiście wrynczyć mu nakaz roboty. Wlademann łodpolōł szriftym do kancylaryji Führera, we ftorym zapewniôł Adolfa, iże eźli mô wiyncyj takich jak tyski birgemajstrōw, wojna na zicher przegrô. Terôzki po czasie gynał idzie ujzdrzić, iże takich birgemajstrōw jak tyn ze Tychōw musiało być mocka. Hitlerowskô kancylaryjô przikôzała we łodpedzyniu, niy Waldmannowi, ale samtyjszymu łoddziałowi NSDAP, coby sie gynał przijzdrzało Waldmannowi. Chnetki tyż we Tychach powziyntô rozsōndek, decyzjô, coby izolyrōwać naparciucha łod społyczyństwa. To, jak miarkujecie, bōł rozsōndek – Auschwitz. I tukej życiowô cesta naszygo kocyndra mô swōj fajrant. I to gibcij niźli inkszych heresztantōw lagru śmiyrci.
Niy miarkuja − medikowôł August − eźli Waldi Niesiestroj trefiōł sie we tym lagrze ze mojim Fatrym Jorgym (wiela mi mōj Tatulek łozprawioł ło tym Auschwitz, ale ło tym chopie jakosik niy bocza) alech kajsik wysznupôł, co tyn nasz tyski grof do łostatka niy straciōł kurażu, niy zapodziôł swojij grofskij frechowności. Nałōnczôs takigo ci lagrowego apylu, ichniego ferlyjzōngu zrobiōł festelnô haja, breweryjô samymu Rudolfowi Hössowi. Twiyrdziōł, iże to je srogachne i fōłglowate szajsniyńcie sie i kej kōmandant niy kce, coby go przekludziyli na wschōdni frōnt, mô go na doczkaniu skuplować ze kancelaryjōm Rzeszy. Takij frechowności i sorōństwa we tym lagrze żôdyn sie ani niy spodziôł. Szef lagrowego kōmanda przerażōny, skamiyniały richtik zaglingôł do Berlina. Żôdyn tak po prôwdzie niy miarkowôł, co łōn usłyszôł we suchôwce, pewnikiym jednakowōż niy bōło to blank nic do śmiychu. A Waldemanna, Waldemara Niesiestroja chnetki zatrzaśli i je ci terôzki jednōm ze milijōnōw łofiarōw Auschwitzu. Bōło to jakosik bez lato 1943 roka a bōł ci łōn wtynczôs szejśćdziesiōnt jedyn lôt stary. Mōj Tatulek wylôz łostatnigo siyrpnia 43 roku, ale to już je blank inkszô bôjka. Styl życiô Waldemanna i usmolōno śmiyrć przyjńszli do lokalnyj legyndy. Tameszne Starki i Malulki jesce wiela, wiela lôt po tyj łoszkliwyj wojnie łosprawiali ło tym tyskim grofie, ło tym Tilu Ojlynszpiglu (Dylu Sowizdrzale) i sztrofowali swojich synkōw i wnukōw, kej

piyrszy rōłz we życiu przikwanckali sie ze jakigosik tam chacharstwa i nocnych smykōw:
– Ja, ja żyj tak jak Waldemann, to i fajrant, szlus bydziesz miôł jak tyn tyski grof.
Nō ja, bōł to na isto richticzny Ślōnzôk, nasz chop ze kwi a kostyrōw.
A gintrowi skuplowało sie to wszyjsko ze Wiydniym, kaj tyż ci bōł i ze Dunajym. kery bez tyn Wiydyń płynie i ło kerym sōm Johann Strauss skōmpōniyrōwôł szykowniste dziyło.
A wtynczôs stanōło sie. Merknōłech rzyka, szykownisty flus i dziwoko mgiyłka, kerô unosiōła sie snad wody. śćmiywajōncymu sie łostatkowi dnoszka azistowało szuszczynie dyszczu. Delszô tajla mōstu dekowôł świytliczkowy śmōnd. I nôgle , coch spamiyntôł barzo wyrazito, klar, przeca jechalichmy richtik gibko, rōwne, prałntke klupotanie podkōwōw ucich. Widziôłech przed siã kōnia, kery ciōngnōł drōższka we côłkowityj cichōści i pomyślôłech, iże możno to wina mojigo suchu, jkosik kwilōwô guchota, atoli niy zastanōwiôłech sie nad tym k'tymu, bo kciôłech ino dotrzić do dōm i uwōlnić sie łod (Maynarda) choby ino na reszt wiyczoru. Kej wjechalichmy na most mgła sie łozstōmpiyła i uwidzôłech jōm − ta kobiyta na mōście, moja Mamulka we tańcowaniu ze wodōm, we tańcowaniu pojstrzōd ciyni mojigo filipa, mojigo umysłu. Ciōngnōnc za lyjce, za cuglajny prōbowôłech spōwolnić kōnia, nale łōn par, cis do przodku, chocia dzisiôj sōm już niy wiym, eźli faktycznie , jużcić to zrobiōłech, abo możno we cołkōści niy bōło mie na mōście, bo bali razinku, kej posugujã sie Kôndukcyjōm, niy porada przejzdrzić, cobych jōm na zicher blank dobrze spokopiōł. Wiym łō nij jednakowōż rzecz nôjważniyjszô − coby zadziôłała potrza pamiyntać.

III.

Latoś Wszyjskich Świyntych to bōł gryfnisty dziyń. Klara świyciōła na bezchmōrnym niybie. Ludzie jesve niy łoblykali nikej kôżdego roka zimowych mantli, pelcōw i pelcowych myckōw. August łozewrził łokno, coby deczko przeluftować swoji pomiyszkanie. We łoknie na fynsterbrecie pokłôd taki fest szamerōwany zegōwek po niyboszce świekrze. Łopar łōkcie na zegōwku i stôł bez kryki, bez keryj już łod chnet dwiuch lôt niy poradziōł łajzić, coby sie niy łobalić. Niy wylazowôł już blank ze chałupy, bo łostatniymi czasy pôrã razy sie na hulicy lebo na słodach łobalōł. Ze łokna gawcōł sie terôzki na swoja szula, „siedymnôstka", kerô ukōńczōł we pieńćdziesiōntym dziewiōntym roku. Za tōm szulōm styrcała wyniōśle kościylnô wiyżô „Jōzefki" kaj we dzieckowych latach bōł do kupy ze swojim bracikym ministrantym. A wele kościoła moc lyskliwy smyntôrz ze mogiyłōma, kere fōnkrowali a blikali grablichty, znicze a świycki. August na tym kiyrchowie pochowôł swoja starka Klara, starzika Paulka, swoja mamulka Rôłza swojigo łojca Jorga, niydowno swoja umiyłōwano babeczka Hilda a na łosttku modszego bracika Bogdana. Na tym tyż razinku smyntôrzu pochowane byli łofiary grubskij tragedyji ze piyńćdziesiōntygo szczwortego roka i smelcyrze, ftore zgorali na kościuszkowski sztalwerku we śtyrdziestym piōntym roku. Bōł sōm, beztōż tyż niy gańbiōł sie płaczkōw, kere skapli mu na lica. A we palicy belōntali mu sie roztomajte spōminki ze dôwnych, dôwnych lôt. Nôjsōmprzōd spōmniôł mu sie jego piyrszy rechtōr Richat Depta. Łōn Augusta naumiôł stôwiać piyrsze buchsztaby, literki. Ciyngym słepoł gorzôła, nale niy zawodzało mu to blank we uczyniu dziecek. Mocka wercitymu uczyniu. Cufalowo jednakowōż przitrefiali sie Augustowi roztomajte niyszczysne fale gynał we marcu.

We marcu 1953 roka switnōł Jōzef Stalin (Иосиф Виссарионович Сталин; Iosif Wissarionowicz Dżugaszwili), kerego pôra, można i łoszkliwych ausdrukōw spmiyntôł August do dzisiôj. Choby ino take (a bydzie to jesce po polskimu, coby żôdyn Augustowi niy przeciepowôł, iże to blank popśniōł:

„Wolę, gdy ludzie popierają mnie ze strachu niż z przekonania. Przekonania są zmienne, strach zawsze jet ten sam."

„Wprowadzenie komunizmu w Polsce byłoby podobne do nałożenia siodła na krowę."

Nō i można nôjbarzij łoszkliwy, giździorski audruk:

„Śmierć jednostki to tragedia - milion zabitych to tylko statystyka."

Nale i samtukej u nôs we Polsce byli roztomajte klaczery i piyntogryzy, ftore poradziyli wypokopić cosik takigo, jest łoszkliwego:

„Niech nam żyje towarzysz Stalin,
co usta ma słodsze od malin."

We 1953r August bōł jesce śpikolym, nale ździebko, małowiela do terôzka ci pamiyntôł. Deptôł wtynczôs ch do piyrszyj klasy tyj widnyj za łoknym „siedymnôstki”, kej to sie stało. Stalin zemrził 5 marca we szczwôrtek za dziesiyńć , nale u nôs łoznôjmiyli to dziepiyro przed połedniym we piōntek. My, dziecka, jak zawdy, byli łod rańca we szkole i tak cheba już po szczwôrtyj szulsztōndzie, mielichmy sie już rychtować do wylazowaniô, kej miasto zwōnka szkolnygo łodezwali sie bucki, ziryjny. Wyli łōne dugo i smyntnie, jankornie a łozdyrgōtany luft przipōminôł samtyjszym ludziōm diosecke fligeralarmy, kere zapōwiadali nadlôtywani ruskich fligrōw przi samym łostatku wojny.
Mōj rechtōr Richad Depta podniōs gowa snad dziynnika i kuknōł do łokna. Na jego fresie zadziwiynie metlało sie ze strachym. Neści i łōnymu samymu tyn ci łodgłōs ziryjnōw przipōminôł czôs wojny. Spłōszōne briwy flôtrowali krzidłami, a jejich niyspokōjny lot nad familokami zbudzôł w nôs, synkach srogi niypokōj. Zaziyralichmy na sia i zruszali ramiyniōma. Wzrôstajōnce nôpiyńcie zmōgło ci już gwōłtowne szarpniyńcie dźwierzōw i histericzny głōs zekrytôrki:
– Wartko, gibym, wszyjske na plac! Wszyjske, wszyjske do łostatka, tyż i te ze rymōm a przeziōmbniynte!
– Te, co to terôzki słepiōm dōma cwibelzôft tyż– mrōnknōł kamrat, kery już trzeci rok zicnōł we piyrszyj klasie.
My wszyjske jednakowōż niy podchyciyli szpasu. Wpatrôwali my sie we ta frela, ftorô miała fresa jakigosik dôwnygo stroszka. Stôła we tych dźwiyrzach i skazôwała deszperôckim, tyjatralnym gystym na portryt Stalina, kery wisiôł na katyjdrōm.
– Co sie stało? – spytôł zestrachany rechtōr Depta.
Jeji rynka skōłczała na łoka mrzik w lufcie, drugōm zasłōniōła szauszpilersko łoczy i jynkła ze telim ladōngym tragedyji, choby jeji głōs wylazôwôł direkt ze zmôrtwiałygo syrca:
– Zgasła Jutrzynka Przyszłōści! ... Na zawdy łodyjńszła łod nôs ta ci Jutrzina Nôrodōw, i na zawdy zgasło Słōńce Postympu Ludzkōści! Товарищ Иосиф Виссарионович Сталин łosiyrociōł côłki świat i zynknōł go do łostatka we srogachnyj żałōbie.
Wszyjsko to wywōłało sroge zadziwiynie nôs chopcōw, ftore blank polekuśku, opaternie przyjńszło we chichranie ... nôjpiyrw cichuśke i niyśmiōłe, zatym corôzki barzij głōśne aże do wypraskniyńciô żabigo rychotu, kery zaguszōł wycie ziryjnōw.
Na szulplacu już zwyrtôł sie tercyjōn. Powrzaskiwôł na dziołchy ze drugij szuli, ze „łoziymnôstki”, kerych niy szło ustawić na wysztrajchowanych kryjdōm

piskach. Rechtory stôli kole swojich szkolorzy ze sznuptychlami przi łoczach i... na łostatku wylôz kyrownik i kyrowniczka (miana niy byda gôdôł, bo pewnikym już niy żyjōm) gōwne majstry łod żałōbnyj cyrymōniji. Po piyrszych taktach trałermarsza łozewrzili sie dźwiyrze szuli i na plac wykulali sie dwa srogachne portryty Stalina, ftore fyrtali na krōciuśkich szłapeckach szkolorzy. Cyrkuśny widok wprawiōł we stropiynie rechtorōw, juzaś modziokōw skłōniōł ku, deczko ino, przitulmiōnymu chichraniu.
I sam Augustowi sie spōmniōł taki festelnie szpasowny fal. Mô ci łōn kamrata Jōłzla, ftory sie urodziōł sie razinku we tego piōntygo marca 1953 r. Siedzieli sie tak łoba kejsik u tego kamrata we poruch chopa przi maluśkij halbecce... abo i dwiuch i jego łojciec, stary Jyndras (Pōnbōczku świyć nad jego duszyckōm) napocznōł nōm łozprawiać, jak ci to wtynczôs bōło. We szczwôrtek piôntygo marca przikludziōł swoja ciynżobnô babeczka do miasta do lazarytu. Kej sie ino (po pôruch godzinach) stary Jyndras dowiedziôł, iże jego babeczka Ana śległa, naprali sie ze jego dziywiyrzym jak belōwy. Ale ło szaroku poszoł Jyndras, wtynczôs mody żyniol, na autobusowo haltynsztela. Po drōdze bōł postyrōnek MO. A tam już łod rozwidnioka styrcała na bacznōść raja milicjantōw we tych swojich paradnych mundurach. Tōż łōn w śmiych i pytô sie szpasownie:
– A cōż wy sam tak stercycie jak ch... na pogrzybie?
Nic napranymu niy łodrzykli. Łōn wlôz do autobusa i pojechôł do dōm (miyszkali łōni na wsi), zaszaltrowôł – jak to miôł we zwyku – swōj radijok „kōłchōźnik" i tam słyszy:
– Umrziło sie naszymu umiyłōwanymu przywōdcy Jōzefowi Stalinowi!
Nō tōż łōn wartko nazôd na haltynsztela, łapnōł jesce tyn sōm autobus, kery wrôcôł nazôd do miasta i prōmp wali do swojigo piyrszygo sekrytôrza ze ślimtaniym:
– Sekrytôrzu! Stalin umar a jô ło tym blank nic nie wiedziôł! – wywrzysknōł i dalszij ze ślimtaniym rzōńdzi:
– Naszymu umiyłōwanymu Stalinowi sie zemrziło a mie sie synecek urodziōł... i jak sam ludzie mōm, moga fajrować???
– I wiycie chopy? – rzōńdziōł dalszij stary Jyndras. – Beczôłech tak richticznie aże tyn sekrytôrz zaglingôł na tyn postyrōnek milicyji, coby wyłoślić moje zachowani...Terôzki wydowo sie to szpasowne alech wteda myślôł, iże mie zawrzōm do heresztu. A tyn sekretôrz rzyknōł mi ino tela:
– Nō, tōż Jyndras... musisz swojigo synka łokrzcić mianym... Jōłzel.
Ja, wtynczôs jego mianym łokrzciyli mocka dziecek a i wiela miast, choby ino Katowice, kere dekretym ze siōdmygo marca 53r przemianowali na Stalinogrōd.

Pogrzyb Stalina bōł we Moskwie dziewiōntygo marca. Nałōnczôs tego fest ci paradnego pogrzybu, przidarziła sie jesce jedna tragedyjô. Wszyjske drōgi dojazdowe do tego ichniego Placu Czerwonego zaszperowane byli lastautōma. Tulmy ludzi, ftore tak przikludziyli na tyn pogrzyb napoczli napiyrać i ło te autoki łozgniytli pôraset ludzi.
Ja, ja... sōm niy miarkuja, chichrać sie abo ślimtać. Wtynczôs nale żôdnymu niy bōło nic do śmiychu.

IV.

Niyskoro na łodwieczerz August zicnōł bykwyjm na szeslōngu, jak zawdy ze szklōneckōm gorzołecki w gracy a we teleizyji leciôł Kabaryt „Rak”, śpiywôł Gregor Poloczek...
– A dyć wyszaltruj już tyn telewizyjor! Ty łoszkliwcu bydziesz rano gniōł, a jô musza fyrtać do roboty! – słyszy głōs swojij Hildy.
A jesce niy tak dôwno ludzie we côłkij Polsce ciepali sie, iże tyn côłki Tusk, kôże Polôkōm bakać aże do 67 lôt. Mojij Hildce pizło latoś 67 lôt, i jesce ze swojōm zôcnōm uciychōm pyndaluje sztyjc i jednym ciyngiym do roboty... Jô tyż bych poszoł, ale kaj? Nō, taki kraj mōmy terôzki...
– Mmmm... mmmm...

„Uwiyrzcie, że chca tu być,
Chca tu żyć – tukej życie sie zaczynô...”

Mieliście tak ludzie, iże wlazła Wōm do palicy jakosik sztrofka, kōnsek śpiywki i niy poradziyliście ustać jōm po cichuśku, we myślōnku... dudlić?
Wyszaltrowôł August usuchliwie tyn fernzyjer, nale śnik niy przilazuje... dziadzi mie bijōm − gôdô do siã we myślōnku August − zaziyrōm na Abrahama nale spać niy poradza. Za bajtla mamulka kôzali nōm ze bracikym pōjńść do prykola już wele siōdmyj po połedniu. Ja, ja, tak wczas my ze bracikiym szli nynać, bo zatym Tatulek i Mamulka mieli czôs dlô siã, mōgli wyjńść na szpacyr, przyjńść sie kajsik za szachta, pōjńść na lody do Logewnik abo poszpacyrować nad sublami na „Lidze”, teraźnij „Dolinie Gōrnika”. A i miało to swoji dobre zajty, bylichmy ze bracikiym zawdy wyspane we szuli, zawdy mōnter, co sie festelnie wszyjskim naszym rechtorōm zdało... 2, 3, 4, 5... ciferki skokajōm na mojim elekstrycnym wekerze, je już trzi śćwierci na dwanostô...
A jô − myśli dalszij August − toch miôł festelnie rôd niydziylne szpacyry ze Tatulkym i Mamulkōm na ta „Liga” abo tyż do dôwnyj „Doliny Szwajcarskij”, kaj terôzki fōnguje tyn panaziyntkowy Park Ślōnski... Niyskorzij szło sie po lekuśku ku dōmowi, na łobiôd. Jôch dziyrżōł Tatulka za rynka i szołech paradnie wele niygo, bōłech herny, asiōłech sie mojim Tatulkym.
Szlichmy tyż takci kejsik we niydziela, łorôz Tatulkowi spōmniało sie, co niy mô już cigaretōw...
– Môsz sam piyńć złociokōw synek i pylnij sie w te pyndy do budki po pakslik „Szportkōw”! – rzyknōł Tatulek, a jôch bōł festelnie rôd, iże moga sie na cosik mojimu łojcu przidać.

Nō, i pogzułech do budki na winklu kole naszych plantōw. A sam ci znôgła, niyspodziōnie wypolōł zeza krzôka biôły szpic i harnōł ci mie, bajsnōł we lewô szłapa, i tak jak sie bōł pokôzôł, tak tyż zarôzki kajsik sie zapodziôł. Nō, i wteda napoczło sie... zuchtanie, sznupanie za tym psiôkym, a zatym wartko dwanôście szpricōw we basisko, we sōm nabel. Łod tego czasu niy ciyrpia psōw, kôżdyj zorty psōw...
A śnik niy przilazuje, starô wyrcy, iże tyrpia sie, i sztyjc jachrōm sie na tym prykolu...
Na dworze już wszyjsko śniygym zasuło i ino niybo mô ci dzisiôj takô jakosik rōżowô farba (jak to czynsto bez zima). Kejsik, jak jesce ze „Kościuszki" wywoziyli szlaka na hōłda, to tak ci blyndowało niybo. Terôzki już tyj huty niy ma, łostôł ino jedyn walcwerk...

To tyż bōło bez zina. I tyż ci bōła śmiyrć. We 1953r joch bōł jesce śpikol ale ździebko, małowiela pamiyntōm. Łajziōłech do piyrszyj klasy naszyj szuli, tyj ci „siedymnôstki", kej to sie stało. Stalin umar 5 marca we szczwôrtek za dziesiyńć dziesiōntô ale u nôs łoznôjmiyli to dziepiyro przed połedniym we piōntek.

Eee tam, na wekerze pokôzali sie ciferki 1, 2, 3... znaczy sie chnet pōł drugij. Inkszy łobrôzek. To tyż bōła zima, to tyż bōł marzec...
To bōła grubskô tragedyjô, ło keryj bez piyńćdziesiōnt lôt bōło we Chorzowie, we côłkij Polsce blank cicho. To bōła ta dupnô katastrofa na chorzowskij grubie, na naszyj „Barbarze-Wyzwolenie". Dwadziestego piyrszego marca 1954r kole godziny siōdmyj na odwieczerz hajcło sie na łoddziele piyrszym pokładu 501. Poduk „peerelowskich" sztandardōw wszyjske wtynczôs informacje byli pierōnym i akuratnie zakminiōne. Mōżebnōm prziczynōm tego srogigo brandu bōło zaprōszyni łognia łod karbidki, co sprawiōło zapôlynie sie gōminiannego bandu transzportujōncygo fedrōnek. Łogiyń wybuchnōł bezmać poblisku pniokowyj szachty – świyży luft, ftory napływôł z wiyrchu, podsycôł tyn łogiyń. Na dole robiōło wtynczôs bez śtyrysta chopa. Retli kajsik wele trzista chopa. Bez piyrsze śtyry dni akcyji retery wyciōngli na wiyrch bez piyńćdziesiōnt chopa. Łostatnie zezwłōki, łofiary łoszkliwego brandu znodli po trzinôstuch dnioszkach. Zarôzki po wszyjskim gōmułkowe cajtōngi podôwali, iże zginōło ino śtyrdziyści piyńć chopa. Niyskorzij, mocka niyskorzij przizнali, co umrzikōw mōgło być i bez łoziymdziesiōnt, a bali i dziewiyńćdziesiōnt śtyry. Terôzki naukowce miyniōm, co łōnych bōło aże 103 ale to tak by tak moge niy być wszyjsko.

Inszkô zima, tyż marzec. Bylichmy ze mojim bracikym u starecki Klary. Śleciało wartko aże do ćmoka i trza sie bōło legnōńć do prykola spać. Tela, co

ino wartko łoszpluchtalichmy fresy i drabko wlejźli pod starcynnô pierzina ze gorkōm kachlōm pod szłapami. Wele łōsmyj z rańca Starka niy kôzali nōm deptać do szuli, i szło zmiarkować, iże naszô Starka na cosik ci sie blank niy poradziyli doczkać. Tak ci nōm ślecieli côłke dwa dni. Na trzeci dziyń, to bōło we strzoda 30 marca 1955r, ftoś zaklupôł do dźwiyrzy. Starka łozewrzili, cosik tam ze kimsik pomrōnceli we antryju a niyskorzij wartko sie łodziôli i gibym, ale to pierzinym Starka kajsik pogzuła, iże ino bōło słychować wartkie tōmpanie po drzewniannych słodach i na łostatku praskniyńcie dźwiami łod siyni.
Tak kajsik kole połednia przisźła ci ku nōm, do starcynnego pomiyszkaniô, naszô Mamulka. Takô jakosik zaślimtanô, markotnô, jesce ze płaczkami we tych jeji modrych łoczach, i po czôrnu. Kôzała nōm sie wartko prziłodziôć i pedziała ino, co pōjńdymy nazôd do sia, do dōm. I chocia to niy bōło daleko, ino dwie-trzi hulice, zdało sie, co deptalichmy, kulwitali sie côłkimi godzinōma.
We dźwiyrzach stôła już Starka Klara. Mamulka pohajała nôs pieśliwie po gōweckach, po licach i tak jak my stôli, bez seblykaniô, zakludziyła nôs do srogij izby.

A tam ... na pojstrzodku stôła na dwiuch zeslach truchła. Niy zarôzki tyż my spokopiyli, byli zaciōngniynte boki i forchangi, iże driny leży nasz Tatulek. We paradnym ancugu, ze ryncami poskłôdanymi na basisku, ze rōłzynkrancym, ze starzikowym rōżańcym pometlanym we palcyskach. Mrowce jakesik nōm ci po gnyku napoczli tyrać; piyrszy rôłz powōnialichmy jak tyż to śmiertka po izbach krajzuje. Tak jakosik niy poradziylichmy spomiarkować, iże naszygo Tatulka już snami niy ma, i już niy bydzie. Niy bydzie jego egzortōw, jego graniô na ciji lebo na laucie, jego śpiywaniô na łodwieczerz przi kachloku, gorzci bōmbōnōw rōżnistych za kerymi sznupalichmy mu zawdy po kabzach, szykownych a moc wicnych szpacyrōw aże do Logewnik, szwimowaniô we sublach na „Lidze”. Blank tyż niy poradziyli my sie ze bracikym jesce pochytać, iże naszego Faterka już kole nôs niy bydzie i, iże bydzie nōm za łojcōw musiała łod terôzki styknōńć już ino mamulka.

„Chca popijać tamte wino,
Kere mi młodość przypominô...”

Na wekerze ciferki: 2, 3, 4... już je bez pōł trzecij... a jô dalszij niy poradza nynać i przitrefiô to mi sie corozki czyńścij...

Sobota, moje kamraty, chopcy, chocia już deczko zwiykowane, spichli sie przed połedniym i siedli – jak to majōm we zwyku – we szynku u Willego, łobsztalowali laga piwa i po sznapsie... zatym , coby szynkiyrka Anetka niy musiała tela fyrtać, côłko halbecka... drugô...

– Eeee, Paulek, we wtorek mōmy „Barbōrka”... tōż pewnikiym cosik fōndniesz, cosik skuli tego twojigo dôwniyjszego fajeru postawisz, pra? – rzyknōł ci, jak zawdy przepadzity Kuba.
– Ja, ja, ugôdōmy sie na wtorek, to deczko przi tyj „Barbōrce” szluknymy...
Śleciała niydziela, we pyndziałek blank na łodwieczerz, srogi Paul-pynzjōnista glingnōł bez mobilniok do Kuby i łoznôjmiōł, co sie pierōnym niyhersko czuje i zwōni po waleska. ...mmmm....

„Kaj wejrzysz - familoki i kumple same ino.
Nie żôdne łobiboki, choć słepiōm tōnie wino...”

Można tak za starego piyrwyj bōło. Terôzki te moje kamraty tōniego wina niy słepiōm. Barzij rade majōm gorzôłecka abo dobre piwo.
We wtorek, we „Barbōrka” chopcy (he, he, stare knakry) spichli sie juzaś we willusiowym szynku. Wlozech i jô tam, ale już cosik wisiało we lufcie... Kuba glingô do lazarytu... Chopy, usmolōnie ze naszym Paulkym... cheba ze tego już ci niy wyjńdzie... Nō, i po barbōrkowym fajerze.
Strzoda przed połedniym, sznapskamraty siedzōm we yjwaldowym szynku, kole dwanôstyj glingo mobilniok łod Kuby... Paul we nocy umar, poszoł fōrt ci pod sosiynki.
– Wartko tyn nasz Paulek łodpiôł – rzyknōł Gerad. – Bōło mu dziepiyro siedymdziesiōnt piyńć lôt...

„Uwiyrzcie, że chca tu być,
Chca tu żyć – tukej życie sie zaczynô....”

A na mojim wekerze ciferki 3, 4, 5.... trzi śćwierci na szczwôrtô...Wiycie, wiela poradzi zetwać noc, kej czowiek niy poradzi spać, niy poradzi, choby nôjbarzij kciôł, tak do łostatka usnōńć? Takô noc ciōngnie sie jak kaugōmin, abo nikej cuch po chopskich spodniokach. Niy dziwota, iże niyftore nôjbarzij słepiōm gorzoła ło rozwidnioku chocia to blank ci niy mô cweku.
We palicy metlajōm się, knōłtlujōm roztomajte myślōnki, przilazujōm wrōłz do gowy czowiekowi i take zachy, ło kerych kciôłby do łostatka przepōmnieć... Medikuje nale tyż drugda juzaś czowiek ło szykownistych cufalach we tym ci swojim żywobyciu.
Rok 1978, grudziyń, pôra dni skorzij Wiliji, my ze mojōm Haźbiytkōm pofurgli aże na Kuba. Zakludziyli ci nôs do takich hyjli, jaskiniōw Bellamar (Cuevas de Bellamar) poblisku szykownistego miasta Varadero. Pływali my starodownōm kanōm pod ziymiōm, łoglōndali roztomajte podziymne cuda, na tyn przikłôd takô la Fuente del Amor (Fōntyjna Miyłōści) abo takô ci gryfnô la Galerna Coco Rallado (Galeryjô Kōłkosnusu). Te hyjle wybadôł bez cufal czôrny niywōlnik

łod takigo istnego, ftory sie Manuel Santos Praga mianowôł. Na łostatku mieli my szykownistô wieczerzô we jednyj srogij jaskini, kaj grali nōm ku tańcowaniu kubanerske muzikanty.
To bōł, jakech spōminôł, grudziyń (we Polsce ludzie rychtowali sie już na Gody) a sam we tych hyjlach wele 27 gradusōw.

„Chca popijać tamte wino,
Kere mi młodość przypominô...”

Młōdość, mode lata... a kej czowiekowi pizło Abrahama, to tyż jesce bōł blank mody. Mōj Abraham. To bōł szczwôrtek. Fajrowôłech cheba bez côłki tydziyń. Nôjprzodzij ze kamratami ze werku, ze mojij Huty „Kościuszko”... kaczma „Merkury” (już łōnyj niy ma) – łobiôd, wieczerzô, mocka gorzôły i... tańcowanie. Zatym fajer ze skamracōnym rajcami (bōłech wtynczôs piyrszô kadyncyjô rajcōm we Chorzowie)... szykowne winszowani i wieczerzô we chorzowskim „Kasynie Oficerskim. To jedziny szynk kaj serwiyrōwali, kaj szło sie łobsztaloować richticznô ślōnskô karminadla. Ja, richticznô, bo ze harynkym driny. Terôzki żôdnô kucharyjô już tak niy warzi, nale tam torichtik poradziyli sprawić. Szlus ze tym fajrowaniym bōło we wtorek piytnôstego siyrpnia, we Świynto Wojska Polskigo (dlô katolikōw świynto Wniebowziyńcia Matki Bożyj), kere my napoczli fajrować kajsik łod 1992 roka. Ja, bōłech mody... abo mi sie tak ino zdało? Bōłech mody... przeca to dziepiyro Abraham!
Na kościele, na mojij „Jōzefce” pizło szejść. Moja Hilda karycy sie już ze prykola, przecamć idzie do roboty chocia je już 67 lôt staro. A jô dalszij byda gniōł we tych skiełtanych hadrach. I juzaś przetrôwiōłech kolyjnô noc bez śniku.

V.

Szeslōng, na nachtiszu mineralwaser a ku tymu karafa schłōdzōnyj szkockij whisky. August polekuśku − jak to mô we zwyku − szlukô tyn trōnek. Po palicy belōnce mu sie gyszichta skuplowanô ze Godami. Po jakymu? Niy wieda. Drugda tak poradzi sie trefić, iże co inkszego czowiek myśli a co inkszego wypiyrô mu tyn myślōnek ze filipa. A niy idzie to zwekslować, blank niy idzie! Ćmiōło sie już. Ja, przecamć to te nôjkrōtsze terôzki dnioszki i nôjdugsze nocki. Dzisiej Wilijô. Ze bramy, takij autōmatycznie łotwiyranyj fōrty łogrōmnucnyj, miyndzynarōdowyj fyrmy po lekuśku wyjyżdżôł srogachny autok, takô, wiycie, lemuzina ze szoferokym. Na zadnim kanapyju siedziôł możno niy taki jesce zwiykowany, ale moc usiotany gyszeftsman. Wele niygo na przednim kanapyju leżôł mantel wywołanego we świycie szwoca, diktatōra mōłdy a na niym leżôł ciepniynty ze łosmolyniym mōłdny pliszhut tyż zôcnyj marki. Tyn „biznesmen" miôł prziwrzite, prziklapniynte łoczy, widać na jego fresie utropa i zmôchanie. Poluzowôł binder, łozepnōł knefel pod karkym...

– Kaj sie potraciyli, kaj sie zapodziôli te czasy, kej czowiek niy poradziōł sie doczkać na ta piyrszô wilijnô gwiôzdka? – metlôł mu sie, krajzowôł po gowie taki niy nôjwicniyjszy myślōnek.

– Musisz zahaltować wele tego tam na winklu zupermarkytu – pedziôł ze takōm ci utropōm do swojigo szoferoka. – Musza jesce sprawić mojij babeczce jakosik gryfnô i szmektnô flaszecka wina ku wilijnyj wieczerzy.

– Na isto niy ma to prôwda, iże czowiek pijynżny, zabrany mô letke życie. To niy do łostatka tak fōnguje – medikowôł dalszij tyn gyszeftsman. – Czowiek ci blank przepōminô, iże je jesce familijô i mocka inkszych zachōw łokrōm tyj, moc łoszkliwyj, roboty. Trza bydzie na bezrok przeciepnōńć podszrajbowanie kōntraku ze tymi naszymi kōndmanami, Araberami...

W dōma babeczka i łōnego cerzicka. Łobiōm przoł jak żôdnymu wiyncyj na tym świycie; zrobiōł by dlō nich na isto wszyjsko we swojim życiu...

Na prociw tego srogachnego ajnfartu siedziôł na bance jedyn istny. Tak po prôwdzie niy bōło takigo srogigo mroza ale miôł ci łōn na sia łobleczōny stare, zababrane, sflekowane zimōwe kwańty. Na gowie rubô, wôłniannô cyplmyca. Wele niygo zicnōł sie na łogōnie psiok. Wyglōndôł choby taki ze miymiecka mianowany „algymajnysztrasy miszōng", chocia bōł ci to rasōwy pies. Tyn istny tyż ci miôł na fresie wysztrajchowane wszyjsko, co mu sie we tym jejigo życiu przitrefiōło. Sprôwiôł wrażyni, pobrzmiywało w niym, iże niy zawdy bōł ci łōn bezdōmny, iże przinoleżôł łōn do tyj wyższyjszyj klasy ludzi, i ino jakisik fest niyszczysny cufal sprōwadziōł ci go do takigo stanu.

– Cysôrz to mô klawe życie... – niy wieda po jakymu spōmniała ci sie tymu istnymu ta śpiywka, kerô dôwno tymu nazôd śpiywôł Tadeusz Chyła.
Zaziyrôł ci tak na ta lymuzina, kerô wyjyżdżała ze bramy tego srogachnego gyszeftu, ale bez zôwiści, ze rułōm nikej czowiek, kery sie już do swojij dōli, do swojigo sztelōngu już do łostatka sie przibadôł. Podrôpôł sie po palicy, poleku poprawiōł cyplmyca na gowie, wraziōł gymboko gorzcie do kabzōw mantla... I ino po palicy belōntôł mu sie myślōnek:
– Kaj sie potraciyli, zapodziôli te czasy, kej sie czowiek niy poradziōł doczkać na piyrszô wilijnô gwiôzdka?
Dobrze chocia tela, iże mi handlyrze ze naszygo targu, już po fajrancie tego handlowaniô, dali mie i mojimu psiôkowi to, co łōnym tam jesce łostało, a niy werciōło sie łōnym smycyć to nazôd do chałpy. Mōmy i wańdzōnygo harynka, i pôra kostyrōw dlô mojigo liplinga, i jakesik ōłbsty, gymiza, niy blank stary chlyb i deczko łokrôjkōw ze wilijnego kołocza. Spōmniôł ci mu sie łobrôzek: synka wyciōngajōm spode autoka kery go na przyjńściu dlô piechciôrzy przejechôł. Dwa lata niyskorzij umrziła mu babeczka. Niy wydolyła tymu łoszkliwymu rakowi...

Tyn psiôk wele tego istnego, siedziôł sie ta tym włōśnym chwoście ze rułōm dobrze wytrasyrōwanygo izbetnego psa. Tyż sie już przibadôł do tego nowygo swojigo pōna. Miarkowôł ci łōn gynał, iże pies musi mieć swojigo pōna. Blank co inkszego je mieć laufpas, a co inkszego trôpić sie ło kôżdydniowe jôdło. Przeca pies niy poradzi łozewrzić kôżdego aszynkibla, kôżdego hasioka abo rubyj papyndeklowyj putni. Polizôł opaternie kracer, szrama po zymbiskach jakigosik rōłtwajlera... I tyż ino po tyj psij palicy krajzowali roztomajte łobrôzki ze dôwniyjszego życiô, i psi myślōnek:
– Kaj sie potraciyli, zapodziôli te czasy, kej sie taki chlebus jak jô niy poradziōł doczkać na piyrszô wilijnô gwiôzdka?
Tela dobrze, iże dobre ludzie na targu, kaj jô stopierōńsko rôm mōm deptać, bo tam je tela roztomajtych wōniôczek... nō raj dlô psōw. A i ludzie dali na Wilijô we gyszynku mojimu pōnowi mocka szmektnych zachōw. Niy byda miôł dzisiôj głōd, pōjńdymy tyż pewnikym kajsik jesce na dugi szpacyr. Kejsik, chowany we majyntnym dōmu siedziôł godzinōma na rubym i farbistym tepichu. Kejś zatym dzieckōm zmierznōł sie psiôk, ftorego sie zawinszowali na gyszynk, nō tōż poszôł raus, łostawiyli go kajsik na ceście i gibko łodjechali, coby za niymi niy pogzuł. I tak łostôł na hulicy, bezpański psiôk.

Wartko śleciała łodwieczerz, szło ku dwanôstyj. Babeczka tego gyszeftsmana łoblykła sie szykownie, wysztiglowała swoja cerzicka i poszła do kościoła na

Pastyrka. Jeji chop, gyszeftsman przisnōł na swojim umiyłōwanym fatersztulu ze takōm srogōm glaskōm jakijsik whisky we gorzci... niy miôł ci blank chańdzi ani siyły, coby sie tyż na ta Pastyrka poklechtać. Nale za to tyn istny ze tym jejigo psiokym jednakowōż tyż pokwanckali sie ku kościołowi. Niy wlazowali nale rajn. Tyn istny miarkowôł, iże festelnie capi; niy szpluchtôł sie już cheba ze śtyry tydnie, tōż tyż i ludzie we tym kościele pewnikym niy byliby radzi ze takij azisty. Stanōł wele piyrszego filorka, we kabzi miôł cyjntla, ftorô sie lajstnōł, kej już skalōł ci bōł biksy po piwie wysznupane bez côłki dziyń we hasiokach i srogachnych aszynkiblach.
Psiôk styrcôł wele szłapōw swojigo pōna. Miarkowôł, jako wytrasyrōwany pies izbetny, iże łōnymu tyż niy lza wlazować do kościoła, ludzie niy mieli by tego rade. Tōż tyż styrcôł, zatym siednōł sie juzaś na swojim łogōnie i czekôł...
A ze kościoła słychać już farorza:

„Bōg się rodzi, moc truchleje,

August nalôł sie kolyjno glska whisky, szluknōł a we swōjim filipie miôł inkszy bōżonarōdzyniōwy łobrôzek. Bōło to już pôrã dni po Godach. Niyftorym te Dzieciōntko cosik tam pod jedla wciepło, niyftorym niy, nale wszyjske sōmy rade, iże te świynta byli, byli ... i mōmy je zbyte, forbaj. Nō ale możno ci i niy wszyjskim te Dzieciōntko wciepło jaki gyszynk. Możybnie bōło i tak:

Letko suje śniyg. Nie ma takigo ziōmbu nikej dôwnij bywało. To byli zimy! Przi chlywikach, kole klopsztangi zicło sie poruch bajtli. Zmarzniynte palcyska trzimiōm pod parzōm abo we jejich kabzach, kragle ze jaklōw styrcōm, na gowach, fto tam co mô: pitōwa, kaja, lebo magiyrka abo sztrikowano mycka. Gody, je już dobrze po Mikołôju, nale niy idzie u tych najduchōw ujzdrzić jakisik uciechy, chocia sie tam i deczko chichrajōm, chocia zgobiōm i ździebko wyrobiajōm, jak to dziecka. Jakisik ino jankor na jejich ufifranych licach widać. Przi szli cheba ze bany kaj wōngle zbiyrajōm, coby je niyskorzij skalić, bo na te złocioki to ci i niyjedna łōnych Mamulka doczkać sie niy poradzi.
Tyn nôjsrogszy, kery reskiyruje tōm côłkōm czelodkōm we naszych familokach na Pniokach – mianuje sie Erich. Do kupy śniym zawdy tyrajōm dwa braciki: Jōłzel i Tyjo. Szczwôrty to Hanzlik łod Majzlinyj, ftory śnich nôjlepszejszy je we szkole, we „siedymnôstce” kaj wszyjskie – kej ino niy pyndalujōm na bana lebo na hołda – muszōm jesce pôrã lôt łamzić. Zawdy przi nich tyro Haźbiytka łod Gōminiorki, bo mô łōnych nôjbarzij rada skiż tego, iże łōne jedne sie ze jeji ryżych kudłōw i szpotlawyj szłapy niy chichrajōm. Ale tyż beztōż, to ci jōm jeji kamratki przezywajōm chopcula.

Jedyn wyjmnōł sznita ze margarinōm ze kabzy, przekroł na śtyry tajle i tak blank pomalušku, coby na dugszij stykło, mamlajōm łōne te suche skōrki.
– A jô to bych kciôł rōłz tak sie richtik naćkać wusztu ze zymftym, dobro żymła ku tymu i wranego tyju – pado jedyn śnich, cheba Jōłzel.
– Wiycie – pado drugi, kerymu Tyjo dali na krzcie – łōńskigo roku to u naszych sōmsiôdōw bōł richticzny Mikołôj ze takim dupnym miechym na gyszynki. Siedzioł ci Łōn u Sodłōniōw dobre śtyry godziny. Jejich bajtle wiskali kolyndy a niyskorzij chichrali sie choby łōnych fto ze skory łobdziyrôł.
– U mie tyż rōłz abo dwa bōł Mikołôj do kupy ze dziobłami, cherubinkōma, nō i śmiertkōm. Nale to bōło dôwno i dostołech ino mietłōm abo prōntkym po rzici i hasio mi nasuli do zoki – zadufoł sie tyn dugi Erich.
– Co sam machlujecie? Łо czym łozprawiôcie? – pedziała Haźbiytka, ftorô dziepiyro terôzki łōnych dojzdrzała i ku nim sie przikludziyła.
– E tam. Nic niy działōmy, gôdōmy sie tak łо bele czym – rzyknōł Handzlik.
– A jô, to bych tak kciôł dostać tako wielgo tyta apluzinōw, jakosik szokulada do tego i możno jako gracka. Rebulik abo tako gracka do kōmputra.
– Na co ci gupolu gracka do kōmputra, kej go ni môsz – sorknōł Erich, wyciōng ze kabzy cygareta, fyrcok i kciôł zakurzić.
– Niy fandzol. Bo kejbych tako gracka miôł, poszoł bych sie do „siedymnôstki” do tyj szule łod dyrechtora Gmyrka abo do kafyjki na Pniokach kole urzyndu, przi arbajtsamcie, i tam bych sie ździebko pogrôł. Tam je ciepło, a jak je pani łod polskigo, to i tyjki jakisik możno szluknōńć.
– A jô, to bych kciała jako gryfno pupa, Barbi i coby zawdy we chałpie ciepło bōło, coby Mamulka niy musieli na wōnglu szporować – po cichyśku gôdô Haźbiytka a ślypia ji sie blyscōm, choby miała płaczki po licach puścić.
– A ty czamu nic niy gôdôsz, Handzlik? Nic byś niy kciôł?
– A dyć cobych niy miôł kcieć ? Jô bych kciôł jakiesik nowe szczewiki i galoty. A i jakla jakosik by sie zdała, bo ta kerô Mamulka przismycyli ze OPS-u, to je na modszego bracika i na mie je za knap. A tak na isto to bych tak kciôł, coby mi Dzieciōntko take nowe szlyndzuchy przyniysło, abo klepki na kerych bych mōg poszusować jak pojadymy na „zielōno szkoła”. Inksze przecamć dziecka to majōm take gryfne narty, szlyndzuchy i take tam bele co, iże jô to ino na tych dupnych reklamach ze „Hita” uwidziôł.
I tak sie dziecka łozprawiali aże sie ćma zrobiōło. Kôżde cosik tam jesce rzykło, wypokopiōło, cosik tam wyśtudiyrowało, co jimu sie we śniku uwidziało, a co ci inksze dziecka majōm. Bo to przeca szli świynta, Gody i Dzieciōntko. Bo to, iże Mikołôj łōnych niy nawiydziōł, to możno skuli tego, co niy bōło za tela śniega i

Łōn niy poradziōł sam do Chorzowa, na Pnioki ze tymi lelyniōma przifurgnōńć, choby te diosecke, sroge czerwiōne auto na ftorym je nasztrajchowano Coca-Cola i ciyngiym śpiywajōm na côłki karpyntel: „ ... już sōm świynta, już sōm świynta ...” (i tak aże do poły stycznia).
Nale Dzieciōntko – przeca to na katyjmusie zawdy kapelōnek gôdôł – na isto niy zaboczy ło biydnych dzieckach, prôwda. Przeca Łōne wszyjsko gynał ujzdrzi, wszandy kuknie to pewnikiym i tych pniokowych bajtli spomiarkuje, coby łōne niy łostali same. A możno to ino katychetki i kapelōnki tak fandzolōm a gynał miarkujōm, co biydokowi zawdy wiater we łocy dmucho i... na tablet łōnym nic niy wciepnie przi Wiliji.
Ale Gody, świynta ślecieli, przekulwitali sie już, tōmpie już Trzech Krōli a te Dzieciōntko do tych chudobnych dziecek – jak zawdy – zōłwizōł latoś niy trefiōło... możno i Łōnymu bōło do tych dziecek niy po drōdze?

VI.

August trefiōł ci bōł kamratka jejigo Hildy ze kerōm miôł zawdy fest rôd pogôdać. Ta kamratka bōło szykowniście łopolōnô, znać bōła kajsik nag gorkim morym na wywczasach. Jak mu pedziała, bōła we Chorwacyji, Krōatyji. Nō ja, terôzki we mōłdzie je wykludzanie sie bez lato kajsik razinku do tyj gryfnyj Chorwacyji. To je terôzki dziydzina sama przed siã ale kejsik to bōła „socijalistycznô" repunlika, kaj bele fto niy poradziōł sie lajstnōńć wywczasōw. Po jakiymu jô sam łō niym gôdōm? Anō beztōż, iże hań dôwnij, tak we latach siedymdziesiōntych dôwniyjszô Jugosławijô, jesce za tego istnego Josipa Broz-Tito, to bōł sam kole nôs we Ojropie nôjgryfniyjszy kraj, kaj kôżdy kciôł, chocia rōłz pojechać na wywczasy. August ze swojōm Hildōm tyż byli tam tuplowanie, aże dwa razy za rajōm. Rōłz we Szibeniku (Šibeniku) kole Splitu, a drugi rōłz we Dubrowniku, na isto nôjszykowniyjszym miyście Jugosławiji, côłkij Jugosławiji. Wtynczôs nale, we tych ci latach siedymdziesiōntych tyrało sie do Jugosławii niy na paszport, ino na takô „wkładka paszportowo", kerô bōła ino tam ważnô. Ta razinku „wkładka paszportowo", to bōła zorta rajzydokōmyntōw, ftore wydôwali Polôkōm we latach 60-tych i 70-tych, a kere to papiōry dôwali nōm zwōlô na rajzowanie po niyftorych ino dziydzinach tyj „demokracji ludowej". To bōł taki wykôzek, auswajs na rajza we kerym niy bōło zdjyńcia a ważne bōło ino ze naszym dowodym osobistym, takim polskim auswajsym. Zatym juzaś kajsik we pōłowie lôt siedymdziesiōntych jejździōło sie do tych „dymoludōw" na łosztymplowany polski auswajs nale ino do Jugosławiji potrza bōło mieć te łosobliwe „wkładki" ważne do jednyj ausrajzy ze Polski i na wrōcynie sie do kraju. Trza tyż nale bōło przodzij erbnōńć „promesa dewizowo" abo jechać bez „Orbis", kery dôwôł kôżdymu maluśki taszyngeld; niy bocza terôzki wiela to gynał bōło, ale tak kole sto dularōw. August ze Hildōm byli dwa razy za rajōm, chocia tam szło sie wykludzić ino rōłz na trzi lata. Nale łod czego byli wteda przociele, pociotki. Stykło, iże jedna takô jejich kamratka wbiōła do takij „ksiōnżyczki walutowyj" sztympel „anulowano" i żôdyn sie niy kapnōł, iże na bezrok juzaś wrōłz tam wyciōngli.

Nôjprzodzij wypuściyli sie do Szibeniku (Šibeniku). Szłoby sam mocka łozprawiać i ło Splicie, i ło Szibeniku, nale August ze uciychōm spōminô ino jedna rajza, już ci ze tego Szibeniku aże do maluśkij miyściny Omišu, takigo dôwniyjszygo pirackigo miastyczka, ftore bōło kajś kole 20 kilomyjtrōw łod Splitu. Przodzij nale trza bōło wjechać na Cetyna nad rzykōm Cetna, kerô to rzyka przedziyrała sie bez gōry Mosor i wlatowała do Adrijatyku razinku we

tym Omišu. To bōła richtik gyszpant rajza. Zdôwało sie, co tyn rajzybus śleci to tyj rzyki... a tam na dole szło ujdrzić motorcykle i autoki, kere niy wyrobiyli na skryntach. A na samym wiyrchu fôndnōł August dlô sia i dlô Hildy (we tych nerwach) po sznicie chleba ze ichniōm suszōnōm szinkōm i po glasce ichnij, wywołanyj we świycie miodicy, za co musiôł zabulić aże 2,5 dulara (wtynczôs we Polsce tela byli we wercie dwie halbecki gorzôły i dwa paksliki cigaretōw Marlboro).

Nō, ale. Ze tych wywczasōw August spōminōł ze Hildōm gōwnie tyn côłki Split. Tam we tym Splicie bōł ci srogachny palast Dioklecjana, ftory postawiyli na przełōmie III i IV wiyka jako wila dlô tego cysôrza. Zaplaniyrowanô ci bōła ta budōwla na muster takigo starożytnigo castrum romanum (warōwnygo lagru rzymskigo) i przerzinały jōm dwie wnōtrzne hulice: decumanus (na poprzyk) i cardo (podużnô). Kôżdo ze tych hulicōw kōńczōła sie srogim torym we murach: łod zachōdu byli to Wrōta Żelaźne (Porta Ferrera), łod pōłnocy Wrōta Goldowe (Porta Aurea), łod wschōdu Wrōta Strzybne (Porta Argentea) a łod połednia Wrōta Brōnzowe (Porta Aenea). Łod połednia tyż ci tyn srogachny palast Dioklecjana przilygôł do brzyga morskigo, bo tyn côłki cysôrz kciôł ci sie tam przekludzić, kej poszôłby już na cysarskô pynzyjô. I tak prowdōm, bōł ci to jedziny palast, kere stôł sie... côłkim, gryfnistym miastym. To ci bōła côłkô grōmada budōwli łokolōnych murami. I to tyn palast na isto bōł napoczniyńciym fōngowania tego Splitu.

I niy bōło by sam ło czym gôdać kejby niy to, że kajsik we latach 60-tych napoczli sprawować tyn palast i po pôruch latach gynał łodkopali côłke pywnice tego palastu, ftore byli tak po prôwdzie nôjsrogszym na świycie... aptrytym, haźlym, do ftorego bez kielaset lôt ślatowało wszyjsko, co tameszne ludzie byli wysrali. Terôzki nale idzie ci to wszyjsko do łostatka zwiydzać, i to blank bez takigo ci aptrytowygo capiyniô.

Rok niyskorzij wykludziyli sie łoba, Auguste ze Hildōm, do Dubrownika. Nôjfajniyjsze ci bōło, landowanie fligra we tym Dubrowniku. Kej już tyn fliger podlazowôł ci ku landowaniu, zdało sie łōnym, iże siednie łōn na zicher direkt na autobanie, bo tak to z wiyrchu, ze łokna łod tego fligra wyglōndało. Ta dugô sztartbana ciōngła sie na pozdel autobany i szło uwidzieć jak szoferoki we tych jejich autoka môchali pasażyrōm fligra gorzciami. Piyrszy tyż rōłz pofurgli my hamerikańskimi fligrami − spōminôł August − bo Jugole, inakszij niźli Polôki, sprawiyli sie swoje fligry „boeningi” i „douglasy” we Hamerice.

Nale, to wszyjsko jesce psinco. Bylichmy we tym Dubrowniku, − ciōng dalszij August − kej przijechôł, przikludziōł sie hań łōwczysny Prezidynt Tito. Jak tyż

szło ci wymiarkować, wszyjske tameszne srogie perzōłny zawdy mieli łobstawa, lajbgarda, takich ichnich „borowikōw”. Tito zwykowo tyż takô miôł. A, iże łōn bōł na isto szpasowny, wicny chop i kocynder, te „borowiki” musieli festelnie ci na niygo dôwać pozōr. Rōłz, tak na łodwieczerz, siedzielichmy we takim blank maluśkim szynku − spōminôł dalszij August − przi piwie i suszōnych rybach, tamesznyj moc szmektnyj szpecyji, a tam ci we winklu tego szynku balanga jakosik srogô zbajstlowali. Fōrt i jednym ciyngym te wszyjske tameszne chopy sztrekowali te ichnie „lufki” (Jugole słepali swoja rakija ino ze takich gryfnych, podugowatych achtlikōw, ani to flaszecki, ani to kulawki). Słepali jedna laga za drugōm, a pôruch chopa, już deczko starucnych, radowało sie choby ci byli na jakim wiyjskim wiesieli. Chopy już mieli trocha pod myckōm i – jak to łōni mieli we zwyku – napoczli śpiywać te swoji śpiywki. Muzyka chorwackô je richtik festelnie gryfnistô. A sam naobkoło gzujōm policyjne autoki na ziryjnach, na świôtłach; na isto cosik sie dziôło, auflauf i rōntas jak sto dioskōw. Łorôz wparzōło rajn dwiuch takich srogich, musklatych chopōw we ćmawych brylach, kukajōm tak po wszyjskich ekach, i po jakisik kwilce fresy łōnym sie lachajōm, chichrajōm... podlazujōm do tyj eki, tam kaj te starziki słepali, śpiywali i stanyli tak sztram kole nich a ōłber kôzôł wszyjskim inkszym, cudzym wylazować drab ze szynku. Przizli my do hotylu − spōminô dalszij August − i przi wieczerzy pytōmy sie gospodzkigo, co tyż to sie dziôło? A tyn ōłber – musza dopedzieć, iże bez pôra lôt robiōł za łosobistygo kelnera na takij wyspie Brijuni (wł. Brioni) tego jugosłowiańskigo Prezidynta. Ōłber ze rułōm pedziôł, iże nic sie niy stało, tela ino co tym ichnim „borowikōm” prezidynt Tito pitnōł „na miasto” jak to miôł we zwyku. Miôł ci tyn Josip Broz-Tito bele kaj, we wszyjskich dziydzinach, pôłno przocieli, kamratōw ze partizantki, kerym za zasugi niy dôwôł myndali, a ino „koncesyje” na take razinku maluśkie szynki abo gryfne trafiki.

Nale, terôźniyjszô Chorwacjô je ci krajym aże 1185 wyspōw ze kerych ino 49 je zamiyszkôłych. Na tyn przikłôd na wyspie Sveti Andrija miyszkô ino jedyn, jedziny chop. Nôjsrogsze śnich, ze tych wyspōw to: Cres, Krk i Brač. Spōmnieć tyż nale potrza ło inkszyj, kerô je terôzki fest we mōłdzie, ło takij wyspie Hwar. Wyspy Cres i Krk sōm chnet jednako sroge, (sōm ci łōne sroge tak bez 405 kwadratkilomyjtrōw) i leżōm blank wele siebie.

Na tyj wyspie Cres (wł. Cherso) je ci szykowniste słōdkowodne jyziōro, taki tajch ło mianie Vransko. Je ci łōne dosik gymboke, nale jego woda blank niy miyszô sie ze morskōm, słōnōm wodōm, co je ci tam jakōmsik na isto srogōm łosobliwōściōm. I niy bōło by sam co za tela łozprawiać, kejby niy jedna

gryfnistô legynda, take chorwacke łozprawianie. Gôdô sie, iże kejsik, pierōnym dôwno tymu nazôd, na placu tego tajchu bōł srogi zôgōn, pole, kerego włōściciylkōma byli dwie szwestry: jedna moc zabranô i pijynżnô, a drugô takô ci prōznô choby fojtowski miech po świyntym Môrcinie. I jak to we wszyjskich bôjkach bywô, ta chudobnô bōła dobrô a ta pijynżnô bōła festelnōm sekutnicōm, ftorô napoczła tyj dobryj wszyjsko zebiyrać. Beztōż tyż dosiōngła jōm boskô sztrofa – przyszło sroge tōmpani, trzynsiynie ziymi i potop. Jeji zōmek łostôł zbulōny i zatopiōny. Bezmać – jak to niyftore łozprawiajōm padanie do tyj stwory ze Loch Ness – do dzisiej idzie uwidzieć na dnie tego jyziōra łostatki tego zōmku a ponikedy słychać ze dna bicie glokōw.

Drugô srogo chorwackô wyspa to Krk (wł. Veglia) – chnet nôjsrogszô wyspa Choracji, kerô je na morzu Adrijatyckim we takij zatoce Kvarner, a na kerô to idzie sie karnōńć bez taki srogi Krcki Most, dugi na chnet pōłtora kilomyjtra. Na tyj wyspie znodli kejsik nôjważniyjszy zabytek jejich pisaniô, znaczy sie takô Płyta z Baszki (Baszczcianska Plocza). To taki zabytek ze XI wiyka wyrzezany we kamiyniu. Je ci łōn napisany „głagolicōm" znaczy sie pismym, tak prôwdōm, wypokopiōnym bez Cyryla i Metodego. Ja, ja bez Cyryla i Metodego, bo dziepiyro niyskorzij jejich szkolorze wysztudiyrowali ta „cyrylica", kerô bōła deczko lekszyjszô łod tyj „głagolicy", ftorōm byli pisane niyftore papiōry jesce we XV wiyku. Idzie pedzieć, co na wiynkszōści chorwackich wyspōw sōm łoszkiyrtki po Illirach, Grekach lebo Rzymianach. Nō, i pôłno je ci tam roztomajtych zwōnnicōw, marktōw, kamiyniannych huliczkōw lebo klôsztorōw.

Inkszōm srogōm chorwackōm wyspōm je Hvar (wł. Lesina) – gōrzistô wyspa, kerô łodbijô sie łod stałygo lōndu na wysokōści miasta Drvenik kajsik miyndzy Bracem a Korculōm. Je ci łōna dugô na sześdziesiōnt łoziym kilomyjtrōw i szyrokô łod śtyruch do dziesiyńciuch kilomyjtrōw. Ta wyspa je porośniyntô makiōm (makchia), ziylinōm strzōdziymnomorskōm, kerô twōrzōm wiycznie zielōne, „sucholubne" i twôrdoliściate chraści, na ftore skłôdajōm sie: dōmb ciyrnisty (Quercus coccifera), dōmb łostroliściaty (Quercus ilex), ciderbaum atlantycki (Cedrus atlantica), strom podzimkowy (Arbutus andrachne), blank dzike łodmiany łoliwek abo tyż jesce pistacyjô klyjmowatô (Pistacia lentiscus), merty i erika. Ta wyspa je tyż mianowanô lawyndlowōm wyspōm skuli tego, iże wszyjske tyn lawyndel flancujōm. A napoczło sie to łod jednego istnego, Velo Grabije, ftory piyrszy rōłz tyn lawyndel pasadziōł a piyńć lôt niyskorzij bōł ci już milijōnerym. Krōm tego Hwar je znany ze festelnie niybezpiycznych i moc kryntych cestōw. Je ci jesce jedna fajnistô i interesantnô wyspa. Je ci niōm Brač a przikludzić sie na nia idzie przewōzym, ferōm ze Splitu. Ze tyj ci wyspy

tameszne ludzie prziwojziyli kamiyń i marmōr, kej stôwiali na gwôłt tyn wywołany Pałac Dioklecjana we Splicie.

Wiela sie gôdô roztomajtych ciykawōstek skuplowanych ze Chorwacyjōm. A to, iże psy „dalmatyńczyki" wandlujōm sie ze Chorwacyji, a to juzaś, co tyn wywołany zyjman Marco Polo urodziōł sie na Korczuli, abo, iże Biôły Dōm we Waszyngtōnie postawiyli ze marmōru ze wyspy Bracz. Sōm take, kere jesce miyniōm, iże kuglszrajber wypokopiōł Chorwat Ladislao Biro, nale to niy ma prôwda, bo tyn istny bōł żurnalistōm i artystōm ze Budapesztu, kery pitnōł bez wojna do Buenos Aires. Nō, i jesce szykowniyjsze bôjczynie, iże nasz chopski binder, szykownisty chopski (i niy ino) szlips tyż wynôlyjźli Chorwaty. A bōło to bezmać tak: We 1660 roku nałōnczôs fajrowaniô zwyciynstwa nad Turkōma regimynt chorwackich wojôkōw miôł być przedstawiōny francuskimu krōlowi Ludwikowi XIV. Na karkach te chorwacke oficyjery mieli jedbôwne rańtuchy, ftore tak ci sie festelnie spodobali krōlowi, iże łōn stwōrzōł u sia, we Francyji włōśny regimynt mianowany „Royal Cravattes". A miarkujecie, co binder, szlips to przecamć polski krawat ze francuska mianowany cravate. I juzaś to niy ma prôwda, bo bezmać historyjô bindra siōngô czasōw piyrszego chińskigo cysôrza Quin Shi Huang'a, kery żōł we latach 260-210 przed naszōm erōm. Nałōnczôs łobadowania jego grōbowca wele miasta Xian natrefiyli archeologi na bezmać nôjstarszyjszy łobrôzek dôwniyjszego szlipsa.

Zdo sie tyż ku tymu jesce ździebko, deczko mitologiji. Krōm tych naszych słōwiańskich łozprôwek Chorwacyjô skuplowanô tyż je fest ze mitologijōm greckōm. Miasto Korčula na wyspie ło takim samym mianie miôł bezmać grōntować, założić chop ze Troji ło mianie Antenor, kej to nałōnczôs wojny trōjańskij Menelaus, krōl Sparty i ku tymu chop Piyknyj Helyny zlitowôł sie nad jejigo familijōm i dôł zwōlô, coby łōn tam sie łosiydlōł. Inkszô juzaś powiarka skuplowanô je ze Odyseuszym, ftory miôł gōścić na wyspie Mljet (wł. Meleda, łac. Melita) na placu, kery sie dzisiôj mianuje Jaskiniōm Odyseusza (Odisejeva Szpilja). Wele tego miyjsca łoztrzaskôł sie łōnego szif i tam trefiōł na ta nimfa Kalipso (gr. Καλυψώ Kalypsṓ, łac. Calypso), kerô zahaltowała go tam aże na côłke siedym lôt.

VII.

Bez lata nôjwżniyjszōm impryzōm ło znaczyniu miyndzynarōdōwym byli „Międzynarodowe Targi Poznańskie”. Sjyżdali sie we czyrwiyniu do naszygo Poznaniô wystôwcy, kaufmany, ze côłkigo świata. Napoczynali sie nałōnczôs te targi (terôzki je blank inakszij) zawdy we drugô niydziyla czerwiynia. Augusta przizwôł ku sia dyrechtōr Huty „Kościuszko” i kôzôł mu łodpisać na rōndszrift, papiōr ze Ministyrstwa Hutnictwa we kerym zaprôszali huta (we keryj August przetrôwiōł bez śtyrdziyści lôt) do udziôłu we tych targach. Miôł ci naszkryflać, iże huta „Kościuszko” niy weźnie udziôłu we tyj impryzie.

− Môsz to tak napisać, coby sie nasz wicyminister niy pogorszōł na nôs, coby łōnego niy łobrazić, niy sztychnō}! − pedziôł dyrechtor Wieczorek.

August zabrôł sie nazôd do swojigo biōra i już drógōm medikowôł jak to richtik do porzōndku zrychtować. Na drugi dziyń pokwanckôł sie z rańca do dyrechtora ze szykownie napisanym papiōrym. Mocka go to nerwōw przisżło nale bōło. Ledwa wlôz do kabinytu dyrechtōra technicznygo a tyn już łod proga rzōńdzi:

− August, dej sie pokōj, przisżło druge pismo, co huta musi wziōńć udziôł, a ku tymu jesce mô złōrganizjyrōwać srogachny sztand na tych targach dlô côłkij polskij hitynindustiji, dô wszyjsich werkōw skuplowanych ze tōm industrijōm. I ty to bydziesz robiōł! Ino TY August! Niy bōło co, po prōżnicy wtynczôs dyszkutjyrōwać, ino trza sie bōło chycić stopierōńsko procnyj roboty. To bōł łoziymdziesiōnty drugi rok, we Polsce twôł łod łōńskigo grudnia tyn łoszkliwy „stan wojynny”... wtyczôs na isto sie niy diszkutjyrōwało.

Nō, i bez chnet dwadzieścia lôt August bōł szefym sztandu polskigo hutnictwa na wszelijakich targach i wystôwkach. Ze roku na rok corôzki wiyncyj werkōw wystôwiało pod tytulkōm „Huta Kościuszko”. Miało ci to, krōm mocki utropy, i blank gryfne, szykowniste zajty. Do kupy ze werkym Augusta wystôwiali tyż i Miymce. Dyrekcyjô huty ze Eisenhüttenstadt napytała kejsik (bōło to, kej już cheba ze szczworty rōłz wystôwiali ze „Kościuszkōm”) Augusta do Miymiec a zatym zbajstowali mu szykowny ausflug, szykownô rajza po Miymcach. Dugo siedziała mu we palicy ta rajza. Miôł przileżitōść powandrować tam kaj i jejigo łojciec krajzowôł.

Ślecieli lata i kajsik kole dwa tysiōnce dziewiytnôstego roka, już po tym jak pochowł August swoja umiyłōwano babeczka, nałōczôs robiynia rojmōngu we pomiyszkaniu wlejźli mu we grace zdjyńcia i inksze roztomajte pamiōntki. Na pôruch zdjyńciach uwidziôł i rzywnie, libeźnie spōmniôł se jedna z nôjbarzij szykōwnych sztudyntek, ftore na jejigo sztandzie bedinowali. Takô ci go

mankulijô chyciōła, iże bez flaszecki szkockij whisky sie niy łobyjńszło. I do kupy ze wszyjskim spōmniôł mu sie jejigo faterek i napocznōł medikować ło tych wszyjskich niyszczysnych falach, ftore przitrefiali sie łōnymu i samtyjszym ludziōm. Byli czasy za staryj Polski, bōła niyszkorzij II Wojna Światowô zatym juzaś te styrdziyści pôra lot, kej bakali wszyske choby gupie a wszyjsko to bōło ło dupa łoztrzaś. Niyskorzij jedyn fuknōł bez te łogrodzyni we Gdańsku, bōła „trzeciô" wojna. Lata 80. mieli swōj fajrant telim „łokrōngłym stołym" łod ftorego napoczła sie ta wysztudiyrowano „wolność" ło kerô sie terôzki wadzōm choby nôjynte roztomkajte mōndroki. I kôżdymu sie zdo, co ino łōn mô prawie. Nale to już je polityka, kerô niy ma we wercie ani fōnta kłakōw. Bo polityka to je richtik teli srogi kōnsztik, coby łyknōńć rapitōłza abo gōnsiora, a ku tymu niy wykrziwić pychola ino rznōńć i udôwać, iże to bōł jakisik szykowny maszkyt. Niy kôżdy to poradzi łobstôć.

August nalôł sie srogachno szklônka ślachytnygo trōnku i szlukôł balnk po malušku. A we palicy, jak zawdy we łostatnim czôsie, metlali mu sie roztomajte łobrôzki, kōnski łozprowek i ta tynsknica... myzuka ze radijoka grô... myślōnki krajzujōm bele kaj i ino żôl, co niy ma już ci sam łōnego umiyłōwanyj babeczki. Szluknōł rōłz jesce i przed łoczami pokôzali mu sie roztomajte fale...

Terôzki we mōłdzie je, iże dziecka (chocia niy wszandy, i tyż niy wszyjske) spōminajōm Staroszkōw, Starzikōw i Łojcōw. Po prôwdzie to jô już niy ma śpikol, −medikowôł we filipie August − mie już pierōnym dôwno tymu nazôd pizło Abrahama, ale i tyż niy moje dziecka bydōm spōminać, bo łōnych niy mōm (nō, żôdno dziołcha mi ło tym niy gôdała), ino jô sōm kciôłbych sam ździebko pospōminać dôwne czasy, ło kerych sie gôdô, iże to bōło za starego piyrwyj.

Wszyjsko to tak na isto napoczło sie jakosik pod fajrant czasōw kej to tym kanclyrzym Rzeszy bōł Otto von Bismarck. − napocznōł spōminać , co spamiyntôł August. − Jakesik możno śtyrnôście-piynôście kilomyjtrōw łod dôwniyjszego Rosenbergu (terôzki Olesno) – jak sie jechało na Czynstochowa – bōła gryfnô dziedzina Botzanowitz (dzisiôj Bodzanowice). Miyszkała sie tam szykowno dziołcha, Marika Kosmalla. Dôwne to i blank inksze byli czasy, i co sie tam łōnyj wtynczos przitrefiōło, to niy idzie terôzki gynał spokopić. Styknie, co sam rzykna, iże tak jakosik ło szaroku dwadziestego szōstego lutego, przi takij na isto srogij zimie, dziołcha śległa i na tyn niy nôjgryfniyjszy ze światōw przikludziōł gryfny synecek, kerymu Marijka dała na krzcie miano Jōłzel. Niy miała ci łōna letko wtynczôs, bo przeca zowitka i dôwnij, i do dzisiôj (przi tych naszych posłach i kościylnych synatōrach barzij papiyskich niźli nasz Łojciec

Świynty) – ludzie niy majōm we zocy, we reszpekcie. Synek rosnōł, brôł łod wszyjskich hiby, lyjty, nale zōłwizōł na ludzi wylôz i wyuczōł sie na piekôrza. Przekludziōł sie niyskorzij do Wrôcławiô (jesce wtynczôs Breslau), tam ci sie łożyniōł ze wizgyrnōm dziołchōm Anōm Lebiodzinōm ze Zôbrzô. Kej tymu Jōłzlowi bōło już trzidziyści lôt uplōncnōł mu sie synek (we październiku 1915 roku), kerymu na krzcie dali aże trzi miana: Georg, Helmut, Franz Kosmala. Już terôzki sie tak szrajbowali a niy nikej moja Staroszka Marijka, bez dwa „l" (niyskorzij jesce rôłz to juzaś zwekslowali i terôzki łostało Kosmała). I to bōł mōj Tatulek. Starzik Jōzef, ze starkōm Anōm i tym jejich maluśkim synkiym Georgym przekludziyli sie nôjprzodzij do Logiewnik a niyskorzij samtukej do Chorzowa.

Łojciec Augusta, krōm tego co urodziōł sie we Wrôcławiu, côłke swoji życie, już łod synka przebōmlowôł we Chorzowie. Tu tyż dwadziestego piōntego môja 1935 roka we Państwowym Gimnazjum im. Odrowążōw erbnōł matura, te wywołane „Świadectwo Dojrzałości". Ze tōm szulōm to tyż bōło maszkytnie. Tak na richtik to mianowli je: Państwowe Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze, przodzij tyż jesce „gimnazjum klasyczne", nale jesce inakszij mianowane jako „wyższô szkoła realnô". Ze tōm szulôm pometlali sie żywoty dwiuch chopōw. Augustowygo Fatra i zôcnego rechtora, Krakowiôka, profesora Mariana Batko. Tyn istny napocznōł uczyć we tym gimnazjum piyrszego września trzidziestego drugigo roka. Bez trzi lata, aże do tego trzidziestego piōntego sztudiyrowôł u niygo Augusta Fater. Trefiyli sie jesce rōłz niyskorzij we Krakowie, kaj Jorg napocznōł sztudiyrować we Akadymii Handlowyj, kaj we môju 1939 erbnōł diplōm ukōńczyniô tyj uczylni.
Bez tyn czôs kej faterekAugusta sztudiyrowôł we tym Krakowie przidarziła mu sie przileżitość, coby porajzować po Miymcach. Dlō niygo bōło blank ajnfach, bo przeca miôł familijô na drugij zajcie szweli, naszyj granicy, kerô bōła sam u nôs miyndzy Chorzowym a Bytōniym. Ze porynczyniô swojigo profesora (ło kerym bōła skorzij gôdka) Mariana Batki wykludziōł sie tyn Augustowy fater na jedyn ze nôjstarszyjszych miymieckich uniwerzityjtōw, na tyn Ruprecht-Karls-Eliteunivesität we Heidelbergu, założōny we 1386 roku. Tak po prôwdzie tym nôjstarszyjszym miymieckojynzycznym uniwerzityjtym bōła Praga, nale do terôzka Miymce kwolōm sie razinku tym Heidelbergiym.

Przebōmlowôł we tym Heidelbergu Jorg jakesik śtyry-piyńć miesiyncy a niyskorzij wrōciōł sie nazôd do Krakowa, kaj sztudyrowôł aże do diplōmu. Robiōł jesce jakesik sztudjia podiplōmowe ale to już po wojnie, po tym jak jesce

wrōciōł ze frōntu (bōł modszym oficyjerym we II Armiji Wojska Polskigo po szuli we Lwowie) tela, co to już je blank inkszô bôjka.
Niyskorzij wypraskła ta diosecko drugô wojna światowô i Jorga (jak go mianowali) zawarli i wywiyźli do Auschwitz (Oświęcimia) siōdmego lutego 41. roka. Na gracy wydziyrgali mu numer 10204. Niycôłke dwa miesiōnce niyskorzij do tego lagru dostôł sie i Marian Batko (miôł numer 11795). Niy idzie pedieć eźli sie trefiyli, Jorg siedziôł we bloku XXIV a Marian Batko we bloku 2. Szczimôł w niym Marian Batko ino niycôłke trzi tydnie i już dwadziestego siōdmego kwiytnia zemrziło mu sie we kōmorze, we bunkrze tela, iże bloku jedynôstego, kaj poszoł sōm, sōm sie zgłosiōł za jednego swojigo szkolorza, siedymnôstolytnigo karlusa. Jorga Helmuta juzaś trzimali tam aże do trzidziystego piyrszygo siyrpnia śtyrdziestego trzecigo roka. Wykludziōł go ze tego Auschwitzu jejigo swok, dziywiyrz Alojz Ficek, kery tam targôł (tyż to bōł piekôrz) côke fōry chleba, kery piyk we jejigo piekarni samtukej we Chorzowie. Musiôł tyż (co stôło lagrowym „Entlassungsschein") – kôżdy miesiōnc meldować sie na katowskim gestapo.
Augustowy łociec gryfnie grôł na ciji i na laucie. Szykownie tyż poradziōł wiskać. Ino, tak lecy kedy bōło to diosecko markotne. Rôłz to bōła takô arijô: „Śmiyj sie pajacu ..." ze ōłpyry „Pajace" (Pagliacci) ze 1892 roka Ruggiera Leoncavalla, inkszōm razōm bōła to zerynada Schuberta abo cosik ze Bacha. Te, co wteda mōgli ujzdrzić gôdali, iże wtynczôs mu jakosik sie napoczynali ślypia blysceć, zawiyrôł sie we izbie i ani jego babeczka, ani łoba chopcy, tam niy mōgli wlazować. August terôzki już miarkuje po jakiymu tak sie dziôło, ale wtynczôs łō blank nic ło tym lagrze, ło tym Łoświyńcimiu niy gôdôł. Kejsik ino, jak już bōł festelnie niymocny pedziôł Augustowi, kej byli same we izbie ino tela:
– Wiysz August, kej by sam dō nôs, do Polski Chinczyki wlejźli, to jô bych sie sōm piyrszy nôjsrogszy myrdek, warkocz przipnōł.
Bo wtynczôs ci u nôs Chinczykōw malowali ze takimi srogimi warkōczōma i ze słōmiannymi hutami na łebach.
Wiela, wiela lôt niyskorzij August zwiedziôł sie, co Miymce kôzali tam we tym lagrze muzykantōm ciyngiym grać. Kej te heresztanty wylazowali do roboty i kej przikludzali sie nazôd to łod bramy, łod takigo paradnego ajnfartu na ftorym bōło naszkryflane: „Arbeit macht frei", musieli suchać waloszkōw Straussa lebo inkszyj muzyki. Kōnskōw bōło niywiela, pôranôście, sztyjc te same rano i na łodwikeczerz, marsze i waloszki abo jakiesik śpiywki, a te co juzaś ślegli we lagrowym lazarycie miarkowali, co jejich kamraty terôzki maszyrujōm nikej

jake automaty tam a nazôd; do roboty, i ze roboty. Tak po prôwdzie, to na isto ino te muzykanty mieli ździebko nôdziyji, co tak wartko do gazu niy pōjńdōm, chocia niy kôżdymu sie to udało. Można z tego wziyno sie augustowymu faterkowi na taki jankor, kej przi ciji lebo laucie spōminôł te dwa lagrowe lata. Kajsik szło wyczytać take słōwecka, kere August bydzie tyż można aże do tyj usranyj śmiyrtki boczōł: „Dzięki perwersyjnemu użyciu muzyki Schuberta, Straussa i Bacha nazistowscy oprawcy nabierali przekonania, że postępują szlachetnie”. To sie niy do suchać!
Jorg (Georg) blank maluśko łozprawiôł ło tym lagrze, ło tym Auschwitz nale zawdy mu sie deczko ślypia blysceli, kej spōminôł ta rajza do Heidelbergu. I to ci Augustowi tyż łostało we filipie, belōntało sie sztyjc bez côłke, côłke lata. Augustowi skuli tych targōw i zaproszyniô na ausflug do Miymiec, do Eisenhüttenstadt przitrefiyła sie przileżitość zawandrować do tego razinku szykownistego miasta. A bōło to tak: kej August organizjyrowôł sroge sztandy côłkigo polskigo hutnictwa na roztomajtych targach (na Miyndzynarodowych Targach Poznańskich, na Hannover Messe, Messe Düsseldorf abo Messe der Meister vom Morgen we Lipsku). Na tych poznańskich targach August stôwiôł ci tyż jedyn szykowny sztand fyrmie miymieckij EKO AG ze Eisenhüttenstadt (terôzki tyn werk przejyna belgijskô fyrma Cockerill-Sambre). Dyrechtōr tego werku a i jejigo byamter Leszek Piasecki i łōnego babeczka, kerzi we tym werku robiyli łod wystawiynio go napytôł Augusta kejsik do sia na łobgôdanie wszyjskigo a niyskorzij fōndnōł mu szykowno rajza do... Heidelbergu. Do tygo miasta we Badenii-Wirtembergii, we rygiōnie Rhein-Neckar-Odenwald. Tamstela idzie kiźlikiym dociepnōńć do Mannheim abo Ludwigshafen. I tu ci Augustowi stanyli przed łoczami te zdziebełka ze łozprowek jejigo Tatulka. A August terôzki miôł łoglōndać te wszyjskie szykowności. Pōdziwiać jak łod łagōdnych i pieśliwych spadōw zielōnych grōniczkōw miasto łodcinô ci sie szarłatym dachōw, wiyżōw kościylnych i murōw tego potynżnygo gotycko-rynaisansōwygo zōmku – Heidelberger Schloβ, kery gōruje nad ichniōm starōwkōm na wyszibniyntym we strōna rzyki telim tarasie gōry (Königsstuhl). Pojstrzodku, we dōlinie, szyrokimi zakōlami wije sie Neckar, kery ciōngnie do Rynu. A po takij hulicy filozofōw (Philosophenweg) ze keryj roztôczô sie chnet bôjkowy widok na miasto, szlandrowali wywōłane poyty, myśliciyle, sztudyroki i filozofy. Stare Miasto dozwôlô łożyć przeszłōści, czasōm fōrt kejś tam. Miyni sie, co piyrszô łosada na terynach dzisiyjszygo Heidelbergu ugrōntowali kajsik kole II wiyku przed Pōnbōczkiym Kelty. We czasach rzymskich juzaś stawiyli sam twiyrdza, świōntynia a most. Nôjstarszyjsze spōminki we tych ci dôwnych

papiōrach wandlujōm ze roku 1196. Łod XIII wiyku aże do 1720 miasto bōło siydzibōm rodu Wittelsbachōw.
Heidelberg rozsłôwiyli Clemens **Brentano**, Johann Wolfgang von **Goethe** abo Johan Chrystian Fryderyk **Hölderlin** a wywołany Mark **Twain** we takim ci piyknym rōmanie „Włōczęga na obczyźnie" napisôł bōł kejsik:
„Nigdy nie cieszyłem oczu widokiem, ktōry miałby w sobie tyle pogodnej i zachwycającej czarowności jak ten." I pewwnikym tyn pisôrz nic a nic niy znokwiôł kej spōmiôł panōrama Heidelbergu.
Podanie jak i Jorg (szejśćdziesiōnt lôt skorzij) tak i August pokwanckoł sie nad rzyka wōnskōm Steingase (ulicōm Kamiynnōm) ku Starymu Mostowi (Alte Brücke) ze czerwiōnyj cegli, ftory kupluje ranty Neckaru. Tyn most zdôł ci sie Goethemu łōsmym cudym świata. Możno i augustowy tatulek wlazowôł do takij kaczmy Goldener Heht (Złoty Szczupak), coby szluknōńć gorkigo Glühweinu. Pewnikiym kukoł tam i nasz Ślōnzôk Joseph von **Eichendorff (**urodziōł sie we Łubowicach kole Raciborza**)**, kej sztudiyrowôł tam we Heidelbergu i pisôł take piykne sztrofki (kere na polski przłōmaczōł mōj kamrat Peter Sczepanek):

„Noc staje się chłodna,
już prawie ciemno zrobiło się,
jak Ren cichutko tu płynie,
gdy tam na wyżynach gōrek iskrzy się
w ostatnim promieniu zachodzącego słońca."

Tam, po tym wywołanym Heidelbergu szpacyrowali, przetwiyrali sie i nasz Kazimierz **Przerwa-Tetmajer**, i Adam **Asnyk**, sztudiyrowali take wywołane ludzie jak: Anna **Seghers**, Hannah **Arent**, Erich **Fromm**, Jan Amos **Komeński**, Filip **Melanchton**, Ludwig Achim von **Arnim** i Joseph Karl **Benedikt Freiherr** von **Eichendorff**. Pojstrzōd profesorōw Ruprecht-Karls-Eliteunivesität byli: Georg Wilhelm Friedrich **Hegel**, Jurgen **Habermas**, skorzij jesce **Mateusz** ze Krakowa, Rudolf **Agriicola**, a zatym jesce take jak: Zachariasz **Ursyn** (spōłautōr Katyjmusu Heidelberskigo), Robert **Bunsen** (kery wypokopiōł bryner), Gustav **Kirchhoff**, Friedrich Kekulé von **Stradonitz**, dochtōr i noblista Albrecht **Kossel**.
A jak szykownie słōwiōł piykność tego miasta, tego Heidelbergu Friedrich **Hölderlin:**

„Lange lieb ich dich schon, möchte dich, mir zur Lust,
Mutter nennen und dir schenken ein kunstlos Lied,
Du, der Vaterlandsstädte
Ländlichschönste, so viel ich sah."

(„Kocham Cię już tak długo ...”).

Nôjgryfnij, nôjszykownij bez lato je we Heidelbergu na łodwieczerz. Ło tym czasie łożywajōm i szpanujōm heidelberske kafyje, szynki i – moderne terôzki – „puby”. Idzie tak szpacyrować, bōmlować i hałzować łod Schillersa (przi Heiliggesstraβe 5) bez Café am Römerkreis (przi Gahnhofstraβe 63), Knösel Heidelberger Studentenkuβ (przi Haspelstraβe 16), Schmelzpunkt (na Hauptstraβe 90) aże do Espress-o-ase (na Schwtzingerstraβe 65). Krōm tego sōm jesce i take jak: Der Seppl przi Hauptstraβe 213, kery napocznōł fōngować kajsik we 1634 roku, pôrã nōmerōw dalszij (fōnguje łod 1703 roka) Zum Roten Oschen (Pod Czerwonym Wołem) abo tyż jesce na isto szykownistô knajpa Schnookeloch przi Haspelgasse, kerô mô już bez trzista lôt. Wszandy idzie ze rułōm szluknōńć piwa abo lampus wina i połozprawiać. A już niy idzie wylyjźć ze kafyju (fōnguje łod 1863 roka) Café Knösel bez fyrmowych szekuladkōw „Heidelberger Studentenkuβ (Heijdelberski sztudyncki kusik). I Wiycie. Tam we tym Heidelbergu zdô sie, co wszyjske, i mode, i zwiykowane tyrajōm po miyście na kołach. Ale mie sie spōmniało jakech to kejsik już sam łozprawiōł ło roztomajtych rzyźbach we Pradze fest wywołanego tam we Czechach i côłkim świycie artysty-rzyźbiôrza Dawida Černego. Jedyn dynkmal to goldowy, miymiecki „trabant”, kery kroczô przed sia na śtyruch rubych szłapach. Je ci łōn śtyry a pōł miyjtra srogi i mô ci tyn „trabant” jajca, kere ftosik posztrajchowôł na czerwōno. Inksze dynkmale to wicne, szpasowne „duponogi”, kere styrcōm na hulicy Holečkovyj 49 we takij galeryji „Futura”.

Ze tymi dynkmalami skuplowała mi sie jedyn na isto fajnistô żeleźniannô rzyźba szpasownego kōnia na trzech szłapach, kery tyro kalupym (tak sie czowiekowi zdo) ze przirokym pojstrzōd miyjskigo tartasu, zgiyłku i łostawiô na sztrece łōdcisk swojich kopydłōw. To co je nôsrogszy dynkmal kōnia na świycie. Ale kej my sōm przi nôjsrogszych rzeczach, to trza sam jesce spōmnieć inkszy zabytek we Heidelbergu. Gôdôłech skorzij ło zōmku, kery sie mianuje Heidelberger Schloβ. Je ci to łozparzisty kōmplyks budōnkōw stôwianych łod XIII do XVII wiyka. Je ci tam tyż Deutsches Apothekenmuseum – muzyjōm japtyôarstwa, a we zōmkowych pywnicach idzie sie łobejzdrzić nôjsrogszo faska na wino – Groβes Fass. Wlyjzie dō nij bez 221 tysiyncy litrōw wina, je srogô bez siedym myjtrōw a postawiyli ci jōm we 1751 roku. Tameszne ludzie łozprawiajōm piyknô gyszichta jak to ksiōnżyńci dwōr wysłepôł ta fasa we trzi miesiōnce. Na deklu tyj faski zbajstlowali szykowny zol do tańcowaniô. A wachuje ta nôjsrogszo fasa maluśki cwerg mianowany wicnie Perkełło. Bezmać tyn gnōm poradzi ta côłko faska wysłepać na eks. Kejsik za pierōnym starego

piyrwyj tyn cwerg na pytani ludzi łod tego ksiōnża eźli szluknie lampus wina łodrzykôł: „Perche no?” (a pojakiymu by niy?), łod czego wziyno sie tyż te jejigo miano. I bōłby możebnie zōł do dzisiôj kejby niy to, iże sie rōłz łochybiōł, festelnie sie szajsnōł i wyduldôł szolka... ajnfachowyj wody. Jak augustōwy Tatulek łozprawiôł ło tym jejigo krajzowaniu po tym szykownym miyście, to drugda spōminôł łо„eisweinie”. Wtynczôs jô jesce niy miarkowôł, co to tak po prôwdzie ci je tyn eiswein alech sznupoł za tym. Znodech szykowno kaczma na Rynku (Marktplatzu) wele kościoła św. Ducha (Heiliggeistkirche) i miōłech ci tam we tym Heidelbergu festelnie rôd szluknōńć sie tego srogij zôznōści wina, tego festelnie szmektnego eisweinu. Jô na tyj gōścinie we Heidelbergu bōł na wiesna i niy mōgech przfilować jak tyż to sie te wino tam robi. Ale już przi inkszyj przileżitości tuplikowołech we Radijoku Piekary, co te richtik dobre wino sknōłtlowane je ze listopadym. A August dalszij blyndzi: Mrōz na strōmach, zimny wiater i krze ze winnymi berami. Żôdyn by sie niy wystawiōł, iże moge być i takie „winobranie”, pra? A je ci tak kajniykaj na świycie. I to blank po blisku, bo we Austryji i we Miymcach (we inkszych dziydzinach tyż ale to niy łozprowka na dzisiej). Je ci to wino, kere sie robi ino ze fest zmarzniyntych winogrōnōw. Te côłke – jak to Miymce gôdajôm – wajntrałby trzimie sie na krzach aże do piyrszych mrozōw i dziepiyro wtynczôs sie je targo, wartko sie je – jesce zamarzniynte – sztamfuje we faskach i stôwiô sie je do pywnice, coby gryfnie sie na wino zagerowali. Musi być z rańca kajsik kole 7-8 gradusōw mroza i wteda sōm łōne nojlepszyjsze na te „lodowe” wino.
A niyskoro we nocy czowiek belōntoł sie nazôd do hotylu i jak nikaj indzij miôł gryfniste śniki. Łosobliwie kej sie nynało we farbistym Arthotel Heidelber na Grabengasse a skorzij wandrowało po trzinôstowiycznyj Wiyży Czarownicōw (Hexenturm).

VIII.

Szło ku łodwieczerzy, kej August zicnōł na szeslōngu, nalôł se gryfnô glaska jejigo umiyłōwanygo trōnku, zaszaltrowôł tyn dinks na kerym mu jejigo brataniec nagrôł mocka roztomajtyj muzyki. Trefiōł gynał na nagranie, łōnego umiyłōwanyj Zerynady Schuberta. Ślypia mu zablysceli, zrobiyli sie wilgłe, bo to cuciōło mocka spōmniyniōw. Nôjprzodzij spōmniôł mu sie łōnego łojciec i granie we mankuliji jednych a tych samych szlagrōw jesce ze czasōw staryj Polski, a i niyskorzij, kej już dziecka, do kupy ze Augustym, byli już na świycie. Jednōm muzikōm, kerô sztyjc Augustowy łojciec rzympolōł na krzipkach, kej dō nich sie brôł, bōła ta razinku Zerynada Schuberta. I terôzki Augustowi zrobiōło sie blank miyntko, wrōciyło sie wszyjsko nazôd ze łojcym, i ze tōm zerynadōm, kerô mu azistowała tyż chnet bez côłke majoryntne życie.

Ludzie łod zawdy rade mieli muzyka, rade grali na roztomajtych, lecy jakich insztrōmyntach, nale i niy mynij rade suchali, jak grali inksi. August blank gynał miarkowôł, łōn na isto wiedziôł, co teraźniō muzyka je blank inkszō łod tyj, kerô miōł rōd suchać, a i łod tyj na keryj wychowali sie łōnego Łojce i Starziki. A i tyż same insztrōmynty łod tych nōjbarzij starucnych i primitiwnych aże do tych nōjbarzij modernych niy wszyjskim jednako sztimujōm. August zawdy stopierōńsko miōł rōd krzipki, gajgi, chocia bōł taki czōs, iże na nie blank niy poradziōł patrzeć, blikować. Kej bōł jakesik łoziym, dziewiyńć lōt stary jejigo Mamulka a Tatulek ubzdali sie, co ze Augusta zrobiōm kunstlera i bydzie fest wywołanym krzipkōrzym, hōślikorzym. Nale tyż łod tych krzipkōw, krzipecek niy poradziōł sie łōn na isto bez cōłke swoji bez siedymdziesiyńciolytnie życie łodkuplować, niy poradziōł łōnych łod sia łodżynōńć. Zdō mu sie terōzki, iże byli ci łōne śniym zawdy, i łod zawdy, aże do terōzka.

Łod bajtla, łod maluśkigo śpikola dziwōł sie, zaziyrōł na starucne gajgi jejigo staroszka Jōłzla i na ta festnie usiotanō latami drzewniannō szupa we ftoryj miyszkōł kejsik snożny, łokludny klang i medikowōł nierōłz ło tym staroszku Jōłzlu, kery gryfniście poradziōł grać na tych krzipkach a przismycōł je ze tych jejigo Bodzanowic bez Breslau, Zōbrze i Logewniki aże sam do Chorzowa. Wszyjsko to tak na isto napoczło sie przi łostatku czasōw, kej kanclyrzym Rzeszy bōł Otto von Bismarck. Jakesik śtyrnōście-piynōście kilomyjtrōw łod dōwniyjszego Rosenbergu (terōzki Olesno) – jak sie jechało na Czynstochowa – bōła gryfnō dziedzina Botzanowitz (dzisiōj Bodzanowice). Alech to już gôdôł. Je ci to terōzki nōjsrogszō wiyś we gminie Olesno. Polske miano Bodzanowice idzie znojś we ksiōnżce Jōzefa Lompy wydanyj we Głogōwku we 1847r.

We 1753 roky ta wiyś kupiōł sie ślachcic Henryk Leopold Reinchenbach. Łod niygo wiyś erbnōł jejigo syn – Karol Henryk Fabian, ftory skalōł jōm juzaś we 1780 za 80 tys. tamesznych talarōw. Do terŏzka bezmać, po jejigo dŏwnych włōściciylach wsi, łostōł sie teli maluśki dwōrek.
To wszyjsko je na isto ważne, bo urodziōła sie tam i tam miyszkała łod cheba 1861-2 r szykownŏ dziołcha, Marika Kosmalla. I zdŏ sie, iże łōna ci, gynał jak wiynkszōściōm mode a chudobne dziołchy ze pobliskij wsi, bedinowała u tego bauera, u telkigo zabranego gospodŏrza. Tyn gospodŏrz miōł ci tyż deczko starszyjszego łod nij synka, ftorymu Marika – jak kŏżdŏ modŏ dziołcha – napoczła przŏć. Poblisku bōła rzyka Liswarta nad kerŏ mode rade szpacyrowali lebo deptali dalszij aże do lasa wele Kucobōw skuli tego, co wy wiycie na isto a jŏ gynał miarkuja. Bauerowski synek poradziōł ci caubrownie grać tyż na krzipkach; miōł ci krzipki dobryj fyrmy, moc wercite. Niy byli to żŏdne ci tam drōmle, dudelzaki lebo inksze... brzōnkadła. Ale, skuli tego, co Marika bōła ze familiji prōznyj nikej fōjtowski miech po św. Mŏrcinie (miała jesce ŝtyruch braci i dwie szwestry) tōż tyż tyn bauerowski synek dŏł ci sie śniōm pokōj, łożyniōł sie na łostatku ze pijynżnōm dziołchōm ze samygo Olesna.

Dŏwne to i blank inksze byli czasy, i co sie tamłōnyj wtynczŏs przidarziło, to niy idzie terŏzki gynał spokopić. Styknie sam rzyknōńć, iże tak jakosik, blank ło szaroku we szczwŏrtek dwadziestego szōstego lutego 1885r, przi na isto srogij zimie, dziołcha śległa i na tyn niy nŏjgryfniyjszy ze światōw przikludziōł sie gryfny synecek, kerymu Marijka dała na krzcie Jōłzel. Niy miała ta Marijka letko wtynczŏs, bo przeca zowitka i dŏwnij, i do dzisiŏj ludzie niy majōm takich we zocy, we reszpekcie. Synek rosnōł, brŏł łod wszyjskich hiby, lyjty, nale na łostatku zōłwizōł na ludzi wylŏz i wyuczōł sie na piekŏrza. I ku tymu tyn Jōłzel, tak sōm ze sia, naumiōł sie tyż grać na gajgach. Kej sie już ze tych Bodzanowic wykludzŏł do Wrocławiŏ (do Breslau) erbnōł po tym Marijkowym szacu te moc wercite krzipki. I bez cŏłke swoji procne życie grŏł na tych krzipkach, aże grŏł; byli łōne dlō niygo kejby nŏjbarzij umiyłōwane dzieciŏ. I dejcie pozōr!
Nŏjbarzij miōł rŏd taki kōnsek, kery sie mianowŏł zerynada Franza Petera Schuberta, kery urodziōł sie 31 stycznia 1797 r. w Himmelpfortgrund (Austria). Zemrziło sie mu sie 19 listopada 1828 roku (bōł dziepiyro 31 lŏt stary) a pochowali Go na kiyrhowie Zentralfriedhof, kaj sōm pochowane take ludzie jak: Johannes Brahms, Eduard, Josef , Johann-łojciec i Johann-synek – Straussy i szałszpiler Curt Jürgens.
Naskwol ło tym Schubercie i jejigo zerynadzie gŏdōm, bo ta zerynada bydzie sie nōm sam wiklować aże do łostatka.

Wystŏli te gajgi, te krzipki piyrszŏ i drugŏ wojna, byli ze tym Starzikym we Powstaniach Ślōnskich(a ło keych Poloki niyrade gôdajōm) a na łostatku po swojim łojcu erbnōłech je August, kerego Mamulka ze Tatulkym poswali do chorzowskij Szkoły Muzycznyj. A sam trza jesce dociepnōńć, iże miōł tyż augustowy Tatulek lauta, takŏ starucnŏ gitara nikej pierōnym srogŏ byrka ze wypuklatym dnym, kerŏ ino inkszŏ sztima, inksze strojyni miała niźli krzipki. I niy bōło by sam ło czym gŏdać, kejby niy to, iże bez te cŏłke lata zawdy kajsik wele augustowych familijantōw, a i wele niygo krzipki, fōrt i jednym ciyngym sie pokazowali, a i ta zerynada sztyjc brzmiōła; .niy dôwała mu pokōj. To je richtik ważne, Czamu to take ważne? Anō, bo prŏwda, kôżdô prôwda, lepszyjszô lebo gorszô je przecamć na isto samōtnŏ i żyje we cylibacie, beztōż tyż ludzie majōm rade cygaństwo; te cygaństwo i wichlyrstwo kupluje nŏs, łozweselŏ, czyni snŏs spōłuczystnikōw i spōlnikōw. Natōmiast ta ci prŏwda nŏs izoliyruje i zmiyniŏ we wyspy łokolōne morzym zŏwiści i podyjzdrzałōści. Skuli tego tyż wybiyrōmy te cygańske giyrki, coby niy snoszać samōtnōści prŏwdy. A tak by tak wszyjsko przeca idzie ze wszyjskim skuplować, sknōłtlować.

Mamulka łod Augusta bōła pucmacherkōm a mocka sie naumiała łod wszelich majstrōw razinku we Wiydniu. Tameszne ludzie jōm znali i wiela łōnyj spōmŏgali. A juzaś August ze bracikiym za bajtla musieli ciyngiym jeji, moc ci gyszpantnych łozprŏwek suchać i beztōż tyż trochã terŏzki poradzi August ło tym Wiydniu łopedzieć, polozprawiać. A robi to rôd chocia dzisiôj już niy mô kōmu i na pierōna łozprawiać.

Cychōm Wiydnia (jedzinōm ze pŏruch) je ci katyjdra świyntego Szczepōna (abo inakszij Sztefana) i je ci to nŏjważniyjszŏ budōwla gotyckŏ, nôjważniyjsze stawiynie we Ōjsterajch, we Austrii. Augustowô Mamulka sama, a i sōm August, pŏra razy tam wlazowali, kletrowali sie po trzistuch śtyrdziystuch trzech słodach na wiyża libeźnie mianowanŏ bez Wiydyńczykōw Steffl (Sztefek). Ze tamesznego, przirodzōnygo kościoła łostała ino „Brama Olbrzymōw” (Riesentor) i „Wiyże Pogōńske”. Juzaś August do kupy ze swojōm Hildkōm po prŏwdzie do łostatka niy poradziyli sie nadziwać na zarkofag cysorza Fryderyka III, szafniynty ze szarłatnygo marmōru kajś ze piytnŏstego wiyka i taki gotycki krzidłowy ōłtôrz ze Wiener Neustadt stawiōny tak, jak i zarkofag kajsik we połowinie XV wiyka. Ze tyj wiyży łoztŏczŏ sie szumny widok na cŏłke miasto; idzie gynał łobadać a podziwiać cŏłki Wiydyń naobkoło. Gynał i po jednych pijōndzach wyglōndo to ze Kahlenbergu (Łysŏ Gōra) pod Wiydniym, ze takigo grōniczka (500 myjtrōw wysokigo). Na tyn cŏłki Kahlenberg jechało sie

autokiym bez Höherstrasse w strōna pōłnocno-wschōdniygo kraja Wienerwaldu („Lasku Wiedeńskiego")... Śniygo, abo jesce lepszij ze Schöpfla szło łoglōndać i dziwować sie na Wiedyń, dolina Dunaju, Małe Karpaty i Alpy Styryjskie... Je ci tyż tam na tym Kahlenbergu szykowny kościōłek św. Jōzefa (nikej farny kościōł u Augusta we Chorzowie, kery August kôżdydziyń łoglōndô ze swojigo łokna) reskiyrowany chnet łod zawdy bez polskigo farorza. Ze tamesznego placu nasz krōl Jan III Sobiyski dowodziōł szlachtym ze Turkōma ło tyn Wiydyń. Wiydyń mŏ ci tyż kielanŏście szykownych i piyknych parkōw (po miym. Grünanlage) i idzie po nich sie poswajńdać, posmykać. Na tyn przikłŏd Volksgarten, park leży blank kole Spittelbergu, wziyntyj łokolicy Wiydnia, kaj roztomajte bajzle, szynkliki forszlagujōm kondmanōm przisłōwiōwe „wino, kobiyty i śpiyw". Nō, i wszandy idzie posuchać muzyki, i to niy ino kōnskōw wszyjskich Straussōw ale piyśni Franza Schuberta ze tōm wywołanōm zerynadōm, łosobliwie kej sie jōm grŏ na krzipkach.

Tak ci tyż kejsik, za dŏwnych lŏt, bōło ze Augustym i łōnego babeczkōm Hildōm we Wiydniu, we takim jednym gryfnym i sztramskim szynku na Grinzingu, kaj zawdy sie szło (a pewnikiym i dalszij idzie) festelnie, szykownie i fajniście ubawić. Nŏjprzodzij trza bōło ździebko poszpacyrować nad ćmawo-modrym Dunajym, łobejrzeć Hofburg, Schönbrunn, Ring i Prater, ta katyjdra św. Sztefana. Szło tyż tōmpać nad takim kanałym dunajskim, a kej już szłapy niy kcieli tyrać, trza sie bōło szykownie zicnōńć we takij – jak to te Cyzaroki, Austrijŏki gŏdajōm – biyrsztubie, łobsztalować gryfny, srogi zajdel piwa lebo lampus wina „Prinz Stefan", i posuchać muzikantōw, kerzi na isto poradzōm ci wszyjskie melodije, wiydyńskie śpiywki wszyjskich łōnych trzech Staussōw grać, i to szumnie, gryfniście.

Sam August łyknōł srogi szluk, zamyjślōł sie, bo spōmnieli mu sie, te łostałe we pamiyńci kōnski Franza Schuberta ze jejigo piyknistōm zerynadōm. Wiydyń, miasto kaj miała rada wandrować Mamulka łod Augusta, to miasto dlō niygo na isto nŏjgryfniyjsze. Miasto, kere go poradziyło zacaubrować do imyntu. August prawucko pierōnym miŏł, mô rŏd i Wiedyń i tyn cŏłki Dunaj, kery polekuśku płynie bez niygo, ale terŏzki, kej już na zicher wiy, co tam już sie nigdy niy wykludzi, niy pojedzie, łostała mu ta zerynada Schuberta, kerŏ nŏjlepszij sie suchŏ wtynczŏs jak je granŏ na krzipkach.

Wiydyń miôł we syrcu Augusta szpecijalny plac. Wiela śniym skuplowanych miôł gyszpantnych gyszichtōw. Sōm niyrōłz spōminôł to wszyjsko, co we tym Wiydniu uwidziôł. We samiuśkim Wiydniu znôjduje sie bez tysiōnc siedymset mostōw, to je śtyry razy wincyj niźli we Wenecyji. Festelnie interesantne,

szpanowne pod zglyndym baukōnsztnym sōm aji roztoliczne zabytkōwe fōntyjny, ftore ugryfniajōm wiydyński landszaft miyjski. Błōnia naddunajske, Stary Dunaj, Wysep na Dunaju abo kanal mianowany Donaukanal − we Wiydniu Dunaj je zawdy łobycny. A brzygi i plaże sōm blank poblisku. Wiydyńczyki korzystajōm śnich, coby łoddychnōńć, pograć, poszpilōwać, pouprôwiać szport abo przetrôwić miyłe gōdziny we plażōwych kafyjkach, szynkach i restaurantach nad Starym Dunajym lebo plaży Copa Beach na Wyspie na Dunaju. Spōmnieć tyż potrza nôjstarszyjszy most we Wiydniu tyn ci Konstantisteg we wiyńskim Praterze łozewrzity we 1873 roku.
Fōntyjna Vermählungsbrunnen ze 1729 roka na wiydyńskim rynku Hoher Narkt to jedna ze nôjbarzij wertōwnych wiydyńskich zabytkōwych fōntyjnōw − dynkmali ze czasōw baroku. Terôźniô wersjô ze kamiynia i brōnzy zastōmpiōła drzewnianny mōnumynt , wybudowany ze inicjatiwy cysôrza Leopolda I., kej jejigo syn Jōzef wrōciōł ze wojny bez zgłoby. Ciykawô historyjô mô tyż fōntyjna rzgmotōw (Donnerbrunnen) ze 1739 roka na Nowym Rynku (Neuer Markt): sage pōstaci (alegōrije dopływōw Dunaju) łostali nôjsōmprzōd szibniynte bez Komisyjô Czystōści (Keuschheitskommission) cysarzowyj Marii Teresy, a łod 2023 roka bydōm prezyntōwane na łodbudōwanym Muzyjōm Wiydyńskim.

Bōła ci ta melodyjŏ śniymi i we Ygipcie we 1972 roku − spōminôł sōm dlô siã August we gorzole..− Mielichmy ze mojōm Hildziōm przileżitōść rajtować na kamelach. Te rajtowanie napoczło sie kole takigo srogachnego restaurantu a rajtowali my do Gizy, kaj ōngyfer 2500 lŏt przed Pōnbōczkym napoczli te fest wywołane ichnie piramidy stŏwiać. Wlŏzech na ta kamela, kerŏ siedziała ze podwiniyntymi szłapami. Taki czŏrny Beduin, co to te sztyjc kamele wachowŏł, kŏzŏł mi łoblyc ta ichnio galabija, na gowa nametlŏł mi tyn jejigo turban, a skuli tego, iżech niy miŏł wteda bryli na kicholu, moja Hildzia mie niy poznała, boch wyglōndŏł na isto nikej richticzny Araber. Cosik tyn czŏrny forsknōł ci na ta kamela, gwizdnōł i... ludzie moje wy roztomiyłe, wiela niy brakło a prasknōł bych pycholym na ziym, bo tyn bydlŏk wstowo nŏjprzodzij dupōm, zadnimi szłapami a dziepiyro niyskorzij sztrekuje przednie szłapy. Jakech sie już deczko spamiyntŏł kamela poszłaaaa... kalupym aże do tyj Gizy. Pierōnie, to bōła rajza. Żŏdnyj brymzy ta kamela przeca niy mŏ, żŏdnygo ludzkigo lynzyka tyż niy poradzi spomiarkować, ino gzuje, choby łōnyj fto łogōn kole rzici podpŏlōł. Moja Hilda wrzescy na cŏłki karpyntel, bo tyż chnet by ze tyj kameli śleciala. Wrzescy ci:

– August, August! – bo mie blank we tych ichnich klajdach niy poznała (mogecie sie wystawić: chop we kecce, we klajdzie?). Jŏ blank nic niy słysza, bo mōm ta moja palica zabindowanŏ we tyn turban. Araber za niōm ze takim chichraniym powtŏrzŏ tyż: August, August. Gŏdōm Wōm łostudy i larma choby za blank staryj Polski srogachny rōmel na Pnioki przijechŏł. A kamela nic, ino leci drabym, pruje choby po glajzach, chciach jōm ci pŏrã razy świtnōł po ziobrach, chociach targŏł za te lyjce, ryczŏł prrr, stōj ty pierōno, giździe diosecki... Sztopła, na szlag zabrymzowała dziepiyro przi takim srogim grotku, kaj bōła woda dlŏ tyj gadziny i juzaś: tak jak wstŏwała, nŏjprzodzij chlastła ci na klynczki na przednie kolana. Jŏ fresōm prasknōł we jeji gnyk. Łōna zatym zicła na rzić, aże mi we tyj mojij palicy zaglingało.
Nō, i wrōciyli my sie na łostatek do tego restaurantu. Bōło ci to budōnek, ftory dŏł postawić Napoleon III dlŏ swojij babeczki, cysŏrzowyj Eugenii (Impératrice Eugénie) mianowanyj nŏjczyńścij Eugenia de Montijo. I tam, już blank po araberskim łobiedzie usłyszelichmy szykownisty klang krzipek i ta ci... zerynada Franza Petera Schuberta.
August napôłniōł swoja glaska (kero to już za rajōm?) , siōngnōł po albōm ze zdjyńciōma. Cosik w niym grało, śpiywało i bōło ci to take rzewliwe, pôłne jak to już u niygo jakijsik melankōliji, ćmawego myślōnku a takij niyłokryślōnyj, bezłosobowyj ... złōści.Terôzki wlazły mu w grace zdjyńcia ze rajzy do Madziarōw, do tego festelnie Budapesztu. Wykludziyli sie tam na Zilwestra we 1979 roku. Fajer, jak fajer nale zarŏzki po Nowym Roku wywiyźli łōnych na takŏ balanga do restaurantu Mátyás Pince na hulicy Március poblisku Hotylu Mátiás. Restaurant łozewrzity bōł we 1904 r i je ci cheba nŏjbarzij bogatym we historijŏ budapesztōńskim szynkiym. Wnōntrze restaurantu je skuplowane ze szumnym i szykownym madziarskim krōlym i sprawcōm Mátyásym Hunyadim (pol. krōlym Maciejym Korwinym). Niy czôs ani przileżitōś, coby prawić, co łōne tam wysłepali (August wszyjsko skludzô ku gorzole). Cŏłki czŏs grała ci łōnym cygōńskŏ muzyka. Ftosik pedziōł, co być we Budapeszcie i coby Cygōn niy rznōł na krzipkach do dakla, to tak, jak być we Watykanie i niy widzieć papiyża. Nō, i na łostatku kej August dôł, wciep do huta, pôrã tych naszych, polskich złociokōw tymu nŏjważniyjszymu Cygōnowi to ci napocznōł grać jedyn Cygōn Augustowi i Hildzie richtik do ucha. Nôjwicniyjsze to bōło to, iże grôł ... blank ryszawy Cygōn. Nale, nŏjważniyjsze, iże na łostatku grŏł łōnym (i to nŏjdugszij) ta wywołanŏ zerynada Franca Schuberta.
Juzaś we Berlinie bōł ci August kejsik we takim dŏwniyjszym tyjatrze pod mianym Schauspielhaus am Gendarmenmarkt. Nŏjprzodzij bōł ci to (łod

łozewrziciŏ we1821r) Königliches Schauspielhaus, ftory we latach 1919 –1945 mianowŏł sie Preußisches Staatstheater. Tyjater tyn zbulyli bez drugŏ wojna ale łozewrzili go juzaś we 1984r i zatym we 1994r przemianowali tyn tyjater na Konzerthaus. I to we tym Konzerthausie August miŏł ci tyż przileżitōść suchać egzōticznyj krzipŏczki (urodziōła sie łōna we Singapurze we 1978r) – Vanessy Mae, kerŏ napoczła swoja karijyra jak miała dziepiyro jedynŏście lŏt. Grała ci łōna nŏjprzodzij muzyka poważnŏ, coby we wiyku dojzdrzywaniŏ przeciepnōńć sie na tyjatralny, widōwiskōwy, paradny sznit graniŏ. Nō, i −August lachnōł ci sie pod fusiskym, co tyż łōna grała. Anō na fajrant kōncyrtu grała dosik dugo... ta ci umiyłōwanŏ bez Augusta i jejigo fatra zerynada Schuberta.
Jesce rōłz usłyszôł August kejsik ta zerynada jak ci jōm grŏł nasz nŏjbarzij wywołany we świycie „jazzman" Polŏk Michŏł Urbaniak. Grŏł ci łōn tyn kōnsek tyż na krzipkach, chocia niy na takich jake znōmy samtukej chnet łod zawdy ino telkich wyrafiniyrōwanych elekstrycznych.

IX.

− Nigdych niy miyniōł, niy podejzdrzywôł, iże moga miyszkać we takij mocka nawiydzōnyj bez duchy chałpie − napocznōł łozprawiać August we łōnego pyjtrowym szynku, we „Breku”, kej trefiōł sie tam ze swojimi kamratami ze podstawowyj szkoły.
− Miyszkōm we postawiōnym we 1930 r. bloku i do niydôwna niy bōło we tyj chałpie żôdnego dziwokigo zgrzipiyniô, klupaniô, jamrowaniô; żôdyn wiater niy szlichtôł we kōminie, żôdne asty niy drôpali po łoknach; je ci to tak prôwdōm blank ajnfachowô przedwojynnô chałpa , bōła i do terôzka je... taki betōniok. Przeca wiycie chopy, bo niy rōłz my wlazowali tam dō mie na srogij pauzie zakurzić cigaryty. Wteda we tyj możno siōdmyj klasie jô, mōj bracik i pôruch snôs napoczło kurzić.
− I niy bōłbych ło tym sam wōm terôzki łozprawiôł, kejby niy taki jedyn ausdruk, ftory wypokopiyli Żabojady: déjà vu.
Jak chopy miarkujecie, jô zawdy miôł pierōnym rôd czytanie i czytôłech, czytōm wszyjsko co mi we grace wlejzie. Trefiōłech na jedyn szykownisty artikel Jacka Dahnela we „Polityce” i przitrefiōło mi sie... miôłech te déjà vu, co idzie blank ajnfach wytuplikować jako łodczucie, iże teraźniô zituacyjô już mi sie kejsik i kajsik przitrefiōła. A bōło to podle raje tak:
Bōło ci to niyskoro na podzim, a możno i już bez zima, niy bocza tego tak gynał do łostatka. Moja, świyntyj pamiyńci, świekra pokulwitała sie już do swojij izby, łodrzykała swoje pôciorki, moja Hilda łoglōndała te swoje „dupelindy”, znaczy sie brazilijske filmy a jôch tak cosik na kōmputrze klepôł. Nō, bōł ci to taki blank ajnfachowy podzimowy wieczōr, kej to ćmok nastôwôł wczas a traciōł ci sie ło szaroku festelnie niyskoro. We naszym pomiyszkaniu gymitlich, chocia zimnisko na dworze jak to na podzim a wele mie ino grzbiyty mojich ksiōnżek, gryfnô glaska jakigosik nôpitku na szpricie, niy miôłech razinku wtynczôs mojij umiyłōwanyj whisky, maluśki janiczek na szrajbtiszu....
Nō, i łorôzki we tym wszyjskim tyn, taki ci... srogachny gruch! Co tam gruch, to na isto niy nôjlepszyjsze słōwecko. To bōł jakisik klang, taki klang, kery wytargôł nôs ci ze cichōści, ze spokojności podzimowyj łodwieczerzy. To bōło cosik takigo, iże zdało nōm sie, co nôs to ciōngnie za kudły do drugij izby... niy bōł to ci na zicher jednakowōż gruch. To bōło cosik miyndzy zgrzipiyniym, chrympiyniym a jojczyniym, cosik, choby ftoś wyciepowôł akordijōn bez łokno, tela, iże dziôło sie to naprociw kościoła (ze smyntôrzym). Bōło to jak wnōtrzne targanie, jak uskargowanie... głōśne jak sto dioskōw.

Fukli my ze mojōm Hildkōm jak łoparzōne a bez myślōnek przefurgło mi, iże prasknōł możno nasz stary drzewnianny zygôr Gustava Beckera (ze 1883r). A możno moja Świekra po ćmoku śleciała ze swojigo szeslōnga i pociōngła za sia nachtisz ze szklannym blatym i lampeckōm na tym nasztiszu. Wkarowali my wrōłz do drugij izby (kaj stôł tyn stary beckerowski zygôr), zaszaltrowôłech wartko krōmlojchter, zaziyrōm rajn a moja świekra siedziała już na tym swojim szeslōngu przelynkniōnô choby dziobła uwidziała i usłyszała a we festelnie rozdyrgotanym lufcie fōrt jesce te corôzki barzij cichszyjsze jowiejczynie. Zygôr styrcy jak styrcôł a ku tymu napocznōł bić dwanôście. Łobziyrōmy sie tak naobkolo po tyj izbie, żôdnych szkorupōw na dylinach, szybōnek we côłkości, kachlok tyż côłki i gorki, ciesanyj kōmodzie tyż nic niy brachuje. Łobeszlichmy rest raumōw, kuklichmy i na balkōn, i na siyń, chocia gynał miarkowalichmy, co to musiało być za ścianōm. Starô jesce cosik mrōnczała, iże to tyn dzioblik na spodku mojij szklōnki ze gorzôłkowym nôpitkym... nic ino jakosik niyczystô siyła, usmolōny strzigōń lebo jakosik nocnica. Coby nōm ci sie take cufale przitrefiali już kejsik skorzij, abo niyskorzij, nale niy... to bōł tyn jedyn ino jedziny rōłz. Bōł ci to jedyn jedziny ślôd ducha we tameszny podzimowy wieczōr. Łōnymu stykło, iże ino nacajchnowôł swoji istniyni. Ani my sie spodziôli jak śleciôł rok i pôra miesiyncy. Bez tyn czôs zemrziło sie mojij świekrze a u nôs napoczli nōm tyn nasz wōłnblok gacić, łociyplać i ku tymu wstôwiać nowe łokna (te stare mieli już przeca bez siedymdziesiōnt lôt). Trza bōło w dōma zrobić srogi rojmōng. Stare lōnty, jesce łod świekry, stare klamoty wyciepnōńć na hasiok. Nō a mielichmy we kōmorze srogachny szrank, almaryjô robiōnô bez fachmanōw na miara, takô łod dylinōw aże do gipsdeki. Tam, we tym szranku, zamlowalichmy, kludziyli my i schrōniali wszyjske nasze chwańty; byli rajn mantle skukane na lato we miechach ze kulkami na mole, na samym wiyrchu byli nasze rajzykofry, moje huty. We jednym fachu bōła starô flajszmaszina, roztomajte nôczynia i werkcojgi przidajne we chałpie, nō i na łostatku moje... krzipki. Stare, moc starucne krzipki ze mittenwaldzkij szkoły ze drugij pōłowy XIX wiyka, kerech erbnōł po mojim tatulku a łōn po swojim, tamtyn tyż po swojim. Krzipki szli za mojim staroszkym jesce ze Botzanowitz (dzisiôj Bodzanowice). Mōj tatulek tak prôwdōm to blank niy poradziōł grać na krzipkach ale za to na ciji i na laucie grôł fajniście. Jôch już na isto blank łō nich, łо tych krzipkach, gajgach przepōmniôł, boch łōnych niy miôł rôd, łod czasu kej sie mojim łojcōm, łosobliwie tatulkowi, uwidziało, co symie zrobiōm artisty. Byli to krzipki miary trzi śćwierci ze takigo jawōrowygo,

bergahornowygo i świyrcokowygo drywna we drzewniannym futrolu na ftorym kiołzdołech sie drugda bez zima choby na sōnkach, na śrōmbikach.
Terôzki żech je po latach ujzdrzôł. Wyjmnōłech te krzipki, łozewrziłech futrol a we pojstrzodku metlanina, niywymōłwnô miyrwa. Strōny tych krzipkōw kejsik robiōne ze przirychtowanych bydlich lelitōw bez tela, tela lôt moc napniynte, naszpanowane na łostatku dokôzali swojigo, serwali zajtynhalter i szteg. To łōne dekniynte gynał wyliniōnym zielōnym zamtym, zawarte we drzewniannyj kiście, we tyj ci starucnyj rōmpelkastli, pokładziōne pod pod starymi sztepdekami, wydali ze sia tyn na isto dziwoki klang tamtego wiyczora. Klang na poła muzyczny, na poła juzaś katastrōficzny, a tak richtik, prôwdōm czyście hroznucny i diosecki. Te krzipki byli sprawiōne jesce kajsik we latach piyńćdziesiōntych we takij „Pracowni konserwacji zabytkōw" ale już po śmiyrci mojigo tatulka, kejech już niy musiôł deptać do szkoły muzycznyj, skukali my je blank gymboko we tym srogachnym szranku we kōmorze. Terôzki nale dziwôłech sie, zaziyrôłech na nie, na ta festnie usiotanô latami drzewniannô szupa we ftoryj miyszkôł kejsik snożny, łokludny klang, i medikowôłech ło staroszku Jōłzlu, kery gryfniście poradziōł grać na tych krzipkach i przismycōł je ze tych jejigo Bodzanowic bez Breslau, Zôbrze i Logewniki aże sam do Chorzowa. Medikowôłech ło mojich łojcach, ftorym sie blyndziōło, iże jejich synek August bydzie wywołanym we świycie krzipkôrzym, ło wszyjskich mojich familijantach i przocielach, ftorzi bez wojna krajzowali po świycie, ło uciychach, wicnych cufalach i ło tym côłkim rōmorze i larmie życiô, do łostatka już terôzki przebrzmiôłym.

Mōgbych terôzki pedzieć za tym Jackym Dehnelym, iże mōm wrażyni, iże to wszyjsko je na fiks forbaj. Wszyjsko to śleciało na zola czasu jak te maszedrōny ze „karbonu" abo „jurajske" chroboki. Poczywajōm tam se tak łodlygłe i blank niywidoczne, iże tak richtik niy istniyjōm. I ino drugda jakesik słōwecko, szpas, jakisik niyspodziōny cufal sprôwiô, iże wrôcajōm sie znôgła, praskajōm we tyn dziwoki klang, cucōm nôs we pojstrzodku jesiynnyj lebo zimowyj łodwieczerzy. – Sōmy, sōmy! – wrzescōm. – Bydymy wōm srywać, targać zajty, strōny we krzipkach, ściepować łobrôzki ze ścianōw we keroś ci tam rōcznica śmiyrci lebo gyburstaku. A wy ani do tych krzipek niy kukniecie, ani niy bydziecie boczyli, co to za rōcznica, wszyjsko przipiszecie blank licho wbitymu hufnoglowi i za tela naszpanowanym krzipkowym strōnōm...
Mōglibychmy sie gorszyć, ale przecamć miarkujymy, iże za sto lôt i nôs to niy łōminie. Roztomajte zachy pō nôs łozpłynōm sie po familijantach a cudzych ludziach; bydziecie prōbować, klupać, kōtkać, a tamte ludzie przigzujōm do

drugij izby, kuknōm pod zofa, zajzdrzōm za wandszirm, ruknōm łozeryje, myjble, stanōm na palcyskach. I nic, psinco. Niy jargejcie sie, niy gorszcie sie wtynczôs... Łōnych tyż trefi we swojim czasie te same!
Bo jak gôdali kejś stare ludzie: Żyć, na isto żyć, to niy znaczy, doczkać aże jakô sumeryjô i pierōnobici przyjńdzie, nale... naumieć sie tańcować na dyszczu!

Augustowe kamraty, po wysłepaniu kielanostuch „drinkōw" pokwanckali sie ku jejich chałpōm a August, zebrôł sie i poszoł ganc lamgzam ku chałpie i wiydli go fōncle „Jōzefki" i srogachny miesiōnczek we pôłni. August już łod jakigosik czôsu łajziōł ło berłach. Blank ci mu niy bōło do śmiychu... Hilda go łostawiōła, zemrziło sie łōnyj we Trzech Krōli a leżała we lazarycie pod takimi ci roztomajtymi dinksami łod nocy ze piyrszego na druge świynto Godōw. Chyciōła go, nikej terôzki corozki czyńścij, mankulijô, trałer a jankor, kerych sie niy dô łopisać. Przikwanckôł sie ku pomiyszkaniu, seblyk sie i blank bez kōmpaniô poleku kroczoł ku swojimu szeslōngowi. Drōgōm nalôł sie jesce szykownistô, srogo szklōnka whisky i legnōł na tyj swojij zofie. Bōła łōna we jednym miyjscu fest wygniyciōnô, bo niy poradziōł bez pamiyńć ło swojij Hildzie, leżeć na jeji zajcie... Gorzoła ze „Breka" do kupy ze napoczniyntōm już szklōnkōm we chałpie, prziwiydli mu na myślōnek Capri.
August mô już ci swoji lata, już swoji zwiekowôł i beztōż tyż corôzki czyńścij na isto kukôł do zadku i fōrt mu sie zdało, co jesce miôłby cosik do zrobiyniô tela ... co ino mu sie blank niy kciało. Wiela widziôł na tym nôjgryfniyjszym ze światōw i mōgby sie samtukej ze niyjednym podziylić, choby ino we gôdce, łozprawianiu abo na szkartce papiōru. Trza ino... musôłby ino zicnōńć sie ze spokojnościōm na zeslu, trza by mu bōło wsłuchować sie we łoddalōny butel ludzkich głōsōw i łoślypniyntymi ślypiōma gawcyć hań tam, kyns drōgi do zadku na swoji życie. Jesce lepszij by bōło, kejby sie szło legnōńć na trôwie, filować we niybo i blank niy medikować ło niczym. Styknie tak ino bez łoka mrzik suchać tyj cichości, a chnetki lasy i zôgōny napoczynajōm łozbrzmiywać światłymi ptôszkowymi sztimami, pokazujōm sie roztomajte stworzyniô łozprawiajōnce ło zorgach, zmôrtwiyniach i uciychach swojōm włôśnōm gôdkōm, ftōrô stôwo sie nôgle blank klar dlô niygo. Ja, ja chopie, to niy ma take gupie! I wtynczôs tyż niy bydziesz mōg chopie sztyjc rzōndzić, coś samōtny i chneda chned kipniesz (ło tym August medikowôł corôzki czyńścij). I spōmnisz tyż jak to za dziecka uwidziôłeś nocōm na nachtiszlu cwerga, co sie do cia chichrôł i łobiecywôł ci łod rozwidnioka, iże na cia niy poradzi sie doczkać uciycha i abyntojer (przigoda). Możno już terôzki cwergōw, skrzotōw lebo gnōmōw blank już niy ma. A możno to beztōż, co niy ma już przi kolybce

dziecek łojowych świycek, niy mô jich fto porozżygać na łodwieczerz, coby chocia ździebko jesce poblikali podwiyl dzieciô niy uśnie. A gôdało sie, wszyjske stare ludzie tak prawiyli, co cwergi nigdy i nikandy niy umiyrajōm, zawdy sōm ino... kaj łōne sie terôzki potraciyli, kaj sie skukali? Gôdali mi, co sōm na świycie ludzie, kere bez całe swoji życie niy widzieli żôdnego cwerga, skrzota abo gnōma. Jô łōnym na isto, tak po prôwdzie gymboko i festnie spōłczuja, dyć mocka straciyli, zapodziôli. Tak sie miarkuja, co możno majōm krōtki weźrok. Możno sie tyn weźrok, ślypia skiebziyli nadbytnim czytaniym we szuli? A ludzie dzisiôj marniōm chnet za tela czasu na wysłuchowanie słōwecek i pomyślōnkōw inkszych ludzi. Na isto bōłoby łōnym lepszij, kejby suchali wiyncyj we spokojności i pozorności razinku włôśnych myśli. Przeca côłko wiydza, côłke znani mogymy przewziōńć łod inkszych nale, tyj mōndrości muszymy sie naumieć same! Przecamć zdrzōdło tyj mōndrości biere swoji napoczniyńcie ze nôs samych, ze tyj cichości i głymbszy naszygo samotnygo medikowaniô i marzyniô. A woda we tyj głymbszy je na isto blank przejzdrzistô i zimnô jak samô prôwda – ale mô diosecko gorzki smak jak nasze, nie ino dzieckowe, płaczki.

− Jô tak krajzuja bela kaj, gôdōm ło roztomajtych belakwastrach ale tak prôwdōm, to kciôłech sam ździebko poberać ło naszyj, mojij i mojij Hildy, rajzie do Italiji a łosobliwie na Capri − niy wieda eźli to na trzyźbo godôł, abo ino mu to we śniku przilazowało.

− Jô już sam ło tyj wyspie spōminôł nale terôzki kciôłbych deczko ło blank czymsik inkszym niźli kejsik połozprawiać. Miarkuja sam ło takij chałpie (możno i zōmku San Michele), ftorô za starego piyrwyj wystawiōł szwydzki dochtōr Alex Munthe na rōjinach marmōrowygo palastu cysôrza Tyberiusza. Nôjprzodzij atoli trza ździebko poberać ło samyj wyspie Capri. Je ci to italijōńskô wysep na Morzu Tyreńskim we Zatoce Neapolitańskej. Leży ci łōna poblisku Sorrento. Skany sie wziyno miano tyj wyspy niy wszyjskie sōm zgodliwe nale gôdô sie, co możno łod greckigo Kapros (kiernoz, dziwokô świnia) abo tyż łod łacińskigo Capra, znaczy, cigi po naszymu. Niy je Capri srogô ale mô jedna chamerno, dzikô podropanô i niy do wydolyniô gōrka Monte Solaro (589 myjtrōw wielgô) na ftōryj sōm rōjiny zōmku. Na wiyrszołek, na tyn gryfny grōnik idzie wjechać zeselliftym ze miastyczka Anacapri abo tyż idzie sie wkletrować spadzitym chodniczkiym, kery mô aże siedymset siedymdzisiōnt siedym fynickich słodōw wyrōmbanych bez samygo Roba di Timberio, bez starego Tyberiusza. Je jesce i inkszy grōnik (je trzista trzidziyjści śtyry myjtry srogi) – Monte Tiberio. Ale, ło niym niy ma co spōminać.

Na Capri sōm ino dwa miastyczka, dwa zidlōngi: Capri i Anacapri. Ze tego ci Monte Solaro idzie uwidzieć na spodku te Anacapri, côłkô szykownô Zatoka Neapolitańsko, Ischia, Procida, Posillipa porośniynte piniami, znaczy ichnimi sośnicami i biôły sztrich Neapolu, co blikuje we połedniowym świytle klary. Jesce idzie tyż ci ujzdrzić i Wezuwiusza we rōżowyj mrokwi swōndu, flecha Sorrento pod gōrōm Monte Sant'Angelo i fōrt tam łośniyżōne Apeniny. I kejsik pierōnym dôwno tymu nazôd, bōła tam na wiyrchu kapelka mianowanô piyknie San Michele, terôzki już sprawiōnô gryfnie. Już stary Homer mianowôł szykowne Capri wyspōm pôłnōm kwiôtkōw. Nôs przikludziyli na ta wyspa gryfniutkōm szkutōm ze Sorento do Marina Grande. Idzie tyż przipłynōńć direkt ze Amalfi, Positano abo i ze samyga Neapolu. Idzie rajzować po Capri autokym ale nôjgryfniyjszô je rajza tōm szkutōm, bo idzie wysep gryfnie łobejzdrzić ze wszyjskich zajtōw. A je na isto co łogłōndać i podziwiać. Nôjprzodzij szkuta podpływô do „Błynkitnej Grōty" (Grotta Azzurra). Tu sie trza przekludzić na maluśko chwiyjnô pagajowô kana. Wjechać idzie ino bez festelnie wōnski i siadły gōnek, beztōż tyż trza we tyj kanie zicnōńć sie blank na jeji spodku tak, coby palica wystôwała ino ździebko nad bōrty. Je deczko szpanōngu nale po łoka mrziku sōmy już driny tyj grōty. Dlô wszyjskich turistōw, rajzyndrōw i wandrusōw udostympniōno ino jedyn ze pôruch zolōw, kery mô do kupy bez siedymdziesiōnt myjtrōw dugości i dwadziyścia piyńć myjtrōw szyrzki. A do wiyrchu mô łod siedmiuch do śtyrnôstuch myjtrōw. Głymbsz juzaś to aże dwadzieścia piyńć myjtrōw. Tameszne ludzie łozprawiajōm jesce i ło takim falu, iże neści ze tyj Lazurowyj Groty szło wkletrować sie (jakesik szejśset stopōw we wiyrch we felsie) aże do wili Tyberiusza na flachlandzie, rōwninie Damecuta (take zbindowanie słōwecek: Domus Augusta).

Ta côłkô Błynkitnô abo jak tyż jōm mianujōm – Lazurowo Grōta, wiedzieli już starożytne Rzymiany we czasach Cysarstwa Rzymskigo. Cysôrz Tyberiusz zmiyniōł jōm na take „nimfeum", kere bōło na terynie jednyj jego wili – Willi Damecuta. Po łopuszczyniu wyspy bez Rzymianōw tameszne ludzie łomijali jōm ze daleka (rybôki wierzyli, co je to plac nawiydzōny bez duchy i stroszki). Inksi juzaś rzōndziyli, co to wszyjsko bez tego cysôrza Tyberiusza, ftōry kôzôł ukrziżować naszygo Pōnbōczka i to jego duch tyrô, swańdô sie naobkoło tego piyrwyjszego klôsztora na felsach, skałach Anacapri. Łod wrotōw łodkrōł jōm miymiecki malyrz August Kopisch ze kamratym Ernestym Frisym 18 kwiytnia 1826 roku, a pokôzôł łōnym ta grōta tameszny rybôk Angelo Ferraro. Inksi jesce gôdajōm, co łodkrytô bōła jesce kajsik we siedymnôstym wiyku i mianowali jōm wtynczôs Grotta Gradula.

Wiycie, ło Capri szłoby sam mocka jesce łozprawiać i gôwyndzić nale styknie, co dorzykna, iże ludzie na tyj wyspie byli już bezmać i we „paleolicie” (roztomajte łokrojki znodli przi stôwianiu cysôrskij wili we dolinie Tragara). We VII wiyku przed Pōnbōczkiym zajyni jōm Greki a łod 29r naszyj yry znôdła sie we granicach Cysôrstwa Rzymskigo. Cysôrzowi Oktawianowi Augustowi tak sie Capri zdała, iże sie jōm lajstnōł, przekajplowôł Capri za inkszô wysep Ischzia. Tyn Tyberiusz wystawiōł na Capri dwanôście wilōw, kere mieli miana nôjważniyjszych ichnich bogōw. Łōn sōm, tyn cysôrz Tyberiusz miyszkôł tam na Capri jedynôście lôt (do 37 roku naszyj ery) aże kejsik zemrziło mu sie, kej ci sie wrôcôł nazôd na wysep ze jakisik jego rajzy. Pizło ci mu wtynczôs razinku szejśdziesiōnt łoziym lôt.
Rzymiany wykludziyli sie ze Capri kajsik we drugim wiyku. We VI i VII wiyku wysep najechali Saraceny. Już łod IX wiyku bōła wysep we republice Amalfi a we 1860r przikuplowali Capri do Krōlestwa Włoch. Tam, kaj terôzki je tyn szykowny port Marina Grande już we starożytniōści bōła maluśkô łosada rybackô we ftoryj niyskorzij wystawiyli piyrszy krześcijański kościōł a we X w. biszop Amalfi ustanowiōł tam dijescezyjô. Terôzki to nôjbarzij spōminô sie jesce ino tego cysôrza Tyberiusza. Moc sie łō niym bojcy, mô sie go za łoszkliwca, kery ze swojij Wili Jowisza (Villa Jovis) reskiyrowôł cysartswym, côłkim tym „imperium rzymskim”. Jedyn istny, Gajus Swetoniusz Trankwillus pisôł ci łō niym, iże Capri sie łosobliwie umiyłowôł, ale podwiyl niy kipnōł, zniysławiōł sie bōł żadliwymi i chutliwymi uczynkōma, ło kerych niy lza bali sam terôzki łozprawiać ani tyż tego suchać. I bezmać tyż, kej go już niy nastykło, kej już poszôł pod sosiynki gôdali, co go łotruł Gajus abo tyż, iże udowiōł sie jak na kwilka zymglôł, a tam we Rzymie ludziska wrzesceli: „ ... wciepnōńć gizda Tyberiusza do Tybru!”
Nale możno to i niy ma prôwda, bo juzaś byli dwa take sroge mōndroki Seneka i Pliniusz, spōłczysne Tyberiuszowi, co mocka pisali łō nim, łozprawiali, iże Tyberiusz żōł na Capri blank sōm, czyście we łodosobniyniu. Bali i jedyn taki istny Juvenalis gôdôł juzaś, ło zmiyrnyj starości Tyberiusza na umiyłowanyj wyspie we łokolicy przocieli, kamratōw i gwiôździorzy. Zdô sie, co na Capri zwiykowôł stary, łosamotniōny czowiek, usiotany i festnie sturbowany sprawca niywdziyncznygo świata, zgōrzkniały i mankulijny idyjalista ze do łostatka złōmanym sercym.
Jakech już pedziôł, Capri mô dwie gōry, a tak na isto – grōniczki: Monte Solaro i Monte Tiberio a miyndzy niymi lygo miasto Capri, kere je ci skuplowane ze Marina Grande i Marina Piccola, kaj bōł kejsik rzymski port. We pojstrzodku

tego miastyczka je Piazza Umberto. I abo inakszij mianowanô La Piazzettta a wyglōndô, choby plac kole jakigosik familoka. Je ci tam gryfnistô wiyża zygarôwo, kerô mianujōm Torre dell'Orologio. Bezmać je to rest zwōnicy starodôwnyj katyjdry i kościōł świyntego Sztefana. Côłko wysep Capri je szykownô i festelnie gryfnô, i idzie tam łobejzdrzić naprôwda moc piyknych landszaftōw, ale mie i mojij Hildzie to nôjbarzij zdała sie ta Villa san Michele we Anacapri. Zrychtowôł jōm tyn szwedzki dochtōr kajsik we latach dwadziestych zeszłygo wiyka. Miyszkôł ci festelnie dugo, côłke piyńćdziesiōnt szejś lôt, ale zemrziło mu sie na łostatek we Szwecji jak mu pizło chnet dziewiyńćdziesiōnt dwa lata. Tam tyż na Capri tyn ci Axel Muthe erbnōł prawo do takigo grōnika Barbarossa i zbajstlowôł tam „rezerwat" ptôkōw na kere bez côłkie stulycia tameszne ludzie gōniyli. Łod tego czasu gôdô sie, co Capri to je tak na isto srogô „symfōnia dźwiynkōw" przi keryj richticznô muzyka, to je maluśki pinkel. I jak sie tak tam po tyj côłkij wyspie gymzi, szpacyruje i bōmluje, to wszandy słychować ino roztomajte ptôki jak świyrgolōm choby nôjynte i zdo sie czowiekowi, iże poradzi usłyszeć szykowny „barytōn" samego Axela Munthe. Nôjważniyjszô to we tyj Villi san Michele je ci takô szykowno starożytno sztatuła Hermesa, kerô tyn Axel Muthe przikludziōł aże ze Neapolu. Je ci ta chałpa na Via Axel Muthe we takim trzikōńcie Via Giuseppe Orlandi i Via Prownciale. Ja, szłoby sam na isto mocka rzōndzić, berać i bojcyć nale jô wszyjskim, kerzi mie suchajōm abo czytajōm winszuja gryfnyj letnij rajzy na Capri i coby mōgli zmustrować (i gynał łoboczyć) te wszyjskie cuda samymu.

„Pamiyntosz Capri,
jak my ciebie łapli,
tyś miôł cylynder
a my ci go klapli."

A już jedyn wywołany mōndrok „rzymski retor" Kwintylian Marcus Fabius Quintilianus we I wiyku prawiōł, co „... cygōn powiniyn mieć diosecko dobro pamiyńć." I to by bōło możno tak na sōm łostatek mojij gyszichty ło Capri i San Michele.

I sam ci sie August do łostatka łocuciōł, przyszoł do siã. Tala dobrze, co żôdnego niy bōło śnim we pomiyszkaniu!

X.

August nigdy niy bōł szportlerym. Kejsik jak chodziōł do Technikum Chymicznego to mieli sztōndy WF. Wszyjske szkolorze to mieli rade, bo tyrali po chorzowskim AKS-ie a to bōło na isto srogszōm frojńdōm niźli lekcyje, szulsztōndy matymatyki (to niyftorzi, August miôł je rôd), gyjografiji abo ruskigo. Szlachtynbōmlerym, kibicym niy bōł nigdy. Chocia przi przileżitōści olympiady abo jakisik ważnych majsterstwōw siôdôł przed telewizyjorym i gawcōł. Terôzki, kej spōminô lata, ftore już przetrôwiōł, lata ze łostatka dwadziestego wiyka spōmniała mu sie Olympiada we Barcylōnie we 1992 roku. To bōła blank inkszô łod wszyjskich olympiada, bo trefiōła na czôs kej już we Polsce niy rzōndzili kōmunisty, Miymcy byli jedne we côłkości a łosławiōny ZSRR łozleciôł sie na roztomajte tajle. W tyj olympiadzie razinku Miymce reprezyntowali jeden, côłki kraj, piyrszy rōłz po drugij wojnie wystōmpiyli take kraje jak:Algerijô, Chorwacjô, Estōnia, Litwa, łotwa abo Słōwyniô. Jesce ino do kupy bōła Czechosłowacjô nale to już niy ma take ważne. Jednakowōż August i jejigo Hilda uzdali, co trza bydzie na latowe wywczasy wykludzić sie razinku do Szpanolska, kajsik kole tyj Bacylōny. Mieli łōni jesce wtynczôs znôjōmo, kamratka Hildy we „Orbisie" i ta łobiōm załatwiōła, złorganizjyrōwała gryfnisty ausflug do Szpaniolska, do takij miyściny na Costa Brawa, do Calelli kole Barcylōny we Katalōniji. Niyftorzi mianowali ta miyścina Calell de la Costa, bo bōła jesce drugo Calella we Szpaniolsku. Terôzki, kej już śniym niy bōło Hildy, spōminaie tyj rajzy bōło fest dlōń przikre i mierske. Kej go już chytôł jankor i brała go we włōdanie mankulijô drypsiōł po lekuśku ku szranckowi, kaj miôł skukane whisky. A niyskorzij to łozklyjôł sie, miynknōł jak starô baba i we łebie miôł ci mōnt a kopfszelōnt. I krajzowali mu po filipie myślōnki, roztomajte myślōnki. Chamerne a zachmulōne to byli myślōnki, kere blyndziyli, bamōnciyli bele kaj, naobkoło. Tak tyż ci bōło we tyn dziyń, kej spōminôł ta Barcylōna we keryj ze swojōm Hildōm pôrã dnioszkōw przbōmlowali.

Barcylōna, galantne miasto we kerym byli łōne zarôzki po Olympiadzie, jesce we wrzyśniu. Szłoby sam mocka rzōndzić, berać a medikōwać ło tym miyście, nale dlō niygo isty bōł ci jedyn budōnek. Je ci to taki moc srogachny kościōł, kery niyftorzi mianujōm katyjdrōm, chocia tak po prôwdzie je ci to bazylika pod wezwaniym Świyntej Rodziny, po ichniymu – Sagrada Familia. Stawiôł go (jōm) jedyn moc wywołany na côłkim świycie bałmajster **Antoni Plàcid Guillem Gaudí i Cornet** nale na côłkim świycie wszyjske terôzki wiedzōm, Fto to je **Antoni Gaudi.**

Napoczli ci tyn moc wieli kościōł, ta pokutnô bazylika stôwiać jesce kajś we dziewiytnôstym wiyku, we 1882 roku, tela, co jōn sie budowaniô tego kościoła tyn côłki Gaudi rok niyskorzij. Kôżdy, fto sie przikludzi do tyj Barcylōny musi uwidzieć nôjważniyjsze, co je we tym ci kościele, jego wiyże. Je łōnych: śtyry srogie i kielanôście myńszych. Te śtyry sōm sto myjtrōw wysoke i idzie wlyjźć aż na wiyrch po śtyrystuch słodach. Juzaś te myńsze mieli pokazować, mieli zimbolizjyrować dwanostuch apostli, nale tak prôwdōm, ździebko sōm łōne podane na dziurkate cigary abo flostry miodu. I kuknijcie sie ino. Tyn ci kościōł durch i jednym ciyngiym jesce we stôwianiu, jesce niy ma zbyte, chocia śleciało już chnet sto śtyrdziyści lôt łod napoczniyńciô. A fajrantu jesce blank, nale to blank niy idzie sie spodzioć. Jak łōnym wtynczôs prawiōła jedna szykownô frelka ze jejich muzyjōm przi tyj bazylice, stôwiani tyj katyjdry zetwo jesce aby za trzidziyści-śtyrdziyści pôrã lôt. Tak po prôwdzie je ci to – jak mōndroki gôdajōm – deus ex machina, fenōmyn tego katalōńskigo bałmajstra Guido. Te śtyry sroge turmy byli już fertich kajś we 1920 r a szejś lôt niyskorzij, tyn bałmajster niyszczyśnie zatrzas sie, skipnōł sie pod taki ichni „omnibus”. Jô tyż możno ździebko wiyncyj niźli zawdy rzōndza ło tym kościyle, ale to skuli tego, co idyja stôwianiô tego kościoła wyjńszła łod szumnygo „Stowarzyszynia Wielbicieli Świyntygo Jōzefa”.

Mocka ci tyn bałmajster i rzyźbiorz we tyj bazylice zrobiōł. Napocznōł fyrnożyć przi tyj bazylice już we 1883 roka tela, co do wypraskniyńciô piyrszyj wojny światowyj wiela niy napochoł, blank sie niy certolōł. Dziepiyro na łostatek 1914 roka jōn sie na prawie roboty, poświynciōł sie blank tyj bazylice. Wypokopiōł trzi sroge fasady: Wiary, Nôdziyji i Miyłości. Nôjważniyjsze sōm nale: Fasada Mynki Pańskij, i postwiōno naprociw Fasady Narodzyniô Pańskigo. Stawiôł ci Antonio tyż i inksze budōnki, i to na côłkim świycie. We Barcylōnie nôjbarzij wywołanym je nôjwiynksze stawiynie Gaudiego – Casa Mila. My sie jōm ze mojōm Elzōm gynał łobejzdrzili, bo ci łōna na isto niy mô żôdnyj, ale to richtich żôdnyj... eki. Je blank łobłōnczastô, balkōny sōm podane na take ci morske waserflance, pomiyszkania przipōminajōm jakesik hyjle, a côłkô fasada tego budōnku wyglōndo nikej pierōnym srogô meduza, ftorô weluje sie, weluje... Spōmnieć jesce sam potrza, co ta Fasada Mynki Pańskij rzezôł we kamiyniu inkszy chop: **Josep Maria Subirachs**. Be lata côłke roztomajcie sie ło tym Antōniku Guido gôdało. Co łōn je jancykryst abo i spamiyntały a niyugnyty atyista. Ale jedne je iste, kôżdydziyń na fajrant ło siōdmyj na łodwieczerz, szoł do kościōłka San Felipe Neri kole tyj stôwianyj bazyliki na mszô. I tam, we tym kościōłecku idzie tyż nojść jedyn landszaft, malōnek łod **Joana Llimony**, na

kerym lakowany je ci jedyn kapelōnek, kery mô fresa samygo Guido. Robiōł tak na isto prawie przi stôwianiu tego kościoła Antonio côłke dwanôście lôt kożdydziyń, aże do tyj tragedyji 10 czyrwca 1926 roka. Jesce sam ino potrza dopedzieć, co we 1992 roku napocznōł sie procys beatyfikacyjny tego kōnstlera, a juzaś rok 2002 (miôłby gyburstak – pizło by mu 150) łogłosiyli na côłkim świycie Miyndzynarodowym Rokym Gaudiego. Nale, łokrōm tyj świōntyni je tak prôwdōm mocka inkszych zachōw do łobejzdrzyniô a... przeżyciô.

Starô drōga, kerô sie kletrowała po spadzie Montjuic a niyjedyn rajzynder łozprawiôł niyskorzij, iże na widok zilwety zōmku, kerô łodcinała sie wysoko na tle czôrnych mrōkwi, ftore pôłzali znad morza, nabiyrôł uważowaniô, iże tamstela na zicher niy ujńdzie żywy. Festōng bōł postawiōny na samiuśkim wiyrszołkuskalityj gōry, zawiyszōny pomiyndzy morzym na wschōdzie, farbistym tepichym ciyniōw łozsiywanych bez Barcylōna na pōłnocy i niywymiyrzōnym miastym umartych na połedniu – smyntorzym Montjuic, kerego capiynie kletrowało sie po felsach i wdziyrało sie bez kamiynianne nuty, szpalty i gitra do heresztowych raumōw.

Zōmek, kejsik festōng ze kerego niyrōłz łoszczylano miasto, zwekslowôł sie, ledwa pôra miesiyncy po padniyńciu Barcylōny i łostatecznym ferluście Republiki we kwiytniu 1939 roka, we złowrōge gniôzdo śmiyrci, a same ci łōne Barcylōńczyki, kerzy przeżywali nôjdugszô noc we jejich historyji, woleli niy dźwigać weźroku ku niybu, coby niy widzieć zilwetki heresztu, kery gōrowôł nad miastym.

Tyn landszaft łostôł Augustowi tyż we pamiyńci po wandrowaniu po Barcylōnie, kej ze jejigo Hildōm nawiydziyli te miasto we 1992 roku.

− Już pierōnym dôwno metlało mi sie to po gowie i kciôłech łopedzieć cosik wiyncyj łо Barcylōnie, nalech do siela niy poradziōł wszyjskigo poskłôdać do kupy. Terôzki miôłech wincyj czasu (kej już moja Babeczka poszła pod sosiynki), pozbiyrôłech roztomajte pisane i gôdane materijôły i pisza, pisza, pisza...− gôdôł sōm do sia August po pôruch już glaskach gorzołecki.

Już sōm szimel we jaki idzie doklechtać sie na grōniczek (wzgōrze) stanōwi atrakcyjô samô we sia. Nôjgibciyjszy knif to dojechać metrym do stacyji Parallel, a zatym przesiednōńć sie na takô kolyjka zymbatô (choby jak ta na Gubałōwka), kerô sztartuje razinku ze tyj stacyji metra. Zatym idzie sie przesiednōńć na kolyjka linowô, ftorô zakludzi nôs na sōm wiyrch. Idzie tyż ta sztufa drōgi, jak i côłkô drōga łod cyntrōm przeklechtać piechty.

Na grōniku Montjuic, kery gōruje nad połedniowōm tajlōm Barcylōny, idzie nôjść tela atrakcyjōw, iże i côłkigo dnioszka niy styknie na grōntne zwiydzynie

wszyjskich muzyjōw, nawiydzynie palastōw, placōw, łogrodōw i fōntyjnōw. Nale piyrszym łobiyktym, jaki idzie wyświdrzić, na wiyrszołku zgōrza, podwiyl jesce we polu widzyniô niy pokôżōm sie wszyjske inksze, kere radujōm łoko, je Zōmek Montjuic – tyn dôwny festōng wojskowy i pōnkt szpicowaniô, łobdichtowaniô. Ze zōmkowych basztajōw łoztôczajōm sie caubowne widoki, anzichty na nadbrzyże morske i miasto, a wnōntrz staryj budōwli znôjduje sie Muzyjōm Historyji Wojskowōści, ftorego ekszpōnaty łodzwiyciydlajōm bogatô historyjô stolicy Katalōniji.

Zōmek Montjuic bōł festōngym wojskowym we Barcylōnie a łônego zadaniym bōło łostrzyganie przed atakōma łod strōny morza i szpicowani, mustrowani miasta ze wyżki. Zbudowany łostôł we 1640 roku, nale dziepiyro we pōłowinie XVIII wiyka nadano mu terôźniyjszy gyzicht, wyglōnd.
Przi napoczniyńciu istniyniô, zōmek pôłniōł fōnkcyjô laterny, lajchturmu; ze zwōnnicy nadôwali zignale świytlne do informiyrōwaniô szifōw łо zituacyji na morzu. We 1640 roku, nałōnczôs bōntu, rebeliji prociw krōlowi Filipowi IV łostôł zbudowany piyrszy festōng, kery stôl sie fōndamyntym do łozbudowy festōngu we pōłowie XVIII wiyka. Nastōmpiyła łōna po wojnie ło szpanielsko erbowizna, we ftoryj zōmek łodegrôł ważno rōla skuli swojigo stratygicznygo położyniô. Idzie pedzieć, iże fto przejōn panōwanie nad festōngym, tyn przejōn kōntrola nad côłkim miastym i łokôlicōm. Łozbudowy zōmku podjōn sie inżiniyr wojskowy Juan Martin Cermeño.
Łōnego zamiarym bōło wydoskōnalyni fōnkcyji łobrōnnyj budōwli. Do murōw zōmku byli dokuplowane trzi fortyfikacyje łobrōnne (Santa Amalia, San Carlos i La lengua de Sierpe), na kerych wojôki mōgli zajimać pozycjô ze gywerōma, sajdokōma i podanô łōnym inkszô wafa, coby szczylać do rebelijantōw, kerzy prōbowali by dostać sie do pojstrzodka festōngu. Na przidowek wybudowôł naobkoło zōmku przikopa i falbrika, most zwōdzōny. Kej łōn wkludzôł modernizacyje techniczne dokludziōł do zōmku woda pitno a ku tymu polepszōł warōnki zanitarne wnątrz Zōmku Montjuic. We siyrpniu 1779 roka roboty nad modernizacyjōm i umocniyniym festōngu mieli szlus, byli fertik.
We niyskorzyjszych czasach festōng bōł dalszij unowoczyśniany, nale tyn ci terôźniyjszy wyglōnd zawdziynczōmy baumajstrowi Cermeño i przebudowie we XVIII wiyku. Skuli swojij fōnkcyji militarnyj, zōmek bōł placym festelnie niybezpiycznym nie ino dlô tych, ftorzi walczyli, nale tyż dlô ajnfachowych Barcylōńczykōw. We 1897 roku niywinowate arbajtery byli fołdrowane, winowane łо zdrada, heresztowane, tortōrowane i bestyjsko mordowane bez siyły łokupacyjne. Podanie we 1909 roku arbajtery byli łozszczylane skuli tego,

co byli łōne fest podyjzdrzywane ło bōnt. Bez czôs diktatury jyneroła Franco setki nacjōnalistōw katalōńskich, członkōw zwiōnzkōw zawodowych, anarchistōw, socijalistōw abo republikanōw bôło heresztowanych, tortōrowanych i mordōwanych bez faszystōw.
Terôzki Zōmek Montjuic fōrt je przydmiōtym zwady bo czyńściowo przinoleży do Rady Miasta a rest zabudowaniōw je siydzibōm Ministerstwa Obrony. Beztōż tyż wynikajōm roztomajte kōntrowersyje i dyszkusyje, bo Barcylōńczyki miyniōm, iże godzi sie, coby we côłkości przynôleżôł do miasta, bo to jejigo miyszkańce ciyrpieli nôjbarzij we przeszłości, fōrt kejś tam.
Zōmek Montjuic dzisiôj stanōwi jedna ze nôjsrogszych atracyjōw Barcylōny i je jednym ze nôjważniyjszych zabytkōw baukōnsztu. Dzisiôj Barcylōńczyki niy kcieli by wrôcać do tragicznyj historyji, tōż tyż miasto tropi sie, coby zōmek bōł kuplowany ze kultōrōm.

Nō i na łostatku szłoby, niy ino szłoby, nale trzaby jesce pedzieć cosik ło nôjbarzij wywołanyj hulicy we Barcylōnie, ło la Rambli, kerô łozciōngô sie łod Placu Katalōńskigo aże do kolōnny Krzysztofa Kolumba, ftoro gōruje nad portym. Ło tyj hulicy rzōndziōł szpanielski poyta Federico Garcia Lorca, co: „Rambla to jedzinô hulica na świycie, kerô mōgła by niy mieć fajrantu.”
Szpaniolske feryje Gintra a Hildy byli jedne ze nôjspanialszych. Krōm łopôlaniô. alowaniô we Szpaniji niy idzie łoderwać sie łod jôdł a szmektnego wina. Szpanijô to drugi nôjstarszyjszy kraj we basingu Morza Strzōdziymnygo, kery to kraj wywołany je ze win łowōcowych po grōnowe wysokij jakōści i potyncjale starzyniô łōnego. Blank piyrsze wina byli wytwōrzane już pomiyndzy 1100 a 500 rokym przed naszōm yrōm we Andalucyji i u podnōża Pirynyjōw. Piyrszymi producyntōma byli miyszkańce mitcznygo Tartessos, łosadniki fynicke ze Gadysu, Qart Hadasht a Abdery, i tyż kolōnisty grecke, zaobycz ze Messaliji i Syrakuzōw, kerzy załōżyli miyndzy inkszymi Majnake, Emporion i Saguntum, skany − we 212 roku przed naszōm yrōm − napocznōł sie podbōj pōłwyspu Iberyjskigo bez Rzymianōw. Te juzaś łozwinyli produkcjô wina do wiylkōści, kerô dozwōlła używić lygiōny.
Terôzki Szpaniolsko mô nôjwiynkszy aryjôł wajnbergōw, winnicōw na świycie.

XI.

Niygryfny podzim. Łod Wszyjskich świyntych ludzie spōminajōm swojich familijantōw, przocieli a pociotkōw. Łо tych, kerzy byli samtukej u nôs na naszym Ślōnzeczku mało fto terôzki boczy, chnet żôdyn niy pamiynto. A łōsmego listopada jedyn richticzny a srogi Ślōnzôk miołby gyburstak.
Wiycie, durch i jednym ciyngiym roztomajte mōndroki eklerujōm mi, iże na isto wszyjsko, co sam na naszym Gōrnym Ślōnsku (niy Wiyrchnim, ino niy Wiyrchnim! na Gōrnym Ślōnsku!) je dobrego, to na zicher musi być miymiecke. Ja, jô miarkuja, iże rubo bez dwiesta lôt tymu nazôd napoczła sie sam u nôs łozwijać industrijô, napoczli stôwiać gruby, werki i co tam jesce, a wiynkszōciōm robiyli to cudze, blank niy nasze ludzie. Tela, co mieli my tyż i naszych, rodnych Ślōnzôkōw, kerzi do tego swoje dociepli. Procno by bōło mi wyrachować wszyjskich, ale łо jednym kciôłbych sam terôzki ździebko połozprawiać. Idzie mi łо tego – jak go wtynczôs mianowali – „krōla cingu, wōnglô i żelazła”, Karola Godule (Karl Godulla, Carolus Godulla), ftorego mianowali tyż jesce łoszkliwce: „Dziobłym ze Rudy”, a kerego terôzki dziepiyro mocka ludzi, i to na isto dobrze, spōminô.
Urodziōł sie Karol Godula we Makoszowach ze łojca Jōzefa Goduli i mamulki Franciszki, cery Antka Hanika ze Wieszowy – 8 listopada 1781 r. Bōł ci łōn gniozdurkym (miôł ci trzi szwestry). Kejsik łozprawiali ci łо niym powiarki, bojczyli łо mrōcznych i lichych, usmolōnych warōnkach, we jakich miôł ci łōn dorôstać, łо biydzie we jejigo familiji. A niy bōła to tak do łostatka prôwda, bo przecamć jego łojciec bōł ważnym fesztrym we makoszowskich lasach barōna Jana Ziemięckigo, a ku tymu jesce zabranym haryndziôrzym srogachnych włōści riterskich, i poradziōł sie dorobić blank niy maluśkij iścizny; poradziōł łōn zagarantjyrōwać côłkij familiji słōszne warōnki egzystyncyji, żywobyciô. Zatym, kej już ukōńczōł kształcyni, mody Karlik napocznōł robota za myśliwca, za jyjgra we grofskich lasach. Sprawowôł ku tymu piycza nad włōściōma grofa Karla Franca Ballestrema we Pławniowicach. Bōł na isto łostry dlô wszyjskich. Bezmać nōnkôł, sekiyrowôł tamesznych bambrōw, kerzi porzōnd prōbowali habić drywno ze lasa, a i tyż rapsōw, kerzi tyż jesce bezprôwnie gōniyli dzike zwiyrzyńcia. I kej już te pampōnie mieli go pôłnô rzić, uzdali ci łōne, coby sie na niym łodpôlić i rōłzczasu na łodwieczerz napadli go we lesie. Porwali sie na niygo, nadrzistali mu i festelnie poharatanego hangli na strōmie. Bōłby łōn na zicher kipnōł, kejby niy ludzie, co szli na drugi dziyń ku kościołowi, a ftorzi go uwidzieli, syjmli ze strōma i zakludziyli do miasta. Tam ci go retli, ale już do

łostatka życiô łostôł niyporadōm, kalykōm – niy miôł swojigo chopskigo insztrumyntu, szkuldykôł na jedna szłapa, lewô rynka miôł już terôzki na zawdy zabindowanô i uniyruchōmiōnô. Zwekslowała ci mu sie tyż we côłkości nôtura – stôł ci sie łodludkym, chrōniōł sie łod ludzi i bōł bez łostatka zachmulōny. Mocka ło tym czowieku berali roztomajtych powiarek, bôjczyli i szło by sam bez pôra godzin ło tym łozprawiać. Ale mie nôjbarzij terôzki sam sztimuje gyszichta, kerô łopisôwôł Peter Karl Sczepanek, kamrat Augusta, we swojij mōndryj ksiōnżce: „Gōrny Śląsk w barwach czasu".

Wiycie, to sie dziôło we1831 roku. Już we październiku śleciôł piyrszy śniyg i napoczli sie piyrsze zimniska. Ludzie marzli stopierōńsko, bo bali i te, co bakali u tego „krōla cingu" dostôwali za te swoji gnypiyni przi fedrowaniu rudy cingu i jeji szmelcowaniu blank maluśko pijyndzy, iże niy zawdy nastykło na wōngle.

We chałupie tego wywołanego „dziobła ze Rudy", chocia to już bōło niyskoro na łodwieczerz, pôlōła sie ino jedna świycka (kupiōno za 2 grosze u takigo Żyda Posenera). Chocia bōł łōn takim „Oberamtmanym" i miôł na isto łogrōmnucne bogajstwo ze zōmkym we Szōmbiyrkach, miyszkôł ci łosamotniōny we wsiowyj chałupce ze słōmiannym dachym. Bōł pōnym tysiōnca arbajterōw i byamtrōw, kerzi gnypiyli we jejigo grubach i werkach, i wymôgôł, coby wszyjske jego ludzie byli take, jak łōn sōm, znaczy sie arbajtne, szporobliwe, gōrliwe, ućciwe, chyndoge i coby tyż blank, niy słepali gorzôły. Za tela narôz? Możno...

Rōłzczasu we listopadzie 1831 roka na rynku we Katowicach pokôzała ci sie srogszô niźli zawdy ilōść pruskich szandarōw we tych swoich pikelhaubach. Niy przikludziyli sie sam dyć żysz we wrōgich zamiarach ku ludziōm ze tego miasta. Łobstawiyli łōni ino dziwokô jak na Katowice hurma wele śtyrystuch ludzi, kerzi łōńskij nocy przekrōczyli niylygalnie Przemsza, ftorô to rzyka bōła tōm granicōm miyndzy Prusōma a ruskim imperyjōm Mikołôja I. We tulmie bōło tyż ci mocka babōw i dziecek. Nôjwiyncyj nale bōło chopōw we mōndurach ze Ksiynstwa Warszawskigo. Te wafynroki skazywali na to, iże przeszli łōne wojynny szlacht, zmôganie, proco, chudoba i mocka mordyrki. Chocia to już bōła festnô zima, na łoblyczu tych wojôkōw szło ujzdrzić sage place, a łōnych gymbulki byli pôłne niychaniô i ze łoczekowaniym zaziyrali na wyrośniōnygo chopa, kery we asiście grofa Donnersmarcka, inżiniyra Baildona, birgemajstra Katowic i ku tymu oficjyra szandarōw – żywo gestykuljyrowôł.

Bōł to Fryderyk Grundmann, ze polecyniô krōla Prus, inszpektor Katowic – bez wszyjskich mianowany Amtmannym. Tyn istny we ciypłych i przocielskich słōweckach łobiecôł przybytnim, tym rajzyndrōm hilfa i łopiyka łod włôdz

miasta i krōla Prus. Wrōłz tyż łobiecôł, iże żôdyn śnich niy bydzie łoddany we carske grace, co te flichtingi przijyni ze wyraźniōm ulgōm i zadowolniyniym. Pôra babōw cisło sie ku Grundmannowi, coby go po ryncach kusikować, nale łōn niy dôł zwōli na to. Zatym zwrōciōł sie ku miyszkańcōm miasta, coby przijimali na jakisik czôs łōnych przibycinōw do swojich chałupōw – łosobliwie baby i dziecka. Juzaś tych, kerym potrza bōło dochtora, skiyrowôł do tamesznego lazarytu. Chnetki tyż côłki rynek łopustoszôł.
Po pôruch dnioszkach, we rōmach łobrychtowaniô tyj zachy, zatrudniōł mocka tych przibytnich chopōw, powstańcōw listopadowych we Krōlewskij Hucie we Chorzowie, we Hucie Laura we Siymianowicach i we nowym werku inżiniyra Baildona we Katowicach. Łod zarôzka tyż dali tym przibycinōm i jejich familijōm pomiyszkania i deczko pijyndzy na zagospodarzyni. Ze resztu tych cudzych Grundmann poskłodôł dwie kolōny i do kupy ze papiōrami skiyrowôł łōnych do Karola Goduli we Rudzie i do Franciszka Wincklera we Miychowicach.

Kôżdyj tyż nale kolōnie przidziylōł byamtra ze Urzyndu Gōrniczygo we Tarnowskich Gōrach jako lajtera. Franciszek Winckler przijōn przibycinōw ze wschodu ze łozewrzitymi ryncami. Festelnie mu bōło potrza arbajterōw we nowyj grubie rudy cingu we Miychowicach, a i tyż do roboty przi stawiyniu gruby wōnglô „Prusy” (terôzki „Miechowice”). Napocznōł tyż stôwiać zidlōng i lazaryt dlô arbajterōw we Bobrku. Tōż tyż jesce tego samygo dnioszka Polôki, powstańce listopadowe znôdli ciepłô eka do miyszkaniô i dobrô robota.
Deczko gorzij podarziło sie kolōnie przidziylōnyj do inszpektora Goduli we Rudzie. Niy bez twōgi gawcyli przibytnie na łowiōnô dziobelskōm tajymnicōm drzewniannô chałupa ze ftoryj lada mōmynt miôł wylazować tyn jejich prziszły prôcodôwca Karol Godula, ło kerym bez drōga mōgli sie tyż nasuchać mocka roztomajtych dziwokich i łosobliwych gyszichtōw. Gôdało sie wtynczôs, iże to dziobły smycōm Goduli talary we miechach. A wziyno sie to możno ze tego, iże Godula miôł we tyj swojij drzewniannyj chałupie take laboratoryjōm, we kerym bajstlowôł roztomajte chymiczne doświadczyniô. Niyprocno je sie wystawić, co tyż ci medikowali ludzie we tamtych czasach, kerzy we łoknach poradziyli uwidzieć łosobliwe blyskanie i dziwny smōnd, ftory unosiōł sie ze kōmina.
Byamter ze Urzyndu Gōrniczygo ze Tarnowskich Gōr, chocia już dobrze znôł „krōla cingu”, niy bez strachu wlôz do tyj „diosij chałpy” i bez słōwecka dôł Goduli szrift łod Grundmanna. Wiedziôł przeca gynał, iże Godula niy miôł rôd bali i słōwecek powitaniô, kere miyniōł jako nadbytnie, kerych potrza mu bōło jak stare wertiko.

– Grundmann niy mô sam nic do gôdaniô, ale jego laufrōw moga łobejzdrzić – pedziôł do byamtra, kej ino przeczytôł szrift łod Grundmanna.
Tym, ftorzi niy poradziyli sie doczkać na niygo, ukôzała sie pōstać rōsłygo chopa, starego wele 50 lôt, łobleczōnego blank na czôrno. Lewô zajta jejigo ciôła wydôwała sie być zesztajfniałô, kalukôł sie i gestykuljyrōwôł ino prawōm rynkōm. Na gowie miôł czôrny hut ze szyrokōm krympōm, ftorô chnet blank zakrywała lewô zajta fresy. Takim pozornym weźrokym prawego łoka zaziyrôł Godula na przibycinōw, kerym miôł dać robota i chlyb. Na widok starganych, łoztyrchanych polskich mōndurōw, pedziôł Godula ku byamtrowi:
– A cōż to takigo? To sōm jakiesik niydobitki ze Wojny Siydmiolytnij?
– Niy! – łodrzyknōł byamter. – To „bojowniki o wolność przeciwko despotyzmowi carskiemu”! Krōm tego, panoczku Godula, pewnikiym słyszeliście ło walkach po tamtyj zajcie Przemszy, prôwda?
– Ino bez patōsu, bez lecy jakij wzniōsłōści, panoczki! – rzyknōł to Godula zachrapociałym głōsym. – Ze wolnōściōm bywô roztomajcie i niy mōm rôd lecy jakich szlōndrôkōw i szurziciyli uzdanygo, urzōndzōnygo gynał porzōndku państwowygo.
Przizнać nale potrza, co pod tym żadnym, łobmierzłym wyglōndym biōło dobre i lutościwe, miyłōsiyrne serce. Do dziecek, chudobnych i bezbrōnnych, miôł ci łōn łosobliwô słabōść. Tōż tyż rzyknōł ku zebranym:
– Łobocza, co sōmeście we wercie. Tukej rachuje sie robota i ino robota. Tukej zgniyluchōw, śmierdzirobōtkōw, łożyrokōw i naprańcōw wyciepuja w te pyndy i po gibku. Ordnung muß sein! Biera wôs dō mie do roboty!
Łobyrtnōł sie i wydôł swojim byamtrōm pasowne auftragi skuli zakwatyrōwaniô i roboty dlô tych polskich przibusiōw.
Polske uczystniki Powstaniô Listopadowygo na zawdy już przijyni sie samtukej na Ślōnsku, a jejich potōmki do dzisiôj żyjōm i robiōm we wsiach i we miastach tego naszygo Gōrnego Ślōnska; do dzisiôj sōm już ci na zicher... Ślōnzôkōma.

Niy bōł ci Karol Godula nigdy żyniaty, niy miôł tyż swojich dziecek ani lecy jakij familiji. Niyftore gôdali, iże ksiynżoszki kcieli, coby kościołowi zapisôł swoja iścizna, swoji bogajstwo. Ale Karol Godula, tyn „dzioboł ze Rudy”, niy zapisôł nic kościołowi, ani tyż familiji Ballestrema. Małowiela dôł swojim byamtrōm i sużbie, wiela tyż erbnōł zarzōndca Gemander. To ci nale bōła ino maluśkô tajla jejigo iścizny. Côłki reszt, wszyjske ziymie, werki i gruby zapisôł Joannie Gryszczyk, cerze swojigo sużōncygo ze Rudy, ftorô wtynczôs bōła ci kielanôście lôt starô. Już jako majoryntnô, łoziymnôstolytniô frela przijyna se

miano Joanna Gryszczyk von Schomberg Godula. Zatym wydała sie za byamtra krōlewskigo grofa Jana Ulricha von Schaffgotscha.
Ło Karolu Goduli łozprawiali ludzie mocka roztomajtych gyszichtōw, mocka prôwdy i cygaństwa. Rōłzczasu ludzie bôjczyli, iże tyn „dzioboł ze Rudy", już jako fest zabrany, pijynżny gywerber i fabrikant, czekôł we Rudzie Ślōnskij na przijazd krōla pruskigo Fryderyka Wilhelma IV Hohenzollerna. Sprawca tyn jednakowōż łosmolōł, miôł za ajnfach jejigo gōścina i niy kôzôł zastawić, wyhaltować cuga we Chebziu. Łozkokocōny Godula pogzuł ku chałpie, łozsuł po côłkij izbie talary na kerych bōł wyrzezany łobrôzek krōla, i deptôł pō nich uwziyńcie. Po tych klepokach deptali tyż i jejigo byamtry, kere podlazowali ku jego szrajbtiszowi.
No, ale... Karola Godule, jak sie pokôzało, czekała podobnô śmiyrć, jak jejigo łojcōw i rodzyństwo. Kajsik we 1848 roku wypraskła ci na naszym Gōrnym Ślōnsku epidymjô, mōr łod cholyry. Karol Godula kciôł ci sie łōd tyj cholyry uchować, i wykludziōł sie ze swojij chałpy we Rudzie do Wrocławiô. Pokôzało sie nale, iże już ci go chyciōł tyn morowy luft, i te côłke śmiatanie na nic sie niy zdało. Umar ci 6 lipca (we wtorek) we Wrocławiu, we hotylu „Pod złotōm gańsiōm". Pochowany bōł nale niyskorzij przi kościele we Szōmbiyrkach.
I tak już blank na łostatek − rzōńdziōł August − kciôłech sam dopedzieć jedne: muszymy sie, moje Wy roztomiyłe, diosecko uwijać, coby jesce wysuchać łozprôwek, gôdek i przipowiyści ludzi zwiykowanych podwiyl łōni je niy przepōmnōm, podwiyl bydōm sie te stare ludzie gańbić skuli nôs, i podwiyl jesce jejich dziywiczô poezyjô, zgańbowanô swojōm sagościōm, zakutô sie we forchangu, nikej Yjwa wyżyniyntô ze raju. I, coby niy gôdali łō nôs inksi, iże „... po puklatyj polskij drōdze rozum poszôł w sinô dal!"
Bo, tyż kejsik mi tuplikowali mōndre, samtyjsze ludzie, co mōmy sie ze czego radować. Bo my Ślōnzôki yntlich już ze klynczkōw wstanyli, stojymy sztram, ino cosik sie zdô, iże jesce muszymy sie... wyprościć! Coby niy bōło nikej za staryj Polski: rzykej i arbajtuj, a... pukel ci sōm urośnie! Prôwda?

Już sie brzeżdżyło, dniôło, kej August sie spamiyntôł. Bez côłko noc blyndziōł ło pierōnym starych, samtyjszych dziyjach i dziepiyro terôzki sie skapnōł, co trzaby, krōm whisky, jesce jakesik jôdło wciepnōńć do basiska. We dziylnicy kaj miyszkôł, na Pniokach przed wojnōm, bez wojna i kielnôście lôt po wojnie fōngowało pôruch wywołanych niy i we Chorzowie piekôrzy. Bōł Niysłōny, Robota, Wieczorek a ino srogachno baksztuba, piykarniô Alojza Ficka „polske włôdze" zawarli. Tyn bekeraj bōł na terôźnij hulicy Stalmacha i bez côłko wojna robiōło we tyj fickowyj piykarni kielanôście ludzi ze kerych

niyftore niy mieli richticznych kynkartōw. Alojz Ficek łōnych przigarnōł, coby łōnych Miymce kajsik do lagru niy wywiyźli. A, iże piyk bez wojna tyż tōny chlyba do Auschwitz, poradziōł wyciōngnōńć ze tego lagru augustowy łojca. Za pijōndz, ino za pijōndze. Nale po wojnie nowô „włôdza" wziyna sie za tych, kerzi fest mieli do czyniyniô, kōlabōrowali ze Miymcōma. I za ta kōlabōracyjô na dwa lata zawarli Alojza Ficka a jejigo baksztuba zawarli. Niyskorzi dali mu łozewrzić... lodownia. To byli dziwoke czasy. Starziki łod Augusta mieli łod przedwojnia wywołany szynk, restōłrnt ze bilijardym na Pudlerskij. August za bajtla miôł rôd tam zaglōndać (chocia łōnego mamulka niy poradziōła tego ściyrpieć). Nale tyn szynk tyż magistracke byamtry zawarli i dali augustowyj starce miesto tego szynku... lodownia, maluśki ajzkeler. I ze rubyj, czyrstwyj szynkôrki przewekslowała sie we zasuszōnô lodziôrka, ajzferkojferka. Łod tyj lodowni Augustowi łostała srogô chańdź na tyn maszkyt jakim byli i sōm dlô niyftorych lody. Bez duge lata côłke Pnioki lazowali do staryj Kosmaliny, nôjprzodzij do szynku, a niyskorzij na lody.

Pnioki, Pnioki to juzaś côłko interesantno gyszichta. Boła ci hań dôwnij takô wiyś Chorzōw, kole keryj już we XVI wiyku fedrowali mocka rudy blaju, strzybła i rudy żelazła. We 1787 roku bōł jedyn ksiōndz, Ludwik Bojarski, kery wypokopiōł co sam u nôs, na takich to mianowanych z cudza "Wzgōrzach Chorzowskich" sōm srogie pokłady wonglô. Erbnōł ci Łon bōł je we "nadaniu" i zbajstlowôł piyrszo gruba "Fürstin Hedwig", ftorô niyskorzij prziflostrowali do "Königdgrube" znaczy do „Kopalni Krōl", kerô juzaś ci zbajstlowôł jedyn istny Fridrich Wolhelm hrabia Reden. Bōł ci to chop, ftory tak na isto sprawiōł, co samtukej te gruby i werki wyrychtowali. Trza jesce sam dopedzieć, iże tyn ci Chorzōw to bōła już srogo wiyś tak miyndzy Bytkowym, Dymbym, Zołynżym, Maciyjkowicami, Świyntochlowicami i Chropoczowym. Deczko niyskorzij, bo we 1802 roku sztartła robota we nowym werku, we "Königshütte" znaczy we Krōlewskej Hucie. Jesce tak kole 1798 roku Prusôki lajstli sie łoziymnôście morgōw ziymi ze Gōrnych Lôgiewnik i dwanôście ze Chorzowa, coby tam zrychtować tyn nowy werk. A jesce za Fryderyka Wilhelma III mianowali ci to już – "Krōlewska Huta kole Chorzowa".

Corôzki wiyncyj bōło hajerōw na grubach i smelcyrzy we werku, i trza bōło dlô nich zrychtować pomiyszkaniô. Stôwiali roztomajte – jak to kejsik gôdali – "kolonie" we kerych wszyjske mogli miyszkać. Po piyrszyj takij kolōniji "Königshütte" byli jesce niyskorzijinksze: "Charlottenhof", "Erdmannswille", i tak kole 1830 roku napoczli fechtować u hrabiygo, ftory sie mianowôł Henckel von Donnersmarck, coby lajtnońć sie łod niygo jakiesik chnet sto śtyrdziyści

morgōw świyntochlowickij ziymi na zbajstlowanie takij koloniji "Pniaki" (ja Pniaki, bo dziepiyro niyskorzij, kej tam napoczli miyszkać nasze, Ślonzôki, gôdali na to "Pnioki").
Ta "kolonia" zrychtowali we latach 1836-1838 na takim lyśnym wyrymbowisku łod kerego tyż sie przijyno miano gminy – Pniôki. Pojstrzodek tyj gminy, ftorô miała we 1840 roku już bez 20 chałpōw i miyszkało tam chnet 250 ludzi (tak jakosik miyndzy Opolskom a Mariańskom), bōł ci tak jakosik choby przi tyj terôżnij hulicy Jōzefa. Gôdali tyż jesce na ta côłko dziydzina (to zasik miyndzy Marijańskōm a terôźniōm Janasa) tak gryfnie, chocia ze miymiecka: "Mittel-Logiewnikier Pniaki".
I terôzki jesce możno ze inkszyj zajty. Kôżde miasto, kôżdô gmina, kôżdô dziydzina fyrto ci tak jakosik kole jejij fary, jejij kościoła. Tak tyż bōło dôwnij − spōminô dalszij August. − Nôjprzodzij we tyj Krōlewskij Hucie wystawiyli kościōł wanielicki pod mianym św. Elżbiety, ale tyż niy wiela niyskorzij stôła już "Barbōrka", do keryj przinależeli wszyjskie te łosady, kere niyskorzij poskłôdali we jedne miasto. Byli to: łosada Krōlewsko Huta, kolonije Brzezie, Erdmannswille, Lipiny, Dolne i Wiyrchnie Hajduki, Wiyrchnie i Dolne Logiewniki, Pniaki i Namiarki, Szarlociniec i Świyntochlowice. Bōło ci tego mocka za tela i taki kapelōnek, radca Paweł Łukaszczyk medikowôł, coby wystawić jakisik nowy, inkszy kościōł. Medikowôł, medikowôł aże we 1902r. lajstnyli sie łod samtyjszygo bambra Franciszka Kocury za côłkie 60 000 marek 2 hektary grōntu do kupy ze jednym hektarym erbniyntym łod "Laurahuckigo Towarzystwa Akcyjnego" i napoczli budować tyn nowy kościōł. We 1907 kościōł, łod zawdy „Jōzefka” boł już fertik.
Na łostatek trza jesce dopedzieć, iże Pnioki, to niy bōła dziydzina kaj by byli jakiesik urzyndy, ale bōło pôrã cygielni (Jana Klyci lebo panoczka Flacka, ftory tyż fōndnōł sam ta naszô "Pniokowô Paniynka") i szachta "Maria" ze tyj gruby "Krōl", na kerô nasze zawdy gôdali "Maryna". A August tyż za tela niy miôł rôd kej go kuplowali ze Pniokōma.

XII.

Dziepiyro co ślecieli latoś Gody, Zilwester a Nowy Rok. Niyftore ludzie samtukej we Chorzowie fajrowali bali i bez dwa tydnie za rajōm. Nale, i to bōło dziwoke, samtyjsze ludzie sie tak ci jakosik zawarli sie we sia i prôwdōm żôdyn sie niy tropiōł ło inkszych. Grōnt, iże jô mōm co do garca wrajzić, mało wiela szluknōńć i we rzić mi je ciepluśko. A rest? A ło rest, to niych sie te tam we Warszawie tropiōm abo ... nôjlepszij niych sie Pōnbōczek ślōmpi. A Augustowi sie tak przi tym Nowym Lecie spōmniôł jedyn chop ze ftorym cufalowo trefiōł sie prôwdōm kielanôście razy bez łostatnie trzidziyści pôrã lôt. Dugô to bōła gyszichta, aże dugô. Żôdyn tak po prôwdzie tego chopa niy znôł, żodyn łō niym nic niy miarkowôł. Skōndsi sie wziōn? Skany sie przikludziōł? Niy miôł łojca ani matki, ani psioka w czôrne łatki... Łōn sie wziōn ino... łōn sie ci wziōn tak prôwdōm, ganc ajnfach ze słyszyniô...

Piyrszy rōłz spichnōł sie August śniym we katowickim „Monopolu” jakesik możno trzidziyści pôra lôt tymu nazôd. Siedziôł blank sōm a weźrok wbiōł, dziwôł sie we spodek swojigo achtlika. Wtynczôs ci bōło we Katowicach pôra szykownych nocnych kaczmōw kaj szło i potańcować, i szluknōńć ze kamratami mało wiela. August bōł ugôdany ze jednōm gryfnōm dziołchōm (dziołchōm... świergołuszkōm to łōna już dôwno niy bōła). Po jakisik godzinie spomiarkowôł, iże łōna pewnikym już sie niy pokôże i beztōż tyż napocznōł łōn kukać na tego cudzego chopa. Niy, niy skuli tego, co wy myślicie a jô miarkuja. Ino beztōż, iże zdôł ci mi sie łōn jakisik jankorny... jakisik taki, choby blank niy miarkowôł, co sie kole niygo dziyje. Tak po prôwdzie, to wyglōndôł choby liter na trzech tela, co dwiuch niy przisżło. Niy bōł ci tyn Cudzy stary nale tak po poruch gryfnych sznapslikach łozwôł sie ino tela:

– Wiycie, panie August – August mu sie już skorzij przedstawiōł – zawdy sam nowonarōdzōnym dzieckōm gôdô sie: witejcie na tym piyknym świecie... a jô już moga na isto polekuśku rzōndzić: bôwcie sie wszyjske same!

Cosik tam jesce mrōncôł, iże kciôłby być... jak kamela, nikej tyn szif pustyni, ftory przemiyniô zeżrite winogrōna na bimber driny we swojim puklu...

I tela go August widziôł... za łobsztalowanô gorzôła August musiôł ze swojij kabzy zabulić.

Śleciało pôra lôt a August sztyjc krajzowôł miyndzy Chorzowym, Warszawōm a Poznaniym, kaj bōł ci rubōm fiszōm na tych wywołanych we świycie Miyndzynarodowych Targach Poznańskich. Bōł już deczko usiotany robotōm (za dwa dni miało być łotwarcie targōw) i kcioł łōn ci sie ździebko

dychnōńć... sōm, bez kamratōw, bez tyj swojij kolōny, ftorô stôwiała tyn kościuszkowski sztand na tych targach. Miyszkoł August chnet bez miesiōnc we pōznańskim hotelu „Wielkopolska” kaj łod lôt znôł już wszyjskich. Zicnōł sie we restaurańcie we winklu, łobsztalowoł mało wiela... i glaska whisky ku tymu. Łorôz przilazuje ku niymu Jorg, ōłber ze tego szynku i gôdô, co za to wszyjsko dzisiôj buli tyn chop kole samych dźwiyrzy. Niy doł ci August skorzij pozōr nale terôzki na isto zdôł mu sie tyn istny blank znôjōmy. Niy zetwało śćwierć godziny i już siedzieli łoba do kupy przi jednym tiszu. Łōn Augusta zarôzki poznôł a Augustowi potrza bōło pôra minutek, coby sie go spōmnieć. Miôł ci łōn, tyn Cudzy już pôłnô rzić nale jesce ze cwekiym gôdôł. August do dzisiôj boczōł ino jedne, co mu Cudzy pedziôł:
– ... po puklatyj polskij drōdze rozum poszôł w sinô dal!
Cosik jesce takigo, iże:
– Absurdem jest żądać pięciu rzeczy od pięciu osōb: szacunku od głupiego, podarunku od biednego, dobra od wroga, dobrej rady od zawistnego i wierności od kobiety.
Szluknōł swoja glaska, zamyjślōł sie tak jakosik jankornij i po dugszyj kwilce wybeblôł jesce:
– Du gehst zu Frauen? Vergiss die Peitsche nicht!
Na nasze by to szło przetuplikować – idziesz do babōw, niy przepōmnij zebrać ze sia bicyska!
– To bezmać pedziôł Friedrich Nitzsche – rzyknōł mu jesce na łostatku Cudzy, łobyrtôł sie na piyńcie i tela go August widziôł.
Dziwocie sie pewnikym po jakymu łōn rzōńdziōł rōłz po naszymu (nō, chnet po naszymu) a drugda wciepowôł słōwecka po polskimu? Cosik sie czowiekowi niyłoznōjmiōnymu zdo, iże sam mogōm klapować terôzki słōwecka naszygo wicmana Artura Andrusa:

„Pamiętał tylko tyle, że
Dziewczyna jego miała włosy blond.
Pamiętał, że przyjechał skądś
Lecz nie pamiętał kiedy, ani skąd.
Urodził się ale nie wie gdzie,
Potrafił pisać i modlić się.
Lecz czemu po góralsku jeden
Bóg naprawdę tylko wie.”

Miarkujecie, co je to sam tak ździebko krajzowanie – Miymce majōm na to jedyn gryfnisty ausdruk: „vorbeireden” – gôdać wele, łomijać tyma... Augustowi

zdowało sie sztyjc, miôł ci wrażyni, iże gawcy bez côłki czôs na... potrzaskane łobrôzki we malowanych zdrzadłach... I ino żôl, co mōndrości niy widać nale glaca... ja!

Jesce rōłz bechnōł August na Cudzygo we Poznaniu, bōło to cheba we łoziymdziesiōntym szczwôrtym roku. Zawdy na łōnego fyrmowym sztandzie na tych MTP robiyli sztudyntki (ino szykowniste, gryfne i sroge tak bez myjter siedymdziesiōnt piyńć). I – jak to tam łōni mieli we zwyku – musieli ci sie łōne zwyrtnōńć i spatrzeć Augustowi i jejigo zastympcy bilety do kabarytu TEY. August i łōnego kamrat sie już dobrze znali ze Zynkiym Laskowikiym i Bogusiym Smolyniym nale na wszeli zdarzyni bilet musiôł być. Jedna ze tych sztudyntek Hana tak sie ino lachła pod fusiskiym i łobiycała, co bilety bydōm. Tyn kabaryt miôł swōj zol przi Starym Rynku we Poznaniu. Tak kole łōsmyj na łodwieczerz przikwanckali sie łoba ze kamratym na Stary Rynek i podeptali dalszij na Masztalarskô kaj tyn kabaryt fōngowôł. Ta jejich gryfnistô Hana łodgrōwała we tym kabarycie rōla sztriptizyrki nale, to łōnym blank ci niy zawodzało. Kej łōni ino zicli sie (we piyrszyj raji, a jak?) tak we winklu... ujzdrzoł August Cudzygo. Tyn kōnsztik, ftory TEY łodgrowôł mianowoł sie „Przedszkole". Jak zawdy śmiychu kupa aże ci wszyjskich cuszałerōw basiska boleli. A niyskorzij sakōm-pakōm wlejzli łoba na zadek, na zaplycze tego tyjatru (Cudzy do kupy śniymi) i... za to niyskorzij, rozwidniokowô palica jak zdrzałô bania, driny glingajōm srogachne gloki za rajōm ze łodgłōsym roboty jakigosik łogrōmniastygo werku, wszyjsko boli i targo, kôżdo szkucina na ciyle, ani leżeć, ani zicować, ani stôć, ani chodzować, ani słepać, ani ćkać... katastrōfa. I ani połowina obyczajnygo myślōnku we filipie. Dylyrka i dymolka umysłōwô. Filip we tajlach. Aże dziw, iże możnô sie po czymsik takim jesce jakosik pozbiyrać. A August musiôł i tela!

Jakisik czôs niyskorzij pojechali łoba do kupy jesce ze kamratami ze werku, ze „Kościuszki" na delegacyjô do Ostrawy do tamesznego werku, kery ci sie mianowôł: Nová Huť Klementa Gottwalda (NHKG, terôzki ArcelorMittal Ostrava a.s.). Mieli łōne jesce po sporzōndzyniu wszyjskich zachōw deczko czasu i pohałzowali po roztomajtych biyrsztubach we tyj Ostrawie. Nō, i na łostatek trza bōło sie kludzić nazôd. Tak ōngyfer we połowinie drōgi uzdali łōne wszyjske, co jesce niy mieli pôłnych rzici piwa i wlejźli wrōłz po drōdze do jednyj wiyjskij kaczmy. Niy bōło rajn za tela ludzi, nale we jednym winklu przi tiszu zicło pôruch chopa a pojstrzōd niymi uwidziôł August swojigo... Cudzego. Niy pordziōł łōn zmiarkować po jakymu nale wszyjske gôdali ku niymu „mecynasie". Tyn istny miôł już − jak zawdy − fest pod myckōm. Pewnikym ta

jejich zojfgylaga zetwała już pôrã godzin. Cudzy nale blank sie Augustowi niy podobôł, nie zdôł. Bōł ufifrany, łachy jakesik ci popuczōne i sklabustrowane miôł, letko bamōntny weźrok, nale jesce festelnie rzōńdziōł i łozprawiôł, ku tymu nôjbarzij... ryncami. Te jejigo sznapskamraty suchali go nabōżnie choby farorza na kazatelnicy. Cudzy deczko sie spamiyntôł kej ino ujzdrzôł Augusta i niy zetwało dwie-trzi minutki – ani sie August niy spodziôł – chop sie straciōł i tela go wszyjske widzieli. Jejigo kamraty pedzieli ino tela, co łōn zawdy tak mô; traci sie, śmiato i żôdyn niy miarkuje kaj ani tyż kej sie juzaś samtukej pokôże.

We kalyndôrzu piznōł rok 1990. Skorzij Gody i Zilwester, kere August ze swojōm Hildōm przetrowiyli u szwigrōw na wsi. Te Gody i tyn Zilwester bydzie August boczōł pierōnym dugo. Bez chnet dwa tydnie tak ci go targali zymbole, iże niy szło, niy poradziōł szczimać... bōło ci to niy do wydziyrżyniô. Hilda prała mu jedna za drugōm szprice a łōn, tak coby łōna niy uwidziała, łykōł gościōma roztomajte pile. Dziepiyro pôrã krapkōw czystygo szpritu do dziury we dwiuch zymbiskach dało mu deczko łoddychnōńć. Nō, tōż tyż zarôzki nadrobiyli ze łōnego szwigerfatrym to, co niy wysłepali bez te Gody. Miszōng – miarkujecie prôwda? – gorzôła, pile i szprice żgane we rzić bōł pierōnowy. Nale, przikludziyli sie łoba do dōm i tak we gyburstak Hildy (szczwortego stycznia) łobalōł sie August choby dugi na zol... bōła to – jak mōndroki gôdajōm „zapaść” ... jesce niy bōł to richticzny hercszlag.

Dwadziestego piōntygo stycznia (gynał August to bydzie pamiyntôł, gynał) ciepnōł na szlag kurzyni cygaretōw. Ludzie! August bakôł côłke trzidziyści lôt te łoszkliwe cygarety; łod siedymdziesiōntego drugigo roka Carmyny.

A zatym wszyjsko pokulało sie choby z gōrki. Jedynostego kwiytnia łapnōł go tyn prawy hercszlag i ino dziynka jejigo dyrechtowi, dyrechtorowi lazarytu na „Karolce” (dr Hajnie Kozlerowi) i werkowymu szoferokowi do dzisiôj żyje. Chocia August bōł festelnie niymocny pokludziōł sie jesce na te wywołane Targi Poznańske (musioł! bo kejby niy pojechôł, łapnōł by go możno na zicher herszlag tuplowany). Niyskorzij, we wrzyśniu, poswali ci go na bez trzi tydnie do panaziyntkowygo zanatoryjōm we Ustroniu. Dziepiyro wtynczôs poszoł łōn po rozum do gowy, tela ino, co blank niy miarkowoł, iże to... tak ci festelnie daleko! Wylejźli cygarety, whisky, balangi do szaroka... nō, tako mioł ci łōn robota i... tela. A tam flyjga choby dlô tych, ftorzi na tyj Wiyjskij we samyj Warszawie majōm. Nō, i mocka szpacyrōw dlô zdrowiô i coby... ściepnōńć ze basiska, bo kej August ustôł kurzić przibroł ci na wôdze cheba ze dwadziyścia pôrã kilo. Piyrszy łōnego we tym ciōng łod tego zanatoryjōm, łod tego „szifu” na spadzie Rōwnicy we Ustrōniu-Zawodziu do cyntrum. Jak sie fto dobrze

łobyrtnōł, to mōg zahôczyć ło pôrã szykownistych szynkōw, kaczmōw abo biyrsztubōw. Iże co, iże łōn wykludziōł sie do Ustrōnia, coby sie flyjgować, kurjyrōwać? A fto pedziôł, że jednego sznpasa po tych wszyjskich „zabiegach” niy lza szluknōńć? Niy gôdôłby August ło tym kejby niy... Cudzy. Natrefiōł ci na niygo August , cylnyli sie łoba kej August wylazowôł ze szprechcimra , na isto szykownistyj, szwarnyj dochtōrki, keryj chopa, Czecha znôł łōn jesce ze tyj ci Ostrawy. Prziwitôł sie śniym choby łoba sie znali jesce łod starego piyrwyj. Ze dwa-trzi niyskorzij trefiōł go August we jakisik ci tam kaczmie. Nadrzistany ci bōł jak „messerschmitt”. Wprzōd udôwôł, co Augusta niy znô. Deczko zetwało i po jakimsik łoka mrziku (pewnikiym sie kapnōł, iże go August tyż poznôł) łozwoł sie:

– Nō, co? Nō i co? Przeca nasza dochtōrka pedziała, iże mogymy sie szluknōńć po jednym sznapsie przed łobiadym.

– Ja, jô miarkuja nale łōna bōła pedziała, co to moge być jedyn ino sznaps a wyście panoczku wyduldali nôjmynij ze dwie... halby.

– A co? Eźli wy panie August myślicie, co jô ino do... jednego dochtora chodza? Pôrã dni sie łoba niy spichli, aże go August trefiōł we takim restaurancie, kaj szło sie łobsztalować szykownisto szczuka, szczubiołka we gymizach. Cudzy już tam siedziôł (dalszij niy wiedziôł August jak łōn sie mianuje) nale jesce niy tak fest naprany. Chocia deczko już tam pod myckōm miôł a na jejigo tiszu stôła gryfnô flaszecka jakigosik cudzygo (możno francuskigo) wina. Jesce dobrze August niy badnōł eżli je jakisik frajny tisz, jakisik plac dlō niygo kej Cudzy kiwnōł rynkōm i napytôł go do swojigo tisza. Cosik tam sie August łobsztalowôł a łōn napocznōł swoja ryjda:

– Wiedzōm łōni, panie August, niy godzi sie, coby życie bōło ino rajzōm do grobu, ftoryj cylym je dosmycynie do łostatka gryfnistych i blank ci dobrze zachowanych, łobstōnych zezwłokōw. Czowiek do łostatka swojigo żywobyciô powiniyn dokulać sie ze lampusym Chardonnay abo chocia sztamplōm Johnnie Walkera (black label) we jednyj gracy, tabulkōm szokulady we drugij, naprany we śtyry dupy i łozdziyrać sie na côłki karpyntel... ALE TO BŌŁA JAZDA !!! Co miôł August łodpedzieć? Nic. Wartko wećkoł ta łobsztalowanô szczuka i podeptôł wartko na Ustrōń. Wiyncyj go już August niy widzôł tam we tyj wyrychtowanyj bez naszego Starego Jorga, bez jynerôła Ziyntka miyjscōwości.

August bez pôranôście lôt zajimoł sie tyż jesce we werku gōszczyniym wszyjskich cudzych kōntmanōw i byzuchantōw ze skamracōnych ze Hutōm Kościuszko werkōw. Mieli łōne jedyn taki werk we madziarskim miyście Ōzd we tamesznym powiycie Borsod-Abaúj-Zemplén na rzykōm Hangony blank przi

szweli ze Słōwacjōm. Mianowôł sie tyn werk Ozdi Kohaszati Uzemek. Gôdô August tela ło tym, bo – cheba we 1993 roku – ci tam wykludziōł sie bōł na takô dinstrajaza. Madziarske kamraty pokôzali mu wszyjsko, co tam bōło do pokôzaniô i łoroz we jednym fajnistym ichnim szynku, kaj mieli łōne wrōłz wieczerzać, wkarowôł August na... Cudzygo. Łōn sztyjc miôł wtynczôs takô fresa choby ciyngiym na gōwno gawcōł... Pokôzało sie, co łōn tyż ci już sie skamraciōł ze augustowymi uherskimi kōntmanōma. Nō, te Madziary (do kupy ze Polôkym dolmeczrym, ftory sie tam łożyniōł) byli nauczōne jak to augustowô kolōnna poradziōła łōnych gōścić we Chorzowie i beztōż tyż... łocuciōł ci sie August rōncz ino napocznōł sie szarok, kej ino widniało... znaczy sie, ło drugij po połedniu. Cudzego już juzaś nikaj niy bōło a te augustowe madziarske kamraty blank niy poradziyli mu rzyknōńć jak tyż ci sie łōn do łostatka mianuje. Uważowali go za inżiniyra nale...

Idzie pedzieć, co życie to je blank choby tyjatralnô garderōba. Co i rôłz my ci wszyjske wlazujymy rajn i pasujymy roztomajte prziłodziynie, wszyjske te kostimy i ancugi. Poniykedy na to, coby znojść tyn richticzny zetwo nōm to i bez côłke życie. Możno podanie bōło i śniym, ze tym Cudzym? Tego nale August blank ci niy miarkowôł.

Po kielanostuch latach tyn Cudzy (dalszij August niy miarkowôł jak ci sie łōn mianuje) bōł dłō Augusta nikej miteser. Trza go bōło na isto ściyrpieć. Kejsik wypuściōł sie August do kupy ze swojōm czelodkōm do restaurantu (bez cufal tyż we Katowicach), coby deczko potańcować. Byli łōne już wszyjske letko chycōne, kej go uwidziôł. Razinku łorkystra grała szlager Krystyny Giżowskej:

„To był zwyczajny szary dzień,
Za ścianą dzieci głośny płacz
I męża głos: „Uśmiechnij się!”
Więc ja posłusznie krzywię twarz.
I nagle stuka ktoś do drzwi,
Natrętnie, głośno, że aż strach,
Tak pukać możesz tylko ty,
Lecz jak trafiłeś pod ten dach?”

I wtynczôs Cudzy łapnōł Gintra za rynkôw i pociōngnōł ku szynkwasowi.

– Ja, Augustku, ja! – napocznōł fest już chycōny bablać Cudzy. – Jô tyż przijechôł, przikludziōłech sie sam do Katowic. Ino niy miarkuja po jakigo pierōna żech sie sam sie przikotasiōł...

August nic niy łodpedziôł, lobsztalowôł ino kolyjnô laga a Cudzy rzyknōł słōweckōma Williama Shakespeare’a:

„Życie jet tylko przechodnim półcieniem,
Nędznym aktorem, który swoją rolę
Przez parę godzin wygrawszy na scenie
W nicość przepada – powieścią idioty,
Głośną, wrzaskliwą, a nic nie znaczącą.”

I praskōł pycholym ło zol... szatniôrz wykludziōł go na dwōr i tela go August widziôł.

Jesce August mōgby sam pospōminać Luchačovice abo Bardejovské Kúpele, nale pewnikym niy bōło by fajrantu aże do pojutra. A ftosik pedziôł, iże Cudzy miôł ci tyn: „The amerikan way of life...” (hamerikōński styl życiô), nale cheba to blank niy ma prôwda.

Jakesik dwa lata tymu nazôd (to bōło bez zima) kej August sie zwiedziôł łod jednygo swojigo kamrata, iże Cudzy kajsik kole Jeleśni we Zywieckim: legnōł sie, wziōn i... umar!

Ja, idzie zmiarkować, co gôdajōm łō naszym Auguście, iże mô – jak ci to Miymce prawiōm – „Lust zu fabulieren”, znaczy szkrabka do fabulyniô. Nale jedne August miarkuje. Terôzki nic już niy ma blank take same jak niy ma tego Cudzygo. Augusta tyż można chnet niy bydzie. Kôżdy mô swōj kibel kaj poślatywali te dnioszki jejigo życiô i zdô sie, co styknie ino grajfnōńć rajn i nabrać łōnych wiela tak na zicher ino potrza. A eźli wszyjsko łostanie take same, kej mie już sam niy bydzie? − medikowôł kejsik August. − Czy ksiōnżki, tastatura mojigo kōmputra łodbadajōm sie łod mojich palcyskōw, moje ancugi, hymdy i szlipsy zaboczōm wōnianiô mojigo ciała? A ludzie, przociele? Eźli bydōm chocia bez łoka mrzik gôdać łō mie, bydōm sie dziwać mojij śmiyrci. Bez kwilka można ja, zatym blank przepōmnōm. Niy kmińmy sie, przocielu, ludzie pochowiōm we pamiyńci jednako wartko, jak przisujōm we ziymi, we grobie naszô truła. Nasze przōnie, naszô bolōnczka, wszyjske nasze pragniynia łodyjńdōm do kupy snami i niy łostanie po nich bali i prōzny plac. Na ziymi na isto, prôwdōm niy ma prōznych miyjsc, prōznych placōw!

XIII.

Jak to rzōndzōm stare, zwiykowane Ślōnzôki: sōm fale, cufale i durchfale. I to niy ma szpas. Augustowi sztyjc i jednym ciyngym belōncōm sie gyszichty ze dôwnych lôt. Zawdy kej szluknie, a robi to chnet kôżdydziyń, przilazujōm do filipa roztomajte trefōnki, ło kerych słyszôł, abo je sōm przeżōł... ło kerych na isto werci sie połozprawiać.

Trza by sie sam terôzki wrōcić sie aże do XVIII wiyka. Eźli idzie skuplować Bodzanowice (wtynczôs Botzanowitz) ze starucnōm dziydzinōm Chorzōw, egzōtycznōm kubańskōm stolicōm Hawanōm i naszymi polskimi partyzantōma, kere robiyli Miymcōm na łostuda bez côłkô drugô Wojna Światowô kole Czynstochowy? Pometlane polske żywobycie, blank pokrojcowany i fest ci łozgzukany duch, skrzotek naszych starzikōw, dôwniyjszych naszych – jak to gôdajōm – „landmanōw" lebo srogi cufal? Możno udô sie to gynał jakosik poskłôdać i wytuplikować?

Nôjprzodzij trza by ci sie bōło wrōcić nazôd aże do samyj drugij pōłowy łoziymnôstego wiyka, kej ci to we 1763 roku, po trzech srogich „ślōnskich wojnach" zawarli pokōj we takim miyście Hubertsburg, bez kery to pokōj chnet côłki Ślōnsk (krōm tego Cieszyńskigo i Opawskigo) dostôł sie Prusōm. Bōła to na isto ważnô szwela we historyji Chorzowa – jesce wtynczôs wsi. Do łostatka tego XVIII wiyka tyn Chorzōw bōł katolicki i ludzie samtukej zawdy gôdali po polsku Niy − jak twiyrdzōm roztomajte łochyntole, germanōfile − blank niy po miymiecku, chocia tyn fest łoszkliwy Prusok Fryderyk II festelnie tego niy miôł rôd i durch ci sie tropiōł, coby bōło inakszij. Wiara i lynzyk niy wyciepli, niy poradziyli wytrzaś Prusôki na hasiok, chocia festelnie tego kcieli. A wszyjsko to beztōż, iże mōndre farorze chorzowskij fary bez kôzatelnica i suchatelnica fōrt tuplikowali swojim parafijanōm, co to je jejich ichniô erbizna, to trza dziyrżyć a flyjgować, i niy kôzali suchać inkszych.

We tym kosokowym miesiōncu, we siyrpniu 1784 roka, kej chorzowskōm farōm reskiyrowôł farorz Ludwik Bojarski, urodziōł sie we tyj wsi Chorzōw Stanik Kępala (a możno Kempala?); łōsme za rajōm dziecko chorzowskigo siodłoka, kmiycia na przigōnie, kole dôwniyjszego Gaydowca, jak sie wteda tyn łostatek, te łopłotki wsi Chorzōw mianowali. Miano Kępala, barzij po ślōnsku wymôwiane Kympala, bydzie sie bez duge lata, bez côłkô ta niykôżdodniōwô gyszichta przetwiyrać. Farorz przikowôł uwôga na Stasinka łod malyńkości. Synek zdôł mu sie być na isto festelnym mōndrokiym. Kej miôł śtyry lata sōm już wartko poradziōł czytać katyjmus. Kciôł go farorz wywianować na jakigosik

byamtra, fojta, abo co. Lajstnōł sie bōł farorz Bojarski take jedne sołectwo we Dymbie łod Ferdynanda Frebera, kere przodzij jesce bōło we takij wywołanyj familiji Kosmalōw. Nō ale, we 1791r farorzowi sie zemrziło i tyż ci niy doczkôł borok już tego, kej niyskorzij napoczli rychtować, stôwiać kole wsi Chorzōw piyrszô gruba „Krōl" a zatym jesce – werk, „Krōlewskô Huta". Pewnikiym tyn krōl pruski Fryderyk Wilhelm III spodzioł sie wojny ze Napolyonym, bo fest interesiyrowôł sie tym, jak tyż łozwijô sie chorzowki werk i tamesznô gruba. Grubiôrzy, berkmōnōw i ku tymu jesce szmelcyrzy, dôwali sroge pōny fojdalne, znaczy tyż i farorze, tak choby i Hilary Przibylski. Zwōl łod nowygo farorza Przibylskigo dostôł tyż i Stachu Kępala, chocia niy ło takij robocie łōn ciyngiym medikowôł, sztyjc marzōł. Klyty ło bitwach pod Jeną i Auerstädt (i po gibkim przekludzyniu sie wojôkōw na Austerlitz) uplōncli sie we gowie tego Stanika roztomajte myślōnki, roztomajte idy, tym barzij, iże we listopadzie 1806 roka do Bytōnia prziciōngli ci sie napolijōńskie wojôki, Polôki we napolijōńskij armiji, ftorymi reskiyrowoł ōłberlojtnant (taki polski porucznik) Trembecki. Dwacetlytni Stachu blyńdziōł, fantazjyrowôł ło srogich,moc interesantnych przigodach, gyszichtach i cufalach. A wszandy naobkoło ci tyż łozprawiali, berali wtynczôs gyszichty ło tym, iże polske wiarusy wlazowali do Egiptu abo szifym poszwimowali na Santo Domingo (terôzki Haiti), i kaj tam jesce. Belōntali mu sie we filipie te wszyjske dziydziny, te gorke krajiny, te daleke, i szyroke morza, łocyjany. Mody bōł, to i śniki roztomajte gryfne, farbiste miôł.

Kej tyn ōłberlojtnant drugi rōłz przijechôł sam na Ślōnzek, ludzie z Bytōnia (i niy ino) witali go we 1807r. nikej jakigosik wybawce. Stachu Kępala (Kympala) bōł ci już we mundurze cysôrskich wojôkōw pod komyndōm Hieronima Bonaparte, brata Napolyona. I niy łōn jedyn, jedziny; razinku Ślōnzôki, kere gôdali po polskimu, festelnie sie radowali, iże sam, do jejich dziydziny, jejich dōmowizny przikludziyli sie napolijōńske wojôki. Kajsik we tyj gyszichcie potraciyli sie starszyjsze stanikowe braciki, styknie pedzieć, co nôjstarszy śnich, Jōłzel przekludziōł sie kajsik aże pod samô Czynstochowa. Eźli Stanik prôł sie we łostatnij bitwie Napolyona? Eli bōł pod Moskwōm? Eźli wojowôł we bitwie pod Waterloo? Niy idzie gynał pedzieć. Tela ino, co łostani rōłz widzieli go aże na Kubie, a tak na isto we Hawanie, kaj Stanik sie na sōm łostatek yntlich dokulwitôł.

Hawana juzaś bōła we piyrszych latach XIX wiyka srogim już miastym ze takōm srogachnōm citadylōm dlô łochrōny przed cudzymi szifami. Tamci na takim starym i srogim smyntôrzu (jesce do czasōw Fulgencio Batisty, tego co to go Fidel łobalōł) szło uwidzieć maluśki dynkmalik, takô plata ze wydziubanymi

słoweckami:
„ Enstanislao Kempala, soldado, Polonia”.
Wiymy tyż, iże Enstanislao kajsik kole 1850 roka robiōł na plantacyji tściny cukrowyj we Güines. Przekludziōł sie zatym do Pinar del Rio a juzaś deczko niyskorzij belōntôł sie bōł wele miasta Cienfuegos i Trinidad. We tym piyrszym mieście namōwiōł sie, przigôdôł sie jedna festelnie szykownô, ale blank czôrnô dziołcha, keryj łojce dali na krzcie Isabel. Miôł ci śniōm jednego synka, kerego łokrzciyli Jose, znaczy nasz ślōnski Jōzek. We papiōrach juzaś, krōm jejigo miana po łojcach, Kępala, naszkryflali jesce miano po mamulce – Mata. Niy je to richticzne miano jego babeczki skuli tego, co na Kubie dôwnij wszyjske frele, kere bedinowali u bogôczy, mianowali sie razinku łod miana pampōnia, łod kerego bōła ta plantacyjô.
Enstanislao Kępala (Mata) kipnōł, kej pizło mu ōngyfer siedymdziesiōnt lôt (na dynkmalu niy szło ujzdrzić, kej mu sie zemrziło). Jose Mata, ni to Polôk, ni to Ślōnzôk dwa razy sie łobabiōł. Ze tyj tuplowanyj żyniaczki miôł gryfnô cerzicka Cristina, kerô sie urodziōła we 1864r. Bezmać już śtyrdziystolytni (kej łōn sie przikludziōł na tyn niy nôjgryfniyjszy ze światōw żôdyn tak po prôwdzie tyż niy miarkuje) wziōn za swe jesce we 1880r czôrnego synecka-siyroty i dôł mu po swojim łojcu i starziku miana Estanislao Jose.

Nō, tōż mōmy nyjgra Kubanera, kery niyskorzij asiōł sie polskim rodowodym i ku tymu krojcōng, znaczy mulatka Cristina, kerô kajsik kole 1880r. wydowo sie za richticznego, blank ci czôrnego Kubanera. Jeji synek Jose i jego przibrany bracik Enstanislao Jose, zaciōngli sie do wojôkōw i prali sie we srogij wojnie Szpaniolska ze Hamerikōm. Po tyj wojnie Kuba je już terôzki hamerikōńskô. Mody Jose bōł łod tamtygo czasu blank łoddany „dyktatorowi” Kuby (we latach 1925-33) Machado y Moralesowi, ale już na łostatek swojigo życiô, cosik mu sie niy zdało, cosik mu sie łodmiyniōło i wartko citnōł do Hameriki.
Wtynczôs, kej Jose i jego ujek Enstanislao byli do kupy przi wojôkach, pokôzała sie piyrszy rōłz jejich cycha, jejich takô cajcha, znak szczygōlny. Je to cosik choby gwiôzda, ale niy tak blank do łostatka. To je taki ring, take kōłecko ze piynciōrkōm szpickōw naobkoło a we pojstrzodku tego ringu je takô literka „V”. Ta cajcha pokazuje sie rōłz to na palmowym stromie, rōłz to je wyrōmbane na murze, kej indzij juzaś wypolōne, wygorane na pōłmilimetrowyj placie forniyru ze chlebowygo stromu, chlebowego drzywka. Taki forniyr do dzisiôj bierōm na paksliki dlô tych wywołanych hawańskich cygarōw marki „Partagas”. Ta cycha, tyn znak pokazuje sie dugo jesce przed rewolucyjōm Fidela Castro, ale i kej ta rewolucyjô już na fest wypraskła, tyż wszandy szło te sztachlowate kōłecko, tyn

ring ze szpicami ujzdrzić. Bali i na kubanerskich klepokach (peso i centavos). Tako samô cajcha wydziubanô bōła na dynkmalu Enstanislao na szykownym, gryfnym hawańskim kiyrhowie. Grōb Enstanislao, nikej i wszyjske inksze grōby piyrwyjszych bańtownikōw, byli łobalōne, zbulōne bez łostatnio fidelowô rewolucyjô. Idzie sie wystawić jak tyn dynkmal, tyn – jak to mōndroki gôdajōm – grobowiec mōg wyglōndać, kej sie terôzki kuknie na tyn hawański smyntôrz we pojstrzodku miasta, we pojstrzodku Hawany. I na isto mocka roztomajtych wandrusōw miyni, iże takigo szykownego, gryfnego smyntôrza jak we Hawanie to nikaj, we żôdnym inkszym kraju niy idzie natrefić.

Festelnie ciynżko, na isto procnnie je poskłôdać wszyjsko to, co bōło dalszij, bo przeca niy wszyjske papiōry sie łostali, i niy wszandy szło wlyjź, nale jedne je sam festelnie interesantne. Gynał ta samô cycha, tyn sōm znak szczygōlny pokôzôł sie chnet na fajrant drugij wojny światowyj u naszych partyzantōw, kerzi rabsikowali wele Gojścia, Radomska i Kruszyny kole Czynstochowy. Do dzisiôj gôdô sie tam ło takim „nyjgerku”, kery śleciôł ze niyba, wyfuknōł na falszirmie ze fligra zestrzelōnygo bez Miymcōw. Tam, kole tych dziydzin, kole Czynstochowy wojowôł we partizantach taki istny, kery sie po łojcach – dejcie pozōr – Jōzek Kępa mianowôł (zemrziło mu sie 1994r kej ci mu już pizło côłke łoziymdziesiōnt jedyn lôt).

Znôł Jōzek Kępa tego czôrnego, eźli niy? Możno, iże ja. Bo i August kajsik wysznupôł, stary ōmszlag, takô kuwerta ze listecka, kery prziszoł ze Hawany. Sōm listecek kajsik sie zapodziôł, potraciōł. Łostało tyż ino zdjyńci czôrnego kubanerskigo sztudynta mianowanego Jose Dios Mata, kery miyszkôł we Polsce kajsik we latach 70-tych na sztypyndiōm Fidela Castro we Bytōniu a niyskorzij we samyj Czynstochowie.

Coby bōło szpasownij, to szpaniolske miano „Mata” znaczy tela co... „Kępa”. I kej sie tak terôzki czowiek kuknie na polskô dziołcha (a August jōm znōł) spode Radomska zdô sie, iże moge być, co to je jedna i ta samô familijô, kerô sie wandluje łod chorzowskij familiji kmiyci mianowanych Kępala i łod Jōzefa, kery sie bōł wykludziōł kajsik pod Czynstochowa.

XIV.

Przeciyntni czowiek niy ma szpecijalnie ciykôw świata. Łot... żyje, musi jakosik sie ze tym faktym poradzidzić, wydolić, im bydzie go to geldowało, kosztōwało mynij wysiyłku − tym lepszij. A przecamć poznôwanie tego świata zakłôdô wysiyłek, prôcô, i to srogachny, kery pochłōniô czowieka. Wiynkszōś ludzi pryndzyj łozwijô we siã zdōlnōści prociwne, zdōlnōś, coby kukajōnc − niy widzieć, coby suchajōnc − niy słyszeć. Noc duszy. Na łostatku pokôzano mi drōga dō miyjsca, we kerym mōgech uwōlnić sie łod samygo siybie, kaj niy bōło już ci ani pōmyśnōści, ani niysprzijaźliwōści dōli, nic, coby mie zagrōżało, ani niy bōło „Jô", kerymu szłoby zagrōzić. Nocka śleciała i yntlich prziszoł rozwidniok.

Kej tak czowiek – jak to zawdy sie przitrefiô ludziōm deczko zwiykowanym – blank niy poradzi na łodwieczerz usnōńć, to wtynczôs napoczynô na szweli, na kraju śniku i czuciô medikować ło roztomajtych zachach ze jejigo przeszłōści, ze czasōw fōrt kejś tam. Wiycie! − tak rzyknōł August choby richtik ze kimsik łozprawiôł − Jôch sie urodziōł, rosnōł żech, przôłech, mie wiela dziołchōw przôło i pragło, zgrzibiôłech i na łostatku, kej już mi przijńdzie umrzić, nigdy niy byda wiedziôł, czym żech bōł, kejech jesce... bōł, ani kim na isto byda, kej mie już blank... niy bydzie. I ino metlajōm mi sie po palicy słōwecka jednego mōndroka: „Niych wōm ludzie styknie to, czym wôs łobdarzi świat. A tak na isto nôjsrogszym wykrōczyniym czowieka je to, iże sie bōł urodziōł. Łostôwô nale ta łoszkliwô pamiyńć..."

Tak tyż ci bōło niydôwno symnōm. Spōmniało mi sie śtyruch chopa, kerzi mieli jedna, jedzinô spōlnô cycha, take znamia – urodziyli sie gynał bez sto lôt tymu nazôd, we 1915 r. Krōm tego jesce, wszyjska sztyrzo sie znali i – moga to prōmp terôzki pedzieć – moc sie kamraciyli. I tyż wszyjska sztyrzo skuplowane byli ze tōm ci dôwniyszōm Jugosławijōm do ftoryj wykludzać sie na wywczasy tyżech jô miôł festelnie rôd... moja Niyboszczka Hilda tyż. − spōminôł August. Tam ci to, we tym Dubrowniku, we Šibeniku lebo Belgradzie, kejech prziszôł na to, iże nałōnczôs szpacyrōw po tych miastach kukōm jedzinie na szpice swojich szczewikōw, pociepnōłech tyn prziwyk, coby łodzyskać kōnszt zadziwaniô sie i spôminać a łopisôwać. Skuli kogo Niy ma dlô kogo... a możno ftosik to kejsik nôjńdzie?

Piyrszy to bōł Bruno - Żyd ze krakowskigo Kazimiyrza. − spōminô dalszij August. Łōn do kupy ze mojim Fatrym Georgym, Helmutym, Francym (ja, łōn dostôł na krzcie trzi miana – Jorg Myńszy go wołali) sztudiyrowali ze takigo ci naporynczyniô krakowskigo wywołanego profesora Mariana Batki na chnet nôjstarszym ze miymieckich uniwerzityjtów Ruprecht-Karls-Eliteunivesität we Heidelbergu. Drugim bōł Jorg -Wanielik (mianowali go kamraty Jorg Srogszy), kery tyż sztudiyrowôł u profesora Batki we Krakowie. Trzecim bōł masarski synek Ernst ze Logewnik, ftory nale po mamulce miôł familijô kajsik pod

Zakopanym. Nō, i na łostatku, szczwôrtym bōł mōj Fater, keregoch sam skorzij spôminôł, synek piekôrza ze Logewnik a niyskorzij chorzowskigo gospodzkigo. Jakech pedziôł − dalszij sōm do siã rzōńdziōł August − wszyjska urodziyli sie bez piyrszô wojna, we 1915 roku, a przi napoczniyńciu II Wojny Światowyj mieli po dwadzieścia śtyry lata. Bruno -Żyd sztudiyrowôł nôjdugszij we tym ci Heidelbergu; łostôł ci łōn we tym miymieckim miyście, nale już na dwa miesiōnce przed wypraskniyńciym tyj drugij wojny śmietnōł ze inkszymi Żydōma szifym do Hameryki. We tyj Hamerice, we Chicago łożyniōł sie ze Polkōm, tyż łod starzikōw Żydōwkōm, bakôł aże do pynzyji we tym Chicago za automechanikera. Jorg -Wanielik tyż bōł sztudyntym profesora Mariana Batki. Po erbniyńciu diplōmu łostôł na Akadymiji Ekonōmicznyj we Krakowie. Zarôzki przi napoczniyńciu drugij wojny do kupy ze wielōma krakowskimi profesorōma, wrōłz ze wywołanym Tadeuszym Boy-Żeleńskim wykludziōł sie bōł do Lwowa. Wywołany pisôrz Tadeusz Boy-Żeleński łostôł do łostatka we Lwowie. Jorga Srogszego nale ruske wykludziyli do lagru ze ftorego wylôz jak zaciōngali wojôkōw do polskij armiji jynerôła Władysława Andersa. Mojigo Fatra Miymce zawarli we Auschwitz 7 lutego 1941r. (siedziôł tam aże do łostatnigo siyrpnia 1943 r. Na gracy wydziyrgali mu numer 10204). Niycôłke dwa miesiōnce niyskorzij do tego lagru dostôł sie i Marian Batko (miôł numer 11795) − ciōngnōł dalszij August po szczwôrtyj galasce tōnku. − Niy miarkuja eźli sie tam trefiyli, bo mōj Łojciec siedziôł we bloku XXIV a Marian Batko we bloku 2. Szczimôł w niym Marian Batko ino niycôłke trzi tydnie i 27 siōdmego kwiytnia zemrziło mu sie we kōmorze, we bunkrze tela, iże bloku jedynôstego, kaj poszôł sōm, sōm ci sie zgłosiōł za jednego swojigo szkolorza, szesnôstoletnigo karlusa Mieczysława Pronobisa. Nale, to jużech sam łozprawiôł, aże łozprawiôł.

Juzaś glaska i dalszij mrōncynie... Ernsta ze Logewnik tyż zawarli we tym dioseckim Auschwitz. Łōn sōm za pijôndze familijantōw ze Zakopanygo wydostôł sie ze tego lagru (gynał tak jak mōj Fater). Niyskorzij to tyn Ernst bōł jakisik czôs kurijerym. Krajzowôł ze Warszawy abo Krakowa, bez Podhale lebo Ziymiô Sōndeckô. Te ci kurijyry przerzinali Słowacjô i przekrôczali granica madziarskô wele Koszyc abo kole Rożniawy, ftore to miasta leżeli nałōnczôs na Madziarach. Niykere tyż kurijyry wandrowali drugda côłkô trasa Warszawa - Budapeszt abo na łodwyrtka, nale zwykowo jednakowōż kôżdy śnich, ze tych kurijyrōw wandrowôł ino kōnsek jakijsik trasy na tyn przikłôd Podhale - Budapeszt lebo Podhale - Słowacjô. Bez Tatry tyż dostôł sie Ernst do tyj ci dôwniyjszyj Jugosławiji kaj spichnōł sie ze partizantōma Josipa Broz Tito. Do łostatka wojny bōł partizantym a na łostatku erbnōł łod swojigo komandyra maluśko chałupka we Dubrowniku. Łōn ci mie, szesnôstolytnigo synecka zaprosiōł we 1961 roku do Dubrownika bez pamiyńć mojigo Łojca a jejigo srogigo kamrata.

Jorg Srogszy juzaś na łostatku wrōłz ze côłkōm armijōm Andersa zawandrowôł aże do Ynglandu i tam przeszkolyli ci go na takigo to „cichociymnego”. Furgôł

ci łôn ze Brindisi nad dalmatyńskimi miyjscowościōma nadbrzyżnymi Bar i Kotor, zatym bez Czôrnogóra flug wiōd na Hungarijô. Rajza łōmijała łod wschōdu Budapeszt i dociyrała do Polski na wschód łod Tater. Łostatniô drōga Jorga Srogigo wiydła ze Brindisi ponad Durras we Albaniji, nad Serbiōm i łod Bazias, na granicy Rumuniji i Jugosławiji gynał do ryjōnu Lwowa. Jedyn flug bōł nad Warszawa, nale tak niyszczyśnie, iże musiôł ci łōn skuli srogachnyj awaryji przimusowo landować na falszirmie na terynie Jugosławiji. Tak ci go znodli partizanty i już do łostatka wojny bōł ci łōn przi tych partizantach. Zarôzki po wojnie wrōciōł nazôd do Polski i bez duge lata robiōł we PLL „Lot". Terôzki doszôłech do mojigo udziału we tyj interesantnyj gyszichcie. − po szklōnce trōnku swańdało sie dalszij po gowie Augusta. − My ze mojōm Hildkōm już łod pôruch lôt rajzowali po świycie i dwa razy za rajōm wykludziyli my sie na wywczasy do tyj dôwniyjszyj Jugosławiji. Piyrszy rōłz bylichmy we tym ichnim Szibeniku (Šibeniku) kole Splitu we 1975 r. a drugi rōłz we 1976 r. we Dubrowniku, we tym na isto nôjszykowniyjszym mieście Jugosławiji, côłkij dôwniyjszyj Jugosławiji.
Jakech już skorzij spōminôł, bōłech już we tyj Jugosławiji jako zgolymy karlus we 1961 r. Zaprosiōł ci mie tam do tego Dubrownika tyn tatulkowy kamrat Ernst ze Logewnik i miôłech ci przileżitōść poszpacyrować po tym (terôzki chorwackim) miyście we Dalmacyji. U tego Ernsta piyrszy rōłz miôłech ci gryfnô przileżitość suchać łozprôwek ło jugosłōwiańskich partizantach. To ci mie moc zaciykawiōło, boch łod mojigo Tatulka za tela ło wojnie niy słyszôł. − spōminôł ze jankorym August. − Mōj Fater niy poradziōł ze rułōm, bez snerwowaniô gôdać ło tych czasach, łosobliwie ło tym Auschwitz, a jedne, co mi zawdy powtôrzôł, to to, co Łōn – kejby sam do Polski wlejźli kejsik Chińczyki – piyrszy przipnie sie do gowy warkocz, taki chiński cyplik a sprawi sie na gowa szpicaty, słōmianny hut. Fatrowi zemrziło sie we 1955 r. beztōż tyż niy za tela môgech usłyszeć ło tych łōnego przedwojynnych kamratach.

Jorga Srogszygo poznôłech na flugplacu we Splicie kaj przifurgli my na nasze wywczasy we Szibeniku. Łōn ci bōł dupnōm figurōm we PLL „LOT" i zabrôł sie ze orbisowskōm grupōm na wywczasy do tyj dôwniyjszyj Jugosławiji, a przi tyj przileżitości robiōł roztomajte rechnōngi miyndzy naszym polskim LOT-ym a jugosłôwijōńskim JAT-tym.
Tak łod słōwecka do słōwecka (siedzielichmy śniym do kupy przi jednym tiszu we tamesznym hotylowym restaurancie) napytôł ci nôs łōn na ausflug we gōry, kaj łōn miôł sie trefić ze swojimi kamratōma ze partyzantki. Nôjprzodzij nale wypuściyli my sie ze tego Szibeniku śniym we rajza do maluśkij miyściny Omišu, takigo dôwniyjszygo pirackigo miasteczka ftore bóło kajś kole 20 kilomyjtrów łod Splitu. Przodzij ale trza bóło wjechać na Cetyna nad rzykóm Cetna, kerô to rzyka przedziyrała sie bez góry Mosor i wlatowała do Adrijatyku razinku we tym Omišu. To bóła richtik gyszpant rajza. Zdôwało sie, co tyn nasz rajzybus śleci to tyj rzyki... a tam na dole szło ujdrzić motorcykle i autoki, kere niy wyrobiyli na skryntach. Przijechôł pō nôs starym wojskowym jeepym srogi

chop, jak sie niyskorzij wykôzało, synek tego kamrata - partizanta. Tam we tych gōrach narychtowali ci dlō nôs gościna ze srogōm paradōm. Rzykna ino tela, iże blank niy miarkuja jak znodli my sie ło szaroku nazôd we naszym hotylu. A mōm, miôłech sztramsko gowa. A kej żech sie jesce dowiedziôł, iże nôs na dôł ze tych gōr wiōz tyn sōm srogachny szoferok, ftory słepôł ta ichniô rakija-trawarica szklōnkōma, to na isto mogecie sie wystawić jak my wyglōndali.

Rok niyskorzij wykludziyli my sie do Dubrownika. Musza sam na isto terôzki dopedzieć, co we naszyj orbisowskij grupie letnikōw, kōmpielôrzy bōł galantny chop ze szykownistōm babeczkōm, take, Wiycie ludzie: szik ōnd szarm. To bōł tyn Bruno ze swojōm ślubnōm. Jak nōm niyskorzij łozprawiali, przikludziyli sie łōne ze byzuchym do swojich polskich familijantōw. Nale jak ci to u nôs bywô nôjczyńścij, polske familijanty powadziyli sie (pewnikym ło pijōndze) ze tymi swojimi hamerikōńskimi pociotkōma i tyn Bruno wrōłz ze swojōm babōm lajstli sie ausflug ze „Orbisym" do tego Dubrownika. We tym Dubrowniku spichli my sie śniymi tyż we restaurancie i dogôdali my sie, iże łōn ci znô gynał mojigo Fatra jesce ze Krakowa i ze sztudiyrowaniô we Heidelbergu. Jôch sie tyż zarôzki poasiōł mojim Fatrym i tak ci my sie zgôdali, co tyn Bruno i mōj Tatulek byli przed drugōm wojnōm kamratōma. A iżech jesce znôł Ernsta ze Logewnik, wojôka - partizanta u Josipa Broz -Tito, tōż tyż bylichmy wszyjske – jak sie to gryfnie gôdô – w dōma.Wiela my tam bez pôra dni wysłepali tyj ichnij rakiji, to już niy plac na to, coby ło tym rzōńdzić, bo jesce ftosik rzyknie, iżech je kwôlnô rzić i tela. Bōłoby fajniście kejby niy wymyślatô i zbestwiōnô bez ta Hamerika baba łod tego Bruna. Łōna sie ubzdała, co ta jejich hotylowô izba je mocka za knap dlō nich i Bruno − (wybulōł na to dosik niy ino pôra dularōw) − łobsztalowôł sie srogachny apartmynt, trziizbowy raum we tym naszym hotylu. Dwa dni niyskorzij kiôłzdnōł ci łōn na fajnzajfie we badycimrze i tak ci fest niyszczyśnie liznōł na zol, iże mu tam we karku cosik pukło. Do łostatka tych wywczasōw leżôł we tamesznym lazarycie a nazôd do Polski zakludziyli go na tregach przikuplowanych we fligrze na placu wyfyrnożōny zicōw. Na tyn sōm szimel pofurgnōł nazôd do tyj jejigo Hameriki. Tym knifym dokludziyli my sie do łostatka tyj gyszichty. Wszyjskim tym chopōm, ło ftorych żech sam dzisiôj spōminôł, pizło by latoś gynał sto lôt. Żôdyn śnich nale już niy żyje. Môj Tatulek, jakech już spōminôł zemrził na raka chyrtōnia we 1955 r. Jorg Srogszy poszôł pod sosiynki we 1982 r. nałōnczôs „stanu wojynnego", tyn ci Ernst ze Logewnik zaklupôł do dźwiyrzy świyntego Pyjtra we 1995 r. A nôjdugszij śnich żōł Bruno, chocia, co to miôł wtynczôs za życie, kej już do łostatka, do 1996 r. leżôł we takim szpecijalnym prykolu, bo blank niy poradziōł łajzić. Nō, ja...

Wszyjsko sie weksluje, zmiyniô kej sie dōwiadujesz ło poważnyj, ciynżkij niymocy, chorōbie. We jednym łoka mrziku do gowy trefiô tysiōnc myślōnkōw, roztomajtych a nie zawdy szykownych myśli. Przelatujōm przed łoczami urywki spōmniyniōw. Łosobliwie tych dobrych. Te szlechtowne, złe niy majōm już żôdnego znôczynia. Przestôwajōm łobłajzić cie, ustôwajōm łogowiać cie. Tracōm sie, śnikajōm kôżdodnōwe prōblymy. Medikujesz, ślynczysz ino nad

tym, co kciôłbyś jesce zrobić, co przeżyć. Co załatwić. Po kwilkach starōści, jankoru a załōmaniô napoczynôsz sie uśmiychać do siã. Umiyrajōnc dziepiyro napoczynōmy żyć. Przestowōmy trôpić sie pierdołōma. Kôżdô kwila, kôżdy łoka mrzik napoczynô być ważnô. Wtynczôs tyż przekōnujymy sie ło tym, wiela znôczymy, geldujymy dlô inkszych. Spobognymy, uświodōmiōmy sie, iże niy sōmy niyzhōntowane, niy do zedrziciô. Iże wszyjsko mô swōj szlus i wert. Nôjsrogszy wert to zdrōwie. Wszyjsko łokrōm zdrōwiô je do szafniyńciô. Je ino kwestiōm czasu. Bez zdrōwiô kôżdô gōdzina je na wôgã goldu. Włóściwie, tak prôwdōm bali i tyn gold niy ma nôs we sztandzie uzdrōwić...
Beztōż żyja i raduja sie kôżdym dnioszkym. Życie dziepiyro terôzki szmekuje tak naprôwdã....
Bo przecamć rōłz za kej je tak, iże môsz wrażyni, gyfil, co świat zawalōł ci sie na łeb. Iże danô zituacyjô je tak dioseckô, tak łokropicznô. iże gorzij być niy moge i iże to wszyjsko bydzie już twać wiycznie. Do wszyjskigo nakłôdô sie jesce w pigōły, sporze inkszych drōbniuśkich zituacyji, ot takô kumulacyjô. Zgōdnie ze słōweckōma śpiywki „nic niy moge wiycznie twać", ani to złe ani dobre. Chocia, pewne zchy łostôwajōm snami na zawdy.
To, co na zicher je pewne to fōrt zmiana . Lecy kedy we festelnie szwernyj, procnyj zituacyji mōmy dōznanie , iże niy ma wyjńścia, mōmy wrażyni, iże sōmy we korytōrzu bez wyjńściô. Łotwiyrōmy roztomajte dźwiyrza, nale wszyjske wiydōm do nikōnd. We takim mōmyncie skupczōmy côłkowicie na problymie do tego sztafla, iże wszyjsko inksze traci sie nōm z łoczōw. Niyrōłz, drugda we takij zituacyji niy dowōmy sie prawa do łoddychniyńciô, łozrywki, zadbania ło siã, a paradōksalnie to razinku moge nōmnôjbarzij spōmōc. Bywô tak, iże razinku „łodłożynie" prōblymu na kwilkã, zajimanie sie czymsik inkszym sprôwiô, iże wylazujymy ze obiyżi. Iże same wekslujymy możybność, chytōmy dych i przilazujymy ne te idy, na łozwiōnzanie, kerego do terôzka niy spomiarkowalichmy.
We kôżdym, bali i nôjprocniyjszym mōmyncie werci sie zadbać ło siã i robić to, co sie czuje. A niy to co wypôdô, czego łoczykuje łotoczyni.Ło czym sam sie gôdô? Na tyn przikłôd môsz chańdź tańcować nałōnczôs żałōby, to tańcuj, bez zglyndu na to co pedzōm inksi. To je twōj czôs i twōj szimel na przeżycie czegosik procnego.
Dbanie ło siã je rōwnie ważne, a bali i ważniyjsze niż dbanie ło inkszych. Bo eźli jô dbōm ło siã, czuja sie ze tym dobrze, przaja sie, to moga sie tym wszyjskim dziylić ze inkszymi. Dbanie łō nich przilazuje mi ze letkōściōm bez poczucia łobowiōnzku, przimusu, kōniycznōści, je naturalne, letke, a bali przijymne.

XV.

Bezmać we tyj kwili śmiyrci bez jedna sekunda, côłke życie przebiygô ci czowieku przed łoczami. Ta jedna, jedzinô sekunda to na isto niy ma jedna sekunda. Łōna sie łozciōngô na côłkô wiycznōść nikej łocyjan czasu. I co je nôjszpasowniyjsze, nôjbarzij wicne we ludziach? Zawdy myślą nałopach: uwijô sie łōnym ku dorōsłōści, a niyskorzij wzdychajōm za utracōnym dzieciynctwym. Tracōm zdrōwie, coby zdobyć pijōndze, a zatym tracōm pijōndze, coby juzaś łodzyskać zdrōwie. Ze srogōm zorgōm, starōściōm medikujōm ło przisziłości a przepōminajōm blank ło terôźniyjszyj kwili i we tyn szimel niy przeżywajōm łōni ani terôźniyjszōści ani przisziłości. Żyjōm choby nigdy niy mieli zemrzić, a umiyrajōm, choby nigdy niy żyli. Eee tam, jamrowanie starego knakra...
August musôł cosik napisać swojigo do radijoka (kaj robiōł bez dziewiytnôście lôt). A iże szło ku Godōm pisôł i ło Wiliji i ło Godach samtukej we łōnego dōmowiźnie.

Łōńskigo roku bōła srogo zima i diosecki mrōz, a śniyg zasuł blank, gynał do imyntu cesty, kerych bali i wojoki niy poradziyli łodszałflować. Na familokach wisieli ajscapy i wielgachne zumiynty. A wszyjsko to beztōż, iże Pōnbōczek bezma sie pogorszōł na tych, kere srōmatym ludziōm snochwiali byrny na brzizkach a na isto łostawiyli po sia ino bajzel, chacharstwo i dupno „dziura budżytowo".
U nôs na Pniokach szło jesce ta zimnica szczimać, bo sam nôrōd twardziyjszy, nauczōny bakać we werku lebo na grubie a we familokach durch jesce hajcuje sie we kachlokach, żeleźniokach abo kaczycach, chocia ze wōnglym tyż ci już bōło knap i niy kôżdyj starce, niy kôżdymu ōłpie stykło złociokōw, coby sie go mōgli na zima lajstnōńć.
Polekutku Chorzowioki rychtowali sie na zbyte piyrszego roka tego nowygo, trzecigo tysiōnclycio. Szli Gody, abo nikej to za bajtli gôdali – Dzieciōntko, chocia już wszyjsko bōło bździnka połōnacōne, pometlane. Świynty Mikołôj przilazowoł do dziecek we Wilijo abo dziepiyro we Nowy Rok. Jesce gorzij, kej Łōn tyroł po tych roztomajtych „marketach", tych modernych torgach bez côłki grudziyń i bali do Trzech Krōli. A już skoranie boskie, kej jesce jako cycato baba przeblykła sie za tego Świyntygo.
Nale, terôzki to wszyjsko majōm we mōłdzie i niy ma co za tela wynokwiać, bo możno te Pōnbōczkowe Dzieciōntyczko na bezrok psinco do fuzekle lebo pod jedla wrajzi. Bo Gody – jak rzykali nasze Ōłmy – to sōm telke świynta przi kerych niy idzie sie chatrasić, gorszyć, niy ma placu na rankor a trza ino to wszyjsko przepōmnieć co nōm fto na zgorszynie lebo łostuda wyrychtowoł. Przi

tymu tyż trza dać pozōr , coby ino gadzina we ta gryfno, nôjdugszo, wilijno noc niy nazdała. Przeca wteda – nō możno krōm niyftoryj staryj abo świekry – gôdô ludzkōm sztimōm.

We świynta czowiek spōmino tyż to, co piyrwyj bōło, łod malyńkości, łod trowniola, mode lata, piyrsze zolyty lebo piyrszô libsta przikludzōnô do Łojcōw (abo i na łopak). Kôżdo dziedzina, kôżdo familijô, przocielstwo mieli swoji zwyki, kere łod dziada-pradziada flyjgowali, ino łoroz sie to bez te wszyjske krojcōngi blank pometlało i razinku coroz mynij sie ło tym boczy.
A śniyg ciyngiym suł rōwno, cichuśko i corozki go bōło wiyncyj, choby cołke Pnioki byli łobciepane piyrzym nikej po szkubackach. Ćma. Ino kościōł, naszô „Jōzefka" łoświycōno choby we faszing. Rōncz pogaśli lampioki na cestach. Ficywyrt szałfluje śniyg a jego starô suje ze kibelka wrzawe hasie.
Cosik sie tyrpie i lekuśko zgrzipi.
– A dyć ustōń, diosecki najduchu sie wiertać, fyrtać i roztopiyrzać!
– Nale, kej jô, jô już côłkiym do imyntu przeziōmbnōł.
– Tōż eknij sie barzij do **Znojdka**, mogesz sie jesce deczko ku niymu szibnōńć, pra? Przeca łōn je gorōnczyjszy i ździebko sie jesce łogrzejez. I nynej jesce krzinka!
– A wiela je? Kej bydzie rano?
– Cicho być, niy jamruj i niy wajej, i ... ustōń sie zasik majtać na wszyjske zajty. Przeca niy ma jesce pōł łōsmyj, bo we „Jōzefce" niy glingali, jesce gloki niy rozfechtowali. Dzisz? Briwy, cukrōwy i dziamble ci tyż jesce kimajōm. Ino, ino ... te dioseckie wrōny ci już kracōm.
– **Marijka,** nale mie sie kce eać i jscać! I mōm głōd.
– Utropiynie ze cia **Hanysku** i łostuda. Podwiyl se tak lygōmy, to je bździnka lekszij tyn ziōmb szczimać, a i Znojdek tyż jesce niy isko błechōw.
– Nale, kej mi sie kce i tela.
– Nō, tōż targej i gibej sie wartko nazôd. Ino dej pozōr, coby cie fto niy uwidziôł. Zawrzij sie i trzimej Znojdka za sznupa, coby fest niy harusiōł, bo ftosik sie sam kole naszygo chlywika belōnce. ... Nō, już poszoł.
Poskludzej jesce te lōmpy do szachtli a jô gynał skukōm rest, zegōwek i ta starô deka, coby nōm jōm fto niy chabnōł, jakisik haderlok lebo szmaciorz. Dobrze, iżech łōński tydziyń znojdła ta kraciato deka na hasioku, bo by my terôzki na zicher zamarzli.
I zaprzij na łostatek sztangōm dźwiyrze!
– A co bydymy dzisioj bez côłki dziyń robić?

– Dej pozōr Hanysku. Dzisiôj je Wilijô. Muszymy sie zwyrtnōńć i tak wszyjsko zrychtować, coby i my mōgli fajrować. Miarkujez?
Łoblyc tyn dubel, chocia i je za srogi, cypelmyca na palica i idymy na haltysztela banki na Nowyj, tam je rozhajcowany koksiok, to sie nôjprzodzij łogrzejymy. A możno i po drōdze co nojńdymy do jôdła na hasioku. Ludziska tela na Gody naforantowali, iże cosik łōnym sie tam zawdy zgiździ i muszom to wyciepōńć.
– Nale, Marijko, co to je Wilijô?
– Uwijej sie a jô ci byda niyskorzij lo Wiliji łozprawiać.
Kejsik, dôwno tymu, kej jesce Mamulka niy siedziała we hereszcie i zōł Tatulek, to my tyż sprowiali Wilijô. A Wilijô to je nocka kej Pōnbōczek, maluśki Jezusek, Dzieciōnteczko przyszoł na świat. I beztōż ludzie durch sie radujōm, bo łod telkigo czasu je juń lepszij na tyj ziymi.
– Jeee, łobejrzi sie, żymła, i to jesce ze kyjzōm. Musi, jakisik rozbestwiōny huncwot wyciep jōm do hasioka bo dzisiôj je post i niy ćko sie tela i tak jak we niydziela. A Znojdek tyż ci już tam cosik dlo sia wysznupôł.
Pojodeś, łogrzoleś sie deczko, to idymy na tôrg.
– A skuli czego, Marijka, po jakiymu? Przeca dzisiôj je pyndziałek a tôrg je wdycki we strzoda i we sobota.
– Ja, môsz prawie, nale dzisiôj handlyrze tyż jesce sztandy zbajstlowali, kejby tak fto co przepōmniôł kupić abo musiôł cosik zrychtować na cheb tref abo na łostatni driker. My tyż Hanysku muszymy sie drap uwijać, coby wszyjsko gynał nazgłobiać, coby nōm tyż na ta Wilijô stykło. Kej ino blank tyn tôrg przesznupiymy, wyfechtujymy, to niy bydzie knap.
– Filuj ino Marijka. A dyć tam styrcy jakosik łoberzniynto chojna, możno jedla. Bierymy jōm?
– Nō, przecamć. A tu jesce ku tymu we pucince łostali dwie glaskugle, deczko szczaskano szpica i strzybno keta. Po świycki to pōjndymy niyskorzij na kiyrchow, a jakigosik harynka lebo rest kapera ufechtujymy łod tego zabranygo handlyrza ze Barskij.
I tak Marijka, Hanysek i Znojdek łamziyli bele kaj, sznupali, zgłobiali aże wszyjsko przikludziyli do swojigo chlywika na placu wele klopsztangi. Dwie przeżdżałe apluziny, pora kobylōnkōw, śćwiertka margariny, wyfechtowano szekulada i pôrã bōmbōnōw, śtyry stare żymły, łobrzinki wusztu, biksa harynkōw we tōmatach i telke tem bele co; a i chojna tyż ci już mieli.
Nō, i poklechtali sie na smyntorz, coby pichnōć jakiesik świycki.

– Marika, padosz iże Tatulek kipnōł i je umrzity, a po jakiymu sam niy mô grobu?
– Hanysku, łōn niy kipnōł ino sie sōm hangnōł, bo kej go wyciepli ze werku (bōł na stymplu, za elwra), niy poradziōł wyfutrować naszyj côłkij familiji. I beztōż go niy dali pochować, ino sfalyli pod płotym.
– A gôdałaś Marijko, iże piyrwyj to my tyż mieli Wilijô nikej inksze dziecka. Na isto mieli my?
– Anō, mieli my. Nale, kej niy stykło Tatulka, Mamulka zacła słepać gorzôła, schacharzōła sie, rojbrowała, aże jōm yntlich zawarli we herszcie. Nale, niy spōminej ło tym, bo mōm srogi jankor i jesce ci sie tukej łozbecza, ześlimtōm i ... być rôd, iże my sōm do kupy a niy we łochrōnce. I mô być gryfnie i godnie jak kaj indzij.
– Wejrzij sie Marijka, wejrzij, piyrszô gwiôzdka uwidziołech bez ta nuta we dźwiyrzach!
– Dej pokōj Hanysku, tam styrcy naprany Lojzik, kery luchnōł przi Wiliji pod harynka i kurzi terôzki cygareta. Niy mogymy mu dać skozać, iże my tukej sōm i mōmy srōmate bo srōmate, nale zawdy jôdło dlō nôs i dlô Znojdka tyż. Jesce nōm sam co nazgobi, wyszykuje na łostuda i bydymy mieli Wilijô forbaj.
A śniyg suje, ino już niy je telki biôły nikej sie wydowo. Ajscapy zamarzli na rułach lod familokōow. Wszandy naobkoło blyscały i szklyły sie we izbach za gardinami jedle. Na łoknach prziflostrowane byli roztomajte barzoły, glaskugle, Mikołôje barzij choby we amerikański „halołin" a niy nasze Dzieciōnteczko. Tam kaj ci łokna byli ®ozewrzite we lufcie wōniało grzibiōnkōm, parszczōnym kaperym, makōwkami, piernikōma i inkszymi wilijnymi maszkytōma. Ze poniyftorych łokiyn idzie usuchnōńć kolyndy, chocia telke inksze, cudze, hamerikōńske choby naszych ślōnskich, polskich już wszyjske przepōmnieli. Niy nastykło Starkōw i Starzikōw, kerzi poradziyli gryfnie wiskać nasze śpiywki.
A nasze ... nasze dziecka i Znojdek naćkali sie czym tam mieli, wlejźli pod deka, po cichuśku powiskali „cicho noc" a „lulejże Jezuniu" i chnet by jejich śnik chyciōł.
– Suchej ino Handzlicku, już glingajōm gloki na pastyrka. Mogymy zôjńść do „Jōzefki" pokiel kościōł bydzie jesce prōżny... pokiel klosztorne panny i Antek Pikulik już niy wachujōm i je jesce ćma przi ōłtorzu.
– Jô niy kca. Tam je ziōmb, a tu pod dekōm i przi Znojdku niy je jesce nôjgorzij.
– Niy fandzol, idymy! Przeca we kościele hajcujōm, je fol ludzi, kôżdy ci dycho (niekerzi gorzołōm wysłepanōm pod słōnygo harynka), nale idzie we tyj hormiji

szczimać. I łobejrzymy se maluśkigo Jezuska, Dzieciōntko, kere terôzki sie we ta zimowô nocka uplōncło.
Poszli.
– Ino dej pozōr! Ino muszymy Znojdka przikrymplować, przikнōtlować do gylyndra przi słodach kościoła.
– Wejrzij se Marijka, kuknij sam. Tyn Jezusek, te borajstwo wrajziyli do betlyjki, do grotka na siōnko a kole Niygo yjzel i kalymba, kerzi dychajōm na Niygo, coby niy uziōmbnōł.
– Ja, ja, môsz recht, môsz prawie. Terôzki już miarkujez po jakiymu wszyjske Mu przajōm, bo Łōn ci tyż spokopiōł, iże ludziōm je niy nôjlepszij na tym świycie na kery Go Pōnbōczek – Łojciec posłôł, a łōn usuchliwie niy wybiyrôł jedwobnych zegōwkōw i damastowych sztepdeczkōw. A bali i pojedzōny to je tyż ino beztōż, iże Go pastuszki niyborzōntka nafutrowali czym mieli, mlykiym, oscypkōma, i co tam jesce kery śnich miôł.
A iże to Pōnbōczkowy synek, to niyskorzij i krōle ku niymu sie przikwanckali. I ty tyż niy môsz co wajać i labiydzić, bo Boże Dzieciōnteczko tyż niy miało przodzij letko.
Pastyrka bōła ci richtik szykowno. Łorgany grali, ludzie śpiywali do kupy ze Farorzym aże sie niysło do samiuśkich Logiewnik. Dzieciōntko sie narodziyło. Doczkali my sie Godōw. „Przibierzeli do Betlyjym pastyrze...”
Dziecka zicniynte kole hajcōnga doczkali aże wszyjskie wyjndōm, aże cołki kościōł bōł prōzny, i podwiyl same niy kipnōm, przoć bydōm Maluśkimu, kery tyż bōł zziōmbniynty i miôł głōd nikej łōne dzisiôj.
A wele „Jōzefki” kulwitoł sie srogi, zabrany panoczek, we pelcmantlu i cicikowyj mycce, ździebko chycōny (możno jakosik cyjntla za zojlōm wysłepôł), kery pedzioł bōł do swojij staryj:
– Kuknij se co za ludzie, blank bez serca, na taki ziōmb i ćmok psa przikнōłtlować do okolnika. I to we Świynta. Skôranie boske na telkich, abo chocia jako sztrofa. Niy ma tukej kajsik kiegosik szucmana???
Na łostatek dziecka porzykali mamine rzykani:
Niy gorsz sie Dzieciōntko na Twojich rōwniokōw,
Bo niy znajōm ciepła starych familokōw.
A śniyg durch suje i suje, i je corôz cichszij, i zdowo sie , iże aże łod Kosmalowych rybnikōw, bez pole, bez łobalōny sztalwerk ze „Kościuszki”, bez familokowe place ze chlywikami i klopsztangami, bez gōry kaj na Gody niy łostało żôdne pranie, pod zamarzniyntymi łoknōma stary Utopek po ćmoku wisko swoja kolynda:

„Nynej se Dzieciōnteczko,
Moja perełko.
Nynej umiłowane
Moji pieścidełko.
Nynej se Dzieciōnteczko.”

To jednakowōż Augustowi niy stykło.Musiôł stwōrzić jesce jedyn kōncek, coby we te świynta mieć co gôdać we tym radijoku.Tōż tyż jechôł dalszij... Wiela je? Cosik chebach dzisiôj zaspała. Niy ma co gnić we prykolu ino trza wstować. Łostatnio cosik niy poradza bez noc spać, ciyngiym ino gawca na buksiok, piyrszô, drugô, pōł do trzecij a jô jesce niy poradza usnōńć. Nale z rańca to bych gniyła aże do połednia. Côłkym mi sie tyn żywot pometlôł, richtik mi sie cosik popśniyło.

Za łoknym biôło. Piyrszy śniyg już na Pnioki latoś śleciôl; kerego to już mōmy? A dyć prôwda, niydowno bōło Mikołôja. Dôwnij, kej sie spōmna, to dziecka już łod rana lôtali do starki po bōmbōny, lecy kedy szokulady a inksze maszkety. Wczorej to sam nikogo niy bōło, po jakiymy? Niy wiym? Jutro drugô niydziela jagwiyntu.

Nō, już! Sztreknij sie ze tego prykola! Trza we żeleźnioku nahajcować, coby niyskorzij przeciepnōńć gluta do kachloka we izbie. Napola ino we jednyj, we srogij izbie niy trza, niy byda przeca i tak tam dzisiôj siedzieć. Cosik ziōmb łod nocy chyciōł. Na cescie prōzno, dziecek niy widać, chocia dôwnij, kej piyrszy śniyg śleciôł zarôzki połno tych najduchōw bōło kole szkōłki, kole łochrōnki a na szpilplacu wele „Siedymnôstki”. E, dyć tam, dôwnij...

Wszyjskich Świyntych... to już wiyncyj jak miesiōnc, Byda sie musiała na smyntôrz zakackać, łoporzōndzić ździebko tyn grōb, powyciepować stare dōmbki, ziele, chabozie... Nō, Klara, niy bydź zgniōło i chytej sie roboty, bo przeca za cia żôdyn nicego we tym pomiyszkaniu niy zrobi. A idōm po malućku Gody ... trza sie polekućku na te Dzieciōnteczko przirychtować.

Pōnbōczek dôł mi tela zwiykować, iże jużech blank przepōmniała moja piyrszô Wilijô jesce ze mojōm Mamulkōm, Starkōm i Starzikiym, niyskorzij ze mojim starym Pauliym, a jesce niyskorzij byli cery: Rōłza i Elza, niyskorzij, niyskorzij ... ech, tam ...

Bo Gody to sōm, i byli zawdy, telke świynta kej sie przepōmni côłki jankor, côłke łoszkliwstwa, wyboczo sie wszyjskim, co nōm na łostuda i zgorszynie zmachlowali ... bo jakô Wilijô – zawdy tak na Ślōnsku sie gôdało – telki i côłki boży roczek bydzie.

Wilijô terfi we strzoda; we szczwortek piyrszy, a we piōntek – drugi dziyń Bożygo Narodzyniôo – gôdô Klara i kuko do zdrzadła na ta jeji już festelnie strzybnoposmorszczanô łod życiowyj „wiydzy” fresa, zmochano, zmorzōno, usiotano drōgōm bez te swoji życie. Musza pedzieć Kosmalinyj, coby mi jakigo kapera przitargała do chałpy, nale żywego, sama go przeca poradza jesce utuc, telki ze dwa kilo, abo możno i dwa, nale telke trzifōntowe, te sōm nôjlepszyjsze, niy majōm za wiela fetu, nale i za tela niy ma driny łōści i, kej sie dobrze wytōnkajōm we kastrolu abo we badywannie, niy bydōm telke maźglate i ze gracōw niy wyfuknōm. Narychtuja sie za wczasu jakosik chadra i tucek, praskna je ze dwa razy bez łeb i fertik. Łoszkrobia sie je gryfnie i potajluja na dzwōnka, posuja letko solōm i korzyniōma, przeciepna talarkōma cebuli, popyrskōm ździebko citrōłnōm i łostawia na drugi dziyń we kilszranku. Kej sie już blank dobrze nasiōnknie trza dzwōnka niyskorzij posuć mōłkōm i możno je już parszczyć na maśle, ino trza dać pozōr, coby sie te masło niy chyciyło, bo by tyn kaper łogorzknioł; niy bydzie smakowôł. Kapera idzie przirychtować pôraã godzin przodzij i wrajzić go do bratruły, coby blak ci doszoł.
U nôs w dōma zawdy na Wilijô warzōło sie siymiōniotka. Starzi ludzie gôdali, co łōna sie wziyna ze tego, iże kej sie Pōnbōczek, maluśki Jezusek uplōncnōł, trefiyli sie przi betlyjce i Żydy i pogany, kere we tym Betlyjym miyszkali. Trefiyli sie i niyskorzij trza bōło cosik wećkać, bo mieli głōd. I tak kōnopie priprycyli Żydy a zasik krupy przitargali – pogōny (beztōż sie mianujōm „pogańske”). Uwarzyli kōnopie ze mlykiym, jagły ze śliwkōma i to bōła cołko jejich wieczerzô przi betlyjce. Przi tym Dzieciōntecku, przi tym Maluśkim, zmarzniyntym, sagusiyńkim.
Dziyń przodzij nawarza côłki kastrol kōmpotu do kerego musowo trza wciepnōńć uherki suszōne lebo kobylōnki, figi, rōzinki, pieczki ze jabkōw i gruszkōw, morele, dać zoftu i trzitych skōrkōw ze dwiōch citrōłnōw, pôrã nelkōw i dosik wiela cukru. Możno mi sie tyż i bydzie kciało garusa nawarzić. Terôzki mało fto to poradzi. Bo do tego potrza i kartofli, i mōłki pszynnyj, kōnsek dobrego piernika, deczko skurzicy, pieczki ze uherek, jabek i gruszkōw, rōzinki, ździebko soli.
Śmiôć mi sie diosecko kciało, kej sie mie spytała jedna modo frela do czego idzie dać pasternak, bo to podane je na pietruszka, nale inakszij smakuje?
A pasternak to sie dowo – krōm zupy rybnyj – do moczki. Moja cera Rōłza to miała festelnie rada moczka we keryj musiało być za tela miodnego piernika, pasternaku, zeleru. A wszyjsko to na ciymnym piwie warzōne i zupie ze łebōw

łod kapera. Ku tymu jesce fajgi, morele, łorzechy, mandle, rōzinki, cukier, ździebko mōłki, soli i pôrã kropkōw citrōłny.
Latoś jakosik mi sie niy kce piyc piernikōw na szpyreckach abo ze marcypanym lebo ze marmōladōm i bakaliōma. Cheba dōm na tablet kupne ; kołocz musowo byda razinku musiała upiyc. We sama Wilijô musza jesce sprawić côłki kastlik makōwek. Łōńskigo roku toch tela nawarzōła, iże mi aże do Trzech Krōli tego stykło. Makōwki na mlyku i na miodzie, to ci je szpecyjô, sam sie poradza trzi razy na talyrz naciepać.
Terôzki je biyda kajś tyn mak zemlyć. Dôwnij to mi sie spōmino, iże u chopa łod spaśnyj Wieczorkowyj abo u Niysłōnego szło zemlyć mak, i – jak fto niy miôł ruły w dōma – mōg kołocz na blasze przismykać, to go piykôrz tyż przi jejigo upiyk.
Łod łōńskigo roka to mi łostała choinka ze glaskuglami i lampeckōma. Niy to co dôwnij, kej we côłkij chałpie wōniało richticznōm jedlōm na keryj szpica mōj stary sōm wtykôł. Nale, mogę być i telko chojna, moderno. Dôwnij toch jesce stôwiała drzewianno betlyjka, kerô mōj Paulek dlô dziołchōw zbajstlowoł nale, do siela i pastuszki, i côłko gadzina ze tyj betlyjki dôwno sie już potraciyli, połōmali. Niy bydzie betlyjki, a i do Panewnik tyż juń niy pōjnda, boch już je za starô i telki kyns drōgi biyda bych miała przedeptać. We „Jōzefce" tyż pewnikiym gryfnô betlyjka zbajstlujōm, to sie kole nij porzykōm.
Deliny mōm powyciyrane, talyrze, szklōnki, szolki a inksze szkło pomyte, tisztuch szykownie wybiglowany... kejsik to sie pod tyn serwet dôwało ździebko słōmy lebo siana (pampōnie we Maciyjkowicach abo Chorzowie Starym to we winklu, we kôżdyj ece we izbie i kole dźwiyrzy stôwiali côłkie snopki słōmy, coby łōnym sie na bezrok biyda do chałpy niy ryła.
Bōł tyż i piykny, i festelnie mōndry zwyk. Łod wieczerzy wilijnyj wstôwali wszyjskie łoroz, bo stare ludzie gôdali, iże fto przi jôdle lod stoła wstanie, tyn na bezrok ze chałpy łodyjńdzie, wykopyrtnie. Nôjgorzij tyż bōło wszyjske dziecka uwachować, coby przi Wiliji niy gôdali. Telki bōł zwyk a i kej sie niy gôdało to i dôwalo sie pozōr, coby sie łościōm niy udowić.
Na pastyrka to jô latoś na zicher sie niy pokaryca. Szłapy już niy kcōm deptać, a i na telki ziōmb biyda we tym mantlicku fyrtać. Kejbych tak jesce jakisik radijok miała to bych kolyndōw posuchała...
Ida ku łoknie, coby uwidzieć piyrszô gwiôzdka na niybie. Możno już fto do dźwiyrzy klupie? Cosik mi sie zdôwało ... cheba sie ino zdôwało, bo przeca ani łōńskigo roka, ani tyn, i ani na bezrok żôdyn sam ku mie niy przijńdzie, żôdyn niy nawiydzi. Chocia? Cobych niy scyganiōła. Przeca przijńdzie. Keryś ze

naszych kapelōnkōw ze kolyndōm przijńdzie, pokropi pomiyszkanie, porzykô, kościelny Kuciczek naszkryflo na dźwiyrzach: Kasper, Melchior i Baltazar, i po ptôkach. A możno latoś i sōm Farorz nôs nawiydzi?
Nale, to już bydzie po Świyntach, bo terôzki u nôs we „Jōzefce" zasik je tak nikej dôwnij bōło i kolynda przilazuje dziepiyro po drugim świyńcie a kapelōnki sie uwijajōm, coby nastyknōńć do Trzech Krōli.
A tak na isto to Wilijô byda miała do kupy ze inkszymi we „Siedymnostce" ino, iże pôrã dni przodzij, bo sam u nôs je dosik pôrã telkich, co to kole sia niy majōm ci już nikogo. A Gody zōłwizōł sōm dlô wszyjskich.

„Przibieżeli do Betlyjym pastyrze...
I zagrali Dzieciōnteczku na lirze.
Chwała na wysokości, chwała na wysokości
A pokōj, na ziymi..."

Spōmnieli sie sam Augustowi szykowne słōwecka wywołanego ksiyndza Jana Twardowskigo, kere idzie pedzieć po naszymu tak:
„Gibejmy sie, uwijejmy sie przoć ludziōm; tak wartko, tak gibko łodyjńdōm. Niyskorzij cichość normalno, nikej czystość urodzōno, uplōncniōnô nôjprościj ze rozpaczy, kej medikujemy ło kimsik a łostowōmy bez Niygo. (...) Możno łodyjńść na zawdy, coby ciyngiym być wele, być tukej".
To wszyjsko bōło na isto. Starki, Ōłmy za tym łoknym na piyrszym sztoku już tyż niy ma. A Wy, kere terôzki to czytôcie, eźli telkij starki, telkij Ōłmy niy znôcie? Znôcie, znôcie, możno jedna mô siwe wosy, inkszô barzij posmorszczano fresulka lebo powykrōncane palcyska łod roboty, nale je, je telko Babulinka, kerô côłke tydnie, miesiōnce kogosik sie niy moge doczkać. Kuknijcie we łokna, kaj ino maluśko świycka świyci, kaj możno niy ma chojny, jedli, bo pynzyje niy stykło. Kuknijcie, i niy łobracejcie gymby łod inkszych ludzi wele wôs ...

Ja, ja Wilijô, Gody a Augustowi nôjbarzij ze rychtowanio Godōw w dōma za bajtla spōminôł telki fal, kej łōnego Tatulek ze Mamulkōm wypokopiyli, co na świynta, cheba we piyńćdziesiōntym szczwôrtym roku, mô być hyndyk. Sprawiyli sie na targu gryfnego pultoka, przismycyli do dōm, zakludziyli na balkōn, nasuli ździebko ziorek, łobiyli i poszli côłkōm familijōm spać. August ze bracikym jesce ze dwa-trzi razy we nocy kukali, eźli tyn bulbula tam jesce na tym balkōnie siedzi?
Rano wszyjskie stowajōm, pyndalujōm na tyn balkōn a hyndyk siednōł sie na telko ruła i gawcy ci sie ze tego ichniygo trzecigo sztoka na dōł choby kciôł sfurgnōnć na plac przed familokiym. Trzi razy niy poradziyli sie łojce ze

dzieckōma doczkać do ćmoka, a na łostatek bōła jucha, kwiô na côłkij kuchyni. Niy, niy łod tego hyndyka, to gintrowy tatulek się praskli bardōm we palcyska. Jesce wartko przed Wilijōm trza bōło ściany i gipsdeka łobiylić. a hyndyk bōł żywy, darowali my mu życie. Nō, możno niy August ze bracikiym, nale łōne ło te darōwanie życiô Mamulka i Tatulka uholkali!!!

I niych mi sam żôdyn niy gôdô, co ino hamerikōński prezidynt daruje rōłz do roka życie pultokowi, kerego majōm zakatrupić, zagorgolić na ichnie Świynto Dziynczyniynia.

A tak sam przi Wiliji... to wteda fajrujōm tyż – nale ino Gorole – Jadama i Yjwy. I sam ci sie Augustowi spōmniała gryfnô powiarka jejigo Starki Klary (chopy muszōm dôwać pozōr): kôżdy Jadam swoja Yjwa mô, za kerô sztrofa łodbywo. Nale, chopy! Niy dejcie sie za bolek ciś, bo mô Jadam swoja sztrofa za ta Yjwa i terôzki, nikej wteda musi drugda, lecy kedy swoja baba łokminić, coby na ipta niy wylyjźć. A, i to już chyciyli, i terôzki je inkszô powiarka:

„Telke je ci babskie gôdani, co łod Jadama kôżdy chop cygani".

Nō, ale na to niy trza zważować bo:

„Wiela by Jadam dobrygo poradziōł, kejby mu... Pōnbōczek Yjwy we raju niy wrajziōł".

Kej sôm wszyjske przi roztomajtych godnych zwykach, i przi tym poście, spōmniôł sie Augustowi jesce taki fal, jedyn gryfny przikłôd. Kej August robiōł jesce we werku na „Morganie" mieli łōni tam jednego kamrata Wincynta. Chop, jak chop, słepôł wiela sie przinależało, a cygarety to bakol jedna za drugōm, cheba ze trzi paksliki „szportkōw" kôżdydziyń. Przilazowoł srogi post, Wincynt ciepoł cigarety, i słepanie gorzôły, Te słepanie to jesce nic, nale te cygarety. Fto kurzōł, lebo jesce kurzi, to wiy gynał, co to je ciepnōńć na szlag bakanie? Tōż to je chnet ōnmyjglich! A Wincynt na te ci śtyrdziyści dni ciepoł cygarety. Ja, śtyrdziyści, bo tela u jejigo łojcōw zetrwôł post. Nō, to mu wszyjske werkowe kamraty gôdali, czamu blank niy ciepnie tych pierōńskich cygaretōw?

–Anō, na isto niy poradza! – gôdôł zawdy Wincynt.

– Nale, terôzki, bez śtyrdziyści dni poradzisz – dziwali si kamraty.

– To je cosik inkszego, to je POST, i tela – rzōndziōł Wincynt – i zarôzki po pastyrce chytôł piyrszy nupel, piyrszô cygareta i ćmiôł nikej bez côłki rok. A coby bōło szpasownij to August ze łozrzywniyniym zawdy spōminôł jednã swoja sōmsiôdka, niyboszczka Grzibka. Łōna skuli gorzôły (a słepała do śmiyrci mocka) zawdy, kej trefiyła Augusta gôdała tak:

– Wiysz August, jô wiym, iże gorzôła to niy ma dlô cia nôjbarzij szczynsny fal, medikamynt. Nale bez nij, bez tyj gorzôły jeżeś August pierōnym nudny, zmierzły jak starô żymła!.
I tu ci – tak terôzki August medikowôł – miała recht, ino niy wiym po jakiymu tego augustowô babeczka Hilda niy poradziōła spokopić?

XVI.

Wielã sie sam u nôs gôdô, łozprawiô, gôwyndzi ciyngiym ło tych wszyjskich łożyrokach, łochlapusach, ślywusach i słepokach. Aji miesiōnc trzyźbōści łogłoszajōm kôżdyrok we siyrpniu. Jednakowōż wszycka to niy je juzaś take ajnfachowe, obyczajne.

− Idzie ło tym moc łozprawiać i kôżdy moge sie uwziōńć, co mô prawie. Idzie sam nale nôjprzozij spōmnieć pôrã wicnych łozprôwek.

A jô napocznã dzisiôj sam łod ździebko wicnych łozprôwek.− medikowôł August, kej blank ło szaroku we pyndziałek przyszôł ździebko do siã po sobotnio-niydziylnyj balandze. Co tam po balandze? August słepôł bez côłke dwa szykowniste dnioszki, chocia już dôwno tymu nazôd musiôł na gwôłt ustać słepać gorzôła skuli zdrowiô.

Nale...Take ci Japônery, to festelnie mōndry nôrōd i szprymny, kery zawdy mô jakosik powiarka na kôżdô przinależitość, takô jejich „mądrość narodu". Na tyn przikłôd:

„... dlô ankoholika jedyn sznaps to na isto za tela, a tysiōnc sznapsōw – to jużzaś za knap."

A take juzaś Żabojady, Francuze gôdajōm ło łożyrokach i bryniolach tak: „Łożyrok, tintała mōgby ustać słepać, kejby ino kciôł, a bryniol, ankoholik kciôłby tak na isto ustać słepać, kejby ino mōg!

Nō, ale ze tymi ankoholikōma, bryniolami to niy ma juzaś tak szpasownie jakby sie to zdało, to je srogo niymoc, i wiela łōna moge i tymu łożyrokowi, i côłkij jego familiji utrôpy i łostudy nasporzić.

− Posuchejcie, coch bez pôrã dobrych lôt nasztaplowôł ło tym, bo przecach z niyjednygo pieca chlyb ćkôł i niyjedne żech już na tym świycie ujzdrzôł pedziôł se do siã August. − A tak na prawie już Mikołôj Rej pisôł bōł tak:

„U nas, by pijanego każdego stłuc miano,
Ledwie by kijōw z lasa dostatek dodano."

Juzaś jedyn istny, Wacław Potocki, jesce we XVII wiyku łostrzygôł we jego sztrofkach tak:

„Nie budzić pijanego, dosyć już naszalał,
Niech wyszuma, co wina w głowę z brzucha nalał.
Jeśli milczy swarliwy, szkoda dzwonka trącać,
Szkoda klarownej wody bez potrzeby zmącać ..."

Nale, eźli to bydzie richticzny bryniol, łopapraniec i łobrzympoł, abo ankoholik we ancugu i ze bindrym, kôżdy śnich capi gynał po jednakich pijōndzach.

Wszyjskie łożyroki capiōm. I te blank łosrane, kere styrcōm ło szōstyj przi rozwidnioku wele składu na łozdyrgotanych szłapach i fechtujōm na piyrszô flaszka biyru. Tyż i Ty, we tyj biôłyj hymdzie, szlipsie i ancugu, niy jeżeś łod nich lepszyjszy, kejbyś sie ino poradziōł sōm na siã kuknōńć, wejzdrzić na ta łożarto fresa. Kejbyś ino na isto poradziōł... bo przeca sōm miarkujesz chopie, co tyż tam pod tōm hymdōm idzie tak na isto nôjść.
Wszyjsko to ci tyż tyczy sie Augusta, kery miôł richtik srogachno utropa ze gorzołōm bez kielanôście lôt. To Augusta historyjô letko ino podfarbowanô.

Ludzie! Nō, tōż łod nowa słepiymy. Jak to mōmy we zwyku słepiymy u mojigo kamrata Jorga − spōminôł se August − kerego pomiyszkanie na ta przileżitość mianowalichmy, my kamraty ze tyj samyj zorty starych, łoklanyh łochlapusōw – Jorgowizna. Łōn miôł gryfne pomiyszkanie ino przed siã i beztōż tyż słajziyli my sie tam zawdy hormijōm a nasze kabzy, rynkôwy, epy i jakesik tam tasie wyfolowane byli flaszkōma szykownyj gorzôłecki. Festelnie my mieli radzi te jego pomiyszkanie, kôżdy czuł sie tam lałfpasownie, tak na isto blank ajnfach, żôdyn niy mekrowôł i niy wynokwiôł, nie robiōł breweryji a krachu skuli tego, co ftosik za tela słepie. Wszyjske urzyndy łostawiali my za dźwiyrzami, tyrbacyje, mankulije i utrôpy tyż. I zawdy szło tam trefić kogoś ze kim lza bōło pogôdać do szczwôrtyj flaszki słusznie, prawucko a niyskorzij szło zawdy ździebko pobłôznować abo i na łostuda cosik zbajstlować. Przilazowali, przikludzali sie tyż poniykedy jakesik frele tak, iże côłke kamractwo bōło tyż ździebko pometlane. Tyn łostani rôłz, ło kerym kca sam deczko połozprawiać − ciōngnōł dalszij August − duldali my we sztyrze: jedyn mōj kamrat ze swojōm libstōm, jeji kamratka, nō i jô. Łōn bōł dochtōr a łōne łobie... nō, gryfne, szykowne tela, co już niy take ci blank mode, żôdne tam świyrgołuszki. A na tiszu gorzôły wiela ino. Na popitka ino jakosik coca-cola abo inkszy zelter, bo na zagrycha żôl bōło nōm pijyndzy, chocia to możno niy tak do łostatka bōło prôwda. Po pôruch lagach tyn dochtōr ze tōm swojōm frelōm wykludziyli sie do drugij izby (pewnikiym, coby łōn ji tam cosik do dakli mōg nawciepować, nabamōncić) a jô łostôł sam kaj my słepali ze tōm cudzōm mamzelōm, kerô cheba tak po dwiuch sznapsach kajsik mi sie na fest podziôła, straciyła. Niy szkłōdzi. Do zdrzadła tyż sie szykownie słepie, prôwda? Jô już wtynczôs miôł rôd sōm ze siã ino duldać, ringować sie ze gorzôłōm, ze machmolym. Łostatnie co jesce bocza, to mōj achtlik na drōdze łod stoła do mojij gymby i... Przecuciōłech sie, pozganiołech dziywki (jak to niyftore rzōndzōm)... kajś. Niy miarkowôłech kaj. Łeb jak kalfas a rajn rōmplowanie, larmo i tyn ci łod Wieśka Gołasa „tupot biôłych mew”, we gymbie choby we starym tryjtku łod Gerata

Cieślika a moje wszyjske myślōnki bzuczeli i tyrcyli mi pod deklym nikej jake piscoły we roju. Procne prōby nasztalowaniô pamiyńci podle raje, do porzōndku na psinco sie zdôwali. Nō, i trza bōło yntlich łozewrzić ślypia. A sam srogô hala a driny setki, tysiōnce ludzi. Spomiarkowôłech, kapnōł żech sie, co jô na isto je we Poznaniu na banhowie! − przipōminôł se August. − A dziepiyro co przeca bōłech we Chorzowie. Posznupôłech po kabzach i znodech bilet. Jak jô sie go lajstnōł, jak jô wlôz do tego cuga i wylôz żech we Poznaniu blank niy miarkuja. Nō, możno ze tym wylazowaniym to bōło blank ajnfach, bo przeca tyn cug dalszij już niy jechôł. Wiycie, kôżdô tajla mojigo ciała targała mie, łōmała sama przed sia. Kapnōłech sie ku tymu, co na sia mōm niy swoji łachy. Jakisik moc sztramski, galantny pelc mojigo kamrata lôł mi jak przinôleży tela, iże uwiyrôł, puczōł mi pomyślōnek, co tyż to stanyło sie ze mojim kamratym i tymi dwiōma frelami, i co tyż tak po prôwdzie na isto sie stanyło? Eźlich sōm niy zbajstlowôł jakisik gupot, belafastrōw, bo jô je taki kafabel jak sto dioskōw po gorzôle, a niyskorzij blank nic niy bocza, co tyż to sie symnōm dziôło. Tyn utargany fylm blank niy kciôł mi nic łodpedzieć na te moje tropiynie sie i sroge wōntpliwości. Narobiōł mi ino we filipie jesce srogszego rojmōngu niżech skorzij miôł. I sam ci piyrszy rōłz chyciyła mie tysknica za takim blank trzyźbym łocucyniym sie ło szaroku. Cobych niy musiôł jak zawdy trôpić sie, iże łocuciōłech sie rōncz ino napocznōł sie rozwidniok, kej ino widniało... znaczy sie, ło drugij po połedniu. Ja, ja – i niy ma sam sie co chichrać − alech sie legnōł do pryka tak jakosik kole dwanôstyj we połednie !

Łocucić sie, pozganiać dziywki bez tego moralnygo kacynjamru, kery barzij doskwiyrô i gôwyndzi niźli targanie zymbiskōw i sroge łômanie we kostyrach do kupy. Nō, ale trza bōło jakosik sie ze tego wyplańtać. Tyn poznański banhōw to jô prawie dobrze znôł, boch tak miyndzy Chorzowym a Poznaniym bez côłke szesnôście lôt chneda chned krajzowôł. Miarkowôłech tyż kaj, fto i co poradzi sie zwyrtnōńć kole czego, spatrzeć. Skalōłech tyn kamratowy pelc i miôłech już na to, coby sie lajstnōńć bilet nazôd do dōm i jesce, coby luchnōńć sam jakosik laga ze biyrym.

Miôłech ci kejsik kamrata, sztramskigo karlusa Ecika. − spōminôł dalszij August. − Łoba my mieli radzi fusbal i gōry, byli my miyłośnikōma fusbalu i wandrowaniô po gōrach, a jak sie jesce niyskorzij wykôzało, srogszymi byli my do kupy miyłośnikōma gorzôły, jesce barzij radzi mielichmy gorzôła. U nôs we Chorzowie bōł AKS i „Ruch” nale skamraciyli my sie ze fusbalokōma ze tego ci katowskigo GKS-u Katowice, ze kerymi tyż to niyjedna szykownô flaszecka gorzôły, wina abo biyru my wysłepali. Zatyl te chopcy, przisznajdowane hajery

(ja, przisznajdowane, bo wtynczôs take fusbalkluby mieli „spōnsora” a to byli nôjczyńści gruby) wlejzli do piyrszyj ligi a piyrszy szpil we tyj lidze bōł dwa dni skorzij mojigo gyburstaku – we łōsmygo siyrpnia 65r. Uciychy bōło sporze, co niymiara i beztōż tyż durch i jednym ciyngiym trefiali my sie we chorzowskij kaczmie, kafyju „Madziar” (miarkujecie ta powiarka: „Lyngyel Magyar két jō barát”, pra?) kaj łoblywali my kôżdy wygrany, a i przerōmbany bez naszych kamratōw fusbalszpilerōw szpil. I eźli to naszym chopcōm wklupali podug lôt, abo łōni naklupali inkszym – zawdy bōła przileżitość do sztramskigo, wicnego fajrowaniô, znaczy wysłepaniô kielanôstuch flaszek szykownego madziarskigo wina do kupy ze gorzôłōm przismycōnōm we rajzyntasi bez tych fusbalokōw, bo tyn côłki „Magyar”, to bōł kafyj, i tam ino wina szło sie szluknōńć.
I przitrefiōł mi sie wtynczôs taki jedyn fal. − fōrt spōminôł August. − To bōło, wierza, kajś na podzim we 1968 roku. Rychtowôł sie szpil GKS-u ze Gōrnikiym Zôbrze. A te prawe kibice chorzowskigo RUCH-u mieli rade wszyjskich tych, kerzi poradziyli wklupać berkmōnōm ze Zôbrzô. Nō, tōż my sie tyż szykowali na tyn gryfny szpil. Ale przodzij my ze mojim kamratym Ecikym wyciōngli we rajza po wszyjskich chorzowskich – i niy ino chorzowskich – kaczmach, coby niyskorzij, już na łodwieczerz przikulwitać sie do tego naszygo kafyju, kaj mielichmy bezmać fajrować szpil naszych chopcōw: Anczoka, Zigi Szmidta, Rothera, Pyjtra Sobika (mojigo kamrata jesce ze harcyrzy), Paulka Glika, Pyjtra Czaje (we torze) i inkszych, kerych niy byda sam terôzki mianowôł. Gôdało sie, co berkmōny ze Katowic na zicher wklupiōm podug lôt tym prziflostrowanym hajerōm ze Zôbrzô.

Nō i napoczło sie. Wandrowali my ze Ecikiym łod szinku do szinku, łod kaczmy do kaczmy, łod strōłdacha do strōłdacha, aże ci nôs chyciyła, łogarła jakosik ćma niyprzenikniōnô, tajymnô, ftoryj śćmiywki niy szło – już po przijńściu do sia – poszkopić. Kejchmy już poskludzali, pozbiyrali te swoji łozdyrgotane, ściorane zezwłoki do kupy, coby byli chocia deczko podane na ludzi, spōmnieli my sie, chocia moc procnie, że przecamć mô być szpil. Wartko łokrzysiylichmy sie ino szykowym zajdlym piwa i pokwanckali my sie wrōłz, sklupiałe i przigniynte do ziymi bez pierōnowego, łoszkliwego – nad piwo – kaca, do naszego kafyju. Wyglōndali my jak wyforskane kanoldy, kacynjamer dziyrżōł ci nôs festnie nale kac kacym, a po szpilu werci sie, co jô tyż gôdōm, na isto przinôleżi sie jakosik halbecka abo kana wina wysłepać ze tymi ci naszymi kamratami fusbalokami. Wlejźli my rajn do tego „Madziara” a sam ci prōzno, żôdnego chopa driny ino we takij maluśkij gardyrōbie bōła szatniôrka, kerô zdrziła na Abrahama, festnie brała ci jōm drzymota.

– A czamu sam je tak prōzno ? – udało mi sie procnie pôrã słōwecek do kupy poskłôdać.
– A po jakiymu dyć niy miało by sam być tak prōzno? – ździebko snerwowanô łodpedziała szatniôrka, kerô my nôgle łocuciyli.
– Nō, przeca bōł szpil! – gôdōm opaternie do tyj zmierzłyj baby. – Mielichmy sam to terôzki na łodwieczerz łoblywać, fajrować...
– Chopy, jaki szpil, jake łoblywanie, co za fajrowanie? – wyprościyła ci sie szatniôrka, a jeji zmôrscki swinyli sie we pytajnik, we takô fragecycha (jakby to pedzieli Miymce).
– Nō, przeca nasze karlusy wklupali „Gōrnikowi" Zôbrze aże trzi do nula. A dyciś dzisiôj je strzoda, bōł szpil...
Ta lampucera łozdziawiyła gymba, tako ci jōm wziyna dziwota, iże blank ci słōwecka nôjprzodzi niy poradziyła wypedzieć. Nale jakosik sie spamiyntała i rzykła:
– Chopcy, tyn szpil bōł we strzoda tela, co côłki tydziyn tymu nazôd !!!
A my doimyntnie zgupnyli, chocia jesce łoka mrzik tymu zdôwało sie nōm, iże wysłepanô gôrzôła niy łostawiyła we naszych filipach żôdnego placu na srogsze łogupniyńcie niźli łozfaklowała.

Kejsik indzij juzaś łozprawiôłech ze znajōmkym, kery rôd spōminôł dôwniyjsze łonegdajsze klyty, kerych jô blank niy pamiyntôł, nic a nic.
– Przecamć chopie niy bōłeś łożarty, nie łajziōłeś po śtyruch – rzyknōł mi łōn.
A bōłech, bōłech tela ino, co łōn sie niy kapnōł. Bo przeca niy trza sie łobalić, wykopyrtnōńć zarôzki, coby tyn machmol, ta gôrzôła zaćmiyła filip.
Kej indzij juzaś łocuciōłech sie do kupy ze psym we prykolu, a przeca te, kere mie blank dobrze znajōm miarkujōm, iże jô niy ciyrpia psōw! Nale to je blank inkszô bôjka i niy byda sam ło tym berôł.
Nō ale, to niy dziwota. Take zaniki pamiyńci to piyrszy zignal łostrzygawczy, cycha, iże zucht (nôłōg) rōjnuje, klyci do prōzna twoja chopie mōzgownica. Skapnōłech sie, co u mie skuplowały sie dwie zajty jednego czowieka; słepać tyż moc poradziōłech a po takim duldaniu, bez kielanôście drugda dni, poradziōłech sie siednōńć i juzaś ci pôrã godzin bele co, i barco ło bele czym szkryflać do naszygo piekarskigo radijoka. A kciôłbych sam wciepnōńć terôzki na łostatek take gryfne słōwecka tela, co po polskimu. Spōmnieli mi sie łōne bez cufal a napisôł je bōł jedyn istny Julian Wieniawski, kery we jego „Wędrōwkach delegata" pisôł tak:
„Z gryzmoleniem tak jak z trunkiem: zakosztujez – wstrząśnie tobą albo i zemdli; pociągniesz drugi raz – miło ... trzeci raz – błogo ... czwarty – bardzo

miło ... piąty – jeszcze milej! ... i aniś się spostrzegł, jak ni stąd, ni zowąd nałogowym zostałeś pijakiem.”

Łod jakigoś czasu niy mōm rôd gawcyć sie do zadku, na to wszycka, co już we mojim życiu bōło, − ślynczôł dalszij August. − Bo kej filuja, zaziyrōm hań za sia, we tameszne lata, coch już dôwno przepasowôł, kere do imyntu już minyli, ringuja ci sie ze mojim forantym pamiyńci i pytōm sōm sia jak to sie stało, iże taki pieśliwy synek jak jô, szkolorz muzycznyj szuli, kery ze uciychōm grôł na krzipkach, zgolymy karlus, co miôł festelnie rôd côłko muzyka, literatura, tyjater, sznupok dociyrny ludzi i świata, znaczy jô – bechnōł we gôrzôła, we te łoszkliwô ankoholowô niymoc, kere już niyjednygo przewiōzło bez Styks i to bez hilfy mitycznygo Charona.

„... Po mieście krążę wpōłśpiącym
I pytam przeciągłym śpiewem,
Czy ono snem mym dławiącym,
Czym ja jest jego wyziewem...”

Spōminōm se jak ci tyż sie to wszyjsko u mie napoczło. Bōł cheba rok 1957 abo 58. Tak jakosik we połowinie czyrwiynia, kej sie jesce niy napoczli latowe feryje poszlichmy we sztyrze na baje. − dalszij przi gorzole łostôł August. − Jedyn ze kamratōw pichnōł ci ze mamulkowego portmaneja (łōna bōła handlyra) piyńćset złociokōw, wiycie, tako banknōta ze berkmōnym (niyftore gôdali na to „gorol”). To bōło dlō nôs moc pijyndzy. Pokwanckali my sie wszycka do kupy na „Liga” (niyskorzij mianowali to „Dolina gōrnika”). Po drōdze lajstli my sie śtyry flaszki wina patykiym pisanego. We słepaniu tego jabola zaprawiōny już bōł na fest jedyn ze mojich klasowych kamratōw (miôł już siedymnôście lôt, bo trzi razy łostôł siedzieć we szōstyj klasie), i to łōn nôs naumiôł polekuśku tego słepaniô. Po wyduldaniu côłkij jednyj flaszki zrobiōło nōm sie przijymnie i miyło, i bōło na isto szpasownie. Filowôłech, iże zwyrtōm sie naobkoło ze côłkōm ziymiōm. Tyn dziwôczny dlō mie „stan niyważkości” festelnie mi sie wteda spodobôł. Niyskorzij dyć żysz palica sie zrobiyła ciynżkô choby kastrol ze blajym i anich sie spodziôł, jakech nynôł kajsik we ciyniu strōma. Klara sie jadnakowōż szibła i jakiś czôs społech we tym słōńcu. Kejech sie łocuciōł, to lepszij niy gôdać jakech wyglōndôł. Wtynczôs nale stykło sie jesce deczko przenynać we chałupie, kaj moja mamulka blank niy zmiarkowała, co symnōm bōł lōłz. Stykło na rozwidnioku łoszpluchtać pychol i wyszôjrować zymbiska, szluknōńć kiszki abo wrawygo mlyka i po ptôkach. Czowiek mody, to tyż i w te pyndy wrôcôł sie do zdrowiô. Przetwało ino spōmniynie frojdnygo „rausza” a ło przikrych, mierskich skōtkach napraniô wartko sie przepōmniało. Napocznōłech

deptać sōm, abo ze kamratami na piwo. Wtynczôs tyż gôrzôła, ankohol pōmogôł czowiekowi na wszyjsko. Szterować napocznōł niyskorzij; trza na to boło doczkać jakesik śtyrdziyści pôrã lôt. Jak to śpiywôł wywołany Krakowiôk Andrzej Sikorowski:

„Ale to już było
Znikło gdzieś za nami.
Choć w papierach lat przybyło
To naprawdę wciąż jeteśmy tacy sami.”

Gôdô sie ło czowieku, kery za tela słepie, co je... gupi jak szczewik... a mie sie sztyjc po palicy belōnce, iże czowiek naprany je taki gupi, jak côłki sklep... ze tymi szczewikami...

Miôłech ci poruch kamratōw ze kerymi sztudiyrowali my na tyj Politechnice Ślōnskij we Glywicach, i ze kerymi niyjedna gryfno halbecka my tyż do kupy łobalyli. − spōminôł dalszij August. − Napoczynało sie to – jak my to mieli we zwyku – łod biyru we takim szynku „Silesia” we Świyntochlowicach (na drōdze go Glywic). A niyskorzij już to my sie kwanckali abo dō mie do dōm, abo do jednego ze tych kamratōw, do takigo jednygo istnego Tyjdiygo.

Zawdy my do Glywic gzuli autokym (jedyn miôł ci „trabanta”, drugi „zastawa 750”) i kej sie nōm na uczylniô niy kciało kwanckać, brali my sie do szkata. Kôżdy samtukej miarkuje, co szkat bez gôrzôłecki, to niy idzie na isto ściyrpieć, prôwda? I tak ci tyż bōło u nôs. Nale tyn Tyjdi miôł jesce takigo gryfnego pudla, kery miôł być „miniaturka”, a tak po prôwdzie, urosnōł chnet na zgolyme ciela. Nō, i tyż rōłzczasu łogrōmnucnie my do kupy posłepali i łocuciōłech sie na dylinach. Podwiyl żech jesce tych mojich poślepianych łōcz niy łozewrził, poczułech na licach cosik mokrygo, maźglatego. Kej mi sie ino udało te diosecko, moc zagnojōne ślypia łozewrzić, uwidziôłech nad siã sznupa tego dziobła czôrnego, tego pudla. Łoblizowôł sie choby mu sie kans szpyrki prziśniōł a jô go tak blank polekuśku prziciōng ku siã, duchnōłech mu tym capiatym cuchym direkt we sznupa i blank opaternie, cichuśko rzyknōłech mu:

– Dobrze, dobrze, iżeś sam je... sznupej Azor, zuchtej, możno ty chocia cosik nôjńdziesz w tyj chałpie do szlukniyńciô?

To jesce bōło wicne nale niy ma nic gorszyjszego dlô chopa, kery niy ciyrpi psōw (tak jak jô!), łocucić sie ło rozwidnioku i łobjimać krōm baby, a możno miast baby – jakigosik kyjtra, kōndla.

I niy ma sam co wynokwiać. Moge sie i tak przitrefić jak jednymu bryniolowi jesce we tych czasach, kej ze gôrzôłkōm bōło knap a te, co na isto już musieli

cosik szkluknōńć, deptali do drōgeryji takij choby jak ta łod Krysztafkiewicza na chorzowskij Krojcce:
– Panoczku, a môcie wy „woda brzozowo” ?
– A jako, byście sie winszowali ???
– A tako... hhhh – duchnōł łożyrok tymu sklepikôrzowi.
– Niy, takij niy mōmy!
– A jakô môcie? – niy dôł pokōj tyn bryniol.
– Hhhh... a takô ino mōmy!!!
Szłoby sam tak jesce festelnie dugo bojcyć, łozprawiać i pokazować, co tyż to złygo paradzi napochać ta łoszydliwo gôrzôła, tela co na isto niy bōło by placu ani szkartek ksiōnżki na fajrant, na szlus ze tym tuplikowaniym. I beztōż tyż spōmnã sam ino jedna gryfno śpiywkã − ciōngnōł trzyźby (jesce) August − takigo kocyndra Artura Andrusa, kery śpiywôł bōł tyż ło jednym istnym (niyyy, niy jô niy byda śpiywôł, niyyy!):

„O trzeciej w nocy w barze „Zryw”
Dopełnił się wędrōwki jego czas.
Zamōwił jezcze piwo,
Zamknął oczy, zgasł.
Jak zwykle w podrōż wyruszał sam,
Po chwili stał u niebieskich bram.
Zapukał grzecznie, przekroczył prōg,
Rozejrzał się, a tam ...
La, la, la, la, la, la, la .... la, la, la, la, la, la, la, la.”

XVII.

Pamiyntōm, bocza, iże we mōdōści myślôłech, iże śmiyrć to na isto zjôwisko ciylysne.− łozpamiyntpwôł August. − Terôzki wiym, miarkuja, iże to je ino fōnkcyjô umysłu, filipa − i to umysłu tego, fto łostowo przi życiu. Nihilisty gôdajōm, iże to je na isto szlus, fajrant. Fōndamyntalisty, iże to napoczniyńcie, poczōntek, a we rzeczywistōści to ino wykludzka lokatora abo côłkij familiji ze jakigosik dōmu lebo miasta.

Niyledwa, bezmała wszyjske ludzie majōm fanta, majōm fobijô na pōnkcie pozłostawiōnia po siã śladu na ziymi.− August tyż ci to miôł.− Przekôzaniô swojigo dziydzictwa potōmnōści. Delszego istniynia, fōngowania po śmjiyrci. Wszyjske my ludzie kcymy łostać zapamiyntane. Jô tyż kca. Nôjbarzij nale niypokōji mie to, iże byda kolyjnōm zaboczōnōm łofiarōm łodwiycznyj i gańbliwyj wojnie ze chorobōm, ze niymocōm. Niychyntliwie gôdōmy ło śmiyrci. I niychyntliwie godzymy sie ze świadōmōściōm, wymiarkōwaniym , iże pryndzyj lebo niyskorzij tak by tak wszyjske pomrzymy. Strach przed tōm śmiyrciōm to tak naprôwda srogi strach przed czymsik blank niyznanym. To je nôturalne uczucie, nôturalny gyfil, żôdyn snôs przeca niy mô pewnōści, eźli po tym, jak łodyńdymy już ze tego świata, cobōńdź czekô nôs dalszij.

Rōłz, kej sie Augustowi zdôwało co je już chnet poblisku kōńca, pedziôł swojij Hildzie:

− Eźli już bydziesz mōgła, eźli bydzie ci to dozwolōne przijńć pō mie, kej znojda sie na łōżu śmiyrci!

− Dozwolōne? − łodpedziała. − Niybo z biydōm by mie zahaltowało. A eźli idzie ło piykło, rozwalōła bych je do imyntu.

Dlô rōmantika landszaft stanōwi piyrwōtne a fōndamyntne zdrzōdło mankuliji. Je zimbolym śmiyrci, bezlitōśnyj, bestyjskij ulōtnōści czasu aji życiô − bo landszaft je wiyczny, zawdy przeżyje tego, fto na niygo gawcy.

Lata ślatywali gibko, chnetki za wartko. August a jejigo Hilda napoczli sie tak jakosik łod sia łoddôlać, pōmykać sie. Po ździybku, z niynôgła ustali sie tykać, grajfować. Niy napasztowôł łōnyj, kej podôwała mu tyj, niy drôpała go już po plecyskach, kej łoba zgodliwie łoglōndali fylm. Niyskorzij miesto tyju, łōn miôł rôd szluknōńć sie biyru lebo sznapsa. Łōna miała barzij rada przetrôwić czôs na tym modernym facebooku niźli łoglōndać śniym do kupy jakisik kryminalny fylm. Nikej, razinku miyszkali do kupy, nale tak jakosik choby wele siã. Łōn już niy gôdôł łōnyj, iże szykownie wyglōndô, a łōna już bali ło to blank ci niy zabiygała, niy laufrowała ło to. Łōna hauzowała po pomiyszkaniu we starucnym ōwerolu, a łōnymu bōło to ganc egal.

Łozprawiali ze siã corôzki mynij. Blank ci już ustali łamzić ze siã na szpacyry. Gyst po gyście. Maluśkimi szritami, rōłz łōna, rōłz łōn, szibowali ta łoszkliwô szwela łobojyntnōści, bōńdźwōli... Zrobiōło sie bali lekszij, bo blank ustali sie wadzić. Niy bōło już ymocyjōw, płaczek − ino samô łobojyntnōść, mankulijô. Tak ci prôwdōm napoczynô sie szlus, łostatek...

Kwilami zdôswało sie Augustowi, iże przaje tyj dziołsze, tyj babeczce, kerô siedziała wele niygo, wiyncyj niźli côłki świat, to juzać takô łodczuwôł do nij niynôwiść, iże zadôłby łōnyj śmiyrć kejby poradziōł, łōnyj nale i na przidôwek, zarazym sobie.

Nôjbarzij dobijała go ta pierdolōnô cufalōwoś, to, iże rōżnica miyndzy życiym a śmiyrciōm lebo potwōrnym kalyctwym sprowadzô sie drugda ino do tego, iże ftosik, kej idzie po żarcie skłōniōł sie, coby zawiōnzać szplatka, abo tyż wybrôł trzeci haźlik we raji a niy szczwôrty, łobrōciōł gowa w lewo, a niy we prawo. Cufal. Tōż to łokropicznie ryje łeb. Żôdyn czowiek to niy ma samoistnô wysep; kôżdy stanōwi ułōmek kōntinyntu, tajla lōndu. Eźli morze smyje choby klōmpka ziymi, Ojropa bydzie pomyńszōnô, tak samo kejby pochłōnyła przilōndek, lebo włōść twojich przôcieli abo twojã włōśnô. Śmiyrć, umrzicie kôżdego czowieka umyńszô go − tak czuł August gynał − przeca je łōn zespolōny ze ludzkōściōm. Przeto nigdy czowieku sie niy pytej, nigdy niy pytej kōmu bije zwōn, gloka: łōn bije tobie! Łōna bije tobie!!!

Życie kôżdego czowieka to tak, choby tańcowanie, balancjyrōwanie cajltancera na sznōrze wysoko we lufcie. Tyn szpilman lyjzie po tyj sznōrze ze takōm dugachnōm sztanglōm dlô utrzimaniô rōwnowôgi. Balancjyruje tak ze tōm sztanglōm na keryj ze jednyj zajty wisi twōj czowieku rozōm, twōj filip a na drugij twoje czowieku syrce. To takô „linijô życiô”. Wybōr je procny, kej ta twoja czowieku „linijô życiô” niy mô blank żôdnych asekuracyjōw. Regle, prawidła sōm niy iste, niyważne, łosobowoś twoja czowieku fest chwiyjnô a warōnki zewnōtrzne na isto niy wiydōm do cylu... Przewôżi rozōm, ślecisz. Gōra weźnie syrce takōż samo ślecisz!

Wilijô dwa tysiōnce siedymnôstego roka. Jak zawdy do Augusta i jejigo babeczki przilazowôł łōnego bracik, łozwōdnik do kupy ze swojim synkym, hagynsztolcym, starym kawaliyrym. Zwykowo grzibiōnka, karpf , makōwki i co tam jesce. Byli to lata kej August blank niy słepôł żôdnego ankoholu beztōż tyż zarôzki po wilijnyj wieczerzy a kafyju ze makowym zawijokym augustowy bracik i brataniec poszli do sia do dōm. Przisżło piyrsze świynto Godōw. I tyż jak to u Augusta i jego Hildy bōł szmektny łobiod ze klyjzami, modrōm kapustōm a na łodwieczerz już blank niy postnô wieczerzô. Kwilka jesce

byzuchanty posiedzieli i tyż, skuli tego, iże niy bōło nic do szlukniyńciô, pokwanckali sie chopy do dōm.

Cosik choby czegosik brachōwało, czegosik bōło niy za tela. To już byli blank inksze Gody jak bez łostatnie trzidziyści, śtyrdziyści lôt To niy take Gody jak we latach kej żōła jesce augustowô mamulka, a niyskorzi mamulka Hildy, świekra łod Augusta. Hilda wziyna sie po pomywaniô szkorupōw a August bez tyn czôs zicnōł sie przi kōmputrze i cosik tam klepoł na tastaturze. Kej już Hilda bōła fertik ze pomywaniym poszła do badycimra, coby sie łoszpluchtać po côłkim świōntycznym dnioszku. Niy zetwało kielnôście minutek jak August usłyszôł ze szlafcimra łoszkliwe chrapotanie. Chrapotanie ku tymu tak sie zdôwało, choby ftosik sie dowiōł. Wartko pogzuł do drugij izby a tam Hilda leżała na zofie i richtik ci sie dowiōła, stopierōńsko chrapotała. August wparzōł do izby, chyciōł Hilda za gorzcie... Hilda chrapotała corozki barzij, blank niy poradziōła chycić luftu. Dziōło sie cosik na isto niydobrygo. August łapnōł mobilniok łod Hildy i dyrgocōncymi gracami prōbowôł ratko zaglingać po retōngdinst, po waleska. Bez tyn czôs Hilda ustała dychać. Glingnōł po hilfa jesce rōłz zatym wyciep łōnyj spod gowy zegōwek i napocznōł rytmisznie uciskać jeji klota, napocznōł drikować jeji brustbajn, robić masyrōng, jak ci go kejsik uczyli, coby sztartło jeji syrce....

Jak na taki dziyń, waleska przikludziyła sie pierōnym wartko i rōłz-dwa retōng bōł we augustowym pomiyszkaniu. Wrōłz przikludziyli sie dwie reterki do kupy ze dochtōrkōm. Przismycyli ta côłko aparatōra, przi tymu i atymgyryjt, taki moderny reszpiratōr. Chnet bez trzi godziny prōbowali augustowô babeczka prziwrōcić ku życiu... a na łostatku przijechała jesce jedna waleska i zebrali Hilda tōm aparatōrōm ze sia do lazarytu. Przi wylazowaniu ze pomiyszkaniô dochtōrka nale niy dała Augustowi żôdnyj nôdziyji na to, iżby Hilda mōgła przijńść do siã.

Na tym niy nôjgryfniyjszym ze światōw je ci takô zorta jankoru, kerego niy idzie łoznōjmić, dać do wymiarkowanô płaczkami. Niy lza tego jankoru, tyj srogij utropy żôdnymu wytuplikować. A kej tyn jankor niy poradzi przibrać żôdnego gysztaltu, łosiadô cichusko na spodku syrca nikej śniyg nałōnczôs bezwiatrowyj nocy. Czôs przecamć nigdy niy czekô, niy zwôlniô, niy brymzuje ani tyż niy zawrôcô swojich wajzrōw. Korzystej czowieku ze niygo a ze tego, co môsz. Docyniej, wōż se bliske ci łosoby pōki jesce sōm i pokiyl je wōm dany tyn czôs do spōlnygo żywobyciô.

Wywiyźli ci jōm na OIOM we chorzoskim lazarycie. Hilda i we tamtym lazarycie, we tamesznyj ginykōlogiji przerobiōła dobrych pôrã lôt, nale nigdy

by sie niy spodziôła, co wylanduje na pōł żywo razinku na tym łoddziyle. August kôżdydziyń ze dwa-trzi razy zagōndôł na tyn diosecki OIOM, nale corôzki barzij jankor ci go chytôł i mankulijô, kej widziôł ta swoja babeczka niyprzitōmno, blank przimulōnô. I te uczucie, iże nic niy poradzi zrobić, coby łōnyj ulżić, deczko spōmōc. Tak śleciało druge świynto Godōw, zatym przyszoł Zilwester a Nowy Rok. August blank niy poradziōł dlô sia placu znôjść ani w dōma, ani we łōnego zwykowym pyjtrowym szynku. Po gorzole , kej już bōł blank sōm we chałpie płaczki same ślatywali mu po licach. Za rok we czyrwiyniu mieli fajrować Złote Gody, piyńćdziesiōnt lôt do kupy ze sia... na dobre i na złe! Terozki przikludziyło ci sie te złe,łoszkliwe. Łostôł blank sōm. Na bracika niy miôł co rachować, brataniec miôł tyż swoje żywobycie. A jejigo pomiyszkanie ukôzało sie być srogachne i blank... prōzne bez Hildy, kerô, jak kôżdô baba, poniykedy poradziōła być zmierzło, nale bōła, bōła ze Augustym. Zdôwało sie, co ftosik sztyjc i jednym ciyngym po izbach, kuchyni krajzowôł, przetwiyrôł sie. Nale żôdnego na isto tam niy bōło.
Zilwester bōł cheba nôjbarzij łoszkliwy, zmerskany a moc starośliwy. Spōminali mu sie Zilwestry we Budapyszcie, Lyningradzie, Pradze a kaj ci tam jesce. Ciyngym łoba bez chnet śtyrdziyści lôt kajsik rajzowali, coby tego żywota użyć jak modym ludziōm przinôleżało. Hauzowôł, przetwiyrôł sie August ze eki w eka, ze kōnta w kōnt, choby niyszczysny psiok na kecie. To bōła pewnikiym nôjdugszô nocka we jejigo życiu. Gorzôła, whisky niy pōmôgali, co nôjwyżij zmôgali mankulijô a tynsknica z dôwnōm Hildōm. We strzoda August sprawiōł flyjgerōm ze tego OIOM-u dwie blachy kołocza, jakesik maszkety a kafyj skuli gyburstaku Hildy. W tym dnioszku Hildzie pizło 71 lôt. Jedne, co mōg zrobić, to pohajać jōm po licach, po ryncach... cosik ci ku nij przegodôł, chocia niy bōł isty eźli go słyszy. Niyftore gôdajōm, iże czowiek we śpiōnczce bezmać słyszy, co sie dō niygo gôdô, nale tego jesce żôdyn tak na zicher niy sprôwdziōł i ci do łostatka niy łobadôł. I przilôz tyn piōntek. Wele łōsmyj zaglingôł mobilniôk i lazarytowô szwestera łoznôjmiōła Augustowi, iże ło pōł łōsmyj ło rozwidnioku ta świycka jeji żywobyciô zgasła, jeji życie dokulało sie ku fajrantowi.

Ja, ja, na łostatek tracymy wszyjsko, co mōmy, nale ta utrata niy moge mieć łostatycznygo znaczyniô. Nasze dōmy, autoki, prôce, pijōndze, naszô modoś, te mode lata i bali nasze umiyłōwane łosoby stanōwiōm jedzinie teli ci borg, pōmp łod losu.Niy mogymy wziōńć dlô siã niczego, a tyczy sie to tyż ci wszyjskich naszych bliskich. Rōncz nasz świat niy ma sztabilny, coby niy gôdać już ło tym, co w niym posiôdōmy. Wszyjsko je na isto ino czasōwe. Ta prôwda blank ci niy pōwinna nôs jednakowōż trôpić. Wryncz na prociw, moge to sprôwić , iże barzij

dōcyniymy to, co nōm łostało dane. Niy mōmy rade zaziyrać, gawyć na życie we tyn szimel. Mōmy rade udôwać, markiyrōwać, iże sōmy niyśmiyrtylne i to my ino zawdy bydymy mieli, to co do terôzka mōmy... mielichmy. Niy mōmy rade tyż medikować ło łostatycznyj utracie wszyjskigo, jakōm je... śmiyrć!

Augustowi już dôwnij wlazła w grace ksiōżka Bronisława Świderskigo i terôzki wiynkszōściōm mu wyznôwani pisôrza ło rok modszego łod Augusta sztimowali jak znôd.

− Jô niy poradza usnōńć na szlag. − medikowôł po pôruch sznapsach August we nocy ze piōntku na sobota. − Piōntek bōło Trzech Krōli, Hilda zawdzy deptała wtynczôs do kościoła, do jejich „Jōzefki”

− I to jesce we biôły dziyń. Jużcić, moga zawrzić ślypia, wysuć na moja lewô gorzść wszyjske pile, jake mōm dōma i je społyknōńć. Nale, eźli jô wtynczôs na isto usna? A co bydzie kej wteda blank niyspodziōnie natrefia na ta łoszkliwô a nigdy niy łoczekiwaô Śmiyrtka? Przijńdzie ku mie na śniku, kej byda sōm we ciymnyj izbie, blank bezbrōnny, ganc bezszprymny. Śnik i Śmiyrć – fto tak prôwdōm zwyciynży, fto we tyj nôjważniyjszyj dueli łozwyrtô drugigo? Do dioska, po jakymu niy idzie bez Nij, bez tyj Śmiyrtki żyć? Przecamć tak fest kca juzaś być niystarowny i chichrać sie drugim rôdnie, jak wtynczôs, kejech nic łō Nij niy wiedziôł. Tak jak żyjōm mode szauszpilerki a milijōlnery (wiym ło tym ze cajtōngōw we canarctowym szprechcimrze, a skoro ta wiydza, te znani poświadczōm zatym bōlym, to musi być prôwda), kerzi nigdy niy umiyrajōm. Po jakymu jô żyja we inkszym, gorszyjszym świycie, kaj tak letko ło bolok, niymoc, niyszczysny cufal na sztrece, yntlich ło... niy, niy powtōrza Jeji miana. Eźli kejsik wygramula sie ze tyj nafolowanyj tōłtynhali i wyjńda na ludzi, jak kciała moja mamulka?

− Fōrt i jednym ciyngym medikuja łō Nij, niy poradza usnōńć, jeżech za fest zaufryjgowany.− medikowôł dalszij August. − Przeca nie miarkuja, eźli wydola zadaniu, eźli poradza wartko łodkludzić do grōbu bliźniygo. Neści moja ci roztomiyło mamulka podała mi kejsik recept, jak to mōm szafnōńć? Pamiyntōm hrozucne wydarzynia, ftore przetrôwiylichmy do kupy, i łōnyj determinacyjô we procnych kwilkach. Kej miôłech sześ lôt, canarctka uzdała, coby mi wytargać zymbisko, a byli to czasy zarôzki po wojnie, blank chopsko-chopske, bez kerychkolwiyk bezbolysnych maszinōw i szpricōw ze zniyczulyniym. Cobych niy pitnōł, mamulka bez côłkô drōga dziyrżiła mie za rynka. A szlichmy łoba pojstrzōd rōjinōw, ftore skłodali sie ze ciałōw pobulōnych i łozewrzitych do kostyrōw cegli chałupōw, ze łokiynnych rōmōw, kere sie do mola łozwiyrały i prosiyli nôs ło sparcie, i ze zdziwoczałych, wyrcōncych psiôkōw. Scharatane budōnki sztyjc leżeli po łobiōch zajtach szyrokij hulicy chocia już côłki nôrōd łodbudowôł swoja stolica, jak śpiywalichmy ze wywołanymi śpiywôkōma, i

chocia bylichmy szczysne jak nigdy do terôzka... można skuli tego, że ustalichmy głōdować... wojować? A można beztōż, iże niy mōglichmy tego gyfilu, tego uczuciô ze niczym porōwnać, bo niy szlo wrōcić sie ku przeszłōści i przinôleżało jedzinie przić przed sia, do przodku, wyrōmbować dźwiyrze i łokna we tyj czôrnyj jak ślōnski wōngel, szczysnyj przisziłości?
U tyj canarctki siednōłech na dziurawym zeslu, a mamulka cichuśko zaszła mie łod zadku i nôgle, łobiyma ryncami, ze stopierōńskōm siyłōm łozewrziła mi gymba i wrzeskła:
– Ani sie wôż mie bajsnōńć!
W te pyndy pitnōłech... Udało mi sie citnōńć i mamulce, i dochtōrce...

Na drugi dziyń bōła ta samô lajera tela, co mie ta łoszkliwô canarctka, takô herod-baba przikнōłtlowała skōrzannym pôskym do zesla i wziyna łogrōmnucne cangi, srogachne klyszcze. Skuli mordyrstwōw, kere zrobiylichmy na sia bez wojna, moja kwia bōła ledwa ino flekym, klabustyrkym. Ale zdrada mamulki, jeji przyjńście na strōna wrōga podpedziało mi, ize wojna jesce niy mô szlus, niy mô fajrantu. Łostała ino przeniysiōnô do naszyj familiji, a możebne bali i we nasze wnōtrza (kaj pewnikym zamiyszkała tysiōnce lôt tymu nazôd), i ino niy poradzi sie doczkać na nowô przileżitōść. Można tak jak mamulka powiniynech, godzi sie, co bych podlôz ku Śmiyrci? Chycić jōm za gôrło i zniywōlić?

We mojij srogij izbie, na rōmie nad dźwiyrzami, styrcy Biblijka spōlczysnego skyptika – taki ci łogrōmnucny, niydôwno wydany we Oksfordzie, „Atlas ludzkiego ciała", kery ujawniô tajymnice kôżdego snôs. Richticznô biblija je kaj indzij, niy tak wysoko. Kej czowiek religijny zaziyrô nôradszij do gōry, a ślypia spuszczô jedzinie po to, coby poczytać Stary i Nowy Testamynt (lebo Koran a Tora), abo inkszô świyntô ksiynga, jô syjmuja ze wysokij rōmy „przewodnik po ludzkim ciele". Mōm stopierōńsko rôd zaziyrać durch, świdrzyć weźrokym we moja cygōńskô powiyrzchnia skōry, borować skukanô pod niōm prôwda. Wiyrzōnce gorko nôs prōbujōm przeprzić, co na łozajst prôwda je wysoko i tak daleko łod nôs, iże niy mogymy łōnyj uwidziec ani tyknōńć. Jô łōnym blank niy wiyrza. Łotwiyrōm atlas ludzkigo ciała. Przecamć tam, we pojstrzodku, je tyż łōnakô „transcendencyjô". Wiyrza, co szkartki Atlasu sōm jak łobchowane archiwōm polskij „bezpiyki": na łostatku ukôżōm wszyjsko. Łostali przecamć tak sklyjbowane, iże po łotwarciu ksiōnżki twōrzōm trziwymiarōwô figōra czowieka, niy ino ze skōrōm, nale i ze côłkim wnōtrzym: ze ćmawym, sztyjc klupiōncym syrcym, ze wypuklatymi ślypiōma, ze ftorych wartko łodpływajōm czerwiōne nitki nerwōw, ze ramiami łowiklowanymi żyłōma, choby to byli modre ujńścia gōrskich rzyk... Wiyrza gorko, co na tyj wnōntrznyj prôwdzie poradza postawić swoja chałpa.

Nō, dobra, niych i tak bydzie, nale uniyskōrzmy na pôra minutek ksiōnżki filozofōw kajsik na kraj, a bali i na ukurzōne dyliny. Kuknijmy terôzki na sia, na nasze już, nō ja, halaburdziate basiska, na pometlane zmôrscki na fresach i na tych usiotanych paciach, na naszô poniywōlnô lotanina za betkōma, na nasze kôżdydniowe krichowanie sie przed szefym łod ftorych to wandluje sie mocka

niyczystnô launa... Eźli niy rzyknymy wtynczôs: eeech tam, dopolōło już nōm wiyczne bycie sobōm, noszynie kieladziesiyńciuch (a bali i we niyftorych, corôzki czyńściyjszych cufalach we Hamerice i Ojropie cufalach bez sto) kilo samygo siebie. To wiyczne łodczuwani łodpowiydzialnōści za włōśne gupie myślōnki i uczynki. Dej Pōnbōczku yntlich niy-być-sobōm, zagrać blank niyłoczekiwanô rōla... abo pitnōńć łod sia na drugi kraj świata, a bali i we kosmos... eliż tym tuplym niy ło to wōm sie rozłajzi, wiyrne czytelniki science fiction?
Tak jak i łōne niy poradziōłech ściyrpieć sōm sia i wystawiōłech sie chopa, ftory umiyrôł; wlôzech mu pod sztepdeka. Tam we tych prykolowych lōntach bōłech blank isty, co nastympnô, richticznô, prôwdziwô rewolucyjô bydzie dziyłym indywidualistōw, kerzi niy poradzōm strowić samych siebie, tyj swojij, blank niy mōndryj przinôleżitosci i włōśnygo wizyrōnku we łocach inkszych. Kejech tak leżôł kole (takech sie to wystawiôł) umrzika mōgech yntlich ustać być sobōm, a napocznōńć być kôżdym snôs, choby piratym, ftory sie kolybie na ferdece czôrnego szōnera, czôrnyj lastkany pojstrzōd ciepłych weli szykownego poledniowygo morza... abo Chinczykym – ło jedyn ino łoka mrzik i już, już... miyszkōm we chałpie ze szpicatym dachym, eźli widzicie, iże mōm szage ślypia i żōłty haut (przecamć leberka mie już skorzij targali lecy kedy)... aboch je ci łoblygany bez spragniōne miyłōści, pragliwe przōniô dziołchy − łogrōmniastym Murzinym...
Coby ustać być sobōm, zgōdza sie być bali i Śmiyrtkōm, kero kajsik we Skandynawiji je... chopym, chocia to je moc procne dlô Polôka, do Ślōnzôka. A możno naszô polskô Śmiyrtka je jednakowōż „rasistkōm", na sprzyk powiarkōm ło łōnyj sprawiydliwym, dymokratycznym charaktyrze. Dlô Słōwianōw (a w tym i Polôkōw, i Ślōnzôkōw), kerzi dobrze miarkujōm czego sie idzie spodzioć po babach, je ci Łōna ajnfachowōm starōm babōm ze siekōm, ftorô przetwiyrô sie ze ciynżobōm po polach-lasach, juzaś dlô miyszkancōw germańskim ziymiōw je galantnym chopym, ftory grajfnie wygôszô życie we srogicjh miastach i paradnych kurortach... beztōż tyż Polôki ftore szukajōm babōw niy poradzōm spokopić rōli przepiyknego i caubrownego Tadzia ze nōweli Tomasza Manna „Śmierć w Wenecji" (niem. Der Tod in Venedig)... i blank niy wiedzōm, jak blisko je łod Tadzia do TOD!
Polôki, Ślōnzôki uczcie sie cudzych lynzykōw!

Tak ci sie Augustowi wszyjsko belōntało we palicy, nale śnik niy przilazowôł za żôdne szace. Dziwoke bōło to, iże dziyń, dwa po śmiyrci umiyłōwanyj Hildy, Augustowi przyszli na pomyślōnek szkōlne spōminki. Byli to szkōlne spōminki pierōnym starego knakra. Chocia za łoknym śniyg i letki mrōz August we palicy miôł latowe łobrôzki ze łōńskich, pierōnym dôwnych lôt. Szlus tydnia, dziecka i modzioki we tyn piōntek pyndalujōm łostatni rōłz do szuli, a łod soboty bydōm ci już mieli laba, bydōm mieli feryje na kere – jak zawdy – bez côłke dziesiyńć miesiyncy niy poradziyli sie doczkać. Łostatnie blumy bydōm dôwać swojim

rechtōrkōm i rechtorōm za te dziesiyńć miesiyncy jejich utropy śniymi. A te, ftore przyniesōm do dōm fajniste cynzōrki, erbnōm (abo i niy) łod łojcōw jekesik szykowniste gyszynki (kej aby łojce mieli za co swojim dzieckōm te gyszynki sprawić).
I wiycie, tak mi sie zdô, iże chocia czowiek – jak to niyftorzi gôdajōm – bergami na szkoła kciôł ciepać (abo i ciepôł), to terôzki, po wieluch latach (u mie to już latoś piznie piyńćdziesiōnt piyńć lôt łod tego czasu), te dzieciynctwo, te siedym lôt we tyj mojij „Siedymnôstce" to tak, choby fto, tak prôwdōm ze bicyska szczelōł.− ślynczôł August. − I richtik czowiek, dôwniyjszy szkolôrz, pamiyntô ci ino tych nôjlepszejszych rechtorōw, ftorzi tak po prôwdzie możno i dopolyli, możno i dali festnô wyćwika, trzimali mores, uczyli zocy i reszpektu dlô mōndrości inkszych, nale beztōż tyż to robiyli, coby my na ludzi wylejźli, coby jejich nauka nōm sie we życiu na cosik przidała.
Jô tyż zawdy spōminōm i piyrszygo mojigo rechtora Richata Depty, Zwolińskô, i Skupińskô ze jeji (to już niyskorzij) chopym Balcarkiym, kery mie snochwiōł, cobych poszôł do szkoły muzycznyj, i gryfnô, modô rechtōrka, kerô mie wteda piyrszego zagranicnego lynzyka – ruskigo – uczōła, i kerô do dzisiôj lecy kedy sam u mie na Pniokach trefia. A wiela my ci za bajtli bez pôrã lôt uciechy mieli ze dyrechtorym dziołszynnyj szuli „Łoziymnôstki" – Mugenschnablym, kery gryfnie dudlōł na krzipkach, a nôs pachołōw brôł we pole (kole szachty), coby my mu pōmôgali przi łoraniu (do tyj łoraczki to ci miôł dwa gryfne kuce, kere na placu wele szule sie chowali). A i ta jedna zôwistnô rechtorka, kerô mojij mamulce dała skôzać, iże synek sie na gōrze we szkole we dochtora bawi ze starszyjszōm libstōm ze tyj dziołszynnyj szkoły. Abo, naszygo kapelōnka Wale, kery mi zakôzôł czytać „Przygody Dzielnego Wojaka Szwejka" a jô ci mu na łostuda podciep miyndzy łokna we klasie piyńciōrka biôłych myszōw. I bocza tyż, i niy jedna drugda płaczka skapnie, tyn czyrwiyń we kerym już na isto czowiek miôł ta podstawōwka zbyte, musiôł dalszij sznupać, co mu we życiu pomoge, co mu do lepszejszy fach do grace. I chocia niy wszyjsko wylazło tak, jak my sie kupōm ze kamratami ugôdali, niy wszyjskie dokwanckali my sie, dotrzimali do pynzyji (pynzyjô, pynzyjô, fto to kejsik mōg spokopić, iże terôzki bydōm chopy ino ledwo piyńćdziesiōnt lôt stare a już pynzjōnisty?).

Niy wszyjskie snôs sōm jesce wizgyrne, to ale te siedym lôt we tyj naszyj szuli, we tyj „Siedymnôstce", to na isto byli nôjlepszyjsze lata, a... kere sie na isto już nigdy niy wrōcōm nazōd, kere już śmiytli, pitli kajsik, łostali tam we zadku kajsik po drōdze, po ceście, za nami.

Zarôzki po drugij wojnie nasze łojce, i jejich łojce, piastowali plytnia taki polski „mit” – uważowanie, miyniynie ło tym, iże jejich dziecka bydōm dôwać se radã lepszij niźli jejich łojce, a potōmni, te nowe pokolyni bydzie żyć zbytkōwnij, barzij żyrōwnie niźli łōńske pokolyniô. We to już terôzki żôdyn tak prôwdōm blank niy wiyrzi.

Można mi żôdyn tak blank do łostatka niy uwiyrzi kej powia, co jô miôł zawdy dziosecko rôd pyndalować do mojij szuli, do naszyj „Siedymnôstki”. Szykownych rechtorōw my tam mieli, gryfne rechtōrki, a i zawdy cosik sie tam dziôło wicnego, interesantnego i takigo, co tyż czowiek aże do tych starych lôt boczy. Tyn piyrszy ślabikorz, piyrszô przeczytanô przedsia ksiōnżka, piyrszô libsta, piyrsze tańcowanie z dziołchōm, i piyrszô... cygareta. A na łostatek, kej my już wylejźli ze tyj siōdmyj klasy (wteda jesce tyż bez żôdnych, gupich jak fōnt kudeł „ekszperimyntōw” partyjnych ministrōw, podstawōwka zetrwała siedym lôt, a technikum niyskorzij – piyńć lôt). Spōminōm sie tyn łostatni rok we szuli, we podstawōwce. Czowiek miôł na isto pôłno rzić tyj szuli i tak po prôwdzie, to nôjlepszij by jakōm bergōm gruchnōł na nia. Kejech jô bōł blank mody kciôłech być już moc starszyjszy; kciôłech kurzić cigarety, kciôłech słepać gorzôła, kciôłech już zolycić i zadôwać sie ze dziołchami... Terôzki jeżech już moc zwiykowany, to kciôłbych być... jesce blank mody; kciôłbych jesce kurzić cigarety, kciôłbych jesce słapać gorzôła... i co to jesce bōło te trzecie? Ja, ja... Jô już na isto swoji we życiu przeszôł... przeszôł jô...
A dzisiôj? A dzisiôj festelnie żôl, uskargowni tych lôt, kere sie już nazôd na isto niy wrōcōm. I tyn jankor, iże za tydziyń już żôdne dziecka na szulplacu tyj mojij „Siedymnôstki” niy bydōm larmować, niy bydōm wrzesceć i niy bydōm sie fest chichrać na côłki karpyntel. Aaaa, co tam. Do dzisiôj nôjredszij jesce spōminōm − medikowôł August − fajrant roku szkolnygo sprzed piyńćdziesiyńciuch piyńciuch lôt i tyn srogi fajer. Moja Mamulka robiōła we takim jednym katowskim werku i beztōż my ze bracikiym mogli napytać kamratōw i frele ze dziołszynnyj szkoły na takô balanga dō nôs do dōm. Wiycie na takô, jak to we śpiywce Zynka Laskowika (moje dwa richticzne kamraty do kupy ze Bogusiym Smolyniym) ze tego ci poznańskigo kabarytu TEY:

„Starych nie ma,
chata wolna,
oj, będzie bal,
oj, będzie bal ...”

Nō, i te piyrsze kusiki kajsik we antryju, we siyni. Mie ci taki fal trefiōł, iże chnet bych ślyp przi tyj balandze straciōł kejech grajfowôł jednyj dziołszce (Lila

łōnyj bōło) do sztrymfōw a łorôz ci mie bez pysk prasknōł jeji sztrōmfhalter. To ci ludzie bōł dziepiyro tyjater!
Krōm rechtorōw, to mieli my jesce bez pôrã lôt we szuli naprôwdy roztomiyłych kapelōnkōw. Nôjbarzij to byda boczōł ksiyndza Ignaca Szpunara, kery symie kapistranta we naszyj „Jōzefce" zmachlowôł, a kerymu sie zemrziło tyż tak jakosik we czyrwniu jedynôście lôt tymu nazôd (miôł ci ino siedymdziesiōńt szejść lôt). Bōł ci Łōn u nôs na farze jekesik trzi-śtyry lata wteda, kejech już pyndalowôł do podstawōwki. Pō niym prziszôł dō nôs kapelōnek Wala, ftory miôł polipy we nochôlu i krzōnkôł choby nō... niy rzykna jak. Śniym toch ci miôł łostuda (a jesce wiynkszyjszô – moja Mamulka).
Nale, podle raje. Jô miôł pierōnym rôd czytanie. I kej żech wszyjskie ci tam Morcinki i inksze take przeczytôł, wziōnech sie do lepszyjszych buchōw. Ło „Trzech Muszkieterach", łо „Hrabim Monte Kristo", ło tych ci roztomajtych „Potopach" i takich tam jesce „niywinnych" niy byda gôdôł. Jô sie wziōn za blank, ale to blank inksze. A, iże nasza biblijotykôrka ze Łogrodowyj (ja, ja, tak sie dôwnij ulica Kalidego mianowała) bōła deczko ślepawô i niy poradziyła spokopić wiela jô mōm lôt, toch poradziōł do dōm przismycyć i „Nana", i inksze tajle tego Ymila Zole, ło kerym moja Mamulka tela ino wiedzieli, co łōn same świństwa ło babach szrajbuje. Do kupy z tymi miôłech ci rōłz we szkole „Przygody Dzielnego Wojaka Szwejka". Ta ksiōnżka na isto tak mi sie zdała, takech jōm miôł rôd, iże do dzisiôj drugda, lecy kedy wrôcōm sie nazôd, choby do mojich modych lôt.
Tōż kej tyn ksiōndz Wala ujzdrził u mie tego Szwejka, chlastnōł mie dwa razy bez pychol, zebrôł mi jōm i kôzôł na drugi dziyń przijńść do szule ze mojōm Mamulkōm. Jakech sie niyskorzij zwiedziôł, wszyjsko to bez feldkurata Otto Katza, nôjbarzij napranego kapelōnka jakigo poradziōł tyn côłki pepik Hašek wysztudiyrować, wypokopić, a ku tymu jesce Żyda przekrzszōnego na naszô wiara. Do dzisiôj widza jesce tego szałszpilera, Rudolfa Hrušinskigo, kery grôł tego Szwejka, jak ci łōn napocznōł ślimtać, kej tyn felkurat mszô dlô wojôkōw łodprawiôł, i na kazatelnicy prasknōł bōł drzewniannego janiołka bez rzić, bo mu sie tyn janiołek ciyngiym zwyrtôł nałopak. Bōło ci tam we tyj ksiōnżce napisane, jedyn taki mōndry ałsdruk, iże:
„...ludzie ze côłkij Ojropy deptali nikej biydnô gadzina na rzyź, na wojna, kany łōnych wiydli masarze-cysôrze, krōle, prezidynty (...) a krōm nich, kludziyli jich tyż kapelōnki roztomajtych religiōw...". I niy gôdōm to skuli tego, iże nasze wojôki tyż tego Amerikōna u tych Araberōw we Iraku i Afganistanie hilfujōm,

abo hilfowali. Ino gôdōm to, co wiela mōndrygo ci we tyj ksiōnżce szło tak na isto wyczytać.
A fto boczy jesce jak tego Szwejka łodgrowôł we naszym katowskim tyjatrze sōm Kazimierz Brusikiewicz (dôwny byamter Malinowski ze „Podwieczorku przy mikrofonie)?
I to ci sie wszyjsko tymu naszymu kapelōnkowi Wali niy zdało, i beztōż tyż moja Mamulka musieli deptać do szkoły... tak po prôwdzie, niy bōł to piyrszy, ani tyż ci łostatni rōłz.
Nō, i cheba nôjdugszij tyż sie boczy kamratōw gynał ze podstawōwki. Choby takigo Jōłzla, kery terôzki niydownô, stary knaker, po napranymu uczōł swojich bajtli szczylać ze szlojdra do kopruchōw, bo mu sie zdało, iże to sōm agynty KGB. Zatym juzaś ukryńciōł łeb kokotowi, bo go kciôł przesztalować, jak kôżdy weker, na latowy czôs. Skuli tego wszyjske kury ze jejigo zegrōdkowego kokocińca furgali pod gipsdekōm choby szwalby. Barana łostrzig jak pudla a krowie posztrajchowôł kopyta nagellakym, coby gryfnie wyglōndała kej przijńdzie ku nij weteryniôrz, ftory miôł jōm zapłōdnić. I rzykna tyż cosik, co blank niy ma prôwda, iże ze inkszym czowiekym trza tak na isto weńkać faska soli, coby go gynał poznać. To ci je gynał taki sōm fiterglanc i jesce srogszy markiyrōng, jak rozum i mōndrość grajzikōw, i ku tymu tyż to, co czowiek sie zmiyniô, weksluje sie co wielaś tam lôt. Bo tak prôwdōm, to wszyjsko sie wiy, miarkuje sie wszyjsko ło cudzym czowieku na szlag, zarōzki łod piyrszego łoka mrziku, łod piyrszego wypedzianego słōwecka. Tak ci je naprôwda, nale ludzie ustali wiyrzić bali i samym sobie i swojim.... duszōm. I możno to, toć iże ja, je ci nôjgorszyjsze na tym świycie. Bo dzisiôj żôdyn niy je tak sztramski, coby ci poradzić, coby mōc uwiyrzić sobie. I możebne, co to je terôzki tyż ci dlō nôs nôjgorszyjsze!

Bez te wszyjske lata połozlazowało sie to wszyjsko bele kaj, ale nikedy, drugda czowiek sie spichnie ze starym kamratym, trefi kajś na sztrece i ino sie fest dziwuje po jakiymu tyn mô diosecko glaca, a inkszy juzaś siwiuśki choby jakô cukrowa. Musza tyż pedzieć sam ło takim jednym mojim trefie.
Tak jakosik na podzim spichnōłech sie ze mojim kamratym ze „Siedymnôstki", kery – jak to u nôs i bez szkoły bele ciarach we Polsce – łapnōł ci szykownô sztela bez jednego przociela na urzyndzie.
– Pyrsk Hanys. A dyć jô cie cheba juń rok niy widziôł.
– Anō, August. Fyrma, kaj razinku jô terôzki robia, machluje take ałsflugi bele kaj, coby my sie bździnka luftli i wszyjskie do kupy skamraciyli. To ci sie tak

sztudiyrowanie mianuje: „fachmańskô integracyjô”. Latoś to ci nôs wykludziyli na gōn do Afriki.
– Niy gôdej Hanys. Padôsz na gōn do Afriki? I tyś tyż bōł za jegra tam we tyj Africe? Nō, tōż łozprawiej, a wartko jak tam bōło.
– Co tam zadoś gôdać? Kej my już hań do tyj Afriki przifurgli, legli my z rańca na tyj Zaharze we takij dupnyj przikopie i wachujymy, kej tyż to możno jakosik gadzina sie pokôże. Narôz gawca. Antilopa. Jô gywera do ślypiōw, prasknōłech, antilopa szkopyrt i jô jōm do miecha.
Niy zetrwało pōł godziny a sam ci melô tiger. Jô flinta do slypia, prasknōłech dwa razy, tiger majtnōł yntka i jô go juzaś do miecha. Anich sie niy pozdôł a tu gawca: pyndaluje elefant. Na doczkaniu gywera ku niymu, prasknōłech ze łobuch rułōw łorôz i ...
– Hanys, Hanys, niy bydź przepadzity. Kej ty terôzki tyż juzaś wrajzisz tego elefanta do miecha, to niy szczimia i chlastna cie bez pysk.
Łōn ani niy myrgnōł ino gôdô dalszij:
– Nō, jô jak niy praskna ze tyj mojij tuplowanyj ruły miyndzy ślypia tego elefanta. I dej se terôzki pozōr... niy trefiōłech ci tego gizda.
Nō ale, tyż niyftorzi zalejźli blank daleko. Sōm po prôwdzie łoszkliwce, kere gôdajōm, co to bōła kōmunistycznô „indoktrynacyjô”, i ku tymu nôjgorszyjszy czas (bocza, kej we 53 kojfnōł Stalin, kajsik kole gyburstaku mojij Mamulki), ino niy dlô tego, co na isto kciôł kimsik łostać. Ło niyjednym tyż idzie pedzieć: świnia, ftory wczorej jesce bōł kamratym...

Ze tych mojich podstawōwkowych, naszych kamratōw, to nôs ci poruch inżiniyrōw bōło, jedyn oficyjer Fredek, kery przed śmiyrciōm wyglōndôł nikej liter na trzech tela, co.... dwiuch niy prziszło! A i znôd by sie i taki, ftory sztyjc mô takô fresa, choby ciyngiym na gōwno gawcōł ... aaaa i ... co tam ... chnet ci wszyjskie na ludzi wyńszli. A iże terôzki corôzki gorszij jim tyn żywot ślatuje, corôzki mynij majōm do pedzyniô, a i gyhalt bywô, co na medikamynta betkōw niy styknie, to tak do łostatka niy idzie pedzieć, iże bōło źle. Chocia tyż ci sie trefiyło, iże znôd sie rechtōr łoszkliwiec (bōł taki jedyn gorol – Łatacz sie mianowôł), kery poradziōł i bali fyjderkastlōm prać nôs chopcōw, abo po rzici, abo po gracach.
Ino, co wteda jesce Mamulki i Łojce trzimali sztama z rechtorami, i niy bōło gôdki ło procnym dziyciynctwie, kej jedyn ze drugim najduch nachytôł pôskiym po zadnij tajli we galotach.

Modziokowe lata, modziokowymi latami, nale August sztyjc żyje tym, co sie stanōło ze jejigo Hildōm. Sztyjc i jednym ciyngym łozpamiyntowôł te niygryfne stycznōwe dnioszki. Sztyjc...
Wrōłz, spōlnie ze wiykym przilazuje doświadczyni, wekslujōm sie blank nasze prijoritety. To, iże sie starzyjymy niy łoznaczô jednakowōż, iże mōmy ustać korzystać ze życiô. Bez zglyndu na wiyk, styjc mocka dobrego moge sie przitrefić. Fōrt mogymy być aktiwne, być ririg, dōświadczać nowych zachōw, ryjalizōwać nasze plyjny...
Ludzie ze wiykym niy stôwajōm sie lepszyjsze, stôwajōm sie ino szprymniyjsze, zwyrtniyjsze. Kej jeżeś czowieku straszyjszy i mōndrzyjszy, to na isto blank niy przestôwôsz łobrywać krzidełek muchōm, ganc ajnfach poradzisz wypokopić lepszyjsze grōnty, coby to usprawiydliwić. Czôs nigdy niy czekô, niy zwôlniô, niy brymzuje ani tyż niy zawrôcô swojich wajzrōw. Korzystej czowieku z niygo a ku tymu ze tego, co môsz. Docyniej, wōż se bliske ci łosoby pōki jesce sōm i pokiyl je ci chopie dany tyn czôs!
Wōndy, rany a zraniynia gojōm sie, nale dziynka nim czegosik sie czowieku uczysz, czegosik sie naumiysz. A juzaś nastympnōm razōm niy dôsz zwōli sie tak blank letko ukrziwdować (...).
A eźli niy podjimôsz kolyjnyj walki, gyfechtu? (...). − To znaczy, iże rany na nic sie niy przidali i byli jedzinie bezzynsōwnym bōlym. Jednakowōż gupio ździebko je tak ciyrpieć po darymnicy, nō, niy?
Śmiyrć zawdy je niy na miyjscu i zawdy niy w pōrã, niy w czôs − za gibko, za wczas, za nôgle, niy kej potrza. Dopôdô po robocie, po śniôdaniu, po łobiedzie, przed kōmpaniym. Przilazuje we szczwôrtek a przecamć mōgłaby przijńś we sobota... Niy pytô, niy uprzydzô, niy dyszkutjyruje.
Przilazuje i łostawiô bōl. Bōl, kery ukōjić mogōm jedzinie spōmniynia...
Wrōłz, spōlnie ze wiykym przilazuje doświadczyni, wekslujōm sie blank nasze prijoritety. To, iże sie starzyjymy niy łoznaczô jednakowōż, iże mōmy ustać korzystać ze życiô. Bez zglyndu na wiyk, styjc mocka dobrego moge sie przitrefić. Fōrt mogymy być aktiwne, być ririg, dōświôdczać nowych zachōw, ryjalizōwać nasze plyjny...

XVIII.

Nō, tōż mōmy już gryfny kwiyciyń, miesiōnc ło kerym ci kajniykaj gryfnie gôdali: „łżykwiat” abo „łudzikwiat”. Sōm to take norōdne miana: u nôs mało fto ło takich mianach miarkuje. Ale już sie tyn kwiyciyń sam dō nôs przikulwitoł i łod prima aprilisu go już mōmy. Niy ino ło śmiyrci medikowôł bez łostatni czôs August. A, iże przikulwitôł sie kwiyciyń to tyż i wiesna côłkim pyskiym, i jak to kejsik na wiesna bōło, polekutku wylazowali na sztreki roztomajte miglance, kōndy i wigyjce. Terôzki to możno już niy tela, ale juzaś idzie niyftorych, jak za starego piyrwyj, ujzdrzić.

Boczycie jesce naszego szykownego i wicnego warszawskigo szałszpilera, kerymu sie zemrziło siedym lôt tymu nazôd – Jarymy Stępowskiego? Ja, ja, pewnikiym pamiyntôcie, i jesce Jejigo gryfne i szpasowne śpiywki. Choby ta ło warszawskim szlajfiyrzu:

„No i puszczam maszynerię moją w ruch,
Moim iskrom gwiazdy mogą pozazdrościć ...”

Łōn to wiskôł pierōnym dôwnô, możno jesce przed wojnōm (abo zarôzki po tyj drugij wojnie). Takich szlajfiyrzōw mocka tyrało kejsik po naszych placach i kole naszych familokōw. Łajziyli te istne po placach ze swojōm szlajfmaszinōm na puklu i już ze daleka szło usłyszeć wołani: „Noże szlajfuja, noże, nożycki szlajfuja!” Zarôzki tyż wszyjske baby we tych naszych familokach, wszyjske ci nasze starecki, mamulki i babecki sznupali wartko wszandy po szuflôdach i szuflôdkach, kajsik we kuchyniannych stołach, we byfyjach coby nojść bele jake pitwoki, bodzioki, gnypy. Hledali we szuflôdkach nyjmaszinōw, zuchtali tyż we kastlikach do szyciô, eźli niy ma tam jakisik szerōw, nagelszerōw, kere by sie nadôwali do szlajfowaniô. Nôjwiyncyj przi tymu uciychy mieli dziecka ze takigo familoka, kere wypolali ze siyniōw ze tymi pitwokami i nożyckōma w gracach. A tyn côłki szlajfiyrz stawiôł ta swoja maszina, giyrōm deptôł takô srogô drzewnianno pyndala, szuszczōł, szumiôł skōrzanny pôsek, kery ci mu napyndzôł szmyrgel, a tyn juzaś fyrtoł, a spode noży, pitwokōw, nożycek furgali, pyrskali szarłatne fōnki, cołkie sztrale tych iskrōw. Byli ci te fōnki na isto tak gryfne, take szykowne i blank niyszkłōdliwe, choby wōnderkerce, choby godne zimne ògnie. Bajtle mieli festelnô frôjńda przelecieć bez te fōnki, bez tyn iskrowy sztrōm i poczuć na sagich szłapetach pieślawe żgacki, sztichy ze tych iskrōw. Stare ludzie rzōndziyli, iże szpluchtanie sie we takich iskrzannych sztrōmach garantiyruje i zapewniô duge i zdrowe życi. Tego sie już terôzki nikaj

niy ujzdrzi, niy uwidzi sie i niy usłyszy tego szykownygo sznapsbarytōna chopa, kere deptôł zmiyrnie po tych wszyjskich naszych familokowych placach. Inkszym bōł juzaś chop, kery tyż deptôł po naszych placach tela, co ale robiōł cosik blank inkszego. Łōn juzaś wrzeszczôł na côłki karpyntel: „garce drōtuja, garce! bōncloki, szkorupioki drōtuja!" abo inakszij: „garce lyjtuja, stare garce, miski i inksze blaszôki, roztomajte blachōwki lyjtuja!" To wrzesceli take ci wandrowne placowe ślusôrze, blachôrze abo szkorupiôrze. Wtynczôs jesce, zarôzki ci po tyj drugij wojnie światowyj, we wszyjskich sam u nôs chałpach na Ślōnsku dożywali łostatnich swojich dniōw połostawiane kajsik we szranckach stare bōncloki, żuroki, gliniôki, szkorupiôki, roztomajte jesce garce, kastrole na pranie, gorczki i pioczki po ōmach, i inksze litroki, pōłlitroki i co tam jesce sie we kuchyniach przidało. Przeca nasze starki i mamulki ciyngiym tuplikowali, iże ino we szkorupiôkach udôwo sie richticzny łowiynzinowy abo kurzi rosōł ; przecamć tak prawiyli i Luca Ćwierciakiewiczowô i Marijka Monatowô. Te ci szkorupiôki spukali sie drugdy i wtynczôs trza bōło takigo drōciôrza. Łoplôtôł baniate bōnclokowe basisko gynał drōtowym neclikiym i juzas szło warzić ta nudelzupa, tyn rosōł jak Pōbōczek przikozôł, zocnie i na staroświycki szimel, sztrych. Do kupy śniymi, abo kole nich deptali placowe ślusôrze, kere lyjtowali abo nitowali blaszanne garce, blaszôki, kanki i co tam jesce. A côłke te larmo i butel dopołniali jesce mlyczôrze, kere łoznosiyli, smycyli flaszki ze mlykym aż pod same dźwiyrze pomiyszkaniô. To byli take gryfne litrowe flaszki. Jedne ze strzybnōm kapslōm – chude, ciynke mlyko, inksze ze goldowōm kapselkōm – tuste, fest fetowne mlyko.

Piyrwyj to nasze starki, mamulki mieli rade (a możno tak bōło lepszij dlō nich) robić szykowny forant na zima. Nôjważniyjszo przi tymu bōła kwaszōno we faskach kapusta tela, co przodzij niźli sie takô dymbowo krowa blank do połna narychtowało, trza bōło skrōnżać ze dwa-trzi miechy tyj kapusty. I beztōż tyż szło uwidzieć jak po sztreklach, hulicach i placach deptôł chop ze takōm maszinōm do krōnżanio kapusty, ze takōm krōnżownicōm na puklu. Ale byli tyż i take, kere zicli sie na ryczce kole familoka i doczkali na ludzi, kerzi kcieli takô maszina za pora złociokōw (na godziny) borgnōńć. U nôs na Krojcce bōł to stary Jelonek we diosecko maszkytnym, wicnym ale i paradnym hucie, i to łod niygo tatulek zawdy przismycyli ta maszina do krōnżaniô kapusty. A na łostatku to my, bajtle mieli nôjwiynkszô uciycha przi folowaniu kapusty do faski i przi jeji deptaniu. Te, kere mieli gryfne, suche i zimne pywnice, trzimali tam te dymbowe krowy. I co pôra dni łajziōło sie tam do tyj pywnice, coby pościyrać szuminy ze dekla na tyj fasce, łoszpluchtać gynał dekel i te bergi, granicioki,

kerymi byli przyciśniōne te dekle na kapuście i niyskorzij szło sie szluknōńć deczko tyj maszkytnyj kwaski ze kapusty (starka zarôzki tyż dolywała zimnyj przewarzōnyj wody). I tyn ekstra, zuperfajnisty cuch tyj zakiszczōnyj kapusty. Wszyjske ludzie niy ino we Chorzowie mieli rade takich chopōw, kerzi fyrtali tyż po wszyjskich placach, po wszyjskich naszych hulicach ze srogim gysztelym na puklu we kerym miôł roztomajte szyby. To bōł szklôrz. Kej my ino za bajtli, za śpikoli wytrzaśli kajsik szyba we łoknie przi fusbalowaniu, to zarôzki mamulka wołali szklôrza, coby ta szyba wrajziōł tela, co skorzij nazwyrtali nōm po rzici za te wytrzaśniyńcie. Nôjrichticzniyjszy szklôrz, kery na tych swojich placyskach targôł tyn drzewnianny gysztel ze pôrōma zortami szkła rycôł tyż na côłki karpyntel: „szyby wrajzuja, szyby kituja, szybyyyy ...". I taki szklôrz miôł cosik, co nōm za bajtla blank niy dowało we nocy nynać, co my ino mōgli sie forsztelować, wystawić kej sie przeczytało jakiesik ksiōnżki ło afrikanskich dziydzinach, ło roztomajtych zabranych Araberach, Szejkach i inkszych takich ałslynderskich bogôczach. Tyn szklôrz miôł ci DIJAMANT ło kerych to my dijamantach czytali we roztomajtych breweryjokowych rōmanach.
Kej my tak medikowali ło tych dijamantach doczkali na nôs łodkrywcōw zacałbrowane światy, dziydziny. Ja, te dijamanty przinależeli tak na isto – i gynał ci my to miarkowali – do blank inkszego świata. Czekali na nôs, na tych łodkrywcōw, znacy nôs jesce śpikoli łozczytanych we tych przedwojynnych, i powojynnych powiyściach dlô modziyży kajsik pod blank cornōm pierzinōm afrikańskij abo indyjskij ziymi. We śniku łoglōndali my, poradziyli my na isto ujzdrzić te sztramskie gałgōnie, halsy i rynce afrikańskich abo hinduskich ksiynżniczkōw, kaj te dijamanty fest ci szklyli i mechciyli, a nōm sie zdało, co my sōm jakie ksiōnża ze paradnymi hutami ze pawiymi piōrami na palicach, kere sie fest ringujōm ze wszjskimi naobkoło ło te gryfne i szykowne dziołchy. I kej po takich snikach przilazowali my na plac, kaj razinku wprowiôł we rōmy te swoji szyby szklôrz, to gawcyli my choby zacałbrowane, jak tyn jejigo dijamantowy kōnszczek łostawiōł biôłô piska na tyj śklannym tafelu i ta plata, kej jōm tak opaternie klupnōńć, łodpyrsknie łod reszty gynał tam kaj kciôł tyn szklôrz. I zawdy to gynał, prawie sztimowało do rōmy wypraskniyntego łokna. Kejsik niy bōło takich modernych szybōw jak terôzki: „hartowanych", pancyrnych, klyjbowanych, tuplowanych i jakich tam jesce. We chudobnych powojynnych czasach ludzie sztiklowali łokna, szyby we łoknach, i bōło i tak poniykedy, co bez pojstrzodek łokna szła piska ze tyj sztiklowanyj szyby. A te wizgyrne chopy, te szklôrze wsmycali do chałupy, ciōngnōł za niymi letki cuch fyrnajsu – cuch szklôrzowygo kitu. Terôzki już ganc gynał niy miarkuija eźli to

beztōż, co ze kitym bōła biyda, bōło go knap, abo skuli ksiōnżki napisanyj bez Ferenca Molnára „Chłopcy z Placu Broni” (hehehe, tam ci bōł taki gryfny Klub Przeżuwaczy Kitu) – to te tuste, fetne miyntke i biôłe ciôsto zdôwałô sie nôm czymsik wziyntym, jakimsik majlandym dlō nôs lojfrōw i łebōni. Kej już keryś wycyganiōł łod tego szklôrza kłopeć tego kitu, mōg ci go przekajplować i za pora miydziannych klepokōw, kere po wyfilcowaniu łyskali tak, choby byli goldowe. A juzaś wszyjske łochyntole, kajsik na szpilu, na AKS-ie abo na RUCHU poradziyli ryceć na chopa, kery styrcôł przed niymi i zawôdzôł przi kibicowaniu: „A pōnknij ty sie mamlasie, abo zicnij, bo przeca twōj łojciec niy bōł ... szklôrzym !!!”

Inkszōm zortōm chopōw, kerych już niy ujzdrzicie terôzki na naszych sztrekach i cestach za tela (uchowali sie jesce kajsik we Świyntochlowicach, we Rudzie Ślōnskij kole grubōw) sōm fōrmony i inksze kuczery. Fōrmōństwo to bōł kejsik jesce za starego piyrwyj fach, kery przelazowôł ze łojca na syna i dalszij. To byli ci roztomajte ludzie ze szarłatnymi łod wiatru fresami i kicholami. Po tych ci naszych sztrekach, farbanach flostrowanych graniciokami, po starych jesce holcwegach (takich drōgach, kere miasto asfaltu i tery na bergach, mieli ci take drzewnianne kōły wtłōcōne w ziymia). Tymi hulicōma ciōngli roztomańte fōry, plaskate rolwagi ciōngniynte bez – i sam dejcie terôzki pozōr bo tuplowanie niy byda gôdôł – cheba nôjważniyjsze kōnie perszerōny (to idzie ze francuskigo La Perche), ruskie kōnie włōdzimiyrskie, ynglickie „suffolki”, kōnie holsztyńskie ze Schleswigu, szwajcarske kōnie freibergerske (ze Franches Montagne), norwyske kōnie ze doliny Grundbrandsdal, polskie kōnie sztumske, sokōlske i cheba nôjważniyjsze sam u nôs na Ślōnsku jesce łod napoczniyńcio fedrowania na naszych sam we łokolicy grubach – brabancke **belgijoki**. Te perszerōny mieli ci festelnie łobrośniynte szłapy na spodku i beztōż wyglōndali chnet tak, choby ci byli łoblecōne zyjmańske galoty.

Krōm fōrmōnōw abo kuczerōw, byli jesce przed wojnōm (możno i po drugij wojnie, ale jô już tego niy bocza) wōzkorze, kere ciōngli swoji wōzki bele kaj po prziłogach, i kere ku tymu tyrkotali, hurczeli, kolybali sie na wszyjske zajty po tych bergach na cestach. Wōzkorze to byli nôjczyńści chopy żylate, norymne ale i dychawicne, stare, łо posmorszczanych jak rozinka i blank cerwiōnych, szarłatnych ze wysiyłku, ze ansztryngowaćniô sie fresach. Dziyrżyli sztram ojka, dyszliki tych wōzkōw a posprzyk klôty wrzinała jim sie parciannô szora. Przed samōm wojnōm to szło jesce uwidzieć i take òbrôzki, jak zarôzki za tymi wszyjskimi fōrami abo za tymi wōzkami, kere ciōngli wōzkôrze szli, deptali po

malušku te, do kerych tyn przewożōny towôr przinoleżôł. Szli i wachowali, dowali pozōr, a kej ci już cosik ze tego wōzka abo rolwagi śleciało, to zarôzki sprzyntnie zbiyrali wszyjsko ze ziymi. Kejnedy byli to i małe kōnski wōnglo, kerych tak by tak we flapsie, we marasie bez zima łostowało sporze, iże i inksze ludzie, kerym bōło możno i za knap pijyndzy, to tyż mōgli cosik nazbiyrać. Take fōrmony, to kejsik mocka poradziyli bez cołki dziyn przidubnōńć. Gôdało sie, co łōni nynajōm na pijondzach, chocia jô tam za tela w to niy wiyrza. Ale byli take, kere po côłkim dniu kuczerowaniô szli sakōm-pakōm kajsik do kaczmy poblisku i tam dziepiyro skazowali, na co jich stôć. Sztalowali jôdło, piwo i gorzôła. A kej jesce trefiyli do szynku kaj grała muzyka, to niy rôz muzykańciô niy mōgli ze graniym dlō nich nastyknōńć. Te klezmery (tak sie na ta muzyka gôdało) skorzij deczko drzymali kajsik we winklu a dziepiyro jak przilazowali fōrmōny, kucze wylazowali pomalušku i brali sie do graniô. Te kuczery juzaś przi halbie, ajsbajnie ze kiszczōnōm kapustōm i ziymiôkōma, wiskali sie te wszyjske moderne wtynczôs śpiywki i podwiyl ci sie blank niy sfalyli, niy skulnyli pod stōł, wszyjske mieli cosik dlo szpasu. Kôżdô dziylnica miała tych swojich fōrmōnōw, kerzi ludziōm wōngle wojziyli (poniykedy to i ściepowali do pywnice). Jesce blank po wojnie, jakech jô bōł bajtlym, śpikolym, to sam u nôs byli take wywołane familije fōrmōńskie jak: Hample na Bytōńskij, Cioski ze Listopada, jak Sadowskie, Ceglarskie, Wajndlichy na Bismaringu abo Myrkwy ze Świdra. Nō ale, nôjważniyjsze fōrmōny, te ze nôjsrogszōm u nôs wszyjskich wziyntościōm, nôjwiynkszym moresym, to byli te, kere kuczerowali lajchynwagynami, kere wiydli naszych Chorzowiokōw we ta łostatniô drōga, na smyntôrz. U nôs taki nôjbarzij wywołany ansztalt „zakład pogrzybowy” miała starô Gabryśka na Grunwaldzkij. Jak jeji kucza zaprzōngnōł ci do tego srogigo lajchynwagyna dwa (dlô niyftorych, fest zabranych, to i śtyry) côrne kōnie ze szykownymi fyjderpuszami na gowach i côrnymi dekami na puklach, to aże bōła uciecha gawcyć na taki pogrzyb. Myrcik (jesce wtynczôs mody karlus, chocia mi sie zdô, co łōn zawdy bōł jednaki) ze krziżym na przodku, dwa kapistranty, kapelōnek abo i sōm farorz, kejnedy tyż i dmuchocze, a na tym lajchynwagynie na wiyrchnim gysztelu, na kōźle siedziôł paradnie tyn wywołany kuczer tyż ci łobleczōny blank na côrno. Po łobiuch zajtach tego „karawanu” szli jesce paradne lajchyntryjgry (śtyruch abo szejściuch chopa). Nō, płaczka sie we ślypiu kryńci, jak sie to cowiek spōmni.

Ze inkszych juzaś fachōw to byli tyż u nôs (i niy ino u nôs) i to łod zawdy we wercie – stolôrze. Sōm miarkuja cheba ze trzech: jedyn na Ligōnia i dwiuch na Krziżowyj. Tyż to bōł gryfny fach, kerego – takigo richticznego, prôwdziwygo

stolôrza – już terôzki sie tyż cheba nikaj niy nojńdzie. Abo, do niydôwna jesce, chopy, kere sie szewiectwym zajimali. Bōło jich sam kole mie we dziylnicy poruch. Wiela łōni sie naflikowali, naflekowali, nałotali, tych starych, styranych i zdziadowanych charbołōw, koperetli, lakszułōw, sztibli i inkszych ci jesce szkarbołōw, kej sklapniynte i pokyrczōne siedzieli na tych swojich zydelkach przi drajfusach, kopydłach, ze prawidłami abo pociynglym w gracach, i ze teksami, kołkami i krōtkimi szpyndlikami w gymbie. Sōm jesce terôzki razinku boczã, spōminōm sie jednego istnego, kery zawdy ci miôł charboły take stare, choby w nich jesce świynty Jōzef deptoł! Jak we powiarce, iże szewiec we dziōrawych szczewikach łamzi.
Do dzisiôj jesce idzie trefić (i mało to miarkuje co łōn je) jednego szwieca ōłatego Stanika, jak na kole pyndaluje do zegrōdkōw. Terôzki szewiec to na isto niy je fach dlô modego karlusa, chocia juzaś, i to ale corôzki czyńścij, ludziska niy poradzōm sie lajstnōńć nowych szczewikōw i chyntnie by te swoji stare charboły jesce do szewieca zaniyśli do reperōnku. I niy gôdôm sam ło tych, kerzi sie poradzōm lajstnōńć szykowne, sztramskie lakszuły.
Bez cołkie tyż lata nôjważniyjsze we wszyjskich lepszyjszych (a drugda i we gorszyjszych) szynkach, kaczmach, kafyjach byli „babcie klōłzytowe". Ludzie, to ci byli na isto ważne perzōłny tela, co blank niy jakiesik tam take ważne choby magiwyrfle we mlycznyj zupie. Gôdali na nie haźlikowe ōłmy abo tak jakosik, bo zawdy to byli stare baby. Niyftore to jesce sie moc ajnbildowali, niyftore byli ku tymu wysztrajchowane choby yjlzokel we knapszafcie. Żôdnô śnich tyż sie niy przizнowała doswojigo inkszygo życiô. A wiela szło sie łod nich dowiydzieć, wiela łōne miały do łozprôwki, wiela łōne tak na isto na tym świecie przeżyli, to ino sōm Pōnbōczek dobry miarkuje. I to tyż ino tak gynał poradzi spokopić tyn, kerymu pōł życiô (tak jak i mie) śleciało, przetrôwiōło sie we roztomajtych festelnie szykownych, i tych mynij sztramskich szynkach, kaczmach, restōłrantach. Te klōłzetfrele, te haźlikowe ōłmy zeszlōndrôł, spłōkôł wartki sztral historyji, kej prziszôł na nôs wszyjskich taki czôs, kery my już ci pewnikym i gynał utōnkali we haźliku, a jesce niy spuściyli do łostatka wody. Terôzki to te wszyjske haźliki we nôjgorszyj razinku gospodzie sōm szykownie wykachlickowane, wypucowane, wyglancowane choby w lazarycie. I niy trza nic bulić, żôdnego bali i ceskigo, klepoka cy fyniola. Do czego ci to doszło? A przeca taki terôźniyjszy aptryt to niy zyngruba ino richticzny haźlikowy ałtōmat, kery niy spokopi, niy wysuchô przecamć żodnego łozżôlōnego, zgorzkniyntego kōntmana, kery wzdychô nad swojōm dolōm łożyroka, nad pofyrtanym bez gorzôła losym naprańca. To ino piyrwyjsze klōłzemutry poradziyli z janiylskōm

zmiyrnościōm dować pozōr na to, co kôżdy napraniec we tyj gorzôle fandzoli, mamro ... a i poniykedy łoberwany knefel przisznajdowali, sznuptychla po żiganiu łoszpluchtali i co tak jesce ...
Nale ..., krōm starych babōw byli tyż tam jesce, robiyli za te klōłzetfrele chopy, ale inakszij niźli baby, byli to nôjczyńścij mode karlusy. Take, jak terôzki sōm we wszyjskich diskotykach za tormanōw. Można i sztudynty, a można tyż i jakiesi bizygōny abo luftinszpektory. Znôłech ci jednego takigo, kery – jak mu sie wciepło na tablet, abo do gorczka klepoka – wzdychôł po cichuśku:
– Nō, jesce dwiuch-trzech takich i bydzie na piwo.
Opaternie spytôłech sie go kejsik:
– A wiela to chopie môsz takich kōntmanōw kożdydziyń?
– Aaa, na jakiesi siedym-łoziym biyrōw styknie!
Byli jesce i inksze, mozno niy fachmany, ale ludzie, kere fyrtali po chałupach, wszandy tam, kaj bōł gaz i gazcyjlery na mince. Fto to jesce dzisiôj boczy? Ludzie, i to we starych jesce familokach (choby u nôs we Chorzowie na Krojcce) mieli pociōngniynty gaz, ale kej sie go kciało łoświycić, trza bōło przodzij wciepnōńć do gazcyjlera take mesingowe mince. Rôz na miesiōnc przilazowoł chop ze gazownie, wyciōngôł te wszyjske wciepniynte rajn do gazcyjlera mince, rachowoł i kalōł je kōmornikowi łod nowa, coby ludzie mōgli juzaś bez cołki miesiōnc na tym gazie warzić. Take gazcyjlery na mince jô jesce pamiyntōm u mojij starki Klary. Kej sfinyli tyn krzeft za tela niy miarkuja, bo za modzioka miôłech co inkszego we filipie niźli starcynne gazcyjlery. Straciyli sie te wszyjske chopy, te wszyjske luftinszpektory, kere musieli deptac po teluch sztokach, po teluch chałpach; można poszli na pynzyjo, abo erbli kindygōnek i łostali elwrami? Ło jednym takim istnym (Erwin sie mianowôł) łozprawiali niyskorzij, co erbnōł łōn gryfno, szykowno robota ... piyńćset ludzi miôł pod sobōm ...
– A co łōn robiōł ???
– Anō, jak by to pedzieć ... siekôł trowa na kiyrchowie !
A sprōbuj ino znojść jakosi robota kej mosz już 45-50 lot i niy mosz przodnich zymboli !
Hahaha ... a chyciyliście sie kejsik na tym, iże łorôz wszyjske dni sōm dlo wôs blank jednakie, iże nic tak po prowdzie sie niy dzieje ino cowiek mô na puklu corôzki wiyncyj lôt i przibywô ci jich corôzki gibcij ?
Pierōnym dugo szłoby sam ło tych wszyjskich zaboczōnych fachach łozprawiać ale fto by tyż to na jedyn roz szczimôł? Przeca mōgbych sam jesce rzōndzić ło wiyjskich babach, kere załopatrywali nôs we miastach we miynso, łowiynzina,

wuszty, masło, biołô i świyżo kyjza, i lecy kedy – miōd ze swojich huli. Abo jesce tyż ło tych frelkach, kere bele kaj po składach mieli take norychty do chytanio laufek, maszek we hōłzynsztrymfach kej jesce nasze dziołchy, frele, babecki i baby niy nosiyli tych wszyjskich modernych hōłzynsztrymfōw we kerych lałfki, maszki już niy ślatujōm.
Gymża tak sie po tych mojich Pniokach, deptōm bele kaj i rozech trefiōł na dwiuch starych knakrōw takich bez siedymdziesiōnt lot starych, naszych werkowych pynzjōnistōw. Zicli sie tak sam u nôs na plantach na bance i tak sie tam bele co łozprawiajōm a tak po prowdzie jamrujōm jak to ino stare chopy poradzōm. Razinku usłyszôłech jak jedyn śnich gôdô:
– Wiysz Ernst, kejsik roztomajte ipty tuplikowali we telewizyji, iże jak bydymy stare, fest stare, to niy bydymy już MŌGLI !!!
– Ja, ja tak godajōm do terozka i cheba ... majōm prawie, prôwda?
– A, tam, cōżeś blank łogup, mie sie ino tak ganc ajnfach ... NIY KCE !
Wiycie, dziecka to majōm roztomajte marzynia. Jedyn kciôłby być fojermanym, inkszy wojôkiym abo policajtym. Jesce inkszy, można jakisik mōndrok, kciołby być politykerym abo cosik kole tego. Jô tyż za dziecka sztyjc medikowôłech, niy poradziōłech uzdać czy mōm łostać ministrym, czy kasprym (klownym). Łobrołech sie te druge, bo bōłech na isto słōsznym synkiym i tak ci mi do dzisiôj łostało.

XIX.

Jak tyn czas warto śleciôł. Jesce czowiek niy wylôz blank ze dzieciynctwa a sam już chop zwiykowany, stary knaker. Ale łod trowniola siedzi we czowieku moc zachōw, kere ino lecy kedy pokazujōm sie czowiekowi, ftorymu ci już dôwno pizło Abrahama. Mało kery, bali i ze starych purtōw boczy, iże we 1948 roku sztartła nôjbarzij wywołanô auducjô Radia Luksemburg, keryj szło, chocia procnie, posuchać kôżdô niydziela ło jedynôstyj na łodwieczerz, nō... we nocy. Łod tego tyż czasu wszyjske samtyjsze mode ludzie niy poradziyli sie doczkać słōwecek: „This is Radio Luxembourg" ftore napoczynali audycjô pod mianym „Top Twenty".

U nôs we Polsce ta mōłda napoczła sie pôrã lôt niyskorzij, bo tak ōngyfer wele 1956-60 roku kej to ynglickô wersyjô Luksymburga napoczła profitōwać na isto sakramunckōm kwôlbōm we naszyj tajli Ojropy.

Jak to szykowniście śpiywała kapela „Perfect":

„A w sobotnią noc
Był Luxemburg, chata, szkło
Jakże się chciało żyć!"

August miôł cheba ze dziesiyńć ino lôt kej usłyszôł piyrszy rōłz ło śpiywôku, ftory sie Elvis Presley mianowôł. Radia Luksemburg suchało sie na radyjoku marki Pioniyr abo Mazur-Lux. U Augusta jesce, po starce Anie, uchowôł sie taki przedwojynny radijok Elektrit Opera takô ci „zuperheterodyna" wyrobianô we Wilnie. Te ci to, co byli barzij zabrane poradziyli sie lajstnōńć Stolica (łod 1954r), fōnkgyryjt, radijok Śląsk ze platyszpilerym i UKF-ym (łod 1956r) abo nôjbarzij moderny radijok Bolero. Skuli tego côłkigo Elvisa Preslea toch nachytôł po pycholu łod farorza Jana Nity we mojij Jōzefce. − spōminôł August swoji kodziokowe lata. − Bōło to we 1957 abo 58 roku już po tym jak gruba „Wyzwolenie" sfinansjyrōwała sprawōnek kościoła, zamōntowanie takigo ci blank nowygo łoświytlyniô a nôrychtōw nagłōśniajōncych. Łod tego tyż czasu kapelōnki swoji kôzania prawiyli na kazatelnicy nale gôdali terôzki bez tyn ci mikrofōłn, niy musieli sie tak przi gôdce ansztryngować a bōło łōnych słychać we nôjdelszym kōntku kościoła. Nôs bajtli, wteda kapistrantōw, interesjyrowało wszyjsko, co wtynczôs bōło moderne, tym tuplym tyż i ta côłko nagłōśniajōncô anlaga, ta nowô insztalacyjô. Starszyjsze kapistranty napoczli zarôzki przi tych fizimatyntach festelnie majstōwać, fest kryńcić kōłeckōma, szaltrować bele co i łorôz poszłooo... i na tyn kościōł gruchła na côłki karpyntel śpiywka Elvisa Presleya „Hearthbreak Hotel" a zatym jesce „I Got a Women" tela, co ta śpiywka już do łostatka niy doleciała, niy nastykło czasu, bo do zôkrystyji wparzōł jak ściykły bul kościelny (ftorego my śpikole mianowali Hitlerym), wyszaltrowôł wszyjsko... co tam wyszaltrowôł? Wytargôł szteker ze sztekdōłzy i tela my mieli uciychy.

Tak po prôwdzie to dziepiyro kajsik kole szejśćdziesiōntego roku, po wyjńściu już ze podstawōwki napoczli my wszyjske suchać tego radyja nałōgowo a bez

łopamiyntaniô. Przecamć ludzie, to bōło jedzine zdrzōdło richticznyj muzyki, znaczy sie rock'n'rolla. Do Pioniyra a niyskorzij Stolicy zbajstlowôłech antyna, kerô miała kajsik kole piyńćdziesiōnt myjtrōw dugości (drōt szôł tak naobkoło dachu mojigo familika) ale za to jak ci bōło słychać kej Jimmy Sacille abo Allan Freeman napoczynali swoji: „This is Radio Luxembourg" a niyskorzij lecieli kōnski Roya Orbisona, Cliffa Richarda abo skorzyjszego Tommy Steele'a „Sining the Blues" abo „Rock With the Caverman".
Jô, i niyftore moje kamraty,− spōminôł dalszij August − to na tych audycjach Radia Luksymburg (już po szejśćdziesiōntym roku) uczyli my sie ynglickigo jynzyka a jesce niyskorzij zestôwiali my, puszczali na sztrich śpiywki ze tyj „Top Twenty" i drukôwanyj we Sztandarze Młodych listy szlagerōw Romana Waschki łoprzityj na New Musical Express.

Blank inkszōm zortōm bōła nadôwanô łod 1955r Rewia Piosenek ze Krakowa Lucjana Kydryńskigo. Napoczynała sie ta audycjô śpiywkōm „C'est si bon" Earthy Kitt. Na łostatku jesce napoczła nadôwać Rozgłōśnia Harcerskô (wele 1960r). I to we tych radyjach mōgli my, modzioki piyrszy rōłz usłyszeć Connie Francis ze jeji „Vacation", Brenda Lee, Chubby Checkera, Neila Sedaki, Ricky Nelsona abo tyż nôjbarzij wywołane śpiywki Presleya: „Love me Tender" lebo „It's Now Or Never". Nō i już chnetki pō nich: „She Loves You" Beatlesōw. Ku tymu jesce bez pôra lôt (ło łostatka szejśdziesiōntych lôt) fōngowali roztomajte platy na postkartach, ftore szło nagrać we Katowicach na hulicy Wawelskij. Nale, to już je blank inkszô, i na zicher mynij interesantnô, bôjka.
Te łocałbrowanie minyło, kej we latach siedymdziesiōntych naszô radijokowô trōjka napoczła nadôwać we sztereo i pokôzali sie nowe radijoki, platynszpilery i zatym roztomajte tōłnbandgyryjty na ftorych sie nagrôwało fōrt roztomajte kōncyrty ze miymieckij telewizyji. Nō, i śniymi do kupy przikwanckała sie ku nōm pornografijô.
Nale, kej tak kuknōńć do zadku, to mielichmy roztomajte cufale sam u nôs we Polsce. Przed tym wywołanym Październikiym 56r tyn côłki zeks, to bōł, poduk Gomułki, pierōnowo zgnity Zachōd. Przeca tyn łoszkliwy zeks to łodciōngôł ci bezmać modziokōw łod..."walki klas", łod jedzinyj słōsznyj liniji paryji. Byli przecamć wtynczôs tyż roztomajte akadymije i wiyczōrnice „ku ćci" a kejby już przisżło do tańcowaniô, to poduk zakōnu łodlygłōść miyndzy dziołchōm a synkami musowo bōła 20 cyntimyjtrōw (rechtory poradziyli miyrzić ci jōm myjtermasym abo linijôrzym). Bōło ci wtynczôs we Polsce blank ajnfachowo, zgrzebiylnie, hasiato i sztajfnie choby we sznōrowanym babskim żywotku. A sam ci łorôz te sznōrki, te szplatki pukli ze praskiym, kej 31 lipca 1955r (ja, ja bez siedymdziesiōnt lôt tymu nazôd) we Warszawie napocznōł ci sie taki V Światowy Festiwal Modziyży (fajrant bōł 14 siyrpnia). Cōż to sie wtyczôś we Warszawie wyrôbiało. Rzōńdziōł, reskiytowôł naszōm Polskōm jesce Bolek Bierut, ftory blank sie niy spodziôł takij uciychy we Warszawie (i niy ino tam). Na tych ci warszawskich hulicach łod rozwidnioka aże do szaroka na drugi dziyń sztyjc tańcowali we farbistym prziłobleczyniu modzioki ze côłkigo świata.

Wieluch uwidziało piyrszy rōłz Nyjgra żywego a i na bezrok niy ino tam ci we Warszawie narodziyło sie moc szekuladowych dziecek.

We 1957r warszawski Express Wieczorny łoznôjmiōł, iże bydōm piyrsze po wojnie welōnek Miss Polonia. Nôjprzodzij byli eliminacyje we Biôłymstoku, Bydgoszczy, Chorzowie, Gdańsku, Rzeszowie, Warszawie i we Wrocławiu a zatym we Hali Stoczni Gdańskij wygrała je dziołcha ze Krakowa Alicja Bobrowska. Daleko zaszła tyż i naszô Chorzowiōnka, ftoryj zdjyńcie wisiało u starego Semraua na Wolce jesce bez pôrã lôt. Rok niyskorzij welōnek Miss Polski bōł już we Warszawie, kaj na Torwarze „miskōm" łostała Zuzka Cembrowskô a drugōm wicymiss – Krystyna Żyła. Tak ci sie to tamesznym ludziōm niy zdało, iże łobalyli wōz transmisyjny i narobiyli stopierōńskij łostudy a jōm łobciepali tōmatami. Juzaś ze tōm wicymiskōm bōł inkszy fal, bo bezmać po jednyj srogij balandze wyciepli jōm bez łokno ze warszawskigo hotylu Grand. Nale, to możno niyprôwda i styknie. Ja, ja, to wszyjsko do kupy, to bōło jak duch wolnygo świata, jak nôjsrogszy karnewal. Łod kwiytnia 1956r tyż jesce napocznōł fōngować we Warszawie sztudyncki Klub Stodoła kaj tyż ci piyrszy rōłz we Polsce zbajtlowali śtriptyś (striptease, striptiz). Ale co tam juzaś jakosik Warszawa. U nôs we Katowicach we 1965 postawiyli szykownisty hotyl Katowice i tam tyż szło sie pōjńść łobejzdrzić tyn côłki śtriptyś we nocnym barze. Tak możno po trzech-śtyruch latach już chnet wszandy szło tyn śtriptyś połoglōndać. I we postawiōnym we 1971r hotylu Silesia (kaj we jego nôjlepszejszych czasach spôł Charles Aznavoura, Josif Brodski, Krystian Zimerman, Czesław Miłosz abo Andrzej Wajda), i Centrum (terôzki U Michalika), nō i sam u mie we Chorzowie we Goplanie abo Magnolii.
A jô jesce bocza − niy łodpuszczôł August − jak we Hucie Katowice łoddôwali piyrszy srogi piec, to sam na Ślōnsk przikludziōł sie sōm Aleksiej Kosygin, ftory niyskorzij ze naszymi fachmanami fajrowôł tam chnet bez côłkô noc. Nôjwicniyjsze we tym wszyjskim bōło to, iże za czasōw Bieruta abo Gomułki to ta pruderyjô kōmunistycnô łod katolickij niyczym sie niy łozrōżniali a kej we 1965r we telewizyji pokôzała sie chnet blank seblecōno szuszpilerka we takim kōnsztiku „Piękna Helena" – to Gomułka poradziōł prasknōńć szczewikiym we tyn radijok ze luftklapōm – jak ci to ło fernzyjerze gôdôł Wiech (Stefan Wiechecki). A we lufcie brzōnkała śpiywka łod Agniyszki Osieckij:

„Umów się ze mną na wspólną grypę,
bez zapowiedzi, bez wielkich słów,
cicho, dyskretnie i ciepło przy tem,
i roztańczony w malignie – puls...
Dam ci wszystkie witaminy,
trochę polnej koniczyny,
do herbaty wrzucę słońce,
potem usta dam gorące,
a potem z malin – gęsty sok,
chorujże, choruj, choćby rok.

Umów się ze mną na jedną grypę,
ja ci przyniosę termos i koc,
już się szykował wróg twój na stypę,
a tu tymczasem czarowna noc.
Dam ci wszystkie witaminy,
trochę pokrzyw i chininy,
do herbaty wrzucę słońce,
potem usta dam gorące,
a potem z malin – gęsty sok,
chorujże, choruj, choćby rok.
Umów się ze mną na milion godzin,
mówią, że tyle to życie trwa,
bo jeśli grypa tak nam wychodzi,
to może reszta nie być zła...”

Ja, prôwdōm, mie je na isto żôl tych modziokowych lôt − mrōnknōł jankornie pod fusiskym August .

Chopy we mojich latach, tak miyndzy szejśdziesiōnt a siedymdziesiōnt lôt stare nôjczyńścij, zaobycz we szynku przi ladze biyru, napoczynajōm gôdać, łozprawiać ło... warzyniu. Ja, ja, to terôzki je miyndzy chopami, i to niy ino tymi zwiykowanymi, we mōłdzie. Kej już same wysłepiōm po lekuśku pôra lagōw biyru i ku tymu jesce szluknōm pôra sznapsōw, napoczynô sie kwôlba jake to śnich sōm kuchôrze na miara „master szefōw” takich jak: Jamie Olivier, Gordon Ramsay abo chocia Karol Okrasa. Ło Gesslerce niy lza spōminać, bo tego flapsu pomelanego ze kudłami, co uwarzi ta spaśnô kucharyjô łod tych „rewolucyjōw”, to bych na isto do gymby niy wziōn.

Kejsik, można jak byli ze dwadzieścia kilo modsze, to jesce moc łozprawiali ło babach, ło tym wiela i jake we modych latach zarachowali (abo łōnym sie zdało, co zarachowali) i asiyli sie wiela to tyż kôżdy śnich poradziōł we tych modych latach wysłepać gorzôły.

– Jô, to tak jesce dwa-trzi lata tymu nazôd poradziōł wyduldać szejś cyjntli za rajōm, i to krōm biyru ku tymu. – Asi sie ruby Lyjo-gwiôździôrz, jak to gorole gôdajōm: „astrōnōm”, kerymu sie ciyngym tyn nasz „wszechświat” łozszyrzô.

– Ja, ja, pamiyntōm jakeś śtyry lata tymu nazôd przi Zilwestrze wysłepôł śtyry sznapsy i prasknōłeś na zol jak bela sztofu na arbajtancugi! – krōtko fasnōł gôdka rubego Lyjoka Hanzlik szoferôk.

Juzaś jedyn ze naszych kamratōw, Maniuś Ukrainiec, mô zawdy na isto mocka roztomajtych gyszichtōw do łopedzyniô (prôwdziwych abo do łostatka lipnych bajerōw) nale chnet blank niy gôdô ło babach. Możebne, iże to skuli tego, co jejigo babeczka robi za masarza i kejby sie tak czegosik ło inkszych babach dowiedziała, to by mu te jego basisko pitwokym pochlastała. Nale rōłz cosik spōmniôł, cosik tam napocznōł bez cweku łozprawiać, tela co wszyjsko mu pometlôł Yjduś, ftory te łōnego łozprôwki już słyszôł i tak ci skwitōwôł:

– Maniuś dej pozōr ze tymi twojimi kwôlbami ło zôlyckach do inkszych babōw, bo ci zarôzki przipōmna jakeś to kejsik po gorzôle przed jednōm Murzinkōm pitôł; śmiatôłeś chobyś dziobła uwidziôł. Côłke twoje kamractwo mało do galot niy najscało przi tyj przileżitości.
Nō, i jakosik ci gôdka po tym sztichu napoczła chrōmać, splôtać, i – coby niy bōło jakijsik chaje – jôch napocznōł łozprawiać swoja gyszichta po tym, jakech wrōłz łobsztalowôł kolyjnô laga gorzôły i biyru.
– Wiycie chopy. Mie ci sie przitrefiōł kejsik taki cufal. Jakesik dwadzieścia lōt tymu nazôd poszôłech – jak to miôłech we zwyku – do jednygo katowskigo kafyju Europa, kaj zawdy po połedniu grała muzyka i szło kôżdydziyń jakosik cudzô frela, nō, niy ino frela, nale baba samotnô abo i wydanô przigôdać i do łostatka zbałamōńcić.
Blank trzyźby zicnōłech przi tiszu wele łokna i po lekuśku napocznōłech kukać, łobziyrać sie naobkoło; nō, kciôłech łobadać jake tyż to dziołchy przikulwitali sie dzisiôj do tego kafyju na tańcowanie. Za tela niy bōło co łoglōndać i ino żech przifilowôł jedna takô poblisku muzyki. Wyglōndała mi łōna na takô jakosik ci niy za srogô, nō barzij maluśkô i kurduplowatô, wysztafirowanô nale ci bōła jak ficywyrt we Boże Ciało, we daklach miała ci łōna srogachne oringle, barzij ale ze takigo trōmpyjtngoldu, wyblanszowanô na fest a na fresie miała ci łōna pucu tela, coby szło niym łobciepać, zapucować côłki sztok tyj chałpy we kerym bōła ta côłkô Europa. Ku tymu, tak mi sie zdało, bōła ci łōna jesce ryżawo, nō choby pojscanô słōma, a wosy miała ci rozkociymbane jak to terôzki je we mōłdzie. Zdała mi sie tyż niy takô blank modô.
Przizôł ōłber, łobsztalowôłech piyrszy lampus kōniaku, szluknōłech i dalszij kukōm po wszyjskich naobkoło. Wleźli dwie starucne mamzele i jedyn świdraty karlus (ta frela wele muzyki tyż cheba bōła deczko świdratô), przi jednym tiszu trzech chopa i dwie ino baby (niy bóło sie co gowy zawrôcać), deczko dalszij jedna gryfnistô frela i trzech zramolałych knakrōw (pewnikym pitli ze roboty ze tōm frelōm i zdało sie łōnym, co Pōnbōczka za szłapy łobłôpiyli), nō i yntlich muzyka napoczła grać take kōnski do tańcowaniô.
Jôch łobsztalowôł jesce jedyn lampus, wartko go wysłepôłech i... Wiycie, ta baba wele tyj muzyki zdała mi sie niy takô juzaś starô. Dziywka to możno już niy bōła ale werciōło sie jesce rōłz na nia kuknōńć.
Łobsztalowôłech jesce jedyn lampus, wysłepôłech go na eks, przifilowôłech ta corôzki modszô frelka kole tyj muzyki. Lica ci łōna miała take czyrstwe, wosy aże do pōłrzitkōw a ze dekoletu wyglōndali blank sztramske cyculki... Jesce jedyn lampus kōniaku, i jesce jedyn na eks... Nōōō, blank szykownistô ta frela wele tyj muzyki. Takô blōndina choby Claudia Schiffer abo Pamela Anderson tela, co deczko łod nich modszô.
Niy szczimôłech i wysłepôłech jesce dwa lampusy kōniaku I już takim łostrym weźrokym filuja po tym restaurancie... zmustrowôłech wszyjske baby i ta, wele muzyki (jake łōna miała gryfne goldowe i brilantowe zausznicki) zdała mi sie

gynał na dzisiyjszy wieczōr. Szluknōłech łōsmy lampus kōniaku... i jesce jedyn i... ida napytać jō do tańcowaniô.
Ludzie! Łōna stanōła... te szłapy dugaśne aże ku ziymi... nō Naomi Campbell! Tańcujymy, tańcujymy i tak po pôruch kōnskach (szluknōłech jesce jedyn lampus kōniaku śniōm) wylandowali my ci u nij we chałpie. Dalszij Wōm niy byda łozprawiôł dokumyntnie. Styknie co rzykna, iżech sie łocuciōł blank ło rozwidnioku (nō, można kole dwanostej we połednie) we skiełtanych hadrach na prykolu u tyj rubyj, staryj, świdratyj, ryżyj, wysztafirowanyj jak ficywyrt we Boże Ciało i wyblanszowanyj krapyki, ftoryj gybis leżôł wele na nachtiszu!
Ludzie! A mie już za pierōnym starego piyrwyj tuplikowôł mōj starzik Jōłzel:
– August! Dej se pozōr! Na świycie niy ma żadnych, brzidnych i szpatnych babōw... moge być ino... za knap ze gorzôłōm!
A mie sam terôzki spômnieli sztrofki, ftore gynał ku tymu sztimujōm takigo Konstandinosa Kawafisa (przełôżōł je na polski Antoni Libera) ło starym, zwiykowanym czowieku:

„W gwarnej kawiarni, przy bocznym stoliku,
siedzi zgarbiony stary człowiek, sam:
tylko gazetę ma za towarzystwo.
I w tej ponurej pustelni starości
myśli, jak marnie wykorzystał czas,
kiedy był silny, bystry i przystojny.
Teraz jest już za późno. Czuje to.
A przecież tamte lata zdają mu się,
jakby minęły nie dalej, niż wczoraj.
I myśli o Rozwadze: jak go zwiodła,
szepcząc do ucha bałamutne rady:
„Jutro, nie dzisiaj. Poczekaj, masz czas”.
I znów rozpamiętuje owe wszystkie
pragnienia i rozkosze niespełnione,
a te kpią z jego nudnej przezorności.
Aż od tych wspomnień i posępnych myśli
głowa opada mu wolno na blat
i tak półleżąc, śpi już stary człowiek.”

To na isto niy łō mie... a można jednakowōż ja? Fto, to wiy?

XX.

Skany sie wziōn pōmys, możno bali sznapsidyjô? Nôjsōprzōd musza umyślić jedne. Niy ma takij historyji, takij gyszichty kerô szłoby samtukej ganc ajnfach wypokopić. Niyftore tatzachy, potrza snadnōm rzeczōm zwekslować. Krōm tego, historyjô musi być prôwdziwô! Mōmyntōma bali norymnô! − tak po cichuśku medikowôł ci kejisk na łodwieczerz, przi glasce whisky August. Bōło to przi przileżytōści musy napisaniô kolyjnygo kōnska na sobotniô audycyjô we Radiu Piekray.

Łopowiyś, łozprôwkawinne być na tela spōjne, jednake a głôdke, coby czytylnik lebo suchôcz, wôbiōny elymyntōma ryjalizmu, poradziōł we pewnym mōmyńcie „przekludzić sie" do świata fantazyji, kery to świat prezyntōwany je na dalszyjszych strōnach pōwiyści. to takô ździebko − jak to mōndroki gôdajōm − „gra wstympnô". Kôżdy przecamć ci mô niyzbywalne, przinôleżne prawo do włōśnyj interpretacyji, włōśnygo dojtōngu. Na tym ci to wszyjsko spolygô.I niy dô sie tego przełōnaczyć lebo zwekslować.
Materijôł? Pewnikym wieluch pōmyśli − ymigracyjô, rajzy po świycie, kamracke trefy a roztomajte mecyje, familijne gyszichty. Niy, niy idzie jedzinie ło to, chocia to tyż je miarōdajne. Materijôł twōrzyli ludzie. A bōło łōnych sporze. Bez zglyndu łod szyrokōści gyjōgraficznyj, kraju, landu lebo kōntinyntu. Ludzi na planycie Ziymiô mocka kupluje. A jedzinie, co łōnych rōżni, to tak ci snadnōm rzeczōm jynzyk a fizjōgnōmijô. Rest, łostowo bez zmian. Gyszichty, historyje pisali sie same.

Na co jô, na co August rachowôł? Rachuja na to, iże łozewrza ludzke syrca, łoczy a filipy. Bōła takô zituacyjô, pôrã lôt tymu nazôd. Wrôcôłech sie ze jednyj ze rajzōw sużbōwych, fliger napocznōł łōbniżać swōj flug. We mômyńcie, kej już bōł richtik nisko, uwôżôłech, skupczōłech swōj weźrok na zabudōwaniach. Chocia sztyj procnie bōło merknōńć ludzi, forsztelôwôłech sie łōnych, iże ci na tych kwadratōwych placach, kerym sie przipatrôwôłech, znojdōm sie szczysne a pociyszne familije. Łoczami wyłōbraźni widziôłech łōnych chichranie sie, łōnych uciycha a frojńda, czas tak wertny a wercisty. A niyskorzij? Zatym pomyślôłech ło sia. Chnet kôżdy rozwidniok przepôłniōny myślōnkami ło fōrt nowych i niyzryjalizōwanych, mōłdnych terôzki, „targetach", łobiyktach. Życie łod trefu do trefu, łod „deadlinu" do „deadlinu" − na kofrach. Powrōt − ze kolyjnyjgo ausflugu, kolyjnyj dinstrajzy. A kaj jô tak po prôwdzie wrôcōm? − spytôłech sōm siybie. Do prōznego pomiyszkaniô we wōłnbloku, betōniôku. I tykło mie to. Diosecko mie to ruszōło! A kim je ta kobiyta ze łobrôzka? To Angela, kerô miyszko we Szpaniolsku. To niy ma sandnōm rzeczōm łōnyj prôwdziwe zdjyńcie, paniczka ze łobrôzu nôjbarzij mi jōm przipōminô. Przijńdzie taki czôs, to tyż łō nij połozprawiōm deczko wiyncyj.

Łoczywistym je, iże kôżdô zakōńczōno relacyjô, łostôwiô w nôs jakisikej, niy do wywôbiyniô ślôd i wyżłōbiynie. Łoddowōmy przecamć kōnsek tyj ci naszyj

unikalnyj duszy, bruchtajla, kerô (eźli tego kcymy abo niy) łostowo przi łōnyj łosobie uże na zawdy.
Barzo prôwdopodobne, iże autōrym tyj tezy, bōł mōj, łod piyrszygo trefōnku, umiyłōwany Paolo Coehlio, Brazilianer, kery pisôł nale i krajzowoł niy ino po Braziliji ze malyrkōm meksikōńskōm Fridōm Kahlo. Po jakymu jô samtukej ło tym spōminōm? Podanô zorta rylacyji, stôwiajōm miyndzy sobōm Autōr a Czytylnik. Yntlich czytanie, to cosik niyłycko wiyncyj niźli łozrywka. Buchy ze zasady, pōwinny we jakisik szimel nôs ulepszać − ubōgôcać nasze żywobycie. Wszyjsko, co czytōmy, kształtuje przecamć sposōb we jaki zaziyrōmy na łotôczajōncy nôs świat − te ksiōnżki wpływajōm na naszô podświadōmōś. I wiycie co? Jeźli wybōr autora, to niyledwa te same, co partnyra − werci sie potraktōwać zacha ździebko barzij pōważnie. Rada: Łobiyrejcie takich, kerzi inszpirujōm, ze kerymi sōmeście fertik wypuścić sie we gryfnistô rajza. Takich na kerych idzie spolygać, ze kerymi bydziecie sie wzajym spiyrać, mōtywōwać a szlajfować.
I jeźli dziynka tyj swojij decyzyji, staniecie sie choby ino przigôrś „lepsi”, to, dejcie pozōr − wasze żywobycie tyż uczyni sie lepszyjszym. Napocznōm sie dziôć w nim rzeczy, kerych skorzij sie niy spodzioliście.

Widzieliście kejsik janiōła? Tela, co niy takigo ze łobrôzka abo fylmu − ze krzidełkōma, po biôłu i janiylskim wejzdrzyniym. Takigo prôwdziwygo żyjōncego Janiōła!
Stało sie to gynał we marcu 1982 roka we piyrszym dnioszku mojij nowyj roboty. Niy spodziołech sie, iże we życiu trefia jesce kogosik tak dziwokigo! Przelazowôłech wtynczôs dugachnym koridorym, po łobiuch strōnach znôjdowali sie roztoliczne biōra a kōnfyryncyjne zole. We łōnym mōmyńcie uzdołech zahaltować − przistanōłech. Mōj weźrok powandrowôł we kyrōnku srogij łoszklōnyj ściany, rōwnie łokôzałygo kōnfyryncyjnygo zolu. Ku mojimu spōrymu zadziwiyniu znôjdowała sie tam ino dwōjka chopōw. Napocznōłech sie przipatrôwać jednymu śnich − tymu „dziwokimu”, blōndinōwi we dugich kejby deczko żōłtôwych wosach, ftory stôł zadkym do ściany. I wtynczôs stanōło sie! Kuknōł ci tak na mie. I niy bōł to blank janiylski weźrok pôłny uśmiychu a ukōjyniô. Zaziyrôł barzij jak starszyjszy bracik, kriticznym weźrokym, choby analizjyrōwôł niydoskōnałe poczynania modszego, kiwôł ku tymu gowōm we takim gyście prōtystu. I poczułech to! We jednyj krōtkij kwilce, we jednym w te pyndy mōmyńcie − tōm łōnego moc, te wibracyje, te barzo dziwoke, a fest ci niyłokryślōne lśniyni! Nasze spojzdrznia zetkli sie możno na sekōnda, możno na trzi. Tela stykło!

August poniykedy niy poradziōł nynać. Wrōłz ze wiykym bōło ino corozki goszij. Poradziōł lygać ze łozewrzitymi ślypiōm, kukôł na taki elekstryczni weker i rachowôł cigerki na wyświetlôczu, na czerwiōnym displyju. Rachowôł we nocy: 1, 2, 3, zatym juzaś 2, 3, 4, abo 3. 3. 3. lebo tyż 3, 4, 5. I tak ci mu ślatywała nocka... drugda prisnōł ło szaroku a zatym: Wiela je na czasie? Wiela... ja, słysza, na kościylnym zygôrze naszyj „Jōzefki” pizło szejść.

Côłkôch noc niy poradziōł spać. Pewnikiym i Wy poradzicie sie na isto wystawić jak dugo poradzi zetwać noc, kej czowiek niy poradzi zasnōńć. Za śpikola, za modzioka, a i wtynczôs, kej już czowiek chyciōł sie roboty, śnik sōm przilazowôł rōłz-dwa i zdało sie czowiekowi, iże nocka śleciała jak z bicyska prasknōł. A terôzki ta noc poradzi wlyc sie jak dziôd po słodach.
Ale, ale, cosik mi sam niy sztimuje dzisiej. Ja, miarkuja, blank'ech zaboczōł, przepōmniôłech i niy naciōngnōłech wczorej gywichtōw przi zygarze we drugij, paradnyj izbie. Stary, szykowny, srogi zygôr, ftory moja Haźbiytka erbła po swojim łojcu. Tyn erbnōł tyn zygôr łod swojigo... starzika. Je ci tyn chnet bez dwa myjtry srogi zygôr we elzinyj familiji łod pōłowy dziewiytnôstego wiyka. Tōż to choby familijant, choby bliski przociel. Kejsik, jak my sie na pôrã dni przikludzali do świgrōw, toch ci blank niy poradziōł bez noc przibadać sie do tuplowanego klangu tego zygara, kery zwōniōł we nocy dwanôście razy. Rozwidniok taki już ździebko kalny, już corôzki niyskorzij szarzi sie, wybiyrô. Terôzki, jakech już je na pynzyji, niy ma iste dlō mie, łо ftoryj gynał sztrekna sie z tego prykola. Jesce pôrã lôt tymu nazôd toch już bōł po piyrszyj, drugij cygarecie, jużech wysłepôł srogô szolka bōnkawy, wartko – i to bez zima, i bez lato – łoblykôłech hymda, krymplowôłech kark bindrym, łoblykôłech ancug i w te pyndy gzułech do werku. Takô robota. Terôzki łod szaroka moja babeczka Elza przetwiyrô sie bele kaj po pomiyszkaniu, sztigluje sie, rychtuje śniôdanie dlô sia i dlō mie, łoblykô sie i wartko gzuje na autobusowô haltnsztela, coby sie niy zniyskorzić do roboty, do jeji kranknszaftu, kaj jesce fōrt i jednym ciyngiym robi, chocia tyż już je na pynzyji.

A za łoknym już łod pôruch dnioszkōw już jeiyń. „Podzim tego niy wywieje, czego wiesna niy zasieje" – gôdali ludzie za blank starego piyrwyj. I prôwdōm, czowiek ani niy pozdoł, kej ci prziszła jesiyń, sam u nôs, we jedna niydziela, kej jużcić te liściô, te gryfne i farbiste blatki napoczli do imyntu ślatywać ze tych wszyjskich stromōw naobkoło. Jesce jakosik tak trzi, śtyry dni skorzij blank niy poradziōłech ze mojigo łokna dojzdrzić tyj kościylnyj wiyży mojij „Jōzefki", aże ci we niydziela ze rańca – jakech wyglōndôł mojij Elzy, kej przikwnackô sie ze kościoła na śniôdanie – gawca, kukōm i już poradziōłech łoboczyć wiela to pizło na jōzefkowym zygarze. Bōło to jesce na łostatek wrzyśnia przecamć. Te niybo zaciōngniynte, dwa-trzi gradusy ino na tyrmomyjtrze, i taki ci – jak to Miymce gôdajōm – „Nebelschleier" naobkoło, i takô wilgłość, kerô sie poradzi wszandy wciść, i zdô sie choby mrowce czowiekowi po plecyskach tyrali. I, ino żôl kukać na te liściô, kerych corôzki wiyncyj ślatuje, z kerych corôzki rubszô deka sie na ziymi robi, a na keryj – skuli tego jeiynnego szlajeru – idzie sie na isto festelnie kiołzdnōńć. Możno ino jesce dziecka majōm ździebko wiyncyj

uciychy, a to beztōż, co łorôz wszyjskie kasztōńce i ajchle napoczli ślatywać, i niy trza łōnych falytami ze stromōw ściepywać, tak jak my to jesce piyrwyj, jesce za bajtli robiyli na jōzefkowym smyntôrzu, kaj nôs zawdy tameszny, i moc łoszkliwy kopidoł żynōł. Kej to bōło? Jak dôwno tymu nazôd? Tyż podzim, ziymiô stwierdła, nocōm ścinôł jōm mrōz, liściô ahornōw, jasiōnōw, buchōw, brziskōw lebo kasztōńcōw, ftore rośli naobkoło, furgali ze podmuchym wiatru. Nasze szwarne dziołchy łoblykali poleku windjakle na tresy, kej po połedniu wylazowali na szpacyr. Ja, ja... i zarôzki, jesce przi prziwrzitych pōwiykach spōminajōm sie Augustowi szykowniste sztrofki, polske sztrofki (niy bocza już fto je napisôł), kere terôzki mu sam sztimujōm jak sto dioskōw:

„Wspomnienia do siebie to mają,
czy chcesz czy nie chcesz
zawsze wracają i bywa,
że starzec się wzruszy,
gdy wieje jeienny wiatr.
Mówicie romantyzm, głupota,
a może to po prostu tęsknota,
wiatr wieje i serce się kruszy,
gdy wieje jeienny wiatr.”

I zarôzki tyż mô we łoczach swojigo niyboszczyka Tatulka, a bōł ci Łōn kejsik dôwno tymu nazôd srogōm perzōłnōm (niy byda sam sie tym asiōł, boch to już kej indzij rzōndziōł), nale miôł zawdy czas, coby do kupy snami snoplami ze Mamulkōm zicnōńć na łodwieczerz przi kachloku i zagrać na ciji abo na laucie. Nôjredszij miôł zawdy te szykowne łodwieczerze na podzim, abo już niyskorzij – bez zima. A na isto na podzim, to i te liści, listecki gryfnie jak kejsik ślatowali, tak ci i terôzki ślatujōm, i tak po malušku, po cichušku te ślatujōnce listka przisujōm wszyjsko naobkoło, choby nôjlekszejszô pierzina...

Tak wele połednia wylazuja zawdy po sprawōnki, nō i kukna ci tyż do mojigo zwykowego szynku, coby szluknōńć ze kamratōma-pynzjōnistōma jakô gryfnô laga biyru, możno i po sznapsie, jak sie trefi szczysnô przileżitość. Bo wszyjske pewnikiym miarkujōm, iże terôzki, na pynzyji, dobre kamractwo je ci gynał jak ajsbajn ze kapustōm. Bo chop we mojich latach, dowo sie już pozōr, gynał miarkuje ze swojigo doświadczyniô, swojij szprymy, iże żywobycie niy je nōm dane rōłz i na zawdy; kôżdy dziyń przikludzô nôs ku fajrantowi, kôżdy dnioszek je przeca inkszy, kôżdy niypodobny do drugigo, kôżdy moge tyż na isto być tym na zicher łostatnim. Trza sie gibać, trza sie uwijać, coby tyn kôżdydziyń fest utrzimać, choby ino na papiōrze.

Ja, ja chopie, żyj ino dzisiyjszym dnioszkym. Wczorejszy poszôł fōrt i sie już blank niy wrōci, a jutrzyjszy niy wieda eźli przijńdzie. A mie sie sam terôzki – niy miarkuja po jakiymu – spōmniôł taki jedyn ynglicki mōndrok, historiker Paul Johnson, kery kejsik ci bōł wypedziôł take mōndre słōwecka: „Starzejąc się, stajemy się podobni do jeiennych liści. Nasza starość nie przynosi jednak estetycznej rekompensaty, jaką u schyłku życia otrzymuje liść – oznacza wyłącznie szarzenie, wymywanie wszelkich kolorów, a pojawiającym się na skórze plamom daleko do szaleństwa słonecznych barw – są ciemne, brzydkie i zwiastują zagrożenie."
Roztomajcie to i umie, i u inkszych mojich kamratōw sie dziyje. Jô, na tyn przikłôd, łod malyńkōści, łod wczaśnygo dzieciynctwa miôłech ci wyłczuci, miôłech miarkowani, iże na wszyjsko niy nastyknie mi czasu. Nerwowôłech sie, aufryjgowôł, kej przilazowała jakosik sōmsiôdka abo znôjōmô i klyciōła, fandzolōła duperszwance, i zebiyrała czôs mie, i mojij Mamulce. Miôł ci mie pierōn strzelić, kej we szuli, mojij „Siedymnôstce" abo na politechnice, we werku i kaj tam jesce wszelijake trefy – do roboty, na ausflugi, jakesik zgrōmadzynia – wyznôczali ło godzina skorzij niźli bōło potrza, we takim uważowaniu, iże wszyjske zōłwizōł sie uniyskorzōm, tak by tak przijńdōm za niyskoro. A już mōj Tatulek dôwno tymu sztyjc i jednym ciyngiym gôdali (i łostało mi to we palicy do terôzka): „Eźli synek niy poradzisz wykorzystać minutki, to przetyrmanisz, przesmolisz do łostatka i godzina, i côłki dziyń, i côłke życie!"
Aufryjgowali mie i mierziyli tyż te moje lecy jake rechtory, ftore bez piytnôście minutek poradziyli zabajtlować côłkô klasa sztrofowaniym, a zatym ci juzaś niy poradziyli nastyknōńć ze nowym materijôłym, mekrowali, wynokwiali, traciyli sie, a klasynzuzace, dōmowe prôce zadôwali nōm już po zwōnku − spōminôł August − ja, ja, zawdy bōło samtukej tak, iże gupi uczōł inkszych, a mōndry uczōł sie sōm.

Po ladze piwa, i po pôruch gryfnych sznapsach napoczynali my ze kamratami spōminać jak ci to piyrwyj bōło. Kôżdy ze kamratōw swoji dziesiyńć ceskich do łozprôwki dociepnōł, a i mie tyż mocka zachōw przilazowało do filipa.
I Wiycie, coch miôł na podzim nôjbarzij rôd? Anō, miołech rôd tych wszyjskich roztolicznych najduchōw, kerzy na szachcie, na zantce lebo na tyj balzamgōrce fyrtali ze drachami abo faklowali kalfaskami aże bōło siwo łod smyndu. A zasik na łodwieczerz, za smyntorzym przi „Jōzefce", we glucie ze fojery piykło sie te kartofle, pichniynte chorzowskim pampōniōm, a wszyjskie ci łōne mieli fresy choby dziobły ufifrane tymi festelnie spolōnymi kartoflōma.

Ja, nale te gracki sie już niy wrōcōm. Już sie na ceście niy uwidzi synkōw, ftorzi tyrajōm za rajfōm na drucie abo i niy natrefi sie na te haje „nasz plac, na wasz plac” kole naszyj klopsztangi i łobciepowanie sie świyżymi kasztaniolami, co sie je skorzij ściepowało ze stromōw przi jōzefkowym kiyrchowie (a starego kopidoła sie za błozna robiōło). Gôdajōm, iże terôzki je inakszij. Ale, eźli ci na isto lepszij???

A kej ci go dopadła, i do łostatka łobjimała te podzimowô bōńdźwōlô i fest usmolōnô launa, wlazowôł August do banki, ftorô fyrtô łod Bytōnia bez Chorzōw do Katowic a... nazôd. Dojechôł do Sztadijōnu Ślōnskigo. Wysiôd ze tyj banki, coby rōłz jesce ze rułōm pomedikować ło tym, co tyż to smycy ze sia ta gryfnô polskô jysiyń, kej sie czowiekowi zbiyrô na spōminki i na zaziyranie kajsik blank do zadku swojigo żywobyciô... I Wiycie! Kuknōłech sie na te sztramske, gryfne i szykowne stromy naobkoło i blank ci mie zacałbrowało − medikowôł niyspiysznie tyn już we swojich latach chorzowski inżiniyr. Choby miesiōnczkorz, szlafwandler wylôz z banki i poszôł piechty bez tyn gryfnisty panaziyntkowy Park Kultury przemianowany niydôwno na Park Ślōnski, tyn park, co to go już niyftore łoszkliwce, gizdy kcieli kejsik do imyntu zawrzić i możno we tajlach przekajplować na cosik blank inkszego.
Nō i medikuje tak se we tym swōjim filipie, iże wiesna, to ci je cosik gryfnego, bez lato je ci we tym parku na isto jesce szykownij i szumnie, zima poradzi tak śniygiym wszyjsko zasuć, wszyjsko do imyntu wysztiglować, iże dych poradzi czowiekowi chycić. Ale, dlō mie to stromy, krzôki, nō ta côłkô samtukej nôtura je ci richtik nôjgryfniyjszô, nôjszykowniyjszô i mōm ci jōm nôjbarzij rôd, festelnie przaja – razinku na podzim. − niu ustôwôł po milczōncku ślynczeć.

Takech kroczôł bez tyn park, zacałbrowany, czas dlō mie blank zabrymzowôł. Widziôłech sie ino jak to za bajtli, po boskoku tyrali my po tych liściach, kere tak lekuśko, cichuśko ślatujōm na drōgi, na cesty, na trôwniole. Niyskorzij tyż juzaś ujzdrzôłech sōm sia we krōtkich galotkach, ze takōm fest rozfaklowanom kalfaskōm w gracy... swōnd łozhajcowanych liściōw w nocholu... zarôzki tyż spōmnieli mi sie fojery, blandery już blank na łodwieczerz, i kartofle, habniynte skorzij chorzowskimu pampōniowi ze pola za naszōm szachtōm na Pniokach. Te gryfne pieczoki wyjmniynte ze gluty palcyskami. Te szpasownie i gryfnie ufifrane spolōnymi kartoflōma fresy mojich wszyjskich kamratōw-śpikoli ze starych pniokowych familokōw.

I łorôz poczułech sie taki lekuśki choby tyn papiyrzanny drach, kery zawdy na podzim furgôł w lufcie na szpagacie. Na taki drach stykli dwa-trzi patyki, lajstki, trocha modrego, zielōnego abo cerwōnego papiōru, akuratnie ku tymu

sknōłtlowanô wôga ze szpagatu, kerego côłke cyfki habiōł swojimu łojcowi kopyciorzowi (szewcowi) ōłaty Hajnuś. I jesce ku tymu musieli mieć te drachy papiyrzanny łogōn podany na keta ze godnyj jedli przi Dzieciōntku. A tyn drach niyskorzij furgôł, corôzki dalszij, corôzki myńszy sie robiōł, a mie sie zdało, co jô do kupy śniym furgōm choby te ptôki, ftore już łodfurgli na zima do Afriki... Furgōm, loca i łorôz prask pycholym ło taki srogi strom, ło buczyna, ło festelnie srogi buch. Deczko zetrwało niżech prziszôł do sia, podwiyl żech jesce niy ślôz na ziym, podwiyl żech sie do łostatka niy spamiyntôł, iże to wszyjsko, to ci bōło przecamć dôwnij, blank piyrwyj... terôzki to już blank cosik inkszego... a możno to ta niymoc na kerô wajajōm i lamyndzōm wszyjske moje sznapskamraty – ta diosecko sklerōłza?

A listecki ślatujōm, lekuśko, cichuśko nikej śniyg bez zima. I bez te listecki, bez to, co na isto mōmy już tyn podzim, przepomniołech wszyjsko to, co kôzało mi pōjńść do tego parku. I takech sie czuł, choby stary klamot, choby jake tam ci habrajstwo i szkwara, choby jaki stary kofer na gōrze, kery już żôdnymu sie na nic niy przidô a żôl go jesce wyciepnōńć. Bo na isto z takim wyciepniyntym już na pynzyjô, to blank tak, jak ze mojim Starzikiym, ftory zawdy mi gôdôł, iże na starość: „Słuch sie traci, ślypia corôzki słabsze, a... pragliwość ciyngiym rośnie! E, tam szkoda gôdać, szkoda wajać, kej za łoknym listka corôzki gibcij i gibcij ślatujōm, corôzki barzij farbiście i na stromach, i na drōdze. I beztōż tyż na łostatek łostawiōłech sie jesce jedyn fal. Kasztōny znôcie, dymbiōnki, ajchle znôcie, pra? A jô sam spōmnioł przodzij ło bukach. Jô jesce za bajtla miôł rôd bucynki, wiycie take ajchle, kere na bukach zdrzejōm. Festelnie ci mi łōne, zdrzałe smakowali. Poradziōłech pod bukami łajzić godzinōma, zbiyrać i choby ziōrka ze tych sōnynblumōw – łuskać i ćkać.

A buczyny, buki to sōm stromy, kere zawdych miôł nôjbarzij rôd, chocia jich sam kole mie za tela niy bōło. Im wyżij łōne rosnōm (we gōrach), tym barzij ci te stromy przipominajōm, sōm podane na ludzi, tym barzij sie trzimiōm ziymi takimi szpotlawymi, powykrziwianymi korzyniōma, nikej te zbakane, usiotane ryncyska naszych starek, i staroszkōw. Korzyniōma, kere wystôwajōm nad ta ziymiô, nikej wylazujōnce ze pnioka abo ze podziymka grace, ryncyska zwalitego chopa, łolbrzima, wielgoluda i rizoka. I te ci srogie stromy dôwajōm take maluśkie ajchle, ajchelki z kerych juzaś nowe wyrosnōm, i to jesce srogsze stromy. A na podzim cheba ino buki majōm tak gryfne liście, iże idzie gawcyć sie na nie côłkimi godzinōma.

XXI.

Żyjesz chopie, żyjesz, a zatym môsz spōmniynia... mocka tych spōmniyniōw i przilazujōm do filipa zasłyszône sztrofki:

„Nie ma Cię
Nie ma nic
Imienia ani twarzy
Cicho tak, pusto tak
Już nigdy się nie zdarzysz
Los coś dał
Los coś wziął
Nie pytał nas o zgodę
Szary dym, kropla krwi
Musiałeś odejść?
Jak to jest
Pytam w snach
Pokochać ślad na piasku
Nie mieć już dokąd iść
I nawet nie móc zasnąć
Byłeś moim marzeniem
Modlitwa i ucieczką
Byłeś wszystkim lecz Cię nie ma
Pokaż się, daj mi znak
Zakołysz morską falą
Tyle dni dawał czas
I co się z nami stało?
Byłeś wszystkim
Marzeniem i ucieczką
A teraz Cię już nie ma.....”

Szlandruja sie hulicōma mojigo miasta, łoglōndōm wysztrychniynte świōntyczne szaufynstry sklepōw, farbiste chojny , mikołôje, a skrzôty i niy czuja...Niy czuja tyj łobecnyj do tyj pory kôżdego roka magiji Świōnt. Niy czuja uciychy, frojńdy ze łoczekiwaniô na ta piyrszô, wilijnô gwiôzdecka. Na karpfa na stole i na bôrszcz ze uszkōma. Niy czuja wônioczki piyczōnych lyjbkuchōw , ani szmeku zowcitych mandarinōw . Latoś wszyjsko je jakesik inksze... Kejby pôłne bez dziyń sklepy, a wiyczōrym prōzne hulice. I ino „Cichô noc” sztimuje... Niy słychać śmiychu dziecek, ani libeźnych melodyjōw świōntycznych. Latoś wszyjsko je jakosik inkasze, barzij „online”, chocia chojny styrcōm. A mie je tynskno, cni mi sie za tradycyjōm, za familijnym świytōwaniym, spōlnym kolyndowaniym, za łoczekiwaniym na biyspodziōnygo byzuchanta, na Ciebie...

Augustowi kłymbiōm, brōdlujōm sie we filipie słōwecka żydōwki Any Frajlich, kerô kejsik pisała:

„Ty bydziesz czekôł – jô już niy smyrna
miyjsca pod zmorscki zrachuja
na mojij głôdkij skōrze
a pomedikujã,
iże niy ma ōłbstgartneryji ze jabłōniōma
a pomyślã,
iże niy mōm świytliczkowyj kieculki
Ty jesce bydziesz czekôł
Pōnbōczek dôł mi ciało
nł włōknym kôżdym poznôwać usiotanie
możno jesce bocza, pamiyntōm
szczodliwōś twojich dłōni a możno i bōl
pamiyntōm
zdrzōdło
a pragliwōść..."

Pamiyntej, sztyjc byda tukej. Tak dugo, jak dugo zachowôsz mie we swojij pamiyńci. Bocz, pamiyntej, kej Twoje śniki sie skōńczōm, czôs moge łostać przekrōczōny. Ino pamiyntej mie. Jeżech gwiôzdōm, kerô niy przestowo goreć , tak jasno... To łostatnie światło, kere przigôsô we wschōdzōncym słōńcu. Jeżech ze Tobōm, wielakrōć łozprawiôsz moja historyjô. Bo jeżech wszyjskim, czego zrychtowałach. Pamiyntej, sztyjc bydã samtukej. Tak dugo, jak dugo zachowôsz mie we swojij pamiyńci. Pamiyntej mie... Jeżech tym jedzinym głōsym we zimnym wiytrze , kery szeptło . I eźli suchôsz, usłyszysz moje wōłani pojstrzōd niyba tak dugo jak. Durch moga siōngnōńć i tyknōńć Cie. Dotōnd, potela nigdy niy umrza . Pamiyntej, nigdy Cie niy łopuszcza. Eźli ino bydziesz mie pamiyntôł. Pamiyntej mie...

A ty, kej przijńdziesz?
A ty, kej przijńdziesz?
Jakigosik dnioszka, i bydziesz wyciōngać rynka nad dziylnicōm, kaj jô miyszkōm,
we dojzdrałyj kwilce richticznyj mojij jankuryji,
we sykundie zgrzmōtu
wytargôsz mie ze grōzōm i włôdczōściōm
ze mojigo ciôła i ze ciylysnych łokruszkōw
mojich muślōnkōw-łobrôzkōw,
ze szpasownygo mojigo „uniwersum"

„We świyntym, łobscynicznym, łoblyśnym, zeksualnym świycie, zawdy doczkô dziki śmiych, krōtki przejazd cichygo chichraniô, lebo łobmiyrzły śmiych, abo fift, kery je możno tyż chichraniym, abo śmiych dziwoki i zwiyrzokowy, abo tryl, kerym je jak biyg po murze, skale jscalnyj.

Śmiych, chichranie je ukrytōm zajtōm zeksualnōści kobiyt, je fizyczni, żywiōłōwy, nômiyntny, a co za tym idzie pobudzajōncy. Je ci to zorta, gatōnek zeksualnōści, kerô niy mô cylu, podanie nikej pobudzyni gynitalijōw. Je ci to zeksualnōś frojndy, ino na kwila łobycnô, richticznô zmysłōwô miyłōś, kerô furgô wolno, frajnie i żyje, i umiyrô, i żyje juzaś, ponōwnie na włōśnyj ynergiji. To je świynte, bo tak lyczy. Je zmysłōwy, bo cuci ciôło a ymocyje. Mô charaktyr zeksualny, skiż tego, co je wyjńściōwy i powōduje wele przijymnōści. Niy ma łōn jednowymiarōwy, bo śmiych, chichranie to cosik, co dziyli, co tajluje sie ze sobōm samym, jako i ze wielōma inkszymi.
To nôjdzikszyjszô zeksualnōś kôżdyj kobiyty.”
Tak kejsik pisała , hamerikōńskô szriftsztelerka, pisôrka, ftorô urodziōła sie we 1945 roku nikej August..

Szli do kupy we srogim kamractwie, zgosliwie. Łozparzisto, szyroko, brajtnie, tancszritym, kery swojim szwōngym uzdanie przerôstôł wyłōbraźniô tych, kerzi projyktōwali cesta, drōga nōmer 902. Śniymi wandrôwôł łōnych szpasowny śmiych, kery dlô zôwistnygo, pôłnego zozgrziwōści ło wszyjsko ło kôżdô kwila uciychy, frojndy a zapōmniyniô świata bōł ino żałōśnym lamyncyniym. A przecamć mimo tych pôruch potkniyńciach, pôruch fałesznych nōtkach niysła sie w niym łōnych nôjprôwdziwszô mōdoś, blank już niy takô łodlygłô po tych pôruch głymbszych. Łōnych gorke, łozhajcowane gowy garniyrōwali po gōwniarsku zmiyrzwiōne strzybne szopy a pod niymi fōnkrowali sie żuwo łoczy i co z tego, iże już ci deczko niydōwidzōnce, a ze gymbōw płynyli pôłne tynsknicy łozdyrgotane, łozedrgane:

„Que sera, sera,
Co bydzie pokôże czôs.
Cōż prziszłōś łobłajzi nôs,
Co nōm jutro dô.”

A prziszłōś niy zamiyrzała doczkać. Już wyylazła łōnym na prociw. Łōnych śpiywanie tak łod szlaga, na fleku, kokōnôł cudu i wywôbiōł miyłōść jednego ze przocieli direkt ze chałpy na mostek przed niymi a kej Łōna we szczyśnie wandrujōncych bytōńskim gōścińcu łozpoznała zilwetka swojigo chopa łozgorała niy do wystawiyniô, pôłnym żaru flamōm gniywym.Podeprziła sie lewōm rynkōm pod bok a drugōm , zaciśniyntōm we gorzć napoczła gucho wygrôżać Bogu ducha winowatym chopōm , kerzi nôjućciwiyj we świycie usiotane, bo usiotane, nale jednakowōż wrocali ućciwie do dōmōw pôłni dzieckowyj wiary, iże łodnôjdōm w nich łociupinka spokoju. Beztynczôs bytōńskô Penelopa poluźniōła szatka przewiōnzanô pod brodōm , nabrała luftu we haśle i łozewrziła gymba a łōnyj głōs niōs sie rzgmotym po łokolicy i łodbijôł sie zwiylōkrōtniōnym echym łod bytōńskich grōniczkōw:

− Ludzie!!! Ludzie!!! Kuknijcie ino jak łōni lyjzōm!!! Zaziyrejcie!!! Zaziyrejcie jak sie skurwysyny sparōwali!!! Ty stary capie nasłepiesz ty sie gorzoły, nale na świyntyj Brygidy skurwysynie!!!

Wszyjasko to pamiyntōm gynał, kôżdy nôjmyńszô dobraczyna. Wszyjsko take żywe, côłki tyn świat − Bytōń bōł − je pôłny zowcitych farbōw, niybo, już terôzki, niyzwykowo świytliczkōwe, a pō niym płynōm chamery nikej cukerwōłla, słōdke i biôłe. We niyruchōmym, gorkim lufcie słychować jak we kłōsachze cichym praskym dojzdrzywô ziôrko za ziôrkym nadowajōnc upływōwi czasu zyns, cwek znacznie srogszy niźli szum piôsku we klepsidrze, zanturze, bo tyn czôs je ino szmyrym, kery niczego niy weksluje, niy zmiyniô, bo niy rośnie i niy dojzdrzywô. A na wiyrchu pola, kerego dołym płynyło rzywliwe Que sera, sera dwiōch starucnych przocieli niyśmiôło ze goldowyj pszynicy na miydzã wylazuje Ryżokudła i forszlaguje kamractwo Małymu Ksiyńciu. Blank niydaleko , zarôzki wele we Piyrnikōwyj Kōmnacie ftosik łopowôżōł sie pokôzać mi wszyjske swoje piygi nałokoło swojigo tak szpasownie môrszczōncygo sie nałōnczôs uśmiychu nocholka. A jôch uwierzōł Łōnyj a we to, iże Łōna tyż kejsik wyjńdzie na mostek, coby doczkać na mie, bo przecamć niy sposōb bōło, nō niy szło niy zaufać tym łōnyj wszyjskim słōnycznym cimtowym łoześmiōnym kropkōm. Wszyjsko to bocza, pamiyntōm i niy poradza, a i niy kca, przepōmnieć, bo gymboko niy wiyrza we to, iże mô sie żyć ino tym ci „sam i terôzki", a wiyrza we to, iże trza poradzić żyć côłke życie łorôz. Ze wszyjskim, tym co bōło, tym co je i tym, co bydzie. Życie to niy rechtōr, kery jednōm gracōm pisze na tablicy a drugōm rōwnoczyśnie wszyjsko ściyrô szwamym i niy robi szlus ze żôdnym zdaniym kropkōm (a takigo rechtora gynał pamiyntōm). Terôzki do tych spōmniyniōw dolôł pôrã dobrych kropkōw kolyjny dobry rok i mōm wszyjskigo wiyncyj a dalszij mōm głōd i ze niyciyrpliwōściōm czekōm na tyn 2023 rok, co łōn mi przismycy do tego, co już mōm.

Wielach, moc już we mojich łozprôwkach, berach i gyszichtach klyciōł ło babach, babeczkach, frelach, samotnych, wydanych i gdowach.− tak se medikowôł August kejsik we chałpie, kej już łostôł we żywobyciu sōm. − Nale zawdy to bōło take jakosik szpasowne (możno?), wicne i niy zawdy prôwdziwe. Bele ino cosik pogôwyndzić i to niy zawdy ze cwekiym, niy zawdy tyż musiało sie to dzierżić kupy. Dzisiôj kciôłbych deczko inakszij porzōndzić. A wszyjsko to by możno szło szafnōńć do kupy tak:

Zawdych bōł łotôczōny, chnet łoblygany bez kobiyty. Kejby łōne tak jesce zawdy, nale to na isto zawdy mieli mie festelnie rade, przoli by mi bōłbych i jô moc rôd. Cosik mi sie nale zdô, iże terôzki już corôzki mynij mie te dziołchy, baby majōm rade, corôzki mynij garnōm sie ku mie i blank ci już dō mie niy lgnōm. Zdô mi sie drugda, co jakosik gryfnô frela, łoziymnôstka sie za mnōm łobejzdrzi nale to pewnikiym ino skuli tego, co miarkuje, iże... Gargamel deptô po hulicy. Gôdôsz, co kciôłbyś iżby ci baby przôły; niy dowej łōnym tego poznać po sia, naskwol na nie niy zważowej i niy dozwôlej, coby poduk swojich lałnōw reskiyrowali tobōm. Baby, bele zdôwałoby sie łōnym , co ło tym niy

wiedzōm, wolōm same być usuchliwe, miasto zmuszać do ulygłości inkszych. Udôwajōm ino przed sia, co sōm blank rōwnake chopōm nale gynał miarkujōm, iże tak na isto niy ma... Co tam, dziyje sie to ze richtik dobrym rezultatym, bo przeca niy mieli by my łōnych tak fest rade, kejby nōm byli jednake. Jô to mōm ło babach, kobiytach marka ło wiela lepszyjszô niźli ło chopach nale jim blank tego tyż niy gôdōm i tela. Babski insztynkt wiydzie je zaobycz na zicher bez côłki życie, niźli nôs wiydzie filip, i dziynka tymu niy tak czynsto łostowajōm iptami. Przōnie, miyłość znaczy dlô babōw, gelduje łōnym wiyncyj niż dlô chopōw. Je ci to dlō nich na isto wszyjsko. I te przōnie je dlō kobiyty rzôdzij, niźli chopy miarkujōm, grōntym zmysłōw. Baba, babeczka moge przoć czowiekowi żadnymu, szpetnymu bali i starymu jeźli udô mu sie razinku łocucić jeji ajnbildōng, lałna. Na prociw do chopa, kery niy poradzi przoć babie, kerô niy działô na niygo, na jego gyfil. Skuli tego tyż granice wiyku do przōniô niy istniyjōm. Taki kardynôł Richelieu miôł jesce festelnie wziyńcie bali kej ci mu już pizło łoziymdziesiōnt lôt, chocia już blank na swojich kotyrach niy poradziōł ustôć. Abo taki wywołany poyta Goethe, kerymu tyż pizło łoziymdziesiōnt lôt kej umiyłowôł takô jedna istnô Ulryka von Levetzow. Ludzie, przeca przōnie zetwo ino tak krōciuśko jak côłke życie nôjszykowniyjszygo kwiôtka. I trza miarkować, co u chopa przōnie umiyrô ruk-cuk we małżyństwie a u baby żyje jesce te przōnie aże do łostatka. Ale idzie to słōwić deczko inakszij. Jô to zawdy godōm: WINO, KOBIYTY I ... ŚPIA!

Chocia jedyn mōndrok już bezmać we siedymnôstym wiyku taki Daniel Naborowski prawiōł we jego sztrofkach cosik takigo, iże:

„Kiepska miłość o głodzie,
Nie chce się giąć po wodzie,
Ale po dobrym winie
Dogodzi się dziewczynie.”

Możno to i prôwda, nale niy bydymy sie sam ło to fest spiyrać i fantować. Bo terôzki u modziokōw je możno jesce inakszij: Wino ... kobiyty i ... jaki ci tam śpiyw? Wszyjsko stoji monej łod tego jake wino, jake kobiyty a... śpiywać to sie zatym już blank niy kce.

Baby nie sōm gupsze łod chopōw (chocia niyftōrym łoszkliwcōm sie tak zdô). Na prociw, możno bali i sōm mōndrzyjsze łod nich, chocia je ci to mōndrość inkszyj zorty. I niy byda sam za tela klycić, rzykna ino, co prôwdōm tyż je, iże chopy majōm srogsze filipy i tela. Nale bez te wszyjskie lata, kej czowiek depto po tym nôjgryfniyjszym ze światōw, roztomajcie to ze tym wszyjskim bywało. We starożytnich Atenach niy miyniyli, co kobiyty sōm barzij iptowate i niy

kôżdô asta wiydzy bōła dlō nich dostympnô. Juzaś take plymia jońskie a doryckie to prziznowali babōm zawdy srogô dobrô wōla dziôłaniô, a u Lacedemończykōw łozrōsła sie aże jak nôjyntô. Bez śtyrysta lôt zetwania rzymskij wysokij kultōry używali baby srogigo lałfpasu i dobryj wôli. Mōgli łōne bali łozporzōndzać i do łostatka naporynczać jejich iściznōm. Juzaś we strzydniowiyczu wyksztôłcynie, bildōng babōw przesiōngało wiydza chopōw. Łōwczysne ritery na isto lepszij poradziyli używać, włôdać okszōm i bardōm niźli fyjdrym; fraterki zajimali sie naukōm nale bōło tyż mocka babskich klôsztorōw, kaj wiydza dostympnô bōła we takij samyj miyrze dlô klōsztornych pannōw. A wiela, wiela mōndrych bôb bōło dochtōrkami bez te côłke stulycia. Choby ino take jak: Luisa Bourgeois ze Salerno, kerô flyjgowała Maria de Medici, babeczka łod wywołanego Henryka IV, hyjbama Marguerite la Marche, kero fōngowała już we 1677 roku we Hôtel Dieu.
We siedymnôstym i łoziymnôstym wiyku bōło moc babōw-profesorōw na katyjdrach we Bolonii, Pavii, Ferrarze abo Neapolu.
Ja, baby na isto niy sōm barzij iptowate łod chopōw, niy sōm miechym piźniōne jak to sie niyftōrym chopōm-angyjberōm przitrefiô. Ale sōm tyż ci roztomajte fale, cufale i durchfale nikej u nôs na Pniokach. Kejsik u nôs na plantach kole lazarytu na Karolce zicło sie dwiuch, tak ōngyfer łoziymdziesiyńciolytnich knakrōw. Plaszczōm tak, gniytōm te swoje rzicie na tych gorkich bankach i łorôz jedyn śnich gôdô do drugigo:
– A wiysz, cosik mi sie zdo, iże moja starô cheba już kipła, już ci sie łōnyj zemrziło.
– Ja? A po jakiymu tak miarkujez ? – pytô sie tyn drugi.
– Anō, wiysz rzecy ze tym „zeksym”, je gynał tak niźli dôwnij tela, co côłke moje pomiyszkanie niy je do porzōndku posprzōntane, poschrōniane!
Ale, ale. Bez côłke wiyki dziołchy ze wyższyjszych sferōw pinkolyli na takich szykownych lautach, harfach, klawikordach i jesce ci zôwziyncie doskwiyrali klawiyrōm tela, co jô niy znōm, niy miarkuja żôdnyj baby, kerô by poradziyła skōmpōniyrować i zagrać a niy zarzympolić choby cosik takigo jak „Serenada” Franza Schuberta. Prawucko niy ma szykowniyjszyj piyśni miyłosnyj niźli ta jejigo „Serenada”. Kōmpōniyrowôł aże mu pizło trzidziyści jedyn lôt i wtynczôs we srogij biydzie, we jakij żōł bez côłke życie, zemrziło mu sie we Wiydniu.
Abo jesce ze inkszyj zorty. Ludzie terôzki tyrajōm po roztomajtych myzyjach, galeryjach, „pinakotekach” (z gr. pinakothēkē, za pierōnym starego piyrwyj teli magazin łobrazōw-wotōw we Propylejach na Akropolu) i potwiyrdzōm mi i tyż pewnikiym potuplujōm, co nikany niy znôjdzie sie jakisik wywołany landszaft,

kery bōłby podszriftowany bez kobiyta. Nō możno krōm takij jednyj Rōłzy Bonheur, kerô nale musiała sie ciyngiym golić i łoblykała sie ino we chopskie łodziynie. Jō tyż sōm (i ze mojōm Hildōm już bez śtyrdziyści pôra lôt ździebko świata przewandrowôł i nikaj'ech na take łobrôzy niy trefiōł. Idzie sam nale spōmnieć ło takij poytce Safonie (ze greckigo Ξαπφώ, łac.Sappho), kerô sie wandlowała ze Mityleny na wysepie Lesbos, a ftōro bōła nôjbarzij wywołanōm poytkōm ze VII wiyku przed naszōm erōm. Prawiōm ludzie, co bali i we tego niyszczysnego 24 siyrpnia 79 roku naszyj ery przi srogim fajerze na czyść tego cysorza Augusta i boga łognia Wulkana, kej na Pompeje i Herkulanum śleciała lawa, maras i woda a côłke te miasta łostali pod tym wszyjskim przisute bez dziewiytnôście stulyci, tameszne Greki śpiywali i tańcowali do szykownistych sztrofek tyj Safony. Ło tych niyszczysnych miastach Pompejach i Herculanum szło by sam tyż jesce mocka łozprawiać nale rzykna ino to, co sōm tyż ze babami skuplowane. Miasto Pompeje bōło grōntowane kajsik we VII w. przed naszōm erōm. Mocka sie tam roztomajtych zachōw dziôło a tak łoziymdziesiōnt dziewiyńć lôt przed Krystusym Rzymiany przemianowali je na „Colonia Veneria Cornelia Pompeianorum". Archyologi łodkopali już chnet wszyjsko we tych Pompejach i terôzki turisty i wandrusy mogōm zwiydzać i podziwiać nôjważniyjszô atrakcyjô starożytnigo miasta – „lunapar" (niy metlać ze rōmlym, bo „lunapar" po ichniymu to je puf), gryfniście łozdobiōny „erotycznymi" freskōma a kery mô już dwa tysiōnce lôt. Tyn przibytek, tympel do kerego jesce kielanôście lôt tymu nazôd (kej my tam ze mojōm Hildōm byli bez lato we łoziymdziesiōntym roku) tameszne niyrade baby rajn wpuszczali, łostôł już terôzki do mola łozewrzity dlô wszyjskich. Tam wszandy na ścianach, na gipsdekach sōm roztomajte szildy, świnskie i zbereźne malōnki, freski i plaskorzyźby, co pokazujōm nałōcznie roztomajte sztelōngi przi tyj babsko-chopskij „robocie", kere niy zdali ci sie tym dziewiytnôstowiycznym mōralistōm i roztomajtym szulmajstrōm a ftōrzy – tak jak Żydy i krześcijany wtynczôs – miyniyli, co erupcyjô tego Wezuwiusza, to bōła k'rzeczy sztrofa za grzychy, za tyn tyjater „Rozkoszy, Grzechu i Śmierci". A tak by tak te pufy we Pompejach, to bōła ciekawô tyma. Zaobycz skuli cyny za tameszne usugi. Te zajimanie bōło na isto mało we wercie, bali i niywōlnika stôć bōło na to. Za ajnfachowo, strzydniô dziołszka geldowało tela, co poła zbōnka abo łoziym glaskōw wina lebo tyż dwa pecynki chlyba. Nale, izbetki byli tam maluśke i ćmawe, prykole krōtke a kōndy, byzuchanty blank niy sebuwali szczewikōw, i do dzisiôj idzie ujzdrzić fleki po abzacach i zolach na ścianach.

Tyn côłki „lunapar”, puf stôł poblisku ichniego „forum”, przi winklu dwiuch hulic, tak iże kōndmany mōgli wlazować rajn ze łobiuch zajtōw a pokazowôło łōnym kaj majōm wlyjźć i powiydzôło, prōmp namôwiało do byzuchu take sroge żyniadło, teli wielgachny ciulik na kerym stôło napisane: „Hic habitat felicitas” znaczy „Tu miyszko szczyńści”. Wiycie, gôdajōm, co te wszyjske „lunapary”, pufy to wypokopiōł już we VI w. przed naszōm erōm taki jedyn istny, łojciec-założiciel atyńskij republiki – Solon, kery naskwol szafnōł we wszyjskich dziylnicach swojigo miasta, tych Atyn take dōmy miyjskie (gr. οἰκίσκοι, oikiskoi), ftōrych cylym bōło umōżniynie fyrniokōm, samotnym prykolowygo trefu ze babami, coby niy musieli skuli tych babsko-chopskich uciychōw lôtać, lałfrować za wydanymi, gdowami abo dziywkami, myjdlami i modymi cerami zôcnych i wywołanych łobywateli. Tak grōntowali sie, powstôwali ci te piyrsze grecke pufy. Idzie jesce dopedzieć, co społyczyństwo grecke bōło cheba nôjbarzij „mizoginistyczne”, co idzie po naszymu tuplikować, że wszyjskie tameszne chopy festelnie niy ciyrpieli kobiyt i beztōż tyż zawiyrali je we „gyneceach”. Te wszyjski wszetecznice byli tyż zaobycz niywōlnicōma, chocia mōgli być ci tyż i frajnymi babami, kere straciyli łojcōw i patrōnōw, i łostali bez kustu we życiu. Takich dziołchōw-szlōndrōw bōło wszandy, we wszyjskich dziydzinach mocka, byli roztomajte jesce „kapłanki” łod kerych tak na isto, prôwdōm napocznōł sie tyn nôjstarszyszy fach na świycie. Bōła wteda takô bōgini miyłości, szumnoty i gryfności Afrodyta (wyłōniyła sie łōna bezmać ze morza, ukôzała sie przi telim felsie kole Cypru), ftōrô miała – jak to pisôł gryfnie niyjaki Strabon – we tym greckim Koryncie łorôz aże tysiōnc takich „kapłankōw”, kere mieli wyżgane, wydziubane na kitach nōmery łod 1 do 1000. Łod tych szmajōw, niyrzōndnicōw wziyno sie miano „cōry Koryntu”. Bōł bali i taki krōl Koryntu, kery bōł tak ci wywołany, iże bywôł na gościnach i fajerach na Olimpie kaj podbiyrôł Zeusowi ta rajskô „ambrozja”.

Byli ci tyż jesce we starożytniōści i hetery (hetaíra – towarzyszka), nale ino dlô tych nôjważniyjszych. Poradziyli łōne krōm tego co Wy wiycie, a jô miarkuja, jesce mōndrze gôdać, poradziyli bajstlować roztomajte malōnki, czytać poyzjô. Do dzisiôj idzie sie poczytać ło takich szykownych „kurtyzanach”, „heterach” jak Aspazja (gr. Ἀσπασία), cera Aksiocha ze Miletu (skuplowano z Peryklesym), Lais ze Koryntu abo jesce Fryna, co bywała we Atynach. I niy metlać jōm ze Frynōm (Friedenshütte) dziylnicōm naszyj Rudy Ślōnskij-Nowego Bytōnia. Tak sie miarkuja, co by to możno już stykło, bo ftosik mi przeciepnie, iże jô szkryflōm ino ło bereźdżyniu, ło gupotach i belakwastrach.

I sam ci mi terôzki gynał sztimujōm sztrofki naszego Jana Kochanowskiego, ftōry pisôł bōł na szimel starożytnigo Anakreonta ze Teos, kery kole szczwôrtego wiyka przed naszōm erōm pisôł gryfne sztrofki ło winie, przōniu i śpiywaniu:

„Prōżno się mam odejmować,
Widzę, że muszę miłować,
Miłość mi dawno radziła,
Lecz ja, jako prawy wiła,
Nie chciałem słuchać jej rady,
Aż nama przyszło do zwady.
(...)
Ona ku mnie ciągnie rogi,
A ja co najdalej w nogi,
A gdy wszystkich strzał pozbyła,
Sama się w bełt obrōciła
I prosto mi w serce wpadła,
Aż mnie zaraz moc opadła.”

Alech sam nawynokwiôł, prôwda? Przeca telach sam do kupy ze sia pometlôł, iże bali i sto hamerykańskich stolôrzy by tego niy poskłodało. I Wiycie, idzie sam terôzki możno pedzieć za Kazimierzem Przerwą-Tetmajerem:

„Jô wolã polskie gōwno w polu,
Niźli siyrotki w Neapolu.”

Ja, ja! Bo jô tyż zawdy miôł rôd wszyjskie nasze ślōnskie baby, babeczki dziołchy, dziołszecki, frele i świyrgołuszki tela, coby ino łōne blank mode byli. Terôzki to barzij medikuja ło wszyjskich i ło wszyjskim, i tak mi sie zdo, iże baby sōm pierōnym łoszkliwe (kejsik żech tego niy merknōł). Bo kuknijcie sie ino, wszyjskie baby, te wydane bez pōłowa swojigo małżyństwa poradzōm fest paś tego swojigo chopecka, kôrmić a juzaś bez ta drugô tajla jejich spōlnego pożyciô, ciyngiym przeciepować, wyszkańtować (jakōż by inakszij), iże je spaśny i ruby nikej kormik.

Je i jesce cosik inkszego. Ujzdrzeliście kejsik jakoś baba, kerô by poradziyła nalôć ino poła glaski wody. Dōm Wōm bajszpil. Jô mōm rôd bōnkafyj nale ci tyż festelnie mocny, tyngi. I zawdy, jakech je kajsik we gościnie, gôdōm, proszã, coby mi do szolki abo do glaski nalôć ino do pōłowy wrzawyj wody. Baba przichwoli, przikiwnie i napoczynô lôć. Leje opaternie, leje, dolôła już do pōłowy i... – a co byda byzuchantowi zowiścić, co byda mu szkodować – dolywô do pôłna!

XXII.

Nō, tōż mōmy, bydymy mieli, tyn tydziyń piyrszy dziyń lata. I zarôzki tyż spōmniała mi sie pierōnym starô powiarka:

„Kej świynty Jōn łōnka kosi, byle baba dyszcz uprosi”.

Nō, możno to i prôwda ale musza sam zarôzki pedzieć, iże we łōńske lata, kole świyntego Jōna, berôłech we naszym Radiu Piekary ło tych wszyjskich zwykach skuplowanych ze łostatkym wiesny i napoczniyńciym lata. Beztōż tyż dzisiôj, samtukej na tych szkartkach mojigo bucha, niy byda za tela ło tym wszyjskim łozprawiôł, bo jesce ftosik bydzie mi przeciepowôł, co jô ino sztyjc ta samô lajera, fōrt ino ło jednym i tym samym gôdōm. Styknie, co rzykna, iże latoś łod soboty bydymy mieli juzaś lato. Jakie łōne bydzie, niy idzie terôzki pedzieć. August strôpiōł sie deczko, nalôł se gryfno glaska umiyłōwanygo nôpitku a dalszij po cichuśku medikowôł.

Bydzie ta sobota nôjdugszym dnioszkym latoś, a nocka ze soboty na niydziela bydzie nôjkrōtszô; nō, jakech pedziôł napocznie sie lato i szlus. A mie sie ino deczko ckni do tych wszyjskich szykownistych świyntojōńskich zwykōw, ftore sie już corôzki mynij sam u nôs flyjguje. Żôl mi i tego, iże przepōminô sie ło roztomajtych czarach, czarownicach i heksach, chocia niy tak do łostatka, bo juzaś sie pokôzali bele kaj roztomajte znachory, guślôrze, do kerych przilazujōm i – zdało by sie – bildowane, wysztudiyrowane ludzie jak te, co to zagłōdziyli na śmiyrć pōłrocznô dziołszka. Zdôwało by sie, iże niy ma już placu na to – jak ci to łod zawdy bōło, – iże wszyjsko, co czowiek niy poradziōł spokopić, co niy poradziōł sie gynał wytuplikować, chorōbska, umiyranie, gradobicie, ulichy lebo łogiyń łod pierōna, kery poradziōł i côłkô dziedzina zgorać, ściepowôł to na roztomajte czary i czarownice, heksy. Nō ale, tyż te czary mieli sam czowieka hilfować łode złygo, łod wszyjskigo co niyszczysne. A heksy, nikej heksy. Tyż już łod dôwiyn dôwna furgali we lufcie na mietłach, na hercōwach, na niyckach fōrt na wszyjskie gōry, kere byli glacate, znaczy łyse; łyse gōry. I eźli to bydzie Monte Calwo, Chaumont, Kahlenberg lebo naszô Łysô Gōra, wszandy tam te heksy wyrôbiali do kupy z dziobłami breweryje i ludziskōm na paskuda, na łostuda, a hilfowali sie słōweckami:

„Płot niy płot, wiyś niy wiyś, ty nôs diosku niyś”.

Fto bōł mōndrok, opaterny to suchôł tego Marcina z Urzędowa, kery już na sōm łostatek szesnôstego wiyka rzōndziōł, co chabiny, asty ze sztachlokōw do kupy ze liściōma powtykane bele kaj we łoknach, we dźwiyrzach te łoszkliwe czary a jakiesik inksze gusła łodegnajōm. Niy, niy, kej sie tak kuknie naobkoło, to my

sie fest jesce dziyrżymy tych strzydniowiycznych prziwykōw. Nale, to już je blank inkszô bôjka i niy byda wiyncyj ło tym gôwyńdziōł.
Nō, tōż jadymy dalszij a mie sie sam terôzki spōmniało, iżech już kejsik medikowôł, ślynczôł nad tym czym my tak, teraźne ludzie, sōm? To mi sie terôzki na stare lata sztyjc trefiô. Pewnikiym niy bydzie to za tela wicne, niy bydzie we tym wiela szpasu, nale werci sie to przeczytać terôzki, bo tuplowanie tego niy byda przeca eklerowôł, wykłôdôł.

Wiycie, my, ludzie deptōmy tak po tym świycie dnioszek po dnioszku i we kôżdym łoka mrziku sōmy utropiōne dosłōwnie, prōmp wszyjskim. Zastarane my sōm luftym, wodōm i ziymiōm. Stropiōne tymi ci żadnymi strzodkami łowadobōjczymi, roztomajtymi „pestycydami", „emulgatorami" we jôdle, abo tyż jakimi ci tam inkszymi zubstancyjami – jak to mōndroki gôdajōm – „rakotwōrczymi". Ku tymu jesce richtik festelnie utropiōne my sōm tym ci prōmiyniōwaniym „radioaktywnym" a możno tyż ci jesce azbestym, ftory kejsik bōł festelnie wziynty we budōwnictwie. Trôpi ci nôs tyż, sōmy tak po prôwdzie w sztichu, skuli łochrōny wszyjskich zagrōżōnych gatōnkōw gadziny.
Hmmm ... rzykna możno ci sam cosik ło tych zagrōżōnych gatunkach. Wiycie, ta côłko festelnie wywołanô, szyrzōnô u nôs wszandy naobkoło „łochrōna zagrōżōnych gatōnkōw", to tyż ci je jesce jedna frechownô i przemierzłô prōba czowieka, coby rugować, badać côłko nôtura. Tak ci bez dziewiyńćdziesiōnt procyntōw, moc bez 90 % wszyjskich gatōnkōw, ftore choć kedy żyli na tyj naszyj biydnyj ziymi, już przeca dôwno niy egzistjyruje. Blank ci sie już kajsik we „czasie i przestrzeni" – na isto wytraciyli!
My, ludzie, łōnych na isto niy zatrzaśli wszyjskich. Łōnych ganc ajńfach dziadzi wziyni, bo take je – jak to kejsik pisôł jednyn mōndrok (Michał Marszał, na kerym sie w tym kōnsku łopiyrōm) – **prawo nôtury!**
Kôżdydziyń, eźli tego kcymy abo i niy, traci sie dwadzieścia piyńć gatōnkōw. A to ci blank niymożybnie łod tego, co sam na tyj ziymi, my ludzie, robiymy, te ci dwadzieścia piyńć zortōw, kere istniyjōm dzisiôj – jutro sie stracōm, już łōnych jutro na zicher samtukej niy bydzie. Tak tyż, ludzie, łostôwmy ta gryfno, szykownistô nôtura we pokoju! Eźli my dotychmiast już niy napochali, blank niy nagōniyli aże za tela? Sōmy, jak we zdrzadle, zapatrzōne ino we sia, i blank ci ku tymu do łostatka zaślypiōne. Kôżdy snôs kce cosik retōwać. Nō, mie to już blank przeszło. Już sam, tukej a terôzki! Wrzescymy wrōłz na côłki karpyntel: „Łochrōńmy stromy, piscoły, wieloryby, ślimôki a inksze glizdy!"
Co? A nôjsrogszyjszy to egzymplôrz zadufanygo we sia buca, dudroka − cz**owiek**, kery sztyjc ci wrzescy: „**Retōjmy Ziymiô**!"

Eźli te wszyjskie ipty we telewizyji, we cajtōngach i kaj tam jesce richtik ci sie symie na fest urzinajōm? Eźli majōm ci mie za flaszka knōt? Retōjmy Ziymiô! Przeca tak po prôwdzie, to my bali ani ło sia niy poradziyli stôć, niy naumieli my sie tyż ci jesce pōmôgać i inkszym ludziōm, a kcymy na gwôłt retnōńć côłkô planyta? Tōź to gupota nad gupotami!
Jô je już na isto usiotany tymi côłkimi „Dniami Ziymi", tymi łoszkliwymi nale radymi ze sia „ekologami", biôłymi, ziylōnymi, „liberalnymi" burżujōma, kerzi medikujōm, co jedzine złe na tyj ziymi, to za knap chodniczkōw dlô tych, ftorzi majōm radzi pyndalować na kołach. I sturbowany jeżech tōm côłkōm tyoryjōm łociyplynia sie naszyj, ziymskij klimy, kerô wartko stała sie już terôzki takōm ci modernōm religijōm, ja, ja religiōm (!), kerô czowieka stôwiô na sztelōngu srogachnego, łogrōmnucnygo szkłōdnika i pasożyta, i takigo zgola, kery atakuje i haratô ta ziylōnô Mamulka Gaja. To je tyn cufal, we kerym „fanatyki religijne" wypłużajōm polityka.

Te wszyjskie zadufane we sia łochyntole kcōm ino bezpiycznyj przestrzyni dlô swojich „volvo", „mercedesōw" abo inkszych BMW-icōw. Przeca łōni majōm gymboko we rzici tacôłkô naszô planyta, bo łōnych ino łobłajzi snożny, wygłôskany plac do życiô, jejich włôśne strzodowisko. Tropiōm sie festelnie, iże pewnygo dnioszka dōświadczōm srogij niywygōdy. Tak po prôwdzie ze tōm naszōm planytōm niy dziyje sie przeca nic złygo!
Bo kuknijcie ino. Łod pôrudziesiyńciuch lôt mōmy wszandy plastikowe epy, kej już naszym handlyrōm niy nastykło dôwniyjszych tytek i papiōru. A bez łostatnie lata wszyjsko bōło ganc ajnfach. Czowiek wlazowôł do składu, lajstnōł sie bele co u jakiś handlyry, masarza, piekôrza i wszyjske łōne szykowniście pakowali, co sie fto zawinszowôł do epōw. Nale to niy stykło. Znod sie jakisik łoszkliwy gizd, kery wypokopiōł blank ci nowiuśkie epy, taki moderny wynôlôzek: epy „bio-oxydegradowalne". Ludzie, kciołech sie we tyj fyrmie wymiarkować, co to tak na isto je ta côłko epa „bio-oxydegradowalnô". Poradziyli mi ino tela wyeklerować, co te dôwniyjsze epy bez jakesik dwiesta lôt musieli sie we nôturze łozkłôdać a te moc moderne (tfu! do dioska) „bio-oxydegradowalne" po ino dziesiyńciuch latach już sōm rozpyrskniynte na maluśke klōmpki i kłopcie (niy sōm to côłke płachty plasiku), a niyskorzij blank do grōntu sie łozłożōm bez ino... jakiesik sto dziewiyńćdziesiōnt lôt!!!
I za te piyrsze kōntman, znaczy jô, ty i wy, niy musieli'chmy bulić, nale za te druge ... już ja! I sam ci – jak to trzyźbe Miymce gôdajōm – „...ist der Hund begraben"! Styknie ino wlyjźć do pôruch sklepōw sam u mie we Chorzowie na Krojce. We kôżdym bez gôdki zapakujōm ci towôr do normalnyj fōliji, do

nylōnbojtla abo do epy. Nale we dwiuch-trzech (niy byda gôdôł jakich, coby ryklamy łōnym niy robić) pakujōm wszyjsko – tyż ci blank bez gôdki – do „bio-oxydegradowalnych” nylōnbojtli i małych epōw, a kôżōm bulić ceski abo siedym-łoziym grosickōw. A coby bōło jesce wicnij u jednego piekôrza sōm blank ajnfachowe epy, ale siedym grosikōw tyż trza bulić, bo takô je ci terôzki nowô mōłda.

Ziymia je do porzōndku. To ludziska na nij sōm fest ci pofyrtane i majtniōne. Ziymia ku ludziōm mô sie blank, nale to do kna dobrze. Bōła samtukej już śtyry a pōł milijarda lôt tymu nazôd. Myśleliście kejsik ło arimetrice? Planyta Ziymia – jakech pedziôł – bōła sam już śtyry a pōł milijarda lôt tymu! A do pierōna! Wiela my lôt sam na tyj ziymi sōm? Sto tysiyncy lôt, dwiesta tysiyncy? We tyj ciynżkij industriji uwiōnzgli my ledwa dwiesta lôt tymu nazôd. Puście sie to wszyjsko na sztich, porōwnejcie to do śtyruch a pōł milijarda. To je 0,005% czasu istniyniô naszyj planyty. I my mōmy łopowoga myśleć, co sōmy jakimsik zagrożyniym dlô tego gryfnistygo modro-zielōnygo kuglika krajzujōncygo ci durch na rōnd Słōńca, tyj naszyj gorkij klary? Co do ludzi, to idzie pedzieć tak: czowiek na isto niy przemoże zdziadować życiô na ziymi, choby i zamarasiōł, skalōł i fest zagiździôł wszyjsko naobkoło, a na łostatek wszyjsko by pokropiōł jesce tōm łoszkliwōm atōmbōmbōm. Niy take zagiżdżynia i katastrofy znô ci historyjô naszyj planyty. Ta naszô Ziymiô łobstowała już bezpiycznie bez moc gorszyjsze prablyma niźli te, kere stanowiōł dlô nij czowiek. Ziymiô przeżywała trzynsiynia ziymi, erupycjô wulkanōw, roztomajte take ci ruchy tyktōniczne, kōntinyntalne drifty, słōnyczne blice, fleki na słōńcu, sumeryje magnyticzne, zwekslowanie sie biegōnōw magnyticznych, côłke ci setki tysiyncy lôt bōmbardjyrowaniô kōmetōma i astyrōjidōaa, potopy, „tsunami”, sroge łognie, erōzyje, te ci prōmiyniōwanie kōsmiczne, kolyjne „epoki lodowcowe” ... a nōm sie zdô, iże nylōnbojtle i aluminianne biksy zadadzōm ci tyj naszyj mamulce Ziymi srogi szlag, festelnô fanga. Ta naszô planyta nikaj, nale richtik nikaj sie niy wybiyrô. A my JA! Chocia, my sie same zabōjczyj szkłōdy niy zrobiymy, bo abo niy bydymy we sztandzie, abo, kej ino mōżliwōści bydōm wiynksze, niy do zwōli na to ta naszô „insztynktōwnô mōndrość”!!!

Ludzie same, abo ino roztomajte angyjbery, stôwiajōm nôs pozycji szkłōdnika i szmarocyrza atakujōncygo i haratajōncygo ta ci gryfnie zielōno Mamulka Gaja. Zmywōmy sie. Pakujymy lōnty i wykludzōmy sie samstōnd. Niy łostawiymy po sia ani bali i śladu. Nō, możno ździebko sztyropianu abo azbystu. Możno? I to ino deczko.

A ziymiô fōrt bydzie tukej, kej my sie blank stracymy. Ganc ajnfach kolyjnô

sknōcōnô mutacyjô, ślepô huliczka we łozwoju tego świata, take ci bijolōgiczne szajśniyńcie. Planyta strzōńśnie nôs choby błecha, choby jakô mynda, nikej powiyrzchniōwô łoszkliwość a niyprzijymnōść. Kcecie na isto wiedzieć jak to sie gynał robi? A dyć to spytejcie tych wszyjskich czowiycych kamratōw ze antycnych Pompejōw i Herkulanum, kerych przisuł wulkaniczny miôł i ształb, i zahaltowôł łōnych we roztomajtych dziwokich sztelōngach:
– Hej, hej, jak ci sie mô ta naszô planyta?
Spytejcie tych ze Michoacan i Mexico City, ze Armyniji, ze Kobe we Japōnii, ze Syczuanu i Tangshan we Chinach, abo tych ze Agadiru we Maroku, kerych ci przisuli tysiōnce tōn rōjinōw. Nō, łopytejcie łōnych eźli łōni we tym tydniu czujōm sie jakimsik zagrōżyniym dlô naszyj Ziymi? Abo możno tych ze Kilawea na Hawajach, co sie stôwiali swoji chałupy we sōmsiydztwie wulkanu i rōłzczasu medikowali po jakiymu, czamu majōm lawa we zalōnie na zofie.
Ta naszô planyta bydzie samtukej jesce dugo, dugo pō nôs i ulyczy sie, retnie sie tak prôwdōm blank sama. Mô ci łona przeca taki zizdym „samonaprawiajōncy" sie – jak to gôdajōm mōndroki. I luft, i ta woda łosnożōm sie, a ziymiô, ta urodnô glyba bydzie juzaś jak nowô. Eźli to na isto prôwda, co plastik, nylōn sie niy degradiyruje, Ziymia skupluje tyn plastik ze swojōm nôturōm i bydzie ci... Ziymiōm ze plastikym. Tyż mi mecyje!
A mie sie zdô, co Ziymia pewnikiym niy medikuje tak jak my, niy podziylô naszych uprzydzyń ku plastikowi, nylōnowi. Przeca plastik stwōrzyli'chmy i ugrōntowali ze jeji materyji, ze jeji sztofu. Pewnikiym miarkuje, iże plastik to ci je jedne ze jeji dziecek. Możno dała nōm zwōla, coby my sie łozmnōżyli, bo pragła, coby dlō nij stwōrzyć tyn plastik. Niy miarkowała jak to zbajstlować i beztōż tyż potrza łōnyj bōło nôs. To tyż moge być łodpowiydź na te łodwiyczne pytani: „Po jakiymu my tusam sōm? Anō bez tyn plastik bezkurcyjo!
Nō, tōż plastik już tu na tyj Mamulce Ziymi je, naszô robota szafniyntô, mogymy łostać wyhuśtane. Myśla, co tyn procys już ci sie napocznōł. Niy miarkujecie tyż tego? Eźli mōm być szczyry, to cosik mi sie zdô, iże ta planyta mô nôs za take letke zagrōżynie. Coś takigo, ze czym sie rōłz-dwa, letko wydoli. I jeżech pewny, jeżech prôwdōm isty, co poradzi sie ze tym ci, jak jedyn jedziny srogi łōrganizm. Pewnikiym cosik ci tam wypokopi. A co wy byście zrobiyli, kejbyście mieli sie łobrōnić łod mrowiô doskwiyrnych stworzyni?
Hm... możno wirusy! Wirusy na isto mogōm być przidajne. Ludzie zdôwajōm sie być ulygłe ku wirusōm. Łōne zawdy sie łodmiyniajōm, „mutujōm" – jak by pedziōł mōndrok, kej sztudyroki wynôlejzōm medikamynt, szczypiōnka na jedyn śnich. Nôjlepszyjszy bōłby taki, kery by łosłabiōł tyn nasz côłki układ

łodpornościōwy i zrobiōł go niyłodpornym, niystrzimałym na inksze chorōbska, niymoce i infekcyje. A już nôjlepszij by bōło kejby sie łozprzestrzyniôł drōgōm pciōwōm tak, coby ludzie byli barzij wstrzymiynźliwe przi pochaniu dziecek. Nō ale, mōmy przeca sroge łosiōngniyniô „cywilizacyjne” a juzaś te wszyjske nawiydzōne, pofyrtane łod łocieplyniô naszyj planyty (kere rajcowali bez dwanôście dnioszkōw we grudniu sam u nôs we Poznaniu), tak po prôwdzie antragujōm powrōt do ypoki kamiynia łupanygo. Po dobryj wōli cofinanie sie we rozwoju niy ma ci mōjglich, a krōm tego wōntpiã, eźli kielikolwiyk taki ci zwōlynnik powrotu do nôtury, sōm łod sia kciôłby łodrzyknōńć sie ze tych wszyjskich szykownych łosiōngniyńć cywilizacyji, ze kerych na beztydziyń korzystô. I wiycie! Tak sie medikuja, co chwolnym łobowiōnzkiym je, i mô być ciyngiym ulypszanie, sztajfowanie cywilizacyji, nale ringowanie sie śniōm je na isto blank bez cweku!
I prawie miôł ci na isto prezidynt Czechōw Václav Klaus, kery tuplikowôł, co we tym wszyjskim rozłajzi sie ło werbōng i kabacynie, i możno wykorzystanie ekōnōmiczne słôbszych skuli fyjlernyj hipotyzy. A ta côłkô ONZ naciepuje nōm kōnkrytnô polityka, nôjczyńścij biydnym krajōm takim jak Polska abo... Kynia. Tela ino, co tak ci we łostatycznōści idzie niyftore twiyrdzynia miyłośnikōw łocieplyniô uważować. Kejby byli łōne dane do naukowygo wymiarkowaniô musieli by łōne doczkać tak samo dugo, jak ta wywołano „teoria względności” Alberta Einsteina. Przeca jak dotychmiast niy ma ci ta teoryjô prawym, nikej prawo „powszechnego ciążenia” Izaaka Newtona.

XXIII.

Modzioki, ftore dziepiyro napoczynajōm te wszyjske swoji gracki babsko-chopske, jesce niy medikujōm skany sie wziyno to, iże razinku ta dziołcha, abo tyn synek mie sie... podobo. Jô, już deczko zwiykowany, medikuja juzaś, co za diosek mie siôknōł, iże razinku ze tōm Hildōm'ech sie łożyniōł. Bezmać – jak gôdajôm mōndroki – styknie nōm ino (dejcie pozōr) 250 milisekundōw, coby łoszacōwać, łocynić drugigo czowieka. Zatym, zarôzki szaltruje sie pomyślōnek i filip, i jejich zmōżōnô, racijōnalnô robota zdô sie psu na buda, bo już nic niy poradzi zwekslować. Mōmy tego drugigo czowieka rade abo i niy – wybōru dokôzujōm nasze ymocyje. Już możnoza pierōnym starego piyrwyj, we latach trzidziystych, wywołanô wtynczôs śpiywôczka Billie Holiday rzykła take iste słōwecka: „Wkludźcie mie do pomiyszczyniô kaj bydzie ze setka cudzych chopōw a jô bez pôra łoka mrzikōw trefnie znôjda nôjbarzij łoszkliwego gizda, i zarôzki byda mu przôć."

A mie to wszyjsko przilazło do filipa − napocznōł August, przi tyj swōjij zwykowyj glasce szkōckij whisky,letko jankorne, mankulijne łozwôżani, łozpamiyntowani − kejech przeczytôł fajnisty artikel ło tym, iże małżyństwo, to tak prôwdōm je ci pierōnym dugōm rajzōm we ciynżkich, zielaznych ketach. Bo przecamć niy trza być dupnym mōndrokiym, coby chnet wymiarkować, iże tak prôwdōm take do łostatka wydarzōne małżyństwo, to cosik wiyncyj (a i czasym mynij) niźli ta szumnô żyniaczka, zeks, kusiki i... rajzy. Latoś bez lato pokôzało sie we telewizyjach i cajtōngach dziwucne badani socijōlōgiczne ze ftorego szło sie dowiedzieć, iże bezmać piyńć procyntōw ludzi wele piyńćdziesiōnt lôt starych, dowo se dziubka, kusikuje sie wiyncyj niźli trzidziyści razy bez côłki tydziyń. Zaciykawiōło mie to, kim sōm te ludzie, ftore kusikujōm sie jesce we strzydnim wiyku? Pojstrzōd mojimi przocielōma i familijantōma, z kerych wiynkszōść je po Abrahamie, niy ma żôdnego, fto by sie prziznôwôł do chocia jednego kusika w tydniu, a cōż dziepiyro do trzidziystuch. Mōgbych snadnōm rzeczōm zôwiścić tym, ftorzi se dôwajōm dziubka, nale blank łōnym niy zôwiszcza, bo, tak prôwdōm, podejzdrzywōm, iże kôżdô z tych kusikowanych łosōb, je we łodrōżniyniu dō mie − „singlym", samotnym. Abo mô miyłosnô przigoda, takô ci rōmanza kajsik przi pogodzie. Abo jesce możno je świyżo po żyniaczce. Choby mōj brataniec, kery łożyniōł sie kej już bōł piyńćdziesiōnt dwa lata stary. Wystawiōm sie tyż, iże małowiela śnich łod bez dwadziestuch lôt łostôwo we małżyńskim zwiōnzku, we kerym łobie strōny przetwajōm we wiyrnōści.

Małżyństwo ludzi we strzydnim wiyku, ze wiylolytnim prōbycajtym, to na isto richticznô zagôdka. Mało kej gôdô sie ło takich pôrach. Eźli już kajsik we tyj telewizyji a i we cajtōngach, pojawiô sie tyma „małżyństwo” , zaobycz gôdô sie ło żyniaczce pôr takich jak Kate Middleton i ksiōnża William. Nale kej już ucichnie klang kościylnych glokōw, a modô pani seblece ze sia ślubny klajd, pôra wkrôczô na, po prôwdzie, teli – niyłobadany teryn. Bali i jego miyszkańce ringujōm sie ło to, coby gynał spokopić, na czym tyż to spolygô szczysne i moc podarzōne małżyństwo. Niy poradzōm tego wyeklerować bali i te, ftore znodli sie we samym pojstrzodku tego teritoryjōm.
Jak tyż to tak prôwdōm dziôłô – eźli razinku prôwdōm fōnguje? – do łostatka niy wieda, a chnet kôżdy, fto wystawiô swoja gowa ze sztelōnkōw i prōbuje cobōńdź ci nōm wytuplikować, na doczkaniu łostowo uciszōny.
Znōm jednego moc wywołanego − medikuje dalszij August, a lica mu sie letko sczerwiyniyli − chnet ci nôjlepszyjszego hadwōkata łod szajdōngōw, kery kejsik tuplikowôł, iże tajymnica szczysnego małżyństwa, to: „aktiwne życie zeksualne, snożnô chałpa i nula spiyrkōw, a i chaji ło pijōndze”.
A jô miynia, iże tyn istny niy mô prawie we wszyjskich trzech zachach.
Zeks? Po chnetki dwadziestuch piyńciuch latach przitrefiô sie chnet wszyjskim rōłz za kedy, i to można ino na urlaubie. Porobiōnô, wyrojmowanô chałpa? Wybôczōm mi łōni – miyszkōmy we chlywie, łosobliwie nałōnczôs urlaubu, kej srogo hōłda chabozi wyrôbianych bez naszô familijô z powodzyniym ci moge kōnkurōwać ze niyjednym lagerplacym, niyjednōm warpiōm miejskōm. A tyż łokrōm tego, ftore małżyństwo by łobstôło, niy wadzōnc sie lecy kedy razinku ło pijōndze abo ino ło bździnki?
Szłoby pomyśleć, co moje małżyństwo to łōdka, ftorô piere sie direkt na bergi, a małżyństwo tego istnego hadwokata je twôłe i sztabilne. Nic barzij łopacznygo. Tyn hadwōkat je we pôłnym gangu mierskigo, bolysnego szajdōngu, a moje małżyństwo, jak wiynkszōściōm małżyństwa ludzi we starszyjszym wiyku, chocia chwiyrutne – jednakowōż two! I to je tak na isto to, na co przinôleżi mieć nôdziyja, co przinôleżi planiyrōwać, i czego przinôleżi łoczekôwać. Bo tyż niy zgôdzōm sie, niy sztimuje mi to, co rzōńdzi tyn hadwokat, a co kupluje sie ze pojyńciym „szczysnego małżyństwa”.

Małżyństwo, eźli idzie ło mōj majnōng, to pierōnym dugô (jak sie mô deczko szczyńściô), i co i rōłz, procnô rajza. Przitrefiajōm sie, poradzōm sie ziścić przi tyj rajzie mōmynty richticznyj szczyńśliwōści, nale tyż ku tymu tyż mōmynty gymbokij mankuliji i jankoru; gōnek po kerym tōmpiymy kwilkōm bywô prosty i niy wymôgô łod nôs wysiyłku, a drugdy procnie stôwiōmy na niym kolyjne

szrity, a ku tymu blank niy widać, co tyż to dekuje sie za kolyjnym winklym. I chocia ze sztatistikōw klar wynikô, iże suje sie jedyn na trzi zawrzite zwiōnzki, mōmy rade wiyrzić we łobrôzek stwōrzōny bez media, poduk ftorych kôżde małżyństwo, to ino zeks i kusiki, szczyńści, pijōndze i ordnōng. Ło sztabilnych i wydarnych alijanzach, zwiōnzkach małżyńskich przitrefiô sie nōm poczytać jedzinie we felijytōnach pisanych bez ludzi, kerych zwiōnzek sie wypôlōł, a niy bez tych, kerzi przeżywajōm tak prôwdōm richticzne prōblymy, nale majōm nôdziyja, iże wszyjsko sie jesce ułoży. Nale mōm tyż wiadōmość dlô wszyjskich zdymbiôłych faktym , iże dziewiyńćdziesiōnt piyńć procyntōw snôs niy dowo se dziubka porzōnd, i dlô tego wywołanego hadwōkata, kery miyni, iże idzie jedzinie ło zeks, snożnô chałpa i sroge pijōndze: twôłe, wielolytnie małżyństwo, to na zicher niy ma taki miluśki szpacjyrfart po naszym panaziyntkowym Parku Kultury.

Moge być tyż nale tak jak u jednego mojigo zwiykowanygo kamrata. Bōła ci wiesna, szło ku latu, świyntojōńskô nocka, kamrat ze swojōm babeczkōm rychtujōm sie do spaniô. Łoba już moc zwiykowane, nale – jak to na wiesna – tyż łōnym sie jesce spōmnieli stare czasy. Chop już sie legnōł na szeslōngu, łoświyciōł ino jedna maluśkô fōncla, jego babeczka jesce sie rychtuje, piykni, parfinuje, i na łostatku tak pomalušku, polekušku deptô ku niymu ze takim moc fałesznym uśmiychym na fresie...

– Jorguś, Jorguś...

– A cōżeś to kciała Ana? – pytô sie tyn starzik.

– Jorguś, a boczysz, kej my byli blank mode, to tyś miôł pierōnym rôd mie tak szykownie cmoknōńć, kusikować we czōło...

Chop, chocia niychyntliwie, nale dôł łōnyj kusik na czōło. Pôrã minutek cichuśko i baba juzaś napoczynô:

– Jorguś, Jorguś...

– A co juzaś Ana?

– Jorguś, a pamiyntôsz, kej my byli jesce blank mode, toś miôł pierōnym rôd dać mi na wieczōr kusika we moje lica...

Chop sztreknōł sie deczko na tym prykolu, dôł ji kusika we łoba lica, łobtar rynkowym szlafhymdy gymba i biere sie do spaniô...

Niy zetwało juzaś pôrã minutek a baba juzaś sie łodzywô:

– Jorguś, Jorguś...

– Jezderkusie! A co cie jesce chyciōło? Jesce môsz cosik do pedzyniô, coby mie szterować...

– Jorguś, a pamiyntôsz, kej my jesce byli na isto blank mode, toś mie zawdy na łodwieczerz tak szykowniście, fajniście poradziōł, tak letko, libeźnie... bajsnōńć we moji ucho?
Kwilka cichuśko, i po łoka mrziku słychać ino we izbie cioranie laciami... chop kajsik lejzie...
– Jorguś, Jorguś, a kaj ty to terôzki deptôsz?
– Aaaa... ida do haźlika... po mōj gybis...
August deczko sie zastarôł, zaślynczôł. Przecamć bōł ci już festelnie zwiykowany a sam za łoknym... wiesna. Wiesna, nale jakosik ci takô lichawô... abo mie sie tak ino zdo, iże dôwnij, za mojich modych lôt to ci dziepiyro bōła wiesna − medikowôł dalszij August.− Nō ja, starymu już terôzki inksze gupoty plōncnōm sie we palicy niźli modymu, chocia... kôżdy chop na wiesna poradzi dostać fimla, prôwda?
A mie... a mie łostatnio przilazujōm do palice same ino gupoty. Jużech miôł pociepnōńć te côłke szkryflanie ło bele czym, ło bele kim, nale juzaś mie cosik łapło za szkrawitel, juzaś mi sie mocka rzecy pobelōntało we filipie i zicnōłech przi tyj mojij staryj tastaturze, i napocznōłech pō nij klepać choby ipta. Musza atoli szibnōńć sie jesce do czasu, kej mi pizło Abrahama.

Wiycie! Wszyjskich nôs, chopōw (nō, baby tyż, nale gôdōm ci ino łō nôs, chopach) po Abrahamie przinôleżałoby zawrzić kajsik we jakim moc snożnym, widnym budōnku, udostympniōnym bez nasze starowne „państwo”. Wiydlibychmy ci tam pomiyrny żywot, i wegetjyrōwalibychmy we spokojności. Mōglibychmy tam tyż czytać roztomajte rōmany, gawcyć sie sztyjc na tyn radijok ze lufcikym, znaczy telewizor, szpacyrować po łogrodzie, po gartneryji, grać fusbal (nō fto by jesce poradziōł tyrać za balym), a we niydziela nawiydzać niymocnych i łoddôwać sie dziôłalnōści charytatywnyj.
Snadnōm rzecōm, te łodosobniyni bōłoby po dobryj wōli. Dugość tych feryji znôleżałaby na nôs samych. Jednym stykłoby pôrã miesiyncy ino, inkszym juzaś i dziesiyńć lôt możno by bōło za knap. Zakôzanô bōłaby wtynczôs jednakowōż dożywōtniô ci tam bytność. Eźli idzie ło finansjyrōwanie, to przinôleżałoby łobniżyć nōm ci wiyk pynzyjny ze szejśćdziesiōnt piyńć na... na nôjwyżyj piyńćdziesiōnt lôt, coby ze skorzyjszyj pynzyji – tyj modernyj a fest zwadliwyj „emerytury pomostowyj”, wele keryj je (a tak prôwdm bōło) terôzki (i to łod pôruch już lôt) mocka chaji we Polsce – łōżić na bawiynie we łodosobniyniu. Po wyjńściu już ze takigo łostrzodka we łocałbrōwaniu, mōglibychmy łod wrotōw ciepnōńć sie we wirbel roboty, coby sfinansjyrōwać podane na nasze feryje, nastympnymu pokolyniu. Na isto rajcowne bōłoby ci to łozwiōnzanie.

Kej naukowce, wizynszaftlery zainteresjyrōwali sie łostatnio szczyńściym, wszyjske do kupy miyniyli, co nôjbarzij szczysnymi łokrysami we życiu czowieka sōm: modość i pynzyjô. Nō ale, te mōndroki pewnikiym swojigo podszukowaniô niy robiyli sam u nôs na Ślōnsku, kaj możno nôjwiyncyj je pynzjōnistōw (modych), ftorzi pierōnujōm jak sto dioskōw na swōj gyhalt.

Eźli idzie ło zgolymych karlusōw, sprawa je dosik bezpochybnô. Kej sie mô dwacet lôt, trefiajōm nôs same przijymne rzecy: zolyty, rōmanze i inksze cielite uciychy, słepanie piwa i gorzôły, ranżyrowanie autokami abo motorcyklami i... ciepanie tortynsztiklami we wyntilatory nałōnczôs kolyjnych impryzōw, jakich balangōw abo czego tam jesce. We przipôdku pynzjōnistōw sprawa je barzij skōmplikiyrōwanô.

Jedyn mōj kamrat łozprawiôł mi łostatnio ło tym, jak ze swojōm babeczkōm i synkym wybrôł sie na zapiōntek (he, he – weekend, abo szlustydziyń – jak to godajōm mōndroki) do zacisznygo, ustrōnnygo hotyliku. Wszyjsko ci bōło spanialiste, podwiyl niy pokôzała sie tam we tym hotylu srogô hormijô szpasownych, wrzeskliwych pynzjōnistōw (na zicher abo Miymcōw, abo Ynglynderōw). Już nałōnczôs wieczerzy doszło do głōśnyj, nale to na côłki karpyntel, popijôwy, kerô chnetki ci sie łobyrtała we srogô chaja na tortynsztikle i inksze kyjksy. Ton ale bōła dziepiyro przigrôwka. Kole drugij nad ranym tyn mōj przociel musiôł wyfuknōńć we nachthymdzie i szlafmycy na siyń, coby poprosić balangujōncych pynzjōnistōw ło trzimanie pycholi, ło cichość we nocy. I niy śleciała jesce ani godzinka a łōn juzaś musiôł interwyniōwać, wkrôczać, kej jedna istno paniczka (kerô mōgła ci być jejigo mamulkōm) prōbowała pôrōma świtniyńciōma wyłōmać dźwiyrza, za ftorymi jeji chop hersko pociskôł, gziōł sie ze rōwnie zwiykowanōm frizjyrkōm. Nō ale, łostôwmy już ci na boku modziokōw i lyciwych staroszkōw.

Co fachmany, wizynszaftlery gôdajōm ło piyńćdziesiyńciolytnich knakrach? Ło tych, kerym już piznōł Abraham? Anō padajōm, iże czowiek, znaczy sie chop, po Abrahamie ślatuje we takô ducka „psychicznô". Ducka? Ło mōj ty Bożycku! Tōż to ci je mrōżōncô krew we żōłach duca, dziura bez zoli. Chop już ci po Abrahamie niy mô rôd rōmansōw, rzôdko sie swadźbi (kochô sie ze babōm), słepie już blank mało piwa (tak, jak na tyn przikłôd jô, chocia niy do łostatka), przenigdy niy ciepie jôdłym przi tiszu. Żyje ci sie łograniczōny ze jednyj zajty bez niy dosik jesce majoryntne dziecka, a ze drugij strōny bez k'tymu – starych łojcōw. Łopiykuje sie dzieckōma, nale mô wyrzuty sumiyniô, iże niy poświyncô łōnym za tela czasu. Poniykedy spōminô tyn łoka mrzik, w kerym gryfnô hyjbama pokôzała mu nowonarōdzōnygo synecka. Tak jak i wszyjske chopy, miôł wtynczôs płaczki we ślypiach. Dziepiyro mocka niyskorzij spomiarkowôł, co tak po prôwdzie niy byli to płaczki uciychy. Iże łōn ino ślimtôł, bo kciôł citnōńć jak nôjdalszij, niy łobziyrajōnc sie za sia. Niy zrobiōł tego, a już terôzki je ci przeca za niyskoro na to. Na isto dyrgotô ino na sōm pomyślōnek, coby mōg stracić, zapochōnić kajś côłkô swoja familijô. Snadnōm rzecōm niynôwidzi słōwecka „łodpōwiydzialnōś", nale czuje sie tak po prôwdzie łodpowiydzialny za wszyjsko, bali i za to, za co we żôdnym cufalu łodpowiydzialny być niy moge. A krōm tego – zarôzki za winklym styrcy ta ŁŌNA... śmiyrtka. Ta, do ftoryj przibliżô nôs na isto kôżdy dych, kôżdy tyż ci przeżyty na tyj ziymi dnioszek. Chop po Abrahamie mô ci tego wymiarkowanie. August na isto tyż tak miôł. Umiyrô mu łojciec abo mamulka, kipujōm poleku

łojce jejigo przocieli, a lecy kedy i jejigo richticzne kamraty. Na jejigo ślypiach łodgrowô ci sie taki niy do wystawiyniô szpektakel. Wieluch siōngô wtynczôs po te wszyjske łoszkliwe „antydepresanty” i roztomajtô medicina na uholkanie. Niyftore, gupie jak fōnt kudeł, śniōm śniki ło blank inkszym życiu. Nale, co to za iptowate, fōłglowate marzyni!
Przeca niy idzie pociepnōńć włōśnygo życiô, niy ma na to dorady. Bali i take ci łodosobniynie, kajsik we jakisik szykownyj dziedzinie, niy ma przeca żôdnym łosposaniym. To bōł ino taki szpas: ha, ha; marzyni upitwanyj palicy.
Nō ja, paniczki i panoczki: the show must go on! Szpektakel musi fyrtać dalszij! – jak gôdajōm szauszpilery i nasze wybrańce nôrodu na Wiejskij we Warszawie. Potrza dalszij łopatrować sie łojcami i piastować dziecka (łosobliwie te druge), i dziyrżić śmiyrtka na zdelka, coby bōł czas, iżby szło pitnōńć łōnyj spod łopaty. Trza sie tyż zawdy akuratnie łodżywiać, smycyć we swojim syrcu łopowoga i głōśno sie chichrać przinôjmnij dwa razy kôżdydziyń. Śmiych to cycha ludzi śmiōłych i norymnych, bojōnczki nigdy sie niy chichrajōm. Niy ma co ślimtać, a eźli już, to ino kajsik łokrōm chałpy, kajsik we chowaniu. Potrza przić tyn swōj wōzyk, ta procnô kara dalszij, bez zglyndu na wszyjsko. Robić ze sia bozna i jak przodzij sie blamiyrōwać, i łostawić potrza tela słōszności łosobistyj, coby blank niy uśmiychać sie do gupielokōw; dobrze uważować dobrych a tych usmolōnych a złych – łōmijać jak nôjszyrszym łobłōnkym. Wiyrzcie mi, to na isto niy ma to take procne!
Jô ci to gynał miarkuja nale... eźli jô tyż tak wszyjsko jakech to pedziôł robiã? To już je ci blank inkszô bôjka! Bo gôdôłech to wszyjsko ze łozrzywniyniym... przeca pizło mi łōńskigo roka... siedymdziesiōnt lôt!
Ku tymu jeżech terôzki we festelnym sztichu, bo blank niy miarkuja fto, a kej, to bydzie czytôł, abo fto to bydzie suchoł. Bo sōm łoszkliwce, ftore zarôzki kajsik mie tam łoszeredzōm, łoszlechtujōm i ino byda miôł utropa. Nale, co tam, wisi mi to nikej kilo kitu na zicherce... musza jednakowōż ło tym pogowyndzić.
August zicnōł sie bykwyjm, wygōdnie na fatersztulu ze glasōm swojij whisky we gracy i ślynczôł:
Jakech jesce bōł blank maluśki, moja mamulka (i starka) tuplikowali, co niy lza na isto... cyganić, bo jedne cygaństwo rōdzi inksze kminiynie. Niy szterowało łōnych to, niy wadziōło łōnym to snadnōm rzecōm twiyrdzić, iże niy majōm bladygo anōngu, co tyż to sie stanōło ze szokuladōm, nałōnczôs kej familijô, wszyjske dōmowniki miarkowali czyście, iże skukali jōm we takim fachu za kilszrankiym. Tak tyż, niy brôłech sie tych mamulkowych (i starcynnych) doradōw do syrca ze fest wyłolbrzimiōnōm powôgōm.
Nale ino do mōmyntu, kej rōłzczasu na łodwieczerz – jechołech razinku we taksie – spomiarkowôłech, iżech blank zaboczōł, przepōmniôłech ło jednyj festelnie ważnyj sprawie i kôzôłech taksiôrzowi, coby chocia na jedyn łoka mrzik sztopnōł, zahaltowôł.

– Lecy kandy – ciepnōłech. – Moge być to tanksztela, zupermarkyt, japtyka ...
– A co łōni, panoczku, kcōm sie lajstnōńć? – spytôł sie taksiôrz.
Deczko żech sie zawahôł. Zamiyrzôłech lajstnōńć sie pakslik... kōndōnōw. Eźli sie tak nad tym pomedikować, idzie dōjńść do wniōsku, iże tyn côłki pakyt kōndōnōw, to tak naprôwda zacha niy do przecyniyniô. Łōne ci przeca i życie poradzōm retnōńć. We przeciwiyństwie do papiyża i naszych przikościylnych politykerōw, woża se je jak przinoleży. Snadnōm rzecōm niy podzielōłech sie ze taksiôrzym tōm reflyksjōm, tym łobjawiyniym. Wolôłech wykuglować sie łod nadbytnij i darymnyj poufałōści. Co miôłech ci mu rzyknōńć? Iże mōm zamiar kochać sie, pôrzić sie bez côłkô noc, aże do rozwidnioka, a łōn mi w tym spōmoże, eźli mu to sie zdô abo i niy?
Po kwilce medikowaniô łodrzyknōłech:
– Cigarety!
Niy uważōm cigaretōw ani za niyłocyniōne, ani tyż za retujōnce moji życie, nale takô łodpowiydź razinku przisżła mi do filipa.
Deczko sie tyn chop wyprościōł.
– Cigarety? We japtyce?
– Nicorette! – poprawiōłech sie. – We flôstrach.
Bōłech ze sia festelnie zadowolniōny. Wylazło ci na to, iże taksiôrz sie możno przesłyszôł.
Zahaltowali my przi nocnym sklepie. Kupiōłech pakslik kōndōnōw. Snadnōm rzecōm niy łobyjńszło bez jakigosik tam rajszprōngu i zamlōnio sie przi kasie, kej przedowacka wrzeskła na côłki karpyntel:
– Jake majōm być te kōndōny?
– Lecy jake – wysyczôłech, wcisnōłech je blank na sōm spodek zadnij kabzy, siednōłech nazôd do taksy i pojechalichmy dalszij.
– Przidajōm sie do czegosik? – zagôdnōł taksiôrz.
We piyrszyj kwilce pomyślôłech, iże łon sie pytô ło te kōndōny. Nale we tym łoka mrziku prziszołech na to, iże łōnymu idzie ło te flostry Nicorette.
Scyganiōłech ci letko, na przecamć, przidajōm, a przinôjmnij tak mi sie zdô.
– A wertowne sōm? – niy ustympowôł, niy dôwôł pokōj.
– Niy za tela! – łodrzyknōłech.
Skany miôłech wiedzieć? Pedziôłech zatym, co sōm niy za tela droge.
– A wiela kosztujōm?
Nō niyyyy ...
– Dycha ... – łodpedziołech, bo zdało mi sie, co to cheba słōsznô cyna.

W tym mōmyncie powiniynech możno zrobić cosik, coby zwekslować gôdka na inszky, mynij nōnkajōncy tymat. Trza mi możno bōło markiyrować, iże nynōm, napocznōńć gôdać ło czymsik inkszym abo łodgrôwać twajōncô do fajrantu tyj rajzy łozprôwka bez mobilniok przi ftoryj bōłbych ino jedzinym uczystnikym. Baczyni kôzało mi jednakowōż miynić, iże taksiôrzowi wartko sie zmierznie zadôwanie pytani na cigaretowe tymaty. Nale, kaj tam!
Nō ja, pokôzało sie, co łod dugszygo czasu łōn sōm, tyn szoferôk, tyż medikuje i sztudyruje ło tym eźli by niy napocznōńć korzystać ze Nicorette. Łopytowanie dziepiyro sie łozkrōncało, dziepiyro nabiyrało szwōngu.
– Dugoście panoczku kurzyli?
Łodpedziôłech, iże jakiesik trzidziyści piyńć lôt. Uznôłech, co to je tyż dobrô łodpowiydź ... jak kôżdô inkszô.
– A jakô zorta cygaretōw mieliście panoczku nôjbarzij rôd?
Pedziôłech, iże byli ci to kejsik Carmeny a niyskorzij jakiesik ci tam moderne, hamerikōńske (ftore boczōłech ino ze ryklamōw w telewizyji).
– A łod jak dôwna używôcie panoczku tych flôstrōw? – niy ustôwôł taksiôrz sie łopytować.
A jô łodrzykowôłech mu bez zaciśniynte zymbiska. He, he zymbole bez żōłtyj farby na nich po cigaretach, łod kurzyniô.
Yntlich łōn zaś zapytôł:
– A co tyż tak po prôwdzie je driny we tych flôstrach Nicorette, krōm nikotiny?
Łodrzyknōłech zgōdnie z prôwdōm, iże blank niy miarkuja. Uznôłech, iżech za tela już pedziôł ło tych flôstrach nale taksiôrz kciôł jednakowōż wiedzieć jesce wiyncyj.
– Mogecie przeca panoczki przecytać, łobadać na łopakowaniu – dôł mi do wymiarkowaniô tyn istny.
Wpodech we panika. Czułech, iże robia sie szarłatny na fresie. Uzdołech, co byda markiyrowôł, iżech niy dosłyszôł jejigo słōwecek. Ale tyn istny, tyn ci wrazidlaty szoferôk niy łodrzykôł sie, niy dôwôł pokōj.
– Kuknijcie ino panoczku na etiket, pewnikiym stoji tam napisane, co je driny, jaki to wszyjsko mô skład.
Kejbych miôł takô łopowoga to bych przewrōciōł ta moja zadniô kabza na nice, wyjmnōłbych te kōndōny i – markiyrujōnc srogigo ipty – pedziôłbych ci mu, co prosiōłech ło Nicorette ach dostôł pakslik gōminiannych kōndōnōw. Niy zrobiōłech nale tego, boch niy je taki frechowny. Spuściōłech ino jankornie gowa i po cichuśku wymamrôłech bez uważowaniô, co jô już te łopakowani wyciep bez łokno.

– Co takigo? – szoferôk niy poradziōł uwiyrzić włôśnym uszōm.
– Wyciep żech już te łopakowanie, tyn pakslik – powtōrzōłech.
Ta rajza taksōm, to ci bōł jedyn ze nôjbarzij łoszkliwych mōmyntōw we mojim życiu (przeca ani za karlusa'ech sie niy gańbiōł lajtnōńć sie we budce pakyt kōndōmōw). A taksiôrz pokiwôł ino gowōm i reszt drōgi przejachalichmy już blank bez gôdki.
Tamtego wiyczora spōmnieli mi sie dorady mojij mamulki. Wrōłz tyż ci przyszôłech na to, coch erbnōł szykownisto lekcyjô życiô. Nauczōła mnie łōna (ta lekcyjô), iże kej sie wylazuje ze chałpy, blank niy idzie przepōminać łoo... kōndōnach. Cheba, iże mô sie we kabzi... pakslik.... Nicorette!!!

XXIV.

Tak jakosik po Nowym Roku napoczło sie sam u nôs corôzki wiyncyj gôdać, co tam gôdać, rzōńdzić ło rychtujōncym sie na podzim welōnku. Mielichmy latoś łobiyrać prezidynta, szli łostatnie dziesiyńć miesiyncy kadyncyji pierōnym łoszkliwyj prezidyntury tego modszego ło trzi śćwierci godziny cwilingra Lecha Kaczyńskigo. Prezidyntury, ftorô nōm ino mocka gańby i łostudy we świycie przyniōsła, prezidyntury zwadliwyj, pôłnyj spōrności, łopakliwōści, szpicatyj gôdki i napasztliwōści ku sōmsiôdōm i ze wschōdu, i ze zachodu. Nale wszyjsko to diosi wziyni, kej we sobota 10 kwiytnia fliger ze prezidyntym i chnet setkōm ludzi driny łoztrzas sie kajsik kole Smolyńska. Nō, i tym tuplym trza sie bōło rychtować do welōnku już niy dziepiyro na podzim nale już ci we latośnym czyrwiyniu a lipcu.

I szłoby możno jesce to wszyjsko jakosik szczimać do drugij tury wyborōw, bali i miysiyncznô chnet żałōba, a i pochōwek Kaczyńskigo i jego babeczki miyndzy krōlami na Wawelu, i frechowne wrajzowanie sie we wszyjsko i wszandy tych naszych kieckowych „purpuratōw", i ajnfachowych kapelōnkōw, kejby niy to, iże zarôzki na drugi dziyń po szczwôrtym lipca, już po swojim przedrzistanym welōnku, starszy cwilinger napocznōł snowa ta côłko wojna, chaja polsko-polsko a jego „pisiory" do kupy ze łojcym Radiopiernikiym napoczli bajdurzić, co to bezmać Putin do kupy ze polskim prymiyrym spichli sie, coby zatrzaś tych dwiuch cwilingrōw, kerzi zahabiyli miesiōnczek, nale łōnym sie tak do łostatka niy udało, bo we łostatnim łoka mrziku tyn nôjbarzij zôwzity i łoszkliwy łostôł dōma i ino Lech „poległ śmiercią męczęńską" na ruskij ziymi brōniōnc prôwdy, wiary krześcijōńskij i hōnoru jedzinych richticznych Polôkōw. I niy bōł to jesce fajrant tych iptowatych, gupich jak fōnt kudeł gyszichtōw łozprawianych bez roztomajtych Brudzińskich, Ziobrōw, Kempy, Szczypińske abo Jakubiakowe, ftorzi terôzki wrōłz łostali ekszpertōma łod fligrōw i nadprzirodzōnych siył, ftore bezmać zaprzōngli Ruske, coby blank tych naszych richticznych, prawych Polôkōw do imyntu wykōńczyć. Zatym jesce napoczli sie wadzić, co jô gôdōm wadzić?, chnet by do chaje na siykiyry przyszło, skuli krziża przed prezidynckim palastym. Beztynczôs tyż jesce chnet pōłowa Polski uciyrpiała łod pōwodzi (tyn dyszcz tyż bezmać Putin ściep na nôs) a terôzki lipiec bōł gorki, choby my byli kajsik na afrikańskij Zaharze.

August siedziôł pod latowym paryzolym ze cechōm tyskigo piwa u „Breka" na Grunwaldzkij. Biyrsztuba bōła zrychtowanô we chnet trzidziystolytnij chałpie postawiōnyj na placu kaj jesce za staryj Polski, ale tyż już i po wojnie, familijô

Gabrysiōw chowała swoji czôrne kōnie i trzimała pod dachym czôrny paradny lajchynwagyn. I czym fto u nôs na Pniokach bōł barzij zabrany, tym gryfniyjszy i galantniyjszy mōg sie u Gabryśki pogrzyb lajstnōńć i łobsztalować ku tymu dlô familijanta dymbionkowo truła. Nale i chudobne niy łostali bez spōmożyniô. Dlō nich tyż zawdy znodła sie porzōmnô truła i lajchynwagyn ze śtyrōma lajchyntryjgrami.
Spōmnieli sie Augustowi te paradne pochōwki, te czôrne kōnie ze biôłymi fuzeklami na kopytach, te wysztafirowane, blank na czôrno łoblecz̄one lajchyntryjgry ze sztrajfami na szago i we takich szpicatych myckach na gowie, nō i na łostatek łoblywanie skōrki we szynku u Sznapki, na winklu Krojcki i św. Pawła (to możno przed wojnōm) abo we szynku na winklu 11-go Listopada i Krziżowyj na prociw mlyczarni Jōnderkōw. Tela, co ta chałpa już dôwno tymu zbulyli i łostôł ino prōzny plac na kerym zbajstlowali parkplatz, taki ci parking. Łobsztalowôł sie – jak to miôł we zwyku – pilznera i zaziyrôł na drugô zajta ulicy, kaj tyż już byli wybudowane nowe budōnki na miyjscu łobyjńściô i maluśkij chałpy staryj Majzlinyj, i kaj tyż miôł swōj skład spōżywczy jesce łod przedwojny Sedlaczek. Wele stôł łostatni na tyj ulicy richticzny, prôwdziwy ceglanny familok jesce ze łostatka dziewiytnôstego wiyka ze wyliniôłōm, łoblazłōm kapliczkōm-łobrôzkiym, ōłtôrzykiym Przenôjświyntszyj Paniynki we ścianie. Kejsik take maluśke kapelki byli we wieluch samtyjszych dōmach (łostała jesce jedna na 11-go Listopada a i kajniykaj jesce i na inkszych we Chorzowie II i na Pniokach).

Ło winkel we kyrōnku „Jōzefki” bōła jesce do łostatka lôt szejśdziesiōntych łōńskigo wiyku piekarnia i gyszeft Wieczorkōw. Wieczorkowô, to ci bōła fest baba, rubachno nale dusza czowiek a jeji chop chuderlok, to bōł razinku – jak prawiyli łoszkliwce – nikej piscôłka na damflokomotiwie. Niyrōłz tyż ta starô Wieczorkowô, a zicła sie łōna zawdy kej niy miała kōntmanōw na sztramskim zydelku, dôwała jakimuś biydniyjszymu najduchowi bryjtka abo kołocek, abo tyż do kabzy wcisła złocioka tak, coby jeji chop tego niy widziôł. I to ci bōła dlô wszyjskich we tyj dziylnicy „naszô” Wieczorkowo.
Myślōnek Augusta (już po drugim piwie) napocznōł laufpasownie wandrować do jego dzieckowych lôt. Ludzie, kere majōm tela lôt co łōn, ftorym pizło już bez szejśdziesiōnt piyńć lôt pewnikiym niy mieli tela gracek, tela roztomajtyj uciychy, co teraźne modzioki. Dlō nich – nō, możno ino dlô niyftorych – to wtynczôs srogōm uciychōm bōło kej mieli przileżitość łapnōńć jakosik nowo ksiōnżka, jakisik heft ze gyszichtami lebo co.

– Bocza, co u nôs na Krziżowyj bōła lodownia łod Frōnckowiôka – mrōncôł sie pod fusiskiym August, do kerego przisiedli sie jejigo śtyruch sznapskamratōw. – Lodownia... to tak możno niy do łostatka prôwda, bo tam szło u niygo, u tego ci Frōnckowiôka erbnōńć, lajstnōńć sie na isto hasie, szkło i bele co. Papyndeklowô betlyjka, ftorô niyskorzij ze łojcym sie skłôdało, klyjbowało... To bōło dlô niyftorych na isto festelnie ważne, bo przeca niy ino Augustowi i jejigo bracikowi, nale mocce inkszych dzieckōw, modziokōw kôżdô niydziela po kościele mamulki dôwali pôrã złociokōw i szli łōne do Frōnckowiôka. Zochciywne lajstli sie za dwa, lebo trzi złocioki lodōw (jedna kulka, to złociok) a August zawdy wlazowôł tam i kukoł, zaziyrôł i sznupôł we fachach eźli byli jakesik nowe ksiōnżki. Zdało mu sie, choby to bōło dzisiôj. Spōminôł August te ksiōnżki, ftore byli dwa złote i śtyrdziyści ceskich we wercie, i za te ci pijōndze szło tam u tego Frōncka (jak go mianowali dziecka) dostać wszyjsko: łod takigo „Faraona” bez „Krziżakōw” do „Trzech Muszketerōw”. Wszyjske tyżn ale byli drukowane jesce na cajtōngowym papiōrze, niyłoberzniynte do łostatka, ino take, jake ze masziny wyfukli. Nō ale, byli! I niyskorzij w dōma, kej już mamulka gnali do spanio, mody czowiek, śpikol brôł taszynlampa i pod pierzinōm czytôł aże mu sie ślypia same zawarli. Zetrwało to tak na isto pôrã gryfnych lôt. Dlô niyjednygo synka abo dziołchy bōła to niy ino ksiōnżkowô przigoda, szło sie przecamć wystawić, co sie tyż to dziôło ze dzieckōma kapitana Granta, co wynokwiôł Tomek Sewer i jego kamrat Huck, abo co napochali chopcy ze ksiōnżki „Krōlewicz i żebrak” lebo „Chłopcy z Placu Broni” Ferenca Molnára. I August tyż za bajtla niyjedna noc przebōmlowôł pod pierzinōm ze trzima muszkietyrami a bo hrabim Monte Christo we jednyj gracy a starōm taszlampōm na plaskatô bateryjka we drugij. A na drugi dziyń we szkole synek miôł ślypia podzelowane, kalne abo czerwiōne jak u angory i jesce niy rōłz bezto i srogich chibōw łod rechtora nachytôł.
– Mie tyż to niy rōłz trefiyło. – rzōńdziōł ku kamratōm August przi tiszu u „Breka”. – Bocza, jak kejsik na katyjmusie we szkole (ja, ja bōł tyż czôs kej katyjmus bōł we szkole! i to za tyj łoszkliwyj kōmuny!) łapnōł ci mie kapelōnek Wala jakech czytôł pod bankōm „Przygody dzielnego wojaka Szwejka”. Jezderkusie, ale sie wtynczôs larmo zrobiyło. Bo trza miarkować, iże kapelōnki do dzisiôj festelnie niyradzi majōm tego côłkigo Jarosława Haška, kery na isto pierōnym łoszkliwie łopisôł roztomajtych feldkuratōw jesce za piyrszyj wojny a kery ku tymu, możno jesce barzij skuli tego, bōł fest znany we policyjnych rewiyrach w Czechach, Słōwacji, Austryji, u Madziarōw i we Rusach.

Nale, tyż stary Frōnckowiôk, a nôjlepszij jego cera, starô kamela, jōngferka, skalyli nōm śpikolom bez gôdki i take buchy jak „Nana” Ymila Zoli, kere sie czytało pod pierzinōm bez zważowaniô na starcynne:

− Chopcy grace trzimać na pierzinie, a niy pod!

A kej sie już synek naczytôł tych wszyjskich gupot, to sie szło ze jakōmsik frelōm (mieli my takô gupio Berbla, kerô szła ze kôżdym synkiym za pôrã bōmbōnōw, nôjredszij kopalniôkōw) do zegrōdkōw, lebo na szachta i tam prōbowało sie na dziołszkach to wszyjsko, co se synki poradziyli forsztelować jak choby we tyj śpiywce Laskowika: „Jak sie to robi”.

Terôzki modzioki tyż wlazujōm pod pierzina abo pod sztepdeka nale ino ze... mobilniokym, kōmōrkōm w gracach. I bajstlujōm, posywajōm bele kaj te jejich „esemesy”. I niy potrza do tego taszlampy, bo łōne same łod sia roztomajcie blyndujōm. A niyskorzij łojce sie dziwujōm po jakiymu muszōm tela za te dzieckowe tefefōłny bulić. I nôjgorszyjsze to ci je terôzki to, iże modzioki blank już szkryflać do porzōndku niy poradzōm ino roztomajte afki śmigajōm bez te maszinki. Bo kaj sie majōm nauczyć do porzōndku pisać, kej już blank niczego niy czytajōm, bo i to co jim potrza do szkoły – ściōngnōm ze interneca? Bo kaj i kedy te dziecka majōm sie naumieć szkryflaniô listeckōw, kej i we szuli niy poradzōm tym palcyskom dać pokōj ino szkyrtajōm i szkyrtajom sztyjc tymi kneflikōma. Chocia, tak po prôwdzie mô to tyż dlô bajtli i dobrô zajta. Terôzki łōne niy muszōm sie sztrekować kajsik na dźwiyrze we szkolnych haźlikach, coby podejzdrzić dziołszki, styknie, co tōm maszinkōm, tym ci modernym mobilniokiym knipsnōm cosik pod kieckami abo ściōngnōm świńske łobrôzki bez internec i tela.

To bōł zwykowy „sezōn łogōrkowy” – jak to łō niym Miymcy gôdajōm: Sauergurkenzeit – i werciōło sie spōmieć ludzi, kerzi sam żyli, kerych niy ino Chorzowiôki, nale wszyjske Ślōnzôki, we srogim reszpekcie i zocy mieli, i zawdy mieć bydōm. Klara do połednia grzôła jak halbecka starzikowego bimbru i August dalszij krajzowôł myślōnkiym po tyj jego Krziżowyj, kajsik naobkoło po tych wszyjskich samtyjszych chałpach, ftore już poniykedy byli zbulōne i łostali pō nich mynij abo barzij zagospodarzōne place. Medikowôł se tyż i ze gyfilym spōminôł Karlika z „Kocyndra”, Stanisława Ligonia, kery sie sam we Chorzowie 27 lipca bez sto trzidziyści lôt tymu nazôd urodziōł a ło kerym inkszy Ślōnzôk, powstaniec Arka Bożek tak ci gryfnie napisôł: „Naprawdę nie przesadzam, jeśli twierdzę, że Ligoń jet najzasłużeńszym Polakiem dla Polski na Śląsku. On najwięcej się polskości berami i bojkami w ratowaniu języka polskiego, chociaż i w postaci gwary, przysłużył”.

Tyż spōminôł se i ło starziku Stanisława – wandlujōncym sie ze Koszyncina Juliuszu Ligoniu, ftory miyszkôł łod łoziymnôstego roku życiô aże do samiuśkij śmiyrci we 1889r na Krojce pod „dziewiytnôstym" (chałpa poduk blank staryj nōmeracyji już dôwno, dôwno tymu zbulyli). I jedyn – starzik i drugi – wnuk gryfniście łozprawiali po ślōnsku, po samtyjszymu a bery i bôjki Karlika ze „Kocyndra" ze jejigo fajnistymi gyszichtami, szpasownymi wicami i tymi wszyjskimi słōweckōma, kere już polekuśku sie przepōminô, kere we luft kajsik śmiatajōm choby listka na podzim, choby dym ze kalfaski abo fojery.
– Kej żech dôwnij mioł przileżitość (za bajtla, za śpikola suchać Go bez radijok) – spōminôł August, a weźrok mu sie taki jakisik kalny zrobiōł – to sam naobkoło wōniało naszym żurym, naszym chlebym łod Wieczorkowyj, mokrym praniym na gōrze i starcynnym wyparszczōnym tustym ze cebulōm we takim bōncowym bōncloku.

Już łod pôruch dni wszyjske łoszkliwe angyjbery skuplowane ze „politykōm historycznōm" pōna prezesa i jejigo (Pōnbōczku świyć nad jego duszyckōm) brata-cwilingra prezidynta przemowiajōm, tuplikujōm, iże **côłko Polska** niy poradzi sie doczkać fajerōw i urōczystōśći ze srogōm paradōm wypraskniyńcio Powstaniô Warszawskigo. A – jak gôdôł kapelōnek Tischner – gōwno prôwda. To ino tam we tyj Warszawie sztyjc i jednym ciyngiym fajruje sie wszyjske przedrzistane powstania.− ciōng dalszij ku swojim kamratōm August. − Prôwda bōła takô, iże wojôki ze AK spolygali na prziwōdcach Powstaniô, iże powiedōm łōnych ku zwyciynstwu, znaczy sie do pokōnaniô garnizōny miymieckij we tyj Warszawie a te pokludziyli łōnych do z **gōry zaplaniyrōwanyj** klynski. Jynerôł Okulicki we lipcu 1944r gôdôł: „Musimy się zdobyć na czyn, który wstrząśnie sumieniem świata. W Warszawie mury będą walić i krew poleje się strumieniami, aż opinia światowa zmusi rządy trzech mocarstw do zmiany decyzji z Teheranu."
Juzaś Antoni Chruściel (po Powstaniu jynerôł) pedziôł, iże wszyjske, ftore napoczli powstanie miarkowali, iże idōm na pewnô śmiyrć. Nôjlepszij to wytuplikowôł nale jynerôł Anders, ftory eklerowôł, iże „ ...wydanie byfyjlu do walki tysiōncōm chopa – to niy bōło szalyństwo, to bōło ganc ajnfach łoszklistwo. Bo wydôwajōnc tyn byfyjl, kery zmiyrzôł do zbiōrowygo samobōjstwa, niy mieli na to przizwowlyniô ani spōłycznego, ani włôdzy zwiyrzchnij (...) to bōła **ZBRODNIA**. I tak tyż, tym tuplym łod bez szejśdziesiyńciuch piyńciuch lôt fajrujymy, kôże nōm sie fajrować, te diosecke powstanie. A mielichmy we Polsce i wygrane powstaniô, coby spōmnieć ino Powstanie Wielkopolske abo nasze, trzecie Powstanie Ślōnske.

I kej tak August siedziôł i medikowôł ło tym, co bōło a co sie już blank niy wrōci, spōmniôł mu sie jedyn môj, ło kerym mocka sie i we jejigo szuli, we jejigo „Siedymnôstce” zawdy gôdało. Latoś przeca pizło łoziymdziesiōnt łoziym lôt kej to samtyjszô ślōnsko Krōlewskô Huta (niy huta ino miasto Krōlewskô Huta) prziflostrowali nazôd do Polski. Ciyngiym tyż już bez lato stôwôł mu przed łoczami taki łobrôzek: maminyn łojciec, starzik Paulek Sukiynnik zicniynty na ryczce na placu familoka przi Krziżowyj 2a ze fajfkōm w gymbie a naobkoło kole niego bajtle (August ze bracikiym i kuzinym Ditmarym, jejich kamratym Paulkym Hulbojym) suchajōm, jak łozprawiô ło tych wszyjskich ślōnskich powstaniach. Berôł tak i berôł, nale dlō niego starego Ślōnzôka tak na isto nôjważniyjsze to bōło te trzecie powstanie, bez kerego Krōlewskô Huta niy bōłaby polskô. Bo ino dejcie pozōr! Fto by wypokopiōł kajś we 1858 roku – kej to Kajzer Wilym (wteda jesce krōl) sprawiōł ze kolōniji: Königshütte, Erdmannswillu, Szarlocińca i ze tych augustowych Pniokōw, postrzydnich i wiyrchnich Logiewnik, i Klymzowca teli sztramske miasto Königshütte – iże bez siedymdziesiōnt lôt niyskorzij bydzie łōne już do łostatka polskie?
– Suchejcie łochyntole – gôdali zawdy starzik Paul – bo bele fto wōm tego niy rzyknie. Wszyjsko to sie napoczło richtik we Palmowo Niydziela, we marcu dwacet piyrszygo roku, kej sam na Ślōnsku Ynglyndery, Francuze i Italijōńce zrychtowali dlō nôs Ślōnzôkōw tyn dziosecki „plebiscyt” przi kerym bōło ździebko knap ze polskimi szkartkōma. Tak ci to naszym dopolōło, iże we nocy ze drugigo na trzecigo môja napoczło sie Trzecie Powstanie Ślōnske. Juń ło szōstyj z rańca powstańce prziszli ze Bytkowa łode wsi Chorzōw do miasta.

I łozprawiali tak Starzik, łozprawiali a August miôł srogô uciycha kej mōg sie poasić niyskorzij i rechtōrowi Richatowi Depcie we „Siedymnôstce” pedzieć, iże sam, we tyj szuli, jego rodny starzik powstaniec pôrã dni wachowôł do kupy ze jego szczwôrtōm kōmpanijōm. Niy wszyjsko nale łōnym, powstańcōm gynał klapło dosik, iże na podzim „alijanty” łogłosiyli, co Krōlewskô Huta bydzie łod siela już polskô.
Tu starzik zawdy sztopli, pyknyli fajfkōm, sztachnyli sie ze dwa razy a lecy kedy, to mu i płaczka ze ślypiōw skapła, kej tak spōminôł łōńskie lata.
– Bōło ci nôs cosik ze trzista chopa, – ciōngnōł dalszij starzik Paulek – kej my poszli dwadziestego trzecigo czyrwiynia do kupy ze naszym Hajnusiym Majętnym aże do Bederowca, coby prziwitać naszych polskich wojôkōw, kerych prziwiōd, przikludziōł sam jynerôł Kazimiyrz Horoszkiewicz – klyciyli starzik – a bōł ci gryfny piōntek, i ino łod huty Laura ciōng smōnd na côłkô „dolina szwajcarsko”. Niy miarkowôł fto to napisôł ale jesce pamiyntôł łod bajtla te starzikowe sztrofki, chocia niy sōm łōne po naszymu:

„Spełniony marzeń wielki cud
Niewoli spadły z rąk kajdany

Zmartwychwstał górnośląski lud,
Z Polską na wieki już związany.”

Już niyskorzij – spōminôł dalszij augustowystarzik – przi telkim szykownym ajnfarcie kole Molkowego szynku, ryjdy ciepnyli i starosta świyntochlowicki, wojewoda Rymer, i rajca Idzikowski. Witôł tyż wszyjskich już kole magistratu birgemajster Brahl a zôcnô Ślonzôczka Petronela Golasiowo ze Klymzowca dała tablet na kerym byli chlyb i sōl. Festelnie ci tyż tameszne ludzie rade byli kej przijechôł jynerôł Szeptycki. Przedeptali Kaiserstrassy, kerô sie terôzki Wolności mianuje (tam bōł drugi ajnfart przi kerym witali wszyjskich: smelcyrz Dubiel i berkmōn Paluch) aże na plac przi Gneisenaustrasse (terôzki je ci to szkoła na ul.Dąbrowskiego), kaj łodprawiyli mszô ze azistom.
Doczkali powstańce i starzik Paul tyj Polski, ino dugo jesce i łōn, i wszyjske Ślōnzôki ze Chorzowa niy poradziyli spokopić, eźli som łōni już we Polsce abo ciyngiym jesce przi Miymcach?

Chałpa ze nōmerym 19 kaj urodziōł sie Juliusz Ligoń bōła już dôwno tymu zbulōnô nale przi napoczniyńciu Krziżowyj łod zawdy, dlô Augusta łod zawdy, stôła bożomynka, krziż pokutny, ftory postawiyli już we 1906 roku bambry, piyrsze miyszkańce Pniokōw, i to jesce skorzij niźli napoczli stôwiać piyrszô „kolonia Pniaki” (ja! Pniaki, bo dziepiyro my Ślōnzôki napoczli gôdać na nia Pnioki) kajsik przi Marijańskij a Opolskij i niyskorzijszô „Mittel-Lagiewniker Pniaki” we gabli Marijańskij i Janasa. Styrcôł ci tyn krziż blank przi drōdze do Starygo Chorzowa i Maciyjkowic. I to łod tego krziża wziyna swoji miano ulica Krziżowô, gōwnô ulica tyj nôjstarszyjszyj tajli Chorzowa. Chorzowa nale niy wsi Chorzōw, ftorô je na isto moc starszyjszô. Nôjprzodzij stôła ta bożomynka na winklu Krziżowyj i Bytōńskij. Stôła ci ta bożomynka na samiuśkim winklu, na ece i bōła ci to takô... haltynsztela dlô wszyjskich łożyrokōw, ftorzi na fleku wylazowali ze szynku, ze „Gōrniczyj”. Nale, kej we tyn gryfny krziż wkarowała kejsik kipa (taki stary sztarciol, „Star 20”) i fest uszkłōdziōła tyn krziż, przekludziyli go deczko dalszij za winklym Kalidego (dôwniyjszô Ogrodowô) i Krziżowyj wele numerōw 2 i 2a. To je pierōnym stary familok łо dwiuch siyniach i jednym ajnfarcie (łod Kalidego) i ze starym hinterhauzym. A na partyrze bōł sklep starego Paprotnego a miyndzy siyniami, sklep Slapy (Schlapy). I to ze tōm chałpōm knōłtlowali sie myśli Augusta przi trzecim piwie u „Breka”. Tela, co musiôł sie wrōcić jesce deczko do zadku. Ta kwawô, moc tragicznô II Wojna Światowô miała sie ku łostatkowi, kej Georg (po wojnie już Jerzy) Kosmala łożyniōł sie, wziōn se za baba starszyjszô cera Paula i Klary Sukiynnikōw – Rōłza ze Krziżowyj 2a. I to byli łojce Augusta. Georg miyszkôł po sōmsiydku na Pudlerskij 9. Jego łojce, a rodne starziki Augusta, Jōłzel i Ana

Kosmale mieli tam jesce za staryj Polski, a zatym jesce i po wojnie, fajnistô kaczma ze bilijardym.

Chnet côłke dzieciynctwo, łod trowniola, łod śpikola August przetrowiōł we tyj chałpie na Krojcce ze placym, chlywikōma i hinterhauzym. Byli tam jesce moc stare pywnice po kerych sie fyrtało i szło niymi dōjńść aże do chałpy ze szynkiym na winklu 11-go Listopada i Krojcki. Na côłkij Krojcce bōło chnet tela samo sklepōw jak terôzki. Na tyj samyj zajcie, co mlyczarnia Jōnderkowyj bōły jesce dwie chałpy i mlyczarnia Sikory, ftory już po wojnie przekludziōł sie na drugô zajta, i kaj bez duge lata kyrowniczkōm bōła mamulka augustowygo kamrata Hanysa Goika za kapeli „Antyki". Bōł masôrz (i masarnia w placu) Nita i inkszy masôrz Mosz, po kerym erbnōł to stary Walczak. Bōła jesce i szykownisto drōgeryjô Krysztafkiewicza do kerego cery Ewy dowôlôł, prōbowôł galańcić August i to jesce we... łochrōnce.

Te szczysne lata, ftore August przetrôwiōł we jejigo „Siedymnôstce" i po pōłowie na swojim placu przi ulicy Dombka i na placu chałpy przi Krziżowyj 2a (tam miyszkała starka Klara i ciotka Elza) i Krziżowyj 2, kaj miyszkała inkszô ciotka Ryjna ze dwiyma cerami Gabusiōm i Barbōrkōm, stôli mu zawdy przed ślypiōma aże do mōmyntu, kej spōmniôł nôjważniyjszy we jego dzieckowym żywobyciu...

Tyn pyndziałek to ci bōł blank inkszy dnioszek niźli wszyjskie skorzij. Kej ino August ze bracikiym przikackali sie ze szule do dōm, Mamulka drabko nalôła jim po talyrzu żyniatego żuru ze kartoflōma i kôzała być blank, nale to blank cichuśko. Do izby tyż zakôzała łōnym wlazować, bo bezmać jejich tatulek dziepiyro co letko napocznōł nynać. Bōł ci łōn na isto festelnie niymocny. Bez côłko noc słyszeli chopcy we drugij izbie jak wajôł, karwiynczôł, jamrowôł... miôł, dopôd go ci tyn łoszkliwy rak. Co ci to bōło (i dalszij je) za chorōbsko, co za niymoc, to jesce łoba wtynczôs niy miarkowali. Niy mieli blank żôdnego anōngu, co tyż to je za łoszklistwo. Augustowi jesce niy bōło dziesiyńć jego bracikowi łoziym lôt.

Jak na marzec i wiesna, to jesce fest mrōz dziyrżōł; bōła srogo piździawica. Kej chopcy ino pojedli, Mamulka kôzała łōnym sie wartko łoblyc i deptać w te pyndy do starki Klary na Krojcka. Pohajała ci jich jesce mamulka po gowie, nale monej tak dzisiôj jakosik inakszij, barzij jankornie i... wartko zawarła dźwiyrze za niymi. Starka tyż już niy poradziyli sie nich doczkać. I tyż ci tak jakosik niy poradziyli synkōm prōmp wejzdrzić we ślypia. Côłke popołednie gibko jakosik wszyjskim śleciało. I chocia ci u starki Klary tyn czas wdycki

warcij śleciôł, niy bōło, niy mieli chopcy – jak zawdy – tyj uciychy ze tego ci bōmlowaniô u starki.
Po wieczerzy starka nafolowali wōnglym koza, taki szykowny żeleźnioczek, kery kej ci sie rozżygoł do czerwiōności, to aże fucôł na côłko kuchynia i łobie starcynne izby. Starka juzaś zicli sie na ryczce kole tyj kaczycy, a łoba śpikole siupli sie na maluśkich zogōweckach na delinach wele starki. Kôżdy śnich dostôł po takij maluśkij krałzce „malty" (fto jesce boczy, co to bōła dôwnij ta „malta"?). Nō, i starka napoczli berać, łozprawiać roztomajte gyszichty, klyty i łozprôwki. Jak ci ta starka Klara poradziyli gryfnie fabulić. Po naszymu, po ślōnsku tak, co to łōnym tyż wartko w dakle wlatowało i na duge lata łostôwało. Nale tyż ci te jeji dzisiyjsze rzōndzynie, łozprawianie bōło merskie i teskliwe. Niy wszyjsko ze tego, co starka berali poradziyli chopcy gynał spokopić a to skuli tego, iże jejich tatulek festelnie jim zakôzôł gôdać, tak jak wszyjske inksze bajtle na familokowym placu, we szuli abo we siyni. Zawdy tyż tuplikowôł, co majōm... muszōm wyjńść na ludzi, coby łōnym nigdy i nikandy gorole niy świtali do rzici i niy poniywiyrali, niy ciorali niymi jak to sztyjc wszyjske naobkolo cudze Ślōnzôkōm łod zawdy na łostuda robiyli. I na isto, łōne łoba zawdy i wszandy „mōwili" gryfnie po polskimu a niy gôdali tela, co strachali sie łoba wylazować na szulplac, abo na plac wele tego jejich familoka, bo ci łōnym bōło festelnie gańba, iże gôdali inakszij niźli wszyjske dziecka tukej we pniokowyj „Siedymnôstce", na familokowym placu, i iże niy poradziyli wszyjskigo gynał zmiarkować, spokopić do łostatka, co tyż inksze dziecka rzōndzōm, kej ci sie ze augustiwygo i jego bracika „mōwienia" chichrajōm. Musiôł tyż August swojimu faterkowi co pôra dni – kej już łōn bōł festelnie niymocny – forgot snochwiać, łobiycować, iże bydzie sie ciyngiym dobrze uczōł, coby niyskorzij jaki możno uniwerzityjt abo politechnika skōńczyć.
I tak starka wtyczôs, na łodwieczerz berali, łozprawiali, klyciyli...

Po łozprôwkach starka Klara jesce pośpiywała pôrã ślōnskich śpiywek... a na łostatku kôzała jesce chopcōm szykownie porzykać tela, co i te rzykani bōło ci tak jaesik barzij jankorne niźli zawdy u starki.
Śleciało wartko aże do ćmoka i trza sie bōło legnōńć do prykola spać. Tela, co chopcy ino wartko fresy łoszpluchtali i drabko wlejźli pod starcynnô pierzina ze gorkōm kachlōm pod szłapami. Z rańca Starka niy kôzali chopcōm deptać do szuli, i szło zmiarkować, iże starka Klara na cosik ci sie niy poradziyli doczkać. Tak ci Augustowi ai jego bracikowi ślecieli côłkie dwa dni. Na trzeci dziyń we strzoda ftoś zaklupôł do dźwiyrzy. Starka łozewrzili, cosik tam ze kimsik pomrōnceli we antryju a niyskorzij wartko sie łodziôli i gibym, nale to

pierzinym starka kajsik pogzuła, iże ino bōło słychować wartke tōmpanie po drzewniannych słodach i na łostatku praskniyńcie dźwiami łod siyni.
Tak kajsik kole połednia przisźła ci do chopcōw, do starcynnego pomiyszkaniô jejich mamulka. Takô jakosik zaślimtanô, markotnô, jesce ze płaczkami we tych jeji modrych łoczach, i po czôrnu. Kôzała łōnym sie wartko prziłodziôć i tela ino pedziała, co pōjńdōm nazôd do sia, do dōm. I chocia to niy bōło daleko, ino ze dwie-trzi hulice, zdało sie, co deptali, kulwitali sie côłkimi godzinōma.
We dźwiyrzach stôła już starka Klara. Mamulka pohajała pieśliwie łobiuch po gōweckach, po licach i tak jak łōni stôli, bez seblykaniô, zakludziyła jich do srogij izby.
A tam... na pojstrzodku stôła na dwiuch zeslach truchła. Niy zarôzki spokopiyli synki (bo byli zaciōngniynte boki i forchangi), iże driny leży jejich tatulek. We paradnym ancugu, ze ryncami poskłôdanymi na basisku, ze rōłzynkrancym, ze starzikowym rōżańcym pometlanym we palcyskach. Mrowce jakesik jednymu i drugimu po gnyku napoczli tyrać; piyrszy rôłz powōniali jak tyż to śmiertka po izbach krajzuje. Tak jakosik niy poradziyli łoba braciki spomiarkować, iże ci jejich tatulka już śniymi niy ma, i już niy bydzie. Niy bydzie jego egzortōw, jego graniô na ciji lebo na laucie, jejigo śpiywaniô na łodwieczerz przi kachloku, bōmbōnōw za kerymi sznupali mu zawdy po kabzach, szykownych i wicnych szpacyrōw aże do Logewnik, szwimowaniô we sublach na „Lidze”.
Blank tyż niy poradziyli łōni jesce pochytać, iże jejich faterka już kole nich niy bydzie i, iże bydzie łōnym za łojcōw musiała łod terôzki styknōńć już ino ta jejich jankorno mamulka.
Aaa, niych tam... jesce na mie niy czas – pomyślôł August. – Po prôwdzie te przepisane bez Pōnbōczka lata do przeżyciô przeciykajōm miyndzy palcyskōma corozki gibcij nale jesce dychōmy. Augustowymu faterkowi zemrziło sie we 1955r i to łostało mu we filipie do terôzka..

Jedne majōm rade siedzieć we szynku kaj je zawdy mocka ludzi, i kaj – to już je pewnikiym regla – je kupa larma, głōśnych łozprôwek przi zajdlu piwa. Nale przed połedniym, jesce ku tymu we lato August miôł rôd zicnōńć pod paryzolym u „Breka” nale niy ino, i zletka szlukać zimny biyr a myślōnek i weźrok mōgli mu frajnie blyndzić bele kaj. A ze tego piwnygo łogrōdka przi „Breku” fajniście widać śtyry eki naobkoło.
Augustowy łojciec łobabiōł sie sam na Krojcce ze Rōłzōm łod Sukiynnikōw.
To bōła sobota siedymnôstego marca śtyrdziestego piōntego roku chnet dwa miesiōnce po tym, jak ruske i polske wojsko wyzwolyli Chorzōw (łoszkliwce gôdajōm, co to bōła nowô niywōlô). A ze tym wyzwolyniym to bōło możno tak.

Kej August jesce bōł bajtlym, śpikolym, zatym i modziokiym ciyngiym sie sam fajrowało dwadziestego siōdmygo stycznia ta rōcznica wyzwolyniô Chorzowa. Nale już łod chnet dwadziestuch lôt gôdô sie ino, co to bōł ino szlus okupacyji miymieckij. Bali i samtyjszy historiker prof. Jan Drabina we swojij ksiōnżce („Historia Chorzowa od 1868 do 1945 roku") napisôł, co niy uzdôł napisać „wyzwolenie miasta", bo „ ... dziś wiemy, że był to kres niemieckej niewoli ale i początek nowego zniewolenia." Możno to i prôwda (niech sie ło to tropi IPN miast sznupania po tych „esbeckich" taśkach, aktyndeklach), niy plac sam no to, coby sie wadzić ło to, nale August pamiyntôł jesce ze gôwyndzyniô swojij starki Klary, Mamulki i Tatulka Georga (Jerzego już po wojnie), iże tyn dziyń na isto bōł dlō nich festelnie ważny i wercity.

To wszyjsko dziôło sie dwadziestego siôdmego stycznia 1945r, za trzi dnioszki kej wyzwolyli Chorzōw do kupy ze Katowicōma, Bytōniym, zatym Mikołowym i Siymianowicōma. Łoswobodziyli tyż i tyn nôjsrogszy Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau (terôzki po naszymu Oświęcim-Brzezinka). Dlô Augusta, to ci je festelnie ważne; tam jego Tatulek siedziôł aże dwa a pōł roku. To już je nale blank inkszô gyszichta. We tym styczniu bōło te wyzwolynie; nad co sie dzisiôj gôdô, nałōnczôs to bōło prôwdōm, na isto ci to bōło wyzwolynie. Po tyluch latach nōnkaniô i gańby ujzdrzić polskô fana na tym krōlhuckim magistracie abo glinganie zwōnu Zygmunta na Wawelu, bōło dyć ci dlô wszyjskich przeżyciym niyzapōmnianym. Mocka już roztomajte mōndroki napisali ło tyj styczniowyj ofynziwie ruskich wojôkōw (do kupy ze polskimi) ze tego I Frontu Ukraińskigo marszala Iwana Koniewa, kerzi niy dali szanzy armiji miymieckij ze Grupy Armii „Mitte" i jejich 48. Korpusowi Pancyrnymu. Ale trza sam dopedzieć, iże samtyjsze ślōnske arbajtery, mieli tyż wtynczôs sroge zasugi, kej niy dozwolyli na zbulynie samtukej naszych werkōw i grubōw. Tak bōło i we Hucie „Kościuszko", we jeji sztalwerku i walcwerkach, na grubach „Chorzōw" i „Barbara" a po czyńści i we „Konstalu". Bo przeca Miymce rychtowali sie i do zbulyniô werkōw, i do rojmōngu („ewakuacji") miyjscowyj ludnōści we rōmach srogachnyj akcyji „Räumung-Plan" i „Läumung-Plan", kere to plany zakłôdali po miymiecku akuratne zahaltowanie i popsowanie wszyjskich werkōw w miyście.

I wteda tyż, i to niy ino sam na Ślōnsku nale i we côłkij Polsce, bezmała z dnia na dziyń łozewrzili wszyjsko, uniwerzityjty (tydziyń skorzij côłki Krakōw bōł już tyż łoswobodzōny), polske szkoły, ukôzała sie możybność kształcynia dziecek i modziokōw. Przisźła i zmiana granicōw, cosik, czego żôdne pokolynie Polôkōw niy doświôdczōło do terôzka. Przecamć to wtynczôs napoczło sie

nôjsrogsze łod upadku Cysarstwa Rzymskigo wandrowanie ludōw. Na pokolyni augustowygo łojca (i pôrã lôt niyskorzij na jego pokolyni) ślecieli procne lata „stalinizmu”, represyje, nale aji lata łodbudowy kraju. Wtynczôs tyż bōła jesce drugô srogô „repatriacja”, kej chnetki pōł milijōna ludzi wrōciōło sie do chudobnygo, styranego i zdziadowanygo, nale swojigo, kraju. Jake szczysne byli ludzie ze pokolyniô niy ino augustowygo tatulka! Przeca wtynczôs niy bōło familije, kerô niy miałaby jakigosik swoka, pociotka abo inkszego familijanta wrôcajōncygo ze Wschodu lebo ze Zachodu. Tak bōło wszandy, tak tyż bōło i sam, we Chorzowie. A Augustowi spōmnieli sie sam terôzki szykowniste sztrofki Jōzefa Knosalli (pisôł po miymiecku, przetłōmaczōł je augustowy kamrat Peter K. Sczepanek):

„Nocą, gdy niebo zapłonie czerwonym żarem
Gdy ogniste iskry tryskają z wysokiego pieca,
Gdy grzmią uderzenia młotów
Muzyka pracy - która jet taka piękna!
Jak bogata Twa ziemia, w węgiel i kruszce
Jet serce Twego narodu, wierny Tobie.
Czuję uderzenia pulsu, kiedy koła się kręcą
Mimo sadzy i dymu - jet dla mnie taka piękna!”

Na take ci to łobrozki niy poradziyli sie doczkać Ślōnzôki bez te łostatnie piyńć wojynnych lôt.

Winkel Krojcki i św. Pawła, sklep Frōnckowiaka, chałpa pod nōmerym dwacet piōntym. Możno dwa razy do roku sroge sprzōntanie côłkigo pomiyszkaniô, sroge pranie i co tam jesce przed Wilijōm abo na Wielaknoc. I niyskorzij srogi waszkorb ze rōwno posztaplowanymi gardinōma trza bōło zasmycyć do Rynkosiywicki (abo jeji sōmsiôdki z tego samygo antryju) dwa sztoki nad Frōnckowiakym do wyszpanowaniô. Tak możno przi łostatku podstawōwki bōła to już robota Augusta (skorzij zanosiōł te gardiny tatulek, a kej go już dōma niy nastykło – to starka Klara). We côłkij siyni wōniało... żurym, ftory kisiōła i sprzedowała na kanki starô Pytrauska. Blank wele tego srogigo familoka pod dwacet piōntym bōła maluśko chajtka, kaj miała swoja mangla starô Piōntkowô. Tam juzaś chnet co dwa tydnie smycōło sie pranie do maglowaniô. I tam tyż miôł rôd deptać August ze swojōm starkōm Klarōm, bo dziôło sie tam we tyj manglowni mocka interesantnych zachōw. Walkowanie praniô zawdy deczko zetwało. Pranie trza bōło nôjprzodzij nawinōńć na take wypoliyrōwane, wyfilcowane praniym drzewnianne kuloki, popyrskać przewarzōnōm zimnōm wodōm i niyskorzij wrajzić je rajn do walkownicy pod

takô srogo, nafolowanô ciynżkimi bergami drzewnianno krzinia. Ze kôżdyj zajty tyj krzini po trzi wôłki. Zatym Piōntkowô napoczynała manglować. Kryńciōła srogōm zielaznōm kurblōm a ta krzinia zgrzipiała, zdało sie, co i stynkała ze wysiyłku, i polekuśku kulała sie po tych wôłkach ze naszpulowanym na nie praniym. Na łostatku już sprawiōła sie Piōntkowô elekstrycny motor i to łōn już łod tego czasu fyrlōł ta krzinia. A przi tym manglowaniu August mōg sie nasuchać moc szykownistych gyszichtōw, ftore jak żôdyn inkszy poradziōła starô Piōntkowô łozprawiać. A poradziōła łōna i świńske wice łozprawiać, i gôwyńdzić lo starych Ślōnzôkach, a i wszyjske klyty szło tyż u nij pochytać. Take ci to byli plytnie z mangli. Nō, i krōm manglowaniô, klycyniô szło sie tyż dō nij ze blaszannôm kankōm po żur, jedna ubiyraczka za piōntka (do augustowyj kanki wlazowali styry kelnie).

Terôzki już łod kieludziysiyńciuch lôt niy ma i Piōntkowyj, i jeji chałpy, i tyj szykownistyj manglowni, ftorô dlô Augusta bōła tyż ci takim całbrownym miyjscym turnowaniô wyłōbraźni... A fto dzisiôj jesce pranie mangluje?

Kejby tak terôzki jesce podeptać dalszij lewōm zajtōm Krziżowyj idzie dōjńść do eki ze hulicōm Pawła Dombka. Roztomajte ludzie, drugda i samtyjsze, rodne Chorzowiôki pytajōm sie skany wziyno sie te miano. Anō, mieli my sam u nôs na Ślōnsku, ale i we Chorzowie pôruch mōndrych ludzi, ło ftorych na isto niy lza przepōmnieć. Takim chopym bōł Paweł Dombek. Je ci łōn festelnie isty dlô Augusta. Za piyrsze, iże to bōł piyrszy polski prezidynt Chorzowa , a za druge, iże August miyszkô przi hulicy tego miana. Miana, ftorego diosecke łoszkliwce łod „dekōmunizacyji” niy łopowôżyli sie zwekslować. Urodziōł ci sie Łōn 15 siyrpnia 1865r , sam poblisku, na Rozbarku i bōł synkiym bytońskigo szwieca, kopyciôrza i Maryśki ze Stefańskich (do dzisiôj jesce poruch ci tych Stefańskich miyszkô we, i kole Bytōnia). Podwiyl jesce Paul Dombek niy napocznōł pisać, niy zajimôł sie dziôłaniym we roztomajtych spōlnotach, bez chnet dwa lata robiōł ci na grubie „Nowa Helena” kole Szarleja. Bele kaj ci go tyż jego życie ciepało tela, co tak na isto sknōłtlowôł ci sie bōł ze Krōlewskōm Hutōm, znaczy ze Chorzowym. Jesce przed Piyrszōm Wojnōm wywelowali ci go ludzie we 1912 roku na posła ze dziydziny Bytom-Krōlewska Huta-Tarnowskie Gōry do miymieckigo parlamyntu. Już po plebiscycie łostôł drugim bürgemajstrym Chorzowa, do kupy ze niyjakim Brahlym, Miymcym, kery ci nale blank niy poradziōł gôdać ani po naszymu, ani po polskimu. Po tym Miymcu, Helmucie Brahlu Rada Miyjskô piōntego marca 1924 roku zrobiyła śniego richticznygo birgymajstra (jak to sie terôzki gôdo –prezidynta). Tak do porzōndku trza jesce

dociepnōńć, iże go pochowali we Chorzowie na „Jadwiżce”, we październiku 1925 roku.

Nō, i dalszij we kyrōnku kościoła, wywołanyj „Jōzefki” je jesce szkoła, „Siedymnôstka”, starszyjszô jesce łod tyj „Jōzefki”. W tym budōnku fōnguje łōna łod 1906roku a na cechōnkach, bauplanach ze 1905roku mianowali ta szula „Schulgebäude in PNIAKI für die Stadt Königshütte”. To bōła piyrszô szkoła życiô niy ino dlô Augusta nale i dlô jego starki Klary i mamulki Rōłzy. I tyn sōm rechtōr uczōł moc przed II wojnōm jego mamulka Rōłza Sukiynnikōw. Ło tyj szkole pisôł August do takij „Monografii” tak:

„Nō, tōż śleciało chnetki szejśćdziesiōnt lôt kejech piyrszy rōłz poszôł do szkoły, do tyj – łod terôzka – mojij „Siedymnôstki”. Bōł ci to, gynał pamiyntōm, pyndziałek piyrszego wrzyśnia 1952r. Trzimôłech sie jednōm rynkōm mojij Mamulki a we drugij dziyrżōłech srogô, wielgachnô tyta łod Frōnckowiaka ze Krziżowyj. Wszyjske my bajtle wysztiglowane byli choby we niydziela, wosy ulizane, chocia tak by tak styrceli jak przodzij, jak jesce we łochrōnce tela, co piyrszy rōłz łostrziżōne bez golaca a niy – jak zawdy – bez ōłma lebo Mamulka. I blank wtynczôs niy miarkowôłech, co tyż to mie sie tam we tyj szuli przitrefi tela, co nôjważniyjsze to dlō mie bōło ino to, co tyż Mamulka wrajziōła do tyj łogrōmnucnyj tyty? I... kej tak na isto we tyj szuli napocznymy ze tego nowygo elemyntôrza przi rechtorze cosik czytać? Bo August już we łochrōnce, we tyj naszyj szkōłce przi szkole mocka poradziōł ślabikować.

Nō ale, wszyjske my nôjprzodzij niy poradziyli sie doczkać kej zaglingô tyn piyrszy dlō nôs szkolny zwōnek. − spōminôł August. − I yntlich zaglingôł a kwilka niyskorzij wlôz do izby maluśki rechtōr, kery sie Richat Depta mianowôł. Trza ino dopedzieć, co żôdnyj mamulki we klasie wtynczôs już niy bōło, żôdnô śnich rechtōra niy szterowała jak to je terôzki.

Dlō nôs, siydmiōlytnich bajtli, Rechtōr bōł nikej nasz starzik i tela ino ze tyj piyrszyj we mojim życiu szulsztōndy, lekcyji bocza, iże tyn nasz rechtōr miôł ci diosecko szarłatny kichol, ftory łobciyrôł sznuptychlōm srogachnōm choby deka na starcynnym wertiko. Pôrã kwilek zetwało podwiyl naszô czelodka blank ci niy ucichła, i kej tyn nasz – łod terôzka już wychōwawca – napocznōł gôdać. Niy za tela my to, same chopcy, jesce poradziyli spomiarkować nale czuli my, to ci wisiało we lufcie, iże we naszym życiu napoczło sie cosik nowygo, cosik na isto ważnego, cosik, co terôzki bez pôrã lôt bydzie snami szło podwiyl my niy dokulōmy sie do łostatka siōdmyj klasy. Tego nale my sie jesce tak do łostatka niy poradziyli wystawić. Przeca my same mieli dziepiyro siedym lôt a sam ci na nôs czekało jesce côłke nastympne siedym lôt, pokiel sie ta naszô przigoda we

nowyj szuli niy skōńcy, pokiel niy bydymy mieli tego zbyte i kej bydymy już na tela sroge, coby już blank we krōtkich galotkach niy lôtać ino łoblyc duge galoty jak nasze łojce i starziki.
Nō, a niyskorzij, już po piyrszych lekcyjach trza sie bōło przed kamratōma tōm srogōm tytōm poasić. Jedna starka wtykła do kabzy jakiesik piyńć złotkōw, takich brōnotnych, papiyrzannych a drugô juzaś jakosik szekulada abo apluzina. I jesce na łostatek przed, choby niydzielnym, łobiadym poszôłech ze Mamulkōm do tego samego Frōnckowiaka na sroge, ale to richtik kupowato nafolowane do waflannygo kyjgla lody wanilowe."

Teraźnô hulica Krziżowô mô śtyrdziyści jedyn nōmerōw i kej czowiek kukô, zaziyrô łod tyj bożijmynki przi napoczniyńciu, to côłko hulica zawiyrô przodek, fasada kościoła pod wezwaniym św. Jōzefa, „Jōzefka" dlô samtyjszych ludzi. Kejby tak juzaś stanōńć sie na słodach kościoła i kuknōńć nazôd, to na drugij zajcie hulicy kejsik bōł szykownisty familok na winklu Katowickij i Stabika (z miymiecka: Verbindungsweg) a terôzki srogachny betōniok. Juzaś na lewyj zajcie łod „Jōzefki" sōm jedne ze nôjstarszyjszych we Chorzowie zegrōdkōw. To wywołane ROD miana T. Kościuszki przi zakłôdaniu ftorych bōł łojciec augustowygo kamrata Hanysa Sobka. I przi tych zegrōdkach bōła ci fajnisto zielōno budka starego Palucha, we ftoryj August ze kamratami-szkolorzami poradziōł sie lajstnōńć paketlik cygaretōw „Sport" ... piytnôście groszy jedna cygareta, bo i tak szło wtynczôs kupować.
Ulica Krziżowô (Krojcka dlô samtyjszych) bōła jednōm ze nôjważniyjszych we Chorzowie II. Samtukej znôjdowali sie trzi fabriki, mocka sklepōw, a zmōżōny ruch sprawiōny bōł tyż tym, iże razinku na łostatku tyj ulicy bōł kościōł. Przed II Wojnōm Światowōm te trzi werki, te trzi fabriki byli priwatne. Farbiyrniô i czyszczalniô prziłodziyniô panoczka Czernego bōła tam, kaj terôzki je ta biyrsztuba „Skorpion". Na prociw bōła kachlarnia i szykownistô wila panoczka Lissego. Juzaś Hajna Szmidt miôł fabrika zajfy pod nōmerym 24. Jesce we familoku kole Kasprzaka bōł werk, stolarnia we keryj robiyli roztomajte rōmy do łobrôzkōw i niy ino. Wszyjsko to wtynczôs jesce drzewnianne, ze na isto dobrygo drzywa.
Skuli szkłōdōw gōrniczych wybulyli wiynkszōściōm chałpy łod eki 11-go Listopada aże do trzisztokowyj chałpy wele zegrōdkōw we kery fōngowôł kamiyniôrz Kasprzak. Pojstrzodku, miyndzy Grunwaldzkōm a chałpōm Kasprzaka i masarza Walczaka, nale styrcy jesce chałpa (mô dwie siynie) we keryj urzyndowôł nôjlepszyjszy i zasużōny dlô dziylnicy dochtōr Elke, ftory niy

szczyńdziōł czasu i siyły przi retowaniu berkmōnōw nałōnczôs srogachnyj katastrōfy, niyłopisanyj tragedyji na grubie Barbara-Wyzwolynie we 1954r. Tragedyjô, tragedyjô, grubskô tragedyjô. Klara już skukała sie za betōniokiym we kerym zrychtowano je ta biyrsztuba u „Breka”. August pōnknōł sie deczko do lewa, coby jesce rest słōnycznych sztrali łopolało mu fresa, łobsztalowôł se krōm piwa jedna laga, bo spōminać ta grubskô tragedyjô niy lza bōło bez gryfnistego sznapsa.
A August ze swojich dzieckowych lôt pamiyntôł tyż i taki fal, jak to ze weterki, ze waterszachty, ftorô bōła zarôzki za zegrōdkiym Jōłzla Gmyrka we tych łogrōdkach miana T. Kościuszki wyciōngali zezwłōki we papiyrzannych miechach po cukrze ze „unhrapaketōw”. A niyskorzi pogrzyby, niy jedyn pogrzyb nale pôrã i to we roztomajtych dziylnicach Chorzowa.
I ino we filipie krajzuje jedyn jedziny myślōnek. Czamu łostali mu we palicy te trzi marce, we ftorych byli ino pogrzyby. Pośmiywny dlô niyftorych nale i jankorny dlô inkszych pogrzyb Stalina, rok niyskorzij srogô pokora po naszych berkmōnach, a na łostaku marcowy pogrzyb augustowygo tatulka.
Eeee tam, stary dziamdziała ... nale na łobiod August blank niy miôł już szmaku i chańdzi...

XXV.

We tym naszym skwiyrknym wirklichkajcie, tyj skwiyrknyj rzeczywistōści niy lza śmietnōńć łod srogij polityki. August, podwiyl co, dziyrżōł sie sztram, coby za tela niy rzōńdzić ło polityce, niy przeciepować politykerōm łoszklistwa i ku tymu ajfachowyj gupoty. Nale jak dugo tak idzie? niy nastykło mu już wiyncyj ściyrpliwōści, tōż tyż wypokopiōł taki ci do łostatka wymedikowany, absztrakcyjny, pokryntny a niyprzejzdrzisty śnik znômiynnygo, mało srogigo polskigo politykera.Tyn istny, jak to miôł we zwyku, nynôł chnet zawdy, kej siedziôł we piyrszyj raji naszygo polskigo Syjmu. Nō, i śniōł, fantazjyrōwôł.

Starzeja sie, corôzki lekszij przilazuje mi wstôwanie wczas ło szaroku. Corôzki procnij przilazuje mi siedzynie po nocach, kejsik mojij umiyłowanyj porze. Dzisiôj srogi dziyń. Dnioszek spōmniyniōw ło niysłychanyj tragedyji. Dziyń w kerym napocznie sie kampanijô. Dobry, patrijōtyczny i zymboliczny dziyń. Fliger bōł już podstawiōny. Starucnô wysużōnô maszina, jużcić po sprawōnku, po grōntnym zrychtowaniu. Tela lôt udôwało sie u nôs przekłôdać na niyskorzij sprawiynie nowych fligrōw. To już kolyjny grōntny sprawōnek. Tak prôwdōm to już dziesiyńć lôt tymu nazôd trza bōło ło to sie tropić. Jakosik żôdnymu sam u nôs niy pôli sie ku tymu, coby podjimać decyzyjô ło sprawōnku blank nowych maszinōw. Aukcyjô i wybōr tego chnet nôjtōńszygo strzodka transzportu fligrowygo dlô przewozu nôjważniyjszych perzōłnōw, bōłby fest usmolōnym niyherskim pōmysłym. A juzaś sprawōnek lugzusowygo, mocka wyrafiniyrōwanygo strzodka transzportu, bōłby ganc ajfach politycznym samobōjstwym. Jô już widza te wszyjske artiklle, iże włôdza dogôdzô sie, kaj tela ludzi je bez roboty abo przimiyrô głōdym.

Gryfnie samtukej we pojstrzodku, biôłô skōra, mōm nôdziyja, co to ci bōło łodnôwiane we inkszyj fyrmie niźli fliger, bo mōgli by nōm ta skōra podmiynić. Nō ja, te wygōdne pomieszczyni ze srogimi zeslami i tiszami to piyrszô klasa, dlô nôjważniyjszych samtukej we Polsce. Nōm przijńdzie zasiôdać na zadku ze côłkōm resztōm napytanych byzuchantōw i tego ciaradajstwa, ftore uzdało sie wprosić na rzōndowô rajza.

Pies sużbōw, srogachny wilczok, a możno pies na sużbie u ludzi we czôrnych kōminiôrkach i kōmbinezōnach, napocznōł ściykle ujôdać, zaczym łostatniô pôra tych srogich i niyprzijymnych we łobyciu łopuściyła fliger, wylazła śniego. Oho! wysznupali haźlik i świyżô woda. Sprôwdzali wszyjsko, bezmać. Piyrszy rōłz widziôłech, coby wytresjyrōwany psiok tak fiksowôł. Inksze wilczoki byli moc spokōjne. Cōż tyż to richtik za sużby? Mōmy łōnych sam tela, co inō jedyn Bożyczek rôczy wiedzieć, ftore to, co to za kolōna i za co łodpowiadajōm... Dôwnoch już tym niy furgôł.

Przibōłech akuratnie a myślôłech, iże taksa, ftorô haltowała na kôżdym dioseckim krojcōngu a kerô marniyła pōł godziny we zôwadzie, bydzie na łostatniô kwilka. Tukej miyłe zaskōczyni. Mocka znôjōmych fresōw. Tak richtik, to znōm cheba wszyjskich. Wyglōndô na to, co bydzie sam côłkô

„śmietanka”, ylita, tyn politykerski gyzelszaft. Poruch wojskowych. Piloty i obsuga byli samtukej mocka skorzij. Dwadzieścia minutek do abflugu. Na szczyńści byzuch bydzie krōtki, tōż tyż niy ma mocki gypekōw, bambetli do sprôwdzaniô. Po podstawiōnych słōdkach nikej „lemingi”... Niy sprôwdzali niczego. Ino jedna szykownistô stewardessa witała wszyjskich szykownie, ze libeźnym uśmiychym. Drugô juzaś za niōm łodznaczała na listecku łobecność tych, kerzy już byli we fligrze. Lista gōści, moje miano kajskik we pojstrzodku, Grzyczny, moreśny i szyroki uśmiych, taki jak dlô kôżdego. Biôłe, rōwne zōmbki, na isto gryfnistô dziołcha
Na łodwieczerz bydymy już dōma. Moja babeczka łobiecała mi szmektnô wieczerzô. Dziecka łodstawiymy i łodwieczerz bydzie ino naszô. Wieczerzô, zeks, możno jakisik fylm. Miyły szlus dugigo dnia toplania sie we flapsie. Dobrze, coch niy wybrôł sie ajzynbanōm, tak je barzij wygōdnie i gibcij. Jakisik dzieciôk przecis sie wele mie ze na pōł łozłożōnymi kartami.

Wyznaczōnô mi plac wele starego kamrata. Dôwnochmy sie już niy widzieli. Skuli tego mielichmy wiela tymatōw do łozprôwki, nale możno bōłoby sie mało wiela, deczko przespać. Przziwitôłech sie i siednōłech sie wygōdnie, ino krôtko łozprôwka, co tam u byłyj baby i u dziecek. Siedymset złociokōw alimyntōw na kôżde. Pomyśleć, co łōn przinôleży do partyji, kero bezmać dbô łote ci wartości rodzinne. Stopierōńske hipokryty. Wszyjske wsiedli, tyż tyn gōwny pasażyr. Sōmsiôd twiyrdzi, iże mô być gryfnô pogoda na miyjscu. Bōłech narychtowany i na zło i na dobrô pogoda. Drogi ancug dobrze trzimôł ciepło lebo chłōdziōł – wszyjsko we zalyżności łod warōnkōw. Możno łostawić mantel kajsik, przeca sie niy straci, same swoje.
Kapitan powitôł wszyjskich we imiyniu côłkigo manszaftu. Poprosiōł nôs łо zapniyńcie pasōw i winszowôł miyłego dnioszka. Zrobiōło sie ździebko ciszyj. Ino poniyftore mieli na tela sztram nerwy, coby we tym mōmyncie gôdać. Jôch sie łosobiście moc sztresowôł kejech gawcōł bez łokiynko na landszaft, kery po malušku przsuwôł sie za łoknym. Fliger łodczuwalnie urychlôł. Dylikatnie mie wgniôtało we fotyl. Wygōdne te zice, chocia deczko k’tymu miyntke jak na mōj gust. Dylikatny łodchył i ziymia we łokiynku napoczła sie łoddôlać. Po krōtkyj kwilce juzaś usłyszelichmy głōs kapitana, ftory informiyrōwôł ło tym, co sōmy już we lufcie, eźli ftosik tego niy spomiarkowôł, nale tyż ło dobrych warōnkach pogodowych i ło spodziywanym czasie przelotu.
Dziepiyro terôzki mi moje muskle szeki sie łozluźniyli, a dłōnie ustali ściskać lyjna. Jô cheba nigdy niy pozbyda sie tego sztresu skuplowanego ze sztartym. Syrce mi sie urychlô, a muskle same sie napinajōm, fest aże ci do granicōw możybności. Hymda sie robi niyprzijymnie wilgło pod parzami, a to ino kwilka. Ku tymu te tyrpanie podwiyl fliger niy łosiōngnie pasownô wyżka. We takich mōmyntach niy miarkuja, eźli bez tyn sztres niy traca wiyncyj życiô niźli bych straciōł we cugu.

Łobsztalowôłech tosty francuske ze karamylowanymi ananasōma do kupy ze camymbertym i lampus wina. Wylôz żech z dōma bez śniôdania. Baba jeszcze

spała. Łokróm tego mōm tak ło szaroku ściśniynte garło, iże procnie je mi łyknōńć cobōńdź. Ciepłe tosty terôzki pewnikiym muszōm mi przyjńść. Nō i na zicher musza cosik szluknōńć, coby sie spamiyntać. Wiela łosōb tyż cheba bez śniôdania wylazło z dōma. Niy kôżdy poradzi we takich warōnkach sztresu ćkać spokōjnie, tōż tyż napoczli łod takigo „uspokôjacza” a dziepiyro niyskorzij prōbowali cosik wećkać. Sōmsiôd dostôł szrympoki i gorzôła. Skrziwiōłech sie na sōm myślōnek ło tym, nale... Moje bōło szmektne i akuratne, coby sie niy przejeść, łobiôd bydzie po côłkim bajzlu.

Miôłech chańdź przeczytać ksinżka, nale jakosik mi sie łodekciało lecy czego. Podwiyl niy zawrziłech ze rułōm łoczōw, sōmsiôd podzielōł sie symnōm swojimi spomiarkōma. uwôgōma. Nō toć, im wiyncyj fliger miôł lôt, tym wincyj potrza mu bōło na uspokojyni. Poklepôłech go po ramiu i pedziôłech mu, iże we katastrōfach lotniczych ginie mynij ludzi niźli na naszych dziurawych drōgach. Łokrōm tego pomyślôłech se, co Pōnbōczek niy zebrôłby wszyjskich na rōłz, bo miôłby stopierōński problym ze sōndzyniym kôżdego z tych , co sam siedzieli. I tyż musiôłby napocznōńć łod swojich kapelōnkōw. Po co miôłby sie zadôwać tela roboty. I tak richtik kaj szłoby sie czuć bezpiycznij niźli miyndzy telōma ważnymi perzōłnami. Ze jednyj zajty wojsko, armijô, ze drugij juzaś pocieszyni dlô znynkanyj duszycki. Idzie nynać spokōjnie.

Niy nastykło PO, piyrszego „Obywatela”, kery niy kciôł brać udziału we tyj kōmedyji i pofurgnōł ze byzuchym skorzij. Lecielichmy ze „Nôjważniyjszym Obywatelym” – dziwoki to tajlōng kōndowity, kōmpetyncyji; widno, iże tych łobywatyli, kerzy reprezyntujōm państwo woży sie deczko barzij, chocia łōne mynij robiōm.

Kolyjny jarystag, kolyjnô rōcznica srogachnyj zbrōdni. Nachōdzōm ci mie łod jakigosik czasu wōntpliwōści, eźli sztart tyj kampaniji to niy bydzie swojij zorty profanacyjô. Żôdyn nigdy niy powiniyn budować swojigo wizerōnku ino we łoparciu ło ofiary srogich tragedyji, kere trefiajōm nôcyjô, nôrōd. I niy ma blank ważne kim, tak na isto sie je!

Śnik prziszôł gibko, sōmech bōł zadziwaany. Niy bōło żôdnych turbulyncyji, tōż tyż nic nadbytnio niy sztresowało pasażyrōw. Sōmsiôd niy łodzywôł sie łod jakigosik czasu wpatrzōny we swōj tablet. Warōnki chnet prima zort. Mōgli by sam prykole zamōntować. Łocuciōłech sie jakesik pōł godziny skorzij łod zaplaniyrōwanygo landowaniô. Tak pokazowôł chocia mōj weker. Jakosik nigdy niy łodbadôłech żech sie łod noszyniô zygôrka, pōmimo tego, iż drugda przitrefiô mi sie sprôwdzać czôs na mobilnioku.

Kuknōłech pod szaket, niy bōło śladu po sztresie, ftory mi azistowôł nałōnczôs sztartowaniô. Piyknie, wyschło akuratnie, coby przijimać dôwka sztresu, kery azistuje mi nałōczôs landowaniô. Gôdô sie, iże to je nôjprocniyjszy i nôjbarzij niybyzpiyczny manybr nałōnczôs flugu. Wszyjske insztalacyje, dane, tyż informacyje ze wiyży, muszōm być we richticznym sztelōngu. Rest to już umiyjyntnōści flugcojlajtera. Jedyn ze tych mōmyntōw, kej maszina zbliżô sie ku ziymi na tela, iże moge sie ło cosik łoztrzaskać...

Wstôłech i poszôłech do haźlika. Sōmsiôd słodko przinynôł. Łoch, ta na isto łoszydliwie niywinowatô gymba śpiōncych. Aptryt ftosik snadnōm rzecōm zajimôł. Sporze ludzi zwyrtało sie tam a nazod. Niyłycko tyż przelywało sie do zalōnu „Nôjważniyjszygo Obywatela”. Jakosik kōnferyncyjô abo co. Niyważne, niych wyfuknie, wiela idzie cisnōnć dwōjka. Pewnikiym jakiś ci przedstawiciyl mojigo podgatōnku cajtōnd sie tsm czytô. Po piyńciuch minutkach drypsyniô, dryptaniô na łostatku dorwôłech sie do haźlika i mōgech se ulżyć, uholkać se. Gryfnie tam we pojstrzodku, przestrzynnie. Ekskluziwny tyn haźlik, aże richtik kce sie siōngnōńć po cajtōng, kery leżôl na tiszu.
Jscanie łostatnio przilazowało mi corôz procnij. Czôs cheba nawiydzić jakigosik dochtora. Jutro ło rozwidnioku powiniyn zech znôjść deczko czasu na byzuch u mojigo mechanikera. Leberka tyż przidało by sie wymiynić.
Spuszczanie wody we czôrnô dziura, myślōnek hajśpigla, buksa, co by bōło, kejby fōngowała ta dziura tak jak we cugu. Bōmbardōwanie, sōmy we przestrzyni cudzego państwa, sprawa dlô ministra spraw zagranicznych. Niy powiniynech słepać wina z rana. Po łopuszczyniu tyj „świątyni dumaniô”, nō ja, bez żôdnych perli myślōnkowych, zadziwany, merknōłech, iże zrobiōła sie sam ciżba. Przecis żech sie do swojigo placu ze dziwokim wrażyniym, iże za jakisik łoka mrzik napocznie sie sam suć „kōnfeti”. Cheba cosik sam mie łominyło. Klapnōłech na mōj zesel.

Na dole szło ujzdrzić mrōkwie, chmōry a we prześwitach las, kery ciōngnōł sie aże po horizōnt. Las, las i ino las. Samo ino nôtura. Co za kryjewinkel, zadupie dlô takigo miastowego jak jô... czôrno jankuryjô. Klara chnet nad horizōntym. „W stronę słońca, aż po horyzontu kres...” Tak to jakosik szło w tyj jednyj śpiywce. Klara, kerô ze kôżdym łoka mrzikiym bōła corôzki wyżij na tym niyboskłōnie. Inkszô zōna czasowô, wschōd. Niy przesztalowalichmy wekerōw, niy bōło na co. Nō dobra, godōm ino za sia, bo sōmsiôd przesztalowôł. Jak sie wykôzało miôł łostać we łokolicy do drugigo dnia. Samtukej radszy niy miôl kōnkubinōw, pewnikiym bydzie gōnić.
Kuknōłech do sztuby „Nôjważniyjszego Obywatela”. Sodōma i Gōmora. Szmaus, banket jak sie patrzi, Wino, miynsiwo, bali i kaczyca po pekińsku. „Nôjważniyjszy Obywatel” siedziôł na swojim zeslu. Wele niygo wyświytlany bōł łobrôzek Piyrszego i Sakralnego, przinôjmni łōni tak mianowali swojigo „guru”; dlô mie piyrszy i „sadomasochista”. Bindowanie zatelitarne dozwôlało, coby małe kostropate, poskryncane szłapki reskiyrowali Nôjważniyjszym Obywatelym. Łostatnie insztrukcyje byli już wydane. Niy za tela ci mie to interesiyrowało, co wōdz mô do pedzyniô, jake rozkazy wydôł. Niy mōj cyrkus, niy moje małupice. Tak na isto, wiela idzie być na klynczkach przed Piyrszym i Sadomasochistōm. we łobycności Nôjważniyjszego Obywatela, to same we sia mô jakisik yjkelhaft, łobrzidzynie. Spōminajōm mi sie czasy hampelmańskich (marionetkowych) władcōw.

Dźwiyrze do kabiny flugcojglajtera byli do mola łozewrzite, stewardessa skludzała szkło po łoztrzaskanyj flaszcce wina bez jednygo jynerôła. Mōmy ino nôdziyja, iże niy przimusiyli pilotów do słepania. Wrōciōłech na swōj plac. Zamiyniōłech pôra słōwecek ze pobliskimi łosobami, take sam ci zwykowe, ajnfachowe, grzycznościowe pieprzynie.
Dwadzieścia minutek do landowaniô. Na znak kapelōnka wszyjske zicli. Nō niy, terôzki bydōm gwōłcić moja niysmiertylnô dusza. Łojcze nasz Piyrszy, smiyłuj sie nad nami. Dyrgotki przeszli bez mōj kark. Po jakiymu niy wstawiōm ruły i niy łobsztalujōm wystympōw sagich babōw?
Dwie perzōłny, dwiōch fricōw, kerych uwidziôłech piyrszy rōłz we życiu wylazło ze haźlikōw. Kaj łōni sie skukali? We małym szrancku pozginane jak majstry łod jogi? A możno we kofliku na haźlowina? Łobleczōne we czôrne ancugi capiyli gōwnym i jscochami – mōm łodpowiydź, aże mi sie rzigać zakciało. Łozpostrzili tepichki, klynkli i napoczli cosik jamrować. Mie nôjbarzij trôpiōło to, co mieli łowiniynte naobkoło pasa. Zaschło wi we gordziyli. Miano „gōwnianô bōmba" we innych przileżitōściach wywołała by kupa śmiychu. Nasze kapelōnki napoczli głōśnij rzykać.
Beż côłki rojszprōng i szlamazel, nad kerym niy panowała bali i ta gōwniannô bōmba przedar sie głōs kapitana:
– Tracymy wysokość. Wszyjske skaźniki gupiejōm.
We tle słychać bōło procny do łokreślyniô głōs. To hel, widziôłech to we Korei, Wietnamie, we zatoce i jak Szkopy ze tego korzystali. Masōwo na tyn szimel łozwôlano kejś myśliwce i bōmbowce, kere we rzôdkim lufcie ganc ajnfach ślatujōm. Tōż jak ze tego wylyjź? Rzykać? Eźli to je zaszaltrowane? Kurwa! Zgrzit i nastôła cichość.
Wyjzdrzôłech bez łokno. Hel we lesie? Widza srogachnô mgła. Cheba se łōni jajca robiōm. Eźli sōm świadōme tego, co sie sam dziyje? Pociōłech sie jak świnia, kerô gruczōw szwajsowyc blank niy mô. Fest urychlōny mōj dych. Wiynkszōść praskła na kolana i napoczła rzykać. Te frice ze haźlika drikli jakesik knefle. Nic jednakowōż niy łozerwało ani łōnych, ani mie. Cōż tyż to sie do kurwy nyndzy dziyje?
Głōsy napoczli sie ślywać we jedyn festny zaśpiyw. Żôdyn niy wiskôł, a na fliger pôd sztral goldowego światła. Las ustôł sie przimkać, zbliżać sie. Juzaś kuknōłech za łokno. Cosik srogigo ze skōrzannymi krzidłōma. Syjmnōłech bryle i łozmasyrowôłech swōj kichol. Kuknōłech rōłz jesce i chnet wymiarkowôłech, iże musza łozmasyrōwać jesce szlyjfa i przetrzić ślypia. Cosik na isto musi być niyrichtik ze mojimi brylami.Wyjmnōłech choby nigdy nic sznuptychla i przetar żech te bryle.
Ta istōta wyglōndała jak... jak cosik ze ksiōnżek i kōmiksōw łо czechmōnach a inkszych siyłach ciymnōści. Eźliby sōm pieklôrz, szatōn prziszôł po swoji rzykajōnce łowiyczki. A możno kce dopaś, zdrapić ino mie? Niy mōm bladygo anōngu jakim cudym leciała tak wartko jak my, kej jeji krzidła zdôwajōm sie ruszać pierōnym pomalušku. To przecamć stoji we sprzycznōści ze reglami

fizyki. Czôs sie łochyndożyć. Musiało cosik być we tym winie abo gryfnych brōłtsznitach. Możno cosik, co bōło przeterminōwane. Możno winowaty je sztres abo we kerymś mōmyncie ganc ajnfach niyftore łobwody pierōn strzelōł. Po jakymu łōnego dupa wyglōndô jak fresa Piyrszego Obywatela? Co łōn tam robi i czymsik ci łōn je? Żduchnōłech nôjbliższo łosoba. Pokôzało sie być tak zagłymbiōnô we rzykaniu, iże blank niy zwrôcała uwogi na mie. Zaziyrôłech jak łocałbrowany na stwōra ćmoku, kerô we goldowym świytle samyj łopatrznōści chyciōła za kōńcōwka lewego krzidła. Chyciōła sie fest, żelazło zdôwało sie niy ustympować bez srogszego łoporu. Dôwała zwōlô, coby jōm maszina ciōngła. Niy miôlech takich wizjōw bali jakech sie poradziōł naprać jak jake niyboske stworzyni.

Za kwilka mielichmy landować. Kaj nasz janiôł łobrōńca? Dwiōch magerōw ze łosobistyj łochrōny Nôjważniyjszego Obywatela wylazło naprociw dymōna. Weprali we ta stwōra wszyjsko co mieli: gyszosy, krziże, woda świyncōnô, skrziżowane palcyska. Niy mōgech uślyszeć, co gôdajōm. Łōni byli blank na zewnōntrz, przisznalowane sznōrami do czegosik, czegoch ze mojij pozycyji niy widziôł, niy poradziōłech dojdrzić.

Zatel naszym bōmbowym prōblymym, zdôwało sie barzij ryalnym, zajimali sie łobecne we fligrze wojôki. Zytuacyjô niy bōła takô blank złô, fest stoplany gyryjt, werkcojg niy kciôł łodpôlić – bezmała czułech hyrność ze przicżyniyniô sie ku tymu, co dozwolało na wytarganie cyndrōw terroristōm. Ladōnk łostowôł nale jednakowōż niysztabilny.

Bez aklamacyjô przijyni my bezwłōczne, zōłfort wyciepniyńcie ladōngōw do kupy ze tymi „mułłami", coby łograniczyć niybezpiyczyństwo. Beztynczôs ringowanie sie na krzidle twałô. Terôzki atakowano stwōra relikwiōma. Jedyn ze tych magerōw, kery rizikowôł życiym we naszyj łobrōnie, sztartnōł we kyrōnku dymōna i wraziōł we jejigo gorzść cosik, co wyglōndało nikej kōnsek... świyntego, takô relikwijô. Dymōn zawōł, nale niy puściōł... ściykle tyż ci tyrpôł krzidłōma, srajziōł niyszczysnygo magera tak, iże motor maszyny przemelôł go na zalat. Côłkim łodrzykniyńciym bóło inô barzij sztramske rzykanie. Światłōść bōła corôzki barzij zmorzōnô, intynziwnô. Zmusiōło to ta istōta ćmoka do walki ze wszyjskich siył i gryziyniô kej szła na dno. Kajsik ci na przodku łozlygło sie deszperôcke wōłanie ło landowanie. Stwōra zaparziła sie a wykorzystywała nasz pynd, łopōr i swoja nadludzkô siyła, pozbawiōła nôs łostatka krzidła. Fliger napocznōł sie na jedna zajta hebować. Zituacyjô bōła ci tak absztrakcyjnô, iże procnie mi bōło pedzieć, eźli zejscôłech sie ze śmiychu abo ci ze strachu.Zadziwôłech sie, iżech miôł we côłkości cosik jesce we sia. Bez tyn côłki czôs przerażyni, twōga mie paralizjyrōwała. Ino gowa mōgła sie ruszać, naskwol, coby podziwiać widok na zewnōntrz i rojszprōng sam ci we pojstrzodku.

Co za fōłglowanie, łobłynd. We łokiynku merknōłech to, ze czego wydobywała sie ta goldowô światłōść. Niy bōło to niybo, niy bōł to tyż fliger, niy bōło to nic co szłoby bōło uwidzieć lecy kandy na tym padōle. Krōtki myślōnek, iże to

można sōm kosmity, we maszinie, kerô na piyrszy łoka blik przipōminała kosok (siyrp). Prōbowali nōm spōmōc, abo same kcieli nacapić, przijōńć za swe Nôjważniyjszego Obywatela? A co snami?

Chnet wszyjske na pokładzie łoddôwali sie rzykaniu, coby niy miarkować, kapować wirklichkajtu, tyj skwiyrcnyj rzeczywistōści. Rzeczywistōści? Można to szydliwe, nalech wiedziôł już, kery bōg dzisiôj miôł fraj. I to we pojstrzodku tydnia. Już na żôdnym niy idzie spolygać. Można je na muterurlaubie, môżno na żōndanie, a można mô nôs głymboko w dupie.

Czasu za knap i za nisko na falszirm. Zawdy jedyn ze sia biera, nale skuli tego landowania sōm nôjgorszyjsze; nie ma retetōngu. Spōmniôł mi sie starucny bożek syryjski ze kerego niyskorzij zrobiyli dymōna, coby go zeszeredzić. Belzebub to bōło łōnego miano i ku łōnymu razinku zaniōsech moje prōśby. Żôdyn inkszy niy przizôł mi na myślōnek. Niy miarkuja skany mie sie to wziyno, można łōn sōm forszlagowôł mie dopomożynie a jô, jak zawdy, łozewrzity na inkszych usłyszôłech jejigo forszlag. Niy miarkuja jak bōło nalech trefiōł. Do stopierōńskij cholyry, lista naszych sużbōw godzi sie, coby bōła wywieszōno na widōcznym miyjscu.

To bōł na isto łostatni mōmynt. Przi łodgibaniu sie wszyjsko napoczło ślatywać na bok. Jednego ze „bōmbiôrzy" udało sie wyprasknōńć ze fligra... flug miôł pierōnym krōtki i wybuchowy. Drugi, nō ja, prasknōł łо ściana masziny i poczułech srogachny druk luftu. Juzaś czôs zahaltowôł. Srogô wela luftu mie łominōła i siôla dalszij zôgłada. Terrorista zniknōł we kuli łognia. Fragmynty ciôł łosōb, ftore stôli nôjbliżyj łōnego znôdły sie we lufcie. Tajle tego fligra łozpruwali zice, dekōng i inkszych pasażyrōw. Kōnsek blachy zahaltowôł na modrym, łochrōnnym polu. To byli setne sekōndy, nic niy mōgech zrobić, żôdnymu spōmōc. Wrzesk, łodgłos wybuchu, piskanie, ślimtanie, fift luftu, ftory sie wdziyrôł bez łozwalōny dekōńg. Przerywany ryk motoru, kery zamiyrôł bōł pożygnalnōm zimfōnijōm. Prziwrziłech mcnij do zica coby niy wypyrsknōńć.

Biôłô skōra pokrōła sie kwiōm i wōnioczkōm śmiyrci. Łogyń łobjimôł tyż wartko tyn kōnsek fligra we kerym dane mi bōło skapnōńć. Jakosik niy kciało dotrzić do mojij łograniczōnyj świadōmości, iże jesce nic sie niy stało. Łoszkliwy gyfil, choby cosik wbiōło sie we moje basisko, niy dôwało mi pokōj. Nic tam niy bōło, żôdnego ciała cudzego, żôdnego krōm gracy mojigo niydôwnego sōmsiôda. Poznôłech jōm po zignecie i kōnsku ancuga. Kōńczōła sie kwawym gałgōnym łо sznit za łokciym. Przedniô tajla rōmpfa diosi wziyni. Śmiganiem mineli mie dwie inksze perzōłny, kere jakimsik cudym, łokolōne modrōm łosłōnōm, uchowali sie przed tōm welōm „uderzyniowōm" , łogniym i szplitrami. Cuzamyn lepszyjszym łokryślyniym bōłoby: przedziyrali sie bez sztikle ciôł i fligra, kej szli tak na isto po ścianie a niy po fusbōłdynie, dłożce. Szlagzajta bōła już srogô. Te dwie perzōłny mieli łoczy przekwiōne, nale dobrze napasowane czôrne ancugi. Wyfukli we miyjscu we kerym przed łoka mrzikiym bōła jesce „świōntynia dumaniô", znaczy sie haźiel i ważne przyjńście do sztuby

Nôjważniyjszego Obywatela. Fto to kurwa na isto bōł? Musieli tyż ci jesce trefić ze swojim rzykaniym.

Wiela idzie ślatywać? Niych sie to już yntlich skōńczy. Widziôłech kej blankowe, pojedyńcze ciała lebo jejich fragmynty szus luftu wyciōngôł na zewnōntrz tego, co łostało ze rōmpfu. Lyjna mojego zica doskwiyrnie wbijała sie we mōj lewy bok. Jesce trocha i wypyrtna. Postanowiōłech dalszij rzykać do tego mojigo Belzebuba. Możno juzaś mie hilfnie. Mōm ino nôdziyja, coby to niy bōło bez czôs zmiany wachy. Już chnedki, we takim zipiōncym lochu widziôłech szpice bulōnych strōmōw. Goldowô światłōść już dôwno tymu na mamynt zgasła. Cheba straciōła sie zarôzki po tym łobmierzłym, łoszkliwym stwōrze, kerego już tyż niy widziôłech.

Zapniyńcie pasōw we tyj zytuacyjiniy niy miało żôdnego cweku, nalech to na isto zrobiōł. Takô reakcyjô. Skukôłech gowa miyndzy szłapy i rzykôłech dalszij. Festne, twarde tyrpniyńcie, zatym kolyjne i kolyjne. Asty, ftore fest praskali, zgrzit, trzicie, poltrowanie i gniyntô sztal. Cosik przefurgło wele mie. Pas wpijôł mi sie niymiyłōsiyrnie we moje basisko.

Łozewrziłech ślypia. Belzebubie umiyłōwany! Jakimsik cudym znôdech sie blank za wrakym. Musielichmy zrobić fligrym beczka, bo kōłka farwerku styrceli do gōry. Kejby mōj zic łostôł na swojim placu to zetrziło by mie łod gōry. Prōmp, dosłōwnie zetrziło by mie jak na jakisik pieprzōnyj rajbce. Przi tyj pryndkōści bali bych niy merknōł, kejbych napocznōł trzić plecōma ło wartko ziymia, kero wartko szmyrała.

Landszaft jak po bitwie, jak po jakijsik łostryj szarpace. Wszandy kōnski mytalu i wnōtrza... wszandy zakwawiōne i łosmôlōne ciała. We niyftorych miyjscach cosik sie jesce dopôlało. Capiynie, gysztang wnōntrzności, bebechōw, pôlōnych wosōw i miynsa przipôwiôł mie ło rziganie. Fōrt we łoddalyniu szło uślyszeć jakesik krziki, larmo. Tyn czechmōn, dymōn , kery utargôł nōm, naszymu fligrowi kōnsek krzidła, tyn sprôwca niyszczyńściô ło niytypōwych pōłrzitkach wylandowôł we pojstrzodku tego rojszprōngu. Ftosik wrzescôł, ftosik jynczôł a jô niy mōgech dōjńść, jakim cudym. Rōmpf fligra leżôł łostrzaskany kielanôście myjtrōw wele. Tam cosik sie ruszało.

Dymōn swańdôł sie miyndzy ciôłami. Te, kere byli we miara côłke targôł. Utargane rynce i szłapy, gowy abo côłke tułōwia sztrekowôł nad gowa i spijôł śnich krew. Knusprowanie kostyrōw i chrympōw, sznalc łozdziyranych, targanych tkankōw miyntkich, łodgłōsy te zdôwali sie wyciszać nôgle wszyjske inksze głōsy. Zrobiōło mi sie niyhersko, cosik podlazowało mi do chyrtōnia. Płaczki płynyli mi po licach a łobrôz zrobiōł sie blank zamazany. Akuratnie wtynczôs, coby zadekować mōmynt we ftorym ta bestyjô napoczła łobgryzać i mamlać poszczygōlne kōnski.

Kciôłech sztreknōńć sie ze zica. Sprōbowôłech sie podźwignōńć, nale blank przepōmniôłech ło zapniyntym pasie. Poszukôłech gracōm szpangi. Miôłech prōblym ze trefiyniym, tōż tyż musiôłech ugibać gowa. Przerażyni, twōga chyciōło mie za gôrdziyl. Lewô szłapa, łod kolana w dōł śnikła. Ganc ajnfach

choby nigdy nic, niy bōło łōnyj tam. Napocznōłbych histericznie sie śmiôć, kejby niy to, iże ze basiska wystôwôł mi kōnsek ruły... tak wele myjtra. Załknōłech sie i wyforskôłech kwia. Widać, co żôdyn bōg niy bōł snami do łostatka. Podwiyczki robiyli mi sie corôzki ciynżyjsze, słyszôłech łodgłōsy waleski. Padli szisy we kyrōnku tego stwōra... łobrôz rozmōł sie...
Zimno, zimno, ciepło, zimno, sznupej dalszij, ciepło, ciepło, corôzki cieplij. Iżech tyż jesce niy przizôł na to. Żôdyn niy udowōdniōł, iże niy bōło tam terroristōw skukanych we haźliku.

XXVI.

Czowiek, ajnfachowy czowiek, tak poniykedy wrōży sie, medikuje jak by tyż to szykownie bōło wiyść życie uzalyżniōne ino łod jednego jedzinego cylu, łod jednego jedzinego rychtu.. Na tyn przimiyr: kôżdydziyń zicnōńć sie na bance poblisku krajcoka i zbiyrać szprymi, cichtować pozornie kej przikludzi sie tam na tyn przikłôd chop, kery jakesik pôra lôt tymu nazôd snochwiōł, iże zrobi do sprawōnku, wyrojmuje dyliny we izbie. Taki se stary knaker z biołōm brodōm i posmorszczanymi nikej roziny licami, ze srogimi choby babskie rzicie, fest splynckniyrzōnymi i skurzōnymi gracami, ze fachu stolôrz abo cimerman. Spichnōłech sie kejsik ze takim istnym kole budki ze cajtōngami i spytôłech sie go eźli mōgby mi łōn sprawić, abo ino zwekslować kōnszczek parkytu deczko pod fynsterbretym na kery mi ciurlikała woda nałōnczos srogigo dyszczu łōńskigo roku bez lato. Łōn zarôzki, chyntnie poszôł symnōm do dōm, sztamajzom podziugôł, podubôł jedna dōnga ze tych dylinōw, coby mieć jakisik szimel ... łozprawioł mi tyż, co biere szajdōng ze swojōm starōm ... i take tam ... roztomajte jesce inksze belery.

To bōło jakiesik dwa lata tymu nazôd. Nigdy sie nale już ku mie niy wrōciył. Lecy kedy trefiōm go, cylna chopa na naszyj hulicy, u masarza abo kole budki z cajtōngami. Spichnōłech sie śniym tyż kejsik niynazadnie we maluśkim szynku kole magistratu. Zawdy mi tyż gôdôł, łobiycowôł forgot, co chnetki przijńdzie, iże terôzki to już na isto dugo niy zetwô. Datum rzyknie chnetki tymu naszymu kijoskorzowi we budce „ruchu”. Jednakowōż to nigdy niy nastôwało. A dyciś jô mōgbych przecamć łobsztalować se inkszego fachmana, nalech uzdôł, co tego niy byda robić. Kejech sie już ze jednym chopym ugôdôł, to niych tyż tak lostanie. Kca ino ujzdrzić jak tyż to ta gyszichta dalszij sie łozwinie. I tyż ci jô poniykedy ślyncza jakby to tyż bōło – zicnōńć sie kôżdydziyń na tyj baneczce kole krajcoka i direkt zapisować kôżdy gmyr tego czowieka. Możno tyż i jô przi tyj przileżitości do łostatka spokopiōłbych tym knifym zagôdka jego życiô, jego niy nôjwicniyjszyj, a możno i blank procnyj egzistyncyji?

Kejsik juzaś, monej bydzie to ze jakesik śtyry lata tymu nazôd, czytôłech we takim ałslynderskim cajtōngu (możno to i bōł „Süddeutsche Zeitung”, ftory ci mōm rôd czyatać) ło jednym istnym, ło Szkocie, kery sie mianowoł jakosik tak Melvin Mac Gregor (abo cosik kole tego), kery poradziōł na szlag łodmiynić côłke swoji życie. Słożōł kindygōnek, dôł na szlag wymōwiynie ze roboty, skalōł zatym swoja starô chałpa, lajstnōł sie gryfnisty kampingautok i bez pôrã dni przekludzioł sie blank nad ploso, nad te jyziōro Loch Ness, na połednie łod miasta Inverness. Łod tego czasu siedzi tam ci nad tym plosym i mustruje durch

i jednym ciyngiym ta woda. Czekô zmiyrnie aże pokoże sie tyn tojfel, ta côłko Nessie, jak pieśliwie łō nij godajōm tameszne ludzie. Czekô tak już na ta Nessie jakesik możno piytnôście lôt. We tym artikelu bōła fotografijô na keryj je ci łōn knipsniynty ze łoptikrułōm na karku jak dziyrżi grace we kabzi, a gawcy sie kajsik na bok, hanej fōrt. Na tyj fotografiji szło jesce uwidzieć ćmawy flek na wodzie. A możno razinku wtynczôs to bōło te howado, ta wyczekiwanô stwora – Nessie? A możno ganc ajnfach ino jaki makel, bruch na papiōrze?
Wiela to już lôt tymu nazôd bōło, wiela lôt śleciało łod mōmyntu kej ftoś tyn piyrszy rōłz ujzdrzôł ta stwora ze Loch Ness, abo przinôjmni mu sie zdało, co jōm uwidziôł. Bōło to bezmać we 1933 roku kej familijo, jedne môłżyństwo Mackayōw bez jakosi minuta cichtowali tam we wodzie jyziora ta dyrgotliwo, łogrōmnucno szlanga, take dziwucne stworzyni. Łodtōnd tulmy ludzi, srogachne hormije kludzōm sie nad te ploso, bali i jô kciôł tam kejsik pojechać nalech niy miôł mazla. − tak ci medikowôł August jednygo dnioszka na łodwieczerz. Medikowôł, to niy za trefne słōwecko. Łōn festelnei sie zaślynczôł, bōł ci blank weg. A to wszyjsko juzaś kuplowało mu sie gynał ze jednōm historyjōm, ftorô stare walcyrze ze chorzowskigo werku, ze chorzowskij Huty „Kościuszko” łozprawiajōm już łod gryfnych kielanostuch lôt.

Żôdyn już niy boczy jak łōn sie tak richtik po łojcach mianowôł. Wszyjske go sam we Chorzowie, we „Kościuszce” wołali Tajwan, a to cheba beztōż, iże kej ino łōn sie sam do tego Chorzowa przikludziył, miyszkôł na „Tajwanie”, we takim wulcu, hotylu robotniczym, kery przinoleżôł do tego werku, do Huty „Kościuszko”. Jaki bōł stary, tyż żôdyn niy poradziōł gynał pedzieć. Przijechôł do werku zarôzki po wojnie. Na tela bōł mody, iże go bez wojna do wojokōw niy wziyni, a na tela stary, co już ci do szule niy musiôł łamzić, nale mōg ci tyż zarôzki we werku napocznōńć robić. Bakoł na „Morganie”, na nôjgorszyjszym walcwerku, na takij „walcowni drutu”. Samtyjsze ludzie zawdy sie spiyrali, ftory walcwerk bōł barzij łoszkliwy, kaj robota bōła nôjgorszô: na kościuszkowskim „Morganie” abo na ciyńkij blasze we Hucie „Batory”? I na jednym i na drugim walcwerku bakanie bōło niy dlô normalnych ludzi; mōgli tam bakać ino te, kerzi łod dziada pradziada przibadane byli do ciynżkij roboty na gorkim.

Żōdyn tak do łstatka niy miarkowôł eźli Tajwan bōł żyniaty abo niy? Nale, jakosik ci tam frela zawdy sie kole niygo metlała. Tyż niy za tela gryfnô – nikej i łōn – ryszawô i piegatô nikej tyn kołocz ze posypkom,n ale ze takom ci tam jakosik srogom żałōściōm, jankorym we tych jeji brōnotnych łoczach. I bōła śniym, i niy bōła. Tak choby do kupy byli, nale tyż kole sia niyrôz przelazowali,

nikej blank cudze ludzie. Piestrzōnek na palcysku miała, bo ji go kejsik we gorzôle, we tym ankoholowym cugu, po kościuszkowskij „trzinôstce” sprawiōł, fōndnōł. Przilazowała ci drugda do jejigo ajncli we tym wulchauzie ze rańca, ło rozwidnioku, zmaraszōno, ściorano, na fleku...
I tak to ci sie kulało: łod piyrszego, łod forszusu do piytnôstego, do geltaku. Łod „trzinôstki” do „Florijana”, stōwa, abo dwie (na śtyruch) ze „majstrowskigo” i... rōłz do roka raja do „pracowniczej kasy zapomogowo-pożyczkowej”. Szło tyż borgnōńć na halbecka lebo ino kwarytka łod starego Hertla, kery we swojim holcbajnie portmaneje kukôł.

Nō ale prziszôł, przilazowôł kejsik ci na niygo taki dziyń, taki jedyn, jedziny dnioszek. Szluknōł bōł możno pôrã ino sznapsōw, a możno i niy, i szôł... szôł blank pomalušku na banhof, na Stary Chorzōw. To już terôzki bydzie cheba ze śtyrdziyści pôra lôt tymu nazôd kej tak poszôł piyrszy rōłz, a niyskorzij to sztyjc wylazowôł na tyn sōm banhof. Szôł ci tak beszōngym kole glajzōw aże na sōm łostatek i styrcôł... styrcôł i gawcōł kajś tam, hań-tam daleko, kaj żôdne ślypia, ani żôdyn weźrok niy siōngnōm... Przeszôł tak tam a nazôd, i juzaś sztopnōł, stanoł sie przi samiuśkich glajzach i ino zaziyrôł. Gawcōł, zdrzôł, kukôł kajsik hań-tam daleko. Nic naobkoło blank niy widziôł, ino stôł i gawcōł. Tak, jak szli te glajzy, fōrt daleko. Przitrefiało sie i tak, co ci go to blank na łodwieczerz chytało. Bōło, iże ło szaroku, kej nad Maciyjkowicami klara dziepiyro gryfnie wylazowała. A bōło tyż, iże we toplaka, we dyszcz abo kej suło śniygym. Żôdyn niy wiedziôł kej go to chyci, i żôdyn do dzisiôj niy wiy, co łōn tam ujzdrzôł, nale tak stôł i ciyngiym filowoł tam, kaj te glajzy zakryncali już do Bytōnia. A ślypia to mu sie ze modrych blank ćmawe robiyli, i we tych ślypiach ci miôł cosik takigo choby ipta, choby blank niy ze tego świata. Możno na isto widziôł sie kej jedzie tam kajsik daleko, tam kaj ino te glajzy wiedōm, bez Bytōń, Kępno, Ostrōw, Poznań aże do Gdyni. I niyskorzij sroge morze, srogachne wele, roztomajte szify i wiater, kery cis wszyjsko hań-tam daleko. Wykludzić sie ze tego smrodlawego, zakopcōnygo Chorzowa tam, kaj jesce idzie ździebko czymsik świyżym dychać, pitnōńć tak prôwdōm jak nôjdalszij łod tego ci dôwnego, smrōdlôwygo chorzowskigo luftu, ło kerym niyftorzi gôdali, co go szło kroć choby kyjza, taki bōł gynsty, taki, iże samtyjsze łożyroki blank niy potrzebowali zagrychy, styknōł łōnym na isto tyn luft. Luft we kerym czuć bōło i „Azoty”, i smōnd koksōw ze „Kościuszki”, i bynzol ze „Hajduk”, i jake tam jesce łoszklistwa, kere niyskorzij ślatywali na dachy, na cesty, na drōgi, na stromy blank siwe, chocia nikej kaj indzij, tyż na wiesna byli festelnie ziylōne.

A Hajnel „Tajwan” styrcôł i blank ci go nic niy łobłajziyło, gawcōł na te glajzy choby pod niymi szwele rachowôł. Pewnikym ckniyło mu sie do tych rajzōw ło kerych kesjik dôwnij tela czytôł... a możno ta tynsknica łostała mu po łojcu baniorzu kajsik ze Podlasiô, Biôłegostoku lebo Kielec. Moge tyż być, iże jechôł tak we jego palicy abo krajzowôł tym, łod cygaretow, łod tych żadnych szportkōw zbrōnotniałym palcyskiym po karcie, a kej tak styrcôł kole glajzōw gawcōł sie tak jakosik markotnie kaj te glajzy wiydli i we palicy mu sie zdało, iże jechôł, jechôł hań-tam... szlakym Ignacygo Domeyki.

Niy bōł szkolōny, nale poradziōł palcyskiym pokôzać na karcie gorke Hawaje, i Tahiti ze tymi gryfnymi dziołchami, kere kejsik uwidziôł na takim landszafcie nasztrajchowanym przez tego malyrza Paula Gauguin’a, a i ku tymu Polinezyjo, i Markizy, Australiô, chocia niy za fest poradziōł zmiarkować, spokopić jak te ludzie we tyj Australii lebo Nowyj Zelandii poradzōm łamzić, pyndalować ci tam do gōry szłapami. Stôł, mrōnczôł, mamrôł ci tam cosik pod fusiskiym. Stôł, nale choby go blank niy bōło. Ludzi kole siebie tyż niy widziôł, niy zawôdzało mu, iże gawcyli sie na niygo choby na jakigosik ćmiyla, fimla abo gupieloka. A możno ino medikowôł ło tyj dôwnyj Gauguinowskij jawajskij libście ze małupicōm, kerô bezma zdechła ze przeżarciô. A tyż ino po łōnego palicy sztyjc mu sie belōntała takô śpiywka:

„... poślã list, niyskorzij ty przijedziesz dō mie ...”

Poradziōł tak styrceć bez dwie-trzi godziny, i wtynczôs niy szło go szterować, a i łōnymu niy zawôdzało to, iże robi sie ćma, siōmpi dyszcz, suje śniegym... Bo tyż żôdyn, i łōn sōm tyż niy wiedziôł, kej go ta tynsknica chyci, kej go dopadnie tyn jankor, kej ci ta – jak to mōndrôki gôdajōm – „chandra” siednie mu na gnyk. Żôdyn tyż wandrus ci tam śniego niy bōł, tela co ino we gowie to miôł... jankor, srogi jankor. Tak nikej tyn ptôk we klôtce, kōnop, sztiglic, amzel, kerego jaki ptôkôrz zawar, coby gryfne basztardy nacichtować na przedej. Ino pomyślōnek mu tyrôł choby szwalba w lufcie kej kce citnońć kobuchowi. I sztramski sie taki zdôł sōm dlô sia, choby łorzeł, adler ze goldowymi pazurami jak ci ze naszygo polskigo godła. Adler ze goldowymi pazurskōma nale ze żałobōm pod niymi. A niyskorzij nyjbelszlajer mu ze ślypiōw ślazowôł, napoczynôł ci już blank łocucōny naobkoło gawcyć i szôł zatym „Pod Strzecha”, „Pod Beczka” lebo na Wolka do dôwniyjszego szynku, do „Bałtyku” i napoczynôł słepać. Poradziōł tak tintać i ze trzi dni za kupōm aże kajś prasknōł we ajnfarcie, we przikopie, kole płota przi „Prezidyncie”, przi tyj grubie, kerô już dôwno niy fedruje. Nikedy go kamraty do wulchałzu przikludziyli kej go kery trefiōł takigo napranego i łobelanego. A kej ci juzaś już przisziôł do sia, bōł już blank monter,

ze żôdnym kamratym ło tym falu niy gôdôł, a kej go fto ło te styrcynie przi banhowie, przi glajzach napasztnōł, to lôł sie żurym i udowôł, co na isto niy wiy ło czym te istne gôdajōm. Ino chichrôł sie tak jakosik pod fōnsym cichuśko... som do sia...

Je ci na isto telo ciyrpiynio szwela, granica za kerōm napoczynô sie ino cichuśke, szpasobliwe lachanie nikej ta côłko Mona Liza, Gioconda na tym szykownistym łobrôzku... (tak ci to jakosik cheba nasz Czesław Miłosz kejś pedziôł?). A Tajwan? A tyn karlus chocia na isto pewnikym tam żôdnego Bolesława Leśmiana niy znôł, można ino czytôł, nale czuł, iże cosik we tym je, cosik skukane pod westōm na syrcu, na duszy ślegnie a juzaś we palicy cosik lekuśko sie zdo:

„A słowa sie po niebie włōczą i łajdaczą –
I udają, że znaczą coś więcej, niż znaczą!”

I wiedziôł tyż, iże tyn nasz srogi Polôk, kery szkryfloł ino po anglicku we takim szykownym romanie („Lord Jim” – Joseph Conrad) ło niym pewnikiym to tyż gôdôł, co ino trza „..iść za marzeniem i znowu iść za marzeniem – i tak – ewig – usque ad finem (wiecznie – aż do końca).”

Bez côłkie lata to tak zetrwało. I tyż żôdyn niy poradziōł tak richtik pedzieć kej sie to Tajwanowi napoczło, po jakiymu sie napoczło, i czamu ci go to fōrt chytało roztomajcie, i we gryfnym môju, i we lato, we siyrpniu, i kej śniegu już nasuło côłke hōłdy, ajscapy wisieli ze kôżdego dachu nikej srogie pitwoki − łon szôł na banhōw i styrcôł choby baba łod tego biblijnygo Lota.

Juń we siedymdziesiōntych latach, kej wszyjskim sie zdôwało, co Pōnbōczka za szłapy łobłopiyli, łōn lôz na tyn banhōw. Jak wypraskła ci ta côłko „Solidarność” łōn dalszij łamziōł (rōłz go i zōmowce zawarli bez cufal, bo można jakisik cug by mōg wykopyrtnōńć). I żôdyn tyż niy poradziōł spokopić kej ci sie tyn Tajwan straciōł ze tego banhowa we Starym Chorzowie. Tela ino, co łostatnie lata te glajzy kere wiedōm łod Chorzowa Starego na Bytōń i dalszij sōm corôzki barzij zarościałe, zarośniynte trowōm (tam kaj łōnych jesce ci chachary, elwry niy pichli, niy ebnyli, niy zachachmynciyli na złōm, na pôra jaboli).

I tak jakosik żôdyn sie niy spodziôł kej i Tajwana już blank niy nastykło, kej go już żôdyn przi glajzach niy widziôł, kej to wszyjsko kajsik sie straciyło, kajsik sie zapodzioło, i ino wyrcy, mrōncy kajsik we daklach starô śpiywka tego kapelōnka Franciszka Leśniaka:

„I młode lata nasze
Upłyną prędko w dal,

A w sercu pozostanie
Tęsknota, smutek, żal.”

Medikuja sie tak terôzki i blank niy poradza tego wszycka tak gynał do kupy poskłôdać. − tak ślynczôł August. − Wszyjsko mi sie richtich metlo, i tyn stolôrz łod dylinōw, i tyn Hajna Tajwan, i tyn côłki szkot Melvin Mac Gregor, i jesce wiela inkszych fali, łо kerych sam niy ma placu, i czasu mōno je za knap, coby łо nich łozprawiać.

Nale idzie sie wystawić taki łobrôz – tyn Melvin Mac Gregor łod piytnôstuch lôt uwiōnzgnōł nad rantym tego plosa, poziyro tak kajsik we inkszô zajta a razinku terôzki, we tym łoka mrziku blank przi niymu pokazuje sie Nessie, ta ci stwora, keryj Mac Gregor niy wyświdrzōł, niy wywachowôł, bo praje kukôł kaj indzij. I je ci to łobrôz chopa, kery côłke swoji życi poświynciōł czymuś, co możebnie blank niy istniyje. Tak tyż ci je ze tym werkowym Hajnelym-Tajwanym, kery tyż ino żōł marzyniōma aże sie kajsik straciōł. Poniykedy idzie sie forsztelować, wystawić se, iże ftoregoś dnia i Mac Gregor, i tyn stolôrz-cimerman, i kamrat Hajna-Tajwan sōm łobsztalowane do niyba. Przelynkniōne, zestrachane ze blank spuszczōnymi palicami stowajōm przed Pōnbōczkiym a tyn zadowo pytani:

– A cōżeście to zdziôłali ze swojim życiym?

A Mac Gregor łodrzyknie, iże côłke życie czekôł po darymnicy na pokôzanie sie tajymnyj, szlangowatyj stwory nad tym plosym Loch Ness. Hajna-Tajwan rzyknie możno juzaś, co łōn kciôł pōjńść we szyroki świat, i tyż to sie psu na buda zdo.

A wtynczôs Pōnbōczek zapytô sie frech:

– Po prōżnicy, po darymnicy, psu na buda ???

A Mac Gregor i Hajna-Tajwan kuknōm we pokôzanym bez Pōnbōczka kyrōnku a ze niybiańskich czyluści wyłoni sie szlangowatô stwora łо takij ćmawyj skōrze i dugim karku na kerym bydzie maluśko gōwecka. Abo pokôże sie stary knaker ze blank biołom brodōm i srogimi, fest splynckniyrzōnymi, moc zmaraszōnymi i skurzōnymi gracami, we kerych bydzie dziyrżōł dłōtko i drzewniannô dōnga ze mojich dylinōw. A na zawdy łostôwo ajnfachowe pytani: eźli werci sie bez côłke życie na cosik czekać?

XXVII.

Przyswańdała mi sie bez srogi cufal jedna gryfnistô gyszichta, keroch przeczytôł bez tyn czôs kejech bōł blank bamōntny, zmerskany a łozżôlōny po tym, kej ło wiela za gibko, łodeszła łody mie moja Hildka. Bōłech zachmulōny chnet do łostatka; niy poradziōłech sie placu znojść i czułech sie we mojij prōznyj już terôzki chałpie blank nadbytni i iże potrza mie wszyjskim, jak stare wertiko. Ja, ja, ani gymby do kogo łotworzić, anis sie z kimsik... powadzić, ani kogo tyknōńć, łobjimać...To richtik bōło niy do strzimaniô. Sōm chytołech ci sie roztomajtych zołgōwek a wykryntōw, coby niczego ze cwekym niy robić. Trochã czytôłech a rōłz za kedy zicnōłech sie przi kōmputrze, nale blank bez ledyjakigo wirkōngu, bez jakijsik folgi. − tak ci sie belōntało Augustowi po jejigo siwyj palicy. −Jednakowōż, tak po śtyruch latach przikowała moja uwôga, łocłubrowała mie jedna szykownistô gyszichta. Scopiōła mie za syrce łozprôwka Antōniygo Pietkiewicza (1823 − 1903), polskigo pisôrza a dziynnikôrza, kery fōngowôł pod szpicnamōm: Adam Pług. Bōł ci wtynczôs festelnie wywołanym pisôrzym tela, co dzisiej już na isto przepōmnianym. Je ta łozprôwka, ło keryj gôdōm, na isto fantasticzô a dlō mie jak jako medicina, medikamynt na mōj styrany, znōnkany filip. Tōż to bōło tak:

„Łopowiym wōm, co mi sie dôwnij przywidziało:
możno we śniku − bo kej śnik scopi ciało,
Duch frajny moge łobiyc rozparzistô dōmowina,
i dugi sztral życiô we połno zwić godzina.
Śnik.”

(To kōnsek ze Lorda Byrona)....

Znôsz mie Sztefan. Dziwôłeś sie niyrōłz k’tymu nôgłōm łodmianōm mojigo humōru, kery drugda aże do norywnyj wesōłōści dochodziōł − niyrōłz we niydociyczōnyj mankuliji mie pogrōnżôł − abo tyż i marzyń dōmowina, we dōmowina niyłoszacōwanygo medikowaniô unosiōł. Atoli eźlibyś, kielimkōlwiykm szimlym, poradziōł wdrzić sie we moje dziwoke marzynia, eźliby łōne nôgle sie wyformōwali we bildy widzialne dlô łoka, zlôły sie we dźwiynki, kere by ucho pochycić poradziōło: łooo, wtynczôs byś pewnikym szuśniyntym twōrce łōnych mianowôł. Nic niy ma takigo na świycie, coby we winszbildach mojich, dlô mie do spełniyniô niypodane bōło. We łobłōnkaniu mojim, uwôżōm siã za jakesik bōstwo, za Czôrnoksiynżnika, ftorymu banderia Gyniuszōw posuguje, kerego czarodziyjskô lôska tulma dziwōw skiniyniym twōrzi. Świat côłki przedymnōm uginô kolana, janieli a dioski, niybiōsa a piykło − ino na moje rozkazy, ino na moje byfyjle!

We kwilach tych winszbildōw, mōm rôd piyścić sie ze tajymno- poetycznymi powiarkōma gminu, ftore i bez tego, dlô mie, zawiyrajōm we siã jakisik pociōngajōncy przirok. Mōm rôd bali i wiyrzić, nale na niydolô, jô sōm musowo pragna ło łōnych prôwdzie sie przeświadczyć! Powiadōm − na niydolô − bo dōświadczyni, wrōg nôjzawziyntszy idyjalizmu i winszbildōw swojim

wiylowłôdnym berlym, potrzskało łōw rajcowny przirok niyftorych ze tych łozprôwek, nikej hankejsi stary mōj Pōn Dyrechtōr , kej zabiyrôł sie do nauczaniô, i kej kłôd mi buch przed łoczy, niylitōściwie haratôł moje hiyrōglify ze kwiôtkōw, a ze kartōw palasty, poukłôdane na tiszu.

We wilijô Nowygo Roku, ło pōłnocce, siedziôłech przed zdrzadłym; spodziywôłech sie mojij libsty i côłkij przisziłości. Ze fajfkōm we gymbie, a piōrym w gorzci, usiodech przi tiszu usłanym ksiōnżkōma i szpejami papiōru i dugo ślynczôłech, to we zdrzadło kukajōnc, to ze dymu kōłecka ciepiōnc w luft, a rōłz za kej myślōnki na papiōr. Śleciała pōłnoc − i cōżech widziôł? Czegoch dociyk? − prôwdy! Wziōnech jedna lekcyjô dōświadczyniô, kerego szimel nauczaniô śmiôło porōwnać idzie do tego, jakim belfry, rechtory knyrpsōw po kaczmach uczōm.

Przedy mnōm we zdrzadle bōła zachmulōnô, niyprzejzdrzanô przestrzyń, i jô, dołokoła łotoczōny ksiōnżkōma ze piōrym w gracy, nad mojim tagebuchym. Tak prôwdōm to szło to przijōńć za niyisto wrōżba, nale jôch tego żōndôł. Widziôłech moje przeznaczyni, przisziłość mojã − tajymnica, jak przisziłość kôżdego czowieka. Wyłczuci powiadô, iże markotnô. Prôcōm mojōm namiyniōnōm. Ksiyngi i piōro − moje przociele. Idzie to przijōńć za richticznô wrōżba, nale jesce rōłz gôdōm, iże jôch tego niy żōndôł.

We wilijô świyntygo Jōna do ftoryj tela dziwōw lud nasz ajnfachowy prziwiōnzuje, wrōciōłech ze szulōw do dōm, i nasuchôwszy sie łozprôwek grajzicki, mojij i mojigo łojca piôstunki, ło strachach, człubrownikach a tych ci wiydźmach, przirokach, zôwitkach we obiyli, ło łodbiyraniu u kalymbōw mlyka i take tam jesce inksze, kej mi jesce łoznôjmiōła, co mô warzić cedziōłka na łojsinōwych szczypkach , coby poznać, fto mlyko u kalymbōw łodbiyrô, uzdôłech łōnyj w tym spōmōc, a na juzaś, po akuratnym łopisaniu strzodkōw, zacha côłkô zdała łōna na moje rynce.

Nō ja! Totyż, na dziydzińcu, kery ino grōdkōm bōł łoddziylōny łod jednyj staryj kapelki i smyntôrza, kôzôłech łozpôlić łogyń i na srogim drajfusie postawić zieleźniocek ze jordańskōm wodōm. Przismyczōłech tyż piôsku ze mogiyły, ftory ze cedziōłkōm wciepnōłech do zieleźniocka i kej tak już wszyjsko wyszykowôłech, ło samyj jedynôstyj we nocy, zasiodech u łognia, łoczykujōnc zjôwiynia sie... heksy. Ta juzaś miała przijńś ku mie po niywoli, bo łōnyj dusza ze cedziōłkōm sie warzōła. Łōna zasik, dlô ulżyniô sie mynki powinna bōła niyłodmiynnie, kej przijńszła, prosić chocia ło szklōnkã wody, a zalycōne mi bōło łodmōwić, a bali drzizgi, szpyjny wōngiylka, piôsku ze dziydzińca wziōńć niy dać, bo uszłaby côłkô, i juzaś szkłōdziyła by kalymbōm. A tak juzaś musi umiyrać coby czarōw zaprzestać.

Dlô srogszyj pewnōści i bezpiyczyństwa postawia knara przi sia a psowi leżeć kôżã, i niyciyrpliwie łoczykujã, zapedzianygo byzuchu strzigi, sotōny. Kukôłech to na zygarek, to na niybo, to drzizgōw na łogyń podciepuja, blyndza. Usiyłuja myśleć ło czymbōńdź łozsōndniyjszym , niy zasik ło całbrach , we ftore na tyn rōłz pragnã niy wierzić, bo wosy na gowie powstôwajōm!

Już chnetki dwanostô. Dołokoła podniōsłô cichość, kerô rōłz za kej ino harwot psōw wsiowych lebo piōnie kokota szteruje. Uże samô gynał dwanostô. Wiater dmuchnōł. Flama zafōnkrowała. Pies brōnczōnc ciepnōł sie ku wrōtce, ftorô wiydła na smyntorz a kerô sie poleku łoztworzōła, i − jakisik hastermōn we biyli wlôz na dziydziniec. Struchlôłech ze strachu! Sōm niy wiym, jakim sposōbym porwôłech knara, i chocia rynce mi dyrgotali, nikej liściô na łosinie, jednakowōż nikej to wycylowôłech, anpasowôłech − prasknōł szis, i côłkô psiarnia, uśpiōnô dotychmiast, porwała sie ze wrzeskym na tego hastermōna.

− Wszeli duch Pōnbōczka kwôli! − rzykło to dziwo, chwiyrutnym szritym, przimykajōnc sie do łognia. − czôrty przeklynte! Czego wy łody mie kcecie? Wszeli duch Pōnbōczka kwôli!

− I jô kwôla! − wyszwandrôłech, bo zymbiska mi festelnie zwōniyli.

− Cōżysz to paniczu sam robicie? − spytôł hastermōn łochrapociałym głōsym, szelōntajōnc sie durch na szłapach.

− To ty Kazimiyrzu?

Hastermōnym bōł szewiec, zwōlynnik zowzity Bachusa, kery po śmiyrci swojij baby, zaobycz kôżdyj nocy spowôł na smyntôrzu, we śmiyrtelnicy ze flaszkōm gorzôły we gracy.

− Możnoch cie raniōł? − spytôłech, kejech deczko łotuchnōł.

− Eźliby to panicz dō mie strzelōł? Ja! Nō i rzyknijcie! Joch myślôł, iże do ojli, abo do tchōrza, aże nō dō mie! A kejbyście mie paniczu zatrzaśli?

− A czegōż hauzujesz, przetwiyrôsz sie po nocy, choby jakisik strzigōń?

− Bōłech u niyboszczki babeczki mojij, pogôwyndziyli my deczko, dej wysłepalichmy ta flaszecka. − rzyknōł, i pokôzôł garńcowô flasza.

− Chodzowôłech do Żydōw, nale te lōmpy niy dali mi wiyncyj gorzôłki na pōmp. Za to jutro nikczymnikōw jordańskōm wodōm pokropia, a beztynczôs panicz niychej mi sutnie do flaszy krembambuli przigôrść, to i za panicza zdrōwie szluknymy ze żonuniōm.

− Łoj, werci sie ci sutnōńć! Ino niy gorzôłki, nale brzōzkowygo kwasu! Czegōż sie słańdôsz po nocy, a bali po śmiyrci, pokoju babie niy dowosz?

− Kwita byka za hyndyka! Niy miôłech łod nij pokoju za życiô!

Wzdychnōł boroczek, podrôpôł sie po gowie i rzyknōł po łoka mrziku:

− To panicz taki bez szpasu, niy dô mi gorzôłecki?

− Barzij niźli pewno, bo śpiōm wszyjske i ciebie bych tyż radziōł takōż pōjńś wyspać sie do dōm, a niy na mogiyle, a jutro...

− Jutro! Dobrze, jutro juzaś przijńda, a panicz za to dô mi nalywyczki! Dobryj nocy!

I poszoł śpiywajōnc:

„Chocia jô upiusia
Do niy powalusia”.

Zagasiōłech tyn łogyń, ta flama i wrōciōł żech do izby. Śniōło mi sie, iżech bōł na Łysyj Gōrze, hopsołech ze żadnymi, brōdliwymi heksōma, dziôblicōma

nałobkoło rozfaklowanych sztōłsōw, a dziobli praskali dō mie ze ludzkich unterszynkli i pōpijali ze ludzkich kałkusōw, kwiōm napôłniōnych. Yntlich, na łostatek, kejech wfurgnōł na hercōwie bez kōmin do swojij izby, łocnōłech sie ze śniku. Starōwina utrzimowała , iże Szewiec je czarōwnikym, i iże chnetki zemrzi, eźli ino nic niy wziōn ze dziydzińca, ze tego majdanu. Tak tyż i tukej dōświadczyni szwernô pouczka mojij wyłōbraźni dało. Niy mōgech sie blank wytuplikować, po jakymu niy przijńszła heksa? Wszyjske warōnki łobrzyndu spôłniōłech tak dicht, tak gynał. A gotōw bōłech wiyrzić do grōmady ze mojōm piôstōnkōm, co Szewiec naprôwdã to czarōwnik. Zrodzōny we zajcie zabobōnnyj, łoddany w rynce zabobōnnyj kindermyjdli, kôżdydziyń słyszôłech łod nij i nowe, i te same gyszichtki ło roztomajtych dziwach, łoszpinōwane, łosnute na tle czarōdziyjstwa. Łōne byli mlykym dlô mojij wyłōbraźni, byli piyrszōm grōźbōm i piyrszôm piyszczotōm, kere poradziōła spokopić. I mojim piyrszym śnikym, i marzyniym piyrszym. Niyskorzij rosnōnc w lata, dziadziyjōnc, we nadgrōda za grzycznōś łodbiyrôłech nowe gyszichtki łod kindermyjdli, a szmektne swaczyny, a cuker, abo klepoki, kerych sie chyntnie zrzykôłech za jôdło dlô wyłōbraźni, dostarczali mi za tela bôjek łod starych pastyrzōw i jyjgrōw, szucerōw. Dzisiej zdrōwy łozsōndek kôże mi wyrzyknōńć sie tyj wiary, nale wyłōbraźniô po tela uwidziała se we tych dzikich marzyniach, winszbildach, a bali dosik czynsto łozsōndek zaguszô. Niy dziwej sie tōż tyż tymu, co ci jesce farać, berać byda.

Bōło to tak richtik we Wilijô Świyntygo Jōna. Bōło już festelnie niyskoro. We szlafroku, ze gitarōm w gracy, siedziôłech przed łozewrzitym łoknym mojij izdebki, we ftoryj żôdnego wiyncyj niy bōło krōm mie jednygo, jedzinygo. Krōm mojigo ciôła, bo dusza bōła we krajinie błōgij, we krajinie dumaniô. Lecy kedy tyrkôłech po strōnach gitary, a cichy łōnyj klang, brzmiyni, wietrzik, ftory łobjimôł swojimi krzidełkōma, niōs kajsik daleko, daleko... a śniymi do kupy niōs moje myslōnki i wzdychniynia moje. Lecy kedy powtôrzôłech „Sonety Adama", kere mi, pōmimo mojij wiydzy, całbrowny przirok nocy wywołōwôł ze duszy, brzmiōnc w nij jak powiyw wiyczōrnygo wiatru, co strōny harfy we przelōcie zakali.

„Rzeźwią się wiatry; dzienna wolnieje posucha;
Źródła szemrzą, jak przez sen, na łożu z bławatów;
Powietrze tchnące wonią, tą muzyką kwiatów
Mówi do serca głosem tajemnym dla ucha."

Ło, bo tyż i całbrownô, libeźnô bōła to nocka! Nocka, jakōm Adam piyrszô uwidziôł we raju, łobleczōnōm we kwiôtki, ze miesiōnczkym na czole, śnikym na piyrsiach, i kusikym kobiyty na gymbie. − jak rzōńdzi Kraszewski.
I jakōż bōło niy dumać, niy ślynczeć we tak całbrownyj, libeźnyj nocy?! Kej wszyjsko, co mie łotôczało, tak bōło całbrowne nikej same marzyni! Kej niybo i ziymia, i miesiōnczek, i gwiôzdy, i kwiôtki, i bichlajny, bystrziny, wszyjsko zdało sie ślynczeć marzyniym całbrownym , przede śniku rajcownym, nikej

mody poyta, dlô ftorego duszy, i we śniku, i na jawie, świycōm łoczy jejigo roztomiyłyj, prōmiynne miyłōściōm. I jakōż bōło niy marzić?!

„Marzyłem — moje marzenia
Jak fala morska się wzdęły,
Dosięgły niebios sklepienia,
I aż na gwiazdach spoczęły.
I gwiazdy swoim łagodnym spojrzeniem
Duszy mej odpowiedź dały,
Bo myśli moje poznały,
I jam dziękował gwiazdom głębokim westchnieniem.”

Nale ze tych słōdkich poytyckich ślynczyniōw wytargôł mie ajnfachowy lizōń, fajfusek, co przyszoł posłać mi prykol.

Wzdychnōłech i łodlôz’ech łod lokna, pokłôdech gitara na tiszu, a jeji strōny zrōszōne nôgłym wstrzynśniyniym, zmiyszany dźwiynk wydali − i łōna cicho wzdychńōła!...

Zakurzōłech fajfka, łobtar’ech świyczka, i juzaś stanōł żech przed łoknym i napocznōłech marzić, poziyrajōnc po niybie, bez letke łobsłōnki smōndu, za kerym sie snuli i łozmyślania moji. Łoroz pôrã metyłoritōw, jedyn po drugim, migło we świytliczku i na myślōnek przyszli mi zabobōny gminu. Spojzdrzôłech na mojigo lizōnia, kery kej już posłôł mi mōj prykol, stanōł ci bōł u proga, i łostrzymnie przestympōwôł ze nogi na noga. Napocznōł tak blank cichuśko pokrzōnkiwać, co bōło znakym, iże kce zacznōńć pogôwyndka, bo wiedziôł stary klyta, dziamdziała, iże jô śniym mōm rôd łozprawiać ło czasach i dziwach, nale niy mōm rôd, coby mi łozmyślania moje przerywôł.

− Rzyknij mi Jakubie − pedziôłech − co znaczōm te gwiôzdy, kere na ziym fōrt ślatujōm?

− A Bōg tam jedyn, paniczu, wiy ło tym − łodpedziôł, drôpiōnc sie po palicy.

− A ty, co miarkujesz łō nich?

− Daaa, u nôs rzykajōm... nale to je dugô historyjô, a paniczu sie już pewnikym śpać sie zachciywô.

Zadziwało mie festelnie to łociōnganie sie Jakuba, kery zwykowo ze blank nôjsrogszōm chańdziōm symnōm napoczynôł; starôłech sie tōż tyż kielimkōlwiyk szimlym, łozruszać jejigo lynzyk.

− Ło niy! Jakubie, jesce niy tak gibko pōjńda nynać. Môm wōlô pogôwyńdzić ze cia, i czegokōlwiyk sie dowiedzieć. I cōż tam u wôs powiadajōm?

− Mało co u nôs, we prostōcie gôdajōm! Panicz − iże po ksiōnżkach czytô − to i lepszij miarkuje łod nôs.

− Ach! Kaj tam, roztomiyły Jakubie. We buchach, we tych ksiōnżkach! Co tam rozumnygo? Same bałamōnctwa ino i nic wiyncyj. Czytej, czytej, aże gowa cie łozboli, a nic niy spokopisz. Ty juzaś, jak wyłōżisz , to na isto lepszij bydzie niźli ze ksiōnżki.

Uholkany grajzik łodkrzōnknōł i napocznōł:

− Daaa, to tak by tak gôdajōm ło tym ludzie: inksze powiadajōm, iże kôżdô gwiôzda to znaczy życie czowieka. Kej czowiek sie narōdzi, to Pōnbōczek i zorkã zapôli dlô niygo na niybie, a kej czowiek umrzi, to i ta gwiôzdkã ze niyba na ziym śleci. A panicz jako ło tym miarkuje?
− Być moge, być moge. A we buchach je cosik blank podanygo.
I przi szli mi na myślōnek mniymania starożytnich, a wrōżby prziszłōści ze łobiygu ciôł niybiyskich. Tyn sie urodziōł pod szczysnōm gwiôzdōm, i we côłkim swojim żywobyciu bōł umiylōwiyńcym, liplingym fortōny, łōna mu wiōnki rōłzowe splôtała. Tymu złōwrōgô gwiôzda prziświycô, i côłke swoji żywobycie po ciyrniach, ostryngach postympōwać musi a wiyniec ze koprziwy nōsić. Tako starożytni mniymali, tak wieluch i terôzki miyni. A lud nasz, zabobōnnōś ze pobōżnōściōm kuplujōnc, powiadô, iże ze przijńściym czowieka na świat, Pōnbōczek gwiôzdka dlô niygo zapôlô, ta mu bez côłki ciōng życiô prziświycô, a gaśnie wrōłz ze jejigo skōnaniym.
Te gwiôzdki niy sōm to prōmiynne gōwecki aniołōw strōżōw naszych, kerzi bez côłki nasz żywot ze niyba na czowieka zaziyrajōm, a przi jejigo skōnaniu wrōłz ślatujōm na ziym, coby jankornô śmiyrci godzina łosłōdzić przipōmniyniym raju, i duszã frajnô na swojich krzidłach tam zakludzić na wiycznô tam ci szczyńśliwōś.
− Być moge, roztomiyły Jakubie, nale cōż wiyncyj powiadajōm?
− Co wiyncyj?
Łobejdrzôł sie naobkoło, poszkrobôł sie po kałkusie i milczôł.
− Nō i cōż tedy?
− Już Paniczu, kce pôn pewnikym spać, i na mie tyż pōra.
− Ło niy! Jużech ci gôdôł, Jakubie, iże niy kca, iże mōm wōlô pogôwyńdzić ze cia jesce. Przinôjmnij już dokōńcz ło tych gwiôzdkach łozprawiać.
− Daaa kejtyż, paniczu ło tym prociw nocy gôdać niy gōdzi sie, a jesce ku tymu dzisiôj, na Kupały, na kupalnocka.
Terôzki ‘ech sie skapnōł , po jakymu tyn grajzik tak niychyntliwie symnōm łozprawianie napoczynôł.
− I cōż tam takigo?
− Bo to, paniczu, powiadajōm, co to... − sam sie przeżegnôł i splunōł − iże to czôrci pijōndze przeklynte przinoszōm, a inksze juzaś gôdajōm, iże wiydźmy na Łysô Gōra tak furgajōm. I to nôjprôwdziwiyj bydzie. Przecamć panicz ino co widziôł, a dzisiôj wszyjskim heksōm ło pōłnocce na Łysej Gōrze trzeja być, a już i pōłnoc chnetki. To pewnikym ze naszyj wiōski baby pofurgali tam na tych hercōwach. To rzykajōnc, cichuśkim głōsym, grajzik sztyjc naobkoło sie łozglōndôł i żygnôł sie ukradkym, cichym szlajchym.
− Alboż samtukej na wsi sōm czarōwnice, heksy?
− Tôż ja, paniczu! Piyrszô Hypina, łonegdaj Maciyja jak łocałbrōwała gorzôłkōm, to côłkô noc tuk ci sie łōn po wsi, a niy poradziōł do chałpy trefić.
− Ło ja − łodrzyknōłech ze przitulmiōnym uśmiychym − gorzôłkōm nôjlekszij łocałbrować.

− Nôjlekszij paniczu. Łot, dwie niydziele tymu nazôd Maksym kciôł łocałbrować Hryhora. Jakosik to łōni sie zeszli u Arendarza, daaa, i napoczli ci popijać se. Łot, Maksym podowo Hryhorowi krużlik, nad kerym, skorzij cosik tam poszeptłoł we kōntku, musi swoji zaklyńcia diosecke. Nale i Hrybor niy ma gupi i łōn srogi łowczorz, zarôzki sie skapnōł kōnsztiku. Na gorzôłka dmuchnōł, aże ta zagurglowała we krużliku, wylôł pod stōł − aże nō i wyfuknōł Niymczyk we hucie. Łot, Hrybor i scopiōł Maksyma za brōda.

− Aaa! Tōżeś ty telki majster! To ty mie licho kciôł łożrić, już jô cie łożra! I poszła pociycha!...

Na drugi dziyń przilazowasli na termin do dwōra, nale ekōnōm nic łōnym niy dôł dorady; trwōrzōł sie całbrōw.

− Rzyknij-że mi Jakubie, co tam dzisiôj heksy na tyj Łysyj Gōrze machlujōm?

− Co machlujōm? Wżdy dzisiyjszy dziyń nôjlepszyjszy do wszyjskich caubrōw, eźli libsztikel, lubcyk warzić, eźli mlyko łod kalymbōw łodbiyrać, eźli flyjdermałsa, lacopiyrza we mrōwiycznikach zakopować − to wszyjsko dzisiôj nôjlepszij. A na dowachowanie kwiôtu maszedrōnu, paprōci, to i dnioszka inkszego niy ma.

− Ach, prôwda! Jakubie, bydź łaskôw prziniyś mi suchych drywek, a łogyń we kōminku łozfakluj.

Grajzik wyblyszczōł łoczy.

−Jezusie, Maryjo! Cōż tyż pōn bydzie robiōł? Eźli całbry jakesik, Pōnbōczku brōń?

− Całbry Jakubie. Ino pamiyntej, coby nic ło tym żôdnymu niy gôdać. Jô byda lubcyk warzić.

Grajzik sie lachnōł.

− Ehe! Paniczu, nō, to co inkszego. Nale i sam zawdy niyczysty duch miyszać sie musi.

− Niy trôp sie, Jakubie, jô mōm inkszy knif. Niy potrza mie szyjdla, kałkusa łod zezwłokōw ani szłapki łod lacopiyrza, słōwym nic, psinco niysnōżnygo, nic tyż dioseckigo.

Jakub yntlich dôł sie uholkać. Chnetki tyż światły łogyń gorôł we kōminku i woda wrała we dosik niyłyckim, spōrym sōndku.

− Dobryj nocki Jakubie i wiysz, iże do caubrōw potrza samōtnōści a pōłnocnyj pōry. Już chnetki pōłnoc. Dobryj nocy!

− Dobranoc paniczu!

− Pamiyntej − tajymnica!

− Żôdnymu niy rzykna.

XXVIII.

Niyskoro we nocy. Naobkoło ćma, cichoś takô niymiyłōsiyrnô. Jak ci to już łod pôruch lôt August nie poradziōł usnōńć chocia bōł dziziôj ździebko − niy wieda po jakymu − usiotany, zmorzōny. Po filipie belōntali ci mu sie roztomajte, niy do łostatka przijymne myślōnki.

− Dôwnoch nic żech nowygo niy napisôł. Miôłech doła, niy miôłech launy. Niy łodzywôłech sie tyż ku mojim przocielōm a kamratōm. Łodeszła ze tego świata moja roztomiyło Babeczka, i to chnet po piyńćdziesiyńciuch latach spōlnygo żywobyciô. Bōłech, jeżech ci taki jakisik bamōntny, niy poradziōłech, i niy poradza sie blank spamiyntać, pōmnieć. To bōł dlō mie srogachny szlag, kery gynał łobalōł côłke moje życie. Niy poradziōłech sie, a dalszij niy poradza we prōznyj chałpie placu znojść, niy miôłech, niy mōm chańdzi chycić sie za co niy bōńdź; prōbowôłech cosik czytać, bele ino czymsik sie zajimać, coby sztyjc niy medikować ło tym, co mi sie na stare lata przitrefiōło. I ze tego czytaniô, a brołech do gracy ze trzi buchy łoroz, chocia do palicy nic mi niy wlazowało. Nałostatku siodech przi kōmputrze i napocznōłech cosik tam klupać na tastaturze. Co z tego wylazło? Niy do łostatka poradza spokopić.− Doszołech do jednyj łopowiyści, powiarki, keroch piyrszy rōłz czytôł pierōnym dôwno tymu nazôd. Bōła to gyszichta ło takim jednym istnym, ło karlusie, kery sie mianowôł Peter Schlemihl. Bōła to gyszichta pod mianym „Peter Schlemihls wundersame Geschichte” (polskô tytulka to: „Historia cudowna Piotra Schlemihla”) francuskigo pisôrza Ludolfa Karla Adalberta von Chamisso ło synku, kery za gold skalół dziobłowi wôsny ciyń.

Sóm widziôłech kejsik we muzyjóm −przipōminôł se August − taki na isto szykowny łobrozek na kerym pokôzany je tyn Peter Schlemihl, ftóry łobyrto wezrok kej ci kościty czôrny dzioboł, łoszkliwy diosek szpicatymi pazurskami łoddziyrô opaternie jejigo ciyń, jejigo szater łod ziymi. I tyn szater już tymu synkowi łodyjmniynty fórt łostowôł we jejigo gysztalcie, figórze. We jiddish słówecko „Schlemiel” (we hebrajskim Shlumi'el) łoznaczô naszygo polskigo „partacza” a naszygo fuszeroka.

I taki tyż tyn mōj Pyjter je. Ciyngiym kajsik wandruje, pito łod ludzi, łod babów. Gynał choby jô bez te łostatnie piyńć rokōw. Tak przi tyj przileżitōści spōmnieli mi sie słōwecka mojij Starki Klary, ftorô sztyjc a jednym ciyngym powtôrzała, co przōnie, miyłōść je gynał jak tyn ciyń, tyn szatn... niy idzie go na isto ścignōńć, dognać. Gōnisz ta miyłōść, a łōna śmiato wartko przed cia gynał choby razinku tyn ciyń...

Dociepna sam ino jesce tela, co je to historyjô, gyszichta całbrownô... to blank niyajnfachowô, fantasticznô i co niy bōńdź niysamōłwitô historyjô czowieka, kery skalōł włōśny ciyń . Po zożyrnyj rajzie Schlemil trefiô dziwokô pōstać czowieka we myszatym kapudroku. Forszlaguje mu łōn w miesto za łōnygo ciyń, bojtlik fol, pōłny goldu, kery nigdy sie niy przebiere. Schlimehl dowo zwōlô na tyn handel. Chned jednakowōż zdowo se sprawa, iże łoznaczô to ausszlus, szbniyńcie ze ludzkij społycznōści. Ludzie zdôwajōm sie sprawa, co łōn niy mô ciynia, i skuli tego zarōwno sie go i bojōm, a wyśmiywajōnc sie zyń, trzimajōm sie ze pozdaleka.

Werci sie tyż samtukej spōmnieć listecek we kerym Adalbert Chamisso pisôł do Juliusza Edwarda Hitzig'a ło jednym karlusie na szimel, ftorego wyłōniōł sie bohatyrz tyj gyszichty. Pisôł łōn tak:

„Niy przepōminôsz nikogo, tōż tyż spōmnisz sie jednygo istnego Pyjtra Schlemihl'a, kerego dôwnymi laty u mie pôrã razy widziôłeś. Bōł to srogi karlus, ło ftorym gôdano, iże je grymlatym, zawalatym, przeca bōł gańbliwym, a łōnego lejbowatōść mianowano zgniylstwym. Joch miôł go rôd jednakowōż − niy przepōmniôłeś neści. Edwardzie, we tym łoka mrziku ze lôt modociannych, kej łōn sōm nōm zaszterowôł we zōnycie; wziōnech go ze sia na tyj, a łōn już usnōł nałōnczôs pisania, niy doczkajōnc deklamacyji. Spōminōm sie twōj wic ło Pyjtrze. Ty miôłeś go Bōg wiy jak dôwno widzieć, we jejigo czôrnyj jupce, kerô nałōnczôs nosiōł i pedziôłeś:

− Tyn synek mōgby uważować sie za szczysnego, kejby jejigo duszycka we pōłowie bōła tak niyśmiyrtylnô nikej łōnego jupka.

Tak mało 'eście go wortali.Tyn band wandluje sie łod tegoż Schlemihl'a, ftorego dôwno już tymu straciōłech ze łoczu. (....) Pewnikiym spokopicie letko, jak niymiyłym by mi bōło, spōwiydź echty czowiyka, zawiyrzōnōm mi ze côłkim spolyganiym we moje przocielstwo a porzōmność, uwidzieć na prangerze dichtkōnsztu, abo jak postōmpiōno by świyntokradzko aji uwôżajōnc jōm jako lichucny szpas. Sōm po prôwdzie musza przizнać, iże żôl tyj historyji, ftorô po piōrym ajnfachowego czowieka wydowo sie ino niystarownōm, kej cudzô rynka łoddałaby côłki łōnyj kōmizmus, côłkô śmiysznōść. Czymże by sie stôła pod piōrym na tyn przikłôd Jean Paul'a? Przi tymu zwôż i na to, mōj ty roztomiyły przocielu, iże je sam wymiyniōnych wielã żyjōncych jesce łosōb.

I jesce słōwecko, co do sztrichu erbniyńciô tych szkartek. Wczorej z rańca, kejech sie łocnōł, pozgarniôłech dziywki, łoddano mi łōne. Jakisik dziwoki czowiek ze dugōm siwōm brodōm, we do imyntu zdziadowanyj czôrnyj jupce, ze przewiyszōnōm bōtanicznōm kapslōm, kery nosiōł na szczewikach pyntofle

przi wilgłym, chocia bez dyszczu, lufcie, dowiadywôł sie łō mie, a to dlō mie łostawiōł. Gôdôł, co idzie aże ze Berlina.
Tyn listecek bōł napisany we Kunersdorfie, 27 września 1813.
Ja, ja, jo miarkuja, co to niy ma za tela czytelne, co to je niyłycko dziwokie, nale tak mi sie wszyjsko we łōńskich latach pobamōnciōło, iże sōm gynał niy wiym, co mōm ze sia zrobić, jak dziôłać, czym sie zajimać. Tōżech to co czytôcie napisôł nale mōm nôdziyja, iże bydzie to łodebrane ze powôgōm.

Niydôwno bōło Wszyjskich Świyntych i takô ci mie mankulijô chyciōła, iżech sie niy poradziōł pochytać. Mojij Babeczki już pôrã lôt niy ma przi mie... niy dotwała do naszych Złotych Godōw i jeżech ci blank sōm, niczyji...Tak jakosik bez łosttnie tydnie corozki barzij mi sie zdô, iże sie pierōnym wartko starzyja. Mōndroki gôdajōm , co u czowieka pokazywajōm sie trzi łoznaki starōści. I potrza na nie pierōnym dôwać pozōr.
Nôjprzodzij to je tak, iże wlazuja po lekuśku do srogi izby, stowōm blank na pojstrzodku i bez pôrã minutek medikuja po coch tam tak richtik wlôz.
Zatym idzie taki fal, iże jeżech isty, co wszyjske terôzki cajtōngi drukujōm ze corozki myńszymi buchsztabami i do czytaniô musza mieć na zicher dugszo graca niźli mōm.
A na łostatku to suchanie. Moja sōmsiôdka cosik ci tam mrōncy pod kicholym a jô blank niy poradza spokopić, usłyszeć, co tyż łōna łodymie kce. I jô tak na isto, prôwdōm mōm.
I spōmnieli mi sie terôzki słōwecka gryckigo dichtera Konstandinosa Kawafisa, ftore mi blank, nale to blank niy dôwajōm łostatnio pokōj:
We głōśnyj kafyji, blank przi bōcznym tiszliku, zicnōł zwiykowany czowiek... sōm... a ino stary popuczōny zajtōng mô za azista, za côłke towarzistwo. A we tyj chamernyj, mrōcznyj pustylni starōści medikuje jak tyż to licho, na isto moc szlechtōwnie przetrôwiōł tyn czôs, kej ci to bōł sztramski, wydrzisty a urodliwy. Terôzki je już mocka za niyskoro. Łōn to czuje . A przecmć tamte, niyłodlygłe lata zdôwajōm mu sie, choby ślecieli niy dalszij niźli wczorej. I te ci uwziynte myślōnki ło Łózwôdze jak go łōna zwiōdła, kej szeptłała mu do dakli bamōntne dorady: „Jutro a niy dzisiôj”, „Doczkej, môsz przeca czôs”.
I juzaś łozpamiyntuje tyn grajzik łōwe wszyjske pragniynia, chańdzi a i te błōgości niyspôłniōne, a łōne do kupy nabijajōm sie ze jejigo doskwiyrnyj łopaterności. Aże do tych ci spōminkōw i mrōcznych myśli gowa łopadô mu poleku na plata tisza i tak ci pōłlyżōnc, śpi tyn festelnie starucny czowiek.
Boch i jô jeżech tyż już zwiykōwany i mocka mi sie bez noce frajne łod śniku belōnce po palicy nikej nôgle łocucōne ło szaroku briwy.

Spōmniôł mi sie jedyn inkszy zimōwy dnioszek. Niy tak ćmawy, kalny tōm razōm , nale całbrownie farbisty. Gorko klara na bezchmōrnym niybie; kōralōwe tify Dolomitōw, kere lyskali rōżowo, ōranżōwo i biôło nad stromami a biôłymi, śniyżnymi spadami. Modzioki sjyżdżali na sznyjkufach bez blank do łostatka sage mōdrzywiōwe lasy. Śniyg mrōngaty ciyniōma stromōw łozpościyrôł sie pod jejich szłapami nikej łogrōmnucnô biôło-modrô skōra tigra. Szajn, pōświata słōńca byli ōranżōwe pojstrzōd bezlistnych astkōw i we brodziatych mchach, kere sie zwiyszali farby mergdinowyj jak morze. Sućki śniyg krzyńściōł pod nartōma , luft bōł ciepły a ku tymu moc łostry. Kejech wychynōł ze lasa, sroge weliste skłōny leżeli przedy mnōm, choby dziwoki łobrys całbrownego ciôła; jōnferski śniyg bōł ci głôdkōm skōrōm, letko mrōngatōm we zachōdzōncym, popołedniowym słōńcu i mechcōncōm łod brilantōw, lamyty i flitergoldu.

− Niy byda już pewnikym szczysny − pedziôłech do siã, kej sztartnōłech dalszij. − Nigdy, chobych żōł i sto lôt... miôłech wtynczôs nôście lôt, nalech tak wtynczôs czuł i takech tyż myślôł.

Życie spōłczysne, to życie gibke, moc wartke. I beztōż niy idzie we terôźnich czasach smyczyć ze siã ciynżkij fōry „idyałōw" a całbrownyj „rōmantyki". Kej rajzuje sie, na tyn przikłôd, fligrym, trza na isto łostawić te ciynżke bambetle. Poćciwô starô dusza bōła pasownô, kej ludzie żyli barzij langzam, poleku. Nale dzisiôj je ci łōna moc za ciynżko. Niy ma dlō nij placu we fligrze. Możo to i bali żôl, nale niy idzie czegosik erbnōńć za nic, za psinco. Eźli sie mô na zicher rôd wartkōś, eźli sie kce pożyrać przestrzyń, niy lza mieć przi siã srogich pakytōw. Nôjważniyjsze , to gynał miarkować, czego sie tak yntlich kce, i być fertich za to mało wiela zabulić. Kej czowiek wiy gynał co kce, poświyncô kofry. Mogesz sie czowieku rajzować we gypekwagynie, we tym wagōnie bagażōwym. Niy spodziywej sie tyż nale, co ftoś zabiere ze cia twōj... klawiyr do tego ci swojigo dopeldekra.

I sam mi sie spōmnieli fale łod jednego mojigo znôjōmka. Śtyrdziystolytni łostoł do tych lôt dzieciym, bajtlym we wszyjskim krōm zachōw kuplujōncych sie ze łōnego bildōnkym. We laborze, przi szrajbtiszu, bōł tak zwiykōwany nikej samô wiydza. Nale miôł tyż ci gyfile, popyndy i cugi maluśkigo synecka. Ta łōnego duchōwo łosobowoś, blank ci sie niy łowijała, łostôwała we przewōżajōncyj czyńści na poziōmie dziecio. Ze tym ino, iże dzieckowe prziwyki zakōrzyniyli sie w niym festelnie bez te śtyrdziyści lôt jejigo żywobyciô. Jedna takô Gryjtka spōmōgła mu przezwiyciynżyć modziyńczo niyśmiałōś, gańbliwōś. Kej ino bojōnczka niy dozwôlała mu na wykōnanie potrzybnych posuniyńć, dziôłani, uprzydzała go we pōłowie drōgi. Gangi, łōnego akcyje byli take jakesik fest

synkowate, gwôłtōwne, a na przidowek niyśmiôłe, deszperocke a niyme. Gryjta gôdała za łobiuch i bōła ci takô dyszkretnie... śmiôło. Dyszkretnie − bo łōnego widzynie postympowaniô modych dziołchōw wandlowało sie jesce gōwnie ze czytaniô „Klubu Pickwika”. Śmiôłoś, śleboda tyj dziołchy mōgła ci go richtik przelynknōńć i łobmierzić. Dziołcha blank zachōwała markiyrōngi jōngfery ze rōmanu Dickensa, nale ku tymu poradziōła zrobić zawdy tyn piyrszy krok, tyn piyrszy szrit, wypłużyć wszelijake przinalyżnōści i skiyrōwać côłkô łozprôwka na wszyjske słōszne miyłōsne tymy. I niy ma to wicne, szpasowne. Bo jak ci to gôdali stare Ślōnzôki:

− Fto sie śmieje, tyn dugo żyje. Nale kej sie dugo żyje, to niy ma blank nic do śmiychu. A i niy ma nic gorszyjszego niźli chopy, majoryntne chopy, ftore czujōm sie we łobowiōnzku jawnie ukazôwać swoja szwarnota, szykownoś i festnô mynskoś, łōne paradziorze, kerzi kej sie chichrajōm, to tak choby gryjźli łorzechy... tyn stopierōński, żadny rechōt...

Te dziamdziały, a niy kciołbych być taki, wartko pukajōm i wyślimtujōm sie na cyckach piyrszyj natrefiōnyj, choby i żadnyj jak noc przed geltakym, baby. Ja, ja, to niy ma sam nic do śmiychu. A kej zaszôł miesiōnczek i pogaszōno lampy, a drōbniuśki dyscyk napocznōł bymbnować po dachu i fynsterbrecie, jakosik ci łogōmnucnô ćma łogarła côłki świat. Wyglōndało ci na to, iże nic sie niy łoprze tymu zalywowi, tyj powōdzi nocy; śćmiywek wlazowôł bez dziurki łod kluczy i we fugi we dźwiyrzach, wypôłzôł zeza forchangōw we łoknach i wdziyrôł sie do szlafcimra, Śćmiywek łykôł a to sam jakisik zbōnek ze miedźnicōm, tam juzaś blumynwaza ze czerwiōnymi i żōłtymi jorginiōma, łōwdzie kōmoda ło łostrych kantach i twardych gysztaltach. Niy ino myjble łoztopiali sie we tym ćmoku, ze ludzi tyż niy łostôwało nic, co mōgłoby skôzać: „to je łōn”, „to je łōna”. Lecy kedy wznōsiōła sie ino rynka, choby ino po to, coby cosik chycić abo tyż ci łodsztuchnōńć; lecy kedy ftosik jōnknōł abo łośmiôł sie głōśno, choby dzielōł sie szpasym ze nicōściōm... Eee, tam stary dziamdziała i smynda...

A tak na łostatku. Dlō mie nôjważniyjsze, zawdy nôjważniyjsze, i to byda sztyjc powtôrzôł: niy godzi sie, coby życie bōło ino rajzōm do mogiyły, keryj cylym je dosmyczynie do łostatka gryfnistych, łobstōnych a dobrze do côłkigo łostatka zachōwanych zezwłokōw. Czowiek do fajrantu swojigo żywobyciô powiniyn sie dokulać ze lampusym Chardonnay abo chocia ze sztamplōm Johnnie Walkera (musowo black lebel) we jednyj gorzci, tabulkōm szokulady we drugij, naprany w śtyry dupy i łozdziyrać sie na côłki karpyntel... NALE CI TO BÓŁA JAZDA!!!

Nō i mōmy juzaś luty, nôjkrōtszy miesiōnc, kery jednakowōż poradzi sie ciōngnōńć jak cuch po galotach. Chocia tak na isto, tyn luty to nōm sie napocznōł – jesce we styczniu – festelnie jaknkornie, po czôrnu dlô mocki ludzi sam niy ino łod nôs,n ale i ze inkszych krajōw. Łōński tydziyń pizło côłke łoziym lôt (we wtorek 28 stycznia) kej praskła nōm, zbulyła sie srogô hala wystawiynniczô we Chorzowie. Ja, ja! We Chorzowie, choby niy wiym jake łoszkliwce ciyngym eklerowali, co to bōło we Katowicach.
Wtynczôs, te łoziym lôt tymu nazôd, łod soboty aże do strzody wszyjskie gôdali ino ło tym, co sie przidarziło we tyj hali we Chorzowie. Ja, u nôs we Chorzowie, jakech to bōł skorzij pedziôł, tela co ino jedna spornô, mrolowatô, redachtōrka Renata Kijowska ze TVN 24 ciyngiym fulała, co to wszyjsko sie przidarziło we Katowicach (pamiyntōm to, choby tyn niyszczysny cufal bōł wczorej). A bali, kej jeji tam ftosik glingnōł, co to je psinco prôwda, to łōna ci sie blank niy zajōnkła ino pedziała co ta hala je „na pograniczu" Chorzowa i Katowic i to beztōż musi być we Katowicach. Po jakiymu jô sam ło tym gôdōm? Anō skuli tego, co tam tym wszyjskim angyjberōm we Warszawie blank sie metlô, co je co; kaj je Ślōnsk? Czy to Wrocław, czy to Sosnowiec, abo jesce cosik inkszego. I możno bych tela romraju niy bajstlowôł, bo my, samtyjsze ludzie już sōmy przibadane do tego, iże tam we tyj Warszawie wszyjske nôs majōm w dupie, kejby niy jedyn kamrat ze Australii. Nō, możno kamrat? Pamiyntōm, co łōn mi bez tyn internec naszkryflôł? Tela, co łōnymu je ganc egal (bezmać to Ślōnzôk, bo tak ło sia gôdô, i zdô mu sie cow szyjskie filipy pozjôdôł), bo:
„Czy ważnym je, eźli to Chorzōw abo to Katowice, czy jakaś PIPIDŌWKA? Czy wy Biydoki..." i tak dalszij.
Eźli dlō niygo Chorzōw lebo Katowice to Pipidōwka, to jô fest winszuja mu wszyjskiego nôjlepszyjszego, tela, co niych sie niy mianuje Ślōnzôkym, bo je gorszyjszy łod niyjednego naszego wsioka, łoszkliwego gorola. A to sie richtik przidarziło u nôs. A ludzie by sie możno niy nerwowali, niy jargali, kejby niy to, iże wszyjskie, co ino tam kajsik we Warszawie żyjōm, abo – jak niyftore nasze – ino sie tam wykludziyli, coby erbnōńć srogszô sznita chleba ze łobiuch zajtōw mazniyntô masłym lebo fetym. Przikludziyli sie wtynczôs, te łoziym lôt tymu nazôd, we 2006r. sam dō nôs (do Katowic, ale niyftorzi do Chorzowa tyż) wszyjskie nôjważniyjsze we Polsce, we Warszawie perzōłny. Kôżdy (nie za swoji betki) kciôłby ci sie nōm przichlybić, sztrekować sie i przichwôlać, kej jesce mogło być i tak, co juzaś mielichmy mieć nowy welōnek. Wszyjskie byli; bōł i prymier, bōł nasz łōwczysny minister Religa (jezderkusie, jak łōn gryfnie

wszyjskich kwôlōł), bōł i prezidynt, dlô ftorego do siela nôjwiynkszōm tragedyjōm bōł tyn tyn fliger, kery śleciôł we tych Lasach Kabackich. Nō, jesce żôdyn niy miarkowôł, iże śleci fliger śniym wele Smolyńska. A sam, we CHORZOWIE zdało by sie spōmnieć dwadziesty szczwôrty marzec 1954 roka, kej to u nôs we Chorzowie, nale i we côłkij Polsce bōła nôjsrogszô tragedyjô. Niy ma sam co tego terôzki spōminać, nale do dzisiôj żôdyn gynał niy miarkuje wiela ci to tak na isto tych hajerōw na tyj naszyj chorzowskij grubie zgorało. I niy byda sam tyj iptowatyj żurnalistce dzisiej przeciepôwôł, iże łōna we swojij gupocie pedziała ci cosik takigo:
„Wydobywa się rannych i... mamy nadzieję, że będzie ich jak najwięcej".
Ludzie! To sie we palicy niy mieściōło (a bōło to we Faktach, we sobota ło siōdmyj na wieczōr). I coby bōło szpasownij, we tym TVN 24 leciało pod łobrôzkiym, co to je tragedyjô we Chorzowie a tak cepiato Kijowska swoji.
A mie ino lôce po filipie, tyrô po palicy, co przeca nasze dôwniyjsze familoki byli tak stôwiane tak, coby jim żôdyn śniyg ani mrōz niy zaszkłōdziōł. Moja chałpa styrcy już rubo bez łoziymdziesiōnt lôt, i bez tyn czôs byli srogsze zimy niźli we tym 2006 roku. Nale jedne bōło dobre łod tamtego roka. Terôzki, kej ino deczko śniega nasuje, zarôzki na srogszych dachach chopcy fyrtajōm po nich i ściepujōm śniyg. Bez tela lôt niy trza bōło a terôzki ja, kej ci sie ino jedna hala łobalyła.

Niy byda wiyncyj sam fandzolōł ło tym, bo wszyjskie to wtynczôs uwidzieli to we telewizyji, a te kerych już niy ma, i jejich familijōm, to żôdnyj hilfy, spōmożyniô to niy do. Spōmnieć ino musza jedne. Łod nôs ze Chorzowa bōło pôruch, kerzi przeżyli (w tym i jedyn mōj dobry kamrat Jōłzel Gmyrek), tych co zatrzasło niy byda spōminôł, bo na co? Jôch sōm kejsik tyż cichtowôł briwy (niy dugo, dwa-trzi lata) nale mōm (miôłech, bo pôruch już umrziło) kamratōw, kerzi bez tych briwōw żyć niy poradzōm. A nôjbarzij jankorny łobrôzek ze tamtego czasu, to bōł wtynczôs, kej pokôzali te briwy, kere już ze klôtkōw poradziyli wyfurgnōńć i siupnyli sie na tym zbulōnym dachu, bo dalszij niy miarkowali co robić. Briwy, znaczy gołymbie pocztowe zawdy jakosik do swojij chałpy zafurgnōm, nale te, kere tam byli pokazywane, to niy zawdy sōm briwy, to sōm tyż „gołymbie łozdobne". I tam, tam we tyj hali, keryj dach śleciôł bōło jedne: na łodwieczerz szło uwidzieć setki briwōw, kere zicli na tyj zbulōnyj hali kaj bōła ta wystôwka gołymbi we Chorzowie, tela, co możno te briwy jakosik przeżyli tyn krach a jejich gospodôrze, a nasze (i niy ino nasze) gołymbiôrze już na isto... NIY!

Żôl i tych gołymbiôrzy, i tych gołymbi, kere tam łostali, na isto łostali. Bo te gołymbie, to byli nôjlepszyjsze ptôki niy ino ze Polski, nale majōm jedne: kaj zicnōm, tam łostanōm, bez swojigo gołymbiôrza nikaj niy pofurgnōm, bali i we nocy. Krōm briwōw byli tam jesce i kacyce, kury i mycoki, nale ło tym sam bali niy idzie spōminać. Ftosik rzyknōł po cichyśku:
– Mōj Pōnbōczku, sam miyndzy umrzykami tyrajōm karliki, krōle i furgajōm gryfniste, szykowniste ptôki.
A terôzki, tak na sōm łostatek. Wyczytôłech we jednym festelnie mōndrym cajtōngu gryfne słōwecka, take zapiski starego chopa, starucnego zubra, znaczy takigo nikej jo:
„Chop we mojich latach dowo sie już pozōr, miarkuje, co żywobycie niy je nōm dane rōłz i na zawdy, kôżdy dziyń przikludzô nôs ku fajrantowi, kôżdy je przeca inkszy, kôżdy niypodobny, kôżdy moge być na isto łostatnim. Potrza sie nale gibać, trza sie uwijać, coby tyn kôżdydziyń fest utrzimać, sztram udziyrżić, choby ino... na papiōrze”.
Wypokopiōł to jedyn mōndrok a mie sie to spōmniało, kej tak sie zawdy wele łostatka stycznia i napoczniyńciô lutego medikuja ło tym, co sie stało tam we tyj „hali targowej” na Bytkowie. Przeca, dziyń skorzij, te łoziym lôt tymu nazôd, byli tam trzi moje kamraty gołymbiôrze (co jô gôdōm? „hodowcy gołębi pocztowych”). Do dzisiej żyje śnich ino jedyn (drugimu sie zemrziło, kej pizło mu chnet dziewiyńćdziesiōnt lôt... starymu Neumanowi, inkszy zemrził jak bōł szejśćdziesiōnt piyń lôt stary). Żyli, nale bōło łōnym jesce barzij jankornie niźli tym, kerych już niy ma, ftorym przi pogrzybie, nad wszyjskimi grōbami kamraty-gołymbiôrze wypuszczajōm zawdy kielanôście briwōw we tym łoka mrziku, kej niyboszczykōw spuszczali do groba.

XXIX.

Kejsik, za starego piyrwyj... Ludzie! Jak tyn czôs leci, kej jô ło mojich modych latach gôdōm... za starego piyrwyj... − medikowôł ło dôwnych czasach, spōminôł samōtnie już łod pôruch lôt August. − We kôżdô niydziela do śniôdaniô musowo bōł „Dziynnik Zachodni" a jego łostatniô zajta ze wicnymi łobrôzkōma, malōnkōma Gwidona Miklaszewskigo. Czekôłech na moja Hildka, kej przikulwitô sie ze kościoła, i ku śniôdaniu wartko poczytōm naszô farnô gazytka „Oremus", coby spomiarkować gynał, fto tyż to ze mojich kamratōw, przocieli i sōmsiôdōw poszôł fōrt ku wiycznōści. Kogo już niy trefia na naszyj Krojcce, ze kim już niy wysłepia lagi biyru i fajnistego sznapsa, ze kim sie tyż już nigdy niy powadza ło polityce, i naszych (Pōnbōczku łodpuść mi tyn grzych) wybrańcach nôrodu.

Niyskorzij, już po śniôdaniu my samtukej we sztyrzô, wele kaczmy, poblisku naszyj „Jōzefki" nikej śtyry wbite we dyliny zarościałe szpernole, czekōmy na siwego kamrata Karlika, kery zawdy łoznōjmiô nōm... fto tyż to we tym tydniu zemrził. Ja, to na isto je nasz jedziny kamrat, ftory wiy wszyjsko i ło wszyjskich, kerzi zemrzili, kerych już pochowali, abo kerych bydōm na naszym, i niy ino, smyntôrzu chować. Kej nale bez cufal przelazuje wele nôs starô Gmyrcynô, poradzymy tyż jesce łoszkliwie przisrôwać:

− ejcie pozōr chopy! Łōna... już niy wyglōndô jak upulwrowanô smôrszczka, ino gynał, jak posmôrszczany... pulwer...

Styknōm ku tymu ino trzi słōwecka, coby jōm łokryślić gynał i do łostatka: słepie, kurzi i starzyje sie!

Bo te nasze życie, to na isto życie wyciepniynte za dźwiyrze szynku, bez łokno chałpy, direkt pod kōłka lastauta. A upływ czasu, kery we młōdości je ci blank wolniuśki i niyciyrpliwy, na starōść gzuje niypostrzimanie ze wartkōściōm wrōłz i szpasownōm, i tragicznōm. Jô tyż drugda bez dugszô kwilka poradza przipatrôwać sie sōm na sia we zdrzadle ze uśmiychym, ze takim cichuśkim lachaniym. Kukōm tak na tego niyznôjōmygo dlō mie starucnego czowieka, blank inkszego chopa jakim jôch je, abo bōł, i kery depce ze głymbokości zdrzadła na tref symnōm. Poradza ci tak zaziyrać na smôrszczki na mojich licach, zwiyngłe wōle, dziwucnie szpicate dakle, miechy pod łoczami, siwe wosy, kere styrcōm wszandy, na gowie, we daklach, naobkoło gymby, nikej zamrōżōne siano; wyglōndōm jak richtik stary buk, stopierōńskô starô buczyna. A buczyny, buki to sōm stromy, kere zawdych miôłech nôjbarzij rôd, chocia jich sam kole mie za tela niy bōło. Im wyżij łōne rosnōm (we gōrach), tym barzij ci

te stromy przipōminajōm, sōm podane na ludzi, tym barzij sie trzimiōm ziymi takimi szpotlawymi, powykrziwianymi korzyniōma, nikej te zbakane, usiotane ryncyska naszych starek i staroszkōw. Korzyniōma, kere wystôwajōm ci nad ta ziymiô, ftore wylazujōm ze pniôka abo ze podziymka grace, ryncyska zwalitego chopa, łolbrzima, wielgoluda i rizoka. A te srogie stromy na podzim dôwajōm take maluśkie ajchle, ajchelki z kerych juzaś nowe wyrosnōm, i to jesce srogsze stromy. A na tyn podzim cheba ino buki majōm tak gryfne liściô, iże idzie na nie gawcyć sie côłkimi godzinōma. A i żôdyn artista-malyrz tak gryfnie niy bydzie na isto poradziōł tego malōwać.

Ze tym mi sie sam kupluje jedyn kunstmaler, wywołany kunstmaler, ftory sie mianowôł Rembrandt Harmenszoon van Rijn (ur. 15 lipca 1606 w Lejdzie, zm. 4 październiyrnika 1669 w Amsterdamie). Tyn Rembrandt malowôł sōm sia we wszyjskich absznitach, we kôżdym czasie: łod modości aże po starōść. Na isto niy ma barzij rzywnego, zrōszajōncygo łobrôzka niźli autoportryt tego srogigo artisty, kunstmalera, kery poradzi kuknōńć na sia bez złudzyniô we roztomajtym czasie swojigo życiô, i na łostatku namalować portryt grajzika, starego dziada we ftorego weźroku znôjndymy czowieka ze tych ci wszyjskich poprzydnich, skorzyjszych portrytōw, wszyjskich we côłkości, choby ino starōść poradziōła ukôzać niy ino jedne życie jako côłkość, nale kôżde łodrymbne, inksze życie, kerych tak wiela skłôdô sie na nasze żywobyci, na naszô ziymskô egzistyncyjô. Na jednym ze chnet łostatnich jego portrytōw (namalowôł go we 1669 roka, na krōtko przed śmierciōm) zaziyrô na nôs stary, myszaty i – pōmimo uśmiychu – usiotany, ustōny czowiek, ftory zapôdô sie we ćmok. Tyn Rymbrandt mô łoczy niyspôłna zawrzite pod jego starucnymi podwiyczkōma. Te łoczy sōm pôłne płaczkōw, i to niy ze ymocyji, szpanōngu,n ale skuli tego, iże z wiykym nasze wejzdrzynie, nasz blik stôwajōm sie płaczkowate. Styknie, co jô sōm kukna we zdrzadle na sia. Wyglōndōm chobych bōł sztyjc i jednym ciyngym zasmarkany. Łōn, tyn kunstmaler, na tym malōnku pokôzôł chnet do łostatka, i to na isto bez myrgniyńciô łokym, co poradzi snami zrobić czôs. Poradzymy tyż nale znôjść we maluśkich ślypiach tego starucnego, pogodzōnygo ze życiym, grajfnego starego czowieka, przipōmniyni tego, co łōn przeżōł już we dôwniyjszych, skorzyjszych czasach, we jejigo modych latach.

Mōm ci tyż kamrata, łо kerym my zawdy we szynku, przi ladze biyru mocka łozprawiōmy. I przi tych łozprôwkach cosik my mu zawdy zôwiściyli. Tyn istny, tyn starucny już terôzki chop, stary knaker, kery swojim wyglōndym festelnie ci gorszōł Pōnbōczka, nale za to łożyniōł sie ze szykownistōm, gryfnistōm frelōm kajsik niy ze Ślōnska, jednōm ze tych, co to sōm we

sztandzie skusić i papiyża, abo dokludzić do bigamiji świyntego Jōzefa. Abo i świyntygo Maciyja, kery bōł łostatnim apostlym, ftory zastōmpiōł łodstympce Judôsza po ukrziżowaniu Krystusa, coby łōnych juzaś bōło gynał, nale to gynał dwanôstuch. Tyn świynty Maciyj we swojich naukach kłôd łosobliwie druk na umôrtwianie ciała i panōwanie nad zmysłōwymi, nad zeksualnymi chuciskōma, pragliwōściami, a do życiô fraterskigo i kościylnego wkludziōł ta wywołano „asceza", ftorô niyskorzij łozwijôł. Gôdajōm, iże baba ze czasym stôwo sie podanô na świekra: takô baba, jakô i szwigermuter. A ta świekra bōła – jak to rzōńdziōł jedyn ze mojich kamratōw – „apetycznô"... łōna ci blank we côłkości wylywała sie bez dekolet! A łōn sōm, tyn kamrat, siōngôł juzaś po kufa i napoczynôł słepać piwo jak kamela, kerô przed łoka mrzikiym wybadała, znôdła woda na pustyni.

Mockach sam dzisiôj roztomajtych belakwastrōw nawynokwiôł − łozlibeźniōł sie, łozrzywniōł August. − Nale, to coch sam nałosprawiôł, to richtik prôwda, bo prôwda je na isto samotnô i żyje we tym ci cylibacie, beztōż tyż ludzie majōm moc rade cygaństwo; kupluje nôs, ludzi, łozweselô, czyni snôs spōłuczystnikōw i spōlnikōw. Natōmiast, dyć żysz, prôwda nôs blank izoliyruje i zmiyniô we take wyspy łokolōne morzym zôwiści i podyjzdrzałōści. Skuli tego tyż wybiyrōmy te cygańske giyrki,fałeszne czachmarzyni, coby niy snoszać samōtnōści prôwdy.

A tak by tak wszyjsko przeca idzie ze wszyjskim skuplować, sknōłtlować. Tak ci tyż kejsik, za dôwnych lôt, bōło symnōm we Wiydniu, we takim jednym gryfnym i sztramskim szynku na Grinzingu, kaj zawdy sie szło (a pewnikiym i dalszij idzie) festelnie, szykownie i fajniście ubawić. Nôjprzodzij trza ździebko poszpacyrować nad modrym Dunajym, łobejrzeć Hofburg, Schönbrunn, Ring i Prater, katyjdra św. Sztefana. Idzie tyż tōmpać nad takim kanałym dunajskim, a kej już szłapy niy kcōm tyrać, trza sie szykownie zicnōńć we takij – jak to te Cyzaroki, Austrijôki gôdajōm – biyrsztubie, łobsztalować gryfny, srogi zajdel piwa lebo lampus wina „Prinz Stefan", i posuchać muzikantōw, kerzi na isto poradzōm ci wszyjske melodije, wiydyńskie śpiywki wszyjskich łōnych trzech Staussōw grać. Wiedyń, miasto kaj miała rada wandrować moja Mamulka, miasto dlō mie nôjgryfniyjsze. Miasto, kere mie poradziyło zacałbrować blank do imyntu. Nale czy same ci miasto moge wiedzieć, moge miarkować, iże je szykowne, abo czy taki srogi „Kanion Colorado" sōm ze sia wiy, miarkuje, co je na isto galantny, paradny?

Jô pierōnym môm rôd i Wiedyń i tyn côłki Dunaj, kery polekuśku płynie bez niygo, nale terôzki, kej wiym, co tam już sie niy wykludza, niy pojada, bydzie ci

łōn dlō mie jak przōnie, ło kerym sie gôdô, co: przōnie, „miłość” bez zeksu, to je choby jajco bez soli! I tyn, co to pedziôł, miôł na isto prawie!

Śleciało gibko, to już chnetki łostatek czyrwiynia. − spōminôł jak zawdy po pôruch glaskach swojigo trōnku August. − Napoczło ci nōm sie gryfniste lato, jutro bydymy sie ałfryjgować szpilym ło majsterstwo Ojropy, dziecka ustali już deptać do szkoły i na tym szpilplacu kole mojij „Siedymnôstki” tak ci sie jakosik cicho zrobiyło i jankornie bez tego lôtaniô, wyrobianiô, chichraniô sie i szpasownych gracek dziecek ze kerych nieftōre (ja, ja ino niyftōre, bo jakosik nad łobiycki tych łoszkliwych politykerōw ze Warszawy wszyjske sam u nôs sōm corozki chudobniyjsze, biydniyjsze) wykludzōm sie ze łojcami abo możno tyż i ze kamratami i kamratkami kajsik na wywczasy. A mie sie tyż tak jakosik mersko zrobiyło, tako mankulijo mie łobjimała boch sie spōmniôł jak to jô jesce do tyj szuli deptoł... zdo sie, co to bōło pôrã lot tymu nazod... a to już ńo ja, bōło bez piyńdziesiōnt lôt tymu nazôd. A już dôwno tymu moja umiyłowanô Starka zawdy mi tuplikowali:

– Wiysz synek, kej ci już piźnie bez szejśćdziesiōnt lôt, to niyskorzij je tak, iże we strzoda miôłeś gyburstak, a już we piōntek fajrujesz nastympny rōłz!

Jô jużbela kaj a bele ked, niyrōłz łozprawiôł i ło mojij Mamulce, i ło mojich rajzach (ze mojōm Hildōm po świycie), i terôzki kciôłbych to wszyjsko jakosik sknōłtlować ze sia do kupy. Moja Mamulka urodziyła sie i miyszkała bez côłke swoji życie we Chorzowie a sam bōła szwela, bōła granicô kole Bytōnia ze tymi przedwojynnymi, dôwniyjszymi Miymcami. Ludzie wtynczôs jesce, za staryj polski, poradziyli bez łostudy, bez stōniô ło to, sztyjc wandrować, wykludzać sie, przetwiyrać sie tam i nazôd ze Polski do Miymiec, i ze Miymiec do Polski. A fto już wkarycōł sie skorzij do Bytōnia do Miymiec, mōg tyż i dalszij wandrować aże do Wiydnia. I tam ci tyż moja Mamulka miała rada ciyngiym rajzować i ranżyrować tam a nazôd. To nale bōło wszyjsko podwiyl my sie ze mojim bracikiym na tyn światek frech niy wkarycyli, niy przikludziyli my sie do mojich łojcōw.

Mamulka bōła ze fachu pucmacherkōm a mocka sie naumiała łod tych majstrōw razinku we Wiydniu. Tameszne ludzie jōm znali i wiela, mocka łōnyj spōmôgali. Fest tego wszyjskigo zowiściyli łōnyj jeji kamratki nale, co tyż we tym swojim żywobyciu uwidziała, co tam za dôwnōm granicōm ujzdrzała, to bōło tak na isto ino jeji. A my ze bracikiym za bajtla musieli ciyngiym jeji łozprowek suchać i beztōż tyż trochã terôzki poradza ło tym Wiydniu łopedzieć. Fōndamynty, grōnta Wiydnia splôtajōm sie we libeźnym łobjimaniu ze wielōma kryptōma i katakōmbōma, na kerych postawiyli kościoły: Kaputzinerkirche,

Michaelerkirche abo Stephansdom (katyjdra świyntygo Szczepana, ja i niy je to majtniyńcie, bo miano wandluje sie łod kościoła św. Szczepōna ze XII wiyka). Ta katyjdra powstała na murach rōmańskigo kościoła, ze kerego łostała ino wtynczôs szykowno fasada, frōnt ze wywołanymi wrōtami mianowanymi „Riesentor". A miano je łod tego, iże kej radlyli przikopy pod fōndamynty, natrefiyli na jedna ci srogachno szinkbajnowo kostyra mamuta.
Cychōm Wiydnia (jedzinōm ze pôruch) je ta katyjdra świyntego Szczepōna (abo inakszij Sztefana) i je ci to nôjważniyjszô budōwla gotyckô we Ōjsterajchu. Moja Mamulka sama pôra razy wlazowała, kletrowała sie po 343 słodach na wiyża libeźnie mianowano bez Wiydyńczykōw Steffl (Sztefek).
Ze przirodzōnygo kościoła łostała ino „Brama Olbrzymōw" (tyn Riesentor) i „Wieże Pogańskie". Juzaś my ze mojōm babeczkōm po prôwdzie do łostatka niy poradziyli sie nadziwać na zarkofag cysorza Fryderyka III, szafniynty ze takigo ci szarłatnygo marmōru kajś ze piytnôstego wiyka i taki gotycki krzidłōwy ōłtorz ze Wiener Neustadt stawiōny tak, jak i zarkofag kajsik we połowinie XV wiyka. Ze tyj wiyży łoztôczô sie szumny widok na côłke miasto; idzie łobadać i podziwiać côłki Wiydyń naobkoło. Gynał po jednych pijōndzach wyglōndo to ze Kahlenbergu (Łysô Gōra) pod Wiydniym, ze takigo grōniczka (500 myjtrōw wysokigo). Na tyn côłki Kahlenberg jechało sie autokiym bez Höherstrasse w strōna pōłnocno-wschōdniygo kraja Wienerwaldu („Lasku Wiedeńskiego")... Śniygo, abo jezcze lepszij ze Schöpfla, szło łoglōndać i dziwować sie na Wiedyń, dolina Dunaju, Małe Karpaty i Alpy Styryjskie... Je ci tam na tym Kahlenbergo szykowny kościōłek św. Jōzefa reskiyrowany chnet łod zawdy bez polskigo farorza. Ze tamesznego placu nasz krōl Jan III Sobiyski dowodziōł szlachtym ze Turkōma łо tyn Wiydyń.
Wiydyń mô kielanôście szykownych i piyknych parkōw (po miym. Grünanlage) i idzie po nich sie poswajńdać, mocka posmykać. Na tyn przikłôd Volksgarten, park leży blank kole Spittelbergu, wziyntyj łokolicy Wiydnia, kaj roztomajte bajzle forszlagujōm kondmanōm wino, kobiyty i śpiyw. Je ci tam do dzisiôj gryfny dynkmal cysarzowyj Elżbiety. Fresa tyj cysôrzowyj Elżbiyty je łobrōcōnô gymbōm ku szykownyj sodzawicy ze fōntyjnōm łokolōnōm blank niywysokim klōmbym. Je ci tam tyż gryfnô świōntynia Tezeusza i szykowny pawilōn, kaj jesce za blank starego piyrwyj popołedniami tańcowało kielaset pôr waloszki wszyjskich Straussōw granych bez bimoki, bez łorkiystry wojskowe, ichnie militarkapele. Bōło to za wywołanego cysôrza Franciszka Jōłzefa I (po ichniymu Franz Joseph I, a po madziarsku Ferenc Jōzsef I), kerymu sie zemrziło nôgle we jejigo palaście Schönbrunn we Wiydniu we wtorek 21 listopada 1916

roka, a ftōry to we pamiyńci potōmnych zapisôł sie jako łostatni cysorz Austro-Węgier i zimbol szejśsytlytnij mōnarchiji, kerô poszła fōrt na zawdy wrōłz śniym.
Palast Schönbrunn, to bōła lytniô rezydyncjô cysôrskij familiji i do terôzka je nôjgryfniyjszym palastym barōkowym we Ojropie. Wszyjske te wywołane Habsburgi – wandlujōm łod Guntrama Bogatego z X w. – miyszkali bez wiynkszy kōnsek roka we roztolicznych izbach, kōmnatach. We 1830 urodziōł sie tyż tam niyskorzyjszy cysôrz Franc Jōłzef I, kery tyż za keryś czas łobabiōł sie ze miyłōm i całbrownōm Sisi. Niy idzie sam za tela prawić, styknie co ino rzykna, iże tyn szykowny Schönbrunn we côłkości bōł posztrajchowany już wtynczôs na takô farba mianowano fajnie – „żōłć Marii Teresy". Ło tym cysorzu stare ludzie we Wiydniu jesce do dzisiôj łozprawiajōm (a i tyż moja Mamulka ło tym spōminała, kej gôwyndziōła ło jeji rajzach) jak to cysôrz Franc Jōzef I wybrôł ci sie kejsik piechty na Hoher Markt. Natyczôs tego swojigo szpacjyrgangu łobalōł ci naskwol srogi łograbczok ze jajcami, ino po to, coby ta handlyra go spierōniyła. Baba bōła rozkokocōno, iże blank przepōmniała, co mô przedsia Jejigo Apostolsko Mość (tak tyż tego cysorza mianowali). Zatym cysôrz łōnyj za te jajca zabulōł, a twieyrdziōł ku tymu, iże mu to wszyjsko bōło we wercie, werciyło sie babie zabulić, coby chocia rōłz we swojim żywobyciu łostać uważowany za ajnfachowego czowieka a niyza cysorza.

Kukołech tyż i tam, kaj moja Mamulka szpacyrowała a jô tak jakosik ledwa ino boczōł i takech ze mojōm Hildkōm zawandrowôł kajsik tam... kej sie szło łod Tiefer Graben ku mostowi Hoher Brücke przeciepniyntym bez hulica, po keryj kejsik maszyrowali, a możno ino szpacyrowali sztramsko cysôrzowe huzary a deczko dalszij na Rotgase (na takim maluśkim zaōłku) poblisku tyj sztramskij żydowskij synagogi fyrtali zawdy take roztomajte sztifty, kerych we Wiydniu mianowali „schusterbuben").
Pôrã minutkōw szpacjyrgangiym łod Stefansdom... abo kejby sie szło łod Ringu, je łogrōmnucny kōmplyks, strzydniowiyczny zōmek Hofburg (ze XIII w.), kery łobjimô apartmynty, kwatyry cysôrskie, pôrã muzyjōw, gotyckô kapela, kościōł, Austrijackô Biblijotyka Narodowô, Szpaniylsko Szkoła Jazdy i biōra prezidynta Ōjsterajchu. Ło strzydniowiycznym zōmku ino ta gotyckô kapela jesce spōminô. Sōmech we tym Hofburgu widziôł taki blank ajnfachowy zielezny prykol na ftōrym nynôł cysôrz Franc Jōłzef. Ze tōm familijōm cysôrskōm to tyż bōła poniykedy łostuda i roztomajte mecyje. Moja Mamulka trefiyła sie kejsik we takim kafyju „Café Schrangl", tam we Wiydniu, ze swojōm austrijackōm przocielkōm. Te „Café Schrangl" bōło ci we małym stawiyniu, budōnku (za

blank starego piyrwyj rajn tam niy mōgli wlazować samotne baby) na Tiefer Graben blank ci poblisku Dreifaltigkeitssäule, srogij kolōnny, kerô ustôwiyli dlô upamiyntniyniô srogij i łoszkliwyj zarazy we Wiydniu, łod keryj szło skryńcić we inkszo bogatô hulica, co wiydła ku Stephansdom ze jejigo na isto szumnym ajnfartym na pōłnocnyj ścianie katyjdry ze kōnsztownym gotyckim „portalym" mianowanym Bischofshof... Tam we tym kafyju baby sie łobsztalowali bele co. A bōło tam wtynczôs (tak możno jak i terôzki) we czym przebiyrać. We tym ci dôwniyjszym „menu", we ichnij „speisekarte" szło nôjść moc maszkytōw: tortynsztikle Indianerkrapfen, Strudel mit Röster, Keisermelange (czôrny kafyj ze żōłtkym i kapeckōm kōniaku), „gebackene Mäuse (pieczōne myszy – ja, ja tak sie to mianowało), Bischofsbrot (take nasze zozworki), Krampus (figōrka dziobōłka wypiykanego ze świyżygo ciôsta chlybowygo), Kesierschmarren (szpliterki ze kyjzōm) Doboschnitten (tyż maszkytne szpliterki tela, co polywane karamylym), nō i wina: Grüner Veltliner abo tyż jesce Blauer Zweigelt. Nō i musiôł być ku tymu kafyj „Kapuziner" ku ftōrymu dôwali tyż jesce zawdy glaska abo zbōnuszek zimnyj wody. Naszołech tyż jesce kesjsik za modych lot szumno „Grand Café" we dziylnicy Alsergrund jakech dyrdôł (ździebko piechty, ździebko autokym) na nôjważniyjszy we Wiydniu smuntorz Zentralfriedhof, kaj sōm pochowane take ludzie jak: Johannes Brahms i Franz Schubert, szałszpiler Curt Jürgens, Eduard, Josef i jesce łoba (Johann-łojciec i Johann-synek) Straussy.

Ta mamino kamratka łozprawiała taki fal, kery sie przitrefiōł we hotylu „Sacher", kery stôł na Augustinerstrasse. Bōł to nôjbarzij sztramski hotyl we dôwniykszym Wiydniu. Kejsik ci John Lennon ze jejigo babeczkōm Yoko Ono pokozali sie żōrnalistōm zamotlane rajn do kupy łoba we biôłym miechu. Bōło to na pôra miesiyncy skorzij tego, niźli Johna Lennona łōsmygo siyrpnia 1980r przed jejigo dōmym Dakota Haus we Nowym Jorku jedyn taki gupielok niy zastrzelōł z pistōłli. Tyn „Hotel Sacher" widziôł i inksze gyszpantne fale. Rozczasu kuzin cysôrza arcyksiōnża Otto wylôz do hotylowygo antryju („westybulu") i pokôzôł sie hormiji wiydyńskich mamzeli sagi jak turecki świynty ino ze degōm przi pôsku i we madziarskij czôpce ze fyjderpuszym na palicy.

Moja Mamulka zawdy kciała chocia jedna noc przenynać we takim cysôrsko-krōlywskim hotylu „Imperial" przi Kärtner Ring 16 jak sie szłodirekt łod Schubertringu a kaj na ścianach połno bōło malōnkōw, łobrozōw łolyjnych tych Habsburgōw. My ze mojōm Hildōm miyszkali we takim maluśkim hotylu (miana już niy bocza) blank kole Franz-Joseph Bahnhof. Nôjbarzij nale miała ci

ta moja Mamulka radô wiydyński Prater ze jejigo srogōm gōndlōm. My tam podeptali piechty łod Ringu (Ringstraβe, kerô grōntowała sie, powstôwała szyrokô, moc szumnô hulica ze roztomajtymi stawiyniōma, dynkmalami, palastami, parkōma) bez gryfnisto Ausstellungstraβe i Straβe des 1 Mai i Eduard-Lang-Weg na tyn wywołany Prater. Je ci to możno nôjstarszyjszy na côłkim świycie rōmelplac. A je ci tam na isto moc atrakcyjōw, szpanōngu i ymocyjōw. Styknie, co wyrachuja choby ino tōnyle strachu, karasole roztomajtych zortōw, budy, szisbudy i kasina. Je ci we tym Praterze sporze roztomajtych kafyjōw, szynkōw, kaczmōw i czego tam jesce. Piyrszô gospoda wystawiyli tam już we 1603 roku. Zatym zbajstlowali roztomajte szpasowne tyjatry, kabaryty i kaspertyjatry. Łod takigo jednygo markotnygo błôzna Hanswurstawziyno sie miano tego rōmelplacu – „Wustelprater". Jak czowiek wlejzie do gōndli tego rajzynradu i wykludzi sie blank na wiyrch (chnet 65 myjtrōw) i pokuko sie, łobejzdrzi naobkoło cołke miasto, to dziepiyro wtynczôs idzie pedzieć, iże sie bōło na isto, prôwdōm we Wiydniu.
Niy idzie tyż ale łobcyrklować łōminōńć Grinzing (to je po drōdze na Kahlenberg). Kejsik to bōła tako maluśko dziydzina, ftōryj czyść prziniysło blank mode wiyno (Hauriger). Moja Mamulka tyż festelnie miała rada te knajpecki na tym Grinzingu, nale wielach jô tam tego modego wia wysłepôł, niy byda sie sam asiōł, bo mi juzaś ftosik przeciepnie, co jô ino raja i namôwiōm do słepaniô. Spōmniôłech sam skorzij ło takim winie Hauriger.
Śniym to co je côłki cyrkus, tyjater a srogo uciycha. Prôwdziwo „winiarnia", wajnsztuba idzie łozpoznać, poboczyć po tym, iże nad dźwiyrzami zawiyszōnô, przidziyrganô je asta sośnicy i tabulka ze napisym: "Ausg'steckt" („łozewrzite) i ino tam podôwo sie richticzne wiydyńskie wino włôśnyj roboty. Te słōwecko „heurigen" je tyż ku tymu mianym modego wiyna, nôjnowszyjszygo rocznika słepanego we srogi fajer 11 listopada. Coby już za tela ło tym niy berać i pypcia, smacyska niy robić rzykna ino jesce, co niyważne cy to Weißburgunder, Blauer Zweigelt abo Riesling – wiydyńskie wino je zawdy galantne, i – jak mōndroki gôdajōm – nôjlepszij pornōńć, poprōbować je tam, skany łōne sie wandluje. Ino we Wiydniu! I musza pedzieć, a ździebko sie na tym znōm, te wina mogōm konkurować z mozelskimi czy reńskimi winami. A już ichni Eiswein to je taki sōm dobry jak wszyjske kanadijske wina zbiyrane i presowane kej sōm jesce zamrōżōne. Spōmniołech sam skorzij ło Francu Schubercie.− ślynczoł dalszij August. − Jô, tak po prôwdzie mōm tego kōmpozytorza festelnie rôd. Urodziōł ci sie Łōn 31 stycznia 1797 roka na przedmiyściach Wiydnia we Lichtentalu jako dwanoste ze śtyrnostuch dziecek rechtora łod muzyki i côłke życie śleciało

mu we Wiydniu, kaj mu sie zemrziło dziwiytnôstego listopada 1828 roka. Pizło mu dziepiyro trzidziyści jedyn lôt. Miôł ci roncz dziwiytnôście lôt, kej to ci skōmpōniyrowôł swōj piyrszy srogi kōnesk, muzyka do „Krōla olch” Goethego. Łōwczysne ludzie niy wożyli go sie za tela i dziepiyro szejśćdziesiōnt lot po śmiyrci (po skludzyniu do kupy jejigo dziył bez Breitkopfa i Härtla) erbnōł łōn przinoleżne mu chwôlba i reputacyjô. Tyn Franz niy widzioł morza a pōmimo tego jednakowōż, jak żôdyn muzyk, malyrz i poyta, krōm Homera, niy dôł nōm rōwnie siylnie wymiarkować jejigo spokojnygo piykna, tajymnōści takigo ci łogrōmnucnygo gniywu jak Łōn. Niy bōł we Egipcie, i niy uwidziôł Nilu nale piyrsze takty dziwucnego „Memnona” werte sōm, coby zabrzmiyli we tymplach, świōntyniach wywołanego Luksoru. Ze côłkigo kōnsztu i lityratōry hellyńskij wiedziôł ino tela, co mu łopedziôł jejigo kamrat Mayerhofer a dyć żysz jejigo „Bogowie Grecji”, „Prometeusz” i „Ganymed Fragment aus Aeschylus” sōm arcydziyłōma. Niy znôł miyłości żôdnyj kobiyty, a przecamć we jejigo „Małgorzacie przy kołowrotku” gwinczy łozdziyrajōncy fest wrzesk namiyntnōści. Niy ma piykniyjszyj piyśni miyłosnyj niźli jejigo „Serenada”. Eee, tam stary pierdoła symie. Zemrziło mu sie, poszoł pod sosiynki we trzidziystym piyrszym roku życiô we biydzie i nōcie we jakich żōł wdycki. Chop, ftōry tworzōł, kōmpōniyrowoł takô szykownô i piyknistô muzyka niy miôł ci bali klawiyra. Na łostatek, po jejigo śmiyrci znodli we starucnym, zdziadowanym kofrze mocka łōwych niyśmiyrtylnych piyśni, kere na isto byli wiyncyj we wercie niźli côłki gold Rothschildōw kejsik nasztaplowany we Wiydniu, we kerym chudobny muzykant przeżōł swoji lata a niy zwiekowôł, bo umar.

XXX.

Eźli je taki czowiek u nôs, kery by blank niy miarkowôł słōwecka HULTAJ, ftore po naszymu idzie zapisać hōltaj? Pewnikiym niy. Nale fto rzyknie jak to sie stanyło, iże tym słōweckiym i Polôki, i richticzne Ślōnzôki przezywajōm wszyjskich ci do kupy: hōncwotōw, nicpotōw, gizdōw, mazelōnōw, pazurokōw. Jôch już łod bajtla, łod takigo śpikola ciyngiym słyszôł: a idźżysz ty hōltaju diosecki; co ze cia wyrośnie hōltaju lagramyncki i... a jesce tyż ci pôrã inkszych podanych ausdrukōw.− klamiôł, ślynczôł łod keregoś czôsu August po swojij, niy nôjszmektniyjszyj wieczerzy. − Na isto niy je to prawe ślōnske słōwecko, nale je ci łōne festnie zbindowane i mocka skuplowane ze tōm naszōm ślōnskōm dōmowinōm. Sznupołech bele kaj, we roztomajtych ksiōnżkach, we moc starych cajtōngach i na łostatku we tym modernym internecu, coby jakosik sōm sia, a i mojim kejsik suchôczōm a czytylnikōm wytuplikować wielã zachōw, ftore sōm sknōłtlowane ze tym słōweckiym.

Hultaj to po polskimu moge być: zawadiaka, szelma, nicpoń, gagatek. Niyftore przidowajōm mu jesce polske słōwecko mąciciel ale tu bych już niy bōł taki pewny chocia...

Na tyn przikłôd Antoni Muchliński (dziewiytnôstowiyczny „oriyntalista”, ftory wykłôdôł na Uniwerzityjcie we Petersburskim – 1808-1877r) sznupôł zdrzōdła tego słōwecka we jynzyku perskim. Juzaś Jan A. Karłowicz znod take zdrzōdło bliżyj, bo we Rumuniji we ichnim słōwecku „holteiu”, ftore łoznaczało: fyrnioka, niyżyniatego chopa. Bezmać – jak niyftore tuplikujōm – prziszło ci te słōwecko kajsik łod Ukrainy i Podola, kaj bōło nôjwiyncyj ludzi, kere niy byli jesce skuplowane ze robotōm, ze ziymiōm i łoznaczało tela ino, co byli to: wandrusy, kōndy, luftikusy i nicpotoki. Nôjlepszyjsze łokreślynia mōmy we dôwniyjszych prawach polskich kaj stoji napisane, co: „Hultaje, tułając się po wsiach i miasteczkach, poddanych niszczą, na robotę drogo się najmują...”. Juzaś taki Statut Herburta ze 1570 roka rzykô, iże hultaje „... tułając się, cudzych rzeczy łapać nie boją się.” A starszyjszy jesce, Statut Wiślicki ze 1347 festelnie juzaś przikazuje, coby „ ... hultaje, tułający się i drapiestwa dopuszczający się, wzięciem wszystkich dōbr karani byli.”

Ważnô uchwała ze 1523 roka nakłôdała na starostōw łobowiōnzek, urzōnd imaniô hultajōw, a uchwała ze roka 1588 naporōnczô to sōndōm Grodzkim i miyjskim urzyndōm. Nôjlepszij takigo hultaja łokreślōło prawo ze 1620, kere prawi, iże „... hultajami ci się rozumieć mają, co domōw nie mają, dorocznie nie służą (exceptis rzemieślnikōw artis mechanicae) a we wsiach, co ani na rolach,

karczmach, ani na ratajstwach, ani na zagrodach nie siedzą, ani z ogrodami domōw do roku nie najmują, tylko się po komorach i domkach chłopskich kryją."
Trza sam dopedzieć,− medikowôł August − iże wtynczôs, we tyj dôwnyj Polsce bōło letko ło ziymia po wsiach i miastyczkach rolniczych, a i ło drywno na chałpy we lasach, ftore jesce niy mieli swojigo wertu, iże cowiek, kery ani ło ledy jake rzymiōsło, kōmszt, jak tego wymôgało prawo, ani ło pōsiadłōść nie postarôł, bōl już zwykowo fachmōńskim hultajym.
Tyn hultaj (we drugij połowinie XVI wiyku tyż jesce mianowany ultajym, hułtajym abo hołtajym) to bōł czowiek niy do łostatka łosiadły, wandrus, zgol a taki ci śmierdzirobōtka, lōmp i baraba a ku tymu szlapiczkôrz (po polskimu „partacz"). Za pierōnym starego piyrwyj „partaczym" mianowali czowieka, kery niylygalnie praktikowôł jakisik fach, bo we 1584 roku we statucie cechu czynstochowskigo wajało sie, co „... jako wiele prōżnujących hułtajōw po miastach się włōczy."
Bōło ci te słōwecko hultaj na isto typōwo miyjske, ło fest szyrokim zasiyngu we Polsce XVI wiyku (we miastach już kajsik łod XIV-XV), ftore sie bezmać wandlowało ze takigo niyjasnygo zdrzōdła miymieckigo „holtei". Sam łod nôs pociōngło ci tyż te słōwecko na Ukraina i Bialoruś jako „hultáj". Jesce niyftorzi prōbowali to tuplikować blank nałopach, iże przikulwitało sie łōne ze Ukrainy i knōłtlowali to ze słōweckiym „huláty. Nale to na isto ci niy ma prôwda.
Jakech tak sznupoł bele kaj,− ślynczôł dalszij na ta tyma August − to mi wlazło do palicy jesce mocka inkszych słōwecek skuplowanych ze tym hultajym, ze tym polskim, nale i ze tym naszym ślōnskim. Bo dejcie se ludzie pozōr, we jednyj miymieckij gwarze je słōwecko „Hitzel", co po naszymu znaczy hycel nale i szelma, hultaj, szuft i berdyjô. Juzaś miymiecki „Schelm", to nic inkszego jak ci tyn nasz hultaj, szyma (szubrawiec, szelma) a samstōnd blank bliziuśko do naszygo hōncwota (der Hundsfott – po ichniymu gynał: psiô rzić).
Doszołech do jednego richticznego Ślōnzôka, ftory za staryj Polski rzyknōł bōł take ci szykowniste słōwecka:
„Suste nischt ock heem" co we frajnym tumaczyniu ze miymieckigo (Sonst nichts als heim) z: „... nic wiyncyj jak heimat" ... nic wiyncyj jak naszô dōmowina.
Fto to pedziôł? Anō, bōł to taki istny, kery sie **Carl Eduard von Holtei** mianowôł. Bōł to na isto wywołany „śląski językoznawca" srogi – jak to wtynczôs gôdali – Schlesier aus Niederschlesien. Urodziōł sie Łōn 24 stycznia 1798 r we Wrocławiu (wtynczôs Breslau) we familiji rakuskigo ritmajstra.

Mamulka łodumarła go jak bōł jesce bajtlym. Dzieckowe lata przetrôwiōł we Obornikach Ślōnskich (Obernigk). Niyskorzij uczōł sie we wrocławskim gimnazjōm a kej mu pizło szesnôscie lôt, zaciōngnōł sie do pruskigo wojska i wziōn udziôł na łostatek wojyn napolijōńskich. Zarôzki zatym napocznōł ci sztudiyrować prawo na Uniwerzityjcie Wrocławskim nale wartko mu sie to zmierzło, łodechciało i poszoł do tyjatru, kaj wylôz piyrszy rōłz na bina jako Mortimer we takim kōnsztiku „Maria Stuart" Schillera. Côłke dwa lata wandrowôł bele kaj i czyńścij czytôł swoje sztrofki niźli wystympowôł za szałszpilera. Bōł tyż ci spōłrydachtorym wrocławskich cajtōngōw, kere sie zajimali literaturōm, sztukōm i tyjatralnym życiym. Tak po prôwdzie, to piyrszy rōłz wylôz na bina już we 1816 roku we takim tyjatrze palastowym kajś we Gorzanowie (wtynczôs Grafenort), kaj napytôł go grof Johann Hieronymus von Herberstein.

We lutym 1821roka łożyniōł sie we wanielickim kościele we Obornikach Śl. ze szałszpilerkōm Luise Rogée, z kerōm zatym zamiyszkôł we swojij rezidyncyji tam we tyj miyjscowości. Jak mu sie urodziyli dziecka, posadziōł przed swojōm chałpōm jedle ze kerych wyrōśli ino dwie – niyskorzij jedla bōła herbym tego miasta. Bōł załōżiciylym i redachtorym cajtōngu „Obernigker Bote" nale tyż chnetki wykludziōł sie ze swojōm babeczkōm do Wrocławiô, kaj robiōł za poyty tyjatralnygo we Kalte Asche. Niyskorzij jesce przekludziōł sie do Berlina, kaj jejigo Luisa miała kōntrakt we tyjatrze na Dworze. Tam napisôł dwa szykowne i moc wywołane „wodewile": „Die Wiener in Berlin" i „Die Berliner in Wien". Chnet tyż po nôgłyj śmiyrci piyrszyj jejigo babeczki erbnōł ci łōn kōntrakt we berlińskim „Königsstädtisches Theater" przi Alexanderplatz. Napisôł ci tam mocka roztomajtych tyjatralnych kōnskōw („Lenone", „Der alte Feldherr"). We 1830 roku łożyniōł sie drugi rōłz (tyż ze szałszpilerkōm, i to ze tego samygo tyjatru) Julijōm Holzbecher ze kerōm grôł niyskorzij we miyście Darmstadt. Wrōciōł sie we 1831r nazôd do Berlina i tam napisôł take gryfne „libretto" do ōpyry „Des Adlers Horst" dlô Franca Gläsera a juzaś dlô Ludwiga Devrienta, drama pod mianym „Den dumme Peter". Sōm tyż wrōciōł na bina i do kupy ze swojōm babeczkōm wykludziōł sie we tura po nôjważniyjszych tamesznych miastach jak: Hamburg, Lipsk, Drezno, Monachium i Wiedeń. Przyniysło mu to srogô słôwa i wywołani, a na łostatek jesce łostôł lajterym tyjatru we Wiydniu. I, chocia bōł festnie spokōjny, wypuściōł sie do Rygi (tyż tam jesce reskiyrowôł tyjatrym) kaj zemrziła ta jejigo drugô babeczka. Zatym juzaś napocznōł rajzować terôzki sztyjc po Miymcach. Deklamiyrowôł gydichty, na krōtko przijōn sztela we Breslau a we 1847 roku zamiyszkôł we

Grazu, kaj napisôł rōmany: „Die Vagabunden”, „Christian Lammfell” i „Den letzte Komödiant”. Tu już tyż idzie skuplować jejigo pasjô do naszych polskich, ślōnskich (i słōwiańskich) korzyni. Miano tego miasta Graz wandluje sie przeca ze starosłōwiańskigo słōwecka Gradec, ftore znaczy tela, co mały zōmek. Graz ze swojim Schloβbergym bōł dlō niygo tyż festelnie ważny.
Idzie pedzieć, iże Karl Holtei wkludziōł do miymieckij kultōry „wodewil”. Rajzowôł nasz Karl Holtei po côłkij Ojropie. Bōł pisôrzym „lirycznym” a chnet nôjważniyjszymi jejigo dziyłōma tyj zorty sōm: „Schlesische Gedichte”, „Gedichte” abo „Stimmen des Waldes”. Bōł tyż festelnie wywołany na dôwnym Ślōnsku, kej napisôł mocka gydichtōw we lōkalnym dijalykcie. Przecamć łod modych lôt mocka czasu przetrôwiōł we wiyjskim łotoczyniu we Obornikach Ślōnskich, stela tyż we wieluch sztrofkach łozprawiôł ło dōmowinie swojigo dzieciynctwa – małyj, cichyj dziydzinie pojstrzōd lasōw i grōniczkōw. Trza sam tyż jesce spōmnieć ło autobijografiji naszego Karla „Vierzig Jahre” (1859r) do kupy ze takōm ksiōnżkōm „Noch ein Jahr in Schlesien” (ze 1864r). We latach szejśćdziesiōntych dziewiytnostego wiyka pôrã razy nawiydzôł ziymia kłodzkô, kaj fest korzystôł ze tamesznych uzdrōwiskōw, i kaj suchôł pewnikiym jejigo umiyłōwanô melodyjô „Mantellied”. Po pôruch łodwiydzinach a tyż po łobdarōwaniu tego miasta dugim gydichtym, 1 wrzyśnia 1867r włôdze miasta Duszniki Zdrōj (wtynczôs Bad Reinerz) nadali mu hōnorowe łobywatylstwo.
Karol Holtei miôł drużne i przocielske podyjńście do Polski a Polôkōw, do Ślōnska a Ślōnzôkōw. Kamraciōł sie ze Adamym Mickiewiczym, tumaczōł jejigo wiyrsze na miymiecki i na naszô gwara, a fortōna mocki polskich bohatyrzōw takich, jak choby ino Tadeusz Kościuszko, festelnie go zajimali, co udowodniōł kej napisôł kōnsztik, tako „śpiywogra” (Liederspiel) „Stary wōdz” („Der alte Feldherr”), ftory bōł festelnie wywołany we côłkich Miymcach, zwłôszca, łosobliwie po tym powstaniu listopadowym.
Carl von Holtei we modych latach żywo interesjyrowôł sie przeszłōściōm i terôźniyjszōściōm Polski, i zituacjōm na Ślōnsku. Napisôł drama pod mianym „Stanisław, czyli cudowne ocalenie” (Stanislaus oder: Die wunderbare Rettung) ło porwaniu naszego łostatnigo krōla Polski Stanisława Augusta Poniatowskigo, ftorô bōła tyż jesce skuplowano ze „konfederacjōm barskōm”.
Wystympowôł tyż ci jesce przed regiyrōngym pruskim we łobrōnie Polôkōw heresztowanymi za niylygalnô dziôłalnōść politycznô. Trefiōł sie tyż jesce pôrã razy ze powstańcōma-heresztantōma we twiyrdzy świdnickij.
Rajzowôł zatym po côłkij Ojropie nale nôjbarzij to ci bōł Łōn skuplowany ze Wrocławiym i Obornikami Śl. Tam bōło jejigo posiadło. Tyn richticzny ślōnski

pisôrz i szałszpiler miôł tyż festelnie rôd takô gospoda we Długołęce, ftorô sie „Karczma Wilka” mianowała. Łopisôwôł jōm we swojich „Dziynnikach” zatym jak tam bōł we 1861roku. We kaczmie familiji Wolfōw sroge wrażyni zrobiyli izby gościnne, maluśke nale miluśke, szmektny kafyj i jesce barzij szmektne tameszne... piwo.

Pōstać Carla von Holtei'a zapisała sie tyż gryfnie we hitoryji Oleśnicy. Kukôł tam czynsto a to skuli tego, iże tam miyszkali jejigo sztifmuter (drugo mamulka) i szwestra. Tam, we tyj Oleśnicy wystawiyli na binie „Starego wodza” we takim tyjatrze ksiōnżym we Szczodrem, a siydziba jejigo tyjatralnygo kōmanda bōła we budōnku Domu Strzeleckigo (Schieβhaus).

Ważnym dlô naszego grofa-poyty bōł Wrocław (Breslau). Wyciōngôł śniego i nazôd sie wkludzôł. Nale pewnikiym deptôł we frajnym czasie do „Pywnicy Świdnickij”, nôjstarszyjszego restaurantu we Ojropie we wrocławskim magistracie. Tam ci sie trefiali zabrane handlyrze, rzymiyśniki, sztudynty, szałszpilery i fto tam jesce. Do legyndōw przyjńszli tameszne bōmsy, bigle, bôle a... srogachne chaje. Stoji tyn „Rathaus”, tyn magistrat na pojstrzodku piyknie łodnowiōnygo (terôzki) Rynku ze jejigo farbistymi kamiynicōma a sztramske, stylōwe wnōtrza sōm terôzki siydzibōm Muzyjōm Historicznygo Miasta Wrocławia. Tam tyż, poduk zwyku, przijimane sōm ważne łosobistōści nawiydzajōnce miasto. Bōł tam i nasz Jan Paweł II, i krōlowô Holandii Beatrix. A we nôjstarszyjszyj we tym budōnku Sali Mieszczańskij, je ci sztramskô galeryjô wywołanych i widzianych wrocłôwiôkōw. Styrcōm tam popiyrsia takich ludzi jak: Edyta Stein, Max Born, Gerhart Hauptmann, nō i tyn nasz Carl Eduard von Holtei.

Łostatnie lata przetrôwiōł tyn nasz wywołany slōnski i miymiecki pisôrz we Wrocławiu (Breslau), a iże niy miôł ci Łōn żôdnych nasztaplowanych pijyndzy, zamiyszkôł we klôsztorze o. Bonifratrōw i tam 12 lutego 1880 roka kipnōł. Pochowali go na bernadyńskim smyntôrzu tela, co tyn jejigo grōb załorali przi zawarciu tego kiyrhowu kole 1970 roka. Kajś we piyńć lôt po śmiyrci, łōnego mianym wymianowali ichni Bastion Ceglany i postawiyli tam tablica pamiōntkowô.

I szłoby sam jesce bez pôrã godzin ło tym chopie łozprawiać nale pewnikym niy plac i czas na to. Trza dyć nale jesce cosik dopedzieć, cosik, co je na isto fest skuplowane z tym coch przi napoczniyńciu bōło pedziane – ze tym ci naszym HULTAJYM. Chocia to słōwecko dugo już we naszym jynzyku fōnguje, małowiela sie go ino sam u nôs używało. We Polsce, i tym tuplym na Ślōnsku (na tym Ślōnsku po piyrszyj wojnie) po 1922 roku napoczli roztomajte ludzie,

łoszkliwce szlechtować i szeredzić nasz Ślōnzek na kôżdym kroku. I to co bōło pedziane skorzij, te „Suste nischt ock heem” (Sonst nichts als heim) znaczy te: „... nic wiyncyj jak heimat” ... „nic wiyncyj jak naszô dōmowina” hepało sie tym naszym przikludzōnym na Ślōnsk byamtrōm jak po brynie. Bez ta dôwnô „sanacyjnô” Polska blank niy bōł nawidzōny nasz Karol Holtei. Podrzyźniali go, łosobliwie na tym (umōwnie mianowanym) Wschōdnim Gōrnym Ślōnsku. Niy ciyrpiôł go tyż i nasz przedwojynny (we latach 1926-39) wojywoda Michôł Grażyński. Urodzōny we Gdowie Grażyński (mianowôł sie po łojcach Kurzydło i dziepiyro jejigo mamulka przekrzciyła familijo na miano wziynte direkt ze poymatu Mickiewicza) po przewrōcie majowym łostoł wojywodōm ślōnskim ze porynki Piłsudskigo. We łostatnich dnioszkach III Powstaniô Ślōnskigo prōbowôł ze kamratami łobalić Wojciecha Korfantego, co ciōngło sie za niymi łobiōma nikej cuch po galotach aże do śmiyrci Korfantego.

Grażyński mocka zrobiōł dlô Gōrnygo Ślōnska nale blank niy miôł we zocy a reszpekcie Dolnego Ślōnska. A tamstela wandlowôl sie tyn nasz Carl Eduard von Holtei, kerego skuplowali ze tym „hultajym”, ftory tym tuplym bōł ci za staryj Polski niy ino dlô tych naszych byamtrōw takim „nicponiem, zabijaką, gamoniem i mącicielem”. I tym tuplym wrajziyli Holtei’a do tyj zorty ludzi, ciorali niym i niy kcieli blank łō niym nic słyszeć. Niy bōło wtynczôs (a i terôzki mało fto miarkuje tego uczōnygo jynzykoznawcy) łō niym gôdki na naszym Gōrnym Ślōnsku skuli tego, iże bōł to Schlesier aus Niederschlesien, co sie niy zdało niyftorym przyflostrowanym na siyła Ślōnzôkōm.

XXXI.

Blank dôwno, cheba ze dwadzieścia pôrã lot tymu nazôd. Jesce żôdyn sie niy forsztelowôł, iże we Wilijô i Gody moge zabraknōńć Hildy u Augusta, i iże augustowô familijô, to, co ze tyj familiji łostało niy bydzie ze sia we te dnioszki do kupy ze sia. August zwykowo zicnōł wele kōmputra ze glaskōm whisky i pogrōnżōł sie we jakimsik moc jankornym zamyjślyniu, zasumōwaniu, blank, nale to blank posmyntniôł, tōnknōł sie we takij jakisik łoszkliwyj mankuliji. Niy poradziōł sie przibadać do tego, iże jejigo umiyłōwanyj Hildki już śniym niy ma, i niy bydzie. To wszyjsko ci bōło dlō niygo moc aufryjgujōnce, nociyrne a fest doskwiyrne... bez dobrego sznapsa niy lza bōło to strôwić... niy lza bōło. August ślynczôł, łozpamiyntywôł niygdysiyjsze grudniōwe świynta... Wilijô, Wilijô a Gody. Dlô jednych nôjgryfniyjsze, nôjweselsze świynta a dlô inkszych ... roztomajcie to sam u nôs na Ślōnsku je. Gôdali i pokazowali we telewizyji łōński tydziyń wiela to tyż Polôki betkōw łostawiōm we super- lebo hipermarkytach. Jedyn taki mōndrok, klukszajser sztram eklerowoł nōm, co bezmać Polôki strzydnio bali i iber tysiōnc złociokōw wybulōm, i to ino na gyszynki. Strzydnio, polske „średnio", to stopierōńsko gryfne słōwecko. Mōg tyn mamlas, łoszkliwiec przikludzić sie sam dō nôs, do naszego Chorzowa, Bytōnia, Rudy Śl9nskij i kaj tam jesce. Kaj te wszyjske nasze elwry, chopy na świadczyniach przedemerytalnych, pynzjōnisty, starecki na tym „starym portfelu", na zasiyłku ze łopiyki, te co majōm pôrã dziecek na kuście, to tyż do kupy majōm jakosik „średnio" tela, co to je kajniykaj ani niy piyńćdziesiōnt złociokōw na bez côłki miesiōnc na chopa do kustu. Styknie kuknōńć ino bez łokno na swōj familokowy hasiok. Wiela tam przilazuje ludzi, i niy gôdō sie sam ło tych wszyjskich śmierdzirobōtkach, zgniyluchach, kere sie bez côłke swoje usrane życie robotōm nie zmazali. A jô widziołech łōńskigo roka − medikowôł po cichuśku August − jedna ci mamulka ze dwiōma cerami, kere do łostatka maszkyciyli po tych hasiokach, coby jesce cosik do jôdła znojść, wysznupać. Nale, przeca dzisiôj Wilijô. Trza być rôd, doczkać na ta piyrszô gwiôzdka a niyskorzij na Dzieciōntko ze uciechōm. Chocia... spōmniôł mi sie sam jedyn fal ze łōńskigo roka − dalszij ślynczôł zastarany August.− Tak jakosik kole mojigo familoka miyszkała starô Piōntkowo (już sie łōnyj zemrziło latoś). Zawdy nōm wszyjskim łozprawiała ło swojim synku i jeji niywiastce. Jake to łōni majōm darzyni, jak łōnym zawdy krzotek srô. Gryfne pomiyszkanie majōm, lajstli sie ałtok szykowny, pelcmantle, jakesik tam kino dōmowe i co tam jesce poradziyli same wynokwić. Jejich synek tyż môpł wszyjskigo aże tela, coby

łōnymu inksze dziecka śmieli ino zowiścić. Razinku – kejech śniōm łōńskigo roka gôdôł – rychtowała sie do Wiliji i Godōw. Łozprawiała, co ci tyż to przirychtuje, uwarzi, naparszczy na te świynta dlô côłkij familiji. Łostatni tydziyń przodzij Godōw (Wilijô trefi latoś we pyndziałek) wypucowała gynał côłke pomiyszkanie, wysztiglowała wszyjsko, wygarniyrowała łobie izby; na stōł pokładła nowy tisztuch, we łoknie blydowôł jagwyntkranc. We strzoda napoczła rychtować wszyjsko, co miało być do jôdła. Kaper już sie trowiōł we citrōłnie a cebuli. We szczwôrtek upiykła kranckuchyn, zista, ku tymu kołocz ze posypkōm. Uwarzōła makōwki, narychtowala sie już pakopie na siymiōniotka, zatōnkała piernik (pasternak już tyż przodzij sie spatrzała) na ta jeji moczka. Nō, wszyjsko już bōło zapniynte na łostani knefel, coby nic niy trza bōło majtać na łostatni driker. Na tôrgu lajstła sie srogi krisbaum, kery bōł srogi chnet do samyj gipsdeki i ino łōn musiôł doczkać do samyj Wiliji, bo – nikej to sam u nôs na Ślōnsku je we zwyku – chojna sztafirować, garnirować musi łojciec; u Piōntkowyj to trefiyło na jeji synka, kery miôł na sōm łostatek wtyknōńć na samym wiyrchu tyj jedli zwykowô szpica. Tak jakosik trefiyło, coch ze tōm Piōntkowōm spichnōłech sie dziepiyro kole Trzech Krōli kej szła łod jeji brifkastli ze gryfnōm postkartōm.

– Dzisz August, kuknij ino sam! A dyć moje dziecka, mōj synek ze jejigo babeczkōm przecamć łō mie festelnie boczōm, zawdy pamiyntajōm, niy przepōmnōm blank łō mie, pra? Môsz, poczytej, bo jô sam niy mōm bryli przi sia i niy poradza sie doczkać kej przikulwitōm sie do chałpy.

Nō, tōż łōnyj na tyj siyni czytōm a tam na tyj szkartce je naszkryflane ino tela: „Wesołych Świōnt i szczysnego Nowygo Roku” – winszuje syn Ignac ze swojōm familijōm”. I jesce tak we winklu doszrajbowane : „Pofurgli my do Ygiptu, bo sam u nôs je festelnie zimno i nōm do kupy ze maluśkim Karlikym tyż sie jakiesik łoddychniyńcie przinoleżi”.

– Dobre dziecka, dobre – raduje sie Piōntkowô. – Majōm mie we zocy, majōm reszpekt dlô staryj mamulki.

I poszła dalszij a jôch sie niy łopowożōł spytać jak łōnyj ta Wilijô i te Dzieciōntko śleciało.

A August dalszij ślynczôł, medikowôł ło tych dôwnych czasach, kej bōł jesce moc szczysny. Zawdy po Godach, tydziyń niyskorzij to Zilwester i Nowe Lato. Zawdy August do kupy ze swojōm Hildōm balandrowali, zilwestrōwali, nō, robiyli wszyjsko to, co mode ludzie majōm rade robić Nake bōł jedyn Zilwester, kery August spōminôł ze takim jakimsik cichuśkim lachaniym, chocia łōnego Hilda niy za tela miała chańdź to spōminać.

Jezderkusie! Pieróna kandego! Co to sie richtik dziyje?

Pomalušku, pomalušku... nôjprzodzij jedyn ślyp, nale niy tak wartko, bo mi cosik blynduje jak sto dioskôw. Jerônie, ale sie te moje klapy ciynżkie zrobiyli... drugi ślyp... niy idzie, przyklapło mi go abo co? Jes, łozewrzili sie te dioseckie gały...
Drrrrr, drrrr, drrrrrrr...
Łosto pierônôw, co za larmo, stało sie co, chałpa sie pôli, abo gipsdeka śleciała kómu na palica, ruske pancry sie samtukej wkarycyli? Terroristy sie krōm Ojropy i ku nōm przikludziyli?
Drrrrr, drrrrr, drrrrrr...
Ida, ida... przeca to niy dźwiyrze ino tyn diosecki mobilniôk glingo i tyrkoce choby sie już miôł łozlecieć abo prasknóńc na deliny...
Drrrrr, drrrrrr, drrrrr...
Nale ci mie palica rōmbie, tōmpie mi we łebie choby sto kōni rajtowało... a śpiywôł kejsik gryfniście Wiesław Gołas „tupot biôłych mew...", co tam tupot, to ci przeca choby śtyry pancry jechali ze łozlajerowanymi ketami...
A to co zasik praskło? Chałpa sie na isto buli?... e... tam, gorczek mi na deliny śleciôł i tela, nale co łōn sam wele mojigo szeslōnga robiōł?
Drrrr, drrrrr, drrrr...
Kajżysz tyż sie tyn mōj mobilniôk podziôł? Pierōnie, we tyj chałpie na isto nic niy idzie z rańca nojńść.
Drrr... mōm cie giździe, terôzki bydzie kwilka cichszij...
Halooo... tu jô August. Stało sie co? Fojerwera przijechała, niy dej Pōnbōczku, chałpa sie gore, pranie z gōry pichli, mōj werk do luftu wypraskli... niy werk to sie lajstnōł łod naszygo miasta jedyn, moc pijynżny Inder Lakshmi Mittal.
– Chopie, August co sie ze cia dziyje? Umareś, świtnōł w kalyndôrz, zawarli cie abo co?
– A dyć niy ryc giździe diosecki, niy poradzisz to cichszij gôdać? Musisz tak wrzesceć? A tak po prôwdzie to fto gôdô?
– No, jô Bruno...
Możno i Bruno, nale rzyknij ty zarôzki mi, co mōmy dzisiôj za dziyń i wiela je, bo cosik mi sie zdo, iże mi weker stanōł... a tyn buksiok coch go łod Hildy na gyburstak dostôł, toch już dôwno skalōł, bo bōł gōwno wert.
− Niy, niy, niy łotym gōwnie to niy do ciebie gôdōm. Nō, tōż co mōmy za dziyń, gôdej wartko!
– Tak jakech myślôł, tyś jesce niy ma blank mōnter po tym Zilwestrze, tyś...
− Dobra, dobra, po jakim Zilwestrze? Aha, już miarkuja, byli my przecamć do kupy ze naszymi babami u Ernsta na Zilwestra. Nō, ale przeca tak źle, to to tam symnōm niy bōło.
– Niy, niy, tak blank źle niy bōło (coby niy mōgło być gorzij). Ino, jakeś ty wylazowôł, to mi sie cosik zdôwało, iżeś już miôł połnô rzić...
− Jakô połnô rzić ? Co ty ajntlich gôdôsz?

– Jakeś bōł mōnter, to po jakiymu łotwiyrôłeś dźwiyrze palicōm... a ło jakimsik wyłażyniu tyż niy mōgło być gôdki, boś prasknōł ze słodōw na pychol i ruk-cuk bōłeś ze łostatniygo sztoku przi dźwiyrzach na plac.
– Nō, możno môsz i recht. Nale, niyskorzij toch już przecamć szôł blank sztram do chałpy, prôwda?
– Blank sztram to możno niy, boś zarôzki na drōdze kiołzdnōł i furgnōłeś jak dugi pod jedyn sztramski autok.
– Jezderkusie, pod autok. I jô jesce dychōm? A możno to skuli tego mie tak gowa boli i mi sie we palicy ćmi?
– Niy, niy, môsz mazel, boś ino ciornōł pod zaparkōwany autok, ino mu żeś wgniōt lewe dźwiyrze ze zadku. Ze tego moge być jesce jakosik łostuda, bo cie tyn istny ujzdrzôł jakeś wylazowôł spode tego autoka.
– E tam, a bo to jô piyrszy rōłz cosik kōmu na zgorszynie zbajstlowôł? Ino, co... bōło dalszij? Tela ino bocza, iżech trefiōł Bercika łod Majzlinyj, łōn ci miôł takô fajnô, tela, co napoczniyntô halbecka we mantlu, to tyż żech mu jōm spōmōg wyduldać, coby sie sōm niy tropiōł.
– Toch słyszôł... a słyszôłech tyż, iżeś bez côłkô Wolka, Rynek, Katowickô i Trzecigo Môja dyrdôł pojstrzodku drōgi...
– A cōż tyż to Bruno fandzolisz? Jak bez pojstrzodek drōgi, policajt mie żôdyn niy łapnōł, ani żôdyn autok mie niy tyrpnōł?
– Bez pojstrzodek drōgi, boś paryzol wrajziōł do glajzy i gôdôłeś, iże podwiyl sōm te glajzy, to do chałpy trefisz. Autok żôdyn cie niy tyrpnōł, bo szofery tyż byli po Zilwestrze naprani a kôżdy łożyrok to mô bezmać aże dwiōch Janiołōw Strōżōw. A ze tymi dwiōma policajtōma i jednym szucmanym, toście śpiywali na côłki karpyntel: „...Przibieżeli do Betlyjym pastyrze i zagrali Dzieciōnteczku na lyrze...”
– Nō, i to by bōło na tela, bo jakech sie dokulôł do „Barbōrki” to niyskorzij już rōłz-dwa ze gōrki i bez kiyrchof, kole łochrōnki, bez planty i dōma. To już blank ajnfach.
– Nō, niy idzie pedzieć, to je ganc ajnfach... nale niy dlô cia, ty to wszyjsko poradzisz nametlać. Już na smyntôrzu spichnōłeś sie ze kopidołym łod „Barbōrkowego” Farorza, kery łod Wilije niy poradziōł przijńść do sia, bo durch słepôł, świyciōł świycki i gôdôł, iże go we chałpie durch starô straszy i sztyjc ci mu biôłô gadzina posywô, bo myszińce to we szolce ze tyjym poradzi nôjńść.
– Kopidoł, kopidołym, nôjwyżyj jakosik cyjntla i to wszyjsko. Przeca jô sie tyż musiôł do dōm uwijać, pra?
– Na isto toś musiôł, bo twoja Hilda już łod połednia styrcała ze nudelkulōm przi dźwiyrzach.
– Jak to łod połednia, co ty klycisz Bruno? Przeca jô nigdy tak dugo łod tego smyntôrza niy deptōm do dōm. Przidarziło sie co, ło czym tyż jesce niy wiym?
– A przidarziło. Jakeście już ze kopidołym wysłepali, niy cyjntla a halbka, to ci sie go żôl zrobiyło, seblyk żeś mantel i dołeś kopidołowi, coby do imyntu niy przeziōmbnōł. Łōn ci sie aże poślimtôł ze tyj uciechy i... zarôzki – jak to gizd

Poznaniôk – karnōł sie po szwagra ze kerym żeście jesce jedna halbka łobalyli a tyś jak gupi za nia zabulōł.
– Ja, ja, spōminōm sie to. I zarôzki niyskorzij w te drabki, wartko pofyrtôłech do dōm, bo przeca ziōmb bōł jak sto dziobłōw a jôch bōł bez mantla.
– Wartkoś to możo żeś tyrôł, ino iże przi piyrszyj siyni stôł Antek Pikulik, kery psa łod sōmsiada szôł przeluftować, iś go napytôł do Pyjtra na Krojcka na piwo, bo cie bezmać suszōło, choby ci fto we gymbie koksiok łozfaklowôł.
– Nō ale, to już cheba bōł szlus. Przeca tela to ani kormik niy szczimie, pra? Przeca łod Pyjtra (niy ze Krojcki ino ze ulice Pawła), to ino trzi chałpy i jużech je dōma.
– Możno i ja, nale jô ło tym już nic niy wiym, boch we sobota szôł łod połednia do roboty a twoja Hilda mi gôdała, iże niy poradzi sie na cia doczkać.
– Pierōnie, ustōń. Chocia... mogesz mieć recht. Cosik jesce musiało być, bo mōm ci łoba ślypia (terôzki widza) podzelowane, i kalniôki na szłapach. Co ci mi sie przidarziło, niy wiym.
– Jô tyż niy wiym, bo kamraty łozprawiajōm trzi roztomajte gyszichty ło tym.
– Jerōnie, Bruno, ustōń mie nerwować ino gôdej, co wiysz, nikej we suchalnicy u „Jōzefkowego" farorza.
– Nō, tōż jedni gôdajōm, iżeś przikulwitôł sie do dōm ze twojim sōmsiadym Ecikiym i przi samych dwiyrzach do siyni sōm żeś sia, abo możno Ecik tobie, bajnsztela podstawiōł i bechnōłeś pycholym ło tyn wasz łocelowy gylynder w siyni... nale te śtyry słody toś cheba w lufcie przefurgnōł. Inksze zasik gôdajōm coś trefiōł na tego łoszkliwca briftryjgra, keregoś zawdy ałfryjgowôł i żeście sie festelnie ringowali. A iże łōn bōł mōnter (bo przeca za swe niy słepie ino jak mu fto postawi laga), to ci tyż ździebko nadrzistôł. Juzaś ta wrazitkô sōmsiôdka ze szczwôrtego sztoku gôdała, iżeś ino tela co wlôz do chałupy, to cosik praskło, tyś ino jynknōł i... niyskorzij już bōło blank cicho u wôs. I jô wiyrza na isto tyj sōmsiôdce, boch widziôł twoja Hilda festelnie napolōnô i snerwowanô.
– Pierōna kandego, Bruno, muszymy już robić szlus, bo zabulisz za tego mobilnioka choby za obiyli.
– Niy trop sie August ło ta kōmōrka, bo łōna je twoja. Przecaś jōm wczorej łostawiōł u mie jakeś przizôł na szkata. Tela, iżeś już niy poradziōł grać, boś bōł na dioseckim fleku, wczorajszy. Skuli tego my ino łobalyli ta kanka warzōnki na miodzie, kerô mi jesce łostała łod Wilije.
– Bruno, smiyłuj sie i rzyknij mi yntlich, kerego dzisiôj je i... ftôrô je godzina?
– To ty niy miarkujesz ? Przeca jutro je Trzech Krōli a terôzki klara świyci na fol, bo je dziepiyro dwanôście na połednie.
Tegoch sie niy spodzioł. Wejrzijcie sie ino, jak to czowiek po Zilwestrze poradzi côłki tydziyń stracić i jesce ku tymu na dekiel mu piere choby to niy „ ... tupot biołych mew" a śtyry kônie łod Ceglarskigo rajtowali. A ku tymu jesce te capiynie parfinu, cygaretōw i szwaje ło szczwortyj na rozwidnioku na isto moge prziprawić ło mdłōści... a jesce tak łocucić sie ze łograbkami nocy na fresie... Wilijô, Gody, Zilwester a blank na sōm kōniec Łostatki.

Łostatki abo inakszij: zapusty, miynsopust, faszing, bakusy abo kuse dni, to blank łostatnie dnioszki karnewalu. Tak po prôwdzie łostatki to wtorek skorzij Strzody Popiylcowyj nale tyż kajniykaj côłki tydziyń łod Tustego Szczwôrtku to tegōż ci tyż wtorku. A już ci ta Strzoda Popiylcowô, to już ci napoczniyńcie tego Srogigo Postu i łoczekowania na Wielkanoc. Werci sie pamiyntać, co „Karnawał" i „Ostatki" to niy ino kreple i ajerkuchy. Miano wandluje sie łod takigo łacińsko-italijōńskigo słōwecka „carnavale" ("caro" – mięso i "vale" – bywaj zdrōw) a to znaczy sie łod łozyjńścia sie ze miynsym, co nasze Polôki wrōłz przetōmaczyli na „miynsopust" tela, iże skuplowali to ino ze tymi łostatniymi dnioszkōma „karnawału". Jesce inksi rzōndzōm, co te słōwecko „karnawał" przipōminô ci łacińske słōwecka "carrus navalis" jak mianowali takô garniyrowanô kwiôtkōma łōdka na kōłkach – taki ci kymfwagyn, cwajrad boga Dionizosa, ftory poradziōł zwandrować hulice starożytniygo Rzymu nałōnczôs tego ci ze szpicparadōm fajrowanego powitaniô wiesny. Już ci we strzydniowiyczu ze karnewalowych fajerōw słynōła Wenecjô a niyskorzij (we XVIII w) – Rzym. Chnet taki sōm butelny bywôł wtynczôs karnewal we Szpaniylsku, Portugaliji, u Żabojadōw, nō i we Miymcach, Czechach, u Rusa i Bałkanach. Nō ale, i u nôs tyż fajrowali na côłki karpyntel. Zwykowo karnewal (faszing) staropolski bōł ci łōkwity, szapasowny, wrzesklawy i szumny, i bōł ci tyż czasym roztomajtych uciychōw, gōnōw, szlichtadōw, tańcowaniô, jôdła, piciô i swawōli. Wiycie! We takim (jesce kajsik ze XVII wiyka) „Kiyrmaszu wieśniackim" Teodora Wierzbowskiego pisali tak:

„Mięsopusty, zapusty,
Nie chcą państwo kapusty,
Wolą sarny, jelenie
I żubrowe pieczenie.
Mięsopusty, zapusty,
Nie chcą państwo kapusty,
Pięknie za stołem siędą,
Kuropatwy jeść będą.
A kuropatwy zjadłszy,
Do taneczka postawszy,
Po tańcu małmazyją
I tak sobie popiją."

We zapusty szło chnet wszyjsko wyrobiać, w kôżdym razie mocka wiyncyj niźli zwykowo. I po wsiach i we miastach nôjszpasownij i na na côłki karpyntel fajrowało sie tyn łostatni tydziyń faszingu łod tustego szczwôrtku aże ci ku tymu „kusymu wtorkowi". Tuplikowało sie, iże we tyn ci zapuśny lebo cōmbrowy szczwôrtek tela razy przinoleżi sprōbować, pornōńć szpyrki i szołdry, wiela razy kot myrgnie łogōnym. Nō, nasze staroszki ćkali sztyjc przi tyj przileżitości fest

fetowne jôdło nale niy przepōmnieli tyż przi tymu ło nôpitku. Te masne jôdło musiało być pokropiōne jakimiś sztramskimi, siôrczystymi trōnkami, coby to wszyjsko niy śległo na leberkach. Wiyrzyli nasze przodki, iże łōkwite jôdło we tych dnioszkach garantiyruje zdrowie i wszelijake darzyni bez côłki boži roczek. Niy dziwota blank, co już ci we szesnôstym wiyku jedyn Araber gôdôł swojimu zultanowi Sulejmanowi II, iże Polôki bez zima dostôwajōm ptôka, fimla, i festelnie bez tyn côłki karnewwal gupiejōm, blank ci warijujōm, podwiyl łōnym kapelōnek niy posuje hasiym palicy, kere ci to hasie dziepiyro lyczy wszyjske te roztomajte, srogachne gupoty.

Kejsik tyż jesce ludzie jedli kreple nale blank inksze łod tych, ftore my znōmy. Robiōło sie je ze chlybowygo ciôsta, czynsto ze kōnwisnioka fest filowanego szpyrkōm i parszczōne na tustym. W XVI wiyku pokôzali sie już roztomajte parszczōne we fecie słodke ajerkuchy, polske bliny i pampuchy (niy metlać ze basokami) i roztomajte dylikatne kołoce a „cukry". Niyskorzij to kōnditory poradziyli zadziwać jakōściōm swojich krepli i chrōstkōw, iże już Jędrzej Kitowicz łozpisywôł sie ło kreplach „tak ci puszytych, iże bali kej ci je ścić we gracy, zarôzki zatym łozciōngajōm sie do swojij łobjyntości a wiater poradziōł by je zdmuchnōńć, wyfukać ze teriny."

Możno ino te wsiōww byli ci deczko gorszyjsze, bo tyn sōm Kitowicz pisôł tyż „co takim szpecijałym szło nabić szykownô ojla abo podbić ślyp."

Łod tego tyż wziyny sie roztomajte przipowiarki, choby ino take:

Na zapusty bydzie kōnsek tusty!
Na zapusty jydz żur tusty!
Pedziôł Bartek, co dzisiôj tysty szczwôrtek,
ludzie uwiyrzyli, krepli nasmażyli!
Jak tuste zapusty, to i dōm moge być pusty!

Bo łobjôdanie sie na fajrant karnewalu bezma brało sie łod tego, iże niyskorzij byli tydnie sztramskigo postu i trza sie bōło pożygnać ze tustymi, masnymi warzami. Trza tyż jesce dopedzieć, co polekuśku nastôwôł „przednōwek" nałōnczôs kerego czynsto niy bōło czym futrować gadziny, beztōż tyż przinoleżało jōm wytuc i wećkać, coby sie niy utyrmaniyli, abo blank niy prziszli na skapka. Zarôzki tyż po pōłnocce skludzali ze tiszōw miynsne jôdło i serwiyrowali terôzki ino mlyka, jajca i harynki. Beztōż tyż przijynô sie miano „ślydź" ftore do dzisôj samtukej u nôs fōnguje.

Tyn czôs festelnych balangōw, bigli i biesiadōw, te côłke zapusty (jak inksi gôdajōm – „rozpusty") zetrwajōm (terôzki, i to u nôs nôjbarzij) łod Nowygo Roka aże do łostatkōw, aże do „śledzia", po kerym je ci ta strzoda popielcowo a

fajrant tańcowanio i uciychy. Szło tyż kajsik wyczytać, iże tyn gryfny a dobrotliwy charakter Ślōnzôkōw pokazowôł sie we tańcowaniu, szlitynfartach, szumnych zabawach i kolyndowaniu. Szykowne, wysztafirowane i uciyszne dziołchy tropiyli sie, coby wtynczôs nôjść, chycić prziszłygo chopecka skuli tego, iże bez post, po tyj strzodzie popiylcowyj bydzie już na to za niyskoro. Jesce augustowô starka na te trzi łostatnie dni zapustōw: na niydziela, pyndziałek i wtorek gôdali „kuse dni", kej wszyjske szpasowali, fimlowali, kej sprowiali szlichtady, kej tańciyrowali bez dziyń i noc do padniyńcio, i kej jesce modzioki przeblykali sie za żydōw, cygônōw, tatarōw, za dziadōw, roztomajto gadzina, za bery, capy, wilki i co tam jesce. Fto by tam co niy gôdôł, te łostatnie trzi dni, te łostatki to zawdy bōło mocka uciechy i szpasu dlô wszyjskich, kej jesce kôżdy dôwôł pozōr na tyn srogi niyskorzij post.

Na isto trza sam jesce dociepnōńć cosik ło „babskim cōmbrze". Wiela gupot idzie posuchać i mocka niyporozumiyniô skuli tego zwyku. Tyn sōm kapelōnek Jędrzej Kitowicz pisôł kejsik tak, iże „... ino we samym we Krakowie bōł tyn zwyk, co we piyrszy postny szczwôrtek handlyry sprawiali se uciycha, nijimali muzykantōw, przismycali roztomajtego jôdła i nôpitkōw a we pojstrzodku Rynku, na hulicy, choby i we nôjsrogszym marasie, tańcowali. A kogo ino ze chopōw poradziyli tam chycić, ciōngli do tego tańciyrowaniô. Chudobne chopy dlô jôdła i szluku gorzôłecki same sie dowali chycić a fto by tak ze lepszyjszych ludzi dôł sie tyż bez cufal chycić, barzij miôł rôd zabulić niźli we tym flapsie – jesce do kupy ze tymi babami, handlyrami – skôkać."

Tyn côłki karnewal, faszing zachowôł swoji cychy we wieluch krajach côłkij Ojropy i côłkigo świata. Szłoby sam wyrachować mocka tych roztomajtych faszingōw. Sōm ci to: łostatkowy bal na placu św. Marka we Wenecyji, nôjsrogszy bal we Rio de Janeiro, Carnival of Binche we Belgii, Carnaval of Salwador de Bahia we Salwadorze, Barranquilla's Carnival we Kolumbii, bale i parady we Nicyji, Carnaval in Chipiona we Szpanielsku, Rosenmontag we Miymcach, Mardi Gras we Nowym Orleanie i mocka jesce roztomajtych i szykownistych kaj indzij.

Napocznōńć by trza łod weneckigo balu łostatkowygo na placu św. Marka. Zabawy karnewalowe we Wenecyji idzie zarachować jako nôjsrogszô zabawa ulicznô jakô idzie trefić we Ojropie. Bez côłki „karnawał" kôżdydziyń na tym placu przed bazylikōm św. Marka łorganizjyrōwane sōm maskynbale na kerych wybiyrô sie nôjlepszyjszô larwa. Tyn plac je tyż ci mianowany nôjsrogszym zolym balowym a to skuli tego, iże je łobszyrny i łokolōny festelnie gryfnistymi baukōmsztnymi cudami. Kejsik nōjważniyjszô tajla weneckigo karnewalu bōła

miyndzy Tustym Szczwortkiym a Popiylcowōm Strzodōm nale dzisôj idzie trefić przeblykańcōw we Wenecyji już łod drugigo dnia Godōw. Idzie przi tyj przileżitości posuchać nôjlepszyjszych kapeli, muzykantōw i śpiywôkōw. Bali kejsik i sōm Frnak Sinatra we tyj Wenecyji śpiywôł. Zarozki nale kole placu św. Marka je taki maluśki placyk, mianowany Piazzetta, sōmsaiadujōncy ze srogim placym przed bazylikōm. Zabawy tam sōm pierōnym całbrōwne a to skuli tego, co stamtōnd widać gynał biôły przōd kościoła San Giorgio Maggiore, ftory je na drugij zajcie kanału św. Marka. Sōm tam tyż dwie zojle przismycōne we XII wiyku ze Konstantynopola. Na jednyj styrcy św. Tyjodor (kejsik patrōn Wenecyji) a na drugij krzidlaty lyjw. Kejby tak gynał łopedzieć ino ło tym karnewalu, niy styklo by côłkigo dnioszka.

Jednym ze barzij distingiyrōwanych faszingōw je karnewal we Wiydniu. Kôżdyrok we samiuśkim Wiydniu bajstluje sie cosik kole trzista balōw. Na przecam, we tym czôsie côłko Austrijô tańciyruje nale nôjbarzij znōmiynny je Zilwester we Wiydniu. Spōmino sie ło Zilwstrze, bo wtynczôs napoczynô sie karnewal festym cysôrskim we Hofburgu. Nale nôjważniyjszym je srogi fest, bal we wiydyńskij Staatsoper. Je ci na niym chnet trzi a pōł tysiōnca pôr a pojstrzōd nich krōle, ksiōnża, politykery, gwiôzdy telewizyjne i côłke inksze wytwōrne towarzistwo, znômiynity gyzelszaft ojropyjski. Kôżdy, nale to kôżdy wiydyński bal napoczynajōm modzioki (take ze lepszyjszyj asisty)... polōnezym!

Jednakowōż nôjbarzij wywołanym karnewalym je tyn we Rio de Janeiro. Niy idzie sam za tela ło tym rzōndzić, nale potrza spōmnieć, co ino tradycjô tego ci brazilijskigo karnewalu siōngô połowiny siedymnôstygo wiyka (gynał to roka 1641) a samô całbrowô zabawa zetwo piyńć dni i telaż nocy. Co tam na isto idzie łobejzdrzić, to nie idzie do łostatka łopedzieć, nale Augustowi spōmniôł sie stary Pelka, ftorymu przi telewizorze gybis wyleciôł ze gymby kej uwidziôł te wszyjske czôrne i gryfnićie cycate dziołchy, ftore tańciyrōwali sztyjc i jednym ciyngiym ta ichniô samba.

Deczko inakszij je ze łostatkami na... Kubie. Tam tyn richticzny fajrant karnewalu je ci już we grudniu. Je ci to take Las Parrandas we Remiedion. Richtik szlus ze faszingiym je ci tam 24 grudnia. Nale je jesce i inkszy fest. To fajrowanie łostatkōw we „Tropicanie” na łobrzyżach Hawany. Ta „Tropicana” to je ci taki ichni „Moulin Rouge” ze rewiôm tańca, akrobatiki i śpiywaniô. Postawiyli tyn kabaryt gynał we 31 grudnia 1939 roka. Ło tym sie wiela niy szkryflô, niy gôdô, bo przecamć tyn Fidel (i jejigo bracik Raul) terôzki niy ma we mōłdzie, a kej ci my jesce, sam we Polsce, choby ipty prziflostrowali sie do Hameriki, to już blank niy idzie ło tym gôdać, a tym tuplym sie jesce kwolić, co

to sie widziało. August i łōnego Hilda byli tam na tyj Kubie i fajrowali we tyj „Tropicanie” we grudniu 1978 roka, kej u nôs bōła zima a tam...
Ludzie! − łocuciōł sie ze śniku August − Te poseblykane dziołchy i... tyż te stare purty, kere ci przifurgli, przikludziyli sie ino, na isto ino, skuli tych gryfnych, szykownistych i sagich dziołchōw, kere możno niy sōm zawdy take mode, nō ale, kej łogibajōm sie gryfnie, to żôdyn stary knaker niy gawcy we metryka. Nale kole naszych łostatkōw u nich je inkszô impryza. Je ci to taki Habanos Festival we Hawanie znaczy sie Miyndzynarodowy Festiwal Cygar, tela, co to je blank inkszô bôjka ło keryj werci sie kaj indzij poczytać.

Jesce ci inakszij możno je we miymieckij Nadyenii. Same Nadryńczyki gôdajōm ło jejich karnewalu jako ło piōntyj porze roku. Podanie jak we gryfnyj Brazyliji wszyjske karnewalowe gyzelszafty rychtujōm sie pierōnym dugo do tyj zabawy. Je ci to nale ździebko dziwocne, bo napoczynô sie u nich karnewal we Moguncji (nale tyż i we Köln, Düsseldorfie, Bonn) gynał – dejcie pozōr! – jedynostego listopada ło jedynôstyj jedynôście. Takim cyntrōm miymieckigo karnewalu je ci ta graniczōncô ze Francjōm pōłnocnô Nadrenia-Westfalia kaj ta piōntô pōra roku je ci festelnie sōwicie podlywano ankoholym i biyrym. We tyn ci łostatni szczwôrtek (tyn nasz tusty szczwôrtek) faszingu mianowany Weiberfastnacht we tyj Nadrynii i Westfalii baby festelnie nalipynsztiftōwane ze srogimi szerami, nożyckōma w gościach łobrzinajōm chopōm ... (nō, niy to co miarkujecie) ino... bindry. I tyż kôżdyrok we tyn Weiberfastnacht na czas 11.11 kieladziesiōnt tysiyncy poprzeblykanych we farbiste kostimy babōw wkrôczô, piere do ichnich rathausōw we Düsseldorfie, Bonn, Kolonii, Akwizgranie, Moguncji i inkszych miemieckich miastach, coby łoberznōńć byamtrōm jejich szlipsy i erbnōńć zimboliczny klucz do miasta, coby przijimać włôdzô. Nō, i na łostatek je jesce Rosenmontag, istne szalyństwo karnewalowych paradōw, muzyki do kupy ze fōrami przeblykańcōw, ftorzi ciepiōm naobkoło roztomajte maszkyty, kwiôtki i maskōtki. Jesce wszyjske ci wrzescōm (we kôżdym miyście deczko inakszij) choby nôjynte na tyn przikłôd Kölle Alaaf we Kolōniji. A bez tyn côłki czôs krōlujōm gorke wusztliki i – jak to u Miymcōw – mocka biyru a wrzawego wina.

We Francyji, u Żabojadōw, tyż organizjyruje sie roztomajte impryzy, lampartyje a festy. Łosobliwie łodznôczô sie tradycyjô ze Nicei a, ja tōż, fōry mimōw (takich ichnich Irkōw Krosnych), ftōrzi łodgrowajōm , markiyrujōm żywe łobrôzki.
Mianuje sie to Cote d’Azur znaczy sie Kwiôtkowô Haja. Wszyjske rychtujōm na tyn czôs roztomajte przebleczyni, garniyrujōm hulice i we gotowōści styrcōm

tancyrze, szpilmany, akrōbaty i muzikanty. Wszyjske niy poradzōm sie doczkać na te parady i beztōż szlukajōm po lekuśku kir (to je ichnie wino ze zoftym). Nō, i zbliżô sie ta godzina „nul”. Hulice wypôłniajōm sie srogim tulmym przeblykańcōw. Bali i policajty, te łod reskiyrowaniô ruchym sōm przeblecōne za kasprōw. Ze daleka słychać głōsy trōmpyjtōw i trōmbōnōw. Na Quai des Ētats-Unis paradnie krôczajōm tancyrki we farbistym przebleczyniu, roztomajte heksy, akrobaty na bachsztelcach, mimy i dmuchocze. Niy moge blank brachnyć na tym feście Maurōw, roztomajtych drachōw, flyjdermausōw i legyndarnygo tojfla Babou. Dôwnij, za starego piyrwyj – a tracycjô siōngô XIII wiyka – ludzie ze larwami na gymbach ciepali naobkoło jajca i mōłka. Terôzki to ciepiōm ino kwiôtki mimōzy, wōndkrautu a „kōnfeti”.

Trza dopedzieć, co faszing zachowôł swoji cychy we wieluch krajach Ojropy. We Czechach na tyn przikłôd te łostatki tyż napoczynajōm sie we Tusty Szczwôrtek a na isto i tam wiyrzi sie, co masne, fetowne jôdło garantiyruje zdrōwie bez côłki nastympny rok. Nôjwiyncyj uciychy je ci we łostatniô niydziela karnewalu i szlus we wtorek ło pōłnocce przed Popiylcowōm Strzodōm.

Na Morawach juzaś nôjważniyjsze je zbijanie, świniobicie i to zwykowo ze familijōm, przocielōma i napytanymi byzuchantōma. Musowo ćko sie warzōnô świnskô kłymbowina, ichnie „knedliczki”, szołdry a – festelnie ważne – biôłô kapusta.

We Szwajcaryji tyż bajstlujōm roztomajte parady, korowōdy, roztoliczne miyjske i wiyjske zabawy uliczne przi łogrywaniu damfkapeli. W Lucernie nad rzykōm Reuss łostatki to tyż na przidôwek pożygnanie zimy.

Niyzwykłym fajerym je „Poklad”, ftory łodbywô sie na jednyj ze chorwackich wysp. Zdrzōdła prawiōm , co łobchody tak już fest ugrōntowyngo we krześcijańskij kultōrze świynta wandlujōm sie ze IV wiyka a bōł to fajer na czyść Dionizosa poświyncōny uważowaniu życiô, cucōncyj sie przirody i narōdzinōw wiesny.

We Rijesce juzaś (tyż we Chorwacji) już łod strzydniowiycza fajrowali karnewal. Jesce jakiesik sto lôt tymu nazôd razinku tukej fajrowali karnewal nôjbarzij lautownie. Cugi przeblykancōw i maskynbale we kerych udziôł brała ślachta cyzarokowo i madziarskô, ruske ksiynżny, miymiecke barōny, grofy i gryjfinie ze côłkij Ojropy twōrzyli całbrowny tygel kultōrowy.

Trza sam jesce możno dopedzieć, iże tyn łostatni wtorek, łostatkowy wtorek je fajrowany we niyftorych dziydzinach jako „Mardi Gras” (ze francuskigo – tusty wtorek). Je ci tak u Ynglynderōw, we Hamerice i Australii. Tyż u Ynglynderōw,

nale i we Irlandii, Hamerice i Australii mianuje sie tyn dziyń tyż „Shrove Tuesdey” i je przileżitościōm do parszczyniô ajerkuchōw. Stōnd tyż jesce inksze miano – „Pancake Tuesday”. Miymce i Cyzaroki zajôdajōm sie tyż kreplami, ftore mianujōm „Donut” abo „Berliner” a we Szwecyji i Finlandii tradycjōm sōm kyjksy ło mianie „Semla” ftore sōm podane na winbojtle nale we pojstrzodki majōm filōng mandlowy abo marcypanowy ze szlagzanōm.
Na łostatek spōmniôł mu sie łobrôzek, kery swojim Hildōm widzieli we Ermitażu we Sankt Petersburgu (dôwniyjszym Leningradzie). Je ci tam malōnek Jeana-Leona Gerome pod mianym „Pojedynek po balu przebierańcōw”. Tyn malyrz twōrzōł łobrôzki sagich babōw nale tyn jedyn łobrôz je ci inkszy i... możno ino Augustowi sztimuje do tego, co terôzki sam napisôł.

XXXII.

Szkat i szkaciôrze festelnie sie sam na naszym Ślōnzeczku zagniyździyli, sztram usadziyli, chocia możno terôzki i Poznaniôki, i tam kajsik jesce na Pomorzu tyż grajōm, i to niy tak blank nôjgorzij. Neści by to szło możno pedzieć tak, co sam u nôs, we Chorzowie, we Piekarach, we Zôbrzu, Rudzie i kaj tam jesce na tym côrnym ale piyknym Ślōnsku, richticzne nasze ślōnske karlusy, chopy, fyrnioki i żyniate szkacōm łod zawdy. A łojce i starziki uczōm swoji dziecka, wnuki, przocieli szkacyniô, a te juzaś tyż swoji dziecka a swoji nowe pociotki, i tak już łod wieluch, wieluch pokolyń, łod telich czasōw! Przeca richticzny Ślōnzôk, nasz chop, berkmōn, szmelcyrz, fojerman i fto by tam jesce, kery je samtyjszy, prawy pniôk (chocia terôzki i inksze krzôki, i ptôki tyż już pôrãdzōm szkacić) musi we szkata grać, musi ze srogōm uciychōm na isto szkacić. I co Augusta, i niy ino łōnego, nôjbarzij terôzki nerwuje i pôrãdzi łozgzukać, to to, iże już i baby tyż ci napoczli szkacić, a to ino możno skuli zôwiści, coby tak richtich łobadać, co tyż to te jejich chopy we tych szpilach pôradzōm ujzdrzić. Ja, ja ... wyparfimuje sie takô mamzela jedna ze drugōm, lica napudruje, choby mulôrz pucu na ściana naciepôł, jakimsik łostrym lipynsztiftym szczekacka sie posztrajchuje i festelnie medikuje, łōnyj sie na isto zdô, co wtynczôs, kej ci jōm ino ze kartōma we gracach chopy uwidzōm, zarôzki blank, do kna łogupnōm, i bydōm przi kôżdym szpilu zawalate jak ta znōmiynnô flaszka knōt.

Nôjważniyjsze u szkaciôrzy je zawdy pytani: fto dowo i fto piyrszy tajluje? Znaczy, fto piyrszy łozdôwo karty? Szkata sie grô tak na isto, to ino we trzech chopa, nale przi takich szkatowych turniyjach, do stoła zicuje śtyruch chopa, tela co tyn, kery tajluje, razinku łozdôwo musi na nôjsōmprzōd pałzować. A skuli tego tyż, baby niy majōm, niy mieli za tela rade szkata, bo tyn na pauzie... zawdy nalywôł fōrt gorzôłecka, abo leciôł pō nia kajś na sztela, kej już łōnyj niy nastykło. To razinku bōło kejsik, bo terôzki ło kôżdym czôsie, ło kôżdyj godzinie gorzôła idzie sie lajstnōńć. .

Piyrszym chopym, kery tajluje, je zawdy tyn, kery ze côłkij tajli wyciōng nôjwyższyjszô kartã. Rest siôdô podle raje ze jego lewyj zajty. Tyn grôcz ze lewyj zajty łod tego co tajluje, co łozdôwo – je na przodku, a juzaś trzeci (lebo tyn co tajluje – kej szpilujōm we trzech) je ci na zadku, i takô je zawdy, nale to zawdy kolyjność przi tiszu.

Napoczynô sie aukcyjô, znaczy rajcowanie, we kerym to rajcowaniu blank ci nôjważniyjszōm zachōm je: wert farby, kerô sie rajcuje, wiela sie mô dupkōw

(lebo chopcōw jak gôdajōm niyftorzi), a na łostatek, wiela sie mô szkartkōw ze jednyj maści. Niy idzie sam tak na isto pedzieć wszyjskigo, bo to tyż niy je ksiōnżka do szkata. Nō ale, côłki czôs idzie przecamć ło to, coby zbamōncić tego, ftory za tela niy pôrãdzi grać!
– Machluj szłapami, to możno nōm to gibcij pōjńdzie! – gôdajōm chopy do tego, ftory niy pôradzi jesce za dobrze tasować i mu sie możno jesce karty we gracach metlajōm.
– Hebnij ta tajla, znaczy: przełōż te karty − to do chopa, kery sie zamamlasiōł!
– Niy kukej pod kecki – gôdô sie do wrazickiego, kery prōbuje gawcyć, kukać inkszymu we karty.
– Chebaś ze świekrōm szkata we chlywiku turnowôł – gôdô sie do takigo juzaś miglanca, kery cosik tam spaskudzi przi graniu.
– Wyfuknij ze galot, bo trōmfy furgajōm – to do dziada, kery blank niy pôrãdzi spokopić, iże „kolor” lebo „atu” trza musowo zawdy łobsużić.
– Nō, tōż jadymy ze tōm muzykōm – kej ftosik dowo kōntra soliście.
– Mōmy, lebo niy mōmy raus? – znaczy mōmy, lebo niy mōmy trzidziyści jedyn łoczek, kere trza mieć, coby niy dołożyć jednygo rajcowaniô tymu, kery grô. Idzie jesce wysznajdować kerymuś cyjna, lebo tyż mieć trzi dupki nale durch pierōńsko murować, abo tyż jesce mieć blank dugo flyjta, znaczy mocka, wiela kartōw ze jednyj farby. To wszyjsko sōm na isto kōmsztne szkatowe ałsdruki. Nôjwiynkszōm łostudōm dlô richticznych szkaciôrzy byli łod zawdy, a i sōm do terôzka roztomajte przemōndrzałe kibice, take ci łoszkliwe klugszajsry. A juzaś nôjgorszyjsze śnich to te, kere same niy grajōm, nale wszyjsko nôjlepszij wiedzōm, miarkujōm a sztyjc łōnym sie gymba niy zawiyrô. Te, kere wszyjsko skritikujōm, i rajcowanie, i jak fto i czym wylôz, co dociep, kaj sie przeciep i take tam. Dlô takich to stary chorzowski szkaciôrz i gołymbiôrz Konrad Neumann i jego kamraty majōm jedna łodzywka:
– Chopie, dej sie pozōr, bo na Lipinach jednymu takimu rajcy ślypia widôłkōm wydubali i na belōwie go do rantu wykludziyli!
Po rozgrywce juzaś solista rachuje swoji wziōntki i jak mô za tela gôdô tak:
– A mie tam styknie, mōm szejśćdziesiōnt jedyn łoczek, i szlus!
Ze tyj krōciuśkij gyszichty gynał widać wiela tak po prôwdzie idzie nôjść roztomajtych słōwecek, ałsdrukōw, kere ino we szkacie, przi szkacie i u tych szkaciôrzy idzie usłyszeć, a co już ci polekuśku kajsik sie traci nikej i inksze samtyjsze, richtik ślōnske prziwyki, cyrymōnije i ślōnske ausdruki.
Szkat to niy je lecy jako gracka, to je – jak to mōndrôki gôdajōm – „szlachetna gra kraciana” chocia ze biydōm przisżło by sam porachować łōnyj, tyj grze,

chocia ze dwiesta lôt. Nôjbarzij miarōdajnym sie zdo, co wypokopiynie wszyjskigo i narychtowanie regli tyj gracki idzie ściepnōńć na takigo saksońskigo anwaltra i nōtariusza Ferdynanda Hempla, kery do kupy ze jednym magistrackim byamtrym, radcōm Neefe – skuli tego, co sie łōnym pierōnym przniyło, mierzło – przizli wrōłz na te idy, wyśtudiyrowali ta côłko gracka we szynku, we takij kaczmie pod mianym „Ratskeller" (zawdy, jak idzie to sam zmiarkować, kole magistratu sie słepało), znaczy ratuszowô pywnica we takim miyście Altenburgu, dôwniyjszyj stolicy we Turyngii, deczko na zachōd łod Drezna. Wszyjsko to dziôło sie we 1817 roku, chocia gôdało sie, co we szkata bezmać szpilowali tyż już kajś bali i kole 1750 roku we Osterlandzie, takij dziydzinie wele Lipska (to nale żôdyn tam potwiyrdzić niy poradzi!). I jesce jedne. Żôdyn tak po prôwdzie niy poradzi pedzieć skany wziyno sie te miano: skat (lebo – jak to dôwnij pisali – „scat"), chocia na zicher te razinku miano je starszyjsze łod samyj gracki. Wszyjsko, co ludzie ło tym berali, wziyno sie łod takigo – jak to terôzki gôdajōm – tajlōngu, łod tego, co je we tym szykownym szkacie nôjważniyjsze, to co je bali i dlô niyftorych jak łostatniô deska retōngu, co je nôjważniyjsze dlô tego szkaciôrza, takigo mōndrale, takigo angyjbera, kery za tela rajcuje. Tela ino, co ło tym fto tak na isto wygrô idzie dziepiyro pedzieć, kej je cufal, tref i tyn na isto... niyświadōmy tajlōng.

Ku tymu trza mieć, rachuje sie jesce festelnie dobry filip, dobrô pamiyńć, wartkość, bystrōś umysłu – jak to sztyjc gôdajōm Polôki, kere sie szkata naumieli. I trza jesce pierōnym dôwać pozōr (nō, możno dôwnij) na to, co fto tam ci rajcowôł. Terôzki bele fto, bele co rajcuje a niyskorzi je zwada, bo żôdyn niy poradzi spokopić, ło co kamratowi sie rozłajziyło, bo tyn côłki kōmszt rajcowaniô, richticznego rajcowaniô tyż już sie kajsik traci i corôzki mynij szkaciôrzy poradzi richticznie i do łostatka wyrajcować swoja karta, tak, coby grôcze poradziyli spokopić, co tyż to we kartach mô łōnych partnyrz. Tajlōng, a tak po prôwdzie tyn „skat", to je tyn pieprz, te korzyni tyj gry (chyciyli to Ślōnzôki ze miymieckigo „teilung" – dzielenie, podział, rozbiōr). To te dwie szkartki, ze trzidziystuch dwiuch, kere sie łodkłôdô bez tyn czôs, kej sie rajcuje, i wtynczôs kej côłke trzidziyści kartōw je łozdowanych, co sie juzaś mianuje – tajlowaniym.

Tak jakosik łod połowiny XIX wiyka idzie pedzieć, co szkat poszôł we świat, i napoczli inksze grać we ta gracka dalszij łod nôs. Ze Altenburga, bez Drezno i Lipsk, gracka ta łozszyrzōła sie na côłke Miymcy, zatym dalszij powandrowała do Francyji, przepłynōła bez kanał La Manche. A juzaś ymigranty, te kere pitali do Hameryki, tam tyż napoczli grać. Grali wtynczôs kej niy bōło roboty a tym ci

tam wszyjskim chopōm sie festelnie mierzło, bo naobkoło bōło na isto cepiato, nō i... ze babami festelnie knap. Juzaś inkszy chop, kery mianowôł sie gynał tak samo jak tyn, co tego szkata wypokopiōł (tyż Hampel tela, co bōł ci to srogi profesor ze gimnazyjōm) – napisôł piyrszô ksiōnżka we keryj zebrôł do kupy wszyjske zakōny, wszyjskie regle a zakōny. Ze tym ci nale je skuplowanô juzaś gyszichta, kerô sie nôjczyńścij łozprawiô wszyjskim modziokōm, ftorzi terôzki napoczynajōm dziepiyro szkacić.

Trefiyli sie przi szkacie kamraty. Napoczli rajcować i łorôz glacaty Antek pytô sie tego kurdupla Edka:

– Coś ty sie tak do sto pieronow chichrôł we tyj bance, kej my ze AKS-u jechali sam nazôd do Pyjtra?

– Anō, to beztoż, iże tyn łochyntol, co styrcôł kole mie, kej już pichnōł tyn portmanyj tyj staryj babie, wrajziōł ci go mie do kabzy. I skuli tego tyż mogã terôzki grać swami we szkata, bo tak by tak przegrōm blank niy moje betki!

Kej i kaj napoczli sam u nôs na Ślōnsku (i we Polsce) grać we szkata niy idzie gynał pedzieć. Cheba ino tela, co to musiało być richtik u nôs na Ślōnsku – tak ze słōsznōściōm miyniōm wszyjske richticzne Ślōnzôki – a to skuli tego, co sie sam we piyrszych latach dziewiytnôstego wiyka mocka ludzi ze Miymiec przikludziyło do samtyjszych nowych grubōw i modernych – nałōnczôs – werkōw. W szkata grali wszyjske, i do dzisiôj je to ci cheba nôjbarzij gryfnô i wywołanô gra we karty. Gracka, kerô majōm radzi i mode, i stare, robole, i inżiniyry, a łod pôruch lôt, bali i baby. I, tak jak kejsik familije grali, śpiywali nasze śpiywki, starziki flyjgowali, cichtowali briwy, harcery, basztardy lebo akwarijowe rybecki, tak terôzki te szkacynie starziki, łojce dowajōm skôzać, naumiōm swoji dziecka, i dziecek – dziecka.

Znajōm Chorzowiôki jednego szkaciôrza, łod zawdy szkaciôrza – Konrada Neumanna (pewnikym już go sam na tym świycie niy ma, bo kej to sie przitrefiōło pizło mu już bez dziewiyńćdziesiōnt lôt), kery możno i do dzisiôj mô dwa ptôki: szkat i jesce do niydôwna briwy. Jego moc farbiste ausdruki, przisrywki, szpasowne kōnski, to tak na isto lynzykowe, ślōnskie perle, perle naszyj samtyjszyj gôdki (chocia i ździebko tam je ze miymiecka). Nō, bo kuknijcie ino! Farby, kolory we kartach, maści to podle szkaciôrzy: ajchle, krziże, krojce – znaczy polskie trefle; wajn, grin, wino – to piki; herce, rōłty, czerwiōne – to już „literackie” kery, a na łostatek szele, dzwōnki, kulki to przeca – polske karo.

Byli jesce kejsik czasy, kej chnet we kôżdym werku, na kôżdyj grubie byli kluby szkatowe. Terôzki to ino łostatki (chocia, możno jich corôzki wiyncyj)

sōm we tych gryfnych dōmach kultōry, kere idōm wszandy za betkōma. Juzaś turniyje tych wszyjskich szkaciôrzy sōm kajsik po szynkach, po knajpach, biyrsztubach. Grô sie (bez lato) na „Lidze” (dôwniyjszyj „Dolinie Gōrnika”), we Domu Kultury na Lompy, we Starym Chorzowie abo we hajduckim „Duo” (to ino we Chorzowie, chocia tak je we kôżdym ślōnskim mieście). Je ci tyż i liga polskigo szkata tela, co sie łō nij za tela niy gôdô, bo i pijyndzy tam niy ma tela, co we fusbalu, szpōnsory, sztiftery, jakosik sie niy garnōm ku tymu, bo niy idzie przijńść skuli szkata na piyrsze zajty cajtōngōw abo do tego radijoka ze luftklapōm, znaczy – telewizyji. Piyrszô „olympiada szkatowô”, srogi turniyj szkatowy zbajstlowali jesce we 1886r we Altenburgu. Niyskorzij, kej ino sie tam trefiali na tych kōngrysach, moc ci na nich dyszkutiyrowali i uchwôlali roztomajte zakōny i regulki, a wszyjsko to, co wypokopiyli, zarôzki sprôwdzali na łostatkowym turniyju. Tyn Altenburg, to bōła zawdy stōlica szkata tela, co po drugij wojnie, kej już ci łōne zrychtowali ta côłko Deutsche Dramatische Republik (niy metlać ze Richtik Fajnymi Niymcami!) – drugô stōlica szkata, to bōł Bielefeld, wele Hannoveru. Nō ale, to już niy bōło to. I terôzki juzaś, po tym łobalyniu muru berlińskigo, wszyjsko je tam we tym Altenburgu nazôd.

We 1899r (na kōngrysie we Altenburgu) narychtowali tyż piyrszy narodowy zwiōnzek, ferajn łod szkata, a juzaś na jedynôstym kōngrysie, we 1927 roku zrychtowali piyrszy i – do terôzki jedziny – Skatgericht, znaczy sōnd szkatōwy, kery je nôjważniyjszy dlô wszyjskich szkaciôrzy na côłkim świycie (u nôs we Polsce tyż, choby niyftore łoszkliwce i klugszajsry we Warszawie gôdali blank co inkszego). Mało fto nale miarkuje, iże we tym Altenburgu, chnet 100 km łod Drezna je jedyn, jedziny na côłkim świycie dynkmal, kery postawiyli ci we 1903r. Pokazuje ci łōn śtyruch chopcōw, szkatowych dupkōw jak sie łōni sztram pierōm do kupy ze sia. Nō, i ino szkaciôrze miarkujōm, kery zawdy je ci tam miyndzy niymi nôjważniyjszy... to je na isto dupek krojc!

Tam tyż, we takim gryfnym zōmku, ftory wandluje sie jesce łod czasōw tego cysôrza Fryderyka I Barbarossy (Rudobrodygo) ze dwanostego wiyku, je ci gryfne muzyjōm kart i muzyjōm szkatōwe, i werci sie je tak na isto łobejzdrzeć, tak jak i August ze swojimi kamratōma Miymcami bez lato 1989 roku.

Jeżech już deczko zwiykowany nale sztyjc niy poradza spokopić jakimi gōnkami, przigōnami, drōżkami krajzujōm po świecie roztomajte szpasowne gyszichty, wicne łozprôwki nō, wszyjske błozny i wice − medikowôł ci kejsik August.− Możno berôłech już kejsik ło mojim kamracie Gustlu,festelnym, a moc zowzitym szkaciôrzu, ftory bali i we niybie niy ustôł szkacić. Zdało mi sie, coch to usłyszôł jesce łod mojigo faterka (abo jejigo kamratōw-szkaciorzy) i tak,

jakech to spamiyntôł, takech to niyskorzij bele kaj łozprawiôł: na binie, we radijoku abo tyż pisôł we roztomajtych cajtōngach.
I kuknijcie sie wszyjske ino, jaki to mi sie niyspodziōny cufal – choby pierōn piznōł w panczkrałt – przitrefiōł. Ida kejsik z rańca habozie wyciepnōńć do aszynkibla a sam łorôz kukōm, a wele tego naszygo familokowego hasioka leżōm szkartki ze staryj potarganyj ksiōnżki. A iże jô mōm na isto festelnie rôd wszyjsko co napisane, tōżech poskłodôł to, coch znod do kupy i pokôzało sie, co to je, co to bōła ksiōnżka ło szkacie i ło szkaciôrzach. Wydane to bōło we 1947 roku nale bali i tytulki niy poradziōłech zmiarkować ze tych kielanôstuch, moc styranych szkartek. Takô bōła potarganô, ta ksiōnżka. Jedne co tam bōło festnie interesnatnego, to gyszichta ło starym Ignacu, ftory pierōnym rôd miôł szkacić i bōło ci to jesce napisane po naszymu. A jô to tak terôzki sam rzykna poduk tyj potarganyj ksiōnżki tela, co niyftore słōwecka ździebko zweksluja po mojimu (autora, ftorego blank niy miarkuja – przeprôszōm za to). − ciōngnōł dalszij August.
„To bōło łōńskigo roku. Stary Ignac czekôł, jak wdycki we kôżdô niydziela po połedniu, na swojich synkōw. To już byli stare chopy, żyniate, dziecka mieli, a łōn jesce, jak dôwnij dō nich: Maksliku, Haniku. We niydziela po połedniu, choby i siykyry furgali, musieli chopcy pyndalować do łojca pograć we szkata, jak zawdy poszkacić. Wiedzieli, iże kej niy przijńdōm ku łojcu, to swojimu starymu faterkowi côłki tydziyń popśniōm, popsowajōm. A iże ani łōn, ani łōni niy bydōm mieli niydzieli jak przinoleżi.
Szkat i fajfka, to bōło wszyjsko, co stary Ignac miôł jesce ze życiô. Ta fajfka kurzōł ino po kryjōncku przed swojōm starōm Tildōm. Dochtōr pedziôł, co kurzynie festelniy mu szkłōdzi. Nale dochtōr daleko, a fajfka smakuje. Nō i przecamć dożōł śniōm łoziymdziesiōnt lôt, to pewnikiym jesce i tyn rok, abo i dwa tyż przeżyje. Ino jego Matilda fest przezywała, iże blank swojigo dochtora niy suchô. Skuli tego tyż krōł sie przed niōm ze tym kurzyniym. Nale jak jego chopcy przijńszli, to miôł łopowoga i kurzōł bali i przi nij.
Szkata grôł już łod zawdy. Nauczōł sie szkacyniô łod swojigo łojca, chopcy nauczyli sie łod niygo, a dziecka chopcōw nauczōm sie łod swojich łojcōw. Ignac sie już we życiu nabakôł, nagnypiōł. Na grubie robiōł, ze sztajgrami i ze dyrechtorami sie chatrusiōł, sztrejkowôł, elwrym bōł i na biydaszyby łamziōł, dziecka wychowôł, nō i terôzki już ino czekôł, aże mu sie zemrzi. Tak po prôwdzie, to mu sie przinôleżało, coby direkt do niyba poszôł. Przeca żōł jak nôleżi, żôdnymu niy krziwdowôł, a te ździebko cyganiyniô przi szkacyniu, to sie

przeca niy rachuje; dziecka sōm moreśne, porzōmne, wiyncyj przecamć łod niygo niy mogōm kcieć.
Jednōm ino zachōm sie Ignac festelnie tropiōł: eźli bydzie tam na wiyrchu, we niybie mōg szkacić? Przeca farorz tak pierōnujōm na te diosecke karty. Kejby tam żôdnego graniô niy bōło, nō tōż amynt. To wolôłby Ignac pōjńść do piykła. Radszij ze dziobłym rōmbać w krojce abo szele niźli ze Pyjtrym côłki dziyń śpiywać pobōżne śpiywki.

Chopcy byli na czas. Łod trzecij do piōntyj szkaciyli. Ze kōntrōm, ryj, zub i bok. Rōłz to Ignac bali dôł i korfanty. I wygrôł. A cyjny sznajdowôł, jakby miôł take ślypia, co bez te szkatkarty poradzōm widzieć.
We pōłowie nulowera... umrził. Niy strzimało biydne, stare syrce. Wszyjske gwinty byli już wylajerowane, maszina sie blank popśniyła. Chopcy go fajnie łoblykli i pokładli do truły, a pod gowa dali mu tajla szkatkartōw, coby mōg borok sie tyż tam na wiyrchu poszkacić.
Nō, i bōło tak, jak miało być: pofurgnōł stary Ignac prosto, direkt do niyba. A te swoji szkatkarty dziyrżōł w ryncach i medikowôł: przidajōm mi sie tam na co, abo i niy przidajōm?
Świynty Pyjter uwidziôł go ze daleka i szyroko łozewrził mu dźwiyrze. Nale kej łōn już bōł blisko i uwidziôł te szkatkarty we jego ryncach, to zarôzki te wrōtnia niybiyske zawar.
– Pociepnij te karty, to cie wpuszcza rajn – pedziôł Pyjter.
– A niy pociepna, i tela.
– Pociepnij!
– A niy pociepna! Jô smola na wôs, kej tu niy byda mōg poszkacić. Lucyper niy poradzi sie na mie doczkać, pyrsk, ida! Jō mōm radszi łogyń i karty niźli tyn wasz cuker i zana bez nich, bez szkacyniô.
Świynty Pyjter sie na to festelnie zlynknōł. Co to tyż bydzie, jak jego włōdza sie dowiy, iże puściōł tak porzōmnego chopa do piykła? I to ino skuli gupich kart.
– Doczkej, doczkej! – łozwôł sie Pyjter. – Puda sie ino spytać.
Siednōł na chmura i kajsik pofurgnōł, skōndsi wrōciōł za minutka.
– Mōm cie wpuścić – pedziôł – nale szkatkarty môsz łostawić sam u mie; kej ci sie bydzie kciało poszkacić, tōż przijńdź ku mie. Łoddōm ci je, pōdziesz sie przed tyn tor i tam se pogrôsz. Ino miarkuj: wiela razy bydziesz szkaciōł, tela razy na dole bydzie siōmpiōł dyszcz i bydzie ku tymu sroge pierōnobicie.
I tak tyż sie stało. Terôzki już pewnikiym wiycie: jak leje dyszcz, to stary Ignac niy mōg już strzimać – grô w karty, szkaci. Jak przi tyj sumeryji stopierōńsko

gruchnie, to wiycie – stary Ignac trōmfuje. A kej lecōm sakramyncke pierōny – to stary Ignac przegrywô szpil ze kōntrōm ...”
I sam mi sie spōmnieli na łostatek słōwecka jednego richticznego kocyndra i wigyjca, − dociepnōł August − ftory już dôwno tymu pedziôł, co wszyjske wice, szpasowne gyszichty byli wypokopiōne możno już we starożytnim Ygipcie a do dzisiôj ino wekslujōm sie miana, czôs i miyjsca, a teraźne ludzie powtôrzajōm ino to, co inksze już dôwno tymu wysztudiyrowali.

XXXIII.

Wiela je na czasie? Wiela... wiela...? Ja, słysza, na kościylnym zygôrze naszyj „Jōzefki” pizło szejść. − blank przitulmiōny August niy poradziōł przijńś do siaã. − Côłkôch noc niy poradziōł spać. Pewnikiym kôżdy nōrmalny czowiek poradzi sie to na isto wystawić, jak dugo moge zetwać noc, kej czowiek niy wydoli, coby usnōńć. Za śpikola, za modzioka, a i wtynczôs, kej już czowiek chyciōł sie roboty, śnik sōm przilazowôł rōłz-dwa i zdało sie czowiekowi, iże nocka śleciała jak z bicyska prasknōł. A terôzki ta noc poradzi wlyc sie jak dziôd po słodach lebo cuch po spodniokach.

Nale, nale, cosik mi sam niy sztimuje dzisiej.− ślynczôł dalszij August. − Ja, miarkuja, blank’ech zaboczōł, przepōmniôłech i niy naciōngnōłech wczorej gywichtōw przi zygôrze we drugij, paradnyj izbie. Stary, szykowny, srogi zygôr, ftory moja Haźbiytka erbła po swojim łojcu. Tyn erbnōł tyn zygôr łod swojigo... starzika. Je ci tyn chnet bez dwa myjtry srogi zygôr we hildzinyj familiji łod pōłowy dziewiytnôstego wiyka. Tōż to choby familijant, choby bliski przociel. Kejsik, jak my sie na pôrã dni przikludzali do świgrōw, toch ci blank niy poradziōł bez noc przibadać sie do tuplowanego klangu tego zygôra, kery zwōniōł we nocy dwanôście razy.

Rozwidniok taki już ździebko kalny, już corôzki niyskorzij szarzi sie, wybiyrô. Terôzki, jakech już je na pynzyji, niy ma iste dlō mie, ło ftoryj gynał sztrekna sie z tego prykola. Jesce pôrã lôt tymu nazôd toch już bōł po piyrszyj, drugij cygarecie, jużech wysłepôł srogô szolka bōnkawy, wartko – i to bez zima, i bez lato – łoblykôłech hymda, krymplowôłech kark bindrym, łoblykôłech ancug i w te pyndy gzułech do werku. Takô robota. Terôzki łod szaroka moja babeczka Hilda przetwiyrô sie bele kaj po pomiyszkaniu, sztigluje sie, rychtuje śniôdanie dlô sia i dlō mie, łoblykô sie i wartko gzuje na autobusowô haltnsztela, coby sie niy zniyskorzić do roboty, do jeji kranknszaftu, kaj jesce fōrt i jednym ciyngiym robi, chocia tyż już je na tyj zasużōnyj pynzyji.

A za łoknym już łod pôruch dnioszkōw je jesiyń, gryfny podzim.

− Podzim tego niy wywieje, czego wiesna niy zasieje – gôdali ludzie za blank starego piyrwyj. I prôwdōm, czowiek ani niy pozdoł sie, kej ci prziszła ta jesiyń tyn sztramski podzim sam u nôs. Poduk kalyndôrza trefiōło ci to latoś we jedna niydziela, kej jużcić te liściô, te gryfne i farbiste blatki napoczli sam do imyntu ślatywać ze tych wszyjskich stromōw naobkoło. Jesce jakosik tak trzi, śtyry dni skorzij blank niy poradziōłech ze mojigo łokna dojzdrzić tyj kościylnyj wiyży mojij „Jōzefki”, aże ci we niydziela ze rańca – jakech wyglōndôł mojij Hildy,

kej przikwnackô sie ze kościoła na śniôdanie – gawca, kukōm i już poradziōłech łoboczyć wiela tyż pizło na „jōzefkowym” zyôarze. Bōło to jesce na łostatek wrzyśnia przecamć. Te niybo zaciōngniynte, dwa-trzi gradusy ino na tyrmomyjtrze, i taki ci – jak to Miymce gôdajōm – „Nebelschleier” naobkoło, i takô ci wilgłość, kerô sie poradzi wszandy wciść, i zdô sie choby mrowce czowiekowi po plecyskach tyrali. A, ino żôl kukać na te liściô, kerych corôzki wiyncyj ślatuje, ze kerych corôzki rubszô deka sie na ziymi robi, a na keryj – skuli tego jesiynnygo szlajeru – idzie sie na isto festelnie kiołzdnōńć. Można ino jesce dziecka majōm ździebko wiyncyj uciychy, a to beztōż, co łorôz wszyjske kasztōńce a ajchle napoczli ślatywać, i niy trza jich falytami ze stromōw ściepywać, tak jak my to jesce piyrwyj, jesce za bajtli robiyli na „jōzefkowym” smyntôrzu, kaj nôs zawdy tameszny, i moc łoszkliwy kopidoł, żynōł raus.

Kej to bōło? Jak dôwno tymu nazôd? − medikowôł dalszij August. − Tyż podzim, côłkô ziymiô stwierdła, nocōm ścinôł jōm mrōz, liściô ahornōw, jasiōnōw, buchōw, brziskōw lebo kasztōńcōw, ftore rośli naobkoło, furgali ze podmuchym wiatru, ze kôżdōm drukwelōm. Nasze szwarne dziołchy łoblykali poleku windjakle na tresy, kej po połedniu wylazowali na szpacyr.

Ja, ja... i zarôzki spōminajōm mi sie szykowniste sztrofki, polske sztrofki (niy bocza już fto je napisôł), kere mi sam terôzki sztimujōm jak sto dioskōw:

„Wspomnienia do siebie to mają,
czy chcesz czy nie chcesz
zawsze wracają i bywa,
że starzec się wzruszy,
gdy wieje jeienny wiatr.
Mówicie romantyzm, głupota,
a może to po prostu tęsknota,
wiatr wieje i serce się kruszy,
gdy wieje jeienny wiatr.”

I zarôzki tyż mōm we łoczach mojigo niyboszczyka Tatulka,− zebrało ci sie ze rańca Augustowi na spōmniynia − a bōł ci Łōn kejsik, moc dôwno tymu nazôd, srogōm perzōłnōm nale miôł zawdy czôs, coby do kupy snami wszyjskimi, ze Mamulkōm symnōm i mojim bracikym, zicnōńć na łodwieczerz przi kachloku i zagrać na ciji abo na laucie. Nôjredszij miôł zawdy te szykowne łodwieczerze na podzim, abo już niyskorzij – bez zima. A na isto na podzim, to i te liści, listecki gryfnie jak kejsik ślatowali, tak ci i terôzki ślatujōm, a tak po malušku, po cichušku te ślatujōnce listka przisujōm wszyjsko naobkoło, choby takô ci nôjlekszyjszô pierzina...

Tak wele połednia wylazuja zawdy po sprawōnki, nō i kukna do mojigo zwykowego szynku, coby szluknōńć ze kamratōma-pynzjōnistōma jakô gryfnô laga biyru, możno i po sznapsie, jak sie trefi szczysnô przileżitość. − medikowôł ciyngym August. − Bo wszyjske pewnikiym miarkujōm, iże terôzki, na pynzyji, dobre kamractwo je ci gynał nikej srogachny ajsbajn ze kapustōm. Bo chop we mojich latach, dowo sie już pozōr, gynał miarkuje ze swojigo doświadczyniô, swojij szprymy, iże żywobycie niy je nōm dane rōłz i na zawdy; kôżdy dziyń przikludzô nôs ku fajrantowi, kôżdy dnioszek je przeca inkszejszy, kôżdy śnich niypodobny do drugigo, kôżdy moge tyż na isto być tym na zicher łostatnim a niy nôjgryfniyjszym dnioszkym. Trza sie gibać, trza sie uwijać, coby tyn kôżdydziyń fest utrzimać, udziyrżić choby ino na papiōrze.

Ja, ja chopie, żyj ino dzisiyjszym dnioszkym. Wczorejszy poszôł fōrt i sie już blank niy wrōci, a jutrzyjszy niy wieda eźli na zicher przijńdzie. A mie sie sam terôzki – niy miarkuja po jakiymu – spōmniôł taki jedyn ynglicki mōndrok, historiker Paul Johnson, kery kejsik ci bōł wypedziôł take mōndre słōwecka: „Starzejąc się, stajemy się podobni do jeiennych liści. Nasza starość nie przynosi jednak estetycznej rekompensaty, jaką u schyłku życia otrzymuje liść – oznacza wyłącznie szarzenie, wymywanie wszelkich kolorów, a pojawiającym się na skórze plamom daleko do szaleństwa słonecznych barw – są ciemne, brzydkie i zwiastują zagrożenie."

− Zastarôł sie, zaślynczôł markotnie August, a ślypia mu sie take jakesik wilgłe zrobiyli. − Roztomajcie to i umie, i u inkszych mojich kamratōw sie dziyje. Jô, na tyn przikłôd, łod malyńkōści, łod wczaśnygo dzieciynctwa miôłech ci wyłczuci, miôłech miarkowani, iże na wszyjsko niy nastyknie mi tak prôwdōm czasu. Nerwowôłech sie, aufryjgowôł, kej przilazowała jakosik sōmsiôdka abo znôjōmô i klyciōła, fandzolōła duperszwance, i zebiyrała czôs mie, i mojij fest ciyrpliwyj Mamulce. Miôł ci mie pierōn strzelić, kej we szuli, mojij dzieckowyj „Siedymnôstce" abo na politechnice, we werku i kaj tam jesce wszelijake trefy – do roboty, na ausflugi, jakesik zgrōmadzynia – wyznôczali ło godzina skorzij niźli bōło potrza, we takim uważowaniu, iże wszyjske napytane zōłwizōł sie uniyskorzōm, tak by tak przijńdōm za niyskoro. A już mōj Tatulek dôwno tymu sztyjc i jednym ciyngiym gôdali (i łostało mi to we palicy do terôzka):

− Eźli synek niy poradzisz wykorzystać minutki, to przetyrmanisz, przesmolisz do łostatka i godzina, i côłki dziyń, i côłke życie!

Aufryjgowali mie i mierziyli tyż te moje lecy jake rechtory, ftore bez piytnôście minutek poradziyli zabajtlować côłkô klasa sztrofowaniym, a zatym ci juzaś niy poradziyli nastyknōńć ze nowym materijôłym, mekrowali, wynokwiali, traciyli

sie, a klasynzuzace, dōmowe prôce zadôwali nōm już po zwōnku. Ja, ja, zawdy bōło samtukej tak, iże gupi uczōł inkszych, a mōndry uczōł sie sōm.

Po ladze piwa, i po pôruch gryfnych sznapsach napoczynali my ze kamratami spōminać jak ci to piyrwyj bōło. Kôżdy ze kamratōw swoji dziesiyńć ceskich do łozprôwki dociepnōł, a i mie tyż mocka zachōw przilazowało do filipa.
A coch ci miôł na podzim nôjbarzij rôd? Anō, miołech rôd tych wszyjskich roztolicznych najduchōw, kerzy na szachcie, na zantce lebo na tyj balzamgōrce fyrtali ze drachami abo faklowali kalfaskami aże bōło siwo łod smyndu. A zasik na łodwieczerz, za smyntorzym przi „Jōzefce", we glucie ze fojery piykło sie te kartofle, pichniynte chorzowskim pampōniōm, a wszyjskie ci łōne, te szykowne dziecka mieli fresy choby dziobły ufifrane tymi festelnie spolōnymi kartoflōma. Ja, nale te gracki sie już niy wrōcōm. Już sie na ceście niy uwidzi synkōw, ftorzi tyrajōm za rajfōm na drucie abo i niy natrefi sie na te chaje „nasz plac, na wasz plac" kole naszyj klopsztangi i łobciepowanie sie świyżymi kasztaniolami, co sie je skorzij ściepowało ze stromōw przi „jōzefkowym" kiyrchowie (a starego kopidoła sie za błozna robiōło). Gôdajōm, iże terôzki je inakszij. Nale, eźli na isto lepszij???

A kej ci i mie dopadła, i do łostatka łobjimała ta podzimowô bōńdźwōlô i fest usmolōnô launa, wlazowôłech do banki, ftorô fyrtała łod Bytōnia bez Chorzōw do Katowic a... nazôd. Dojyżdżôłech do „Sztadijōnu Ślōnskigo". Wysiôdôłech ze tyj banki, coby rōłz jesce ze rułōm pomedikować ło tym, co tyż to smycy ze sia ta gryfnô polskô jesiyń, kej sie czowiekowi zbiyrô na spōminki i na te côłke zaziyranie kajsik blank do zadku swojigo żywobyciô... Kukôłech sie na te sztramske, gryfne i szykowne stromy naobkoło i blank ci mie zawdy poradziōło to zacałbrować. Choby miesiōnczkorz, szlafwandler wylazôwôłech wteda ze banki i szôłech piechty bez tyn panaziyntkowy „Park Kultury" przemianowany niydôwno na „Park Ślōnski", tyn park, co to go już niyftore samtyjsze chorzowske łoszkliwce, gizdy kcieli kejsik do imyntu zawrzić i można we tajlach przekajplować na cosik blank inkszego.
Nō i medikowôłech tyż wtynczôs sie we tym mojim filipie, iże wiesna, to ci je cosik gryfnego, bez lato je ci we tym parku na isto jesce szykownij i szumnij, zima poradzi tak śniygiym wszyjsko zasuć, wszyjsko do imyntu wysztiglować, iże dych poradzi czowiekowi chycić. Nale, dlō mie to stromy, krzôki, nō ta ci tam côłkô nôtura je ci nôjgryfniyjszô, nôjszykowniyjszô i mōm ci jōm nôjbarzij rôd, festelnie ji przaja – razinku bynał na podzim.

Takech kroczôł bez tyn park, zacałbrowany, czas dlō mie blank zabrymzowôł.− spōminôł sztyjc August. − Widziôłech sie ino jak to za bajtli, po

boskoku tyrali my po tych liściach, kere tak lekuśko, cichuśko ślatujōm na drōgi, na cesty, na trôwniole. Niyskorzij tyż juzaś ujzdrzôłech sōm sia we tych krōtkich galotkach, ze takōm fest rozfaklowanom kalfaskōm w gracy... swōnd łozhajcowanych liściōw we nocholu... zarôzki tyż spōmnieli mi sie fojery, blandery już blank na łodwieczerz, i kartofle, habniynte skorzij chorzowskimu pampōniowi ze pola za naszōm szachtōm na Pniokach. Te gryfne pieczoki wyjmniynte ze gluty palcyskōma. Te szpasownie i gryfnie ufifrane spolōnymi kartoflōma fresy mojich wszyjskich kamratōw-śpikoli ze starych pniokowych familokōw.
I łorôz poczułech sie wtynczôs taki lekuśki choby tyn papiyrzanny drach, kery na podzim furgôł w lufcie na szpagacie. Na taki drach stykli przecamć dwa-trzi patyki, lajstki, trocha modrego, zielōnego abo czerwiōnygo papiōru, akuratnie ku tymu sknōłtlowanô wôga ze szpagatu, kerego côłke cyfki habiōł swojimu łojcowi kopyciorzowi ōłaty Hajnuś. A jesce ku tymu musieli mieć ci te drachy papiyrzanny łogōn podany na keta ze godnyj jedli przi Dzieciōntku. A tyn drach niyskorzij furgôł, corôzki dalszij, corôzki myńszy sie robiōł, a mie sie wtynczôs zdało, co jô do kupy śniym furgōm choby te wszyjske ptôki, ftore już łodfurgli na zima do Afriki...

Furgōm, loca i łorôz prask pycholym ło taki srogi strom, ło buczyna, ło festelnie srogi buch. −ciyngym niy ustowôł spōminać August swojich dzieckowych lôt. − Deczko zetrwało niżech przizôł do sia, podwiyl żech jesce niy ślôz na ziym, podwiyl żech sie do łostatka niy spamiyntôł, iże to wszyjsko, to ci bōło przecamć dôwnij, blank piyrwyj... terôzki to już blank cosik inkszego... a możno, to je ci ta niymoc na kerô wajajōm i lamyndzōm wszyjske moje sznapskamraty – ta diosecko sklerōłza?
A listecki ślatujōm, lekuśko, cichuśko nikej śniyg bez zima. I bez te listecki, bez to, co na isto mielichmy wteda już tyn podzim, przepomniôłech wszyjsko to, co kôzało mi pōjńść do tego parku. I takech sie czuł, choby stary klamot, choby jake tam ci habrajstwo i szkwara, choby jaki stary kofer na gōrze, kery już żôdnymu sie na nic niy przidô a żôl go jesce na zicher wyciepnōńć. Bo na isto ze takim wyciepniyntym już na pynzyjô, zawdy wizgyrnym czowiekym, to ci blank tak, jak ze mojim Starzikiym, ftory zawdy mi gôdôł, co na staroś: „Słuch sie traci, ślypia corôzki słabsze, a... pragliwość ciyngiym rośnie!”
E, tam szkoda gôdać, szkoda wajać, kej terôzki ci już za łoknym listka corôzki gibcij i gibcij ślatujōm, corôzki barzij farbiście i na stromach, i na drōdze. I skuli tego, beztōż tyż na łostatek łostawiōłech sie jesce jedne łozważowani. Kasztōny, dymbiōnki, ajchle to przeca kôżdy snôs znô, i miarkuje.A jô sie terôzki sam

spōmnioł ło bukach. Jô jesce za bajtla miôł rôd bucynki, take ajchle, kere na bukach zdrzejōm. Festelnie ci mi łōne, zdrzałe smakowali. Poradziōłech pod bukami łajzić godzinōma, zbiyrać i choby ziōrka ze tych sōnynblumōw – łuskać i ćkać.

A przeca buczyny, buki to sōm stromy, kere zawdych jô, a niy ino jô, miôł nôjbarzij rôd, chocia łōnych sam kole mie za tela nigdy niy bōło. Im wyżij łōne rosnōm (we gōrach), tym barzij ci te stromy przipominajōm, sōm podane na ludzi, tym barzij sie trzimiōm ziymi takimi szpotlawymi, powykrziwianymi korzyniōma, nikej te zbakane, usiotane ryncyska naszych starek, i staroszkōw. Korzyniōma, kere wystôwajōm nad ta ziymiô, nikej grace, kere wylazujōm ze pnioka abo ze podziymka, ryncyska takigo ci zwalitego chopa, łolbrzima, wielgoluda i rizoka. I te ci srogie stromy dôwajōm take maluśke ajchelki, ajchle ze kerych juzaś nowe wyrosnōm, i to jesce srogsze stromy. A na podzim cheba ino buki majōm tak gryfne liście, iże idzie gawcyć sie na nie côłkimi godzinōma.

Nale, kej podzim to i kartofle. A kartofle, to ci je na isto côłko historyjô, keryj sie niy dô we trzech-śturuch zdaniach łopedzieć. Kejsik ‘ech mocka rzōńdziōł już ło ziymiôkach, kobzolach, pyrach (i jakby je tam fto jesce mianowôł), − stary August festelnie sie zamyjślōł po tyj côłkij òpowiyści ło szykownistyj, farbistyj jesiyni, ło gryfnistym podzimie − i ło tym, co to wszyjske jesce pewnikiym boczōm, kej sztyjc i jednym ciyngym spōminajōm swoji dzieckowe lata samtukej na Ślōnsku, i te gryfne blandery, fojery na podzim i – coby ino niyftorym przipōmnieć – blaszanne kalfaski fest nafolowane liściōma, we kerych sie piykło pichniynte ze pola pniokowymu pampōniowi kartofle, choby we tyj szykownyj sztrofce Walyntego Jareckigo, kerô sam terôzki rzykna:

„Jesień mgłą pachnące pastwisko
I zapach pieczonych ziemniaków
Z ogniska.
Lubię patrzeć z bliska
Na dym, który w górę pnie się
Lub ścieli na łące nisko.”

Nō ale, ze tymi kartoflōma niy bōło tak blank ajnfach. Kej ci te kartofle sam do Ojropy przismycōł na swojich szifach „konkwistador” Francisco Pizzaro (kajsik kole 1570 roka), żôdyn łōnych niy kciôł jejś, niy kciôł jôdać, ino ludzie wziyni ta ziylina za moc gryfny kwiôtek, kerym garniyrowali, sztafirowali swoje szaty i wertika we côłkich pomiyszkaniach. Juzaś jedyn taki wywōłany japtykôrz Antoine-Augustin Parmentier, to bali i pôra krōlewskô Maria Antonina i jeji

chopa Ludwika XVI festelnie namōwiōł, blank ci łōnych przekabaciōł na to, coby te swoji krōlewske szaty ugarniyrowali kwiôtkōma ze kartofli. A i nasz krōl Jan III Sobieski, po tym jak sprôł Turkōw we tyj fest chaji pod Wiydniym, przismycōł swojij Marysiyńce ablyjgry i flance we gyszynku łod samygo ci cysôrza Leopolda I. Tela, co tyż i łōnyj sie razinku te kwiôtki blank, nale to blank niy spodobali, i dała je jednymu zegrodnikowi, kery zatym sprzedôwôł je wszyjskim dupnym angyjberōm we Warszawie.

Tak to tyn bulwowaty ziymiôk łostôł ci piyrszōm na isto szykownōm ziylinōm łozdobnōm, wysadnōm ziylinōm i szumnym kwiôtkiym. Mô ci tyn razinku kartofel maluśke lilowe i biôłe kwiôtecki tela, co nôjważniyjsze je ci u niygo blank pod ziymiōm. Pewnikiym to i skuli tego, co już na łostatek tego XVI wiyka Charles de Lécluse (Clusius) profesor ze Lejdy (terôzki to je we Holandii) uzdôł, co te indijanerske pataty wećkane (niy uwarzōne) sprôwiajōm ludziōm festelne belowanie we bachorach. Nale, chocia łōn sōm niy miôł rôd tych ziymiôkōw, powysywôł bele kaj do swojich przocieli ablyjgry i przisady, kere tym tuplym dostali sie wszandy; do Belgii, Austryji, Miymiec, Francyji i kaj tam jesce. Inkszy jesce mōndrok, Gaspar Bauhin (kery piyrszy mianowôł ziymiôki po łacińsku: Solanum tuberosum), potwiyrdziōł, iże czowiek po wećkaniu tych niy uwarzōnych ziymiôkōw festelnie drzisto a ku tymu napoczynô mu sie kcieć razinku... jakijsik baby. Podanie gôdôł tyż inkszy kuśniyl, niyjaki Paracelsus (a tak richtik Phillippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim). Tak tyż i wżdy ta gymiza skuplowali tameszne ludzie ze roztomajtymi powiarkami. Niyftore uważowali, iże dzike bulby, kere rośli we ziymi zbajstlowôł na zicher Lucyper abo jakisik inkszy dziôboł, i kajniykaj gôdali na nie: bulby Belzebuba. We Burgundii na tyn przikłôd pod sztrofōm zakôzali cichtować ta gymiza, a Szkoty juzaś miyniyli, iże ćkanie tych gymizōw, flancōw ło kerych niy bōło blank gôdki we Biblijce, je takim samym srogim grzychym, jak te wećkane pōnki we raju bez Jadama i Yjwa. Nale niyskorzij, kej już wszyjske napoczynali mieć rade te kobzole, dôwano pouczki, coby sadzić ziymiôki zawdy we Wieli Piontek i to po pokropku pola bez farorza wodōm świyncōnōm.

Nō ale, dziepiyro kajsik we drugij pōłowie XVII wiyka wszyjske ci łoświycōne sprawce spomiarkowali, iże ziymiôki gynał sztimujōm ci do tyj naszyj klimy, do klimy pojstrzydnij Ojropy, i kôzali je wszyjskim naobkoło ciōngnōńć. Krōl pruski Fryderyk Wielki (Friedrich II von Hohenzollern) kôzôł położdôwać pruskim bambrōm ablyjgry, a kej jakiesik dwadzieścia lôt niyskorzij bez Ojropa przeciōngła srogô, łoszkliwô wela głōdu, tyn sprzyntny Fric wysłôł ci we 1774 roku kobzole do głōdnygo Kołobrzega. Tameszne bambry szykownie mu

podziynkowali za tyn gyszynk nale pedzieli, co te bulby niy majōm żôdnego szmeku ani tyż niczym niy wōniajōm, a bali i psi niy blank ci kcōm łōnych do pyska wziōńć.
Pewnikiym niy miarkowali, co je dobre dlō nich. A kajsik we dziewiytnôstym już wiyku, szykownie we takim wiyrszu mianowanym „Słota”, napisôł ci ło tych ziymiôkach Kazimierz Gliński tak:

„Ziemniaki! To życie ogromnej gromady,
To mocarz, przed którym umyka głód blady,
Milionów słodkie marzenie.
Szczęśliwcze, co zjadasz wybredne frykasy,
Przejdź łany polańskie, w litewskie wejdź lasy,
Poznasz ziemniacze znaczenie.”

Nale, tyż bez te kartofle, kobzole, ziymiôki tyn côłki Fryc Srogi przedrzistôł ze Austrijōm kōnkurowani ło prōzny stolec Bawarii. Ta swada, tyn kōnflikt we 1778-1779 przeszôł do historyji jako „Kartoffelkrieg”, znaczy sie kartoflannô wojna. Na prociw sia stanyli bez 150 tysiyncy wojôkōw, i to ciyngiym ino stôli we lagrach, kyns drōgi łod włōśnych kwatiyrmajstrōw, a miast sie kymfować jak to na wojnie, musieli przed sia łorganizjyrować aprowizacjô, kust. Przisźła zima a poblisku frōntu do jôdła nadôwali sie ino niy pozbiyrane zôgōny kartofli. Niy dziwota, iże wojôki ze łobiuch zajtōw zajimali sie tym tuplym kopackōm. Wojna szła ku łostatkowi, kej Prusôki jako piyrsze wećkali ziymiôki po jejich zajcie frōntu.
Idzie tōż tyż pedzieć tak: czym winorōśla dlô Italijokōw, kukurzica (majs) dlô Meksikanōw a ryż dlô Chinoli, tym ci sōm dlô ludzi we Peru kartofle. I tam ci fōnguje take Cyntrōm Kartofla we Limie (CIP – Centro Internacional de la Papa) kaj idzie nôjść aże śtyry a pōł tysiōnca zortōw flancōw kobzoli. A jak gôdajōm te Indijanery ze Peru „la papa” to je dlō nich biôłe złoto.

Ze tymi ziymiôkōma poczynali sie corôzki barzij śmiôło, corôzki rzôdzij przitrefiali sie cufale srogigo fibru (skuli ckaniô niy warzōnych ziymiokōw). Bōła i jesce jedna chaja i szarpacka. We 1848 wypraskło take modoirlandzke powstani, kere wszyjske miarkujōm jako „krach na zôgōnku zieliny we zegrōdku gdowy McCormack”. Poszło ci ło to, co Ynglandery zakôzali ekszportiyrować ziymiôki do Irlandije i niy kcieli tyż łod nich brać żôdnego łobiyli. Nale to już je możno blank inkszô bôjka i niy trza sam za tela ło tym rzōndzić a zawrôcać gowa.
Nō ale, kartofle, ziymiôki, kobzole i jak by je tam fto mianowôł, zawojōwali tak by tak côłki świat i do dzisiôj je ci to po ryżu, kukurzicy i łobiyli szczwôrtô

uprawnô flanca. We Polsce, i sam u nôs na Ślōnsku, ziymiôk blank ze kuchyni wyżynōł, wyprził krupy, kere łod zawdy krōlowali na krōlewskich, magnackich i pampōńskich stołach. Ta miyłość, te przōnie pogłymbiyli sie jesce barzij, kej ino samtyjsze ludzie wypokopiyli, co ze ziymiôkōw idzie upyndzić blank niy nôjgorszyjszy destilat znaczy sie, gorzôłecka. I to mōmy przeca do dzisiôj a jesce niy tak dôwno wadziyli sie we tyj Uniji Ojropyjskij ło to, co ino ze ziymiôkōw i łobiyli idzie pyndzić gorzôła a ze inkszych gymizōw i ōłbstōw to mô sie mianować inakszij. Tela, co psinco ze tego wylazło i terôzki roztomajte cudoki i ze wieprzkōw, johankōw i czego tam jesce bydōm warzić gorzôła. Nale tego to cheba żôdyn nasz richticzny Ślōnzôk do gymby niy weźnie!
Idzie beztōż tyż sam pedzieć, co tyn côłki ziymiôk, kobzol, kardupel niyźle ci nōm we te nasze krupy nadmuchôł. Nale tyż czynsto, wdycki retowôł ci ludzi łod głōdu, bōł ci blank tōni we uprôwianiu, a krōm tego jake ci łōn dowôł roztoliczne możebności „kulinarne”, kucharske. Juzaś ze miyłowaniô, przōniô nadôwali tela mianōw, mianowali niy ino kobzola, ziymiôka jako takigo, nale tyż wrōłz wszycka jejigo łodmiany: błyszcze, szulce, laloszki, lipcōwki, i côłke tyż zorty jôdła: rejbaki, ciszki, pampuchy, copy, stryki, łynżnie abo kugle. Ze jednyj zajty tyn ziymiôk wyżynōł srogi głōd, a ze drugij juzaś strōny wytnōł ze naszygo „menu” szmektne łod zawdy krupy. Chocia, tak po prôwdzie, stare gospodynie niy zaboczyli łō nich, ło tych krupach do dzisiôj.
Ło kartoflach pisôł na łostatek łoziymnôstego wiyku tyż Jędrzej Kitowicz tak: "Jabłka zaś ziemne, czyli ziemniaki, a po teraźniejszemu kartofle, bądź świeże, bądź stare, w jednej utrzymując się porze, równą też apetytowi sprawują satysfakcją [...] Zjawiły się najprzód za Augusta III w ekonomiach królewskich, które samymi Niemcami, Sasami - ekonomistami osadzone były, a ci dla swojej wygody ten owoc z Saksonii z sobą przynieśli i w Polszcze rozmnożyli. Długo Polacy brzydzili się kartoflami, mieli je za szkodliwe zdrowiu, a nawet niektórzy księża wmawiali w lud prosty takową opinia, nie żeby jej sami dawali wiarę, ale żeby ludzie, przywyknąwszy niemieckim smakiem do kartoflów, mąki z nich jak tamci nie robili i za pszenną nie przedawali, przez co by potrzebującym mąki przez się pszennej do ofiary ołtarzowej, mąka kartoflaną, choćby i z pszenną zmięszaną, zawód świętokradzki nie czynili. Na końcu panowania Augusta III kartofle znajome były wszędzie w Polszcze, w Litwie i na Rusi.”
A jesce tyż ci przi napoczniyńciu dziewiytnôstego wiyku pisôł nasz moc wywołany, srogi pisôrz i poyta Julian Ursyn Niemcewicz ło nich inakszij:

"Wyznać należy, że po chrzcie świętym kartofle są największym dobrodziejstwem ludziom użyczonym przez nieba. Więcej Ameryce winniśmy za nie wdzięczności niż za kruszce złota i srebra, fatalne chciwości narzędzia.”

XXXIV.

Anō, śleciało już łod tego czasu he, he chnet piyńćdziesiōnt piyńć lôt, kejech ci we siyrpniu bōł do do kupy ze harcyrzami na takij gōrze kole Żywca, kerô sie Żar mianuje (to kajś kole Porąbki). − napocznōł juzaś spōminać swoji przeżycia ze dwôwnych lôt August. − Jôch miôł wteda – chnet szesnôście lôt i jedyn ze kamratōw mojigo niyboszczyka Łojca łobiecôł jesce mojimu faterkowi, co mie naumi lôtać na zyjgelflugcojgach, na szybōwcach. Dugo to zetwało (nôjprzodzij na flugplacu we Katowicach, na Muchowcu) podwiyl żech ci niy pochytôł tych wszyjskich knifōw, nale... ino tyjōryticznie ze ksiōnżek. Nō, a niyskorzij tyn ałsflug we gōry na ta gōra Żar. Musza sam jesce spōmnieć, iże niy wyrychtowali tam jesce tyj dupnyj eletrowni – jak to gôdali – „szczytowo-plōmpowyj” – Porąbka -Żar. Styknie, iże rzykna, co tam, blank na samiuśkim wiyrchu, bōł ci gryfnisty flugplac na ftorym modych ludzi uczyli furgać na tych glyjterach, na szybōwcach. Te modzioki, kere terôzki te glyjtery możno ino ze telewizyji wiedzōm, to sie blank niy poradzōm wystawić, forsztelować jak ci tyż kejsik łōne wyglōndali. Bōł ci taki tam szybōwiec, ftory sie „ABC” mianowôł. I to ci bōła takô kista, łotwartô łod wiyrchu maluśkô putnia ze krzidłami i sztachytami pomotlanymi drōtym. Coby taki ptôk sztartnōł, musiało go dobrych pôrã chopa ciōngnōńć na takich gōminiannych sznōrach. Te istne pyndalowali, gzuli drab w dōł po spadzie a kej sie ta gōma naciōngła, sztartowôł dziepiyro tyn ptôk, tyn zyjgelflugcojg. I jô tyż tak miôł furgać za pôrã dni. A iże jô bōł festelnie szlang, chudy jak grochowo tyka nale bez przinôlyżityj wôgi, musiôł mi tyn côłki insztruktor pod rzić wetkać miech ze piôskiym, boch bōł deczko za letki na ta lufciannô zacha. Dziyń skorzij tego mojigo piyrszego flugu zicnyli my sie na łodwieczerz kole fojery a jedyn ze tych starszyjszych napocznōł nōm łozprawiać bele jake bery ło naszych wywołanych niy ino u nôs, nale i we świycie, fligermanach. A to ło Francku Żwirce i Staśku Wigurze, ftorzi sie łozpraskli ło gōra we Cierlicku Gōrnym łoziym kilomyjtrów łod Cieszyna (terôzki je ci to we Czechach) jedynôstego wrzyśnia 1932 roka nałōnczôs jejich flugu do Pragi. A to juzaś ło Stanisławie Skalskim (zemrziło mu sie we listopadzie 2004 roka), a to jesce ło inkszych, i niy ino Polokach.

Nale, niy poradziōłech sie doczkać, kej tyn piyrszy rōłz pofurgna w lufcie. Nō, i stało sie. Tak kole dziesiōntyj ze rańca byli my już wszyjske na tyj sztartbanie, na tym ci to „pasie startowym” na spadzie gōry, dwa szybōwce, dwa te „ABeCôki” byli już narychtowane. Klara tyż już bōła wysoko, letki wiaterek, te chopcy, kere dzisiôj niy mieli lôtać, trzimali już ta rubô gōminiannô sznōra (po

sześciuch ze kôżdyj zajty). Insztruktor, Wiśniewski mu bōło, sprawiōł szykowny miech ze piôskiym, coby mi go pod dupa wrajzić. Nō, i wlazuja pomalušku do tyj putni, do tyj kabiny. Zicnōłech na tym miechu ze piôskiym, sztojerrad, wolant (po polskimu) dziyrża miyndzy mojimi gyrami, szłapy juzaś spiyrōm na łorcyku, chopy nasztramowali ci te gōminy i wszyjske muszymy doczkać, kej tyn côłki gōwny macher do zignal takōm krasiatōm fankōm.
Sztreknōł sie łōn bōł na szpice, dźwignōł ta graca ze tōm fanōm, chopcy przi tych sznōrach nasztramowali muskle i... poooszliiiii.
Nôjprzodzij polekušku, corôz to gibcij, gōminianne sznōry sie naciōngli... a jô sztram jesce trzimōm ta brymza, coby za chnet niy sztartnōńć... chopcy już pierōnym gzujōm, gōma sie naciōngô i... prask, puściōłech ta brymza...
Nôjprzodzij poleku, ażech sie rozfechtowôł, ździebko z gōrki po spadzie i... jużech je we tym przejzdrzistym, świyżym lufcie...
Żôdyn, fto tego niy przeżōł niy mô anōngu, co sie symnōm dziôło? Furgōm. Pod spodkiym woda ze jeziōra, na wiyrchu ani jednyj chmurki, ino ptôki kole mie świyrgolōm, furgajōm sie tak naobkoło mie i dziwujōm sie, co za iglaty cudôk sam ci łōnych szteruje. Jô tyż choby tyn ptôk (ja... ptôk, nale niy ipta ło kerym sie wice łozprawiô)... môcie ludzie anōng... jô we lufcie, furgōm... terôzki letko tym łorcykiym, ortszajtym do lewa, i tym sztajerradym tak ździebko do sia... coby sie deczko do wiyrchu sztreknōńć. Cicho, ino lekuśki wiaterek szumi, fucy i po daklach wieje... tego sie na ziymi niy poczuje... kole mie abo maluśkô chmurka, wydowo sie, iże idzie jōm gracōm grajfnōńć.
– Pierōnie, dej pozōr August! Bo jesce ze tyj krzini wyfukniesz, choby do stawu na „Lidze” we Chorzowie!
Zarôzki tyż mi sie spōmnieli te dwa starożytne chopy: Ikar i jejigo fater Dedal. Tela, iże łōni kcieli jakimuś tam dioseckimu Minosowi ze tyj wyspy Krety pitnōńć, po tym jak mu zbajstlowali tyn côłki labirynt dlô tego Minotaura. A jô niy. Jô sōm kciôł furgać, choby te nasze sztramske chopy Żwirko i Wigura, kere sie łoztrzaśli ło gōra, nale jesce przodzij piyrsze łobfurgli côłkô Ojropa naobkoło. Abo jak tyn Stasiek Makula, nasz nôjlepszyjszy szybōwnik, weltmajster we zyjgelflugszporcie, we szybōwnictwie, a niyskorzij piyrszy, kery we Polsce lôtôł na tym IL-e 62, kery my sie łod Ruskich lajstli.
Nō ale, co tam Żwirko i Wigura, co tam Makula... jô furgōm... corôzki wyżij... jesce we prawo... ja, ja, ino tak trzimać... jezderkusie jaki gryfny ptôk kole mie furgô...
– Nō, cōżesz ty sie tak gawcys ptôku gupi na mie? A co tak gulgrôsz choby jakosik glapa. Gupieloku, niy widziôłeś Ślōnzôka na fligrze... Niy widziôłeś

jesce chopa ze papyndeklowymi krzidłami? Fligraś do terôzka niy widziôł, abo co? Ptôku jedyn!
Bo dlō mie, to bōł nôjlepszyjszy fliger, taki „Mustang” na kerym nasze chopcy, a nasz Skalski u Ynglynderōw bez wojna furgali i robiyli Adolfowi łostuda kole rzici. To nic, iże to je ino szybōwiec, kery niy mô farkabiny, ino takô putnia we keryj jô na miechu z piôskiym siedza. Nale furgōm i to piyrszy rōłz blank sōm. Moga pofurgnōńć kaj ino kca... nō możno tak mi sie ino zdô, co moga tam, kaj kca? − August ździebko sie zamyjślōł, zatym nalôł sie glaska swojigo trōnku... Jezderkusie! A to co? Cosik mi sie sam belōnce, cosik mie tyrpie na lewo i na prawo... terôzki sznupōm na dōł... August trzimej sie luftu bo drabina biera... to nale mi terôzki blank niy dlô śmiychu... sam na isto ino luftu sie idzie chycić. Pierōnōw sto, a to co juzaś? Jô tyn sztojerrad, tyn wolant do sia, a fliger, co jô gôdōm fliger? Tyn pierōński karasol... bo na isto łogibô mi sie tyn diosecki zyjgelflugcojg gynał choby jakisik keciok naobkoło. Jerōnie, bydzie pokōj, abo niy? A sam ziymia corôzki bliżyj. Jak to juzaś szło: „wiecne łodpoczywanie...” pierōnie, a Mamulka i Starka gôdali, cobych skorzij poszôł do kapelōnka Wali do spowiydzi! Ło sto pierōnōw, set dioskōw łognistych nale ta łōdka tam na dole mô dupny mast, jesce deczko a bōłbych go na isto sam zahôczōł. Jakô łōdka, jaki szif ? Przeca jô je we lufcie. Jerōnie a możno richtik niy na dugo byda jesce we tym lufcie? Ludzie, przeca to niy ziymia, i kwiôtki na nij, ino... woda... woda ze tego jeziōra miyndzybrōdskigo...
Trza bōło pierōnie do Miyndzybrodzia na wywczasy ze Mamulkōm pojechać abo do Jeleśni nikej kôżdyrok kej jesce Tatulek żyli, a niy brać sie do furganiô. Co jô gôdōm? Przeca jô już niy furgōm ino ślatuja do wody direkt na pychol. Tyż to diosi nadali!!! Zarôzki, zarôzki! A co to gôdôł tyn kamrat mojigo Fatra, tyn côłki łoszkliwiec, kery mie namôwiôł do tego furganiô? Ja, wiym, ino ruła, ino pokōj. Ino sie niy nerwować, bo co nôgle, to po dzioble. Fajnie sie starymu pierōnowi tam na ziymi we tym hangarze, we tyj flugcojghali gôdało. A sam we lufcie jak czowiek mô mieć ruła i pokōj, kej ślatuje choby batki łod staryj Gerliszki ze pynkniyntōm gōmōm. Co jô tyż sam fandzola, ło batkach, ło Gerliszce, ło gōminie ?...
Chopie ty sie spamiyntej, bo chnet moge być po cia... a gôdali, co mōj Łojciec (Pōnbōczku świyć nad jejigo duszyckōm) za wczas zemrził; a miôł ci przeca już trzidziyści dziewiyńć lôt, a jô dziepiyro szesnôście, nō chnet szesnôście, niy gôdej synek chop! Mogecie sie to wystawić? Co tam Tatulek lebo Mamulka... „Łojcze nasz, keryś je w niybiesiech...” – jak to idzie dalszij? Trza bōło suchać

tyj naszyj zowitki, tyj naszyj katychetki Kulicki a niy szczypłać dziołszki pod bankōm, abo śmigać afki ku inkszym dziołchōm.
„Pierdut” jak gôdajōm starożytne Rzymiany! Niy żyja, niy ma mie, zatrzas żech sie, lebo utopiōł, utōnkôł jak harynek we fasce. Śleciôłech cheba na gymboke, na pierōnowô ibera? Bōłech we niybie, abo ino mi sie tak zdôwało. Naobkoło biôło, lekuśko, jakosik muzyka wszandy słychać, tela tyż, iże widza jak na takij chmurce stoi świynty Pyjter, cheba ze Pōnbczkiym. Muzyka sie robi corôzki głōśniyjszô, tak choby Doda abo skorzij niyboszczyk Michael Jackson wiskôł. Łod spodku (to cheba ze piykła) idzie swōnd parszczōnygo prosiôka, gorkigo wusztu i inkszego roztomajtego ci jôdła. Gryfne dziôblice tańciyrujōm jakisik taniec brzucha. A sam naobkoło siedzōm te nasze angyjbery, kere nôjbarzij świynte za swojigo politycznygo życiô byli.

Łocuciōłech sie we Bielsku we lazarycie. Jescech dobrze niy prziszôł do sia po tym jakech do tego jeziōra śleciôł a już ci by mie chnet jedna gryfnô flyjgera swojimi szykownymi, sztramskimi cyckami udusiōła, kejech ino ślypia na tym lazarytowym prykolu łozewrził. Tak ci sie fest uradowała, co jô jesce dychōm, iżech sie jesce do Pyjtra sie niy wykludziōł. A musza sam dopedzieć, iże miała ci łōna dychać, aże miała... i możno łod tego czasu blank niy ciyrpia dziołchōw, babōw ze takimi fetselnie srogimi cyckami.
We łebie mi wtynczôs, tam we tym lazarycie tōmpało, choby to bōł ci jakisik moderny szlagcojg. Gynał tak, jak pôrãnôście lôt niyskorzij po jakijsik dobryj balandze i słepaniu gorzôły ze kamratami. Ciyngiym mi sie zbiyrało na rziganie, we gymbie miôłech chobych żywego karasia łyknōł do kupy ze jakim szlōmym i waserflyjami.
Tyn Ikar, i jejigo fater Dedal mieli prziknōłtlowane do swojich gracōw krzidła, zbajstlowane ze piyrzô prziklyjbowanygo waksym, poflostrowane tym waksym kurzicowe i gansine piōrka. I łōni praskli do morza skuli tego, co tak na isto za blisko klary, za blisko słōńca furgali i sie łōnym tyn waks łozpuściōł, piyrza powylatywali, choby ci jakimu kokotowi kej sie go sztrōmym tyrpnie. Nale jô przeca tak wysoko niy furgôł, a i tyn szybōwiec bōł sztabilny, akuratnie, dobrze zbajstlowany... i to na zicher niy ze gansinego piyrzô.

Côłkô palica miôłech zabindowanô, boch sie bezmać festelnie we ta moja gowa prasknōł. Takoch ci kopyrtka zrobiōł, iżech sie znod blank na spodku, pod tym fligrym, miech z piôskiym wysuł mi sie na gowa, a jô blank ci sie niy poradziōł ze tyj putni wymetlać, i pewnikiym bōłbych sie na zicher tōknōł, kejby niy jedna dziołcha, ftorô mie ze tyj wody retła, a zatym wysmyczyła mie na rant. Łod tego cufalu, to do dzisiôj mōm jesce tako maluśko szrama na czole,

kerôch dôwnij myjnōm (take we mōłdzie byli po po śmiyrci tego ci Zbyszka Cybulskigo) – koketōwnie dekowôł.
Tela dobrze chocia, co mi jakisik sztrofy łōwczysne milicijanty niy dali, bo tam we tym miyjscu kajżech śleciôł, bōło zakôzane szwimowanie, kōmpanie.
Co sam dużo gôdać ? Łod tego lata przisiyngnōłech, iże już blank, nale to blank niy byda... wlazowôł do wody na ibera, na gymbokie!!!
Bo tak sie medikuja, co ze tōm staroszkowōm powiarkōm ło tym, iże: „co mô wisieć, niy utōnie” , to na isto niy ma tak do łostatka prôwda... a możno?.

Wszyjsko ci sie fajniście napoczło, a i jesce lepszij sie skōńczyło. Na drugi dziyn po tym cufalu wypuściyli ci mie ze lazarytu. Tyn côłki insztruktor przijechôł ci bōł pō mie starōm „pobiedōm” (boczycie jesce, co to bōł za autok?) i kej my sie już na sōm wiyrch tego Żaru przikludziyli, wszyjske mi zaśpiywali „sto lôt”, boch przi tym blank zaboczōł, iże we dziesiōntygo siyrpnia bōł ci tyn mōj gyburstak. I to niy skuli tego coch sie prasknōł w łeb przepōmniôłech blank ło tym wiela yo już richtik lôt jeżech stary.
A jô na isto kciôł być tyż takim fligermanym jak te, coch to łōnych skorzij sam spōminôł. Jescech tyrôł dō nôs, na katowski Muchowiec, nale już ino ze takimi maluśkimi fligierkami, flugmodelami, kere my we Pałacu Młodzieży u pōna Tomaszewskigo bajstlowali. Sōm tyż jesce żech bajstlowôł te bele jake, roztomajte fligry we dôwnyj modylarni, we modelwersztacie przi Domu Kultury na Lompy we Chorzowie (bōł ci tam jedyn istny, kery sie Kośmider mianowôł, i kery miôł ci pierōnym gryfnô cera, na isto gryfniyjszô niźli wszyjskie te bajstlowane bezymie fligry i fligerki). Ze tymi zbajstlowanymi fligrami i raketami, to my niyskorzij deptali na Piyrszego Môja we pochodzie, a kôżdy snôs sie festelnie asiōł, jak niyskorzij my je wypuszczali w luft na chorzowskim Rynku, abo we Parku Kultury. To byli na isto gryfne czasy. Czowiek deptôł a to rōłz do modylarni, a to juzaś na zolyty ze jakōmsik libstōm, a poniykedy to i libsta sie przikludziyło do tyj modylarni... smarkatym sie kôzało pōjńść fōrt a samymu... to sie kôzôło tyj dziołsze sztrajchować te fligierki, chocia... niy ino fligierki i... niy ino sztrajchować.

A na śniku czowiek widziôł sie we lufcie, na takich srogich fligrach, na tych wywołanych myśliwcach, na bōmbowcach, i ani by mi do palicy niy przisło, jak mojimu kamratowi Paulkowi Bednorzowi, coby baniorzym łostać. My kcieli być kosmonautōma, jak Gagarin, fligermanami jak cōłki dywizyjōn 303. My tyż kcieli przefurgnōńć Atlantyk, łoblecieć ta naszô kula ziymskô naobkoło, zatym wylandować na Antarktydzie, abo jesce kajsik indzij... możno we Amazōnii. Tego wszyjskigo tyż mi kamraty i kamratki winszowali przi gyburstaku na tyj

gōrze Żar, a jô już sie widziôł ze roztomajtymi medalōma, krojcami na klôcie, wysztafirowany choby ruski jynerôł. A niyskorzij wszyjsko to praskło, choby mydlannô bańka, czowiek musiôł sie roboty richticznyj chycić, dochtory niy dali mi zezwolyństwa, cobych do Dęblina do tyj côłkij „szkoły orląt” poszôł.
I takech ci łostoł niyskorzij pofyrtanym inżyniyrym, we werku, kery już blank idzie (co tam idzie! ślôz już do imyntu) na psy, i medikowôłech tak łod siōdmyj do trzecij, rōłz do roka jakisik urlaub, jakiesik wywczasy, i tak ci mi te côłke bez siedymdziesiōnt lôt śleciało.
August łodstawiōł glaska do ałsgusa, flaszecka do szranku, zicnōł przi kōmpie... medikowôł ło swojich bratańcach, ło inkszych modziokach, kerych znôł abo ino widziôł wele swojij chałpy. Nō, i jak zawdy zaślynczōł sie, bo niy wszyjsko mu sie we tym jejigo żywobyciu zdało. wieluch zachōw niy miôł rôd, wiela go już terôzki szterowło.

Tak jakosik na łodwieczerz zicli my sie ze mojōm babeczōm na szeslōngu. Jô sie pomalušku szlukôł „Żywca”, moja Hildka cosik tam heklowała i gawcyli my sie na telewizyjô, bo pokazowali tyn ichni „maratōn uśmiychu”, chocia ci tam za tela do chichraniô, za tela ci wicnygo niy bōło. Łorôz ci nōm cosik praskło we łokno. Jakisik sakramyncki łochyntol, najduch ciepnōł kiźlikiym i szczaskôł szyba. Take ci sie terôzki chacharstwo u nôs na Pniokach łozplyniōło, iże taki czowiek jak jô na isto niy wiy, blank niy miarkuje kej nachytô po pycholu, kej go łopinkolōm abo dźwiyrze petrolejym łobfultajōm i hajcnōm. A wszyjsko to beztōż, iże terôźnie modzioki niy majōm wyćwiki, a łojce dôwajōm zwōlô na wszyjsko, coby ino niy mieć ze dzieckōma utropy, coby ino mieć świynty pokōj łod wszyjskigo naobkoło.

A rōłzczasu to na isto bōło przecamć inakszij. Naszô Mamulka to ci nōs z mojim bracikiym ciyngiym za lecy co prała kloprym po rzici a Łojciec, kej ci przišôł już ze roboty, to tyż pociyngla na nasze dupy niy szporowôł.
I sam mi sie gynał terôzki spōmniało, kej rōłz Łojciec erbnōł jakesik majdyczne złocioki i lajstnōł nōm bōł taki szykowny radijok, kery sie „Pioniyr”, niyskorzij „Stolica” mianowôł. A bōło ci to kole piyńćdziesiōntygo drugigo abo trzecigo roka, pôra lôt po wojnie. We radijoku festelnie a szposownie fedrowôł **Karlik** ze „Kocyndra” przi sobocie po robocie ze swojōm czelodkōm – Stanisław Ligoń, kerego starzikym bōł juzaś Juliusz Ligoń (miyszkôł tyn stary Ligoń na Krziżowyj u nôs we Chorzowie). Te łōnego zofcite bery i bôjki, wice pôłne ci byli roztomajtych Hanyskōw, Karlikōw, Gustlikōw, szykownych nale i łoszkliwych lecy kedy Marijkōw, Stazyjkōw lebo Haźbiytkōw. Zaczōn ci Łōn berać we radijoku we Gody, we Dzieciōntko 1927 roku. Łōn ci to tyż napisôł taki kōnsek: „Ło kunszcie łozprawianiô wicōw”.

My ze bracikiym byli łōnego czasu jesce śpikolami, nale niyftore jejigo wice, szpasy, łozprôwki, to mi sie do dzisiôj we łebie belōncōm a zasik Jego „Bery ciyńkie, rube, tuste i łod frōpa”, to łomasta na kôżdym fajerze abo gyburstaku. I kejech sie spōmniôł pōnaligōniowe: Pôra słōwek ło „dobrym wychowaniu”, toch sie wysztudiyrowôł, iże terôzki tyż szłoby cosik takigo, podanego napisać. Kca ci sie gynał dowiedzieć, wywiedzieć − medikowôł August kejsi niyskoro na łodwieczerz. −Mô być, lza coby bōła ta kindersztuba, potrza na isto naszym samtyjszym modziôkōm wyćwiki, eźli blank niy?
Pôradziesiōnt dobrych lôt gymża już po tym świycie i durch sie niypomiyrnie dziwuja. Bo kejsik to bōło tak, iże synek, a jesce barzij dziołcha, kindersztuba mieli dōma a rechtory ino wachowali ze prōntkiym, kerym prali po rzici abo po gracach, coby ta jejich łojcōw wyćwika niy bōła na darymny futer. I – chocia zawdy sie gôdało, co dôwnij bōło wszyjsko lepszejsze – to dziepiyro terôzki razinku wszandy widać, iże mlyczoki wyćwiki łod jejich łojcōw blank na isto niy dostôwajōm. Skuli tego tyż wszandy pôłno łochyntoli i chacharōw fyrtô, niy ino samtukej po naszym, miyście, nale wszandy we Polsce.
A przeca już za dôwnygo piyrwyj Karlik ze „Kocyndra” napisôł bōł ci takô gyszichta „Ło dobrym wychowaniu – słōwek pôra”. Mocka ze tego niyftorym do dzisiôj by sie fest przidało, a i pôra nowych pôciorkōw szło by ku tymu jesce dociepnōńć, dokludzić. Niy byda cheba chwôlnô rzić ani łoszkliwiec, kery sie dufie, kej napisza pôrã zajtōw; krzinka takich, co Karlik ze „Kocyndra” tuplikowôł, a ku tymu pôra tajli łod sia. Bo mie richtik festelnie drôżni, szteruje, co mode ludzie już ci blank, bali i w dōma żôdnyj wyćwiki niy majōm. Tak sie medikuja, co jô mōgbych sam na isto mocka dociepnōńć ze tego, coch bez te moje dugachne żywobycie spokopiōł. Eksecyrka kôżdymu sie przidô, coby we dobryj asiście niy bōł sorōniym i niy wylôz na kaspra. Tak sie terôzki miarkuja, co bydzie to nikejnociostek dlô pecynka chlyba. Do kupy idzie to poskłôdać akuratnie a gynał tak:
– Kej sie ino z rańca łocucisz, to zarôzki tyrej pod ałsgus abo pod brałza, umyj fresa (nôjlepij zajfōm, a niy ino samōm wodōm). Sōm po prôwdzie i take, kere côłki cuch parfinym ofultajōm, ale to je źle, bo inksze zarōzki wywōniajōm, iże przikwanckoł sie sornik abo jakisik łoszkliwy kormik. Dejcie tyż pozōr na swoji dakle i gnyp.
– Pazury niy sōm łod tego, coby za niymi żałoba smycyć , ino trza ci je gynał wypucować i łoberżnōńć (a niy łogryzać choby kostyry).

– Terôzicki je ci takô mōłda, iże chopy majōm na pycholu dwa − trzitydniowe szkōciny, nale fto chce być szykowny, musowo mô sie lajstnōńć razjyraparat, coby sie zrychtować pieślawo gymba.
– Łoblecynie tyż by sie zdało co pôra tydni łopucować i łodbiglować, coby niy łoblyc sflekowanygo ancuga abo galot z klabustrōma po łostatnim gyburstaku. Ōłberhymda tyż (chocia ino na przodku) mô być biôło a szkrawitel moge być wilgły nale niy czôrny.
– Galantny karlus niy śmiy zaboczyć ło sznuptychli, bo przeca niy bydzie przi rymie smarkać do sztulpy a swojigo kichola łociyrać pazurami.
– Wylazujymy ze chałpy, a kej sie przidarzi tōmpać ze jakōmsik frelōm, to na słodach ryjez sie chopie zawdy, nale to zawdy piyrszy. To tak na cufal, kejby łōna miała ślecieć ze słodōw na sznupa (kej wlazujez na słody, to tyż lyjziesz przodzij, a to coby sie łōnyj niy gawcyć pod kecki).
– Do banki, autobusa abo cuga niy ryjesz sie tyż piyrszy, coby ci placu stykło i cobyś mōg sie zarôzki zicnōńć. Przijńdzie jakosik ōłma, to wōl niy wōl musisz łōnyj tyż zrobić plac, bo cie może prasknōńć krykōm bez pukel. A kejbyś tak ujzdrzôł, iże jakosik dobrô ōłma lebo mamulka małupica cupła swojigo bajtla na zesel, to bieresz go za szkrawitel, ściepujez i sōm sie mogesz gryfnie na tyn plac zicnōńć.
– Kejby ci fto nastōmpiōł w bance na plynckiyrz, to niy wrzyszczysz zarôzki na côłki karpyntel, ino szykownie gôdôsz do tyj flałmy (bo przeca ino baby poradzōm richtik chopowi dopolić krōmflekiym): bydōm łōni takô dobrô i ślejzōm ze mojij szłapy, chobyś bali po cichuśku medykowôł: coby ci żadnô mamzelo côłki puc ze tego pychola śleciôł!
– A kejby juzaś cie fto sztuchnōł bez cufal na drōdze, to niy świtosz go zarôzki nazôd w szinkbajn, ino miluśko gôdôsz: trzimajōm łōni te kostyry przi sia i niy roztopiyrzajōm sie choby jakisik elefant.
– Niy dubej, niy gracej we kicholu i niy wyciyrej kozōw we mantel sōmsiôdki na drōdze, bo śniōm moge być jeji chop i moge cie prasknōńć bez pysk.
– Gymzisz bez miasto, mierznie ci sie jak sto dioskōw. Łorôz zdrzisz a na bance, na plantach zicła sie starô mamzela we pelcmantlu, zwyrtô ślypiōma i trzimô na klinie maluśkigo, biôłygo chlebusa, takigo wiycie dupelka. Chopie! Nigdy niy podlazuj ku niymu, a na isto niy hajej takigo gizda, bo dyć take ci kyjtry cichtowane w chałpie na zofie, sōm najbarzij łoszydliwe i może cie tyn szczamp bajsnōńć w palcyska.
– Ło babach, frelach, samotnych, wydanych i gdowach bydzie niyskorzij, nale pokiel co, jedyn fal, cobyś chopie dôwôł fest pozōr. W sklepie, kole sztandu,

wszandy tam, kaj je raja, wryje ci sie zawdy jakosik flałma przed cia i ze takōm ci łoszydnōm machōm na fresie napocznie ci bajrować, iże łōna mô we chałpie niymocne dziecka i drap musi łōnym spatrzeć bojtel mlyka. A tak po prôwdzie, to jeji stary poswôł ci jōm po piwo i cigarety abo po zagryzka do gorzôły, a łōna już przodzij dwie godziny klachała ze sōmsiôdkōm, i beztōż terôzki fyrtô choby miała drapszajs, coby jōm jeji chop niy wyszczylôł po pysku.
– Môsz moderny telefōłn, tyn mobilniok? A toć, iże môsz. Jużcić, fto ci go jesce sie niy lajstnōł? Ino jakisik mamlas, cielepa lebo elwer. A kejś żeś sie już go sprawiōł abo erbnōł we fyrmie, tōż niy rycz choby jaki ryl i sorōń na côłkô banka lebo autobus: „Hanys, Hanys, jô cie widza ino blank niy słysza", abo bez zważowania na inkszych, kere tyż majôm take fizymatynta: „Jorguś, glingnij ku mie, bo niy wiym, kerô je terôzki godzina, a starô to ci już łod wczorej wachuje przi dźwiyrzach ze nydelkulōm eźli jô sie mozno prziklechtōm na śtyruch".
– Nale, kôżdy telefōłn to je dobry wichajster, ino musisz dôwać pozōr, co tyż to do tego cedzitka gôdôsz, bo moge być i tak, iże glingôsz do kamrata, takigo swojigo sznapskolegi a cedzitko dźwigô łōnego starô.
– Halo, tu gôdōm jô – forskosz do suchawki – je Zefel w dōma?
– Podwiyl co, jesce je – pado jego starô.
– A czamu, podwiyl co?
– Bo razinku łōnego lajchyntryjgry zarôzki wykludzajōm na kyrchōw?
– Na twōj gelt tyż dôwej ciyngiym pozōr. Łamżōm terôzki take miglance, kere rōłz-dwa ci pichnōm ze kabzy portmanyj ze geltakiym, a ku tymu jesce buksiok i niyskorzij bydziesz jak tyn Ślōnzôk wele Poznaniôka:
– Jasiek, Jasiek bezkurcyjô ! Borgnij mi sto złotkōw do piytnôstego.
– Ja, ja borgna... nale łod kogo???
Nō, a terôzki ździebko ze inkszyj zorty. Moge ci sie przidarzić, iże napytajōm cie kajsik na śniôdanie, łobiôd lebo wieczerzô. I tu ze kôżdym byzuchym trza dać pierōnym pozōr. Tak ci sie razinku połōnaczōło, iże łōński ciarach i cielepa prziszôł dran do pijyndzy – bo miôł grajfka do machlowaniô abo chyciōł sie polityki – i łorôz mu sie zdowo, co śniego je ci jakisik Rokefyjler abo côłkim pyskym fyszt. Chałpa ze cwergami eźli inksze stawiynie sie sprawiōł (a możno ino erbnōł łod świekrōw, kerym sie udało wydać moc żadnô i szpotlawô cera), lajstnōł sie gryfny autok i terôzki rychtuje roztomajte „party", take moderne bigle a rōmraje. Take angyjbery ino doczkajōm, coby ci cosik przisrać, bo łōnym sie zdô, iże już wszyjske filipy pozjôdali i ino łōni gynał spokopiyli, co łobleci, co moge łobstoć, a co niy.

Nō, tōż tyż terôzki dalszij podle raje.
– Pokiel jesce niy wleziesz do gryfnego pomiyszkaniô, łobejzdrzij sie dicht jake môsz szczewiki, eźliś bez cufal na drōdze niy wlôz w gōwno, kerym mogesz fest ufifrać tepichy. Chocia to tyż niy ma na isto, bo niyftore, kerym na beztydziyń grochowiōnka ze charbołōw wylazuje, kazujōm napytanym sebuwać szczewiki i tyrać po dylinach we fuzeklach.
– Glingôsz abo tyrcysz. Nale pieślawo i polekuśku, coby gospodôrze i te, kere już przodzij sie przikarycyli, niy miarkowali, iżeś pragliwy i niy poradzisz sie jôdła doczkać. Tyż niy klupej za fest na dźwiyrze gorzciōm, bo ino pazury se łobklupiesz.
– Możno ci łozewrzi dźwiyrze frela, ftorô tam bedinuje. Wlyź, gryfnie jōm pozdrōw, nale ino jōm niy macej po pōłrzitkach (cheba, iże je modô i szykownô a ku tymu jesce gospodôrz niy gawcy).
– We antryju seblyc mantel (kej go môsz). Szaketa łorôz tyż niy seblykej, choby bōło gorko nikej we Africe, bo abo cie weznōm za sorōnia, abo uwidzōm, iże môsz ino formetla a niy côłkô ōłberhymda.
– Bocz cobyś za wczasu wyciōng kałgōmin z gymby. I niy flostruj go na klōmce abo na fynsterbrecie, ani niy wtykej do dziurki łod klucza, abo papagajowi do dziōba, a tym barzij niy ciepej na sztrōłdekel. Kej sie żôdyn niy kapnie, mogesz go wciepnōńć do blumwazy.
– Wlazujez terôzki do izby a tam już zicli te, co przikwanckali sie przodzij, i ino sztyjc ło jednym medykujōm: kej dajōm cosik pożrić? Toć żôdyn tego niy gôdô i ty tyż trzim pychol zawrzity. Trocha niyskorzij, to mogesz to wicnie pedzieć, iżeś sam niy przizôł dlô uciechy a ino skuli jôdła. Ze tego moc srogij gańby niy bydzie, a inksze weznōm cie za szpasownika i wigyjca.
– Kejś trefiōł na takigo łochyntola, ftory kôzôł ci sebuć szczewiki a skuli juzaś szporobliwości, posfijôł tepichy i skukôł je za szrankiym (chebaś u sia w dōma gynał łobejzdrzôł eźli palcysko abo piynta ci ze zokōw niy wylazujōm ?), to tyż durch musisz dôwać pozōr, cobyś sie niy kiołzdnōł i niy drzistnōł pycholym do teriny ze kartofelzalatym.
– Możno dôł ci Pōnbōczek szyrokô rzić, jeżeś srogi i spaśny, tōż dej pozōr kej sie chcesz kajsiś zicnōńć, bo moge ci sie przidarzić, iże zarabujez stołek abo zofa. Na taki fal dyć, baba łod tego siodłoka dycki padô: „nic niy szkłōdzi, niech sie łōni za tela niy tropiōm”, a po cichuśku zasik medykuje: „cobyś puk choby krupniok na tygliku, ty diosecki zawalacu!”.
– We lepszejszych asistach kôżōm ci sie zicnōńć wele jakijsik freli (chocia moge ci sie trefić jakosik starô mamzela abo inkszo yma). I to ci już niy sōm

błôzny, bo musisz jōm łozprôwkōm amizyrować a niy ino medykować, coby twōj talyrz bōł kupowato nafolowany i glaski zawdy pôłne.
– Kej bydziesz już łozprawiôł wice, to ze pośmiywnym łostatkym doczkej aże łōna, ta istno wele ciebie, łyknie to, co wtykła do gymby, bo może ci sie udowić i dziepiyro bydzie dupny ałflałf.
– Kejś bōł juń tak szczysny i twoja sōmsiôdka je na isto modô i szykownô, trzimej grace zawdy na stole, a to ino beztōż, coby niy bōło jakich klachōw a łoszeredzaniô.
Nō, i yntlich dali jôdło. Terôzki trza tuplowanie dôwać pozōr, bo przi łobiedzie abo wieczerzy idzie sie napochać nôjwiyncyj gańby. Je pôra takich fali, kere abo ze cia zrobiōm chwańta i sorōnia, abo bydōm cie juzaś inksze mieli za mocka szykownygo i galantnygo, za chopa ze kindersztubōm, kery moge fest sie wele inkszych paradzić.
– Eźli do śniôdaniô dôwajōm tyj abo bōnkawa, to niy wciepuj cukrzanego wyrfla palcyskōma do glaski lebo szolki, ino chyć go sztram cangami, kere zawdy leżōm kole abo styrcōm ze cukerdōłzy. Chocia, kej niy môsz grajfki i knifu, to mogesz mieć utropa nikej Ecik łod Żymlinyj rōłz we kafyju. Chciôł ci łōn taki wyrfel chycić łeżkōm, a tyn ci mu śleciôł ze stoła na dyliny. Nō, tōż łōn wartko cupnōł pod stołym i zaczōn tyrać i żgać (bo niy poradziōł go dostać na ta łyżycka) aże docis tyn wyrfel do winkla. Tam ci go dziepiyro dopôd. Nale, we grace niy wziōn i tela.
– Côłke jôdło, czy to przi śniôdaniu, łobiedzie abo na wieczerzô dôwajōm na talyrzach lebo terinach. I niy targej tego talyrza ze wusztym, karminadlami, kartofelzalatym, panczkrautym abo inkszym jôdłym sōmsiôdowi i niy rycz bez côłki stōł: mie, mie sam dejcie przodzij! Po prôwdzie, to je richtik utropa, kej sie zdarzi jak inksi nôjlepsze kōnski folujōm na swōj talyrz a ciebie cejco ino łostanie. Łodpolisz sie inkszōm razōm. Dyciś niy pierōnuj – boś przeca czowiek ze kindersztubōm – chobyś po cichuśku medykowôł: a cobyście sie gizdy tymi oplerkami udowiyli, wy lōmpy przepadzite!
– Te wszyjskie nowomōłdne angyjbery, to ci mogōm wyrychtować taki fal, iże pokładzōm take jôdło, kej blank niy poradziśz spokopić jak i czym je ćkać. Napocznij beztōż swojij sōmsiôdce cosik łozprawiać i kukej naobkoło, jak sie inksi do tego jôdła bierōm. Chocia bōł ci już i taki fal, iże kôżdy naobkoło tisza gawcōł na drugigo a żôdyn niy jôd, bali i sōm gospodôrz. Nale, to sōm diosecko rzôdke cufale i podwiyl żôdyn sie niy kapnie, mogesz dzôć wiela wlyjzie, a inksze bydōm medikować, iżeś je festelnie zocny.

– Łobgryziōnych kostyrōw nie ciepej sōmsiôdce na talyrz, choby bali u cia na twojim talyrzu niy bōło placu. Tyż łōnych niy ściepuj po kryjōncku na tepich, bo bez cufal takô kostyra moge laufka tyj twojij freli na sztrymfach dziyrgnńć.
– Zawdy we takij szykownyj asiście sōm na tiszdece pokładziōne roztomajte zorty pitwokōw, gabli i łeżek. To sōm werkcojgi ino do jôdła. Widôłkōm, na tyn bajszpil, niy dubej w zymbiskach ani niy dropej sie po łebie. Pitwoka niy tkej do gymby, bo sie możesz uchlastnōńć lynzyk abo pajtnōńć we fafla. A łeżka to ci blank niy ma ku łobuwaniu szczewikōw.
– Niy siorbej i niy forskej przi jôdle, bo to niy ma gryfnie (tyż niy chepej, chocia to terôzicki je takô mōłda, kerô idzie bali i we telewizyji łobejrzeć). Palcyskōw i fafli niy wyciyrej we tisztuch ani niy wtykej eki łod tego tisztucha jak laclik pod szaket skuli tego, iżbyś sie mōg pokidać zōłzōm westa. A już nôjbarzij to dôwej pozōr, cobyś niy mlaskôł, bo ftosik moge ci szpasobliwie przisrać, iże na isto, chopie, twōj łostatek bydzie na zicher we szlachthauzie.
– Moge sie tyż przitrefić, iże gospodyni ze łoszydliwōm fresōm rzyknie: a dyć weznōm sie jesce jedyn kōnsek zisty, choby i pod nocholym mrōnczała: niy bier ty giździe, bo mi dlô świekry niy styknie.
Tyż nikandy niy gôdej: ło, gryfnie dziynkuja, alech już tela tego flapsu sie naćkôł, iże mi sie durch chepie. Gôdej, że zawdy mało jôdôsz – możno ci te istne uwiyrzōm ?
– Tyż niy fandzol na côłki karpyntel, iże jôdło bōło take, coby ani twōj pies sie go niy chyciōł, ino kej sie zmiarkujez zarôzki melduj, iże dochtōr przepisôł ci sztram dijyta. Inksze bydōm medykować: nale tyn karlus mô wartki filip!
– Kej gospodyni sztrekuje łogiby i na zicher wstowo łod stoła, znaczy iże wiyncyj jôdła już niy bydzie, iżeś sie już dosik naćkôł. Terôzki szykownie podziynkuj swojij sōmsiôdce łod stoła, zakludź jōm do zofy i dej jakimuś inkszymu mamlasowi dlô asisty. Niy dôwej zezwolyństwa, coby cie chyciōła pod parza, ino dôwej sztyjc pozōr eźli by łōna gracōw we twōj szaket niy łobtarła.
– We drugij izbie musisz wachować cobyś sie docis, kej bydōm rôczyć, kej bydōm czynstōwać cygaretami. Bier ino jedna i niy gôdej, iże môsz jesce śtyruch bracikōw we kasarni. Kej sie już zakurzisz, a wszyjskie bydōm filować, coby sie niy łokidać bōnkawōm, mogesz napocznōńć łozprawiać – ino jesce niy wice.
Dej tyż pozōr, cobyś niy wtykôł słōwek, kerych niy poradzisz spokopić i niy aś sie, iże gôdôsz blank po polskimu, bo mogesz sie zblamować, jak kejsik te dwie kamratki we kafyju:

– Wiysz – padô jedna – jôch by tak chciała richtik deczko „**schuść”.**
– Nō, tyż mi mecyje – pado łōnyj na to, ta drugô – jô, to bych chciała tak po prowdzie ździebko juzaś **„zwąż”.**
– A swôs to idzie na zicher **„pęc”**! – pedziôł ōłber, kery wele nich przełajziōł.
– Mogesz tyż pedzieć pôra wicōw, ino musisz boczyć eźliś łōnych już śtyry razy niy łozprawiôł, bo cie ftosik może spytać eźli wiysz za co Kain Abla zatrzas?
– Eźli zasik gospodyni je starszô niźli grzych „piyrworodny”, niy łozprawiej wicōw ło sklerōłzie abo ło kiyrchowach. Niy gôdej tyż, iże za cia sie jesce łoziymnôstki łoglōndajōm, bo ci może ftosik przisrać: ja, ja... bo łōnym sie zdowo, iże Gargamel lyjzie!
– Mogesz tyż pochwôlić gospodôrza, iże mô jakesik gryfne łodznaczyniô abo pôra inkszych medalyjkōw, ino niy za wiela. Bo terôzki (jesce za tyj niybogi „kōmuny”) niy bōło z tym nigdy knap. A i terôzki prezidynty dôwajōm za rajōm wszyjskim sztyropianowym kōmbatantōm tela myndali, jak nigdy skorzij. Ftosik mōndry pedziôł bōł, iże ze łodznaczyniōma, to gynał jak ze himoridami... pryndzyj abo niyskorzij kôżdy dupek je chyci. Ja, ja nale samymi himoridami sie aś, niy kwol, bo śniymi je tak, co ani je kōmuś pokôzać ani ci samymu... uwidzieć.
– Kej już musisz pokwanckać sie do haźlika, to niy sznupej zowzicie bele kaj i po wszyjskich ekach, i niy wrażuj kichola tam, kaj cie niy pytali. Wyłōnac, co môsz wyłōnacyć, nale niy wtykej côłkij nulki szajspapiōru do kabzy, bo jak sie gospodôrze kapnōm, to cie weznōm za chamstra abo fynikfikra. Niy sztrajchuj tyż lipynsztiftym łod cery gospodôrza yjlzokla: „I lowe Elza” abo inakszij, bo pedzōm, iżeś je diosecko bezkurcyjô i wiyncyj cie już niy przipytajōm do sia. Terôzki deczko możno i ło gorzôle, machmolu, jabolu i inszych łoparach. Wiela znôcie słōwek, kerymi idzie mianować picie? Nō, tōż dejcie sie pozōr, co idzie: słepać, szlukać, tintać, tutać, duldać, hornōńć, luchnōńć, kropnōńć, nō i... jesce pôrã inkszych. I tak czowiek moge być do łostatka: nabity, nabzdrygolōny, naprany, natintany, łopity, łożarty, nażgany, urżnyty, ululany, chycōny, siekniynty, tyrpniōny, łobelany, nō i zasik... jesce pôrã. A dyciś kôżdy Polôk niy szczimie gościny, bigla, gyburstaku, fajeru abo inkszego rōmraju ło suchym pysku. Beztōż tyż trza zważować co, kej, kaj i ze kimsik do kupy sie słepie, coby sie niyskorzij niy zblamiyrować.
– Kej ino wleziesz do izby przi jakisik gościnie abo byzuchu, gospodôrz sie zawdy pytô: cōż tyż sie łōni napijōm? Niy wynokwiej jakisik auslynderskich zortōw, bo zōłwizōł je ino czysto abo łozparchany szpyrōń, i wōl niy wōl bydziesz musiôł słepać to, co ci nalejōm, to co bydōm słepać wszyjske.

– Niy rycz tak jak przi jôdle na côłki pysk: jô, jô je sam, jô już mōm prōzny lampus. Doczkej aże do cia flaszka dōjńdzie, nale niy trzimej jōm aże bydzie prōznô. Szpasobliwie możesz ino pedzieć, iże take maluśke glaski, to ci mogōm do dziury w gybisie wlecieć, abo mogesz je bez cufal łyknōńć.
– Duldej ino tela, cobyś sie niy łobalōł i niy śleciôł pod stōł, bo mogōm ci inksi nastōmpić na palcyska, jak to sie nikej niyftorym ściopranym przidarzi.
– Kej uwidzisz, iże gospodôrz schrōniô rest jôdła i niydosłepane halby, znaczy, co to już fajrant i trza sie kulwitać do dōm. I niy wiskej, choby cie fto ze szkōcin szkubôł: „Jesce rōłz za ceski” abo takô śpiywka: „Tego ci jesce niy bywało, coby gorzôły brakowało”.
– Dej tyż pozōr, cobyś niy sfrôcôł, niy rzigôł do blumwazy abo gospodyni do ałsgusa, bo cie może gospodôrz – eźli bydzie jesce mōnter – prasknōńć w łeb. Wiyncyj ze tyj zorty niy trza sam dociepować, bo po gorzôle to je i tak by tak darymny futer.
Nō, a terôzki na łostatek trza sie poleku skludzić, brać sie do dōm.
– Nôjprzodzij podyjńdź ku gospodyni, pochwôl jôdło (nale niy za tela, bo tak by tak zmiarkujōm, iże łōnych za bôlek ciśniesz) i rzyknij, iże łoja ani margariny żeś niy wywōniôł. Niech cie Pōnbōczek brōni, cobyś szpasobliwie pedziôł, iże we nudelzupie bōły szkōciny a piekôrz, ftory przirychtowôł ta zista abo te samtukej tortynsztikle, kipnōł ze starōści. To sōm take dôwniyjsze bery, za kere już we Kanie Galilyjskij jedyn sorōń i łoszkliwiec nachytôł po pysku. Niy moge być i tak, coby ło cia gôdali: cejco łyknie – cejco rzyknie.
– Kejś sie już pogracôł ze gospodôrzōma i ze tymi, kere jesce niy ślecieli pod stōł, mogesz we antryju opaternie łoblyc mantel (nale ino swōj), tak cobyś niy ściep krōmlojchtra abo rōmy ze knipsniyntōm świekrōm gospodôrza.
– Terôzki już łobleci, kej pokilôsz dziołcha, co tam bedinuje cheba, iże je już łoziymdziesiōnt lôt starô, i ku tymu je jesce blank świdratô.
– Ze tringeltym trza ci tak zmachlować, coby dać go do kupy ze inkszymi byzuchantōma, a to skuli tego, iże sie ta frela blank niy kapnie wielaś dôł.

XXXV.

Nō, tōż cheba i na mie już czas, coby sie już na tyn niy nôjgryfniyjszy światōw wykludzić. Eźli werci mi sie łostawić taki ciepły i moc przocielski plac, takô ci festelnie szykownistô sztela driny mojij mamulki i wylazować tam kajsik na aus, kaj niy do łostatka idzie spokopić jak tam moge być, co sie mi tyż moge przitrefić kej już niy bydzie tego szlauchu, kery mie terôzki jesce kupluje ze mojōm mamulkōm.

Jezderkusie! Jô miarkuja ta sztima, tyn głōs... Ja, to moja starka Klara a śniōm do kupy ujnô Elza... a to fto? Tyj zachrapociałyj sztimy jescech niy słyszôł... Ja, ja niy poradziyli sie doczkać na hyjbama. Nale łōna tōmpie jak lejzie... côłke dyliny dyrgocōm. Pewnikym festelnie spaśnô ci łōna je.

Nō, cosik barzij jasno sie zrobiōło. Jescech nigdy niy widziôł... światła... takô dziura sie łozewrziła... jô mōm bez ta dziura wylazować? Przecamć bez nia ani ta moja gōwecka niy przyjńdzie, a co dziepiyro, jô... jô we côłkości. Co ci mie tak festnie szpanuje

– Ciś Rōłza, ciś! Przij! Jesce ino deczko!

Ło sto dioskōw! To przeca mie tak ftosik ciśnie, przi na mie... gowa wlazła mi już we ta dziura... boli, boli... mamulka tyż wrzescy, choby ci jōm ze skōry łobdziyrajōm... A cōż tyż to sie dziyje? Wylazuja... wylazuja... Ani bych sie niy spodziôł, iże to bydzie take procne...

Ałaaa... ałaaaa... nale ci mie ftosik prasknōł bez rzić...

– Rōłza! Môcie gryfnego synecka! – słysza ta moc zachrapociałô sztima. To pewnikym ta łoszkliwô masara, kerô trzimô mie w gracach i styrcy kole mojij mamulki...

Ałaaa... ała... co je lōłz? Ta diosecko hyjbama uchlastła tyn szlauch, ftory mie jesce kuplowôł ze mojōm mamulkōm. Musza yntlich łozewrzić te moji ślypia, bo inakszij prasknie mie ta mamzela jesce rōłz bez rzić....Jak widno... aże ślypia bolōm.. tam driny mojij mamulki bōło ćma, tōż tyż i ślypia na wiela sie niy przidali, niy trza bōło łōnych łotwiyrać. Ta maluśko chudzina, to pewnikym moja ōłma Klara... a ta ryszawo, co mô takô skwiyrcnô sztima, to tanty Elza... niy widza, a i niy słysza mojigo tatulka... ja, pewnikym je we robocie... jak zawdy aże do wieczora...

Szykownisty, światły dziyń dzisiej... idymy we sztyrzô na szpacyr... jô, moja mamulka, mōj nowy bracik i moja babcia (ja, ja, żôdnô tam ōłma ino babcia, bo łojce sie zawinszowali, nôjbarzij to mōj tatulek, niy żôdyn fater, ino tatulek, iże bydymy gôdać ino „poprawną polszczyzną” a niy po naszymu, po ślōnsku). Jak

we môju prziszôł na tyn niy nôjlepszy ze światōw mōj bracik, toch ci wrzescôł choby mie ze skōry łobdziyrali:
– Tela Augustlikōw na tym świycie! Tela Augustlikōw...
Żôdnych Augustlików ino prawych Augustōw, a bracik sie bydzie mianowôł Bogdan! – wyeklerowôł mi to wteda wartko tatulek.

A mie pizło dzisiej côłke dwa lata, mōm już dwa lata, jeżech dwa lata stary! Takech gôdôł do kôżdego, kerego trefiyli my na drōdze przi tym szpacyrze. Idymy wrōłz paradnie, polekutku a naprociw idzie wysztafirowano gorolica ze cerzickōm. Łōnym tyż sie musza poasić, co mi już pizło dwa lata, tōż gôdōm:
– A dzisiôj mōm gyburstak, mōm gyburstak... dwa lata jeżech już stary!
– Mamulko! A cōż tyż to rzōńdzi tyn śpikol?
Jaki śpikol? Jaki śpikol? A coby jōm diosi wziyni... starô kamela... pewnikiym mô już ze szejś lôt...
August tak spōminôł podwiyl sie zicher niy łocuciōł... łostanio sztyjc i jednym ciyngym mu sie to przitrefiało ło szaroku.
Ze tych dzieckowych lôt gibko przekludziōł sie do blank inkszych czasōw.

Jesce zima, możno to bōł marzec. Wywołany kafyj we Katowicach, „Europa" sie mianowôł. Za staryj Polski bōł to kafyj „Wojko". Tam we latach 60-tych i przi napoczniyńciu 70-tych deptało sie na take popołedniowe tańcowanie. Szło ci tam ruk-cuk przigôdać, przistôwiać sie do jakisik gryfnych dziołchōw. Co tam dziołchōw, przilazowali tam i wydane, i take ftore na gwôłt kcieli chocia na jedna noc chycić jakigosik karlusa, i to niy ino fyrnioka.
Jôch sie zicnōł wele muzyki łod starego Herricha a pod łoknym siedzieli ci trzi mamzele. Dwie starucne (nō, dlō mie starucne) a jedna blank ci podanô na ta szauszpilerka Brigitte Bardot tela, co bōła łōna brylatô. Szlukôłech sie po lekuśku lampus kōniaku i dôwôłech pozōr, co tyż ta frela bydzie robić. A łōna kôżdymu chopowi, ftory prziszôł jōm napytać do tańcowania – łodmôwiała.
Nō, pōjńda i jô – pomyślôłech se. Co mi tam. Łodmōwi, to szlukna rest kōniaku i pōjńda możno do Silesii (tyż na hulicy Mickiewicza, ino ździebko dalszij).
Muzyka napoczynô grać, ida... Ta dziołcha tak kukła na mie, kukła drugi rōłz... Co sie tak gawcys na mie? − pomyślôłech se po cichuśku. − Mōm niy tyn binder na karku? Mōm możno mitesry na fresie?
– Mōm paniczko myjter łoziymdziesiōnt trzi! – rzyknōłech na łostatni driker.
Richtik, miôłech kejsik tela, jesce na stôwce do wojokōw.
I blank ci mi niy łodmōwiōła... Idymy tańcować. Zarôzki tyż – jak to miôłech we zwyku – napocznōłech przi tym tańcowaniu bele co łozprawiać, nawijać (jak

to terôzki modzioki gôdajōm). Gôwyndza tak, cygania deczko, klyca, pociskōm fleki... łodezwij sie babo! I môsz, łozwała sie:
– A ja to wszystko między bajki włożę! – rzykła ze takim fałesznym uśmiychym na fresie.
Co, miyndzy bôjki!Co miyndzy bôjki? Co mi sam bydzie wyjyżdżać ze Ignacym Krasickim. Co jô mōm być gorszyjszy?
– Jô tam, wiedzōm łōni, mōm barzij rôd bôjki Jeana de La Fontaine'a... i to na isto we „oryginale"!
A môsz babo, toch ci terôzki nazdôł. Nale przecamć tarazinku dziołcha na isto mi sie moc spodobała, kciôłech sie jōm przigodać. Jezderkusie, co by sam jesce dociepnōńć. Rzykna łōnyj, coby dugszij łostała i snochwia łōnyj , co jōm do dōm taksōm łodkludza. Możno mi sie udô i jesce cosik ze tego, co Wy wiycie, a jô ruzumia – bydzie. Dobra, łostała... tańcujymy dalszij. Ludzie ta jeji szłapa na mojij szłapie, te pôłne piōntki, sztram, sztram przi tym tańcowaniu. Jużech sie wystawiōł, jużech sie forsztelowôł , co bydzie dalszij. Idymy, deptōmy tak po lekuśku na ta taksa (wele Zenitu we Katowicach)... wlazujymy rajn... coby ino niy za daleko trza bōło jechać...
– TYCHY! – rzykła ci łōna, a mie mało pierōn niy szczelōł.
Jô mōm łostatnie dwadzieścia złociokōw we portmaneju, a ta sie zawinszowała rajza do Tychōw. By to pierōn prasknōł. Ludzie! Pōł jedynôstyj na wieczōr, wteda jesce fōngowała ta diosecko nocnô „taryfa" a łōna ci sie winszuje Tychy. Jadymy, a jô sztyjce medikuja jak sie z tego wyplańtōm. Dojechali my do tych Tychōw, gryfny, moc dugachny, moderny, cheba siedmiosztokowy betōniôk, wylazujymy... jôch ino kôzôł taksiôrzowi doczkać na mie... ludzie, to ci już po ptôkach, zakludza ci jōm do dźwiyrzy i powandruja nazod... pojada do dōm, i tam ci dziepiyrô taksiôrzowi zabula za ta rajza. Nale niy! Łona kce, cobych wlôz rajn. Wlazuja, łōna wartko poszła sie przeblyc... wylazła we takij lekuśkij, ciyniyśkij mantelszyrcy, we takim gryfnym jedbownym hausklajdzie... To szło ło gowa przijńść... wszyjsko chnet na wiyrchu jak na jakim tablecie... jôch to wszyjsko niy ino sie forsztelowôł, nale i widziôłech gynał...

„Kolumb odkrył Amerykę,
Historia wspomina go czule,
Ja zaś odkrywszy Ludwikę,
Odkryłem obydwie półkule."

Ludzie, co za gupoty jô sam fandzola, jake pōłkule, co za pōłkule... szykowniste cycki, łobłōnczaste łogiby i te dugachne szłapy... A łōna mi jesce dowo farbistô ksiōńżka: Fables de La Fontaine. Przecamć to bōł wic, jô to ino łōnyj dlô szpasu

przi tańcowaniu pedziôł... August zbiyrej sie i śmiatej, bo jesce wiynkszô gańba bydzie... a tam cyjler bije... cyjler we tyj taksie fōrt bije...
– Wybôczōm mi łōni, nale jô już byda musiôł pōjńść, bo zrobiōło sie już niyskoro, a i łōni tyż pewnikym kcieli sie sie legnōńć... Trefiymy sie... możno kejsik indzij! Prôwda?
A mianowała sie łōna gryfniście Izabela, jak ta łod „Lalki" Bolesława Prusa...

Miôłech we życiu roztomajte cufale ło kerych rôd spōminō, a i teke, kere rôd bych na isto przepōmniôł. − spōminôł dalszi August. Tak ci go to niyrōłz brało, tak ci mu sie to zdało, coby ło niyftowych zachach pomedikować. Idzie pedzieć, co terôzki to sie wszyjsko tak na isto blank zwekslowało, połōnaczōło. Nôjbarzi cheba to tak zarôzki po tyj drugij wojnie, na łostatek keryj urodziōł sie razinku August. To, iże wiela sie sam, we augustowyj dōmowinie zwekslowało to je prôwda. Jedne gôdajōm, iże to dobrze, inksze juzać, co to tak niy do łostatka. Tela, co same sie to na isto niy pozmiyniało, to ludzie to wszyjsko poinaczyli. Kejsik tyrôł po naszyj Krojce, po Pudleskij i 3-go Môja stary Pilawa i wrzescôł na côłki karpyntel:
– Pōnbōczka niy ma! Wy łostudniki i gōwniôrze! Kej kcecie sie posuchać muzyki, to lajstnijcie sie kōłchōźniki miasto pyndalować wrōłz do kościoła!
Ja, zarôzki po drugij wojnie zakłôdali samtukej u nôs take radijoki na drōty mianowane kōłchōźnikōma. Ludzie nale mieli dlô sia wiynczyj czasu, ludziōm sie kciało łozprawiać, klachać ło bele czym, garli sie wszyjske tak jakosik ku sia. Straciōł sie już na zicher tyn côłki srogi wojynny strach, a bojōnczka przed kōmunōm jesce sie niy zalōngła we samtyjszych ludziach. Chocia, tak prôwdōm – jak gôdajōm mōndroki – to ta côłkô łopowoga zawdy zicnie na telim stołku, kery mianuje sie... strach i twōga. I na to niy ma mediciny! Na isto niy ma!
Wtynczôs tyż baby szli na klachy do mangli, chopy juzaś do szynku abo do golaca. Ja, to niy baby a chopy łamziyli do golaca na klachy. Bōł taki jedyn wywołany we Chorzowie golac na Krojcce, Antek sie mianowôł. Słepok ci śniego bōł stopierōński nale tyż ci kôżdego ze pozorym wysuchôł, i kôżdymu miôł cosik do pedzyniô, miôł jakosi dorada i miôł ci łōn stopierōńskô uciycha kej podziōł ci kogoś swojōm gôdkōm zadziwać.
Chopy tam u niygo nôjredszij łozprawiali ło fusbalu, nale tyż zawdy radzi mieli posuchać ło takich cufalach, kej inkszymu chopowi śmiytła baba ze gamratym, ze łoszkliwym gachym. Bo tak prôwdōm, po tyj côłkij wojnie, żôdyn śnich niy bōł isty eźli i jego samego cosik takigo niy trefi, lebo bez wojna niy trefiōło. Bōła wojna, chopy, szace, miyłōśniki byli daleko a żyć trza bōło, dziecka trza bōło flyjgować a czasy byli ci festelnie procne.

Bo baby samtukej zawdy mieli miyłōśnikōw, i to niy ino bez wojna, kej łōnych chopy, szace, absztyfikanty byli na frōńcie. Przitrefiało sie poniykedy, iże chop capnōł, zdybôł swoja babecka ze galantym i wtynczôs côłko hulica przilatywała wrōłz kuknōńć jak tyn chop piere, tuce ta swoja ślōbnô laciym po pycholu. Tyż ci łozprawiali mi starszyjsze sōmsiôdy, iże we chałpie, kaj starô Kosmalinô ze swojim chopym mieli swōj szynk, miyszkôł jedyn szoferok Erwin Keta, kery jeździōł we cesty, tak iże go i bez dwa, trzi dni we chałpie niy bōło. Rōłz tyż przijechōł Erwin z tyj drōgi przed połedniym i scôpiōł, napasowôł ta swoja starô ze jednym gachym we pomiyszkaniu. Chopa prasknōł ino rōłz, nale festelnie bez pysk, i wōn śniym fōrt po słodach, a jōm prôł, tuk bez côłki tydziyń, i ino sie fest nerwyjs pytôł:

– Gôdej hekso stopierōńsko, eźli tyn łostatni synek to mōj, abo niy mōj?

A trza sam dopedzieć, iże mieli do kupy śtyry dziecka, a tyn łostatni synecek urodziōł sie pōł roku tymu nazôd i bōł deczko ryszawy. Erwin sōm bōł czôrny i wosy miôł choby drōty, i niy poradziōł uwiyrzić, iże tyn lichy i deczko ryszawy synecek tyż ci je na zicher jego. Prôł tak ta swoja starô, aże jōm ci wywiyzła waleska do lazarytu i tam na łostatku ta jego niywiyrno baba rzykła forgot , iże tyn ryszawy synecek je jego, a te trzi piyrsze... to ożno, to pewnikym... niy!

Tyn golac miôł ino dwa szimle strziżyniô: fasōnowo i we kańcik. Mōj tatulek i jô, − medikowôł August − nôjprzodzij jô sōm, a niyskorzij ze bracikiym łajziyli my zaobycz to tego Antka-golaca. Tela, co mie mamulka posywali jakosik tak przed połedniym, kej jesce tyn Antek bōł jako tako trzyźby. Siôdało sie na takim szykownistym zicu, na takim ci łobrôcanym frizjyrzeslu, Antek knōłtlowôł na gyniku biôły tuch, brusiōł na pôsku brzitew, popyrskôł parfinowanōm wodōm po wosach i ze rułōm pytôł:

– Mô być kańcik abo fasōnowo?

To nale bōło ino pytani ciepane do luftu, bo Antek tak by tak strzig poduk swojij launy... zaobycz, nō, chnet zawdy, we kańcik. A musza sam terôzki jesce dociepnōńć, co do dzisiôj mōm jednego kamrata, kerego skuli tego golaca mianujōm Maniuś Kańcik. A i kejsik prziterdiōło sie, co przikludziōł sie samtukej na Pnioki jedyn istny, srogi byamter aże ze samyj Warszawy. Dyszcz lôł jak ze giskany, a iże tyn Warszawiôk miôł jesce deczko czasu (miôł pō niygo przijechać autok) wlôz ci łōn to tego golaca, do tego naszego, nadrzistanego już Antka. Pytani jak zawdy: kańcik abo fasōnowo, i Antek biere sie do strziżyniô. Mocka tam ci łoba łozprawiali, bo jakech pedziôł Antek miôł rôd łozprawiać, tela, co tyn istny sztyjc sie pytôł, eźli bydzie miôł frizōra na zicher fasōnowo, bo niy ciyrpiôł żôdnych kańcikōw. Tak po jakijsik godzinie (Antek wlazôwôł co

rōłz to za forhang, coby sie szluknōńć jednygo) golac ściepnōł tymu istnymu ta lapa ze karku, łopucowôł mu byrsztōm szaket, dôł kuknōńć we zdrzadło, nale wartko, coby za tela niy zaziyrôł na zadek palicy. Chop zabulōł wiela sie przinôleżało i wylôz. A iże dalszij siōmpiōło wlôz jesce do szynku, na winklu Krojcki i Katowickij, do dôwnyj Gōrniczyj. Ledwa wlôz, chopy ino tak kukli na niygo a gospodzki pytô sie go:
– Byliście panoczku u golaca Antka, ja?
– Ja, bōłech, a jakeście to panie ōłber zgôdli?
– Nō, bo môcie palica łostrziżōnô na... fasōnowy kańcik. Niyftorym żôl sie tego chopa zrobiōło, bo ja, ja niy ma co gôdać. Nale blank przijymnie je uwidzieć, iże jakiś czowiek we jakimsik maluśkim miyście, we jakimsik zasranym zadupiu (możno Chorzōw to wteda niy bōło take juzaś zadupie, nale to niy to, co Warszawa), kaj ci fōrt i jednym ciyngiym siōmpi dyszcz, kaj sztyjc naobkoło je ino srogi maras i ciaplyta, kaj niy ma światła, a kaj tyż – kej jedna łostaniô miyjskô lôtawica targajōm zymbiska – to niy ma już blank nocnygo życiô. A tyn dyszcz siōmpi, i côłke miasto jakosik tak ci yjklich, nikej ta łoszkliwô pukōwa, nikej purchōwka nasiōnkło już blank wilgłōściōm...
Dôwnij to ludzie, bywało, siôdali przed familokami, gôdali, klyciyli, fandzolyli. Terôzki to już niy. Niy majōm za tela czasu: abo dugo robiōm, abo idōm kajsik do kina lebo tyjatru, majōm łogrōmnucne telewizyjory, kōmputry... mało fto mô rôd azista kle siebie i łozprowki ze rułōm. Dôwnij ludzie ze sia wzajym mocka wiyncyj łozprawiali, poradziyli szykowniście ze sia gôwyńdzić... Nō, na isto niy to, co terôzki sie dziyje.

A August naszōł kajsik we internecu mōndry nale i jankorny kōnsek, kery mu sie sztyjc belōntôł po palicy tak, iże musiô go sam tyż po naszymu, po naszymu! łopedzieć. Tego tyż niy ze lecy jakij gymby idzie usłyszeć... Szło ci to tak:

To bōła łodwieczerz, nie tak jesce blank niyskoro, chocia już ci sie mało wiela zećmiōło. Kejech wrōciōł tamtygo wieczora do dōm, moja roztomiyłŏ babeczka, moja starŏ (jak pieśliwie na swoji babeczki gôdajôm Ślōnzôki) narychtowała mi wieczerzŏ. Wziōnech jōm za rynka, spojzdrzŏłech łōnyj we łoczy i rzyknōłech:
– Muszymy na isto połozprawiać.
Siadła se i po cichuśku napoczła wieczerzać. Kolyjny rōłz we moji ślypia ciepnōł mi sie srogachny bōl we jeji łoczach. Niy poradziōłech wymrōnczeć, wyszwandrusić ze sia ani jednego słōwecka. Na łostatku musiŏłech pedzieć to, ło czym tak dugo medikowŏłech. Kciŏłech na isto... szajdōngu. Yntlich żech to

ze sia wyciep. Ku mojimu zadziwiyniu niy labiydziyła, we miesto tego spytała sie ino ło grōnt.
Prōbowŏłech zwekslować ta niyporynczô tyma. To ci wteda jōm rōmbło. Gichła mie wodōm ze szklōnki i stwiyrdziōła, iżech fōrt ci niy ma... chop. Tamtyj nocy blank na isto ze sia niy łozprawialichmy. Łōna cŏłki czŏs po cichuśku ślimtała. Miarkowŏłech, iże kciała ci usłyszeć łody mie, co tyż to sie stanōło ze tym ci naszym, do siela szczysnym, małżyństwym. Alech jŏ ci sztyjc niy kciōł dać łōnyj richticznego grōntu, nale nic inkszego niy przilazowało mi do gowy. Straciōła mie na rzecz jednyj Rōłzy. Jŏch już łōnyj na isto niy przŏł. Bōło mi łōnyj żŏl, nale nic krōm tego.

We takim srogachnym wymiarkowaniu sprŏwki, podszrajbowôłech mōj ci forladōng, przedwołani szajdōngowe; łoddôłech łōnyj naszô chałpa, nasz autok, 30% akcyji naszyj fyrmy. Ciepła ino na to łokym i blank tyn papiōr potargała. Perzōłna, kerô poświyńciōła mi piytnôście lŏt życiô, stanōła sie dlō mie blank cudzô. Żŏl mi bōło jeji przetyrmaniōnygo symnōn czasu, energiji i łōnyj srogigo poświyncyniô, nale moja miyłōść ku Rōłzie bōła za tela srogô, nō i... kostyry łostali ciepniōne. Na łostatku jeji ślimtanie zwekslowało sie we jankuryjô, nabrôło na siyle... czegoch sie nale bōł spodziŏł. Po prôwdzie we tym łoka mrziku uholkało ci mie to.
Idyjô szajdōngu łamziōła za mnōm łod wieluch tydni, drikowała kejby berga. Na łostatku napoczła mi sie ta idyjô wydôwać blank łozsōndnym i słōsznym łozwiōnzaniym. Umiyniōłech sie we tym łozwiōnzaniu, przekōnôłech sie fest ku tymu łozwiōnzaniu.
Na drugi dziyń wrōciōłech do dōm festelnie niyskoro i uwidziŏłech ci jōm jak cosik pisała przi tiszu. Blank niy kciało mi sie rychtować wieczerzy, tōż tyż poszôłech direkt do prykola. Śnik chyciōł ci mie na szlag, bōłech tak festnie ab, wycyckany niymożebnym dnioszkym przetrôwiōnym ze mojōm Rōłzōm. Kejech sie łocuciōł, uwidziôłech moja starô fōrt przi tiszu... pisała. Tak prôwdōm blank ci mie to niy łobłajziōło, tōż tyż łobyrtnōłech sie na drugô zajta i zasnōłech juzaś.
Łо rozwidnioku moja babeczka przedstawiōła mi jeji warōnki szajdōngu. Niy kciała łodymie niczego, nale potrza łōnyj bōło miesiōnca czasu i wtynczôs dziepiyro dô mi tyn szajdōng. Poprosiōła na przidŏwek, co nałōczŏs tego miesiōnca łoba zrobiymy wszyjsko, coby żyć ze sia jak blank ajnfach sie ino dô. Jeji grōnt bŏł klar: nasz synek miŏł ważny prifōng za miesiōnc a łōna blank niy kciała, coby łozpad, bruch małżyństwa łojcōw niy wpłynōł na synkowô nauka i wyniki.

To byli warōnki do przikwŏlyniô. Nale łōna spytała ło jesce cosik. Poprosiōła cobych sie przipōmniôł, jakech jōm przeniōs bez prōg naszego szlafcimra we dniu naszyj żyniaczki. Poprosiōła, cobych kŏżdydziyń bez tyn cŏłki łostatni miesiōnc naszygo małżyństwa smyczōł jōm ze naszygo szlafcimra aże ku dźwiyrzōm pomiyszkaniô.
Pomyślôłech, iże łōna blank dostała do gowy, sfōłglowała. Nale kejech kciôł dokludzić do fajrantu nasze małżyństwo i napocznōńć nowe życie ze Rōłzōm – zgodziōłech sie, ściyrpiôłech to.
Łopedziôłech Rōłzie wszyjsko ło warōnkach szajdōngu mojij staryj. Śmiôła sie, chichrała sie do łozpuku i na łostatku rzykła, iże to srogi absurd i belakwaster. Pedziała tyż, iże bez zglyndu na kōnsztiki jake wypokopi moja babeczka, na łostatku bydzie zōłwizōł musiała sie pogōdzić sie, ściyrpieć to, iże to je już szlus jeji małżyństwa.

Moja babeczka i jô niy mielichmy pždnego kōntkatu cielysnego, znaczy sie zeksu łod dŏwna. Bali i ajnfachowe tykniyńcie, macniyńcie bōło ci nōm blank cudze, niyznane. Tōż tyż kej terŏzki piyrszy rōłz łod naszyj żyniaczki wziōnech jōm na rynce i przesmyczōłech jōm ze szlafcimra pod dźwiyrze pomiyszkaniô, łoba czulichmy sie łostrzymnie i niysporo. Za to nasz synek basowŏł tyj nowyj zituacyji owacyjōm i łoklaskōma. Zaziyrôł ci na nôs ze uśmiychym i uciychōm. Sprôwiało mi to deczko bōlu rajn wy mie, boch wiedziôł co stanie sie gynał za miesiōnc. Przeszŏłech tak ze dziesiyńć myjtrōw śniōm na ryncach i sztopnōłech przi dźwiyrzach. Łōna tak kukła na mie, zawarła ślypia i wyszeptłała ino tela, cobych synkowi terôzki niy gôdôł jesce ło naszym szajdōngu. Kiwnōłech gowōm alech poczuł we wnōntrzu jakisik dziwoki bōl. Postawiōłech ci jōm na szłapy, a zatym dôłech zwōlŏ, coby poszła na autobus, kerym jechała do roboty. Sōmech nale pojechôł tyż do swojij fyrmy.

Na drugi dziyń poszło ci nōm mocka lekszij. Łoprziła mi sie łōna ło brust i rōłz dwa wślizgła mi sie na rynce. Wōniôczka jeji parfinu na doczkaniu chlastła we mōj nochol. Zdôwôłech se sprawa ze tego, kapnōłech sie, iże bez te lata mocka dobraczynōw drapsło mi, ustôłech zaziyrać na nia jak na kobiyta. Merknōłech, spomiarkowôłech tyż, iże niy bōła już takŏ modô. Jeji gymbulka łotoczali ci zmôrscki a wosy łod spodka łosiwli. Nasze małżyństwo wyrazito, czyście ci nacajchnowało swoje ślady na jeji ciyle. Bez jedyn łoka mrzik napocznōłech medikować, cōż tyż to takigo żech łōnyj zrobiōł.
Szczwôrtego dnia, kejech jōm unosiōł, poczułech bez krōtkŏ kwilka tyn blysk intimnōści i poufałōści miyndzy babōm a chopym nikej przed latami. Kuknŏłech na kobiyta, ftorŏ poświyńciōła mi bez piytôście lôt swojigo życiô.

Szōstego dnia napocznōłech corôzki barzij czuć sie kōmfortowo, kejech miŏł jeji ciało blisko siebie. Choby ta zatracōnŏ intimnōść napoczła wrôcać sie ze łotchłani, czyluści przepōmniyniô. Niy pedziôłech ło tym nic mojij Rōłzie. Ze kôżdym dnioszkym robiōłech to ze corôzki srogszōm letkościōm i słebodōm. Można bōła to jakosik forma ćwiczynia, ibōngu, bez co stôwôłech sie barzij sztramski fizycznie.

Jednego rozwidnioka uwidziôłech jōm jak sie łoblyko, jak wybiyrô, co na sia wrajzić. Wybiyrała spojstrzōd wieluch klajdōw, nale blank niy poradzioła uzdać se, co dzisiôj łoblyc. We jakimsik mōmyńcie westchnyła i pedziała choby ino do sia:

– Wszyjske moje keculki zrobiyły sie za sroge.

Zdôłech se sprawa, iże mocka straciōła ci łōna na wŏdze, beztōż tyż ze takōm letkōściōm nosiōłech jōm kŏżdego dnia. Na łostatku to dō mie dotrziło. Nosōła łōna we sia tela jankuryji, jankoru i bōlu. Choby podświadōmie moja gorześć siōngała jeji gowiczki. We tym łoka mrziku wlôz nasz synek i pedziôł:

– Tatulku! Czôs już cobyś zaniōs mamulka do wyjńścia.

Dlô niygo widok łojca, ftory smycy jejigo mamulka do dźwiyrzy wyjńściōwych stôł sie fōrt cyrymōnijôłym, prziwykym dnioszka. Moja babeczka prziciōngła go ku sia i festnie łobłôpiōła. Łodwrōciōłech gowa bo bôłech sie, iże moje ymocyje puszczōm i zweksluja moja decyzjô. Wziōnech jōm we ramia i ślôzech śniōm te dziesiyńć myjtrōw aże pode dźwiyrze naszyj chałpy. Czułech jak jeji dłōń fest łoplôtô mōj gynik. Dziyrżōłech jōm we ramiach pewnie nale niy za sztram. Łorôz poczułech choby czôs szibnōł sie ło piytnôście lôt.

Jeji nale biydnŏ, letkŏ zilfetka festelnie mie zmerskała. Łostatnigo dnioszka, kej trzimôłech jōm we ramiach poczułech, jak kôżdy szrit stôwiōm ze mordyrkōm. Nasz synek już dôwno bōł we szuli. I kejech tak trzimôł jōm we mojich ramiach, kuknōłech na nia i pedziôłech, iże festelnie mie zadziwało jak brak intimnōści miyndzy kobiytōm a chopym wpływô na jejich kōnszacht, na jejich zwōnzek. Pojechôłech do fyrmy, a wszyjsko dziôło sie tak gibko. Wyfuknōłech ze autoka, balich go niy zawar, bo niy kciôłech dopuścić do sia żôdnych wōntpliwōści. Wlôzech na gōra do mojigo biōra. Rōłza łozewrziła mi dźwiyrze. Badnōłech łōnyj gymboko we łoczy i łōna choby już miarkowała, co za kwilka rzykna... Pedziôłech łŏnyj, iże je mi luto, je mi przikro, nale jô już na isto niy kca szajdōngu ze mojōm babeczkōm.

Łóna kukła na mie choby łosupiałô, skōłczałô. Dotkła mie, choby kciała sprôwdzić eźli niy mōm fiberhicy. Wziōnech jeji dłōń i łodsztuchnōłech jōm. Powtôrzôłech, jak festelnie je mi mersko i, iże na isto niy weznã szajdōngu.

Prziszôôłech na to, jak wiela poświyńciōła dlô mie moja babeczka, jak brak tykniyńciô i intimnōści wpłynōł na nasze relacyje i jak to jô zasmolōłech moje małżyństwo, i zaniydbôłech kobiyta, kerô bôła przi mie bez piytnôście lôt i dała mi gryfnego syneczka. I neści spomiarkowôłech to dziepiyro terôzki, kejech jōm nosiōł bez tyn miesōnc na ryncach. Beztōż tyż byda pracowōł nad sobōm i naszym małżyństwym, i zrobia wszyjsko, co we mojich siyłach, coby jōm nosić do łostatka naszych dni, tak jak to przirzykalichmy przed ōłtôrzym przi naszyj żyniaczce.

Rōłza choby spamiyntała sie i poczułech festelnô fanga na mojim licu. Zawarła ci łōna dźwiyrze za mnōm i słyszôłech jesce jak ślimtô. Ślôzech na dōł i łodjechôłech. Drōgōm sztopnōłech wele kwiôciarni i ôsrogachny sztraub, bukyt kwiôtkōw dlô mojij babeczki. Przedowaczka spytała ci mie, co tyż mô być napisane na szkartce przi tym bukycie? Jôch sie ino lachnōł i napisôłech: „Byda cie nosiōł we mojich ramiach kôżdego dnioszka, kôżdego rozwidnioka aże nôs śmiyrć niy łozkupluje.”

Tyn dziyń wrōciōłech gibcij do dōm ze tym buketym w gorzści. Bōłech ci stopierōńsko szczysny, czułech uśmiych na mojij fresie. Wszyjsko nabrało blank nowych, niysamōwicie frisznych farbōw.

Wparzōłech po słodach na wiyrch. Leżała na szeslōngu. Niy ruszała sie, Bōła môrtwô. Jak sie niyskorzij wykôzało, moja babeczka bōła festelnie niymocnô, chorowała na raka łod wieluch miesiyncy. Ringowała sie ze tym łokropicznym chorōbskym, przegrywała... Bōłech tak zajimany swojim życiym i tōm Rōłzōm, iżech blank tego niy zmiarkowôł, niy wywachowôł. Łōna gynał wiedziała, iże jeji czôs sie kōńczy, beztōż tyż sprawiōła mi łostatni darek. Kciała mi na isto szczyńdzić ryakcyji synka, jejigo wymiarkowaniô winy zglyndym mie i naszych relacyji we przisłōści. Wiedziała gynał, iże kejby nasz szajdōngo doszôł do skutku, nasz syneczek pewnikym by mie zniynawidziōł. Przinôjmnij we łoczach naszego syneczka, fōrt i jednym ciyngym bōłech łojcym, kery przôł i łōnymu i mamulce... do samego łostatka.

Nôjdrobniyjsze dobraczyny naszego życiô, te ci elemynty, sōm tym, co na isto nôjważniyjsze we zwiōnzku. Niy idzie sam ło posiadłōść, kerô môcie, we ftoryj miyszkôcie, ło autoki, ło kōnto we banku. Łōne mogōm jedzinie stwōrzić warōnki we ftorych szczyśnie żyjecie, nale niy same szczyńści. Tōż tyż nigdy niy trôćcie ze zasiyngu waszygo weźroku nôjprościyjszych gystōw. Tykniyńciô, intimnōści i wzajymnōści. To ino łōne wpływajōm na jakōść waszych relacyji.

XXXVI.

Trefiōłech niydôwno na take łopracōwanie nt. spaniô i zalyżnōści, kere ci majōm wpływ na naszô kōndycyjô... takô niymoc bezmać niy istniyje. Coby to skrōcić, to naukōwe, razinku te procysy spōmôgajōnce pamiyńć, boczyni brak śniku a pamiyńć, sōm ze sia festelnie skuplowane? Wiysz, miarkujesz, iże dlô twojigo filipa niy mô srogszego znôczyniô, eźli nynosz ino pôrã godzin, abo eźli niy śpisz blank? Twōj filip je pod tym zglyndym bezlitōsny − abo jeżeś już ci wyspany, abo i niy. Niy ma rōżnicy, eźli spowołeś godzinã krōcij niźli richtik pōwiniyneś, abo niy spowôłeś blank. Kej niy dospowôsz, twōj umys niy poradzi wydajnie pracōwać, sztinkruje pamiyńć i kōncyntracyjô, jeżeś mało kryjatywni, môsz lichô, słabô zdōlnoś przewidywaniô i łocyny zituacyji. We sumie − licho śpisz , licho myślisz. Dlô dobryj pamiyńci i zdōlnōści przyswôjaniô wiydzy, śnik mô jesce jedne, kluczōwe znôczyni. Tōż ja, nałōnczôs spaniô zachōdzi procys tzw. kōnzolidacyji, kōnzolidjyrōngu, znaczy utwôlaniô pamiyńci.
A, jak to terôzki łorzykajōm badania, zachōdzōm we nôjgymbszyj fazie śniku. We czasie snu we rindzie mōzgōwtj powtôrzô sie aktiwnōś wszyjskich twōjich nôjrōnōw charakterysticznô dlô procysu uczyniô sie.
Gyneralnie, bezmać ludzie starszyjsze majōm myńsze potrzyby śniku.
Aaa, co byście rzyknyli na jakisik śnik ło kobiycie − je zwiastōn pōmyśnōści abo jake łostrzyżynie? Śniōła mi sie kobiyta, bōła blado, blank blajchowô, côłkô biôłô we biôłym prziłodziyniu. Stôła we mojij izbie, cosik ci tam bajstlowała przi ścianie. Łostatniōm razōm, ta samô kobiyta juzaś mi sie śniōła, stôła chnet przi mojim prykolu, macała mie weźrokym . Kejech sie łocuciōł, czułech niypokōj, angst... we tym samym dnioszku zemrził mōj bracik.

Nō, już ci jutro Wszyjskich Świyntych abo – jak to jesce sam u nôs we Polsce kielanôście lôt tymu nazôd gôdali – Świynto Zmarłych. A isto Wszyjskich Świyntych (po łacinie – Festum omnium sanctorum) je srogōm krześcijōńskôm paradōm, festym skuli uważowaniô wszyjskich moc wywołanych i nie do łostatka niyświadōmych świyntych i ciyrpiyntnikōw, kerzi już sōm we niybie ze Pōnbōczkiym. Trefiô to ci terôzki zawdy we piyrszygo listopada.
He, he, usłyszôłech dwa-trzi lata tymu nazôd, jak to jedyn angyjberski dyrechtor ze radijoka, państwowygo radijoka, napisôł ci bōł do jego utrzidupskich taki moderny SMS, coby – za moc srogōm sztrofōm – niy gôdali we tyn dziyń, iże to je Świynto Zmarłych, ino Wszyjskich Świyntych.

Kejsik, za pierōnym dôwnego piyrwyj mianowali te fajery „Dziady”. Bōło ci to gor, łosobliwe świynto, tyn caubrowany czôs, kej świat żywych i umartych do grōmady sie kuplowali, kerych tajlowala ino takô ciyniuśkô szwela, i kej nasze dôwniyjsze starziki i staroszki dôwali tym umrzitym duszyckōm jôdło i cosik do popiciô, a skorzij wszyjskigo, to dôwali tym zmarżniyntym duszyckōm sie łogrzôć przi dōmowyj flamerze, przi domowym łognisku. I za tych naszych blank dôwnych przodkōw zawdy sie gôdało, co to niy duszycki mogōm dôwać

nōm na tyj ziymi cosik, nale i my, żywe tyż muszymy dôwać tym naszym już umartym tym, ftorych już snami na tyj ziymi niy ma. Wiycie! Mianowało sie to tyż wtynczôs na isto gryfnie: wszyjskie my, żywe i te już pochowane istniejymy do kupy we takim wiecznym, niyskōńczōnym, niyłōgraniczōnym Świyntowicie. Tyn – jak to mōndroki gôdajōm – „kult zmarłych” je snami łod zawdy, je to taki przirodzōny ci nōm insztynkt, je taki dugi, jak dugo żyjōm ludzie na tyj ziymi. Świynto Zmarłych (jesce niy Wszyjskich Świyntych) fajrowali Słōwianie, a i my sam u nôs na Ślōnsku, abo jak to piyrwyj ta naszô dziydzina mianowała, łod zawdy, i to pôrã razy do roka. Skuli tego, co dôwniyjsze kapelōnki niy poradziyli przerzynôńć tych starych zwykōw, musieli ci je łōne skuplować ze naszōm, wteda nowōm wiarōm.

Sam mi terôzki gynał sztimujōm gryfne sztrofecki ło jesiyni, ło tym gryfnym podzimiu, kere napisôł chop, niy Ślonzôk, bo kajsik ze Szczecina, Leon Ferenc, a kerech ci niy tak dôwno naszôł we jakimsik, niy bocza jakim – cajtōngu:

„Słońce przymglone
pola puste
mgłą spowite.
Pajęczyny na trawach
perlistą rosą utulone.
Pożółkłe liście drzew
niedługo opadną.
Wiatry harce zaczynają,
chmury coraz ciemniejsze
snują się po niebie.
Ptaki gromadnie przelatują,
jakby przed czymś uciekając
Chciały zdążyć ...
Dzień krótszy od nocy
może układa się do snu?
A w ludzkich myślach?
Tęsknota chyba za czymś,
co bezpowrotnie minęło...
Dokąd kroczysz czasie,
a my wraz z tobą?”

Kaj kroczôsz, kaj deptôsz CZASIE? Gryfne to i takie richticzne, pra? I juzaś musza wciepować polskie sztrofki, bo naszych niy mōm, chociaż niyrōłz prosiōłech ło take roztomajtych ślōnskich „poytōw”.

„Festum omnium sanctorum”, fajer Wszyjskich Świyntych wandluje sie tak na isto łod łod uważowaniô dôwniyjszych ciyrpiyntnikōw, kerzy swoji żywobycie łoddali za Krystusa, a kerych blank ci niy spōminali we „martyrologiach”, we spōminkach wsiowych ani tyż we tym kanōnie mszy świyntyj. Kajsik we III wiyku, kej nastôł taki zwyk, coby côłke relikwie świyntych, abo jejich tajle, przekludzać bele kaj, do roztomajtych kościołōw, napoczło sie uwôżanie

świyntych. Tak ci to pokazôwali, co wszyjske świynte sōm iściznōm côłkigo kościoła, kaj by tyż Łōn, tyn świynty niy bōł. Kej we 610 roku papiyż Bonifacy IV erbnōł łod cysôrza tyn ci starożytni Pantenon (takô świōntyniô, kerô bōła dlô wszyjskich dôwniyjszych bogōw), kôzôł ci tam wartko poskłôdać, sklapnōńć wszyjskie rylikwije, kere bōł uściubiōł. Zatym poświynciōł bōł tyn côłki Pantenon na kościōł krześcijōński pod wezwaniym Matki Boskej Męczenników (po ichniymu: Santa Maria ad Martyres abo inakszij Santa Maria Rotonda). Łod tego czasu łoddôwali zoca, wszyjskim tym umartym ciyrpiyntnikōm we – dejcie pozōr! – piyrszego môja. Łoszkliwce gôdajōm, co to bōło trzinôstego môja, ale jô tam tela niy miarkuja, i niy byda sie sam wadziōł. Ździebko niyskorzij, papiyż Grzegorz III we 731 roku, przekludziōł tyn côłki fajer na piyrszego listopôda. A juzaś we 837 roku inkszy papiyż zarzōndziōł, coby łod terôzka piyrszy listopôd bōł takim gryfnym dniym, we kerym spōminô sie niy ino świyntych ciyrpiyntnikōw, ale tyż WSZYJSKICH Świyntych naszygo kościoła katolickigo. Ku tymu jesce jedyn cysôrz, Ludwik Pobożny, przikôzôł fajrować te świynto we côłkim kościyle na côłkim świycie, na dôwniyjszym côłkim świycie. Trza jesce gynał pedzieć, co u nôs je Wszyjskich Świyntych i Dziyń Zaduszny (tyn drugi dziyń niy ma już frajny łod roboty, chocia bōł jesce za „kōmuny"). Dziyń piyrszygo listopada spōminô tak na isto côłkô prôwda ło powōłaniu do świyntości wszyjskich ludzi. Fajer Wszyjskich Świyntych je blank inkszy łod tego Dnia Zadusznego (takigo spōmniyniô wszyjskich Wiernych a Umrzitych), co trefiô zawdy we drugigo listopada. I coby sam niy gôdać, to fajer piyrszego i drugigo listopôda, gôdô ciyngiym ło tym, coby my deptali ku świyntości.
Do kupy i piyrszy, i tyn drugi dziyń przipominô ino prôwda ło spōlnocie kościoła, kero łobjimô świyntych we niybie, tych, kere jesce pokutujōm we tym côłkim „czyścu" i tych, kerzy jesce deptajōm po świycie. Te côłkie spōminanie wszyjskich świyntych mô zdrzōdło we tym piyrszyjszym kulcie ciyrpintnikōw. Szło by jesce sam mocka gôdać, ale piyrszym, kery niy bōł ciyrpintnikiym, bôł biszop Marcin z Tours, kerymu sie zemrziło we 397 roku. Wiycie, napoczniyńcie tego côłkigo świynta siōngô aże do szczwôrtygo wiyka do Antiochii. To tam piastowali ci spōminanie o wieluch ciyrpintnikōw bez miana, kerych spōminali we piyrszô niydziela po Zesłaniu Ducha Świyntego. Trza sam jesce dociepnōńć, co tyn listopadowy dziyń bōł już we wercie we Irlandii i u Ynglynderōw jesce we VII wiyku i dziepiyro blank niyskorzij, we łōsmym wiyku łozkulôł sie na côłkô Ojropa. A jesce we XIX wiyku we côłkij Polsce, a i sam u nôs na Ślōnsku, tyż na granicy ze Litwōm i ze Białorusiōm, byli take fajery, kere mianowali „Dziadami".
A mie sie sam spōminajōm słōwecka, kerech już cheba pisôł, kajsik już rzōndziōł, ino co nigdy niy je za tela spōminaniô ło tym naszym wartkim uwijaniu sie, gibkim przekwanckaniu sie po tym, jak to gôdajōm, nôjgryfniyjszym ze światōw. Trza chocia we tyn jedyn dziyń we roku ździebko przibrymzować, poklamać, poślynczeć ździebko ło sia, ło naszych łojcach i ło starzikach, ło tych wszyjskich, kerych już snami niy ma. Bo i tyż kajniykaj

mōmy już z rańca mrōz na dachach, na chlywikach, na klopsztangach, na strōmach. Tyż ci na tych strōmach, krzôkach, harpyńciach listeckōw corôzki mynij. Na niyftorych blank już ci już nic niy łostało, blank żôdnego niy ma, wszyjske ci już ślecieli. Łostatni łodfurgnōł nikej ta briwa ze bôjki ło rabsiku, ło zbōjcu Madeju. A na łodwieczerz juzaś corôzki gibcij robi sie ćma choby fto tinta łozlôł, łozkidôł na biôłô deka abo na tisztuch. Ja, ja, to już listopôd na puklu, tyn – jak to kaj indzij gôdajom – listopadnik côłkim pyskym idzie, to tyn miesiōnc, kery sie festelnym jankorym napoczynô:

„Stara skarga a próżna – na śmierć sie żałować,
Bowiem ona nikomu nie zwykła folgować:
Bierze stare i młode, kto jej sie nawinie,
Ten pierwej, a ów poźniej, przedsie nikt nie minie.”

Te gryfne słōwecka byli łod Jana Kochanowskigo narychtowane na dynkmal jednego takigo istnego. Gryfne, szykowne, i jak na isto richticzne. Przeca kôżdy snôs miôł jakosik familijô, jakisik Łojcōw, Starzikōw, przôcieli, pociotkōw, kamratōw, kerzy sōm już umrzite, kerych ci juń niy ma kole nôs, kerzy sōm hań-tam, kaj nasz filip, kaj tyn nasz maluśki rozum niy poradzi grajfnōńć, i łodkany jesce żôdyn sie niy wrōciōł, i niy pedziôł jak tam je. I juzaś – jak we sztrofkach na napoczniyńciu – niy kôżdy, i niy zawdy, i niy ciyngiym łō nich spōmino, przi tym côłkim tyraniu i fyrtaniu za tymi złotkōma, za tym coby dzieckōm mieć co do gymby wrajzić, coby łōnym wszyjske zachciôłki zbajstlować, coby autok bōł gryfniyjszy, szykowniyjsze byli łachy, prziłodziynie abo srogsze pomiyszkanie sie lajstnōńć, przi tym côłkim utropiyniu ło robota dlô sia i dlô dziecek, ło côłke wywianowanie synka lebo dziołchy.

Nale je taki dziyń, a tak po prôwdzie dwa, we kerych czowiek musi sztopnōńć, musi zabrymzować i pomedikować ło inkszych, ło tych kerzi byli, a kerych ci już niy nastyknie wele nôs – Wszyjskich Świyntych i Zaduszki.

Wiycie! Bez côłke lato toch ci miôł tuplowanô utropa. Rōłz, iże bōła latoś takô stopierōńsko hica jak we Africe, choby klara wisiała na szpagacie blank przi ziymi i grzôła nikej halbecka, co jô gôdōm halbecka?... côłki liter starzikowego bimbru, a ku tymu... ludzie! Fto to wypokpiōł?... Naobkoło we zegrōdkach łod rozwidnioka aże do pōłnocki szkwiyrcōm te moderne łod pôruch lôt... GRILLE. I Wiycie, moje Wy roztomiyłe, chnetki by mie pierōn szczelōł kejech usłyszôł łod jednego mōndroka we telewizyji, iże na te nasze zegrōdkowe „grille” na isto nôjlepszyjszô mô być „argyntińskô lynda”, „argyntińsko polyndwica”. A nasze pampōnie sztyjc wadzōm sie ło jakesik „dopłaty”... możno skuli tego, iże jakisik klugszajser reklamiyruje argyntińskô łowiynzina?

Nale, możno dzisiôj niy byda za tela jamrowôł i wajôł, bo spōmnieli mi sie – niy poradza zmiarkować po jakymu? – dwa hameriōńske braciki: Orville i Wilbur Wright, kere sto dwanôście lôt tymu nazod przefurgli chnet kilomyter na maszinie, ftorô ździebko bōła ino do dzisiejszygo fligra podano. Łōne już skorzij napoczli markiyrować, iże furgajōm ale dziepiyro we tym 1903 roku

pofurgli piyrszy rōłz na richtik. A terôzki styknie ło szaroku, abo niyskoro we nocy, kuknōńć na niybo, coby ujzdrzić te na isto dupne fligry, kere ze naszych Pyrzowic sztartujōm abo tam landujōm, a ftore terôzki mogōm bali i naobkoło świata furgać. A jô sie siedza przi tym kōmputrze na kerym pisza te wszyjske klachy do radijoka, i po plecyskach ino klara szykownie mie grzeje bez tyn reszt liści corôzki barzij żōłtych i brōnôtnych ze strōmōw, kerych jesce do łostatka niy wyrzli sam u nôs we Chorzowie. Liście, listecki, wiela by sam szło terôzki gryfnego napisać? Spōmniôł mi sie ale taki ynglicki angyjber, Paul Johnson, kery bōł ci rōłz pedziôł take słōwecka:
„Starzejąc się, stajemy się podobni do jeiennych liści. Nasza starość nie przynosi jednak estetycznej rekompensaty, jaką u schyłku życia otrzymuje liść – oznacza wyłącznie szarzenie, wymywanie wszelkich kolorów, a pojawiającym się na skórze plamom daleko do szaleństwa słonecznych barw – są ciemne, brzydkie i zwiastują zagrożenie.”
Na isto, i ludzie i strōmy sōm mode i drab grajziejōm, a mało fto gawcy, iże tak jak te listecki na strōmach zeżōłknōm i ślecōm, tak i my wartko sie ze tego, możno niy nôjgryfniyjszego ze światōw stracymy, a jednako, i nôs na smyntôrzu, i listecki ze tych szykownych na wiesna drzywek, śniyg zasuje i tela bydōm inksi i łō nôs i ło tych liściach pamiyntać. A gôdōm ło tym skuli tego, iże łōńskigo tydnia pochowali ci u nôs na kiyrchowie przi Jōzefce starô Zofija. Bōła ci Łōna dziewiyńćdziesiōnt łoziym lôt starô i bezmać boczōła jezcze kej te piyrsze fligry napoczli Pōnbōczka na tym niybie szterować. I na isto wteda niy fligry jeji po gowie łamziyli, ino sam te nasze ślōnskie żywobycie.
Wiela miała dziecek (znōm ino jedna cera), eźli miała wnuki, eźli niy, nale na zicher gawcyła ci kejsik łoczami dziecka, kej to Jeji łojce, starziki szli do powstaniô, a możno tyż i tak bōło, co jedyn ujek bōł przi powstańcach a drugi juzaś przi miymieckich wojôkach, i szczylali do sia ze tych swojich gywerōw pod Anabergiym abo kaj indzij. Tak jak na isto sam u nôs bōło. Niy znôłech ci Jōm blank dobrze, ale niy ło to sie rozłajzi. Tela, co możno i werciyło sie Jōm znać, wlyjź na klachy dō Nij, posuchać co tyż mô do pedzyniô, co tyż ło tym naszym świycie medikuje. Myśla, iże dobrô bōła. A dobre ludzie sie pierōnym gibko tracōm, a śniymi nasze gryfne zwyki, naszô szykownô gôdka, słowa i słōwecka, kerych sie już niy spōminô, ło kerych sie już niy boczy. I wszyjske my wiymy, iże take ludzie to szac, skarb. Kce sie tam do takch starek, staroszkōw pōjńść, zicnōńć na zofie, na maluśkich zegłōwkach, lebo na ryczce przi kachloku abo kuchniannym żeleźnioku, a suchać tego jejich beraniô, tego wszyjskigo, co sie bez côłke łōnych utrôpiōne życie nasztaplowało, co te łoczy, kere już ani ślimtać niy poradzōm, widzieli bez te chnet sto lôt. Coby tego niy przepōmnieć, niy zaciepać klamotami ze kerych tego już żôdyn na wiyrch niy wywlece i do porzōndku niy skludzi. Kce sie, na isto, kciało by sie, tela ino, co na dziewiyńćdziesiōnt dziewiyńć procyntōw niy pōdymy do tych ludziōw, niy znôjdymy ździebko dlō nich czasu i ciyrpliwości bo razinku jakosik nôgłô robota, bo dziecka szterujōm, bo możno jakisik fajer we familiji; bo tak po

prôwdzie to sie blank niy kce dzisiôj (idzie łostawić to na jutro, lebo przyszły tydziyń?), bo tak ciynżko ta dupa ze kanapyju sztreknōńć... niy coby blank zaboczyć, ino łostawić na niyskorzij, na juzaś, na świyntego nigdy!!!
I dziepiyro gloki, dzwōny ze Jōzefki lebo inkszego kościoła, kere zaglingajōm przi pogrzybie, dajōm skôzać, co już na wszyjsko je za niyskoro. Przeca to znôcie, pra? A ino naszô zepsiało służba zdrowiô, tyn côłki ZUS i fto tam jesce, majōm jedna utropa mynij, a ino na wertiko łostanōm łostatnie rycepty na kere niy bōło już we portmanyju złociokōw, wyglancowany palcōma rôłzynkranc, rōżaniec, łobrôzek Przenôjświyntszyj Paniynki abo świyntego Jōzefa ze łostatnij kolyndy. A te listka, kere ślatujōm po cichuśku, po lekuśku, choby nôjlekszyjszô pierzina zasujōm tyn świyży grōb...
Listka ślatujōm corôz barzij. Podzim. Niyskorzij zima i wiesna, rajcujymy choby nôjynte ło latośnym welōnku, ale podwiyl co, styrcymy i nadymōmy sie choby purchōwka, my trzidziystołoźmiomilijōłnowô Polska we progu, we siyni tyj Uniji. Pijyndzy corôzki mynij, gruby a werki ciyngiym zawiyrajōm, a te we Warszawie już ci sie fest roztopiyrzajōm, fto tyż tam ci sie za byamtra we tyj Brukseli chyci. Mô taki istny jakô szkoła, eźli niy mô, bele sie wryć do raje. Przeca terôzki byle briftryjger moge być dyrechtorym, bele handlyrz ze naszyj Barskij przepiyrô ludziōm, co, i jak majōm myśleć. We nôjbliższyjszym welōnku wybiyrać bydymy roztomajtych rułkorzy (guliktraucherōw) szwajserōw i takich jesce. Rachuje sie ino to, jak poradzi sie roztopiyrzać, jaki je frechowny, jak poradzi pycholym wywrzesknōńć – już ło sia gôdô, co śniego dupny „polityk". Gołodupiec, kery sie musi do grotka przyflostrować i ćkać choby kormik swoja maciora. Nale, szlus ze polityk<u>o</u>m. Lepszejsze łod polityki je zbiyranie grzibōw, bo chocia sie i jakô gadōwa nojńdzie, to idzie jōm i świekrze na wieczerzô ze jajcami uparszczyć a i tak mynij zaszkłōdzi nikej polityka.

XXXVII.

Na srogim stromie wele naszego smyntôrza zicnōł ptôk, dziambel. Terôzki je łōnych jakosik tak choby corôzki mynij, nale kejsik dziamble byli prawucko, na isto wszandy. Na dole, pod tym stromym, ze szlojdrym w gracach, pomaluśku szlajchowôł sie bajtel, widać zarôzki, iże to jakisik buks. Łobrôzek na isto ajnfachowy. Żôdnego bestyjstwa: dziamble uplōncli sie ino na to, coby dō nich szczylać ze szlojdrōw, chopcy, śpikole – na to, coby szczylać do tych razinku dziambli. I tak ci je łod napoczniyńciô świata, i tak jak dziamble niy przekludziyli sie – na tyn przikłôd – na Marsa abo na Miesiōnczek, tak tyż wszyjske nasze samtyjsze roztomajte buksy na isto niy schrōniyli sie kajsik po klôsztorach, zmiôżdżōne jakimsik łokludnym szczypaniym sumiyniô.
Bajtel, barzij jednakowōż buks, naciōngô gōmin swojigo szlojdra, cyluje i na łostatku wyszczyliwuje kiźlik we tego dziambla na aście srogigo stroma. Ale dziambel niy śleciôł. Niy śleciôł, ale tyż niy łodfurgnōł. Łostôł na tyj aście, na tym samym miyjscu, i ćwiyrkolōł choby nôjynty. Kiźlik przeleciôł wele, i ino ściepnōł dwa listka ze stroma, ftore ślatywali i łosiywali sie, jak cajger sznōry łozciōngajōncyj sie aże ku ziymi.

Tyn łochyntol, tyn buks po lekuśku stôwôł sie corôzki barzij snerwowany, zlynkniōny, ale i kōntyntny. Snerwowany, bo niy trefiōł ci tego dziambla, zlynkniōny, bo ptôk niy łodfurgnōł, ale festelnie rôd ze tego samygo grōntu. Kolyjny kiźlik ze szlojdra, barzij akuratne cylowanie i gibki łodgłōs trziciô we lufcie, fiftu. Wyszczylōny sztram kiźlik poleciôł do gōry, czôrny pōnkt na tym świytliczkowym niybie, chnet na biôłyj granicy maluśkij łobłōnczastyj chmury, doleciôł do wiyrszołka, zahaltowôł na łoka mrzik, jakby kciôł skorzystać ze przileżitōści, coby łobejzdrzić sie landszaft. Zatym, choby to mglôł, napocznōł ślatywać, a pōnkt, we ftorym piźnie ło ziym, już bōł ci łokryślōny.

A dziambel dalszij siedziôł na aście. Niy ruszôł sie, blank tyż ci niczego niy merknōł, biydôk, ledwa ćwiyrkolōł i ledwa potrzōłsôł piōrkōma.
Synek ze takigo zaufryjgowanego, zlynkniōnygo nale i kōntyntnego, przeszôł do uczuciô ajnfachowyj gańby. Dwa kiźliki, jedyn ptôk żywy i k'tymu niyruchōmy. Badnōł tak naobkoło, coby sprôwdzić, eźli bez cufal niy bōło jakigosik świôdka tego, iże niy miôł cyla. Smyntôrz bōł blank prōzny. Tak mu sie przinôjmnij zdôwało, bo przeca jôch sam bōł skukany za jenym grabsztajnym. Słychać ino bōło śpiyszne ćwiyrkolynie inkszych ptôkōw, i możno ino tam, pôra myjtrōw dalszij, zielōnô loszczurka, zielōnô ajdeksa przi wchōdzie do baumhōjli, do dziupli jakigosik stroma, dziwała mu sie swojim upornym i kamiyniannym

weźrokym, choby stôrała sie spokopić, co tyż to widzi. Poleciôł trzeci kiźlik, i jesce jeden, i jesce jedyn. Buks wyprasknōł możno siedym abo łoziym kiźlikow, corôzki słabij, ze corôzki barzij dyrgocōncyj gracy, aże na łostatku, bez żôdnego ruchu ze strōny dziambla, kery niy przestôwôł ćwiyrkolić, jakisik cufalowy kiźlik, chnet blank bez szwōngu, trefiōł bōł ci tego dziambla. Przefuknōł tyn dziambel ze asty na asta we takim nôrywnym flotrowaniu, choby sie żegnôł ze giyntkōściōm, jyndrnōściōm luftu, i śleciôł mu ku jego klepytōm. Bōł to mody ptôk, mody dziambel, kery pewnikiym piyrszy rōłz wyfurgnōł ze gniôzda, tak mody, iże miôł jezcze deczko żōłty dziōb. Poradziōł ino jesce zebrać siyły, coby przefurgnōńć na ta razinku asta, i tak sie zicnōł, coby łodzyskać energijô we tych maluśkich krzidłach i we swojij maluśkij duszyczce.

Tyn łochyntol, tyn buks podniōs tego dziambla ze ziymi i zaziyrôł jak umiyrôł we jejigo słożōnych gorzciach. Nôjprzodzij zaciōngła sie czôrnô paniynka, zatym praje przejzdrzistô podwiyczka poruszōła sie ze dołu ku wiyrchowi i tak łostała, i łodsłōniōła ledwa maluśkô nuta bez kerô jesce przelazowało możno wejzdrzynie we łostatnij złōstałyj wôstwie czasu. Dziambel skrepnōł we ryncach tego buksa. Nôjprzodzij bōł, zdôwało sie żywy, a zatym już prôwdōm môrtwy.

Smycy ci łōn tego môrtwygo ptôka łod kiyrhowa aże kajsik na szachta, za dôwnōm „Marynōm" i tak ci go na łostatku pochowôł we ziymi, kaj niy dociyrô żôdnô haka, żôdyn kopocz – mogiyłka na côłkô wiyczność, na côłke wiyki.

A mie sie sam terôzki, przi tym dziablowym cufalu, spōmnieli ptôki wywołanego bildhauera, rzyźbiôrza Trubianniego, ftore byli we côłkości zbajstlowane ze cingu, alōminijōm i kupfru a kere mieli ci srogachne krzidła przikuplowane do tiszōw. Pokazôwali je dosik dôwno tymu nazôd na takij wystôwce we italijōńskij Wenecyji. To juzaś sztimowało mi do filmu Luchino Viscontiego ze 1971 roka „Śmierć w Wenecji" (Morte a Venezia), kery to film Visconti nakryńciōł podug nōweli Tomasza Manna. Tak ci mi sie przitrefiōło, iże bylichmy ze mojōm Haźbiytkōm we tyj Wenecji bez lato 1980 r. Nale tyn film „Śmierć w Wenecji" miôłech przileżitość łoglōndać dziepiyro kajsik przi łostatku lôt łoziymdziesiōntych.

Kejech zaziyrôł na tyn film badnōłech, iże we myślōnku fōrt i jednym ciyngiym zadowōm se pytani ło to, kej tyn reżiser mô zamiar pokôzać bodej ino jedne ze wywołanych miyjsc we tyj Wenecyji: plac św. Marka, wiyża zygôrowô, srogô zwōnnica św. Marka, „loggetta" Sansovina, Pałac Dożōw abo frōntōn lebo kupel bazyliki św. Marka.

My ze mojōm Haźbiytkōm naskwol (gynał tak jak i jedyn wywołany pisôrz José Saramango) uzdalichmy, iże łobyrtōmy sie plecōma do tych nadbrzyżnych caubrownōści Canal Grande i pokwanckali my sie rajn do wnōtrza miasta. Skwolnie tyż drapsli my łod łozewrzitych przestrzyni i dali my se zwōlô na to, coby sie zapodziôć, bez karty i lajtera, we nôjbarzij kryntych i pociepniyntych uliczkach, aże znôdli my sie we ciymnym sercu Wenecyji, kere sie nōm na łostatku ukôzało. I to razinku wtynczôs spokopiōłech, iże kejby tak jakimsik kōmsztmajsterskim knifym łodebrać Wenecyji wszyjsko, co je łoczywiste i niyzrōszōne, côłki świat zōłwizōł by sie dalszij niōm fasciniyrōwôł.
I wiycie, moje Wy roztomiyłe, Wenecyjô je jedzinym mi znanym miastym, ftore prōmp, jawnie umiyrô, wiy ło tym na zicher, i blank ło to niy stoji. We łostatni dziyń naszygo byzuchu we Wenecyji lôło jak sto dioskōw, bōła srogachno ulicha. Canal Grande bōł ci wtynczôs srogachnōm rzykōm, a krōtki przipływ morza, wciskany bez wiater, gurglowôł na ziymi placu św. Marka i wele wrōtni bazyliki św. Marka. Zdôwało sie, co ta Wenecyjô unosiyła sie na wodzie choby łogrōmnucny flys (tratwa)..., tōnknie sie? niy tōnknie sie?... bez cufal ino utrzimowôł sie na powiyrzni we łostatnim łoka mrziku, bez jakisik maluśkô ławka, mostecek kajsik na kraju miasta. I to wteda przyszôł mi na myślōnek bild Fabrizia Clericiego, italijōńskigo malyrza, ftory pokazôwôł Wenecyjô blank bez wody, ze budōnkōma wyszpanowanymi sztram na nadzwykōwnie srogachnych sztangach, nałōnczôs kej spodek Adriatyku zaciōngô sie tōm samōm mgłōm, kerô skorzij łozmywała côłke miasto, terôzki łozewrzite, na wyżce, na klara.

Wsiedlichmy ze mojōm babeczkōm do takij wodnyj banki (mianuje sie łōna po ichniymu vaporetto), kerô z biydōm, niysporo toruje se drōga po kalnych i moc zburzōnych wodach we dziylnicy Castello, zduż Riva dei Sette Martiri (brzeg siedmiuch ciyrpiyntnikōw) i Riwa degli Schiavoni (Nabrzeże Słōwiańske), ftore ciōngnie sie łod mostu Ponte dell Paglia wele Pałacu Dożōw aże do Rio di Ca'di Dio wele ichniygo arsynału, kaj na łostatku wysiedlichmy. We tyn dziyń na isto moc prziklapniōnô melankolija łobjimała côłke miasto. A nôs przi tymu tyż. A ku tymu gibel, przodek Palazzo Ducale (Pałacu Dożōw) mô bladoapluzinowô farba, we dyszczu stôwo sie flekowitorōżowô i festnie, niypodobnie kruchkô. Godōmy Tetrarchōm ze porfiru, skuplowanym we takim braterskim uścisku dwōm pôrōm sprawcōw rzymskich (Dioklecjanowi i Maksymianowi, Konstancjuszowi Chlorusowi i Galeriuszowi), wciśniōntym we winkel bazyliki, zarôzki wedle palastu Porta del Karta – Trzimcie sie!!!
Augustowi sam ci gynał sztimujōm ważne słōwecka: „Życie, ftore môsz jesce przed siã, je ci mocka ważniyjsze niźli te, kere minyło, śleciało nikej liściô ze

stomōw na podzim!” A je ci to skuplowane ze tym, co kôżdy mô włōśne żywobycie a ludzi ze kerymi mô rôd przestôwać. Łosōby, kere sōm dlō niygo ważne, iste, tako jak i kuplujōnce łōnego śniymi rylacyje. Bo tyż za czynsto niy wôżymy se potyngi tykaniô, piyszczōty, uśmiychu, dobryga słōwa, ajnfachowyj umiyjyntnōści suchaniô, szczyrygo kōmplimyntu abo nôjmyńszygo przejawu zorgi. A przecamć te drōbne gysty mogōm łodmiynić czyjeś życie....

August nalôł se gryfnistô glaska umiyłōwanyj whisky Jonny Walker black lebel, dociep pôrã wyrfli lodu i poszoł po lekuśku ku zofie. Telewizyjor leciôł już łod dôwna... Zicnōł August na zofie, i jako ci to u łōgo bōło już łod pôruch lôt, napocznōł blyndzić myślōnkym wszandy nałobkoło, coby ino nie chycić sie jakijsik roboty we pomiyszkaniu. Szlukôł po maluśku trōnek i medikowôł....

To wszyjsko dziôło sie festelnie dôwno tymu nazôd, nale terôzki idzie ło tym łopedzieć, bo niy ma to blank gupie, iptowate.

Łoszkliwy gizdōń i dupek – te łokryślynie, te miano furgało na mie, i to na isto czynsto we dôwnych leciech. Bōłech niym prôwdōm, a możno durch żech niym jesce je? Pytōm beztōż, rzyknijcie mi eźli moga pedzieć, iże bez côłki czôs, bez łostatnie lata, kere mi już śleciały, gôdôłech ino prôwda. A to wszysjsko skuli tego, co pôrã lôt tymu nazôd we Hamerice narodziōł sie taki ruch, kery ci sie mianuje „Radical Honesty”. Łōnego łojcym je Brad Blanton, ftory sōm sia mianyje Dochtorym Prôwdōm – The Truth Doctor. Miyni łōn, iże côłki świat bōłby lepszyjszym placym do życiô, kejby wszyjske ludzie gôdali ino zawdy i wszandy prôwda. Trza przi tymu przepōmnieć ło czymsik takim jak „takt” i mores, dyplōmacyjô a garniyrowanie terôźniyjszōści. U nôs, we samtyjszyj, terôźnij Polsce to już ło tym przecamć blank wszyjske, łosobliwie, rzōndzōncy, blank przepōmnieli. Poduk tego Blantona naszô gymba mô gôdać blank niyprzefiltrōwane, niyprzecedzōne myśli, kere uplōncły sie we filipie.

– Eźli kcesz kogosik mianować dupkym, to niy udôwej, niy łoblykej tego we szykowne słōwecka bali choby i twōj kamrat miôł sie pogorszyć – twiyrdzi tyn côłki Blanton.

Wiycie, to takô spōłczysnô wersyjô jednego mōndroka Immanuela Kanta, kery pisôł:

„Prawdomōwność to formalny obowiązek człowieka wobec każdej osoby, nawet jeśli dla jednej lub drugiej strony będzie to miało przykre konsekwencje.”

Gôdanie prôwdy je tak na isto zadaniym do zrobiyniô, chocia blank sam u nôs niy do trefiyniô, tak jak i szpera na kurzynie cygaretōw we kaczmie. Te ci tyż cygaństwa przecamć dozwôlajōm udziyrżić côłki świat doporzōndku. A kejby juzaś niy te cygaństwa, pewnikiym dolazowałoby do roztomajtych szajdōngōw

abo wojny. Nôjniyskorzij za łoziym tydni côłkim światym zawłôdnōłaby srogô anarchijô.

Piyrszô łofiara łodszkryflôłech na trzeci dziyń tego mojigo ekszperimyntu przi łozprôwce bez mobilniôk. Tuplikowôłech – wtynczôs jesce dobrymu mojimu przocielowi – iże do sto pierōnōw gōdzi sie, coby yntlich napocznōł sznupać za robotōm, bo te jejigo fechtujōnce ło smiyłowanie ślimtanie i srogô depresyjô skuli fajrantu sztudynckigo życiô ganc ajnfach mie nerwuje. A jesce k'tymu jejigo frizura wyglōndô tak, jakby pierōn piznōł w panczkrałt abo kejby mu fto fest prziklapnōł palica zafarbiōnymi na czôrno nudlami „spaghetti". Pociep zarôzki ta suchôwka. Jô juzaś bōłech pewny, iże już nigdy wiyncyj niy byda ci musiôł wysuchiwać gyszichtōw ło roztomajtych, pisanych bez niygo brifach „motywacyjnych" i jakisik tam łozprôwkach ło robota.

Dugszij brōniyła sie kasijyrka na banhowie we Katowicach. Jakisik modziok wkarowôł pod łokiynko. Łōnego cug łodjyżdżô za trzi minutki!

– Môsz karlusie srogigo pycha. Nôjprzodzij musza łobsużyć ludzi we tyj raji – rzykła baba we tym łokiynku.

Wtynczôs już spokopiōłech, iże musza wkroczać do akcji.

– To przeca srogi belafaster i absurd! Co za łoszkliwo murchla, co za szlajerojla! Dziwujecie sie paniczko, iże wszyjske festelnie niynôwidzōm tyj ajzynbany? Baba kukła ci tak na mie, choby ftosik prasknōł jōm bez pysk.

– To co jô mōm terôzki zrobić? – spytała sie mie moc stropiōnô.

– Skalić bilet tymu karlusowi, bo to je wasz zasrany łobowiōnzek!

– A eźli mojim urzyndym, łobowiōnzkym je wysuchiwanie, jak ftosik mianuje mie idijōłtkōm? – deczko sie spamiyntała.

– Pedziôłech ino „łoszkliwo murchla" i „szlajerojla"!

Wylôz żech ze raji i poszołech do takigo autōmatu bilytowygo. Czułech sie frajny i festelnie norymny. Ludzie ze tyj raji łodkludziyli mie weźrokiym. Fresy niyftorych pokazowali pōdziw i zadziwiynie. Inksze juzaś gymby zdôwali sie gôdać: orgol i grundelok!

W tyn sōm dziyń na łodwieczerz poszołech dalszij za szlagiym. Gôdali my sie blank mało interesantnie ze mojōm starōm, ze mojōm świyntyj pamiyńci Haźbiytkōm. Łozprawiôłech ci łōnyj razinku, co mōj filip robi bez côłki czôs, na łokrōngło. Łodpedziała mi, iże łōna tyż tak mô – niy poradzi ani na kwilka, ani na łoka mrzik ustać myśleć. Wtynczôs wlôz wy mie dzioboł prôwdômōwnōści.

– Bōłbych festelnie rôd kejbyś wyszaltrowała twōj filip chocia na jakesik szejść godzin kôżdydziyń!

Stało sie. Cicho! Piytnôście sekundek cichości. I łorôz:

– Ty grubelacki dupku krojcny! Ty ciarachu, szmodroku i stopierōńsko ipto! Zdô ci sie coś je mōndrzyjszy?! Ja?!
A niyskorzij posuli sie jesce inksze żadne i łoszkliwe słōwecka. I już tyj łodwiyczerzy niy bōło kusika na dobronocka.

Podanie ci bōło ze jednōm mojōm sōmsiôdkōm. Deptōm sie tak sōm pomalućku kejsik po trzyźbymu bez Bismaring i kukōm a tam takô jedna łoszkliwô baba, starô mamzela wrzescy ci na swojigo chopa:
– Ty giździe pierōński, tyś je juzaś łożarty, fest łożarty, diosecko naprany.
– Ja, jô je łożarty – pado tyn istny – nale za to ty żeś jet szpetnô; fest szpetnô i żadnô nikej noc przed geltakym. Ino – dej sie pozōr babo – iże jô byda jutro trzyźby, blank trzyźby! A ty?
He, he nale moge być jesce i tak jak ze inkszym mojim kamratym. Kwanckô sie do chałpy Ecik Gogolinōw a sam zarôzki łod dźwiyrzy larmo:
– Ty giździe diosecki, ty chacharze stopierōński, wrôcôsz sie nazôd do chałpy, niyskoro we nocy, naprany jak belōwa i ku tymu jesce niy jeżeś na isto mojim... chopym !
To tyż mi sie sam jesce spōmniało, iże prôwda to moge być cosik łoszkliwego. Przitrefiyło sie kejsik we kasarni cosik takigo. Jedyn gizdōń feldfyjbel gôdô do napranego jak sztōmel wojôka:
– Widza, i miarkuja coście sōm juzaś naprany choby belōwa. Niy poradzicie ani sztram na waszych klepytach stôć !
– Eee, tam panie feldfyjbel – rzōdzi tyn wojôk. – Przeca lepszij być naprany niźli fimla, ipi mieć, prôwda?
– Nō, niy za tela to terôzki poradza spokopić – pado na to tyn unterōficyjer.
– Anō, to je tak: naprany to jô byda ino bez pôrã godzin, a gupim to idzie być bez côłkie żywobycie, pra?
Regla gôdaniô prôwdy prōbowôłech ino bez tydziyń. To take Radical Honesty we ździebko lekszyjszyj wersyji. Napisôłech ymilka do takigo jednygo mojigo kamrata ze Hameryki, kery już skorzij tyż uchyciōł sie mie jak pańske wszy psigo chwosta − Dochtora Prôwdy i wytuplikowołech mu tyn mōj tydniowy projykt. Na tyn mōj ymilek hamerikōński kamrat łodpedziôł:
– Łо Pōnbōczku! Jezderkusie! Juzaś jedyn iptowaty łochyntol, kery kce ino poprōbować. Niy jeżech tym blank interesowny!
Łobleci! Kamrat szkryflô, co na isto miarkuje. I niech mu bydzie! Nale dopolōło mie ino jedne, iże tyn istny po jednym mojim ymilku spomiarkowôł, iże jô je dioseckim cyganym.

Nō, i yntlich fajrant. Śleciôł côłki tydziyń gôdaniô wszandy prôwdy, côłkij prôwdy i ino prôwdy (i jak gôdôł kejsik profesōr Jōzef Tischner – gōwno prôwdy). Tak mi Pōnbōczku dopōmōż! I już na sōm łostatek tego ekszperimyntu nôjczyńścij zadôwane mi pytanie bōło:
– I co? Wrôcôsz sie nazôd do kminiyniô? Do cyganiyniô?
A dyć żysz, na isto wrôcōm do cyganiyniô! Juzaś byda ugryfniôł, galańciōł, dociepowôł przigorść moresu a niyftorym to juzaś byda kminiōł prosto w gymba tela, co już niy tak czynsto. Ludziōm, kerych mōm rôd byda prawiōł, iże łōnych miyłuja a kamratōm juzaś byda dodôwôł blank prōmp moja opiniô łō nich.
Terôzki dziepiyro tyż spomiarkowôłech, przyszôłech na te idy, co już cheba jake chnet trzidziyści lôt tymu nazôd spichnōłech sie ze falym przi kerym prôwda tyż łodgrowała swoja rōla. Byli my ze mojōm Elzōm u Italijokōw we Rzymie. Mocka my tam po tym miyście wandrowali, mocka zwiydzali aże trefiyli my do takigo szykownego kościoła Santa Maria in Cosmedin. I tam ci bōła takô ci kamiyniannô, łokrōngło szajba ło strzydnicy kajsik kole dwōch myjtrōw, kerô pokazowała fresa brodziatego bōstwa ze łozewrzitōm gymbōm. Bezmać je ci to fresa boga Oceanusa. Gôdô sie, co tyn medalijōn je bez dwa tysiōnce lôt stary i żôdyn tak do łostatka niy poradzi wymiarkować skany łōn sie wziōn. Miyniōm, co bōł to dekel ze bōnkra na woda, jednōm ze tajli fōntyjny abo tyż klapōm ze wchōdu do takigo starożytniygo waserlajtōngu. Szło ta rzyźba tyż uwidzieć we fylmie „Rzymskie wakacje” we kerym nôjważniyjszōm ci szałszpilerkōm bōła Audrey Hepburn.
Inkszô, strzydniowiycznô legynda głōsi, co ta rzyźba bōła ichnim, tamesznym „wykrywaczym” cygaństwa. Trza bōło do tyj łozewrzityj gymby wrajzić graca a kej tyn istny niy gôdôł prôwdy, gymba sie wartko zawiyrała i łodchlastła côłkô gorść. I do dzisiôj niy poradza spokopić po jakiymu moja Haźbiytka niy kciała za pierōna, ani za Boga! wrajzić rajn swojij gracy do tyj kamiyniannyj, marmōrowyj gymby. Nale, to bōło dôwno i niy byda sam terôzki ło tym medikowôł.
Na łostatek jużcić idzie sam pedzieć, co côłkimu światu radszy niy grōzi chaos wywōłany gôdaniym samyj prôwdy nale przigorść anarchiji pewnikiym mu niy zaszkłōdzi. I fto mi tak ze côłkōm łopowôgōm rzyknie: Werci sie, eźli niy werci sie gôdać prôwda....
I terôzki tak blank na łostatek musza jesce dopedzieć słōweckami Axela Munthe tela, co po naszymu:
„Wiydzã mogymy przijimać łod inkszych, atoli mōndrości muszymy sie na isto naumieć same. Zdrzōdło jeji biere poczōntek w nôs samych, ze niymygo dunaju

naszygo samotnygo ślynczyniô i fantazjyrowaniô. Woda mōndrōści je blank klar i zimnô jak prôwda – jednakowōż gyszmak mô gōrzki jak płaczki.”

XXXVIII.

August we tym dnioszku bōł ci deczko zmierzły i powadziōł sie festelnie ze sōmsiôdkōm, festelnie ryligijnōm babōm, Ernōm łod Majzlinyj, ło to eźli Pōnbōczek to je prôwdziwô pōstać abo ino sōm to moc łoszkliwe pierdoły łosprawiane bez tych chopōw we farbistych keckach. Po kielaminutōyj spiyrce August dôł łoszkliwyj babie do myślōnku.

Eźli wiysz, iże... kej Albert Einstein organizjyrōwôł kōnferyncyje na pôruch uniwerzityjtach hamerikōńskich, powtôrzajōncym sie pytaniym, kere zadôwali sztudynty bōło:

− Wiyrzisz Pōn we Boga?

I Einstein zawdy łodrzykôł:

− Wiyrza we Boga Spinozy.

Te, ftore niy czytali niczego łod Spinozy, blank niy poradziyli spomiarkować łōnego łodpōwiydzi.

Baruch Spinoza (Benedictus Despinoza) bōł niderlandzkim filōzōfym, kerego uwôżali mōndroki za jednego ze trzech srogich racijōnalistōw stolycia filozofiji do kupy ze francuskimi „kartezami" (od frncuskigo filozofa Rene Descartes'a).

Ło to tyn Pōnbōczek lebo, tak prôwdōm, nôtura Spinozy:

Bōg pedziôłby to:

„Ustōń rzykać i bić sie we piyrsi! Kcã, cobyś poszoł we świat i radowôł sie życiym.

Kca, cobyś śpiywôł, bawiōł sie a radowôł sie wszyjskim, co dlô cia zrobiōłech.

Ustōńcie łomzić do tych ciymnych, zimnych świōntyniōw, kere same wartko łozewrziliście, i uwiyrziliście, iże to je na isto mōj dōm.

Mōj dōm to tak richtik, prôwdōm: gōry, lasy, rzyki, jeziōra, plaże, kaj miyszkōm i wyrôżōm Miyłōś ku tobie.

Ustōń łobwiniać mie za swoje lichucne, niy wercite żywobycie!

Nigdych niy gôdôł, iże je we cia cosik złygo, iże jeżeś grzysznikym, lebo iże twoja zeksualnōńś je złô. Zeks to darek, kerych ci dôł i dziynka kerymu mogesz łoznōjmić: miyłōś, ekstaza, uciycha, frojńda.

Tōż tyż niy winuj mie za wszyjsko we co sōm uwiyrzōłeś.

Ustōń czytać niyledwa świynte pisma, kere niy majōm symnōm nic spōlnygo!

Eźli niy poradzisz mie czytać we zôraniu, we landszafcie, we łoczach swojich znôjōmych, we ślypkach twojigo maluśkigo dzieciô, niy znôjdziesz mie we żôdnyj ksiōnżce.

Spuś sie na mie i ustōń zwrôcać sie ku mie ze swojimi pōmysłōma, telimi sznapsidyjōma! Bydziesz mi gôdôł, jak jô mōm wykōnywać swoja robotã?
Ustōń sie mie strachać!
Niy łosōndzōm cie, niy kritikuja, niy wyrzōndzōm, niy myncza cie ani niy sztrofuja. Jeżech snożnōm miyłōściōm.
Ustōń prosić mie ło wybôczynie!
Niy ma nic do przebôczyniô.
Eźli cosik zrobiōłech, to wypôłniōłech to pasyjōma, uciychōma, uczuciōma, potrzybōma, niykōnzykwyncjōma i wolnōm wōlōm.
Jako bych mōg cia winować, eźli ino ryagujesz na cosik, coch ci sam stwōrzōł?
Jak mogã cie kôrać za to, iże jeżeś taki, jaki jeżeś, eźli jôch to zrobiōł?
Eźli myślisz, iże mōgbych stwōrzić plac do pôlyniô wszyjskicj mojich dziecek, kere niy zachowujōm sie dobrze bez côłkô wiycznōś?
Eźli Bōg by tak zrobiōł?
Przepōmnij ło jakikōlwiyk przikôzaniu, ło kielichkōlwiyk prawach, kere sōm ino kōnszticzkōma, coby tobōm manipuliyrōwać, coby cie kōntrolōwać, kere ino twōrzōm we cia wymiarkowanie sprôwki!
Miyj we zocy bliźnigo i niy rōb inkszym tego, czego niy kciôłbyś dlô sia!
Zwrōć uwôgã, zważuj na swoji żywobycie, niych tyn ci twōj stan umysłu bydzie twojim lajterym!
To życie niy ma testym, ani prōbōm , ani forszpilym, przigrôwkōm do raju. To życie je wszyjskim, co je sam i terôzki i niczego wiyncyj ci niy potrza.
Zrobiōłech cosik abzolutnie darmowygo.
Bez nadgrodōw, bez sztrofōw.
Niy ma grzychōw ani cnōtōw.
Żôdyn niy ukłôdô tabulkōw wynikōw. Żôdyn niy idzie na bicie rykōrdu.
Jeżeś abzolutnie frajny, coby czynić swoji żywobycie niybym lebo piekłym .
Niy mogã ci pedzieć, co je twojim żywobyciym, nale mogã ci dać dorada:
− Żyj tak, choby jutra niy bōło, choby to bōła twoja jedzinô szanza na przōnie, na miyłōś a istniyni. Tōż tyż eźli nic krōm ciebie niy istniyje, bydziesz sie radowôł ze kôżdyj przileżitōści, keroch ci dôł.
A eźli istniyje cosik bez ciebie, to miyj uważowanie, iże tam niy zapytōm, eźli sie dobrze zachowôłeś, abo i niy.
Spytōm , eźli wōm sie żywobycie spodobało, eźli bawiyliście sie, co mieliście nôjbarzij rade i czego żeście sie naumieli.
Ustōń wy mie wiyrzić! Wiara to ino zgadywanie i forsztelowanie sie. Niy kca cobyś wy mie wiyrzōł. Kca, cobyś mie poczuł.

Kca, cobyś mie poczuł, kej kusikujesz umiyłowanô, kej przitulisz swoje wnōntrzne dziecio, kej hajôsz psiôka, kej bieresz kōmpiyl we morzu...
Ustōń mie kwôlić!
Jakim ygipskim bogym miarkujesz iże jeżech?
Nerwuje mie to, iże jeżech kwôlōny. Usiotany tym, iże muszã pokazować wdziyncznōś. Eźli ty czujesz wdziyncznōś?
Pokôż to dbajōnc ło sia, ło swoji zzdrōwie, relacyje, świat.
Słōw swoja frojńda!
To je jedyn ze grōntōw, coby mie pokwôlić.
Ustōń kōmplikiyrōwać zachy i powtôrzać jak papagaj, czegoś sie łō mie łod kapelōnkōw nauczōłeś!
Jedzinym uważowaniym je to, iżeś sam je, iże żyjesz i iże tyn świat pôłny je roztomajtych gryfnistych, szykownistych cudōw!
Do czegosik potrza ci wiyncyj cudōw? Po kiego dioska tela wyłōżyniōw?
Niy szukej mie na zewnōntrz.
Niy znôjdziesz mie tam. Szukej mie we sia. Tam żech razinku na prôwdã je!”

Nale, coby sam niy gôdać starô Erna łod Majzlinyj, blank niy spokopiōła tego, coch łōnyj wykłôdôł. Musz sie dać pokōj; byda miôł pokōj, bo pewnikym sie dō mie bez nôjbliższyjsze pôra miesiyncy niy łozwie... bydzie pokōj, ino co inksze pedzōm? Wielã, nale to na isto wielã sie dziôłpo we Chorzowie, na chorzowskich Pniokach, i niy ino.
Polityka dôwno mi sie zmierzła − medikowôł we samōści August − po pôruch dnioszkach pisaniô roztomajtych gyszichtkōw a tumaczyniu, przekłôdaniu tykstōw, kere kamraty a przociele dôwali mi do łobrōbki. Zawdy bōłech strōnnikym polskij idyji, bali i wtynczôs, kej mije zimpatije łopiyrali sie wyłōncznie na insztynkcie. Moja insztynktōwnô zimpatia do Polski zrodziōła sie pod wpływym ciōngłych fōrt łoskarżyniōw frōnkanych prociw nij; a − mogã to razinku pedzieć − wyrobbiōłech se miyniynie ło Polsce na podstawie jeji niyprzijôciōł. Doszołech mianôwicie, toć tōż do niyzawōdnygo wniōsku, iże niyprzijôciyle Polski sōm prawie zawdy niyprzijaciōłmi wiylkodusznōści a mynstwa.

Kielakrōć przitrefiało mi sie trefić łosōbnika ło niywōlniczyj duszy, uprôwiajōncygo wōchyr, lichwã a kōlt tyrrōru, grzynznōncygo ku tymu we barzołach materijalistycznyj polityki, telakrōć łodkrywôłech we tym łosōbnika, wele pōwyższyjszych włōściwōści, namiyntnô niynôwiś do Polski. A musza sam ze côłkō powôgōm łoznōjmić, iże je Ślōnzokym ło szejściuch pokolyniōw i już bez dwadziścia lôt ze hokym pisza ino po naszymu, twōrza ino po naszymu i kritikuja tych wszyjskich, kerzi to tyż robiōm nale blank niy poradzōm. Naumiôłech sie łocyniać jōm na grōńcie tych niynôwistnych widzyniach, majnōngach − a metōda łokôzała sie niyzawōdnōm.

Łodlajzujōnc łod kogosik mogesz czowieku złōstawić za siã ino wszychłobycnô cichōś, kerô wbryw pozorōm niy przinōsi nōm żôdnego uholkaniô, nale festelnie przitłôczajōncy ciynżôr.

August łostôł ze prōznōm glaskōm we gorzci a przeca jesce niy bōło nocy. Trza bōło jesce cosik wele siã zbajstlować. Nale co? Pytani, jako kôżde inksze. Przisżło mi na myślōnek dôwne zdarzyni... festelnie dôwne. − medikowôł August po drōdze bo barku, coby sie ta swoja glaska juzaś napôłnić. Kej wrōciōł sie nazôd do izby spōmniało mu sie cosik, niy do łostatka wicnego, szpasownego nale dugo mu to we filipie styrczało. To jesce ze modziokowych czasōw.

„Bōłech mody a gupi. Dzisiôj jeżech ino gupi. Bōła pōńć ze Chorzowa do Czynstochowy. Szôł kamrat ze fusbalklubu RUCH, tōż tyż żech dokuplowôł. Wypuszczalichmy sie we kielanostuch grōpach, kôżdô łodrymbnōm sztrekōm, i dziepiyro dołōnczalichmy we tych ci kolōnach do sia przed samiuskōm Jasnōm Gōrōm: na jakijsik Łōnczce lebo Gōrce Całuśnyj. Szło ło to, coby wpić sie w gymba jak nôjsrogszyj ilōści freliczek, przeprōsić je (nicby za co?), a zatym wlyjź do zanktuarijōm blank czystym a niywinowatym. Kej wrōciōłech po pôruch dnioszkach do dōm mamulka bōła symie moc hyrnô i zrobiōła mi smażōnka ze tōmatami.

Niyskorzij na pōdanô eskapada, wander napytôł mie kamrat ze strzydnij szuli. Miyszkôł wele Gniyzna, tōż tyż poszlichmy ze jesce jednym kamratym we pōńciu gniyźniyńskim. Żegnôł nôs jedyn ercbiszop, dosik markōtny nałōnczôs, kerego miana już blank niy bocza. Byli to − tak mi sie zdô − lata łoziymdziesiōnte, nale gysztaltōng tyj parady, tego masziyrōwaniô bōł jak zawdy ło kant dupy łoztrzaś. Wszyjske kolōny szli do kupy, nikej jakosik hojszreka. Spôwanie, słepanie... wiyncyj niy rzykna. Nō, jakisik dupersztajn, pincel wypokopiōł, coby kôżdô ze tych czelodkōw rōtacyjniewekslowało swoji obiyże, sztelōngi. Naszô czelodka trzimała sie barzij ze zadku, nala ze dnia na dziyń sztajgowała. A my ze mojim kamratym trzecim radowali sie, iże żôdyn niy łobarczô nôs jakimisik tablicōma, lautszprecherōma i inkszymi piyrdōłami. Mieli tam cheba srogi reszpekt przed miastowymi. A jô sztyjc labiydziōł a stynkôł ku znôjōmym, co klepyty mie targajōm ze tego trichtaniô, dyrdaniô, dejcie mi tyn lautszprecher, a jô rzykna, co tak richtik myśla ło tym tympie ku „Matce Boskij Czynstochowskij”. Naśmiywali sie symie psiajuchy.

Przisżôł dziyń, kej ta naszô czelodka pōjawiōła sie na szpicy pōńci. I wtynczôs nastōmpiōło jakesik przełōmanie, pewnikym pod wpływym Ducha Świyntego:

− Wejź tyn krziż i maszyruj na szpicy! − pedziôł jakisik wigyj, janioł ze naszyj wsiōwyj czelodki.

Nō, tōż wziōnech i nadôłech take tympo, kere mi festnie łodpōwiadało. Pôrãtysiyncznô pōńć napoczło łorôz lyjź gynsigo. Dziepiyro po jakimsik kilōmyjtrze siyłōm łodebrali mi tyn krziż. Deczkoch sie łopiyrôł, nale niy wypôdało wiyncyj. Łodebranie tego krziża do dzisiôj tōwarzyszy. Nō, i wrôcōm myślōnkym do Samarkandy, we keryj mōj kōmunistycznie wychōwany

szwigerfater poczōł łorôz przinôleżitōś muzelmańskô. Zebralichmy my go ze mojōm Elzkōm kajsik na łostatek lôt siedymdziesiōntych (łōn nōm ta rajza fōndnōł):
− Niy łoddōm mojij cery, kej niy weźniesz ślubu samtukej! − rzōńdziōł.
− Kurwa, nale jôch już je łōnyj chopym! − szprajcowôłech, łopōnowôłech.
Na to pôruch pōńtnikōw dokulało sie ku nōm i jedna baba śnich rzykła:
− Chop zwarijōwôł, zrō mu ta przijymnōś! − miyndlōła.
− Nale, jôch bōł na pōńci ku Matce Boskij Czynstochowskij! − przpiyrôłech corozki słabij.
A miôłech kamrata, takigo Gryncbuły, kery mie napytôł do sia pôrã tydni niyskorzij i łopedziôłech mu to wszyjsko, coby sie dōwiydzieć, co tyż łōn ło tym miarkuje.
Tyn Gryncbuła śmietnōł. Łoszkliwe świniorzysko ze formacyji goldowych zymbiskōw. Prziszôł namaszczōny po upadku ZSRR − muezin. To bōł przociel mojigo szwigerfatra jesce ze Technikōm Rōlniczygo. Rechtor łod wuyfu. Bylichmy u niygo we chałpie. Na dylinach same sztepdeki, żôdnego siydzyniô, jakesik melōdyjki ze Iranu, abo i ze Arabiji Saudyjskij, i łōn łorôz kôzôł mi powtôrzać jakosik kwestyjô: „Le illoha Muhhomdon Rassululoh" − do dzisiôj bocza, takô trauma, mora.
− Môsz szykownisty akcynt! − pochwôlōł tyn Gryncbuła.
− Bo niy gôdōm po rusku! − zipôłech łostatkym siył.
Bezmać tyn ipta uczyniōł symie trzikrōtnygo muzalmana, a jôch bōł szczysny, iżech je, i łostôwōm muzelmańskō świniōm".
Nō ja, stary dziamdziała ...

Kejsik we jedyn pyndziałek August miôł frajne popołednie i łodwieczerz tōż tyż wylôz deczko poszpacyrować po tych swojich Pniokach. Lecy kedy miôł ino czas na to, bo żōł na isto moc intynziwnie, spamiyntale, a i czasu mu bōło żôl na telke niyprzidalne, bezcylōwe wandry. Wele jejigo wōłnbloku, betonioka byli ci kejsik szykowniste planty podwiyl niy postawiyli blank nowego budōnku knapszaftu. Krōm tego byli jesce starucne, kajś łod 1910 roka, zrychtowane bez starego Jōłzla Sobika − klajngartneryje, zegrōdki dziôłkōwe we kerych tyż szło sie szykowniście luftnōńć, drugda tyż jesce natargać u znôjōmygo zegrōdkôrza wiepszkōw, kere wtynczôs rośli zawdy przi grōdkach, wele potu. Tam we tych zegrōdkach na Krziżowyj August trefiōł swojigo zwiykōwanego już ujka Bōnusia Śliwy, dziywiyrza swojij niybōszczki mamulki.
− Ujek, a ty cōżeś taki skōnany, zmorzōny? − napocznōł gôdka August.
− Anō, wiysz synek (tak zawdy gôdôł do Augusta stary Śliwa) to wszyjsko bez pōńć na kerym bōła wczorej moja baba, twoja ciotka.
− Ujek, co ty fandzolisz? Takiś usiotany bo ciotka bōła na pōńci? − niy dôwôł pokōj August.

Samtukej na Ślōnsku, zawdy tak jakosik we siyrpniu, naszewiyrzōnce baby pōńtowali, tyż i fōrt do dzisiôj pōńtujōm, ku tyj Matce Boskij Piekarskij. Kej jecce żyła starô Majzlinô, Grzibka, Sōrzinô tyż ci zawdy łōna, ze inkszymi,

modymi i starymi samtyjszymi pniokowymi babami, pōńtowała do Piekôr, a jeji chop, mōj ujek Bōnuś, już ci sie pōł roku przodzij na tyn cufal moc radowôł. Bo tyż i łōn ci miôł festelnie rôd pōńtować, tela, co deczko ino inakszij niźli jego babeczka a moja ciotka. A kejchmy sie już ze ujkym trefiyli napytôłech go na sznapsa lebo laga biyru do mojigo zwykōwygo szynku, do „Breka". Kej my już zicli na placu wele tego szynku, łobsztalowôłech dlō nôs po srogim sznapsie, boch czuł, co ujek mô srogi kacynjamer i ino to mōgło mu hilfnōńć.
– Miarkujez, Gustel – napocznōł ujek Bōnuś – moja starô miała, i mô rada pōńtować... wiysz... do Piekôr. I jô niy miôł nic prociw tymu, boch już łod pôruch lôt miôł taki fajnisty knif, coby zbajstlować swōj... ja, ja, swōj taki pōńć, tela, co niy... do Piekôr.
– Ustōń ujek! Jaki pōńć? Ty i pōńć? Niy poradza tego spokopić...
– Ja, Gustel, ja... jô tyż mōm rôd pōńtować... nale moja starô to do łostatka niy miarkowała... kaj... kaj jô, tak prôwdōm, mōm rôd pōńtować...
– Nō, tōż gôdej... – pedziôłech opaternie ujkowi...
– Gustel, suchej! To bōło zawdy tak... nôjprzodzij bōła mszô, zatym wszyjske wylazowali przed kościōł, przed ta naszô „Jōzefka", niyskorzij nasz farorz napoczynôł śpiywać, i côłko ta hormijô wrōłz napoczynała deptać polekuśku ku Piekarōm...
– Nō i.. – pytōm sie dociyrnie. – A kaj sam je plac na cia ujek?
– Nō... Gustliku, côłkô ta hurma bôb, ze rōłzynkrańcami w gorzciach, pyndaluje za farorzym. A jô ida wele, na tretuarze aż do krziża na łostatku naszyj Krojcki, na naszyj hulicy Krziżowyj... wiysz, tam kaj stôł kejsik tyn tyż krziż, gynał przi tym szynku pod mianym „Gōrniczô"...
– Nō, dobra ujek, i co dalszij?
– Anō, wszyjske ze farorzym na szpicy skrōncali do lewa, i maszyrōwali direkt na Bytōń i Piekary, a jô... ździebkoch doczkôł..., i wartko rajn do tego szynku, do tyj „Gōrniczyj"...
– He, he... ujek, miarkuja... na sznapsa, ja?
– Ja, Gustel, na sznapsa i laga biyru... a chopie, te baby-pōńtniki śpiywajōm na côłki karpyntel: „Świynty Jōzefie, patrōnie nasz..." i pyndalujōm ku Piekarōm...
– Nō, a ty ujek? − pytōm dalszij.
– A jô, jedna laga, drugô... i wylazuja... Wiysz, skorzij na naszyj Krojcce bōł ci jesce szynk łod Sznapcynyj, ale jesce ło rozwidnioku zawarty...
– Ujek, ujek... szynk łod Sznapcynyj, bōł na naszyj Krojcce przed wojnōm...
– Niy fandzol Gustel, aże niy fandzol... jô przecamć wiym lepszij...
– Nō, dobra – przikwolōłech ujkowi, bo miarkuja, iże go już trôpi ta sklerōłza.

– Nō, tōż gôdōm ci, Gustlik, musiôłech we „Gōrniczyj” wysłepać dwie lagi, cobych niy przepōmniôł ło tym szynku łod Sznapcynyj. Zatym wyloz żech, i gibko poszołech ku „Pokrzep sie”... miarkujez Gustel ja, tam ci na winklu Łogrodowyj i Pudlerskij?
– Ja, miarkuja, to przecamć bōła knajpa łozewrzitô łod rańca...
– Nō, i Gustel, tam juzaś laga... nō, możno i dwie, i wartko pōnknōłech sie do prawa, coby niy łominōńć tego „Zaciszô” na Świdra...
– A musiôłeś, ja? Musiôłeś ujek?
– Ja, musiołech, musiôłech... coby mi sie wszyjsko niy pometlało... Niyskorzij po lekuśku, bez Bismarkring i na lewo, na wiyrch, ku szynkowi łod Lebcynyj... mianowali go kejski „Wysokimi stołkami”...
– Ja, to znōm, to bōł tyż jesce restaurant sprzed wojny, ze bilijardym...
– A, dyć tam Gustel, tam już bilijardu niy bōło... jô dwa sznapsy i laga biyru, do haźlika, coby sie plac zrobić na inksze zajdle piwa... i wartko ku „Flocie”...
– He, he... ujek... „Flota”, to tyż szykownisty szynk, kaj i pojeść szło, a i kaj kejsik Elza-Masara szynkowała... a rycała na côłki karpyntel na wszyjskich...
– Ja, Gustel, Elza-Masara do kupy ze szykownōm Anōm... tam dwa sznapsy, laga, i cosik do jôdła... zaobycz gryfny ajsbajn ze mosztrichym i... laga biyru...
– To miôłeś Ujek, môsz pierōnowy spust, prôwda?
– E, tam spust... jak kuchôrz nie nadrzistôł sie we sobota, to tyn ajsbajn bōł szmektny, a kej we sobota sie do imyntu naprôł, to i skōra bōła przichycōno... capiōła... nale...
– Nō, dobra, ujek, niy wynokwiej...
– Jakech już ździebko pojôd, i małowiela szluknōł, wylazuja na luft, coby sie zakurzić...
– Zakurzić? Przecamć ty niy kurzisz!− sztopnōłech ci ujka.
– Ja zakurzić. Bo tak prôwdōm, to jô blank niy kurza, nale tam zawdy wele połednia słepôł swoja norma stary Lelōnek, a łōn zawdy rôczōł cigarōma, toch chocia niy kurzōł, nalech wziōn se trzi (miarkujez, dwie cigary dlô bracika), i coby sie niy gorszōł... zakurzōłech...
– Ujek! Do sto pierōnōw, dwie cigary dlô bracika? Przecamć ty na isto niy môsz żôdnego bracika!
– Eee, tam Gustlik, niy fandzol, przeca stary Lelōnek ło tym niy wiedziôł... Nō, i zatym, blank już po lekuśku, deptōm sie ze tōm cigarōm na dōł ku „Barbōrce”... kurza sie tak, i deptōm, kurza, i deptōm aże doszôłech ku „Arbajtce... Wiysz kaj, Gustel, znôsz „Arbajtka”, prôwda?

– Anō, miarkuja... ku „Arbajtce”... ku szynkowi, ftory sie terôzki „Robotniczô” mianuje...
– Ja, Gustel, gynał, ku „Arbajtce”, bo tam zawdy we niydziela słepie łod rańca stary Kupny... wiysz, Gustel, mōj sztiffater, przibrany łojciec. wiysz... nō, tyn...
– Ja, stary Kupny ze 3-go Môja, tyn zygarnik, kery zawdy po napranymu ło trzecij z rańca napoczynôł sztalować swoji zygôry, kere niyskorzij bez dwa dni glingali, biyli, zwōniyli tak, iże ludzie we côłkij chałpie, i na srogij tajli 3-go Môja, nynać niy poradziyli...
– Ja, Gustel, gynał, tyn sōm Kupny ze srogim, jak kajzer Wilym, fusiskiym...
– Nō, jô go znōm... już mu sie zemrziło, bo to ci je ku mie jakisik pociotek...
– Nō, Gustlik, niy szteruj mie, bo przepōmna, coch miôł dalszij gôdać.. ja.. ja... i tam we tyj „Arbajtce” zwykowo... seta i „lorneta”, znaczy sie, srogi sznaps i dwa jajca we majōnyjzie...
– Nō, tōż już cheba i połednie już śleciało...
– Ja, Gustel, ja, musiôłech dôwać pozōr, coby mie tam tyn barbōrkowy farorz niy napasowôł, bo miôłbych we chałpie łostuda... Tamech sie tak na isto szlukôł polekuśku... szło ze kamratami ze werku, ze „Kościuszki” połozprawiać... nō, szluknōńć dwa-trzi sznapsy i ku tymu dwa, podwiyl co, zajdle piwa... Wiysz, stary Walter Kucharcyk tyż tam kole połednia we niydziela przilazowôł...
– Niy miarkuja, niy znōm...
– Nale, tam Gustel, znôsz, znôsz, robiōł ci łōn na „Morganie” we werku, we tyj Hucie „Kościuszko”... za walcmajstra robiōł...
– Dobra, możno i znōm... a co dalszij, ujek?
– Nō, tōż kejech już wszyjsko łobsztalowane wysłepôł, poszołech sie wyjscać i wylazuja na luft...
– Nō, toś już cheba miôł pôłno rzić...
– A, bogać tam, pôłnô rzić... przecamć dziepiyro bōło pōł trzecij, i miôłech ci jesce, podwiyl co, deczko czasu...
– Nō, i...– niy dôłech ujkowi pokōj.
– Nō, tōż terôzki, nale na zicher, blank po lekuśku pyndaluja se chopie w dōł ku „Ludowyj”... jezderkusie! Jak ci tyż jōm niyftore mianowali?
– Niy miarkuja, ujek, niy miarkuja...
– Nō, Gustel, niy szteruj mie jak ci cosik łozprawiōm! Nō, tōż ci lejza sie tak blank po malušku ku tyj „Ludowyj” i już jeżech festelnie rôd, bo tam ci za szynkiyrka robiōła dziołcha łod Weindliszki, Ryjna... jezderkusie, jakie ci łona miała fajniste cycki, a szłapy dugachne choby kark łod żirafy... czerwiōnô na fresie... i zawdy ku wszyjskim sie śmiôła...

– E, tam... ujek... już tyż ci swoji lata miała...
– Psinco wiysz, psinco miarkujez... fajno, dziołcha bōła i zawdy jesce festelnie wizgyrnô..
– Ja, ja, jakeście stare purty bulyli tuplowanie za kôżdô raja, za kôżdego sznapsa i laga biyru, tōż tyż sie łōna bōła do wôs na zicher miyło...
– E tam, Gustel, ty sie na tym blank niy znôsz... łōna zawdy poradziōła cosik dōradzić... Zawdych tyż sie u nij łobsztalowôł cosik do jôdła, nō i tuplowany sznaps ze biyrym...
– Chopie, fajniście sie to suchô, nale niy stykło by już tego?
– Gustel! Dej pozōr... terôzki już musiôłech kukać na zygôr...
– Czamu, ujek, czamu?
– Anō, bo tak kole pōł szczwôrtyj ta pōńć, we ftoryj szła moja starô, a twoja ciotka i siestra twojij mamulki, miała sie wrôcać już ze tych Piekôr... Tōż jô wartko bez hulica Janasa, bez ruły wele zegrōdkōw, i ruk-cuk bōłech ci już na Logiewnickij... dwiesta myjtrōw dalszij ... „Jōzefka”... słysza jak juzaś śpiywajōm: „Świynty Jōzefie, patrōnie nasz...”. I jô już je przi kościele, moja starô usiotanô tōm pōńciōm... idymy ku dōmowi... łona jesce jakesik makrōłny ze piekarskigo łodpustu mi sprawiōła we tych Piekarach....
– Nō, tōż ci sie ujek wydarziło...
– Nō, Gustel, niy do łostatka...
– A to po jakymu?
– Anō, pojeść, pojôdech przi tym mojim wandrowaniu, cosik tam wysłepołech...
– Fajne mi, ujek, cosik,...
– ... i terôzki zaziyrōm a na bifyju styrcy fajnistô litrowô flaszka...
– Nō, i ...? −pytōm już richtik ciykôw, dociyrnie...
– Jezderkusie, jak jô mōm rôd litrowe flaszki...
– Ja, to jô ci wiyrzã, ujek, na isto wiyrzã, ujek.
– Myślôłech, iże moja starô bōła ci takô dobrô, i sprawiōła mi gryfnô flaszecka gorzôły we tych Piekarach...Nō, niy, coby ino do słepaniô... niy, ino tak jakosik możno poświyncōnô, ku zdrowōtnōści...
– A niy?
– Ja, ja... jakech już tyn liter wysłepôł, to ciotka zawrzeskła na côłko chałpa, rozkokociōła sie choby tyn pies łod starego Słōmy:
– Ty giździe dioseki! Jesce ci niy nastykło tego biyru i gorzôły i... wysłepôłeś côłkô flaszka ... wody świyncōnyj!
Zrobiōło sie cichuśko, ujkowi tak jakosik ślypia zwilgły... trza bōło zrobiż szlus ze tym trefym dzisiôj....

XXXIX.

Tak sie miarkuja, co mōmy już bez pōłowa môja. Winkszōściōm wszyjske sprôwne ludzie napoczynajōm już medikować ło jakichsik gryfnych latowych wywczasach. A mie sie terôzki spōmnieli dôwniyjsze rajzy ze mojōm Elzōm. Tyrali my mocka po świycie (jedyn istny przeciepnōł mi kejsik na takim mojim wiyczōrze autorskim we Chorzowskim Cyntrum Kultōry, iże to niy bōło wteda myjglich, nale niy byda sie tym chopym za tela trôpiōł ani mu tego gynał do łostatka tuplikowôł).
Terôzki Polôki ranżyrujōm już na zicher po côłkim świycie nale blank ci niy poradzōm pochytać, kere piwo je lepszejsze, kere barzij wlazuje do palicy a kere we szłapy. Jesce pôrãdziesiōnt lôt tymu nazôd mało fto fyrtôł po świycie, a te co jim sie wysmolōło, to ci blank gupieli łod tego, co tam za tymi granicōma ujzdrzeli. Chocia... niy zawdy. Tak jakosik we siedymdziesiōntym szczwôrtym roku byli my ze mojōm Elzōm we Soczi u Ruskich (we 2014 roku bōła tam Zimowô Olympiada), kole Kaukazu, nale nad morzym we takim gryfnym, szykownym i pierōnym srogim hotylu, kery sie „Жемчужина” mianowôł. Gryfny hotel, srogi, moderny, tela, co go dziepiyro postawiyli. Plaża żōłciōtkô, piôsek jak mōłka, nale to wszyjsko jesce dôwne, ruskie. A na placu, na dwōrze gorko choby we Africe, klara grzeje nikej kachlok u starzika bez zima, słepać sie kce a na côłkij plaży niy ma ani jednego ci sztandu, ani jednyj budki ze piwym, nic, Zahara, abo jesce gorzij. Je nale szykownisty, bar na łostatnim sztoku (cheba dwadziestym) tego hotylu. No, tōż tak jakech stôł, ino we samych batkach deptōm do direkt do tego hotylu.− spōminô August.
– Grażdianin, nie nada! – padô mi po ichniymu portiyr łobleczōny choby kasper we cyrkusie.
– Co, niy nada, co niy nada? – napocznōłech sie nerwować (a słepać sie kce) – jô musza do hotylu, na sōm wiyrch, do baru, bo jak zarôzki sie niy szlukna, to na isto uświyrkna sam choby kaper na wilijô bez wody i jesce bydziecie symnōm mieli srogô łostuda – padōm do tego szucmana i ryja sie dalszij.
– A bumaga u was je? – niy dowo pokōj tyn łochyntol.
– Chopie, jakô bumaga, niy widzisz, iże jôch je ino we batkach i niy byda ze paszpōrtym na rzici łamziōł.
A łōn nic, niy puści i tela. Musiôłech doczkać aże sie moja Elza pozbiyrała, aże my sie gynał łoblykli i deptōmy dalszij do hotylu. Niy zetrwało jakiesik dwie gōdziny i blank ci już łobleczōne wlejźli my do tego baru. A tam ci roztomajte piwa, biyry, polske, miymiecke, ynglicke (ruskich niy widziôłech). Nō, tōż sie yntlich szlukna, co jô gôdōm szlukna, nasłepia sie, coby mi aże do jutra stykło. Przilazuja ku barmanowi i blank gryfnie, przimilnie gôdōm, coby mi dôł ze dwa piwa, nale festelnie zimne.
– Dla was, grażdżanin piwo nie nada, eto nużna tolko dla innastrancōw! – fandzoli mi tyn Iwan i łobrôcô sie rziciōm ku mie.

Mogecie sie forsztelować, słepać sie kce, biyr styrcy za szybōm we kilszranku a tyn pierōn mi go niy kce skalić. Nō, to jô ku niymu inakszij:
– Bitte, geben Sie mir ein Bier, aber schnell, schnell! Und sehr kalt... bitte! – gôdōm ci dō niygo i pokazuja mu dziesiyńć miymieckich marek.
Łōn ci tak bliknōł na mie choby Stalina uwidziôł, wyciōng sie sztram i grajfuje po glaska, szykownô glaska, jezderkusie...
Już ci kukōm na ta glaska, łōn ci jōm ce glancuje, grajfuje ci tak po maluśku do kilszranku i...
– Welches Bier, mein Herr? – pytô sie i mie i cosik mu sie za bardzo ta fresa chichrô.
– Nō, ein Pils bitte! – gôdōm mu a lynzyk mi sie już do gybisu prziflostrowôł.
– Ja, bitte ein Pils... aber mit Schaum oder nicht, ohne Schaum? – znaczy bez szuminōw, łōn juzaś dō mie.
Jerōnie, chopie niy nerwuj Polôka bo cie praskna bez pysk...
– Mir ist ganc egal, Herr Ober – jesce szykownie, bez łostudy gôdōm ci dō niygo, a tak ze winkla widza, iże wartko pyndaluje moja Elza ku mie. Tu tyn biyr, tu Elza a tu...
– August, a dlō mie to mogesz łobsztalować jakisik zôft abo cola ...
Nō, i po ptôkach, tyn ōłber sie kapnōł, iże my sōm Polôki i psinco nōm dôł, ani marki niy spōmōgli. Niy i szlus, przeca łōn niy bydzie bele ciarachowi sam bedinowôł, łōn je FTOŚ i niy bydzie go taki sorōń jak jô a moja babeczka we połednie szterowôł.
Nō, cōż bōło robić? Podeptali my na miasto i tam my sie szlukli ichniego kwasu chlebowego (tyż dobry na takô hica!) i mineralnyj wody „Мацеста", kerô pierōnym bezmać dobrze chopōm, karlusōm robi... no i dobrze.
Chocia musza pedzieć, iże gryfne kwilki tyż byli. Zasmycyli ci nôs autokym w gōry nad take jeziōro, kere sie Rica mianuje. Tam we takim gryfnym szynku ze muzykōm, ze rozfaklowanōm fojerōm na keryj parszczyli sie prosiôki, kormiki, słepali my te ichnie gruzińskie kōniaki, gruzińskie wina i to tela, coby normalny czowiek sie mōg do imyntu utōnkać. I śpiywki. Nasze „Gōralu czy ci nie żal", „Czerwony pas", nale tyż miymieckie take jak te dwa rube Miymce wiskajōm: „Trinkt den Wein, nicht allein, wen mal trinkt, muβ man zusammen sein..." A niyskorzij, kej my już nazôd fyrtali, to tak ci nami kolybało, tak huśtało, iże nic ino ftosik napocznôł śpiywać: „Seemann... a jô, a jô... tôch napocznōł takô starô ynglickô śpiywka „Rollen home..." i.... tak jakosik dokulali my sie do hotylu. A na drugi dziyń... a na drugi dziyń, to już kôżdywiy, miarkuje, prôwda? I juzaś festelnie daleko do piwa, festelny brand a woda w morzu na isto niy do słepania.

A łod tyj stopierōńskij hicy, to zatym bōło i tak. Kukōm tyż rōłzczasu, a sam, ku mie idzie ci frela, zgoranô, łopôlōnô choby Naomi Campbell tela, co gryfnô blôndina, duge wosy... a jak gryfnie tymi łogibami kolybała... te szłapy, dugachne aże ku ziymi. Lejzie ci ku mie, a na tablecie gryfny „drink" ze lodym i apluzinōm. Ku tymu łōna ci wōniô francuskimi parfinami i czymsik tam jesce. Szluknôłech ci rōłz, drugi, i jesce tuplowanie a łōna ci mie biere pod parza i

wiydzie do morza. Lekuśki wiaterek, modrô wodzicka... Wlazujymy rajn łoba polekuśku do wody, opaternie, jô deczko przodzij, łōna za mnōm. Łōna nale niy kce na ibera i beztōż jôch jōm lewōm gracōm grajfnōł pod brzuch, jezderkusie aże sztrōm bezymie przeszôł. Łōna tak mi sie jakosik ōmskła, iżech – coby sie niy tōnkła – chyciōł ci jōm za te dychanie. Jezderkusie, pewnikiym te Arabery, kere idōm do tego ichnigo niyba muszōm tak sie czuć, abo cosik wele tego... Nō, tōż przekuldypła sie łôna na plecy, jô tyż, łōnyj cycki sztram nad woda wystôwajōm, na słońcu robi sie deczko soli na jeji brzuchu... richtik szykownym brzuchu ....

– Jerōnie! August, ustōń diosecki łochyntolu tymi klapytami przebiyrać, gracami w lufcie wywijać chobyś kajsik na basingu szwimowôł, abo miōł sie tōnknōńć! Śnik jakisik miôłeś, abo co?

Nō, ja. Możno to i jakisik śnik bōł, a to na isto skuli tego, iże latoś na żôdne wywczasy niy jadymy i tela. Śnik, niy śnik, nale gryfny i dugo byda pamiyntôł. Niy ma już mojij Haźbiytki, jô blank niy poradza łajzić, kulitōm sie procnie po pomiyszkaniu a we palicy metlajôm mi sie słōwecka, kerech kejsik, kajsik usłyszôł:

„Łodłajżōnc łod kogoś mogesz złōstawić za sia ino wszychłobycnô cichōś, kerô na sprzyk markiyrōngōm niy przinōsi ukōjyniô nale ino przitłōczajōncô ciynżoba!”

I jakōż ci sie sam terôzki niy nalôć srogachnygo sznapsa?

August pokalukôł sie ku kilszrankowi, drōgōm wziōn ze szybōnku szklōnka kristalōwô (jesce po łōnego Elzce), nalôł zwykowyj whisky Johnny Walkera, wrōciōł sie do izby kaj poradziōł przetrôwić côłke dnioszki zaziyrajōnc na gipsdeka i diszkutjyrujōnc ze telewizōrym.

Straciylichmy ymfindlichkajt, wrażliwōś... Ja, ja straciylichmy wrażiwōś, libeźnōś, i cheba już łōnyj niy łodzyskōmy. Łōnegdaj przeczytôłech hrozucny, gylyjmtōwy wpis niyjakigo Tomka Zlelińskigo, kery wiydōnc fōndacyjo spiyrajōncô ludzi, napisôł ło tym we jakim stanie przilazujōm ku niymu dziecka. Kôżde śnich ze swojimi dramatōma, je ku tymu blank same. Czytōm łostatnio moc dużo ło tym, jako to cifrizacyjô nôs wswzyjskich zmiyniô, weksluje. GPS sprôwiô urychlô starzynie sie kōmōrek, ftore budujōm płat ciymiōnczkōwy i szlislich, we ryzōltacie wywołōje tyn GPS pogymbiōne spadōwani kōndycyji mōzgu. „Snapchatowa dysmorfia” sprôwiô, iże kcymy wyglōndać jak te filtry we mydiach społycznōściōwych ze czasym, poleku stôwajōnc sie tymi razinku filtrōma. Nasz kściuk stowo sie sztyjc zniykszôłcōny skuli dziyrżyniô palcōw we niynôturalnyj pozycyji jakô wywoływô smartfon. Naukowce, wizynszaftlery infōrmiyrujōm , iże dostrzygajōm, co nasze łoko tyż sie zmiyniô. Możno napoczynô sie wyksztôłcać wnōtrznô podwiyczka, augynlid, coby przebrōdzić aussztelōng na nadmiyrne światło abo tyż augynlinza, soczywka łoka takōż by blokōwała modre światło, kere wlatuje do ślypiōw, łokrōm świôteł ło wysōkij dugości weli, takich nikej: ziylōn, żōłty abo czerwiōny. Nale niy te zmiany sōm

nôjgorszyjsze i nôjważniyjsze. Nôjgorszyjsze je to, iże tracymy wrażliwōś na siã samych. Jużcić, na isto to już łōnyj niy mōmy.

Kej łozprawiôłech we rōmach trefōw ze modymi ludziami, kerych we szulach pōdstawōwych edukuje sie cifrōwo i pytōm sie we jakim miyjscu majōm ze sia kōntakt łosobisty, łodrzykajōm: na siyni we szuli. Siyń, kerô stôła sie podwōrkym, wiyczōrnymi priwatkōma, tańcowaczkōma, piôskownicōm, klopsztangōm, spōnym szwyndaniym sie po miyście, krzikym „mamulko moga jesce kwilka łostać na placu", zabawōm we podchōdy, rumiyńcym sztresu kej sōmsiôdka drziła sie za deptanie łōnyj łogrōdka pod łoknym, strōmym ze kerego fōrt ślatywôłech nadôwajōnc swojij skōrze farby dyngi na nôjbliższyjsze dnioszki, szpilplacym na kerym te, kere zawdy nôjbarzij podobali sie dziołchōm côłkimi dniami walilichmy w bala. Stôł sie wszyjskim . Piyńć minutek pauzy uczy rylacyji, wraôżliwōści i tego, iże drugimu czowiekowi idzie sprôwić bōl jednym, jedzinym słōwkym a i spōmōc mu tyż jednym słōwym. Nale piyńć minutek niy styknie. I tak pokolynie, kere je naszōm przyszłōściōm na twałe nabywô to, czego my uczylichme sie bez łostatnie lata. Côłowitygo zobōjyntniynia na drugigo czowieka.

Tela, co tak przetwać sie ganc ajnfach niy dô. Zaczym ewolucyjô stwōrzi z nôs już côłkōwicie samōtnych cyborgōw, jesce bez augynblik istniynia na Ziymibydymy potrzebōwali relacyji. Wrzyszczmy tōż tyż we siyci tym włōśnym bōlym i swrōcejmy nań uwôga inkszych. Nō ja, tyn wrzesk bardzo czynsto mô fōrma „hejtu", dezinfōrmacyji a wszelijakich inkszych formōw, kere pozwôlajōm nōm wywrzeszczeć „mie je gorzij niźli Tobie"! Tako brak wrôżliwōści wekslujymy na wzajymnô niynôwiś, kerô nôs niy ino zmiyniô we łobmierzło, dioseckô zajta, nale i scharatô.
To takô krōtko ino historyjô spōłczysnōści...

Nale, to przecamć niy postrzodek naszygo życiô − napocznōł fest medikować August, po drugij glasce whisky. − Je we tym naszym żywobyciu cosik fest gymboko prôwdziwygo... Spōłczucie bez zaangażjyrōwaniô... Pokōra, dymut skuli czyjiś drōżki a łobranych lekcyjōw bez diskōmfort... Bycie grōndlagōm, przestrzyniōm dlô wydôrzaniô sie wōli inkszyj ymanacyji... Barzo dugo dōświadczôłech gymbokigo spōłyczystnictwa we czyjiś dramach... Prōmp spōłuzalyżniyniô.Kukôłech, spōłłodczuwôłech ze tego miyjsca łosōby, kere ciyrpieli bez sztramske prōmp tōksiczne uzalyżniajōnce relacyje ze perzōnami fōrt gynyrujōncymi drama. Zaziyrôłech jakōż take „ympaticzne" łosōby, kere same niy mieli we życiu żôdnych srogszych prōblymōw, stôwali sie chnet ćpōnami cudzych dramōw, potrza łōnym bōło fōrt wiyncyj i wiyncyj dramy wele siebie, coby czuś sie potrzybne, iże cosik znaczōm jako pōmōgôcz, spiyrôcz, spōłuczystnik... Jakōż los, dolô mojich Bracikōw a Siestrōw, tudziyż wszelijakich przejawōw życiô, zawdy bōł mi bliski jako Istōcie skuplowanyj ze Zdrzōdłym i ze wszyjskim co je, dugoch niy poradziōł spokopić , iże niyftorzi prōmp kôrmiōm sie ciyrpiyniym. Wpôdajōm we tym we telki zucht, nałōg, iże kejnedy na głōdzie, fertich sōm zrobić wszyjsko, coby ftosik ze bliskich

ciyrpiôł, bo ino wtynczôs je łōnym bliski, ino wteda czujōm sie potrzybni, majōm co jejś, swojã umiyłōwanô ynyrgijô ciyrpiyniô inkszych, we keryj mogōm ze lubōściōm sie tôplać i poczuć sie lepszij dziepiyro we takim ukłôdzie łodniesiyniô. Niy bōło letko zajzdrzić wgłōmb tych ci mychanizmōw i przfilować to, bo jô dostôłech take mustry we familiji i przitrefiało mi sie niyświadōmie je powiylać, Mustry jak to mustry, abszpanowaniô, do zakōtwiczyniô zaobycz zawdy wykōrzystujōm jakisik caubrōwnô boskô cycha w nôs wypływajōncô direkt ze miyłōści jako i jakisik „brak" nôjczyńścij wszelijske dyficyty pōwstałe we dzieciynctwie, coby zagniyździć sie we take „cyckowe" miyjsce i ze tego placu sztaurōwać potyncjôłym, kerym dispōniyrujym ze poziōmu Miyłōści.

Skuli tego ta ynyrgijô Miyłōści, kerô płynie w nôs ze Zdrzōdła, miastospiyrać, spōmogać żywobycie, moge być użytô do gynclich łodmiynnych cylōw, tak jak nadmiyrne spōłczucie i bycie skuplowanym do szxpajzōngu, zasilaniô strukturōw ciyrpiyniô i beztōż wciōnganiôwe take bagno, barzoły inkszych Istōtōw. Cosik jednakowōł ło tym wiym, cosik miarkuja. Jeżech synym kobiyty, kerô duge lata bōła „ciyrpiyntnicōm" chocia nic łōnyj niy dolygało, a prōmp niyledwa nabiyrała szwōngu a druku, kej inksi przi nij ciyrpieli i kwiynczeli, byli niymocne. Rōsła w siyła kejby czechmōn, a zapôdała sie we siã kej łosōby zdōwiyli, przilazowali ku zdrōwiu, kwitli i bla niy potrza łōnym bōło jeji „spōczujōncyj" łobecnōści. Niy pytejcie wieka chorōbskōw przechōdziōłech jako dziecio i pachoł, coby „mamulka" miała co „jejś" i wiela lôt zetwało łozeznanie sie we tym tudziyż łoczyszczynie, łosnożynie tego ze swojich pōl. Wiyrzcie mi, iże chocia w rzecy moge to brzmiyć niywinowato, we swojim rdżyniu prōgram tyn fōrt rozumiany jako przōnie a spōłczucie, je brōdlawy, łobmierzły, giździôrski i moc niybezpiyczny. Poradziōł podchytliwie, fałesznie łodebrać mocka światła richtik caubrownym istōtōm, w gōwnyj miyrze, zaobycz beztōż, iże ze pozōru wszyjsko je spanialiste, a taki spōłczujōncy we ciyrpiyniu azistynt , pōmôgôcz mô sie za wcielynie Krystusa... Naprôwdã medikuje, iże czyni dobrze, a moc i godnōś sztyjc bliskim a dalszyjszym łodbiyrô...Ba, procnie je łosobōm , kere naprôwdã ciyrpiōm , przed takim sie brōnić a chrōnić, bo przecamć łōn taki „dobry", tak śniymi je i ze jejich ciyrpiyniym...

Idzie pedzieć, co nasze żywobycie je nikej sznita chlyba. − Augustowi zebrało sie na filozofiyrōwanie. Łobiyli je grōntym dijyty ludzi, łodkiela stanyli sie bambrami. Nôjczyńścij przbiyrô pōstać chlyba. Coby jednakowōż na naszych tiszach pojôwiyli sie arōmaticzne pecyny ze kruchkōm skōrkōm , musielichmy sie mocka nauczyć.

Zaczym czowiek wymiarkowôł moc naciostka a drōżdży , bez duge tysiōnce lôt rôczōł sie przaśnymi plackami tudziyż łobiylōwymi bryjōma. We 2015r.

wizynszafllyry znodli dōwody, iże miyszkańce hyjli, jaskiniji Poglicci we strzōdkowych Włōchach 32 tysiōnce lôt tymu nazôd robiyli mōłka ze dzikigo łōwsa. Nôjprzodzij podgrzywali ziôrna (bo ciypłe łobiyli łekszij wymłōcić), a niyskorzij łozciyrali je na srogachnyj berdze. To nôōjstarszyjsze potwiyrdzyniewytwôrzaqnia mōłki pokazuje, iże czowiek, na dugo niż by napocznōł uprôwiać łobiyli, zbiyrôł i melôł ziôrna dziko rosnōncych łobiyli i trôw, chocia niy wieda, eźli ze uzyskanyj rubo melanyj mōłki i robiōł btyjōwatô zupã abo piyk na łozgrzōnych bergach podpłōmyki.

Archolōgijô, ikōnōgrafijô, a bali badania izotōpōwe kōści potwitrdzajōm , co łobiyli stanōwiyli nôjważniyjszy sklôdnik dijty starōżytnich Ygipcijōnyrōw. Stopiyń zetrziciô łodnejdzōnych zymbōw skazuje juzaś, iże mōłka na chlyb bōła pôłnô kamiynnygo pulwru ze żôryn, ze handmilōw. To razinku nad Nilym sōm znôjdōwane nôjstarszyjsze piece, patrōny chlybowe, pecynki wrajżōne zemrzitym do mogiyłōw a teksty spōminajōnce ło łofiarach ze piyczywa tudziyż rôcyjach chlyba dlô arbajterōw (baumastry piramidōw we Gizie dostôwali srogsze niźli zaobycz pecyny, czego dōwodzi wiylkōś patrōnōw do łōnych wypiykaniô).

Przi przilezytōści: piyce, we kerych wypiykanojynczmiynne żymełki, byli wele grocicōw do warzyniô stôłym elymyntym wyposażyniô nôjstarszyjszych ygipskich brōwôrōw. Ta łobsyrwacjôkupluje sie ze dyszkusyjōm przipōminajōncōm spiyrka ło jajco a kurzica, kerô łod pôruch lôt tōczy sie we świycie naukōwym . We 2009r. Patrck McGovern ze University of Pennsylwania we Filadelfiji, kery badôł ślôdy ankoholu na ściankach nôczyni, wytyknōł hipōtyza, iże ludzie zajyni sie rōlnictwym beztōż, coby mieć stôły, fōrt dostymp do ankholu. Niydugo niyskorzijn ze hilfōm prziszôł mu Brian Hayden ze Simon Fraser Univesity we Kanadzie, kery stwiyrdziōł, iże placki chlybōwe byli potrzybne gōwnie do prōdukcyji drōżdży ku warzyniu piwa. Ze ekszperymyntōw Hanny i Pawła Lisōw ze Musyjōm Nadwiślôńskigo we Kazimiyrzu Dolnym zajimajōncym sie badaniym kuchyni staropolskij, wynikô juzaś , co Słōwiany warzyli piwo tyż beztōż, coby poradzić piyc chlyb na drōżdżach: − *Niy byli skôzani na jedzynie twôrdych podpłōmykōw tudziyż mało puszytego piyczywa ze ciôsta na naciôstku. Stykło , iże dociepli dō niygo ździebko łosadu drōżdżōwygo, ftory powstôwôł nałōnczôs produkcyji piwa, i poradziyli uzyskać szmektne pecynki.* Łodpōwiydzi na to, co bōło piyrsze: chlyb abo piwo, sztyjc niy znōmy.

Tyksty klinōwe a Biblijô, we kerych chlyb sztyjc sie pojôwiô, skazujōm, iże piyczywo bōło ważne niy ino we Ygipcie, nale tyż na côłkim starōżytnim Bliskim Wschōdzie. Archujologi niy do lostatka jednakowōż wiedzōm, jak zemlyte ziôrno wykorzysrtywano we prehistōrycznyj Grecyji − eźli piyczōno śniego chlyb, podpłōmyki abo warzōno bryja. − We piśmie linyjarnym B brakuje łokryślyniôna piyczywo, niy ma ze tego łokrysu piecōw chlybōwych. Nale placki lebo chlyb szło robiż pod położōnym bezpostrzydnio na palynisku, srogimi bōncowymi pokrywōma (kloszōma) − tuplikuje Brtłōmiyj Lis ze

Insztytutu Archyjōlogiji i Etnōlogiji PAN, sztipyndista naukōwy POLITYKI ze 2007r. − Nôczynia take znejdzōno już we mykyńskim palaście Nestora we Palos, we antiku mianowane testum abo clibanus, nale wtynczôs chlyb bōł już pōwszychnyi, jak pisze retor grycki Atenajos na przełōmie II a IIIw., rôczōno sie co nôjmynij 72 zortami, piyczōnymi tyż ze przidatkym mlyka, łōliwy, miōdu abo kyjzy.

We Cysarstie Rzymskimchlybōw bōło rōwnie bużo. Wieda jak wyglōndali, dziynka pecynōm zachōwanym pod wórstwōm popiōłōw wyciypnyntym bez Wezuwiusza, kere wypiyk anōnimōwy piekôrz pōmpyjōński 24 siyrpnia 79 roka. Krōm tego we Rzymie łod IIw. p.n.y. i ryfōrmy bracikōw Grakchōw, zapywniajōncyj biydōcie darmōwe rzcyje łobiyli, fach piekôrza napocznōł być festnie lukratiwny, yntlich zawdy bōł zbyt, bōł abzac na kōnwiśniôkidlô plybsu, szpecijalny chlyb dlô wojska a pszynne żymły dlô ylitōw. Nic dziwnygo , iże na przełōmie yrōw we Rzymie bōło wele 3oo baksztubōwze kopōłowatymi piycami ze bōcznym łotwōrym , a we I w. piykôrza Marka Eurysacesa stôć bōło na spanialisty grōb we gysztalcie futerszpajchera, spichlyrza na łobiyli, ze frizym, ftory przedstawiôł wypiyk chlyba.

Eźli we czasie, kej Rzymiany zajôdali sie piyczywym roztomajtyj zorty, we strzodkowyj a pōłnōcnyj Ojropie bōło łōne rōwnie powszychne? Ze badaniōw wynikô, iże na terynie Batbaricum łod wele 300r. p.n.y. dijyta bōła łoprzitôgōwnie na prōduktach pochodzyniô rōślinnygo. Na łobycnych ziymiach polskich przedstawiciyle tzw. kultōry przeworskij spōżywali zaobycz pogańske krupy tudziyż mōłka ze łobiyli uprôwnych a dziko rosnōncych, na tyn przikłōd ze lebiody. Ze miszōngu ziôrek łobiyli a nôsiyni inkszychflancōw warzōno bryje i kwôśne, zaprôwiane mōłkōm żury. − *Analizy zawartōści żełōndkōw ciôł ze barzołŌ ze pōłnōcnyj Ojropy skazywajōm, iże łostatniym posiyłkym łofiarōw bōł niyrōłz hawerszlajm, na przidôwek we niyftorych tajlach Barbaricum wele 20 procyntōw uprôw stanōwiōł łowiys, hawier, co potwiyrdzô spōminka Pliniusza, co Gerōny zajôdali sie hawerflokami* − zaznaczô dr Judyta Rodzińska-Nowak ze Insztytutu Archyjōlogiji UJ. − *Nale mōłka pewnikiym sużōła tyż do wyrōbu podpłōmykōw, kerych łostatki miôł we przewōdzie pōkarmōwym, kery żōł we I w. na terynieWielkij Britaniji Czowiek ze Lindow.*

Kelty znalichlyb na nôciôstku, co potwiyrdzô zwōnglōny pszynno-żytni pecynek znejdziōny na terynie warzylnisoli ze III-II wiyka przed naszōm yrōm we Bad Nauheim (Hesjô). Galōwie słynyli ze piwaze ciôsta jynczmiynnygo lebo pszynnygo, totyż mōgliprodukōwać piyczywo drōżdżōwe. − *Hankejsi polske archyjōlōgi miyniyli, iże i u nôs we łokrysie rzymskim, pod wpływym plymiōnōw keltickich, mōgło sie upōwszychnićpiyczywo na naciôstku. Argōmyntym mieli być kuplowate p[iyce piykarske ze łōsadōw kultōry przeworskij, nale czyńś śnich uznano ze czasym za piyce garncôrske, czyńś za łobiykty ło inkszym przeznaczyniu. Brachuje zatym pewnōści, uważowaniô, iże we poczōntkach I tysiōnclyciô wypiykano u nôs puszyte piyczywo* − gôdô gynał podszukōwaczka.

Czystô mōłka ze łobiyli do wypiykōw bōła skōndinōnd pewnym lugzusym , ludzie uzupōłniali jōm, bez dodôwanie siymia tudziyż nasiōna trôw a ōnkrautōw, chebziōw, a we łokrysach głōdu piyczywo wypiykano ze mōłki Ajchlōwyj, ło czym spōminôł na przełōmie yrōw starogrycki gyjōgraf Strabon, ftory pisôł, co tyn ci chlyb ajchlōwy Keltōw iberyjskich idzie wyjōntkōwo dugo skłôdōwać. Kōnzumpcjô ajchli we łokrysie rzymskim mōgła być festelnie popularnô i na łobycnych ziymiach polskich, bo ze dijôgramōw pōłkōwych, sztaubkornowych wynikô, iże wyrazito wzrōsła liczba dymbōw. Narychtowane akuratnie do melaniô szale znôjdowane sōm na terynie łosadōw wczysnostrzydniōwiycznych, zatym Słōwiany tyż jôdali ajchle we łokrysach głōdu.

Nasze przōdki, kere we VI w. przikludziyli sie na ziymie polske, tyż możebnie znali hawerfloki a klyjiki, nale to placki ze przaśnygo ciôsta tudziyż chlyb na naciôstku (kery mōdli pōznać dziynka kōntaktōm ze Germanōma , bo słōwecko chlyb wandluje sie łod starogermōńskigo *hlajba*, stali ci sie gōwnym elemyntym łōnych jôdłospisu. I mieli dlō nich srogi wert, bo skłôdali je we łofiyrze bogōm. Spōminô ło tym we X w. cysôrz bizantyjski Konstantyn Porfirogeneta, kery łopisuje, iże skłôdajōnc pod srogachnym dymbym łobrzyndowô łobijata , „łofiarujōm żywe ptôki abi chlyb a miynsiwo". Szrōtmyjl, żarnōwka chlybowô używanôwe wczaśnym strzydniōwiyczu mieli srogô zawartōś łotrymbŌw, nale piyczywo wyrôbiano ze tego, co we danym mōmyńcie bōło nôjlekszij dōstympne. Mōgli tōżtyż powstôwać zarōwno przaśne podpłōmyki, jako i chlyb na rżannym nôciostku eli drōżdżach piwnych abo miōdowe kołocze wypiykane przi przileżitōści świōnt.

Słōwianyniy przikłôdali wōgi do materijalnyj zajty życiô, niy łotôczali sie zbytkōwnymi dinksami, przydmiōtami i niychyntliwie podchytywali tychniczne nōwinki, możebnie skuli ytego poczōntkōwo blank niy stôwiali piycōw chlybōwych. Pojôwiyli sie łōne na isto dziepiyro wrōłz ze grōdami ksiōnżyncymi we Xw. We Gieczu piyc znôjduje sie fōrt za budōnkōma miyszkalnymi i nôleżi w niym widzieć piykarnia dziôłajōnco na potrzyby dwōru ksiōnżyńcia. Poduk Hanny a Pawła Lisōw we słōwiōńskij chałupie łokrysu plymiynnygo dôwali se radã możebnie tak jak i we Grecyji anticznyj − stykła fojera, brandōwa i srogachny bōncowy łobrōcōny na łodwyrtka szisel ze hynklym, przichytkōm, znaczy gloka piykarskô (używanô ku tymu do lôt piyńćdziesiōntych XX wiyku kole Bochni). Pieczynie polygało na tym, iże pōrcyje ciôsta ukłôdano na liściu krzōnu, przikrywano to glokōm , kery łobsypôwano glutōm, i łozpôlano łogyń. − *Pram łopiyrōmy sie na danych ytnogrôficznych, bo we materijōłach archyjōlōgicznych glokōw niy ma. Moge możno być tak, iże do siela żôdyn łōnych niy szukôł, a łōnych ywyntułalne fragmynty interpretjyrōwane sōm jako pozōstałōści masiwnych szisli* − gôdajōm Lisy. I przekónywujōm, iże stykło 40 minutek, coby szafnōńć arōmaticzny chlyb.

Sprôwdziyli to , bo kcieli sie dowiydzieć , eźli ze dostympnych surōwcōw i ze zastosōwaniym starych technikōw a urzōndzyniōw kulinôrnych idzie szafnōńć pożywny chlyb. Prōbki pecyny , kery udało sie łōnym upiyc we wyniku ekszperymyntu, poswano do Katyjdry Bromatolōgiji Warszawskigo Uniwerzityjtu Medicznygo, kaj przebadano łōnyj werty łodżywcze, zawartōś mikroelymyntōw i prziswôjalnōś. − Chlyb wykôzôł sie niy ino szmektny, nale zawiyrôł wiyncyj niźli dzisiyjsze „zdrowe” piyczywo ważnych dlô łōrganizmu folijanōw. A jeźli idzie ło kwystie szmekowe, to poduk prof. Andrzeja Tokarza, gōst kulinôrny zapsany je we gynach, tōż tyż to, co szmekuje nōm, pewnikym szmekowało naszym słōwijôńskim przodkōm. Neści, bo tego, jak richticznie szmekowôł słōwijôński chlyb, nigdy sie niy dowiymy −łozprawiaj9m.

Chlyb do dzisiôj tōni a powszychny prōdukt spōżywczy, nale kejsik polski bamber musiôł niyźle sie narobić, by pecyn trefiōł na jejigo tisz, stela powiarki ludōwe „mieć na chlyb”, „wyjechać za chlybym” abo „robić na chlyb”. Jak [iszōm we ksiōnżce „Chleb we tradycji ludowej” Iryna i Krzysztof Kubiaki, we biydniyszych czyńściach kraju np. na Kurpiach, jesce przed wojnōm biydōta zywiōła sie kapustōm, kartoflami tudziyż borscym i snadno ino majyntne jôdali kōnwiśniôk. Kryślynie krziża na chlybie, łōmanie łōnego a niy krocie , abo tych zoca dlô kôżdyj podniysiōnyj ze delinōw łograbek, łoszkyrtek brali sie ze tego, iże sybōlizjyrōwôł łōn niy ino pożywiynie, nale tyż procno robota i dobrōbyt, materyjô postrzydniczōncô we kōntaktach ludzi ze światym duchōw i bogōw. A tyż ci jesce przemiyniōne nałōnczôs Ojcharystyji Ciało Pańske.

We wiynkszōści dōmōw, podwiyl familijô niy zasiednie do spōżywaniô wilijnyj wieczerzy, dziyli sie łopłtkym i skłôdô sia bōżonarōdzyniōwe winszowani. Chocia we Polsce łopłatek pojôwiōł sie dziepiyro we XVIIw., uczymy sie, co dziylynie sie chlybym siōgô Łostatnij Wiyczyrzy, kej Jezus pobogosławiōł chlyb a łozdôł go apostlōm, czym dôł poczōntek Ojcharystyji. Niyftorzi chlyb meszny widzōm we przedstôwiyniach pecynōw ze rzymskicj katakōmbōw ze III a IVw., nale poduk podszukowaczy stanōwiyli łōne pryndzyj skłôdnik szmałsōw przi grōbach. Dziepiyro 200 lôt niyskorzij we wywołanym Konstantynopolu pojôwiōł sie zwyk ojlōgiji − przinoszyniô chlybōw, kere kaplan, plajster po mszy bogosławiōł i już jako Ciôło Pańske zanōszōno je do dōmōw dlô niymocnych lebo posywano bliskim. We IXw., kej załōstrzōła sie spiyrka, zwada tyjolōgicznô łokoło istōty przejistōczyniô, praktyki te ukrōcōno, łochelznano, kcōnc łozdiylić chlyb kōnsykrōwanygo łod tego bogōsławiōnygo. Echym tych prziwykōwsōm wiylkônocne świyncōnki tudziyż wilijny ōłblat. Nale we świōntycznym łōmaniu wrōżyniu ze chlyba metlô sie tradycyjô krześcijōńskô ze pōgańskōm.

We dôwnych miastachpiyrzami byli niyledwa jedzinie chopy, a iże bōł to fach garantiyrujōncy bogajstwo, tōż tyż zgrōmadzyni we cunftach majstry zowzicie brōniyli swojich interesōw (nôjstarszyjszy krakōwski cōnft, załōżōno we 1260r., miôł we dyndze brecel dziyrżōny bez grajfy). Jednakowōż po wsiach wypiykaniym chlyba na użytek dōmowy zajimali sie wyłōncznie kobiyty, przi

czymuumiyjyntnōś zrobiyniôudatnyj pecyny na nôciostku bōła ygzaminym na dobrô żōnã. Skiż tego, co niy bōło to letke i wymōgało przestrzyganiô mocki regli, wieluch mustrōw, cosobōtni ritułal, cyrymōnijô na polskij wsikuplowôł sie ze roztolicznymi przesōndami. We roztomajtych rygiōnach byli łōne łodmiynne, nale zaobycz przestrzygano, coby we izbie bōła ino gospōdyni, dbano ło dziyża ze dyngōw, keryj niy pożyczowano, bo mōgła sie popsować abo ftosik mōg jōm urzyknōńć , i wiyrzōno we magiczo-lycznicze włōściwōści łopaty abo piyca chlybowygo (beztōż Rozalka we „Antku" B. Prusa trefiô dō niygo na trzi zdrōwaśki).

Dōmowych chlybym witano byzuchantów, gōści i nowożyńcōw i to łōn stanōwiōł ważny, niy ino kulinôrny, nale i łobrzyndowy elymynt wszyjskich fajerōw ryligijnych, rōlniczych i familijnych. Bożonarōdzyniōwe łōmanie sie ōłblatym , kere miało kuplować ludzi, przinōsić szczyńści, płōdnōś a darzyni, utwôlōło sie nałōnczôs zaborōw, naly bōło ino jednym ze mocki chlybōwych łobrzyndōw. Na połedniu powszydnie byli zrobiōne na Wilijô ze farbistych łopłôtkōw łozdoby wiyszane u deki i mianowane „światami", kaj indzij juzaś rychtowano ze ciôsta chlybowygo nowe latka, znaczy wypiyki we gysztalcie gadziny dōmowyj, kere dôwano łōnym we rōmach magiji zimpaticznyj do spożyciô, a dzieckōm do grackōw, lecy kedy tyż wiyszano u gipsdeki jako dobrô wrōżba we nowym roku. Co interesantne, podane na zwiyrzyńcia a ludzi żymełki wypiykali przi przileżitōści Nowygo Lata starożytnie Greki, tōż tyż możno blank niy we łobrzyndach Ślōwianōw, nale jesce we antyku przinôleżi szukać korzyniōw tego prziwyku.

Dzisiôj wiynkszōś jedzōnego bez pojedzōny Zachōd piyczywa to puszyte żymły pszynne, letke do pogryziyniô i strôwiyniô, nale niyłycko mynij zdōwe niźli ćmawe a twôrde kōnwiśniôki. Do rewolucyji we piykôrnictwie doszło za sprawōm Otto Fredericka Rohweddera, kery we 1912r. wynôlôz maszina do krocia chlyba . Kej we 1928r. wypōsażōł jōm we urzōndzyni dicht pakujōnce pokrōne pecynki, zacaubrōwane kōnzumynty niyledwa ze dnia na dziyń przeciepli sie na piyczywo pakōwane i już ci przed wojnōm sprôwiało sie je bez 80% Hamerikōnōw. Jednakowōż Ojropyjczyki, barzij przibadane do tradycyjnygo piyczywa , niy prōmp, niy na szlag , podchyciyli nōwinka. Polôki jesce do niydôwna łopiyrali sie nowyj mōłdzie, i piykli poduk staryj recyptōrōw i sprzedôwali pecynki we côłkōści.

Trōpiynie szmekōw przeszłōści je dzisiôj mōłdne i zajimajōm sie tym niy ino wizynszaftryry. Mocka łosōb szukô starucnych recypturōw, łodtwôrzô starcynne metōdy wypiyku. Kôżdyrok we Polsce łodbywô sie co nôjmynij pôrã festiwaōw a świōnt chlyba, a hyrne śniego piykôrze i miyłōśniki zakłôdajōm izby pamiyńci i muzyja (np. We Radziōnkowie na Ślōnsku, we Warszawie i we Ustce), we kerych grōmadzōm zabytki skuplowane ze kultōrōm lokalnygo piykôrnictwa. Żôl ino, iże chocia tak chyntliwie piylyngnujymy starucne tradycyje, przepōminōmy ło jednyj z gryfniyjszych − gōścinnōści. Ludzie, kerzi przikludzajōm sie do naszygo kraju niy mogōm łostatnio rachować, iże

prziwitōmy łōnych staropolskim łobyczajym „chlybym, solōm i dobrôm wōlōm”.
Niy byda sam tego dekowôł, nale cosik takigo wyczytôłech we 2016 roku u Agnieszki Krzemińskej.... I musiôłech to sam wciepnōńć! Musiôłech!

XL.

Chopy we moich latach, tak miyndzy szejśdziesiōnt a siedymdziesiōnt piyńć lôt stare nôjczyńścij, zaobycz we szynku przi ladze biyru, napoczynajōm gôdać, łozprawiać ło... warzyniu. Ja, ja, to terôzki je miyndzy chopami nôjważniyjszô tyma, nō, krōm fusbalkibicōw, i to niy ino tymi zwiykowanymi − we mōłdzie. Kej już same wysłepiōm pôra lagōw biyru i ku tymu jesce szluknōm możno pôra sznapsōw, napoczynô sie kwôlba jake to śnich sōm kuchôrze na miara „master szefōw" takich jak: Jamie Olivier, Gordon Ramsay abo chocia Karol Okrasa. Ło Gesslerce niy byda sam spōminôł, bo tego flapsu pomelanego ze kudłami, co uwarzi ta spaśnô kucharyjô łod tych „rewolucyjōw", to bych na isto do gymby niy wziōn.

Kejsik, możno jak byli ze dwadzieścia kilo modsze, to jesce moc łozprawiali ło babach, ło tym wiela i jake we modych latach zarachowali (abo łōnym sie zdało, co zarachowali) i asiyli sie wiela to tyż kôżdy śnich poradziōł we tych modych latach wysłepać gorzôły.

– Jô, to tak jesce dwa-trzi lata tymu nazôd poradziōł wyduldać szejś cyjntli za rajōm, i to krōm biyru ku tymu. – Asi sie ruby Lyjo-gwiôździôrz, jak to gorole gôdajōm: „astrōnōm", kerymu sie ciyngym tyn nasz „wszechświat" łozszyrzô.

– Ja, ja, pamiyntōm jakeś śtyry lata tymu nazôd przi Zilwestrze wysłepôł śtyry sznapsy i prasknōłeś na zol jak bela sztofu na arbajtancugi! – krōtko fasnōł gôdka rubego Lyjoka Hanzlik szoferôk.

Juzaś jedyn ze naszych kamratōw, Maniuś Ukrainiec, mô zawdy na isto mocka roztomajtych gyszichtōw do łopedzyniô (prôwdziwych abo do łostatka lipnych bajerōw) nale chnet blank niy gôdô ło babach. Możebne, iże to skuli tego, co łōnygo babeczka robi za masarza i kejby sie tak czegosik ło inkszych babach dowiedziała, to by mu te jego basisko pitwokym pochlastała. Nale rōłz cosik spōmniôł, cosik tam napocznōł bez cweku łozprawiać, tela co wszyjsko mu pometlôł Yjduś, ftory te łōnego łozprôwki już słyszôł i tak ci skwitōwôł:

– Maniuś dej pozōr ze tymi twojimi kwôlbami ło zôlyckach do inkszych babōw, bo ci zarôzki przipōmna jakeś to kejsik po gorzôle przed jednōm Murzinkōm pitôł; śmiatôłeś chobyś dziobła uwidziôł. Côłke twoje kamractwo mało do galot niy najscało przi tyj przileżitōści.

Nō, i jakosik ci gôdka po tym sztichu napoczła chrōmać, splôtać, i – coby niy bōło jakijsik haje – jôch napocznōł łozprawiać swoja gyszichta po tym, jakech wrōłz łobsztalowôł kolyjnô laga gorzôły i biyru.

– Wiycie chopy − napocznōł August. − Mie ci sie przitrefiōł kejsik taki cufal. Jakesik dwadzieścia lōt tymu nazôd poszôłech – jak to miôłech we zwyku – do jednygo katowskigo kafyju Europa, kaj zawdy po połedniu grała muzyka i szło kôżdydziyń jakosik cudzô frela, nō, niy ino frela, nale baba samotnô abo i wydanô, przigôdać i do łostatka zbałamōńcić.

Blank trzyźby zicnōłech przi tiszu wele łokna i po lekuśku napocznōłech kukać, łobziyrać sie naobkoło; nō, kciôłech łobadać jake tyż to dziołchy przikulwitali

sie dzisiôj do tego kafyju na tańcowanie. Za tela niy bōło co łoglōndać i ino żech przfilowôł jedna takô poblisku muzyki. Wyglōndała mi łōna na takô jakosik ci niy za srogô, nō barzij maluśkô i kurduplowatô, wysztafirowanô nale ci bōła jak ficywyrt we Boże Ciało, we daklach miała ci łōna srogachne oringle, barzij nale ze takigo trōmpyjtngoldu, wyblanszowanô na fest a na fresie miała ci łōna pucu tela, coby szło niym łobciepać, zapucować côłki sztok tyj chałpy we kerym bōła ta Europa. Fresa nale miała fest kostropatô i ku tymu, tak mi sie zdało, bōła ci łōna jesce ryżawo, nō takô farba, choby pojscanô słōma, a wosy miała ci festnie rozkociymbane jak to terôzki je we mōłdzie. Zdała mi sie tyż niy takô blank modô. I ino przi kôżdym szlukniyńciu tego, co tam łobsztalowała, blyskali festelnie gryfne, biôłe zymby.
Prziszôł ōłber, łobsztalowôłech piyrszy lampus kōniaku, szluknōłech i dalszij kukōm po wszyjskich naobkoło. Wleźli dwie starucne mamzele i jedyn świdraty karlus (ta frela wele muzyki tyż cheba bōła deczko świdratô), przi jednym tiszu trzech chopa i dwie ino baby (niy bóło sie co gowy zawrôcać), deczko dalszij jedna gryfnistô frela i trzech zramolałych knakrōw (pewnikym pitli ze roboty ze tōm frelōm i zdało sie łōnym, co Pōnbōczka za szłapy łobłôpiyli), nō i yntlich muzyka napoczła grać take kōnski do tańcowaniô.

Jôch łobsztalowôł jesce jedyn lampus, wartko go wysłepôłech i... Wiycie, ta baba wele tyj muzyki zdała mi sie niy takô juzaś starô. Dziywka to możno już niy bōła nale werciōło sie jesce rōłz na nia kuknōńć.
Łobsztalowôłech jesce jedyn lampus, wysłepôłech go na eks, przfilowôłech ta corôzki modszô frelka kole tyj muzyki. Lica ci łōna miała take czyrstwe, wosy aże do pōłrzitkōw a ze dekoletu wyglōndali blank sztramske cyculki... Jesce jedyn lampus kōniaku, i jesce jedyn na eks... Nōōō, blank szykownistô ta frela wele tyj muzyki. Takô blōndina choby Claudia Schiffer abo Pamela Anderson tela, co deczko łod nich modszô.

Niy szczimôłech i wysłepôłech jesce dwa lampusy kōniaku. I już ze takim łostrym weźrokym filuja po tym restaurancie... zmustrowôłech wszyjske baby i ta, wele muzyki (jake łōna miała gryfne goldowe i brilantowe zausznicki) zdała mi sie gynał na dzisiyjszy wieczōr. Szluknōłech łōsmy lampus kōniaku... i jesce jedyn i... ida napytać jō do tańcowaniô.
Ludzie! Łōna stanōła... te szłapy dugaśne aże ku ziymi... nō Naomi Campbell! Tańcujymy, tańcujymy i tak po pôruch kōnskach (szluknōłech jesce jedyn lampus kōniaku śniōm, we barze u paniczki Lusi) wylandowali my ci u nij we chałpie. Dalszij Wōm niy byda łozprawiôł dokumyntnie. Styknie co rzykna, iżech sie łocuciōł blank ło rozwidnioku (nō, możno kole dwanostej we połednie) we skiełtanych hadrach na prykolu u tyj rubyj, świdratyj, ryżyj, wysztafirowanyj jak ficywyrt we Boże Ciało i kostropastyj, wyblanszowanyj krapyki. A te biôłe, szykowniste zymbska byli wtajżōne do szklōnki i stôli na nachtiszu...
Ludzie! A mie już za pierōnym starego piyrwyj tuplikowôł mōj starzik Jōłzel:
– August! Dej se pozōr! Na świycie niy ma żadnych, brzidnych i szpatnych babōw... moge być ino... za knap ze gorzôłōm!

Coby niy asić sie czymsik takim August spōmniôł sie jednygo Zilwestra, ftorego niy przepōmni już do swijo łostatka. A bōło ci to jakosik tak: Pomalušku, pomalušku ... nôjprzodzij jedyn ślyp, nale niy tak wartko, bo cosik blynduje jak sto dioskōw. Jerōnie, nale sie te klapy ciynżkie zrobiyli... drugi ślyp ... niy idzie, prziklapło mi go lebo co? Je, łotwarli sie te dioseckie gały... Drrr, drrrr, drrrrrrr....− cosik łoździyrajōnco glingô.

Łо sto pierōnōw, co za larmo, stało sie co, chałpa sie pôli, gipsdeka śleciała na dyliny, ruskie pancry sie wkarycyli? Bin Ladyn krōm Amerikōnōw i dō nôs już sie przikludziōł, coby jakosik bōmba prasknōć abo fliger chabnōńć?

Drrrrr, drrrrr, drrrrrr...

Ida, ida.... przeca to niy dźwiyrze, ino tyn diosecki mobilniok glingô i tyrkoce, choby sie już miôł łozlecieć abo prasknōńć na deliny...

Drrrrr, drrrrrr, drrrrr....

Nale mie palica rōmbie, tōmpie mi we łebie, choby sto kōni rajtowało... a tak śpiywôł kejsik Wiesiek Gołas: „tupot biôłych mew...”. Co tam tupot, to ci przeca chobytōmpało szejściuch hajerōw we holcokach...

A to, co zasik praskło? Chałpa sie na isto buli?... Eee tam, gorczek mi na deliny śleciôł i tela, nale co łōn sam wele tego mojigo szeslōnga robiōł?

Drrrr, drrrrr, drrrr...

Kajżysz tyż sie tyn mōj mobilniok podziôł? Pierōnie, w tyj chałpie na isto nic niy idzie z rańca nojńść.

Drrr, drrrr, drrr... mōm cie giździe, terôzki bydzie kwilka cichszij...

− Halooo... sam jô August. Stało sie co? Fojerwera przijechała, niy dej Pōnbōczku, chałpa sie gore, pranie z gōry pichli, werk do luftu praskli... niy werk, to Prezidynt Chorzowa tyn werk przekajplowôł już do kupy ze AKS-ym.

– Chopie, August, co sie ze cia dziyje? Umareś, świtnōłś w kalyndôrz, zawarli cie abo co jesce gorszyjszego?

– A dyć niy ryc giździe diosecki, niy poradzisz to cichszij gôdać? Musisz to tak ci wrzesceć? A tak po prawdzie... to fto gôdô?

– No, jô Bruno! − łozwôł sie głōs we mobilnioku.

– Możno i Bruno, nale rzyknij mi, co mōmy dzisiôj za dziyń i wiela je na wekerze, bo cosik mi sie zdo, iże mi weker stanōł... a tyn buksiok, coch go łod Elzy na gyburstak dostôł, toch już dôwno skalōł, bo bōł gōwno wert

....

– Niy, niy, łо tym gōwnie to niy do ciebie gôdōm. Nō, tōż co mōmy za dziyń, gôdej wartko!

– Tak, jakech myślôł, tyś jesce niy ma blank mōnter po tym Zilwestrze, tyś... Gustel...
– Dobra, dobra, po jakim Zilwestrze? Aha, już miarkuja Bruno, byli my przecamć do kupy ze naszymi babami u Ernsta na Zilwestra. Nō, nale przeca tak źle to to tam niy bōło.
– Niy, niy, tak źle niy bōło (coby niy mōgło być gorszij). Ino, jakeś wylazôwôł, Gustlik, to mi sie cosik zdôwało, iżeś już miôł pôłno rzić...
– Jakô pôłno rzić ? Co ty ajntlich gôdôsz, Bruno?
– Jakeś bōł mōnter, to po jakiymu łotwiyrôłeś dźwiyrze palicōm... a ło twojim wyłażyniu tyż niy mōgło być gôdki, boś prasknōł ze słodōw na pychol i ruk cuk bōłeś ze blank łostatniego sztoku przi dźwiyrzach na plac.
– Nō, możno môsz i recht. Nale... niyskorzij toch już przecamć szôł na isto blank sztram do chałpy, pra?
– Blank sztram to możno niy, boś zarôzki na drōdze kiołzdnōł i furgnōłeś Gustel jak dugi pod autok.
– Jezderkusie, pod autok. I jô jesce dychōm? A możno to skuli tego mie tak gowa boli i mi sie w palicy ćmi?
– Niy, niy, môsz mazel, boś ciornōł pod zahaltowany autok, ino mu żeś wpuczōł, fest wgniōt lewe dźwiyrze ze zadku. Ze tego moge być jesce jakosik łostuda, bo cie tyn istny ujzdrzôł jakeś wylazowôł spodle tego autoka.
– Eee tam, a bo to jô piyrszy rōłz cosik kōmu na zgorszynie zbajstlowôł? Ino, co bōło dalszij? Tela ino bocza, iżech trefiōł Bercika łod Majzlinyj, łōn ci miôł gryfnô nale napoczniyntô halbecka we mantlu, to tyż żech mu jōm spōmōg wyduldać, coby sie sōm z tym niy trôpiōł.
– Toch słyszôł... a słyszôłech tyż, iżeś Gustel bez côłkô Wolka, Rynek, Katowickô a i côłkô Trzecigo Môja dyrdôłeś pojstrzodku drōgi ... miyndzy glajzami...
– Co ty fandzolisz Bruno? Jak bez postrzodek drōgi, policajt mie żôdyn niy łapnōł, autok niy tyrpnōł...
– Bez pojstrzodek drōgi, boś paryzol wrajziōł do glajzy i gôdôłeś, iże podwiyl sōm te glajzy, to do chałpy na isto jesce trefisz. Autok żôdyn cie niy tyrpnōł, bo szoferoki tyż byli po Zilwestrze naprane, a kôżdy juzaś łożyrok, to mô bezmać aże dwiōch Aniōłōw Strōżōw. A ze tymi dwiōma policajtami i jednym szucmanym toście śpiywali na côłki karpyntel: „ ... przibieżeli do Betlyjym pastyrze i zagrali Dzieciōnteczku na lyrze...”

– Nō, nō... i to by bōło na tela, bo jakech sie dokulôł do „Barbōrki” to niyskorzij już rōłz-dwa z gōrki i bez kiyrchow, kole łochrōnki, bez planty i w dōma. To już blank ajnfach.
– Nō, niy idzie pedzieć, co to je na isto ganc ajnfach...nale niy dlô cia, ty to wszyjsko poradzisz nametlać Gustel. Już na smyntorzu spichnōłeś sie drab ze kopidołym łod barbōrkowego Farorza, kery łod Wilije niy poradziōł przijńść do sia, bo durch słepôł, świyciōł świycki i gôdôł, iże go we chałpie sztyjc starô stracho i ciyngiym mu biôło gadzina posywo, bo myszińce to i we szolce ze tyjym poradzi znojńść.
– Kopidoł, kopidołym, nôjwyżyj można jakosik cyjntla i to wszyjsko. Przeca jô sie tyż musiôł do dōm uwijać, pra?
– Na isto toś musiôł, bo twoja Elza już łod połednia styrcała ze nudelkulōm przi dźwiyrzach.
– Jak to łod połednia, co ty klycisz? Przeca jô nigdy tak dugo niy deptōm do dōm. Przidarziło sie co, ło czym tyż jô jesce niy wiym?
– A przidarziło. Jakeście już ze kopidołym wysłepali niy cyjntla a halbka, to ci sie ci go żôl zrobiyło, seblykeś mantel i dôłeś kopidołowi, coby blank ci niy przeziōmbnōł. Łōn ci sie aże pośliмtôł ze tyj uciechy i... zarôzki – jak to gizd Poznaniôk – poleciôł po szwagra, ze kerym żeście jesce jedna halbka łobalyli, a tyś jak gupi za nia zabulōł.
– Ja, ja, spōminōm sie to. I zarôzki niyskorzij w te drabki, wartko pofyrtôłech do dōm, bo przeca ziōmb bōł, piździawica jak sto dziobłōw.
– Wartkoś to możno żeś tyrôł, ino iże przi piyrszyj siyni stôł Antek, kery psa łod sōmsiada szôł przeluftować, iś go napytôł do Pyjtra na Krojcka na piwo, bo cie bezmać suszōło, choby ci fto we gymbie koksiok łozfaklowôł.
– Nale, to już cheba bōł szlus. Przeca tela to ani kormik niy szczimie, prôwda? Przeca łod Pyjtra (niy ze Krojcki ino ze hulicy Pawła), to ino trzi chałpy i jużech je u sia dōma.
– Możno i ja, nale jô ło tym już nic niy wiym, boch drugigo szôł łod połednia do roboty a twoja Elza mi gôdała, iże niy poradzi sie jesce na cia doczkać.
– Pierōnie, ustōń. Chocia ... chocia... mogesz mieć recht. Cosik jesce musiało być, bo mōm ci łoba ślypia (terôzki widza) podzelowane, i kalnioki na szłapach. Co mi sie tam jesce przidarziło, blank niy wiym, niy miarkuja.
– Jô tyż niy wiym August, bo kamraty łozprawiajōm trzi gyszichty ło tym coś wtynczôs dalszij robiōł.
– Jerōnie, ustōń mie nerwować ino gôdej, co wiysz, tak jak we suchatelnicy u jōzefkowego Farorza.

– Nō, tōż August, jedni gôdajōm, iżeś przikulwitôł sie do dōm ze twojim sōmsiadym Ecikiym i przi samych dźwiyrzach do siyni sōm żeś sia, abo Ecik tobie, bajnsztela podstawiōł i bechnōłeś pycholym ło tyn wasz zielezny gylynder w siyni... nale te śtyry słody, toś cheba w lufcie przefurgnōł. Inksze zasik sztram gôdajōm, coś trefiōł na tego łoszkliwca briftryjgra, keregoś zawdy aufryjgowôł i żeście sie festelnie ringowali. A iże łōn bōł mōnter (bo przeca za swe niy słepie, ino jak mu fto postawi laga), tōż ci tyż ździebko nadrzistôł. Juzaś ta wrazitkô sōmsiôdka ze szczwôrtego sztoku gôdała, iżeś ino tela, coś wlôz do chałupy, cosik praskło, tyś ino jōnknōł i... niyskorzij już bōło blank cicho u wôs we pomiyszkaniu.... I jô wiyrza tyj sōmsiôdce, boch widziôł twoja Elza festelnie napôlōnô i znerwowanô.
– Pierōna kandego, he, he, he, muszymy już robić szlus, bo zabulisz za ta kōmōrka choby za łobiyli.
– Niy trop sie Gustel ło tyn mobilniôk, bo łōn je twōj. Przecaś go wczorej łostawiōł u mie, jakeś prziszôł na szkata. Tela, iżeś już niy poradziōł szkacić, boś bōł na takim dioseckim fleku, wczorejszy. Skuli tego my ino łobalyli ta kanka warzōnki na miodzie, kerô mi jesce łostała łod Wilije.
– Bruno, smiyłuj sie i rzyknij mi entlich, kerego dzisiôj je i... wiela je?
– To ty niy chytôsz? Przeca jutro je Trzech Krōli a terôzki klara świyci na fol, bo pizło dziepiyro dwanôście we połednie.
Tegoch sie niy spodziôł. Wejzdrzijcie sie ino, jak to czowiek po Zilwestrze poradzi côłki tydziyń stracić i jesce ku tymu na dekiel mu piere, choby to niy bōł „... tupot biôłych mew...” a do kupy śtyry kōnie łod Ceglarskigo czowiekowi we palicy rajtowali.

Werci sie, abo niy werci sie nalôć sie jesce jedna glaska whisky? − madikowôł August. − niy ma żech przeca dzisiôj łożarty. Roztomajcie to jadnakowōż bywô. Rōłz-dwa i czowiek mô za tela pod myckōm. Pierōnym mie kejsik dopolōł jedyn mōndrok we telewizyji, kery ze côłkōm powôgōm tuplikowôł, co fōngujōm roztomajte zorty kacnjamru. Co tyn istny wygadôwôł, to świat niy widziôł. Pewnikym tyn leber nigdy we życiu tegoniy dōświadczōł. Nale jô ja! I to niyrōłz, chocia mōm mcnô gowa, mocka poradza strzimać. Jedyn mōj dyrechtor, a bōło to jesce za tyj łoszkliwyj „kōmuny” zawdy przi jakijsik impryzie, zojfynladze, ajnfachowym łożarstwie, a to sie przitrefiało dôwnij fōrt i jednym ciyngym rzōńdziōł:
−Suchej August! Môsz przi fajrancie dzisiyjszyj balangi dôwać pozōr, coby żôdyn snôs niy wylazowôł bez... łokno!

A mielichmy swoji biōra na trzecim sztoku naszego werkowego birōłhauzu. Bōł isty, co jô byda uważowôł na wszyjskich, chociach musiôł słepać nikej inksi. Nale, na isto je pôra zortōw tego kacnjamru, kej czowiek wyglōndô choby wychôrkany kanold. I jô, tak ino ku majnōngowi przipōmna, chocia bez jakisik uciychy, jakōż to bōło kejsik symnōm.

Prawucko, to nôjgorzij je, kej czowiek mô richtik festelny brand po jakimsik łożarstwie , trinkgyladze a ku tymu, kej sie już mu udô usnōńć, na śniku, juzaś mu sie zdô, iże tyż mô – i to ci ku tymu jesce tuplowanego, srogszygo – kaca. Tak ci kejsik, nō, dôeno tymu nazôd, bōło symnōm.

Łotwiyrōm ślypia (we tym śniku) i czuja: palica mōm choby kalfas, we gymbie nikej we starym tryjtku łod Cieślika, lynzyk sztajfny jak niywyszpluchtanô do łostatka fuzekla i ku tymu tyn lynzyk nikej sztalbyrszta abo jako nabruszōnô szarf fajla. Blank kalne ślypia i czerwiōne choby u mycoka, u takij angōry. Wszyjsko naobkoło sie chuśto, belōnce i zwyrtô nikej na naszym łodpustowym rōmlu. Côłki świat je ci do gōry szłapami. Take cosik to sie bali i naszymu Hermaszewskimu niy przitrefiyło, kej pofurgnōł we tyn kosmos. Nō, i ludzie!!! Słepać mi sie kce jak sto pierōnōw. Jużcić mōgbych côłko srogô kana wyduldać. A we pycholu ku tymu gorko i sucho, choby blank ci na jakisik Zaharze. Eźli to ftoś poradzi sie forsztelować? Słepać, nic ino słepać! I to wiela sie ino dô, wiela bachory szczimajōm! Musza, musza zarôzki cosik szluknōńć ... zarôzki, bo kej niy, to richticznie sam wykopyrtna. Cosik hornōńć, bele co i bele kaj, ino chocia jedyn szluk, coby już tyj hicy i tego piôsku we tyj mojij japie niy bōło.

Mōm! Przyszołech na te idy. Nôjprzodzij musza ci ze tego mojigo prykola łoroz wypolić. Musza na gwôłt stanōńć sztram na swoji klepyty. Po lekuśku, jednōm gracōm chycić sie za gowa, drugōm podprzić sie, coby sie niy łobalić i niy prasknōńć pycholym lo zol.

Mmm, mmm... , jeeee... styrca, sztram stoja, chocia mi sie we łebie, we tyj mojij palicy kolybie. Wele mie wszyjsko fyrlo, roluje sie choby na jakimsik srogim szifie pojstrzodku łocyanu.

Musza na zicher wywōniać, wysznupać kaj tu je cosik wilgłygo, mokrygo. Jezderkusie! Co za karasol. Jesce kwilka a praskna na pysk. Nō ale, niy. Stoja. Trzimia sie szranku i medikuja kaj idzie nojść cosik do piciô. Możno we tyj srogij izbie?

Ida. Kackōm sie tak po lekuśku. Nôjprzodzij trza dać pozōr, coby sie niy łobalić ło szwela i niy piznōńć sznupōm we futrzina.

Darzi mi sie. Jużech je we antryju. Blyndnōńć, łoświycić ta fōncla, ino niy bliknōńć na wiyrch, bo mi może gowa ślecieć z gnyku.

Pozōr! Zaś idzie polnōńć do proga. .... Fto ci sam tela szłapek narychtowoł? No ... już izba. Stōł, fest poflekowany i łobdrzistany tisztuch, a na niym pôłno, fol pobulōnych flaszek po gorzôle, zeltrōwek... możno ci śnich poślywōm cosik wodnitego? Jakesik krałzy, glaski, szolki... jedna bōnto krałza ... ło ... do sto dioskōw, ło tysiōnc pierōnōw! Tyż ci blank prōzno. Krōm tego ftoś do nij jesce narzigôł.
Łeeee ... Nic a nic ... a w gymbie, choby ftoś dō nij driny piôsku nasuł.
Wiym, wiym, miarkuja... pōjńda, pokwanckōm sie do aptrytu.
Jerōmbol, po lekuśku, giyry sztram ... coby ino te dyliny tak sie niy kolybali. Gustel dej pozōr! Niy lza świdrzyć, kukać na boki, bo mi sie na isto zdo, iże te ściany sie brewider na mie łobalōm. Ida, tōmpia jesce troszycka. Je tyn haźlik ... Fuj!... Cosik capi... Ftoś tu na zicher już ci skorzij mie bōł. Możno nale tu cosik szlukna? Ała! Moja palica... alech sie piznōł... po jakiymu ta rōma wisi kole mojij łeby. Nō... chocia łokno łozewrza, ristik luft, blikna ino, możno dyszcz abo chocia śniyg ... Nale ci mie pizło po ślypiach. Klara blyscychoby fto zdrzadło we zajta klary ustawiōł... aże niy idzie szczimać. Trza by sam ci mieć zōntbryle... i ani kapki wody...
Jezderkusie, mōm! Zeszły tydziyń bōł u mie kamrat, stopierōński słepôk. Łostoł sie jedyn jabol. Ja, dyć... nō nale przodzij musza sie zaklechtać do kuchyni, boch skludziōł tyn jabol pod ausgus do kibla... Ludzie! A we kokotku ani kropki wody; wczorej pukła ruła sam wele mojij chałpy i te ichnie machery wszyjsko zakurblowali.
Ida, ida... trza niy zaboczyć, coby we antryju posuć ździebko piôskiym lebo hasiym bo moc glyjtownie. Niy byda sie tak przecam sakramyncko kiołzdôł i... drzist... môsz Gustel coś kciôł!
Alech ci... prasknōł na rzić. Po leku, po lekuśku, nôjprzodzij na śtyrech, chyć Gustel za klōmka... ło pierōnie, czamu te dźwiyrze tak zgrzipiōm... a we łebie mi tōmpie i tyrpie ci symnōm choby cug przejechôł ... po ścianie ... i blankci po lekuśku... na wiyrch, sztram, stoja...
Fto tak klupie ... i czamu tyn zygôr tak festelnie glingô? Nôjprzodzij tyn jabol. Tuch już sznupôł, Możno ze drugij zajty. Mōm! Mōm gizda, łapnōłech ta gryfnô flaszka! Coby mi sie ino niy strzaskała, bo ryncyska dyrgocōm... a co tam dyrgocōm? Flotrujōm choby fana na Trzecigo Môja! Łodropać ino jesce ziglak... i łodszpōntować frōp. Nale, podwiyl sie niy zicna na zesliku, niy byda jabola łotwiyrôł. Czamu te grace moje tak dyrgotajōm? Pozōr! Klupia letko ta flaszka łod spodku, coby tyn diosecki frōp wyfuknōł. Nō, jesce rōłz! Ryp!... Wylôz, ludzie wylôz!

Ło sto pierōnōw... co za cuch, co za capiynie! Przeca mi côłki kichol na nice wykrynci. Samo siara ... tego sie niy do wysłepać. To je ci blank, nale to blank ōnmyjglich!
Hmm... wiym... miarkuja...zrobia sie... szmektnego grzôńca. Wrzawe wino do kupy ze tymi sam korzyniōma ... mmm ... to ci je richtik maszkyt.
Przōd muszã łozżygać gazkuchnia. Kaj tusam sōm sztrachecle? Sōm, sōm... mōm szachtla sztrachecli. Kastrolik je, flaszka łodszpōntowanô. Opaternie ze gazym. Pieślawo trza wlôć jabol do kastrolika. Nō, i szkyrt, szkyrt, szkyrt... Ludzie, trzimejcie mie. W côłkij mojij chałpie ani kropki wody. Jedne co sam je do łostatka wilgłe, to prawie te sztrachecle!!!
Jużcić do tego jesce, cheba na na paskuda joch sie ci blank łocuciōł ze śniku. Już ci na isto niy śpia.
Nō ale... terôzki dziepiyro mōm kaca. Jesce srogszego, barzij pierōńskigo kaca. A tak po prôwdzie... dostołech pypcia, smacysko na grzôńca, wypokopiōłech wrzawe wino, pra ?
A niy trza bōło, do sto pierōnōw, wysłepać tyn zimny jabol???
Eee, tam... stary dziamdziała, strupiyszôły murkopf.
Terôzli, kej August łostôł sōm, bratańca niy rachowôł, to wszyjske dnioszki wydôwali sie jednake, blank take same, po jednych pijōndzach. Ku tymu jesce te diosecke szłapy, kere niy kcōm łajzić; August je już bez dwa lata uziymiōny i niy poradzi wyjńś ze swojigo pomiyszkaniô na dwōr... słody dlō niygo sōm niy do pokōnaniô. Drugda zdôwało mu sie co napocznie pyndalować po ścianach, charkać na gipsdeka i sztyjc dyszkutiyrōwać ze telewizyjorym. Łostowali mu ino: kōmp, zofa i...whisky a corozki czyńścij ajnfachowô gorzôła. Zatym mu sie belōntali po palicy roztomajte cufale ze łōnego dugigo już żywobyciô... niy zawdy miyłe, gryfne, szpasowne. Nale terôzki bōł przi przoleżitōściach sknōłtlowanych ze gorzôłōm.
Ja, August, gryfnie kesjik bōło − medikowôł we cichōści, samōtnōści a izoljyrōngu. A kejsik fōrt sie cosik wele, i symnōm dziôło. He, he... taki cufal...
Kaj ci mi sie zasik zapodziôli moje fuzekle? Pierônie, we tyj chałpie to tak prôwdōm, richtik nic niy poradza nojńść.
– Elza, tyś kajsiś niy skukała tych mojich nowych zokōw? Jô je sam we antryju łostawiōł i terôzki łōnych niy poradza ujzdrzić.
– A dejżysz mi pokōj giździe, boch je terôzki pod brałzōm. Niy wylejza i niy byda ci rychtować twojigo łoblecyniô.
Lakszuły tyż jakech je łōńskigo roka wrajziōł do putnie, to do dzisiôj niy łopucowane dotwali.

– Elza, a kaj môsz gutalin? Bo musza przeca te szczewiki wysnożyć, gynał ci je wyglancować.
Skoranie boskie ze tōm balangōm, tyż ci sie August ubzdało. Przeca mogli my jak normalne ludzie zicnōńć sie na zofie, szluknōńć po maluśkim sztamperliku abo po glasce Jonny Walkera, cosik wciepnōńć do trownicy i tyż by nōm ta sobota śleciała. A łōna nic ino pado:
– Gustlik, ruchtuj sie, bo kôżdô sobota we tym faszingu niy bydymy styrceć, trôwić czôs we chałupie, ino targōmy na tańcowanie do „Bryki" lebo do inkszego „Szopyna" nikej inksze, nōrmalne ludzie. – mrōncy pod kicholym.
– Boczysz jak gryfnie bōło ło dwanostyj we Zilwestra na chorzowskim Rynku kaj nasz „na wieki, wiekōw amyn-Prezidynt" ciepnōł do Chorzowiokōw ryjda i snochwioł, jak to terōzki gryfnie i fajniście bydzie we mieście – ciōngnie ci dalszij swoji jamrowani. − Abo u Tatarczyka we kafyju na Wolce.
– Jô przeca niy ma jesce tako starô, cobych durch we chałpie siedziala, pra? Coch miôł pedzieć? Przeca niy powia, iże na Ōłma to łōna niy ma jesce podano, chocia łōnyj, jak i mie, już ta rojmatika i hercklekoty tyż niy dôwajōm pokōj. Co inkszego, kejby mie przipytała jakô moôo, gryfnô dziołcha. Nō ale, co prôwda, to prôwda. Rōłz do roka to i bali swojã starô trza przeluftować, bo możno i tak trefić, jak Bercik łod Majzlinyj. Łōńskigo roku, tak jakosik kole Trzech Krōli trefiōłech Bercika jak wyciepowôł hasie do aszynkibli na placu, gryfniech go pozdrowiôł, powinszowôł mu na Nowe Lato i pytōm go sie:
– Bercik, rzyknij mi ino jak ci śleciôł Zilwester?
Bercik poszkroboł sie przodzij po gowie, pomedikowôł i jakisik markotny pado:
– Wiysz Gustel, iże niy wiym, jesce mi kamraty niy łozprawiali!!!
Nô, tôż tyż bez srogich mecyji, kciôł niy kciôł napocznōłech sie do tyj balangi rychtować.
– Elza, a ze mojigo ancuga kulki na mole żeś już powyciōngała, i przeluftowałaś go ździebko?
– A co ty giździe niy wōniôłeś go już przed Zilwestrym?
Wōnioł eźli niy, spytać sie przeca moga.
Nō, entlich! Wylazła już ze tyj badywanny. Ida deczko tyn pychol łodropać i jakim parfinym popyrskać.
Terôzki jesce hymda,... a możno fliga? A niy, łōńskigo roka to mie pierōnym żła pod karkiym, lepszij bydzie binder, bo zawdy go idzie ściepnōńć....
– Halo!... Taksi? Ja? Nō, to je jô August ze Pniokōw. Bydōm łōni frelko tacy dobrzi i jak zawdy podciepnōm mi sam jako taksa... ino srogo, bo jadymy na balanga na Wolka a moja starô sie festelnie szumne szaty łoblykła i do bele

jakigo autoka sie niy bydzie poradziyła wkarycyć. Co, byda musił doczkać pôrã minut? Sto pierōnōw, przeca jô sie we tym ancugu sam na isto uwarza, a i mojij staryj côłkô fresa sie zapoci. Musza doczkać? Tōż doczkōm.
– Nō Elza jeżeś już fertik? Bo zarôzki autok przijedzie i karycymy sie na ta balanga. Tyż mie diosek pokusiōł łoblyc te lakszuły. Gryfne co prôwda sōm nale na ta moja rać ździebko za knap, jesce mi sie sroge plynckiyrze zrobiōm nikej łōńskigo roku.
Taksa przijechała i my rōłz-dwa znodli u „Bryki".
– Witōmy panie August, witōmy. Wy zasik u nôs, pra?
Co zasik u nôs, co? Zawar by tyn pychol i niy fandzolōł tela. Jesce moja Elza bydzie mi haja robić, iże sam ciyngiym łajża... a łajża...
– Tisz jak zawdy, tyn sōm, we ćmoku?– Kaj ciymno tam przijymno, haa, haa, haa – prōbowôł zaszpasować ōłber, stary Ignac.
A cobyś puk, giździe diosecki, zawrzesz ta fresa, abo niy? Côłki wieczōr mi jesce Elza bydzie myndzić skuli tego.
– Moge być, moge łostać. I dejcie sam zarôzki cosik do piciô, bo mōm brand po tym dziesiejszym łobiedzie jak sto dioskōw.
– Ty łochyntolu diosecki! Nic ino zarôzki ło gorzôle myślisz. Siednymy se nôjprzodzij, prziwitōmy z przocielōma, kuknymi jak sie te dwie stare murchle dzisiôj wysztiglowali... jeeee ... Agnys we peruce abo to możno jeji szkōty tak styrcōm? Nō ale ci sie te kudły krasiate zmachlowała, choby jakô modziuśko dziołcha.
– Witej Agnys, nale ty dzisiôj szykownie wyglōdôsz, chobyś miała ino... nō ino... szejśdziysiōnt lôt.
– Cicho być Elza, przeca łōna miała dziepiyro Abrahama – padōm mojij staryj do ucha po cichuśku.
– Przeca wiym, nale niy bydzie mi sie sam asić ku tymu ze szatami, kere łōnyj ze Efu Erna przisłała, bo na Erna byli za knap.
– Nō, tōż po maluśkim jak stare Polôki – padōm do kamratōw. I jesce rōłz na drugô szłapa, coby my przi tańcowaniu na pychol niy furgli a i coby nasze kōlańska niy zgrzipieli.
Nō, i tak jakosik poleku prziszli my dran do szampana. Jô tam za bardzo go niy ciyrpia, bo mi sie po niym chepie, nale co mus, to mus.
Jak Pōnbōczek przikôzôł, piyrszy kōncek żech ze Elzōm przetańcowôł. Inoch miôł dioseckigo pecha, bo razinku zagrali waloszka a mie moje szłapy przi tym sie festelnie metlajōm.

Jezderkusie! Łobejzdrzij sie Gustel, jako gryfnô dziołcha tam przi szynkwasie styrcy. Możno poprōbuja i zatańcuje sie śniōm. Jerōnie! A ta giyra w tym szlicu! Ludzie! I dychanie tyż ci mô... pôłno piōntka. Nie zmarznie łōna?, bo łōnyj przeca aże pympek widać. Nō, co mode, to niy ta moja Elza abo – niy dej Pōnbōczku – jeji kamratki.
Ida, bo jesce ftosik bydzie gibciyjszy.
– Moga napytać, znaczy prosić, paniczko gryfnô. Tak bych sie kciôł sie swami moc potańcować. A suchejcie ino, jak gryfnie grajōm.
– Dej pozōr mamlasie! To je mōj szczewik i niy deptej mie, bo cie praskna bez pysk!
– Niy, niy, jô niy do wôs paniczko, ino do tego łochyntola, co sie tak na tyj ci tancbinie roztopiyrzô choby ino łōn sam tańcowôł.
– A wy tyż panie August, to richtik szykownie poradzicie tańcować, richtik mi sie swami dobrze tańcuje.
– Nō, to tyż sōm lata praktyki. Nō i ze szykownōm dziołchōm, to tyż zarôzki je inakszij (nikej ze swojōm babōm). Wōm tyż tyn nasz Pōnbōczek dôł wszyjsko jak przinoleżi. I dychać môcie czym, i szłapy na isto szykowne, nō, i... aże sie tropia eźli mōm pedzieć? ... i siedzieć tyż môcie na czym. Niy, niy, to niy je naskwol, to je na richtik. Szykownô z wôs kobiyta, niy idzie pedzieć. A jak jesce ci tak wôs fest łobłopia, to aże mi mrowce przed ślypiōma locōm i... spōminajōm sie mode lata, jezderkusie!!!
– Niy, niy, to niy do wôs, tak sie ino rôd do sia mrōnca, kej trzimia takô gryfnô i wizgyrnô dziołcha.
– To możno by my sie tak po jednym szlukli? A... zarôzki niyskorzij zasik potańcujymy... niy, niy, moja starô tyż sie dobrze bawi, a eźli niy, to już jeji utrata... niy, niy ... to bōł ino wic, wiedzōm łōni?
– Nō ale, gryfnie pinkolōm, pra? Same takie nasze szlagry, jô to mōm richtik rôd takô muzyka.
....
....
– Te! Gustlik!. Spamiyntej sie. Wstôwej, dugo tak jesce bydziesz gniōł po tym łobiedzie? Bo już pizło szejś, sam môsz bōnkawa i pile, kereś miôł wećkać już we połednie; jô mōm ło wszyjskim boczyć. Ty to byś ino nynoł, i nynoł. Śnik ty jakiś miôłeś, abo co, boś tak szłapami wiyrzgôł i gracami wywijôł, a jakech szła do izby, to mi sie zdowało, iżeś śpiywôł:
„Côłko sala, śpiywô snami
tańcujōnc walca, waloszka pôrami ...”

– Ustōń wyrceć, aże ustōń! Ty tam zawdy jakiesik sroge gupoty poradzisz nawynokwiać!
I jak kôżdô, już na stare lata, sobota, bōnkawa, pile, kōnsek kołocza ze makym abo kyjzōm...
A balanga... a balanga ... to bydzie, kej sōmsiôd Jōłzel przikolybie sie nad ranym ze szynku do dōm.

.

XLI.

Zimno, gynsto suje mokry śniyg kej napoczynajōm buczeć ziryjny we Hucie „Kościuszko” i Hucie „Batory”. Fajrant szychty na dziyń, piyrszyj szychty, i jak zawdy ze werku, poleku wylazujōm usiotane ludzie: smelcyrze, walcyrze, baniorze i fto tam jesce. Walter Kucharczyk, Erich Moczygymba ze „Morganu”, Antek Pikulik i majster Paul Skwara ze swojim liplingym Hajnōm, mianowanym Tajwan kroczali, jak zawdy po szychcie, pod „Flota” na jedna laga (nō, gōra dwie, co nôjwyżij trzi ...) biyru, coby jesce, tak na gibko, przed łobiadym przeszpluchtać gôrdziyle po procnyj szychcie na gorōncym. Chopy przibadane do bakaniô. Wszyjske, krōm Tajwana, robiyli we werku jak łōnych łojce i starziki. Bo samtukej we Chorzowie, nale tyż i we wszyjskich pobliskich miastach jak: Świyntochlowice, Bytōń, Zôbrze, Ruda Ślōnskô, chopy i côłke łōnych familije tajlowali sie na tych, kerzi robiyli we werku, i na tych, kerzi bakali na grubie. Dyć żysz na isto we kôżdyj familiji na zicher musiôł być jaki berkmōn abo huciorz, abo i łobie te zorty ludzi łorôz.

I chocia pogoda poradziōła lecy kedy złōszkliwić côłki dziyń, dzisiôj chopy szli ze srogōm uciychōm na piwo. A bōło sie ze czego radować. Wczorej, we tych Wszyjskich Świyntych bōł srogi i ważny szpil. Ruch Chorzōw (wtynczôs jesce Unia Chorzōw) gościōła na swojim szpilplacu przi Dugij we Hajdukach fest wywołany gyzelszaft fusbalorzy ze Dynama Kijōw, ftorymu wklupała aże piyńć do nula. Wszyjske mieli jesce we łoczach, we pamiyńci dwa tory szczelōne bez Gerarda Cieślika, i tyż gryfniste tory Pohla, Suszczyka i Alszera. Za trzi lata tyn sōm Gerard Cieślik, już na sztadijōnie „Ślōnskim” szczeli dwa gryfniste tory, cheba nôjszykowniyjsze we jejigo karijyrze, srogij legyndzie ruskigo fusbalu, dwa lata modszymu łod sia, Jaszynowi (Лев Иванович Яшин) nale ło tym te chopy jesce niy wiedzieli. Podwiyl co, zbakane do imyntu chopy łobsztalowali po ladze, znaczy po zajdlu piwa i po secie. I chocia chnet ci te wszyjske chopy we Chorzowie zawdy tajlowali sie na kibicōw Ruchu i AKS-u, i ciyngiym skuli tego bōła zwada, tak dzisiôj wszyjske zgodliwie rzōńdziyli ino ło tym, jak to nasze chopcy wybiyli ruskim fusbalokōm tyn fusbal z gowy. Nale tyż, szło ci to spomiarkować, iże na sōm łostatek, tak by tak bydzie jak zawdy nôjsrogszô diskusyjô ło fusbalszpilerach, ło naszych samtyjszych chorzowskich fusbalokach.

Dlô wszyjskich gwiôzdōm napoczynôł być wtynczôs Gerard Cieślik, nale dlô starszyjszych barzij geldowôł chorzowki fusbalok, jedynôście lôt łod Gerata starszy – Ernst Wilimowski, kery sōm ło sia gôdôł, iże je Gōrnoślōnzôkiym, chocia grôł i we reprezyntacyji Polski i... Miymiec. Bōł tyż pojstrzōd tych wszyjskich nôjbarzij wywołanych, ino śtyry lata starszyjszy łod Cieślika – Tyjo Wieczorek, chowanek KS Bytkōw, fusbalszpiler Germanii Künigshütte i zarôz po wojnie AKS-u Chorzōw. Kej sie nale trefiōł przi piwie Walter ze Erichym, to musiało dōjńść do spiyrki ło Ruch Chorzōw i AKS Chorzōw. Zawdy szło ło to, ftory śnich tak na isto napocznōł yra fusbalu we Chorzowie. Bezmać Ruch Chorzōw sprawiyli gynał 20 kwiytnia 1920r (to bōł gyburstak Adolfa) we dôwniyjszyj Bismarckhütte (Hajdukach). Juzaś ło AKS-ie idzie przeczytać, iże łōnego: „Kolybkōm bōł plac kole kościoła św. Jōzefa na Pniakach (we dzisiyjszym Chorzowie II) przi zbiygu Hummereistrasse i Pudlerstrasse (terôzki ul. Karola Miarki i Pudlerskij), naprociw dōmōw magistrackich.
A napoczło sie to wszyjsko, kej tyż 22 siyrpnia 1910r. na plac przi kościyle św. Jōzefa na Pniakach przyszło kielanôstuch chopcōw ze richticznōm kulōm, takōm jesce żōłtōm sznōrowanōm wyngiyrkōm, i powołało do życiô piyrszy we Künigshütte fusbalklub, ftory mianowali wtynczôs Verein für Rasensporte (Towarzystwo do Gier Sportowych na Trawie). Załōżycielym, piyrszym prezysym, trajnerym i ku tymu tyż jesce i fusbalorzym we jednym, bōł włōściciyl sznōrowanyj wyngiyrki, rodzōny cyzarok, nale po łojcu Italijok – Kurt Pallavicini.
– Niy fandzol Tajwan, iże to bōło na „Pniakach” ... to przeca łod zawdy byli Pnioki i tela! – rozjargôł sie majster Skwara.
– Eee tam ... Pnioki abo Pniaki .. przeca to ganc egal, wszyjsko po jednych pijōndzach, prôwda?
– To niy ma ganc egal – przituplowôł Paulowi Walter Kucharczyk – bo dlō nôs samtyjszych, richticznych Ślōnzôkōw, Ślōnzôkōw-pniôkōw a niy jakichsik ci tam ptôkōw abo krzokōw tak ja ty Tajwan, to ta naszô dziylnica, to łod zawdy i na zawdy to bydōm Pnioki i ... ino Pnioki...

Chorzowiôki łoburzajōm sie festelnie, szprajcujōm sie, kej na ta dziylnica gôdô sie Pniaki. Ale tak po prôwdzie piyrwōtne miano tyj kolōniji, ftore wandlowało sie łod tamesznego wyrymbowiska, łod łostawiōnych we ziymi pniôkōw, to byli zapisane we magistrackich papiōrach – Pniaki. Miano te z niynôgła przijyno ślōnski charaktyr i tak we świadōmości miyszkańcōw fōnguje do dzisiôj jako – Pnioki. A to wszyjsko bōło juzaś gynał skuplowane ze

założyniym i łozwojym Krōlewskij Huty (strzōdmiyściô dzisiyjszygo Chorzowa). Jesce we XVIII wiyku wiynkszōściōm tego łobszaru, tyj dōmyny zajimali sroge lasy, ftore ciōngli sie łod rzyki Rawy bez mała do Logewnik i Chropaczowa. Wzniysiynia, grōniczki byli festnie pokryte lasami sośnicowymi i świyrckowymi, a łobniżynia, tam kaj terôzki sōm te Pnioki, Świyntochlowickô Ligota Gōrniczô, Szarlociniec i piyrwyjszô Erdmannswille – lasami do łostatka dymbowymi. Na wyrżniyńcie tyj dōmbrowy wpłynōła wojna łо... wyzwolynie Stanōw Zjednoczōnych Ameryki Pōłnocnyj we latach 1775-1783. Tego by niy wypokopiōło bali i sto hamerikōńskich stolôrzy. Skuli tyj haje, tyj wojny Ojropa łostała łodetniyntô łod dostawōw drzewa na szifowe maszty ze ynglickich kolōniji we Hamerice. Hamburske i szczecińske wyrfty, stōcznie łodbiyli sie to we łoziymdziesiōntych latach XVIII wiyku na Gōrnym Ślōnsku, kaj poradziyli sie lajstnōńć kôżdyrok kielanôście tysiyncy dymbōw. Beztōż tyż ci na łostatek tych łoziymdziesiōntych lôt wiynkszōściōm samtyjszych stromōw byli ino stromy sośnicowe, świyrckowe i brziskowe lasy a na côłkim łobszarze terôźniyjszygo Chorzowa i łokolic, pozostałōściōm po piyrwyjszych dymbinach łostali sie ino miyjscowe miana take jak: Dąbie, Świyntochlowickô Dōmbrowa abo ganc ajnfach – Dąb.

Kejby tak kuknōńć fest do zadku, trza by sam napocznōńć jesce łod takij ci wsi Chorzōw, kole keryj już we XVI w. fedrowali mocka rudy strzybła, blaju i rudy żelazła. We 1787 roku żōł ci tam ks. Ludwik Bojarski, kery blank ci mōndrze wypokopiōł, co samtukej na takich – jak to wtynczôs mianowali – Wzgōrzach Chorzowskich, sōm srogie lyce, tuste pokłady wōnglo. Erbnōł łōn urzyndowe „nadanie”, darowisko i postawiōł samtukej piyrszô gruba „Fürstin Hedwig”, kerô niyskorzij prziflostrowali do „Königsgrube” znaczy gruby „Krōl”, zrychtowanyj bez – terôzki już festelnie wywołanego – Fridricha Wilhelma grofa von Redena. Urodziōł sie tyn Fridrich Wilym we Hameln (we dōlnyj Saksōni) we familiji łо starucnych tradycyjach grubskich. Grubiorzami byli jego ujek Klaus Fryderyk, jego kuzin Fryderyk Otto Burchard. I to ci tyn razinku ujek Klaus uzdôł łо berkmōńskim wybildowaniu modego Friedricha Wilhelma von Redena. I jak sie niyskorzij wykôzało, bōł ci to chop, kery tak na isto sprawiōł, co sam te gruby i werki wyrychtowali. Trza jesce dopedzieć, iże Chorzōw to bōła ci wtynczôs już srogo wiyś miyndzy Bytkowym, Dymbym, Zołynżym, Maciyjkowicami, Świyntochlowicami i Chropoczowym. Deczko niyskorzij, bo we 1802r zrychtowali piyrszy srogi piec (z miymiecka – der Hochofen) i sztartła robota we nowym werku, we „Königshütte” znaczy, we tyj

Krōlewskej Hucie. Jesce tak kole 1798r Prusoki lajstli sie côłke łoziymnôscie morgōw ziymi ze Gōrnych Logiewnik i dwanôście morgōw ze wsi Chorzōw, coby tam juzaś zrychtować tyn blank nowy werk, ftory za Fryderyka Wilhelma III, mianowali ci „Krōlewska Huta kole Chorzowa". Łozporzyndzynie ze 27 môja 1799r je ci tak na isto historicznym poczōntkiym miasta.

Corôzki wiyncyj bōło hajerōw na grubach i smelcyrzy we werku. Stôwiali tyż ci roztomajte – jak to kejsik gôdali – kolōnie we ftorych wszycka mōgli miyszkać. Po piyrszyj takij kolōnii „Königshütte" (napoczli budowa łod łośmiuch chałpōw postawiōnych we 1798r. przi dzisiyjszyj hulicy Kalidego) byli jesce niyskorzij: „Charlottenhof" i „Erdmannswille". Krōlewskô Huta fōngowała już łod 1802r i trza bōło dlô wszyjskich huciorzy postawić nowe chałpy, coby ludzie mieli kaj miyszkać. Gôdki ło tym, coby na granicy dwiuch miast Świyntochlowic i tego Chorzowa zrychtować nowô łosada twały kajsik łod 1830r. ze łōwczysnym włōściciylym Świyntochlowic grofym Karlym Lazarusym Henckel von Donnesmarckym. Tyn grof Henckel von Donnesmarck przinoleżôł do jednyj ze nôjznōmiynitszych ślōnskich familiji. Wyharyndowôł 25 zidlerōm kole 140 morgōw, a miano Pnioki dlô tyj kolōniji wziyno sie łod wyrymbowiska, i łod łostawiōnych we ziymi pniôkōw. Drōga bez te piyrwyjsze Pnioki wiydła śladym niyskorzyjszij hulicy św. Jōzefa a sōm zidlōng bōł podany do tych, ftore skorzij zrychtowali, znaczy Świyntochlowickij Ligoty Gōrniczyj i Szarlocińca.

Do 1841r. dziylnica Pniaki przinoleżała jesce do gminy Świyntochlowice i aże do 1868r., kej to Pniaki przipisali do Krōlewskij Huty, bōła łōna samōdziylnōm dziylnicōm. Miały ci tyż te Pniaki (Pnioki) swōj herb ze św. Barbōrkōm we korōnie na gowie i ze kiylichym i hostyjōm przed niōm.
Ta kolōnia zrychtowali we latach 1836-1838 na tym lyśnym pniokowisku łod kerego tyż sie przijyno miano gminy – Pniaki. Pojstrzodek tyj gminy – kerô miała we 1840r. już bez 20 chałpōw i miyszkało tam chnet 250 ludzi miyndzy spōłczysnymi hulicōma Opolskom a Mariańskom – bōł ci tak jakosik, choby przi dzisiyjszyj hulicy Jōzefa. Gôdali tyż jesce na ta côłko dziydzina miyndzy Marijańskōm a dzisiyjszōm hulicōm Janasa tak gryfnie, chocia z miymiecka: „Mittel-Logiewnikier Pniaki".

Kôżde miasto, kôżdô gmina, kôżdô dziydzina fōnguje zawdy kole jeji fary, jeji kościoła i to możno terôzki barzij jesce jak sto abo dwiesta lôt tymu nazôd. Tak tyż bōło i wtynczôs. Nôjprzodzij we tyj Krōlewskij Hucie wystawiyli kościōł waniylicki św. Elżbiety, nale tyż małowiela niyskorzij, stôł już kościōł –

„Barbōrka”, do kerego przinależeli wszyjskie te łosady, kere niyskorzij wrōłz poskłôdali we jedne miasto. Byli to: łosada Krōlewsôo Huta, kolonie Brzezie, Erdmannswille, Lipiny, Dolne i Wiyrchnie Hajduki, Wiyrchnie i Dolne Logiewniki, Pniaki i Namiarki, Szarlociniec i Świyntochlowice. Bōło ci tego mocka za tela i jedyn kapelōnek, radca Paweł Łukaszczyk medikowôł, coby wystawić jakisik nowy, inkszy kościōł. Medikowôł, medikowôł aże we 1902r lajstnyli sie tameszne ludzie łod jednego ci samtyjszygo bambra Franciszka Kocury za côłkie 60 000 marek 2 hektary grōntu do kupy ze jednym hektarym erbniyntym łod „laurahuckigo towarzystwa akcyjnego” i już ci tyż zarôzki napoczli stôwiać tyn nowy kościōł. Dalszij to już wartko poszło. Szesnôstego październiyrnika 1904r. wmurowali tyn „kamiyń wōngiylny” a we 1907r. kościōł bōł już fertik. Na łostatek trza jesce dopedzieć, iże Pnioki to niy bōła dziydzina kaj by byli jakiesik urzyndy, nale bōło pôrã cygielni (Jana Klyci lebo panoczka Flacka, kery tyż fondnōł samtyjszym ludziōm „Pniokowsko Paniynka”) i szachta „Maria” gruby „Krōl”, na kerô nasze zawdy gôdali „Maryna”. Takim tyż knifym jedne ze tradycyjnych mianōw Pniaki-Pnioki przetwało do dzisiôj we świadōmości Chorzowiôkōw. I to bōła, to je do terôzka dōmowina Augusta, i łōnego Łojcōw a Starzikōw. August miôł to, i mô we srogij zocy, i nigdy niy medikowôł ci ło tym, coby sie samstōnd wykludzić, chcia miôł łofyrta pijynżnyj roboty we... Grajewie (a łōnego Elzka miała być dyrechtōrkôm miyjskigo knapszaftu). Eźli August żałuje, eźli Augustowi je skuli tego żôl, co sie ze swojōm Elzkōm niy przekludziyli do Grajewa? Możo terôzki, jak łostôł sô, ździebko ja! Łosobliwie, iże tak by tak łostôł sōm a argōmyntym, coby sie niy wykludzać bōło to, iże niy kcieli łōni być daleko łod swojich familiji.
Nō ale...

Tak jakosik po Nowym Roku napoczło sie sam u nôs corôzki wiyncyj gôdać, co tam gôdać, rzōńdzić ło rychtujōncym sie na podzim welōnku. Mielichmy latoś łobiyrać prezidynta, szli łostatnie dziesiyńć miesiyncy kadyncyji pierōnym łoszkliwyj prezidyntury tego modszego ło trzi śćwierci godziny cwilingra Lecha Kaczyńskigo. Prezidyntury, ftorô nōm ino mocka gańby i łostudy we świycie prziniysła, prezidyntury zwadliwyj, pôłnyj spōrności, łopakliwōści, szpicatyj gôdki i napasztliwōści ku sōmsiôdōm i ze wschōdu i ze zachōdu. Nale wszyjsko to diosi wziyni, kej we sobota 10 kwiytnia fliger ze prezidyntym i chnet setkōm ludzi driny łoztrzas sie kajsik kole Smolyńska. Nō, i tym tuplym trza sie bōło rychtować do welōnku już niy dziepiyro na podzim nale już we czyrwiyniu a lipiyniu.

I szłoby możno jesce to wszyjsko jakosik szczimać do drugij tury wyborōw, bali i miysiyncznô chnet żałōba, i pochōwek Kaczyńskigo a jego babeczki miyndzy krōlami na Wawelu, i frechowne wrajzowanie sie we wszyjsko i wszandy tych naszych kieckowych „purpuratōw", a ajnfachowych kapelōnkōw, kejby niy to, iże zarôzki na drugi dziyń po szczwôrtym lipiyniô, już po swojim przedrzistanym welōnku, starszy cwilinger napocznōł snowa ta côłko wojna polsko-polsko a jego „pisiory" do kupy ze łojcym Radiopiernikiym napoczli bajdurzić, co to bezmać Putin do kupy ze polskim prymiyrym spichli sie, coby zatrzaś tych dwiuch cwilingrōw, kerzi zahabiyli miesiōnczek, nale łōnym sie tak do łostatka niy udało, bo we łostatnim łoka mrziku tyn nôjbarzij zôwzity i łoszkliwy łostôł dōma i ino Lech „poległ śmiercią męczęńską" na ruskij ziymi brōniōnc prôwdy, wiary krześcijōńskij i hōnoru jedzinych richticznych Polôkōw. I niy bōł to jesce fajrant tych iptowatych, gupich jak fōnt kudeł gyszichtōw łozprawianych bez roztomajtych Brudzińskich, Ziobrōw, Kempy, Szczypińske abo Jakubiakowe, ftorzi terôzki wrōłz łostali ekszpertōma łod fligrōw i nadprzirodzōnych siył, ftore bezmać zaprzōngli Ruske, coby blank tych naszych richticznych, prawych Polôkōw do imyntu wykōńczyć. Zatym jesce napoczli sie wadzić, co jô gôdōm wadzić?, chnet by do haje na siykiyry przischło, skuli krziża przed prezidynckim palastym. Beztynczôs tyż jesce chnet pōłowa Polski uciyrpiała łod pōwodzi (tyn dyszcz tyż bezmać Putin ściep na nôs) a terôzki lipiec bōł gorki, choby my byli kajsik na afrikańskij Zaharze.

August siedziôł pod latowym paryzolym ze cechōm tyskigo piwa u „Breka" na Grunwaldzkij. Biyrsztuba bōła zrychtowanô we chnet trzidziystolytnij chałpie postawiōnyj na placu kaj jesce za staryj Polski, nale tyż już i po wojnie, familijô Gabrysiōw chowała swoji ccôrne kōnie i trzimała pod dachym ccôrny paradny lajchynwagyn. I czym fto u nôs na Pniokach bōł barzij zabrany, tym gryfniyjszy i galantniyjszy mōg sie u Gabryśki pogrzyb lajstnōńć i łobsztalować ku tymu dlô familijanta dymbionkowo truła. Nale i chudobne niy łostali bez spōmożyniô. Dlō nich tyż zawdy znodła sie porzōmnô truła i lajchynwagyn ze lajchyntryjgrami.

Spōmnieli sie Augustowi te paradne pochōwki, te ccôrne kōnie ze biôłymi fuzeklami na kopytach, te wysztafirowane, blank na czôrno prziłobleczōne lajchyntryjgry ze sztrajfami na szago i we takich szpicatych myckach na gowie, nō i na łostatek łoblywanie skōrki we szynku u Sznapki, na winklu Krojcki i św. Pawła (to możno przed wojnōm) abo we szynku na winklu 11-go Listopada i

Krziżowyj na prociw mlyczarni Jōnderkōw. Tela, co tałostatniô chałpa już dôwno tymu zbulyli i łostôł ino prōzny plac na kerym zbajstlowali parkplatz. Łobsztalowôł sie August – jak to miôł we zwyku – pilznera i zaziyrôł na drugô zajta ulicy, kaj tyż już byli wybudowane nowe budōnki na miyjscu łobyjńściô i maluśkij chałpy staryj Majzlinyj, i kaj tyż miôł swōj skład spōżywczy jesce łod przedwojny Sedlaczek. Wele stôł łostatni na tyj ulicy richticzny, prôwdziwy ceglanny familok jesce ze łostatka dziewiytnôstego wiyka ze wyliniôłōm, łoblazłōm kapliczkōm-łobrôzkiym, ōłtôrzykiym Przenôjświyntszyj Paniynki we ścianie. Kejsik take maluśke kapelki byli we wieluch samtyjszych dōmach (łostała jesce jedna na 11-go Listopada a i kajniykaj jesce i na inkszych we Chorzowie II i na Pniokach).

Ło winkel we kyrōnku „Jōzefki" bōła jesce do łostatka lôt szejśćdziesiōntych zeszłego wiyka baksztuba, piykarniô i gyszeft Wieczorkōw. Wieczorkowô to ci bōła fest baba, rubachno nale dusza czowiek a jeji chop, telki chuderlok, to bōł razinku – jak prawiyli łoszkliwce – nikej piscôłka na damflokomotiwie. Niyrōłz tyż Wieczorkowô, a zicła sie łōna zawdy kej niy miała kōntmanōw na takim ci sztramskim zydelku, dôwała jakimuś biydniyjszymu najduchowi bryjtka, drugda kołoczek, abo do kabzy wcisła złocioka tak, coby jeji chop tego niy widziôł. I to ci bōła dlô wszyjskich we tyj dziylnicy „naszô" Wieczorkowo.

− Sergust Gustel! usłyszôł August a wele niygo stanōł łōnego kamrat jesce ze pôdstawōwyj szuli Ziga Kaczmarczyk.

Anō, witej Ziga − łodpedziôł August i kiwnōł mu coby sie siednōł wele niygo. Sōm tyż łobsztalowôł biyr dlô niygo, bo brało sie na dugszô łozprôwka ze kamratym, ze kerym niy widzieli sie możno i piytnôście lôt.

Jesce skorzij myślōnek Augusta (już po drugim piwie) napocznōł laufpasownie wandrować dołōnego dzieckowych lôt. Ludzie, kerym pizło tela lôt, co Augustowi, ftore mieli już bez siedymdziysiōnt lôt pewnikiym niy mieli tela gracek, tela roztomajtyj uciychy, co teraźne modzioki. Dlō nich – nō, możno ino dlô niyftorych – to wtynczôs srogōm uciychōm bōło kej mieli przileżitość łapnōńć jakosik nowô ksiōnżka, jakisik heft ze gyszichtami lebo co.

− I co tam u cia Ziga słychać? Wiym, iżeś sie drugi rōłz łożyniōł. Przikludź sam kejsik ta sowja babeczka, cobych i jô mō sie śniōm poznać.

−Anō, jakeś Gustel pedziôł, łożyniōłech tuplowanie i terôzki trzimie mie to barzij dōma, niźli dowo mi przileżotōś do wandrowania po knajpach. Nale jeżech ciekôw co sie sam bez te łostatnie trzidziyści lôt zwekslowało?

− Jô tyż sam côłki czôs ślyncza, i spōminōm ta naszô dōmowina jesce ze blank modych lôt, ze czasōw kejchmy pyndalowali do naszyj „Siedymnôstki”.
−Kej tak samstōnd zaziyrōm naobkoło − napocznōł Ziga − to bocza, co sam na rogu naprociw bōła lodownia łod Frōnckowiôka .
– Lodownia... to tak możno niy do łostatka prôwda, tam szło u niygo erbnōńć, lajstnōńć sie na isto hasie, szkło i bele co. Papyndeklowô betlyjka, ftorô niyskorzij ze łojcym sie skłôdało, klyjbowało ....− dopedziôł August. − To bōło dlô niyftorych na isto festelnie ważne, bo przeca niy ino mie i mojimu śp. bracikowi, nale mocce inkszych dzieckōw, modziokōw kôżdô niydziela po kościele mamulki dôwali pôrã złociokōw i szli łōne do Frōnckowiaka.
− Ja, ja, zôchciywne lajstli sie za dwa, lebo trzi złocioki lodōw (jedna kulka, to złociok) a ty Gustel, jak pamiyntōm, zawdyś wlazowôł tam i kukoł, zaziyrôł i sznupôł we fachach eźli byli jakesik nowe ksiōnżki. − ciōngnōł Ziga.
− Zdô mi sie, choby to bōło dzisiôj − spōminôł August te ksiōnżki, ftore byli dwa złote i śtyrdziyści ceskich we wercie, i za te ci pijōndze szło tam u tego Frōncka (jak go mianowali dziecka) dostać wszyjsko: łod takigo „Faraona” Bolesława Prusa, bez „Krziżakōw” do „Trzech Muszkieterōw”. Wszyjski tyż nale byli drukowane jesce na cajtōngowym papiōrze, niyłoberzniynte do łostatka, ino take, jake ze masziny wyfukli. Nō ale byli!
− Môsz prawie, jô tż tam zaziyrôł i drugda lajstnōłech jakeś szykowniste buchy. − dopedziôł Ziga, szluknōł reszt biyru i łobsztalowôł nowô laga dlô łobiuch.
− A niyskorzij w dōma, kej już mamulka gnali do spaniô, mody czowiek, śpikol brôł taszynlampa i pod pierzinōm czytôł aże mu sie ślypia same zawarli. Zetrwało to tak na isto pôrã gryfnych lôt. Dlô niyjednygo synka abo dziołchy bōła to niy ino ksiōnżkowô przigoda, szło sie przecamć wystawić, co sie tyż to dziôło ze dzieckōma kapitana Granta, co wynokwiôł Tomek Sewer i jego kamrat Huck, abo co napochali chopcy ze ksiōnżki „Krōlewicz i żebrak” lebo „Chłopcy z Placu Broni” Ferenca Molnára. A August tyż za bajtla niyjedna noc przebōmlowôł pod pierzinōm ze trzima muszketyrami abo ze hrabim Monte Christo we jednyj gracy a starōm taszlampōm we drugij. A na drugi dziyń we szkole synek miôł ślypia podzelowane, kalne abo czerwiōn jak u angory i jesce niy rōłz bezto i srogich chibōw łod rechtora nachytôł.
– Mie tyż to niy rōłz trefiyło. – tak sōm do sia mrōncôł August. − Bocza, jak kejsik na katyjmusie we szkole (ja, ja bōł tyż czôs kej katyjmus bōł we szkole! i to za tyj łoszkliwyj kōmuny!) łapnōł ci mie kapelōnek Wala jakech czytôł pod bankōm „Przygody dzielnego wojaka Szwejka” Jaroslava Haška,. Jezderkusie,

nale sie wtynczôs larmo zrobiyło. Bo trza miarkować, iże kapelōnki do dzisiôj festelnie niyradzi majōm tego côłkigo Jarosława Haška, kery na isto pierōnym łoszkliwie łopisôł roztomajtych feldkuratōw jesce za piyrszyj wojny a kery ku tymu, możno jesce barzij skuli tego, bōł fest znany we policyjnych rewiyrach w Czechach, Słōwacji, Austryji, u Madziarōw i we Rusach.

− He, he, przecamć to pamiyntōm −rzyknōł Ziga − i jesce te trzi biôłe myszy, kereś Gustel wciep do fugi miyndzy łoknami kaj łōne tyrali choby gupie ze strachu a kapelōnka Wale to ze złōści chnet by hercszlag łapnôł.

− Nale, tyż stary Frōnckowiôk, a nôjlepszij jego cera, starô kamela, jōngferka, skalyli nōm śpikolom bez gôdki a pytaniô ło wiyk i take buchy jak „Nana" Ymila Zoli, kere sie czytało pod pierzinōm bez zważowaniô na starcynne: chopcy grace trzimać na pierzinie, a niy pod! − dociepnōł swoji August. − A kej sie już synek naczytôł tych wszyjskich gupot, to sie szło zatym ze jakōmsik frelōm do zegrōdkōw, lebo na szachta (mieli my takô gupiô Berbla, kerô szła ze kôżdym synkiym za pôrã bōmbōnōw, nôjredszij kopalniôkōw) i tam prōbowało sie na dziołszkach to wszyjsko, co se synki poradziyli forsztelować, gynał jak choby we tyj śpiywce Zynka Laskowika: „Jak sie to robi".

− Ja, Gustlik, a terôzki modzioki tyż wlazujōm pod pierzina abo pod sztepdeka nale ino ze... mobilniokym, kōmōrkōm w gracach. I bajstlujōm, posywajōm bele kaj te jejich „esemesy".− dociep swoji piyńć fynikōw Ziga. − I niy potrza już ku tymu taszlampy, bo łōne same łod sia roztomajcie blyndujōm. A niyskorzij łojce sie dziwujōm po jakiymu muszōm tela za te dzieckowe tefefōłny bulić.

− I nôjgorszyjsze to ci je terôzki to, iże modzioki blank już ci szkryflać nie poradzōm do porzōndku ino roztomajte afki śmigajōm bez te maszinki.− To juzaś August. − Bo kaj sie majōm nauczyć do porzōndku pisać, kej już blank niczego niy czytajōm, bo i to co łōnym potrza do szkoły – ściōngnōm ze tego łoszkliwygo interneca?

− Bo, rzyknij mi Gustel, kaj i kedy te dziecka majōm sie naumieć szkryflaniô listeckōw, kej i we szuli niy poradzōm tym palcyskom dać pokōj ino szkyrtajōm i szkyrtajom sztyjc tymi kneflikōma. ze taki deczko jankornym głōsym rzōńdziōł Ziga. − Chocia, tak po prôwdzie mô to tyż dlô bajtli i dobrô zajta. Terôzki łōne niy muszōm sie sztrekować kajsik na dźwiyrze we szkolnych haźlikach, coby podejzdrzić dziołszki, styknie, co tōm maszinkōm, tym ci modernym mobilniokiym knipsnōm cosik pod kieckami abo ściōngnōm świńske łobrôzki bez internec i tela.

− Nō, cheba już pōjńda − pedziôł Ziga −i po lekuśku stanōł, podôł graca Augustowi i taki jakisik zamyjślōny poszôł Grunwaldzkōm ku Polnyj na haltynsztela banko „szōstki” we kerōnku na Bytōń.
August łostôł, bo przeca nikaj mu niy bōło śpiyszno, łobsztalowôł jesce jedne piwo izastarôł sie, zamyślōł.

To bōł zwykowy „sezōn łogōrkowy” – jak to łō niym Miymcy gôdajōm: Sauergurkenzeit – i werciōło sie spōmieć ludzi, kerzi sam żyli, kerych niy ino Chorzowiôki, nale wszyjskie Ślōnzôki, we srogim reszpekcie i zocy mieli i na zicher zawdy mieć bydōm. Klara do połednia, i niyskorzij grzôła jak halbecka starzikowego bimbru i Augyst dalszij krajzowôł myślōnkiym po tyj jego rodnyj Krziżowyj, Krojcce, jak samtyjsze gôdajōm, kajsik naobkoło po tych wszyjskich samtyjszych chałpach, ftore już poniykedy byli zbulōne i łostali pō nich mynij abo barzij zagospodarzōne place. Medikowôł se tyż i ze reszpektnym gyfilym spōminôł Karlika z „Kocyndra”, Stanisława Ligonia, kery sie sam na tyj Krojcce we Chorzowie 27 lipnia 1879 roka urodziōł a ło kerym juzaś inkszy Ślōnzôk, powstaniec Arka Bożek tak ci gryfnie napisôł:

„Naprawdę nie przesadzam, jeśli twierdzę, że Ligoń jest najzasłużeńszym Polakiem dla Polski na Śląsku. On najwięcej się polskości berami i bojkami w ratowaniu języka polskiego, chociaż i w postaci gwary, przysłużył”.

August spōminôł se tyż i ło starziku wywołanego Stanisława – wandlujōncym sie ze Koszyncina − Juliuszu Ligoniu, ftory miyszkôł łod łoziymnôstego roku życiô aże do samiuśkij śmiyrci we 1889r na Krojce pod „dziewiytnôstym” (chałpa poduk blank staryj nōmeracyji już dôwno, dôwno tymu zbulyli). I jedyn – starzik i drugi – wnuk gryfniście łozprawiali po ślōnsku, po samtyjszymu a bery i bôjki Karlika ze „Kocyndra” ze jego fajnistymi gyszichtami, wicnymi, moc szpasownymi wicami i tymi wszyjskimi słōweckōma, kere już polekuśku sie przepōminô, kere we luft kajsik śmiatajōm choby listka na podzim, choby dym ze kalfaski abo fojery.

– Kej żech dôwnij miôł przileżitość (za bajtla, za śpikola suchać Go bez radijok) – spōminôł August a weźrok mu sie taki jakisik kalny zrobiōł – to sam naobkoło wōniało naszym żurym, naszym chlebym łod Wieczorkowyj, mokrym praniym na gōrze i starcynnym wyparszczōnym tustym ze cebulōm.

Prziszôł siyrpiyń (niy ma ważne kerego roka) i już łod pôruch dni wszyjske łoszkliwe angyjbery skuplowane ze „politykōm historycznōm” pōna prezesa i jego (Pōnbōczku świyć nad jego duszyckōm) brata-cwilingra prezidynta

przemowiajōm, tuplikujōm, iże côłko Polska niy poradzi sie doczkać fajerōw i urōczystōśći ze srogōm paradōm wypraskniyńciô Powstaniô Warszawskigo.
A – jak gôdôł ks.Tischner – gōwno prôwda. To ino tam we tyj Warszawie sztyjc i jednym ciyngiym fajruje sie wszyjske przedrzistane powstania. Prôwda bōła takô, iże wojôki ze AK spolygali na prziwōdcach Powstaniô, iże isto powiedōm łōnych ku zwyciynstwu, znaczy sie do pokōnaniô garnizōny miymieckij we Warszawie a te pokludziyli łōnych letkowiyrnych do z gōry zaplaniyrōwanyj klynski. Jynerôł Okulicki we lipcu 1944r gôdôł:
„Musimy się zdobyć na czyn, ktōry wstrząśnie sumieniem świata. W Warszawie mury będą walić i krew poleje się strumieniami, aż opinia światowa zmusi rządy trzech mocarstw do zmiany decyzji z Teheranu.”
Juzaś wywołany Antoni Chruściel (po Powstaniu jynerôł) pedziôł, iże wszyjske, ftore napoczli powstanie miarkowali, iże idōm na pewnô śmiyrć. Nôjlepszij to wytuplikowôł nale jynerôł Anders, ftory eklerowôł, iże „ ...wydanie rozkazu do walki tysiōncōm chopa – to niy bōło szalyństwo, to bōło ganc ajnfach łoszklistwo. Bo wydôwajōnc tyn rozkaz, zmiyrzajōncy do zbiōrowygo samobōjstwa, niy mieli na to przizwowlyniô ani spōłycznego, ani włôdzy zwiyrzchnij (...) to bōła ZBRODNIA.”
I tak tyż, tym tuplym łod bez siedymdziesiōnt lôt fajrujymy, co tam fajrujymy, direkt kôże nōm sie fajrować te diosecke powstanie. A przecamć mielichmy we Polsce i wygrane powstaniô, coby spōmnieć ino Powstanie Wielkopolske abo nasze, trzecie Powstanie Ślōnske.
I kej tak August siedziôł i medikowôł ło tym co bōło a co sie już blank niy wrōci, spōmniôł mu sie jedyn môj, ło kerym mocka sie i we jego szuli, we jego „Siedymnôstce” zawdy gôdało. Latoś przeca bez dziewiyńćdziesiōnt lôt kej to samtyjszô ślōnsôo Krōlewskô Huta (niy werk ino miasto Krōlewskô Huta) priflostrowali nazôd do Polski. Ciyngiym tyż już bez lato stôwôł mu przed łoczami taki łobrôzek:
Maminyn łojciec, starzik Paulek Sukiynnik zicniynty na ryczce na placu familoka przi Krziżowyj 2a ze fajfkōm w gymbie a naobkoło kole niego bajtle (August ze bracikiym Bogdanym i kuzinym Ditmarym, kamratym Paulkym Hulbojym) suchajōm, jak łozprawiô ło tych wszyjskich ślōnskich powstaniach. Berôł tak i berôł, nale dlō niego starego Ślōnzôka tak na isto nôjważniyjsze to bōło te trzecie powstanie, bez kerego Krōlewskô Huta niy bōłaby polskô. Bo ino dejcie pozōr! Fto by wypokopiōł kajś we 1858 roku – kej to Kajzer Wilym (wteda jesce krōl) sprawiōł ze kolōniji: Königshütte, Erdmannswillu,

Szarlocińca i ze tych Augustowych Pniokōw, postrzydnich i wiyrchnich Logiewnik, i Klymzowca teli sztramske miasto Königshütte – iże bez siedymdziesiōnt lôt niyskorzij bydzie łōne już do łostatka polskie?
– Suchejcie łochyntole – gôdali zawdy starzik Paul – bo bele fto wōm tego niy rzyknie. Wszyjsko to sie napoczło richtik we Palmowo Niydziela, we marcu dwacet piyrszygo roku, kej sam na Ślōnsku Angliki, Żabojady i Italijańce zrychtowali dlō nôs Ślōnzôkōw tyn dziosecki „plebiscyt" przi kerym bōło ździebko knap ze polskimi szkartkōma. Tak ci to naszym dopolōło, iże we nocy ze drugigo na trzecigo môja napoczło sie Trzecie Powstanie Ślōnske. Juń ło szōstyj z rańca powstańce przyszli ze Bytkowa łode wsi Chorzōw do miasta.
I łozprawiali tak Starzik, łozprawiali a August miôł srogô uciycha, kej mōg sie poasić niyskorzij i rechtōrowi Richatowi Depcie we „Siedymnôstce" pedzieć, iże sam, we tyj szuli, jego rodny starzik powstaniec pôrã dni wachowôł do kupy ze jego szczwôrtōm kōmpanijōm. Niy wszyjsko nale łōnym, powstańcōm gynał klapło dosik, iże na podzim „alijanty" łogłosiyli, co Krōlewskô Huta bydzie łod siela już polskô.
Sam starzik zawdy sztopli, pyknyli fajfkōm, sztachnyli sie ze dwa razy a lecy kedy, to mu i płaczka ze ślypiōw skapła, kej tak spōminôł łōńskie lata.
– Bōło ci nôs cosik ze trzista chopa, – ciōngnōł dalszij starzik Paulek – kejchmy poszli dwadziestego trzecigo czyrwiynia do kupy ze naszym Hajnusiym Majętnym aże do Bederowca, coby przywitać naszych polskich wojôkōw, kerych przywiōd, przikludziōł sam jynerôł Kazimiyrz Horoszkiewicz – klyciyli starzik – a bōł ci gryfny piōntek, i ino łod huty Laura ciōng smōnd na côłkô „dolina szwajcarsko". Niy miarkowôł fto to napisôł ale jesce pamiyntôł łod bajtla te starzikowe sztrofki, chocia niy sōm łōne po naszymu:

„Spełniony marzeń wielki cud
Niewoli spadły z rąk kajdany
Zmartwychwstał górnośląski lud,
Z Polską na wieki już związany."

Już niyskorzij – spōminôł dalszij gustlikowy starzik – przi telkim szykownym ajnfarcie kole Molkowego szynku, ryjdy ciepnyli i starosta świyntochlowicki, wojewoda Rymer, i rajca Idzikowski. Witôł tyż wszyjskich już kole magistratu birgemajster Brahl a zôcnô Ślonzôczka Petronela Golasiowo ze Klymzowca dała tablet na kerym byli chlyb i sōl. Festelnie ci tyż tameszne ludzie rade byli kej przijechôł jynerôł Szeptycki. Przedeptali Kaiserstrassy, kerô sie terôzki Wolności mianuje (tam bōł drugi ajnfart przi kerym witali wszyjskich: smelcyrz Dubiel i berkmōn Paluch) aże na plac przi Gneisenaustrasse (terôzki je ci to szkoła na ul.Dąbrowskiego), kaj łodprawiyli mszô ze asistom.

Doczkali powstańce i starzik Paul tyj Polski, ino dugo jesce i łōn, i wszyjske Ślōnzôki ze Chorzowa niy poradziyli spokopić, eźli som łōni już we Polsce abo ciyngiym jesce przi Miymcach?
Skuli starzika Paula August napocznōł dalszij spōminać, łozpatrować niyftore cufale ze życiô łōnego dziylnicy.

Chałpa ze nōmerym 19 kaj urodziōł sie Juliusz Ligoń bōła już dôwno tymu zbulōnô nale przi napoczniyńciu Krziżowyj łod zawdy, dlô Augusta łod zawdy, ło czym sam już bōła gôdka, stôła bożomynka, krziż pokutny, ftory postawiyli we 1906 roku bambry, piyrsze miyszkańce Pniokōw, i to jesce skorzij niźli napoczli stôwiać piyrszô „kolonia Pniaki". I to łod tego krziża wziyna swoji miano ulica Krziżowô, Dlô samtyjszych Krojcka), gōwnô ulica tyj ci nôjstarszyjszyj tajli Chorzowa. Chorzowa nale niy wsi Chorzōw, ftorô je na isto moc starszyjszô. Nôjprzodzij stôła ta bożomynka na winklu Krziżowyj i Bytōńskij. Stôła ci ta bożomynka na samiuśkim winklu, na ece i bōła ci to takô ... haltynsztela dlô wszyjskich łożyrokōw, ftorzi wylazowali na fleku ze szynku, ze „Gōrniczyj". Nale, kej we tyn gryfny krziż wkarowała kejsik kipa (taki stary „sztarciol", „Star 20") i fest uszkłōdziōła tyn krziż, przekludziyli go deczko dalszij za winklym hulicy Kalidego (dôwniyjszô Ogrodowô) i Krziżowyj wele numerōw 2 i 2a. To je pierōnym stary familok ło dwiuch siyniach i jednym ajnfarcie (łod Kalidego) i ze starym hinterhauzym. A na partyrze bōł sklep starego Paprotnego a miyndzy siyniami, sklep Slapy (Schlapy). I to ze tōm chałpōm knōłtlowali sie myśli Augusta przi trzecim piwie u „Breka". Tela, co musiôł sie wrōcić jesce deczko do zadku. Ta kwawô, moc tragicznô II Wojna Światowô miała sie ku łostatkowi, kej Georg (po wojnie już Jerzy) Kosmala łożyniōł sie, wziōn se za baba starszyjszô cera Paula i Klary Sukiynnikōw – Rōłza ze Krziżowyj 2a. I to byli łojce Augusta. Georg miyszkôł po sōmsiydku na Pudlerskij 9. Jego łojce, a rodne starziki Augusta , Jōłzel i Ana Kosmale mieli tam jesce za staryj Polski fajnistô kaczma ze bilijardym.

Chnet côłke dzieciynctwo, łod trowniola, łod śpikola Augustowi śleciały we tyj chałpie na Krojcce ze placym, chlywikōma i hinterhauzym. Byli tam jesce moc stare pywnice po kerych August ze kamratami fyrtôł i szło niymi dōjńść aże do chałpy ze szynkiym na winklu terôźniyjszyj hulicy 11-go Listopada i Krojcki. Na côłkij Krojcce bōło chnet tela samo sklepōw jak terôzki. Na tyj samyj strōnie, co mlyczarnia Jōnderkowyj bōły jesce dwie chałpy i mlyczarnia Sikory, ftory już po wojnie przekludziōł sie na drugô zajta, i kaj bez duge lata kyrowniczkōm bōła mamulka gustlikowygo kamrata Hanysa Goika ze kapeli „Antyki". Bōł ci tyż masôrz (i masarnia w placu) Nita i inkszy masôrz Mosz, po

kerym erbnōł to stary Walczak. Bōła jesce i szykownisto drōgeryjô Krysztafkiewicza do kerego cery Yjwy dowôlôł, prōbowôł galańcić August, i to jesce we... łochrōnce.
Ta dziołcha trefiōłech jakesik dwadziścia lôt niyskorzij − przipōminôł se August dôwne cufale. − Bōła już wtynczôs szwarnōm, wôrtōm grzychu, frelōm. Gynał nale łōna wiedziała, iże mô festelne powodzynie u karlusōw a to niy ino skuli gryfności, nale i beztōż, co rajtowała na kōniach.
− Jakech jōm ujzdrzôł we tym rajtfraku, ze łozpuszczōnymi, dugimi a czôrnymi wosami, sztram wypniyntymi cyckami kej szła paradnie ku mie, toch mało hercszlagu niy dostôł! − łozrzywniōł sie August.− Trzi dni przetrôwiylichmy ze sia we takim łostrzōdku rajterskim we Zbrosławicach. Mocka szłoby ło tym gôdać, nale na tym bōł szlus. To niy bōła dziołcha dlō mie. Za wysoke prōgi na moje nogi.

Te szczysne lata, ftore August przeżōł we jego „Siedymnôstce” i po pōłowie na swojim placu przi ulicy Dombka i na placu chałpy przi Krziżowyj 2a (tam miyszkała starka Klara i ciotka Elza) i Krziżowyj 2, kaj miyszkała inkszô ciotka Ryjna ze dwiyma cerami Gabusiōm i Barbōrkōm, stôli mu przed ślypiōma aże do mōmyntu, kej spōmniôł nôjważniyjszy dziyń wteda we jego dzieckowym żywobyciu ...

Tyn pyndziałek to ci bōł blank inkszy dnioszek niźli wszyjske skorzij. Kej ino August ze bracikiym przikackali sie ze szule do dōm, Mamulka drabko nalôła łōnym po talyrzu żyniatego żuru ze kartoflōma i kôzała być blank, nale to blank cicho. Do izby tyż zakôzała łōnym wlazować, bo bezmać jejich tatulek dziepiyro co letko napocznōł nynać. Bōł ci łōn na isto festelnie niymocny. Bez côłkô noc słyszeli chopcy we drugij izbie jak wajôł, karwiynczôł, jamrowôł ... miôł, dopôd go ci tyn łoszkliwy rak. Co ci to bōło (i dalszij je) za chorōbsko, co za niymoc, to jesce łoba wtynczôs niy miarkowali. Niy mieli blank żôdnego anōngu, co tyż to je za łoszklistwo. Gustlikowi jesce niy bōło dziesiyńć a jego bracikowi łoziym lôt.

Jak na marzec i wiesna, to jesce fest mrōz dziyrżōł; bōła srogo piździawica. Kej chopcy ino pojedli, Mamulka kôzała łōnym sie wartko łoblyc i deptać w te pyndy do starki Klary na Krojcka. Pohajała ci jich jesce mamulka po gowie, nale monej tak we tyn dziyń jakosik inakszij, barzij jankornie i... wartko zawarła dźwiyrze za niymi. Starka tyż już niy poradziyli sie nich doczkać. I tyż ci tak jakosik niy poradziyli synkōm prōmp wejzdrzić we ślypia. Côłki popołednie gibko jakosik wszyjskim śleciało. I chocia ci u starki Klary tyn czas wdycki

warcij śleciôł, niy bōło, niy mieli chopcy – jak zawdy – tyj uciychy ze takigo laufpasownego bōmlowaniô u starki.

Po wieczerzy starka nafolowali wōnglym koza, taki szykowny żeleźnioczek, kery kej ci sie rozżygoł do czerwiōności, to aże fucôł na côłkô kuchynia i łobie starcynne izby. Starka juzaś zicli sie na ryczce kole tyj kaczycy, a łoba śpikole siupli sie na maluśkich zogōweckach na delinach wele starki. Kôżdy śnich dostôł po takij maluśkij krałzce „malty" (fto jesce boczy, co to bōła dôwnij ta „malta"?). Nō, i starka napoczli berać, łozprawiać roztomajte gyszichty, klyty i łozprôwki. Jak ci starka Klara poradziyli gryfnie fabulić. Po naszymu, ino po ślōnsku tak, co to łōnym tyż wartko w dakle wlatowało i na duge lata łostôwało. Nale tyż ci te jeji dzisiyjsze rzōndzynie, łozprawianie bōło merskie i teskliwe. Niy wszyjsko ze tego, co starka berali poradziyli chopcy gynał spokopić a to skuli tego, iże jejich tatulek festelnie łōnym zakôzôł gôdać tak jak wszyjske inksze bajtle na familokowym placu, we szuli abo we siyni. Zawdy tyż prōmp tuplikowôł, co majōm... muszōm wyjńść na ludzi, coby łōnym nigdy i nikandy gorole niy świtali do rzici i niy poniywiyrali, niy ciorali niymi jak to sztyjc wszyjske naobkolo cudze Ślōnzôkōm łod zawdy na łostuda robiyli. I na isto, łōne łoba zawdy i wszandy „mōwili" gryfnie po polskimu a niy gôdali tela, co strachali sie łoba wylazować na szulplac, abo na plac wele tego jejich betōniôka, bo ci łōnym festelnie gańba, iże gôdali inakszij niźli wszyjske dziecka samtukej we pniokowyj „Siedymnostce", na familokowym placu, i iże niy poradziyli wszyjskigo gynał zmiarkować, spokopić do łostatka, co tyż inksze dziecka rzōndzōm, kej ci sie ze gustlikōwygo i jego bracika „mōwienia" chichrajōm. Musiôł tyż August swojimu faterkowi co pôra dni – kej już łōn bōł festelnie niymocny – forgot snochwiać, łobiycować, iże bydzie sie ciyngiym dobrze uczōł, coby niyskorzij jaki możno uniwerzityjt abo „politechnika" skōńczyć.
I tak starka wtyczôs, na łodwieczerz berali, łozprawiali, klyciyli...
Po łozprôwkach starka Klara jesce pośpiywała pôrã ślōnskich śpiywek... a na łostatku kôzała jesce chopcōm szykownie porzykać tela, co i te rzykani bōło ci tak jaiesik barzij jankorne niźli zawdy u starki.

Śleciało wartko aże do ćmoka i trza sie bōło legnōńć do prykola spać. Tela, co chopcy ino wartko fresy łoszpluchtali i drabko wlejźli pod starcynnô pierzina ze gorkōm kachlōm pod szłapami. Z rańca Starka niy kôzali jim deptać do szule, i szło zmiarkować, iże starka Klara na cosik ci sie niy poradziyli doczkać. Tak ci Augustowi i jego bracikowi ślecieli côłke dwa dni. Na trzeci dziyń we strzoda ftoś zaklupôł do dźwiyrzy. Starka łozewrzili, cosik tam ze kimsik pomrōnceli

we antryju a niyskorzij wartko sie łodziôli i gibym, nale to pierzinym starka kajsik pogzuli, iże ino bōło słychować wartkie tōmpanie po drzewniannych słodach i na łostatku praskniyńcie dźwiami łod siyni.

Tak kajsik kole połednia prziszła ci do chopcōw, do starcynnego pomiyszkaniô jejich mamulka. Takô jakosik zaślimtanô, markotnô, jesce ze płaczkami we tych jeji modrych łoczach, i po czôrnu. Kôzała łōnym sie wartko prziłodziôć i pedziała ino, co pōjńdōm nazôd do sia, do dōm. I chocia to niy bōło daleko, ino ze dwie-trzi hulice, zdało sie, co deptali, kulwitali sie côłkimi godzinōma.

We dźwiyrzach stôła już starka Klara. Mamulka pohajała pieśliwie łobiuch po gōweckach, po licach i tak jak łōni stôli, bez seblykaniô, zakludziyła jich do srogij izby.

A tam... na pojstrzodku stôła na dwiuch zeslach truchła. Niy zarôzki spokopiyli synki (bo byli zaciōngniynte boki i forchangi), iże driny leży jejich tatulek. We paradnym ancugu, ze ryncami poskłôdanymi na basisku, ze rōłzynkrancym, ze starzikowym rōżańcym pometlanym we palcyskach. Mrowce jakesik jednymu i drugimu po gnyku napoczli tyrać; piyrszy rôłz powōniali jak tyż to śmiertka po izbach krajzuje. Tak jakosik niy poradziyli łoba braciki spomiarkować, iże ci jejich tatulka już śniymi niy ma, i już niy bydzie. Niy bydzie jego fōrt egzortōw, jego graniô na ciji lebo na laucie, jego śpiywaniô na łodwieczerz przi kachloku, bōmbōnōw za kerymi sznupali mu zawdy po kabzach, szykownych i wicnych szpacyrōw aże do Logewnik, szwimowaniô we sublach na „Lidze". Blank tyż niy poradziyli łōni jesce pochytać, iże jejich faterka już kole nich niy bydzie i, iże bydzie łōnym za łojcōw musiała łod terôzki styknōńć już ino mamulka.

Aaa, niych tam... jesce na mie niy czas – pomyślôł August. – Po prôwdzie te przepisane bez Pōnbōczka lata do przeżyciô przeciykajōm miyndzy palcyskōma corôzki gibcija nale jesce dychōmy. Augustowymu faterkowi zemrziło sie we 1955r i to łostało mu we filipie do terôzka.

Jedne majōm rade siedzieć we szynku kaj je zawdy mocka ludzi, i kaj – to już je pewnikiym regla – je kupa larma, głōśnych łozprôwek przi zajdlu piwa. Nale przed połedniym, jesce ku tymu we lato August miôł rôd zicnōńć pod paryzolym u „Breka" nale niy ino, i zletka szlukać zimny biyr a myślōnek i weźrok mōgli mu frajnie blyndzić bele kaj. A ze tego piwnygo łogrōdka przi „Breku" fajniście widać śtyry eki naobkoło.

Augustōw łojciec łobabiōł sie sam na Krojcce ze Rōłzōm Sukiynnikōw. To bōła sobota siedymnôstego marca śtyrdziestego piōntego roku chnet dwa miesiōnce

po tym, jak ruske i polske wojsko wyzwolyli Chorzōw (łoszkliwce gôdajōm, co to bōła blank nowô niywōla). A ze tym wyzwolyniym to bōło można tak:
Kej August jesce bōł bajtlym, śpikolym, zatym i modziokym ciyngiym sie sam fajrowało dwadziestego siōdmygo stycznia ta rōcznica wyzwolyniô Chorzowa. Nale już łod chnet trzidziystuch lôt gôdô sie ino, co to bōł ino szlus okupacyji miymieckij. Bali i samtyjszy historiker prof. Jan Drabina we swojij ksiōnżce („Historia Chorzowa od 1868 do 1945 roku") napisôł, co niy uzdôł napisać: „wyzwolenie miasta", bo „ ... dziś wiemy, że był to kres niemieckej niewoli ale i początek nowego zniewolenia."
Można to i prôwda (niech sie ło to tropi IPN miast sznupania po tych „esbeckich" taśkach, aktyndeklach), niy plac sam no to, coby sie wadzić ło to, nale August pamiyntôł jesce ze gôwyndzyniô swojij starki Klary, Mamulki i Tatulka Georga (Jerzego już po wojnie), iże tyn dziyń na isto bōł dlō nich festelnie ważny i wercity.

To wszyjsko dziôło sie dwadziestego siôdmego stycznia 1945r. kej wyzwolyli Chorzōw do kupy ze Katowicōma, Bytōniym, Mikołowym i Siymianowicōma. We tyn sōm dziyń łoswōbodziyli tyż i tyn nôjsrogszy Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau (terôzki po naszymu Oświęcim-Brzezinka). Dlô Augusta to ci je festelnie ważne; tam jego Tatulek siedziôł aże dwa a pōł roku. To już je nale blank inkszô gyszichta. We tym styczniu bōło te wyzwolynie; nad co sie dzisiôj gôdô, nałōnczôs to bōło prôwdōm, na isto wyzwolynie. Po tyluch latach nōnkaniô i gańby ujzdrzić polskô fana na tym krōlhuckim magistracie abo glinganie zwōnu Zygmunta na Wawelu, bōło dyć ci dlô wszyjskich przeżyciym niyzapōmnianym. Mocka już roztomajte mōndroki napisali ło tyj styczniowyj łofynziwie ruskich wojôkōw (do kupy ze polskimi) ze tego I Frontu Ukraińskigo marszala Iwana Koniewa, kerzi niy dali szanzy armiji miymieckij ze Grupy Armii „Mitte" i jejich 48. Korpusowi Pancyrnymu. Nale trza sam dopedzieć, iże samtyjsze ślōnske arbajtery, mieli tyż wtynczôs sroge zasugi, kej niy dozwolyli na zbulynie samtukej werkōw i grubōw. Tak bōło i we Hucie „Kościuszko", we jeji sztalwerku i walcwerkach, na grubach „Chorzōw" i „Barbara" a po czyńści i we „Konstalu". Bo przeca wteda Miymce rychtowali sie i do zbulyniô werkōw, i do rojmōngu („ewakuacji") miyjscowyj ludnōści we rōmach srogachnyj akcyji „Räumung-Plan" i „Läumung-Plan", kere to plany zakłôdali po miymiecku akuratne zahaltowanie i popsowanie wszyjskich werkōw w miyście.

I wteda tyż, i to niy ino sam na Ślōnsku, nale i we côłkij Polsce, bezmała ze dnia na dziyń łozewrzili wszyjsko; uniwerzityjty (tydziyń skorzij côłki Krakōw bōł już tyż łoswobodzōny), polske szkoły, ukôzała sie możybność kształcynia dziecek i modziokōw. Przyszła i zmiana granicōw, cosi, czego żôdne pokolynie Polôkōw niy doświôdczōło do terôzka. Przecamć to wtynczôs napoczło sie nôjsrogsze łod upadku Cysarstwa Rzymskigo wandrowanie ludōw. Na pokolyni augustowygo łojca (i pôrã lôt niyskorzij na jego pokolyni) ślecieli procne lata „stalinizmu”, represyje, nale aji lata łodbudowy kraju. Wtynczôs tyż bōła jesce drugô srogô „repatriacja”, kej chnetki pōł milijōna ludzi wrōciōło sie nazôd do chudobnygo, styranego i zdziadowanygo, nale swojigo, kraju. Jake szczysne byli ludzie ze pokolyniô niy ino augustowygo tatulka! Przeca wtynczôs niy bōło familije, kerô niy miałaby jakigosik swoka, pociotka abo inkszego familijanta wrôcajōncygo ze Wschodu lebo ze Zachodu. Tak bōło wszandy, tak tyż bōło i sam, we Chorzowie. A Augustowi spōmnieli sie sam terôzki szykowniste sztrofki Jōzefa Knosalli (pisôł po miymiecku, przetłōmaczōł je augustowy kamrat Peter K. Sczepanek):

„Nocą, gdy niebo zapłonie czerwonym żarem
Gdy ogniste iskry tryskają z wysokiego pieca,
Gdy grzmią uderzenia młotów
Muzyka pracy - która jet taka piękna!
Jak bogata Twa ziemia, w węgiel i kruszce
Jet serce Twego narodu, wierny Tobie.
Czuję uderzenia pulsu, kiedy koła się kręcą
Mimo sadzy i dymu - jet dla mnie taka piękna!”

Na take ci to łobrozki niy poradziyli sie doczkać Ślōnzôki bez te łostatnie piyńć wojynnych lôt.

Winkel Krojcki i św. Pawła, sklep Frōnckowiaka, chałpa pod nōmerym dwacet piōntym. Możno dwa razy do roku sroge sprzōntanie côłkigo pomiyszkaniô, sroge pranie i co tam jesce przed Wilijōm abo na Wielaknoc. I niyskorzij srogi waszkorb ze rōwno posztaplowanymi gardinōma trza bōło zasmycyć do Rynkosiywicki (abo jeji sōmsiôdki z tego samygo antryju) dwa sztoki nad Frōnckowiakym do wyszpanowaniô. Tak możno przi łostatku podstawōwki bōła to już robota Augusta (skorzij zanosiōł te gardiny tatulek, a kej go już dōma niy nastykło – to starka Klara). We côłkij siyni wōniało... żurym, ftory kisiōła i sprzedowała na kanki starô Pytrauska. Blank wele tego srogigo familoka pod dwacet piōntym bōła maluśko chajtka, kaj miała swoja

mangla starô Piōntkowô. Tam juzaś chnet co dwa tydnie smycōło sie pranie do maglowaniô. I tam tyż miôł rôd deptać Gustel ze swojōm starkōm Klarōm, bo dziôło sie tam we tyj manglowni mocka interesantnych zachōw. Walkowanie praniô zawdy deczko zetwało. Pranie trza bōło nôjprzodzij nawinōńć na take wypoliyrōwane, wyfilcowane praniym drzewnianne kuloki, popyrskać przewarzōnōm zimnōm wodōm i niyskorzij wrajzić je rajn do walkownicy pod takô srogo, nafolowanô ciynżkimi bergami drzewnianno krzinia. Ze kôżdyj zajty tyj krzini po trzi wôłki. Zatym Piōntkowô napoczynała manglować. Kryńciōła srogōm zielaznōm kurblōm a ta krzinia zgrzipiała, zdało sie, co i stynkała ze wysiyłku, i polekuśku kulała sie po tych wôłkach ze naszpulowanym na nie praniym. Na łostatku już sprawiōła sie Piōntkowô elekstrycny motor i to łōn już łod tego czasu fyrlōł ta krzinia. A przi tym manglowaniu August mōg sie moc nasuchać szykownistych gyszichtōw, ftore jak żôdyn inkszy poradziōła starô Piōntkowô łozprawiać. A poradziōła łōna i świńske wice łozprawiać, i gôwyńdzić lo starych Ślōnzôkach, a i wszyjske klyty szło tyż u nij pochytać. Take ci to byli plytnie ze mangli. Nō, i krōm manglowaniô, klycyniô szło sie tyż dō nij ze blaszannôm kankōm po żur, jedna ubiyraczka za piōntka (do gustlikōwyj kanki wlazowali styry kelnie).

Terôzki już łod kieludziysiyńciuch lôt niy ma i Piōntkowyj, i jeji chałpy, i tyj szykownistyj manglowni, ftorô dlô Augusta bōła tyż ci takim całbrownym miyjscym turnowaniô wyłōbraźni... A fto dzisiôj jesce pranie mangluje?

Kejby tak terôzki jesce podeptać dalszij lewōm zajtōm Krziżowyj idzie dōjńść do eki ze hulicōm Pawła Dombka. Roztomajte ludzie, drugda i samtyjsze, rodne Chorzowiôki pytajōm sie skany wziyno sie te miano. Anō, mieli my sam u nôs na Ślōnsku, nale i we Chorzowie pôruch mōndrych ludzi, łо ftorych na isto niy lza przepōmnieć. Takim chopym bōł Paweł Dombek. Je ci łōn festelnie isty dlô Augusta. Za piyrsze, iże to bōł piyrszy polski prezidynt Chorzowa , a za druge, iże August miyszkô przi hulicy tego miana. Miana, ftorego diosecke łoszkliwce łod „dekōmunizacyji” niy łopowôżyli sie zwekslować. Urodziōł ci sie Łōn 15 siyrpnia 1865r , sam poblisku, na Rozbarku i bōł synkym bytońskigo szwieca, kopyciôrza i Maryśki ze Stefańskich (do dzisiôj jesce poruch ci tych Stefańskich miyszkô we, i kole Bytōnia). Podwiyl jesce Paul Dombek niy napocznōł pisać, niy zajimôł sie dziôłaniym we roztomajtych spōlnotach, bez chnet dwa lata robiōł ci na grubie „Nowa Helena” kole Szarleja. Bele kaj ci go tyż jego życie ciepało tela, co tak na isto sknōłtlowôł ci sie bōł ze Krōlewskōm Hutōm, znaczy ze Chorzowym. Jesce przed Piyrszōm Wojnōm wywelowali ci go ludzie we

1912 roku na posła ze dziydziny Bytom-Krōlewska Huta-Tarnowskie Gōry do miymieckigo parlamyntu. Już po plebiscycie łostôł drugim bürgemajstrym Chorzowa, do kupy ze niyjakim Brahlym, Miymcym, kery ci nale blank niy poradziōł gôdać ani po naszymu, ani po polskimu. Po tym Miymcu, Helmucie Brahlu Rada Miyjskô piōntego marca 1924 roku zrobiyła śniego richticznygo birgymajstra (jak to sie terôzki gôdo –prezidynta). Tak do porzōndku trza jesce dociepnōńć, iże go pochowali we Chorzowie na „Jadwiżce", we październiku 1925 roku.

Nō, i dalszij we kościoła, wywołanyj „Jōzefki" je jesce szkoła podstaw9wô, „Siedymnôstka", starszyjszô jesce łod „Jōzefki". W tym budōnku fōnguje łōna łod 1906 roka a na cechōnkach, bauplanach ze 1905r. mianowali ta szula „Schulgebäude in PNIAKI für die Stadt Königshütte". To bōła piyrszô szkoła życiô niy ino dlô Augusta nale i dlô jego starki Klary i mamulki Rōłzy. I tyn sōm rechtōr uczōł moc przed II wojnōm jego mamulka Rōłza Sukiynnikōw.
Ło tyj szuli pisôł August do takij „Monografii" tak:
„Nō, tōż śleciało chnetki szejśćdziesiōnt lôt kejech piyrszy rōłz poszôł do szkoły, do tyj – łod terôzka – mojij „Siedymnôstki". Bōł ci to, gynał pamiyntōm, pyndziałek piyrszego wrzyśnia 1952r. Trzimôłech sie jednōm rynkōm mojij Mamulki a we drugij dziyrżōłech srogô, wielgachnô tyta łod Frōnckowiaka ze Krziżowyj. Wszyjske my bajtle wysztiglowane byli choby we niydziela, wosy ulizane, chocia tak by tak styrceli jak przodzij, jak jesce we łochrōnce tela, co piyrszy rōłz łostrziżōne bez golaca a niy – jak zawdy – bez ōłma lebo Mamulka. I blank wtynczôs niy miarkowôłech, co tyż to mie sie tam we tyj szuli przitrefi tela, co nôjważniyjsze to dlō mie bōło ino to, co tyż Mamulka wrajziōła do tyj łogrōmnucnyj tyty? I ... kej tak na isto we tyj szuli napocznymy ze tego nowygo elemyntôrza przi rechtorze cosik czytać? Bo jô już we łochrōnce, we tyj naszyj szkōłce przi szkole mocka poradziōł ślabikować.
Nō ale, wszyjske my nôjprzodzij niy poradziyli sie doczkać kej zaglingô tyn piyrszy dlō nôs szkolny zwōnek. I yntlich zaglingôł a kwilka niyskorzij wlôz do izby maluśki rechtōr, kery sie Richat Depta mianowôł. Trza ino dopedzieć, co żôdnyj mamulki we klasie wtynczôs już niy bōło, żôdnô śnich rechtōra niy szterowała jak to je terôzki.
Dlō nôs, siydmiōlytnich bajtli, Rechtōr bōł nikej nasz starzik i tela ino ze tyj piyrszyj we mojim życiu lekcyji bocza, iże tyn nasz rechtōr miôł ci diosecko szarłatny kichol, ftory łobciyrôł sznuptychlōm srogachnōm choby deka na starcynnym wertiko. Pôrã kwilek zetwało podwiyl naszô czelodka niy ucichła, i

kej tyn nasz – łod terôzka już wychōwawca – napocznōł gôdać. Niy za tela my to, same chopcy, jesce poradziyli spomiarkować ale czuli my, to ci wisiało we lufcie, iże we naszym życiu napoczło sie cosik nowygo, cosik na isto ważnego, cosik, co terôzki bez pôrã lôt bydzie snami szło podwiyl my niy dokulōmy sie do łostatka siōdmyj klasy. Tego ale my sie jesce tak do łostatka niy poradziyli wystawić. Przeca my same mieli dziepiyro siedym lôt a sam ci na nôs czekało jesce côłke nastympne siedym lôt, pokiel sie ta naszô przigoda we nowyj szuli niy skōńcy, pokiel niy bydymy mieli tego zbyte i kej bydymy już na tela sroge, coby już blank we krōtkich galotkach niy lôtać ino łoblyc duge jak nasze łojce i starziki.

Nō, a niyskorzij, już po piyrszych lekcyjach trza sie bōło przed kamratōma tōm srogōm tytōm poasić. Jedna starka wtykła do kabzy jakiesik piyńć złotkōw, takich brōnotnych, papiyrzannych a drugô juzaś jakosik szekulada abo apluzina. I jesce na łostatek przed, choby niydzielnym, łobiadym poszôłech ze Mamulkōm do tego samego Frōnckowiaka na sroge, ale to richtik kupowato nafolowane do waflannygo kyjgla lody wanilowe."

Teraźnô hulica Krziżowô mô śtyrdziyści jedyn nōmerōw i jak czowiek zaziyrô łod tyj bożijmynki przi napoczniyńciu, to côłko hulica zawiyrô przodek, fasada kościoła pod wezwaniym św. Jōzefa, „Jōzefka" dlô samtyjszych ludzi. Kejby tak juzaś stanōńć sie na słodach kościoła i kuknōńć nazôd, to na drugij zajcie hulicy kejsik bōł szykownisty familok na winklu Katowickij i Stabika (z miymiecka: Verbindungsweg) a terôzki srogachny betōniok. Juzaś na lewyj zajcie łod „Jōzefki" sōm jedne ze nôjstarszyjszych we Chorzowie zegrōdkōw. To wywołane ROD miana T. Kościuszki przi zakłôdaniu ftorych bōł łojciec augustowygo kamrata Hanysa Sobka. I przi tych zegrōdkach bōła ci fajnisto zielōno budka starego Palucha, we ftoryj Gustel ze kamratami-szkolorzami poradziōł sie lajstnōńć paketlik cygaretōw „Sport" ... piytnôście groszy jedna cygareta, bo i tak szło wtynczôs kupować.

Ulica Krziżowô (Krojcka dlô samtyjszych) bōła jednōm ze nôjważniyjszych we Chorzowie II. Samtukej znôjdowali sie trzi fabriki, mocka sklepōw, a zmōżōny ruch sprawiōny bōł tyż tym, iże razinku na łostatku tyj ulicy bōł kościōł. Przed II Wojnōm Światowōm te trzi werki, te trzi fabriki byli priwatne. Farbiyrniô i czyszczalniô prziłodziyniô panoczka Czernego bōła tam, kaj terôzki je ta biyrsztuba „Skorpion". Na prociw bōła kachlarnia i szykownistô wila panoczka Lissego. Juzaś Hajna Szmidt miôł fabrika zajfy pod nōmerym 24. Jesce we familoku kole Kasprzaka bōł werk, stolarnia we keryj robiyli

roztomajte rōmy do łobrôzkōw i niy ino. Wszyjsko to wtynczôs jesce drzewnianne, ze na isto dobrygo drywna.

Skuli szkłōdōw gōrniczych wybulyli wiynkszōściōm chałpy łod eki 11-go Listopada aże do trzisztokowyj chałpy wele zegrōdkōw we kery fōngowôł kamiyniôrz Kasprzak. Pojstrzodku, miyndzy Grunwaldzkōm a chałpōm Kasprzaka i masarza Walczaka, n styrcy jesce chałpa (mô dwie siynie) we keryj urzyndowôł nôjlepszyjszy i zasużōny dlô dziylnicy dochtōr Elke, ftory niy szczyńdziōł czasu i siyły przi retowaniu berkmōnōw nałōnczôs srogachnyj katastrōfy, niyłopisanyj tragedyji na grubie Barbara-Wyzwolynie we 1954r. I ino we filipie Augustowi krajzuje jedyn jedziny myślōnek. Czamu łostali mi we palicy te trzi marce, we ftorych byli ino pogrzyby. Pośmiywny dlô niyftorych nale i jankorny dlô inkszych pogrzyb Stalina, rok niyskorzij srogô pokora po naszych berkmōnach, a na łostaku marcowy pogrzyb gustikowygo tatulka.

XLII.

My, ludzie depetómy tak po tym świycie dnioszek po dnioszku i we kôżdym łoka mrziku sómy utropióne dosłównie wszyjskim. Zastarane my sóm luftym, wodóm i ziymióm. Stropióne tymi ci strzodkami łowadobójczymi, roztomajtymi „pestycydami", „emulgatorami" we jodle, abo inkszymi zubstancyjami – jak to móndroki gôdajóm – „rakotwórczymi". Ku tymu jesce festelnie utropióne my sóm tym prómiyniówaniym „radioaktywnym" i możno ci jesce azbestym. Trôpi ci nôs tyż, sómy tak po prôwdzie w sztichu skuli łochróny tych ci wszyjskich zagróżónych gatónków gadziny. Hmmm... rzykna sam cosik ło tych zagróżónych gatunkach. − medikowôł we filipie August.− Wiycie, ta côłkô, festelnie wywołanô, szyrzónô u nôs wszandy naobkoło „łochróna zagróżónych gatónków", to tyż ci je jesce jedna frechownô i przemierzłô próba czowieka, coby rugować, badać côłkô nôtura. Bez dziewiyńćdziesiónt procyntów, moc bez 90 % wszyjskich gatōnkōw, ftore choć kedy żyli na tyj naszyj biydnyj ziymi, już przeca dôwno niy egzistjyruje. Blank ci sie już kajsik we „czasie i przestrzeni" – do łostatka wytraciyli!

My, ludzie łōnych na isto niy zatrzaśli wszyjskich. Łōnych ganc ajńfach dziadzi wziyni, bo take je – jak to kejsik pisôł jednyn mōndrok (Michał Marszał, na kerym sie w tym kōnsku łopiyrōm) – PRAWO NŌTURY**!** Kôżdydziyń, eźli to kcymy abo i niy, traci sie dwadziścia piyńć gatōnkōw. I to blank niymożybnie łod tego, co sam na tyj ziymi my razinku robiymy, te ci dwadziścia piyńć zortōw, kere istniyjōm dzisiôj – jutro sie stracōm, już łōnych jutro na zicher niy bydzie. Tak tyż, ludzie, łostôwmy ta nôtura we pokoju! Eźli my dotychmiast już niy napochali, niy nagōniyli aże za tela? Sōmy zapatrzōne we sia, i blank ci ku tymu zaślypiōne. Kôżdy snôs kce cosik retōwać. Już tu i tukej, zarôzki na gwôłt! Wrzescymy wrōłz: „łochrōńmy stromy, piscoły, wieloryby, ślimôki!" Co? I nôjsrogszy egzymplôrz zadufanygo we sia buca, czowiek, kery wrzescy: „Retōjmy ZIYMIŌ!"

te wszyjskie ipty we telewizyji, we cajtōngach i kaj tam jesce sie symie na fest urzinajōm? Eźli majōm ci mie za flaszka knōt? Retōjmy Ziymiô! Przeca tak po prôwdzie, to my bali ani ło sia niy poradziyli stôć, niy naumieli my sie tyż ci jesce pōmôgać i inkszym ludziōm, a kcymy na gwôłt retnōńć Ta côłkô naszô planyta? Naszô? Przecamć my samtukej sōm tyż ino byzuchantōma. Jô je już na isto usiotany tymi côłkimi „Dniami Ziymi", tymi łoszkliwymi nale radymi ze sia „ekologami", biôłymi, ziylōnymi, „liberalnymi" burżujōma, kerzy medikujōm,

co jedzine złe na tyj ziymi, to za knap chodniczkōw dlô tych, ftorzi majōm radzi pyndalować na kołach. I sturbowany jeżech ci tōm côłkōm tyorijōm łociyplynia klimy, kerô stała sie już terôzki takōm ci modernōm religijōm, ja, ja religiōm (!), a czowieka stôwiô sie na sztelōngu szkłōdnika i pasożyta, i takigo zgola, ftory atakuje i haratuje ta zielōnô Mamulka Gaja. To je tyn cufal, we kerym „fanatyki religijne" wypłużajōm polityka.

Te wszyjskie łochyntole kcōm ino bezpiycznyj przestrzyni dlô tych swojich „volvo", „mercedesōw" abo inkszych BMW-icōw. Przeca łōni majōm we rzici ta naszô planyta, bo łōnych ino łobłajzi snożny, wygłôskany plac do życiô, jejich włôśne strzodowisko. Tropiōm sie, iże pewnygo dnioszka dōświadczōm niywygōdy. Tak po prôwdzie ze tōm naszōm planytōm niy dziyje sie przeca nic takigo złygo!

Bo kuknijcie ino. Łod pôrudziesiyńciuch lôt mōmy wszandy plastikowe epy, kej już naszym handlyrōm niy nastykło dôwniyjszych tytek i papiōru. I bez łostatnie lata bōło ganc ajnfach. Czowiek wlazowôł do składu, lajstnōł sie bele co u jakiś handlyry, masarza, piekôrza i wszyjske łōne szykownie pakowali, co sie fto zawinszowôł do epōw. Nale to niy stykło. Znod sie jakisik łoszkliwy gizd, kery wypokopiōł blank ci nowiuśke epy „bio-oxydegradowalne". Ludzie, kciołech sie we tyj fyrmie wymiarkować, co to tak na isto je ta côłkoniyszczysnô epa: „bio-oxydegradowalno". Poradziyli mi ino tela wyeklerować, co te dôwniyjsze epy bez jakesik dwiesta lôt musieli sie we nôturze łozkłôdać a te (tfu! do dioska!) „bio-oxydegradowalne" po ino dziesiyńciuch latach już sōm rozpyrskniynte na maluśke klōmpki i kłopcie (niy sōm to côłke płachty plasiku), a niyskorzij blank do grōntu sie łozłożōm bez ino... jakiesik sto dziewiyńćdziesiōnt lôt!!!

I za te piyrsze kōntman, znaczy jô, ty i wy, niy musielichmy bulić, nale za te druge ... już ja! I tu ci – jak to ci Miymce gôdajōm – „...ist der Hund begraben"! Styknie ino wlyjźć do pôruch sklepōw sam u mie we Chorzowie na Krojce. We kôżdym bez gôdki zapakujōm ci towôr do normalnyj fōliji, do nylōnbojtla abo do epy. Nale we dwiuch-trzech (niy byda gôdôł jakich, coby ryklamy łōnym niy robić) pakujōm – tyż bez gôdki – do „bio-oxydegradowalnych" nylōnbojtli i małych epōw, i kôżōm bulić ceski abo siedym-łoziym grosickōw. A coby bōło jesce wicnij, u jednego piekôrza sōm blank ajnfachowe epy, nale siedym grosikōw tyż trza bulić, bo takô ci to je terôzki mōłda.

Ziymia je do porzōndku. To ludziska na nij sōm pofyrtane i majtniōne. Ziymia ku ludziōm mô sie blank, nale to do kna dobrze. Bōła samtukej już śtyry a pōł milijarda lôt tymu nazôd. Myśleliście kejsik ło arimetrice? Planyta Ziymia

– jakech pedziôł – bōła sam już śtyry a pōł milijarda lôt tymu! A do pierōna! Wiela my lôt sam na tyj ziymi sōm? Sto tysiyncy lôt, dwiesta tysiyncy? We tyj ciynżkij industriji uwiōnzgli my ledwa dwiesta lôt tymu nazôd. Puście sie to wszyjsko na sztich, porōwnejcie to do śtyruch a pōł milijarda. To je 0,005% czasu istniyniô naszyj planyty. I my mōmy łopowoga myśleć, co sōmy jakimsik zagrożyniym dlô tego gryfnistygo modro-zielōnygo kuglika krajzujōncygo na rōnd Słōńca, tyj naszyj gorkij klary? Co do ludzi, to idzie pedzieć tak: czowiek na isto niy przemoże zdziadować życiô na ziymi, choby i zamarasiōł, skalōł a fest ci zagiździôł wszyjsko naobkoło, a na łostatek pokropiōł jesce to jakōmsik atōmbōmbōm. Niy take zagiżdżynia i katastrofy znô historyjô naszyj planyty. Ta naszô Ziymiô łobstowała już bez gorszyjsze prablyma niźli te, kere stanowiōł dlô nij czowiek. Przeżywała trzynsiynia ziymi, yrupcyjô wulkanōw, roztomajte take ci ruchy tyktōniczne, kōntinyntalne drifty, słōnyczne blice, fleki na słōńcu, sumeryje magnyticzne, zwekslowanie sie biegōnōw magnyticznych, setki tysiyncy lôt bōmbardjyrowaniô kōmetōma i astyrōjidōma, potopy, „tsunami”, sroge łognie, erōzyje, te ci prōmiyniōwanie kōsmiczne, kolyjne ypoki lodōwcōwe”... a nōm sie zdô, iże nylōnbojtle i alōminianne biksy zadadzōm ciłōnyj srogi szlag, festelnô fanga. Ta naszô planyta nikaj sie niy wybiyrô. A my JA! Chocia, my sie same sobie zabōjczyj szkłōdy niy zrobiymy, bo abo niy bydymy we sztandzie, abo, kej ino mōżybnōści bydōm wiynksze, niy do zwōli na to ta naszô „insztynktōwnô mōndrość”!!!

Ludzie same, abo ino roztomajte angyjbery, stôwiajōm nôs we pozycyji szkłōdnika i szmarocyrza, kery atakuje i haratô ta ci gryfnie zielōno naszô Mamulka Gaja. Zmywōmy sie. Pakujymy lōnty i wykludzōmy sie samstōnd. Niy łostawiymy po sia bali anii ślôdu. Nō, możno ździebko sztyropianu abo azbystu. Możno? I to ino deczko.

A ziymia fōrt bydzie tukej, kej my sie blank stracymy. Ganc ajnfach kolyjnô sknōcōnô mutacjô, ślepô huliczka we rozwoju świata, bijōlōgiczne szajśniyńcie. Planyta strzōńśnie nôs choby błecha, choby jakô mynda, nikej powiyrzchniōwô łoszkliwość i niyprzijymnōść. Kcecie na isto wiedzieć jak to sie gynał robi? A dyć to spytejcie tych wszyjskich czowiecych kamratōw ze tych ci anticznych Pompejōw i Herkulanum, kerych przisuł wulkaniczny miôł i ształb, i zahaltowôł łōnych we roztomajtych dziwokich sztelōngach:

– Hej, hej, jak ci sie mô ta naszô planyta?

Spytejcie tych ze Michoacan i Mexico City, ze Armyniji, ze Kobe we Japōnii, ze Syczuanu i Tangshan we Chinach, abo tych ze Agadiru we Maroku, kerych ci

przisuli tysiōnce tōn rōjinōw. Nō, łopytejcie jich eźli łōni w tym tydniu czujōm sie jakimsik zagrōżyniym dlô naszyj Ziymi? Abo możno tych ze Kilawea na Hawajach, co sie stôwiali swoji chałupy we sōmsiydztwie wulkanu i rōłzczasu medikowali po jakiymu, czamu majōm lawa we zalōnie na zofie.

Ta naszô planyta bydzie samtukej jesce dugo, dugo pō nôs i ulyczy sie, retnie sie blank sama. Mô ci łona przeca taki zizdym „samonaprawiajōncy" sie. I luft, i ta woda łosnożōm sie, a ziymô, ta urodnô glyba bydzie juzaś jak nowô. Eźli to na isto prôwda, co plastik, nylōn sie niy degradiyruje, Ziymia skupluje tyn plastik ze swojōm nôturōm i bydzie ci... Ziymiōm ze plastikym. Tyż mi mecyje! A mie sie zdô, co Ziymia pewnikiym niy medikuje tak jak my, niy podziylô naszych uprzydzyniōw ku plastikowi, nylōnowi. Przeca plastik stwōrzyli'chmy i ugrōntowali ze jeji materyji, ze jeji sztofu. Pewnikiym miarkuje, iże plastik to ci je jedne ze jejich dziecek. Możno dała nōm zwōlô, coby my sie łozmnōżyli, bo pragła, coby dlō nij stwōrzyć tyn plastik. Niy miarkowała jak to zbajstlować i beztōż tyż potrza łōnyj bōło nôs. To tyż moge być łodpowiydź na te łodwiyczne pytani: „Po jakiymu my tusam sōm? Anō bez tyn plastik bezkurcyjo!
Nō, tōż plastik już tu na tyj Mamulce Ziymi je, naszô robota szafniyntô, mogymy łostać wyhuśtane. Myśla, co tyn procys już ci sie napocznōł. Niy miarkujecie tyż tego? Eźli mōm być szczyry, to cosik mi sie zdô, iże ta planyta mô nôs za take letke zagrōżynie. Coś takigo, ze czym sie rōłz-dwa, letko wydoli. I jeżech isty, co poradzi sie z tym ci, jak jedyn jedziny srogi łōrganizm. Pewnikiym cosik ci tam wypokopi. A co wy byście zrobiyli, kejbyście mieli sie łobrōnić łod mrowiô doskwiyrnych stworzyni?
Hm... możno wirusy! Wirusy na isto mogōm byc przidajne. Ludzie zdôwajōm sie być ulygłe ku wirusōm. Łōne zawdy sie łodmiyniajōm, „mutujōm" – jak by pedziōł mōndrok, kej sztudyroki wynôlejzōm medikamynt, szczypiōnka na jedyn śnich. Nôjlepszyjszy bōłby taki, kery by łosłabiōł tyn nasz côłki układ łodpornōściōwy i zrobiōł go niyłodpōrnym, niystrzimałym na inksze chorōbska, niymoce i infekcyje. A już nôjlepszij by bōło, kejby sie łozprzestrzyniôł drōgōm pciōwōm tak, coby ludzie byli barzij wstrzymiynźliwe przi pochaniu dziecek. Nō ale, mōmy przeca sroge łosiōngniyniô cywilizacyjne a juzaś te wszyjske nawiydzōne, pofyrtane łod łocieplyniô naszyj planyty, tak po prôwdzie antragujōm powrōt do ypoki kamiynia łupanygo. Po dobryj wōli cofinanie sie we łozwoju niy ma ci mōjglich, a krōm tego wōntpiã, eźli kielikolwiyk taki ci zwōlynnik powrōtu do nôtury, sōm łod sia kciôłby łodrzyknōńć sie ze tych wszyjskich szykownych łosiōngniyńć cywilizacyji, ze kerych na beztydziyń

korzystô. I wiycie! Tak ci sie medikuja, co chwolnym łobowiōnzkym je, i mô być ciyngiym ulypszanie, sztajfowanie cywilizacyji, n ringowanie sie śniōm je na isto blank bez cweku!
I na isto prawie miôł ci na isto prezidynt Czechōw Václav Klaus, kery sztyjc tuplikowôł, co we tym wszyjskim rozłajzi sie ło werbōng i kabacynie, i możno wykorzystanie ekōnōmiczne słôbszych skuli fyjlernyj hipotyzy. A ta côłko ONZ naciepuje kōnkrytnô polityka nôjczyńścij biydnym krajōm takim jak Polska abo... Kynia. Tela ino, co tak ci we łostatycznōści idzie niyftore twiyrdzynia miyłośnikōw łocieplyniô uważować. Kejby byli łōne dane do naukowygo wymiarkowaniô musieli by łōne doczkać tak samo dugo, jak ta wywołano „teoria względności" Alberta Einsteina. Przeca jak dotychmiast niy ma ci ta teoryjô prawym, nikej prawo „powszechnego ciążenia" Izaaka Newtona.
To ino take łozwôżania, podszukōwania Augusta, kery fōrt krajowôł bele kaj, i łozmyślôł ło bele czym, coby ino myślōnkym niy wlazować we jankorne, pôłne melankōliji spōminki, ch,ōrne spōmniynia.

Piyńć lôt śleciało, choby fto ze bicyska prasknōł, kej moja Elzka przekludziyła sie do tego lepszyjszego świat. Szōstego stycznia praskło te piyńć lôt kejech na kiyrchowie żegnôł sie Śniō. Zatym bōł wielkônocni czôs, przijńszła Wiylkanoc. Niy miôłech launy, coby rychtować świōntyczny fajer, bo sztyjc miôłech we filipie nocka ze piyrszego na druge świynto Bożygo Narodzyniô. Jednakowōń namōwiōł mie brataniec, bo sōm bōłby we sztichu: łostać symnō na dwa iwylkonōcne dnioszki, lepo deptać do swojigo łojca. Uzdalichmy, iże cosik tam uwarza, coby to chocia ździebpo przipōminało normalne nasze, ślōnske świynta Wielkij Nocy.

We ślōnskij kuchyni Wielkanoc bōła przileżitościōm do takigo nôjsrogszego świynta kulinarnygo, a łokwitość jôdła, wypiykōw a nôpitkōw bōła na zicher niypowtôrzalnô. Istōm rōżnicōm miyndzy szpajzykartōm wiylkanocnōm ślōnskōm a polskōm bōł brak na ślōnskim tiszu zwykowego polskigo mazurka. Nale, łostatycznym terminym napoczniyńciô wszyjskich robotōw skuplowanych ze fajrowaniym świynta Môrtwychstaniô bōł pyndziałek po Niydzieli Palmowyj. To razinku ta niydziela, kej sie świyńciōło palmy poskłôdane, zbajstlowane ze astkōw brziski (byrki), wiyrby (rokity) ze kociankōma (bagniōntkōma), gruszpōnki, sznyjbali, sośnicy i wacholdera (gaciôka), a na Podbeskidziu tyż jesce ze ptôsigo mlyka (poganka) lebo olszy, przipōminô ło tych świyntach. Ino trza bōło dôwać pozōr, coby tam we tych palymkach niy bōło łosiki abo topola, bo te stromy byli jesce łod starego piyrwyj nacychowane, potympiōne. Podle

starodôwnygo beraniô – jak to mi eklerowała jedna, naszô, ślōnskô Starka – wszyjske stromy, wszyjske drzywa take nikej: sośnica, ajba, wacholder, lyska, wiyrba ślimtajōnco, keryj łod tego czasu asty wisieli i ślimtali „płaczkami jutrzynki" a wino, stropiyli sie umrziciym Pōnbōczka na krziżu i wekslowali abo farba, abo dozwôlali na wyciskanie ćmawego, czerwiōnygo zoftu, kery niyskorzij mianowali „lacrima Cristi", z krew Krystusa. Ino topol, to bōł taki strom, kery pedziôł, iże : Krystus umrził na krziżu za wszysjkich dioseckich grzysznikōw i skuli tego topola psinco łobłajzi, bo je ci łōn na isto bez grzychu. Aji niyskorzij żôdne ze stromōw – podug powiarek, berōw – niy dało zwōli na to, coby tyn côłki Judasz Iskariota mōg sie na nich łobiesić, a ino tyn topol zezwolōł, coby sie łōn na niym hangnōł.
– I beztōż topol i łosika ciyngiym dyrgocōm przed Pōnbōczkiym – gôdała dalszij ta naszô Starecka.

Wtynczôs tyż sprzyntne gospodynie musieli stôć ło to, coby kōmory, szpajzy byli nafolowane wszyjskim, co bōło potrza do narychtowaniô kustu, jôdła. Kej tyż już wszyjske sprawōnki byli zrobiōne, bōł nôjwyższyjszy czôs na przōntanie i skludzanie ze myciym łokiyn i wiyszaniym świyżych gardinōw, coby ci ta wiesiynnô klara miała lepszyjsze dōjńście do pomiyszkaniô we kerych chapich, nagabliwe kolyjnyj zmiany pory roku łoczekôwali dōmownikikerzi tyż terôzki we frajnych kwilkach mōgli uwidzieć corôzki to inksze wandle na stromach, krzach i tych ci weledōmowych zegrōdkach. I ta razinku chańdź kōntaktu ze cucōncōm sie nôturōm łobjôwiała sie wysiywaniym we krzinkach lebo makutrach, skutelach i łotkach reżu, coby bez świynta wkłôdać rajn farbiste kroszōnki. Siôło sie tyż trôwa, szałmkrałt i bele co, a to co wyrosło sztiglowało sie, garnirowało jajcami (tyż i kropkowanymi, takimi łod przedpolymkōw), marcypanowymi barankami, hazokami i czym tam jesce bez te świynta. To, kej sie wysiywało ta côłko trôwa, to kôżdô baba trzimała ino dlô sia, coby gynał trefić na Wielo Sobota, kej to już musiało być gryfnie urośniynte. Ku tymu tyż zerzinało sie astki brziskowe, ftorymi garniyrowało sie wnōntrza chałupōw.

Zatym we raji bōło robiynie roztomajtych wypiykōw dōmowych. U nôs zawdy sie piykło, rychtowało pôrã pecynkōw pszynnygo i tureckigo chleba (to taki chlyb ze bakaliōma), srogi winiec wielkanocny ze makym (kranckuch posuty makym), drōżdżanne pleciōnki ze posypkōm abo jakimiś maszkytami, wielgachnô baba, sztrucla, nō i hazoki a baranki ze wielkanocnymi fankami na drzewniannych sztynglach.

Te hazoczki, łowiyczki i wszelijake inksze garniyry we chałpie i na stole, kôżdô ze dôwniyjszych gospodyni rychtowała podle swojigo mustru, swojigo zakōnu ze drōżdżannego ciôsta, szokulady lebo ze marcypanu.
A mie nôjbarzij sie zdajōm jajca wielkanocne, − spōminôł ze melankolijōm August − te wszyjske gryfniste pisanki, kroszōnki, hołōnki, byczki abo jak by je tam fto jesce inkaszij niy mianowôł. Nôjważniyjsze, coby rozeznôwać rzôdke już terôzki pisanki łod kroszōnkōw. Kroszōnki (mianowane tyż kajniykaj malōwankōma abo byczkōma) to sōm jajca zafarbiōne na jedna farba, głôdke bez łobrôzkōw. Pisanki abo piski, to jajca łozdobiōne waksowymi łobrôzkami i zatōnkane we farbce. Wyfucki (wydmuszki), surowe abo na fest uwarzōne jajca, cechuje sie (pisze sie) łozpuszczōnym waksym, a kej już tyn côłki waksowy rysōnek łoziōmbnie, wrôżô sie je do letnij farbki. Niyskorzij trza tyn waks zetrzić z wiyrchu i łostanie szykownistô pisanka. Robiynie kroszōnek spolygo na tym, coby stwōrzić jak nôjwiyncyj jajec we roztomajtych farbach i łodciyniach, łokwitych farbtōnach. Je i trzeciô zorta wielkanocnych jajec. Sōm to pisanki robiōne ze kroszōnek. Ufarbiōne jednako jajca dropie sie jegłōm (szpyndlikiym, heknadlōm, kōzikym) abo inkszym łostrym nôrzyndziym. Majstry, a tak po prôwdzie majsterki we rychtowaniu jajec wielkanocnych poradzōm jesce inakszij to zbajstlować. Dropiōm nôjsōmprzōd jajca we te roztomajte łobrôzki a zatym dziepiyro warzōm je we roztomajtyj ziylinie, i to wtynczôs jajca sōm kroszōnkōma, nale na kerych uwidzieć idzie to, co bōło wydrôpane, bo już po warzyniu mô tyn cechōnek, te pisanie ciymniyjszô farba. Idzie tyż jesce robić pisanki ze situ i farbistych skrôwkōw wołniannego cwistu nale to już ci je blank inkszô bôjka. Na Wielo Sobota rychtowało sie krōbka, koszycek ze świyncōnym.

Kuknijcie ino na starodôwne „świyncōne". Wżdy to przecamć pamiōntka – jak pisôł kejsik dôwno Lucjan Siemieński – ze duszy słōwiańskij wytarganô, bo łōnyj nikaj, we żôdnym inkszym kraju tak niy fajrujōm jak u nôs. Kaj indzij gôdajōm, co to je barbarzyński prziwyk, tyn zbytek zastawy i jôdła, kołôcze, baby, szinki i szołdry idzie przeca ćkać bez côłki rok a niy ino bez te dwa wielkanocne dni. I niy ma co takim łoszkliwcōm łodpedzieć, bo eźlibyś kciôł wytuplikować ta ci zimbolika wielaknocnygo jajca, baranka i tych wszyjskich kołôczōw we roztomajtych gysztaltach pieczōnych, eźlibyś tyż jesce fest prziwōływôł tajymne znôczyni tego ci świyncōnygo, jak to za pierōnym starego piyrwyj eklerowôł Mikołaj Rej we jego „Postylli" , kej rzōńdziōł:

„... fto świyncōnygo niy jy, a wusztu dlô szlangi, krzōnu do błechōw, jarzōmbka dlô heresztu we klôtce niy dziyrżi, już ci to zły krześcijōn! – stracōnô bōłaby twoja wiydza, a radszy naraziōł byś chopie na szpas i lachanie ta côłkô poezyjô wielkanocnygo fajeru, ftory rychtuje sie we Wielim Tydniu ze tymi wszyjskimi zabiygōma, utropōma naszych babeczkōw i gospodyniōw. Kejbyś kuknōł ino we tajniki kôżdego dōmu, co jesce staropolski piastuje prziwyk, ujzdrzôłbyś chopie jaki tam panuje rojmōng we tych łostatnich dnioszkach Wieligo Tydnia. Gospodyni bez noc niy dosypiô, wachuje te ciôsta, ftore wyrostajōm, wachuje gorkości piekarniôka, medikuje ło nôjlepszyjszym ugarniyrōwaniu i prawygo szmelcowaniu babōwkōwi a kołôczōw, we kere łokwicie suje nôjroztomajtsze i moc dziwoke „kordiały" i lukrecyje. „

Nale, kej tak kuknōńć bele kaj i deczko poczytać, to idzie spokopić, iże za tego pierōnym starego piyrwyj we Wielo Sobota kaplan paradnie poświyncôł, łoczekiwanô po dugim i srogim poście łokwitô miynsnô zastawa świōntycznô. Kej przikludziōł sie do dwōru, côłkô wiyś snosiōła świyncōne we kobiylkach wypolstrowanych biôłymi handtuchami i ustôwiała pōłkoliście na ziymi a we pojstrzodku żber ze wodōm. Kapelōnek poświyncôł woda i jôdło, ftore łod tego loka mrziku przibiyrało miano „świyncōnki", „świyncōnygo". Woda łozlywali do flaszek, kere brali do sia do dōm e rest wlywali do studni. We blank jesce dôwnych czasach po rezurekcyji ło pōłnocce dziylōno sie jajcym. Dzisiej napoczynajōm tym jajcym śniôdanie we Niydziela Môrtwychstaniô.

A werci sie spōmnieć, co Łukasz Gołebiowski, jedyn ze piyrszych polskich ytnōgrafōw, powstaniec kościuszkōwski, historike, biblijōtykôrz, dolmeczer we piyrszyj pōłowie XIX wiyku pisôł ci tak:

„Uginają się i teraz stoły pod ciężarem szynek, mięsiw, jaj, kiełbas, plackōw i mazurkōw. Rzadko już gdzie dają się widzieć starożytne kołacze, obertuchy, jajeczniki."

Tak bōło i we czasachYmanuyla Kōnstantygo Imieli, gōrnoślōnskigo szrajbera, pisôrza, kej to tyż żôdyn niy deptôł do kościoła, ino ksiōndz prziłajziōł do ludzi we wsi. Terôzki już pewnikym bōłoby to procne nale już i wtynczôs kapelōnki tuplikowali, coby do świyncyniô dôwać ino jôdło a niy szekuladowe hazocki... nō, cheba, iże ftoś ćkô na śniôdanie ino szekulada. Spōminôł tyż Ymanuel Imiela, iże świyncōnka przipōminô spōlne jedzynie bez piyrszych krześcijanōw. Trza sam jesce dopedzieć, iże za blank starego piyrwyj żôdne ciôsta, kołôcze abo babōwki niy mōgli sie łobyjńść bez szafrōnu, ftory niy ino nadôwôł łōnym

żōłtô farba nale – jak to wtynczôs nasze mōndroki tuplikowali – łozweselôł wszyjskich nałobkoło.

Lecy kedy, we łostatniym czôsie, August wlazowôł we internecu na takô zajta Face Book. Niy, coby go to bawiōło, nale skuli tego, iże tak szło na gibko przeczytać jakesik gupoty ło naszych, pozôl sie Pōnbōczku, politykerōw a ludzi na lojchtrach, na świycznikach. Polityka blank już Augusta niy interesjyrōwała nale przitrefiali sie roztomajte, i to niy zawdy szpasowne, cufale. Łod pôruch dnioszkōw niyftore spōminali kardinala Dziwisza, spasiōnego choby kormik, kery bezmać bez te lata po śmiyci naszygo papiyża, sprzedowôł fōrt po świycie rylikwije pō niym.Uadło mu sie skalić kajsik bez łoziymdziesiōn pôrã kilo tych rylikwijōw. Łōn pewnikym zbiyrôł bez dwadziścia-trzidziści lôt łobrzinane Karolowi Wojtyle wosy, pazurska, charki, kwia i bele co, choby wiedziôł już wtynczôs, iże skorzyjszy papiyz łostanie świyntym.

August kiela tydni tymu nazôd łapnōł jakisik cajtōng we kerym szło wyczytać mocka ło śiyntych a rylikwijach. Fto napisôł tyn artikel August już niy boczōł nale szłoby to mianować ze miymiecka: „Das Wort zum Sonntag” znaczy „Słowo na niydziela” nale August trzimôł, miyniōł, co tyma tego artikla niy moge sie ino łograniczyć do tego jednygo dnia we tydniu. Można inksi bydōm ło tym uznôwać, nale pewnikym werci sie ło tym gôdać... i to mocka, bo we łostatnim czasie August miôłech przileżitōś łoboczyć i czytać raja festelnie interesantnych dokōmyntacyjōw na tymaty świyntych, skuplowanych śniymi relikwijōma a handlym niymi, wiydziōnymi delszij − pōmimo szpery Watikanu − bez roztomajte insztancyje kōściylne.Jako i te polske, krakowske.
Niyftore śnich szłoby bali łobsztalować we tym watikōńskim a prziwatikōńskim łopactwie bez telefōłn abo bez internyt, przi czymu łodbiōru a łopłôcki dokôzywało by sie bezpostrzydnio tam na miyjscu (cyna za tã „usuga” regulōwanô bōła jako ci tyn zwykowy „datek na cyle kościylne”).
Roztomajtyj zorty relikwije, wszelijakich i moc gynstych „świyntych” szłoby bali sprôwiać bez internyt, na tyn przikłôd we e-bayu.

Eźli zastanōwialiście sie już można kejsik po jakiego dioska stwōrzōno tã côłko armijô tych ci „świyntych”? Bo jô ja − mrōnknōł August pod fusiskym, nalôł sie glaska swojij umiyłōwanyj whisky Johnny Walker (terôzki red Lebel), dociep pôra wyrfli lodu i medikowôł..
Przecamć wieda, co piyrsze krześcijany bez wiyki niy ino łōnych niy mieli, nale tyż razinku łōnych niy potrza jim bōło. Nō, bo na łostatek na kiego dioska? Zarōwno wteda, jako i terôzki nauka kościoła głōsi, iże Pōnbōczek je wszandy i miarkuje wszyjsko ło swojich stwōrzyniach. Pōnbōczek je bank ajnfach sztyjc SNAMI i durch we NŌS SAMYCH, prôwda? Coby sie Śniym skōntaktōwać jużcić niy potrza nōm pojstrzydnikōw i to zarōwno we pōstaci tyj, na côłkim

świecie nale nôjbarzij we Polsce, roztopiyrzajōncyj sie „czôrnyj burżuazyji” kościylnyj, jako i tyj hōrdy „świyntych”. Możebne, iże miarkujymy, co nasze prōśby i nasze zachy bydōm lepszij załatwiōne, jeźli bydōm przedstawiōne Nôjwyższyjszymu po dopōmożyniu jakichsik pojstrzydnikōw. Cosik tak, jak ci to mô miyjsce we naszym nōrmalnym kożdydniōwym życiu, kej u naczylnika nôjlepszij i nôjpewnij idzie załatwić swoji zachy po... znôjōmości! I tak prôwdōm szajsegal co to wtynczôs stoji!
Przeto uważujymy, co za pijōndze łofiarōwane do miycha kościylnygo abo do szparbiksy przi łobrôzku lebo świōntku, figōrce „świyntygo” naszô zacha łostanie na wiyrchu pewnikym pozitiwnie łozstrzigniyntô?

I sam ci je zyns tyj insztytucyji, mianowanyj kościołym , kery łod richtik ci nôjwczaśniyjszych wiykōw swojigo fōngowaniô nastawiōł sie na ściōnganie łod wiyrnych mamōny, przi czymu niybagatylnô rōlã łodgrōwô sam łōlbrzimie grōno „świyntych” pōmagerōw, kerzi szpecijalizujōm sie we pozitiwnym wpływie na jakesik łokryślōne ludzke dōlygliwōści, snadnōm rzecōm niy za friko. A tych „świynych” je we kościyle katolickim côłki łogrōm a durch i jednym ciyngym dolazujōm do tego zamlōngu blank nowe.
Wieluch łōnych do kupy gynał je, niy poradziyli łodpedzieć we tyj dokōmyntacyji telewizyjnyj bali i te, za tyn rapōrt łodpōwiydzialne, wysoke byamtry Watykanu. A zdôwało by sie, iże fto jak fto, nale razinku łōni pōwinni mieć szkrupelny przeglōnd a zastawiyni.
A przecamć jeźli czowiek tych katōlickich „świyntych” barzij gynał pod lupa weźnie, to przi znacznyj łōnych ilōści wosy dymba stôwajōm a jô sie medikuja, − ślynczôł August − jak dugo jesce tyn ci kościōł bydzie ludziōm take idijōłtizmy, ajnfach gupoty drikōwać, jak dugo jesce bydzie ludzi na glanc bajerōwać.
Na tyn przikłôd taki „świynty” Dionysius (niy mô nic spōlnygo ze tym anticznym bogym, tym szykownistym łod wina), kery wele 250-ygo roka wkludziōł krześcijōństwo do Paryża, za co mu na Placu Montmartre uchlastli gowa, łōnygo łodkraglowali. Dionysius chyciōł swoja urzniyntô palica pod parza i tyrôł śniōm cosik kole szejś kilomyjtrōw, coby sie legnōńć do mogiyły (terozki stōji na tym placu kościōł św. Denisa). Tyn świynty poduk nauki kościoła wegmachuje bōle gowy, co przi przileżitōści, łо jejigo kacie, szarfrichterze tyż szłoby cosik ze cwekym pedzieć.
Sam jô niy poradza spokopić − ślynczôł August i szlukôł po lekuśku tyn swōj nôpitek − po jakymu niy zbajstlowano, niy łogłōszōno świyntym tego ci legyndarnygo pirata Klausa Störterbekera (1360r. − 20.10.1410), kery tyż łostôł ściynty we Hamburgu, po prôwdzie, bez swojij gowy, polôz dalszij ino pôrã myjtrōw, nale przinôjmnij retnōł − jak to podôwajōm dokōmynty − tym życie swojich jedynôstuch kamratōw.

Wyniysiōny do sztafla „Kirchenlehrera” (co przełōżić by potrza bōło jako „Nauczyciyla kościoła” − sztasfel barzo wysoki i rzôdki; ino papiyrze doznali tyj czyści); św. Bernhard von Clairvaux, tak dugo rzykôł a błōgôł, aże mu sie na

łostatku Przenôjświyntszô Paniynka na łobrôzku smiyłōwała i dała mu sie napić mlyka ze łōbnażōnygo ku tymu swojigo cycka. Jesce ino jedyn „świynty" dostōmpiōł tyj czyści, nale łōn dostôł ino te mlyko we pōstaci spulwrowanyj, ze czego wynikô (rzecz miała sie we niyskorym strzydniowiyczu), iże bōło to cheba piyrsze na świycie mlyko we pulwrze.
Nō i jak sam wiyrzić we świyntych, rzyknijcie same?

Podanie mô sie zacha ze relikwijōma, sam fantazyje kościylne niy majōm direkt granicōw. We jednyj ze tych dokōmyntacyjōw ze srogōm hyrōm prezyntowôł srogi dostōjnik kościylny medalijōn, we kerym znôjdowali sie prawe rylikwije wszyjskich − powtôrzōm WSZYJSKICH − „Trzech Krōli", abo tyż „Trzech Mōndrokōw ze Wschōdu". Snadnōm rzeczōm dlô kościoła − „Świyntych". Jak do siela, niy ma żôdnygo dōwodu abo tyż dokōmyntu na istniynie keregokōlwiyk ze tych trzech chopōw, coby niy gôdać już ło côłkij trōjce. Żôdne histōriczne zapiski ze tamesznych lôt niy potwiyrdzajōm łōnych istniyniô, rajzy za gwiôzdōm (we tym łokrysie czasu razinku niy bōło szpecijalnych zjôwiskōw kōsmicznych na niyboskłōnie), we côłkości łōnych ewyntualnygo pochodzyniô. Nō ale, jak widać, fto jak fto, nale kościōł już łōnych wszyjskich trzech sie znod i terôzki mô łōnych we tym ci medalijōnie. I to niy ino, bo we Kolonii znôjdujōm sie łōnych pośmiyrtne łostatki, abfale, kere bezmać we szczwôrtym wiyju łostali przetransportiyrōwane ze łōwczysnygo Konstantynopola do Mediolanu, skany jako trofyjōm wojynne wylandowali we 1164 roku we Kolonii. Przeprōwadzōne niydôwno bez ekszpertōw akuratne, dokōmyntne badaniô tych szkylytōw wykôzali, iże kałkusy, ftore sie tam znôjdowali, przinôleżōm: piyrszy − do 25 − 30-lytnigo chopa, drugi − do 10 − 12 lôt starego synka; trzeci − do chopa starego kajsik kole 50 lôt. Ze jakigo łokrysu gynał te łostatki sōm, nō ja, brak kōnkrytnyj wypōwiydzi.

Kejby sie tak choby ździebko nad tym pouwôżać niy lza niy przipōmnieć se handlyrza łodpustōma a relikwijōma wystympujōncygo we tych „Krzyżakach" Henryka Sienkiewicza, kery to gyszefciôrz forszlaguje Maćkowi a Zbyszkowi ze Bogdańca roztomajtyj zorty łodpusty, a tyż jesce roztomajte relikwije m.in. sztebel ze drabiny do niyba, kerô sie śniōła Jakubowi, a ku tymu piōro ze krzidła archaniōła, kere łōn sōm potraciōł nałōnczôs zwiastowaniô. Bezmała we podany szimel powstali i inksze wiylbiōne do terôzka relikwije roztomajtych farbistych a wywołanych „świyntych".
Nale kościōł katōlicki niy bōłby we swojim żywiole, kejby niy poradziōł sie pokwôlić jednako relikwijōma, wandlujōncymi sie łod samego PônJezusa. Jak wieda, PónJezusek jako Żyd bōł we łōsmym dniu łobrzyzany. I co sie stanōło ze tym łoberzniyntym nôplytkym? Stôł ci sie łōn relikwijōm i to niy ino rōłz, nale bōł jako „prôwdziwy a côłki bōski nôplytek" wrōłz, jednōczyśnie we trzinôstuch kościōłach, a to we: Lateranie, Charroux przi Poitiers, Antwerpii, Paryżu, Brügge, Bologne, Besancon, Nancy, Metz, Le Puy, conques, Hildesheimie,

Calcata (zdrzōdło to: mônografijô dōminikōna A. V. Müllera ze 1907 roka „Die Hochheilige Vorhaut Christi", znaczy sie „"Nôjświyntszy Nôplytek Jezusa"). Tyż Rzym erbnōł we darku tyn „Świynty Nôplytek Jezusa" łod samygo Karola Wiylkigo, kery bezmać erbnōł go łosōbiście we gyszynku łod janiōła ze niyba. Nale co sie sam dziwować, skoro jesce łod roka 1728 papiyże pōńtowali wrōłz do nôplytka Abrahama, a we 1427 roku napoczło fōngować łoficijalne „Bractwo Świyntygo Nôplytka Jezusa" (egzistiyruje we roztomajtych fōrmach jesce do dzisiôj). Po prôwdzie we Nowym Testamyncie je gryfnistô gyszichta ło cudōwnym łozmnōżyniu fiszōw a chlyba, nale ło czymsik podanym ze nôplytkōma ani słōwecka.

Niyftore materijôły zdrzōdłowe wykôzujōm bali łoziymnôście tych nôplytkōw Jezusa, a do kole 1950 roka we kalyndôrzu świōnt katōlickich bōł dziyń piyrszy stycznia łoficijalnie „Świyntym nôplytka Jezusa", na kerego miyjsce niyskorzij fukło Świynto Rōdziciylki Bożyj.

Deczko szlechtuje kościōłowi tyn gyszeft sōm PōnJezus, bo przecamć côłkōm swojōm pōstaciōm wstōmpiōł do niyba, nale i samtukej kościōł katōlicki i tak wartko niy kapituliyruje i we swōjim bysztandzie posiôdanych relikwiji samygo PônJezusa wyliczô nastympujōnce:

− pympōwina,
− łoberzniynte wosy PônJezusa,
− nôplytek (a tak prôwdōm nôplytki jak to przedstawiōno wyżij),
− mlyczne zymby,
− płaczki,
− łoberzniynte pazurska ryncōw a nogōw.

Snadnōm rzecōm ani słōwecka samtukej na tyma, fto to zbiyrôł, kōnzyrwōwôł, przechōwywôł, lagrowôł itp. Przeca wtynczôs jesce niy bōła kardinala Dziwisza ze Krakowa

Beztōż tyż dozwōlcie, iże to łostawia ganc ajnfach bez kōmyntôrza. − August to wszyjsko podsōmowôł. Podwiyl co.

Dalszyjszōm wiylbiōnōm relikwijōm je tyn wywołany lajchntuch pogrzybōwy, ftory znôjduje sie we Turynie, a we kery mieli być zawiniynte zezwłōki Jezusa po ukrziżōwaniu (ze łōnego łodbiciym), a kerego czôs powstaniô je datōwany bez wizynszaftlerów na łokrys niyłycko niyskōrzyjszy, ze podejzdrzyniym bali jako łōnego autōra samygo Leonarda da Vinci.

Krōm tego jesce sōm zandale PōnJezuska, kere znôjdujōm sie we Bazylice we Pruen, tudziyż mocka, mocka inkszych.

Ku tymu, i ku inkszych interesantnych tymōw, je mocka materijôłōw zdrzōdłowych; nic ino czytać, czytać i sie dziwować. Niyftore ze tych materijôłōw sōm − ło dziwo, przi tym wpływie tyj „czôrnyj burżuazyji" we Polsce − już bali przekłôdane, tumaczōne a dostympne we jynzyku polskim. Łokrōm tego informacyje na tyma inkszych wiarōw sōm już ci terôzki wobec dostympne i blank niy zaszkłōdzi tōż tyż te inksze prōndy a kyrōnki ryligijne,

niyftore bali mocka starszyjsze niźki katōlicyzmus, tyż przinôjmnij we jakimsik stōpniu pōznać. I to pōmimo tego, iże to niyhersko je widziane skirz ta „czôrnô burżuazyjô" katōlicko, kerô ino ta jedna wiara uwôzô za jedzinie pōprawnô (...).
August zawdy miôł rod ślynczeć, czytać a dyszkutjyrōwać na wszelijake ryligine tymy i beztōż ciōngnŌł dalszij swoji łozwôżania... sōm dlô sia, nale zawdy..
Możebne nale we rzeczywistōści wszyjske w kupie majōm prawie i wiyrzōncy we swōjigo Boga, żyjōnc poduk łōnego regli, wiyrzōm i ciōngnōm ku tymu ci Jednymu, Jedzinymu, Prôwdziwymu Bogowi, kerego prôwdziwygo miana żôdyn niy znô? Beztōż tyż uważuja, iże côłkô ludzkōś ciōngnie ku tymu cylōwi, kerym je TYN BÓG, podanie jak roztomajte rzyki wiydōm wodã do jednygo cylu, znaczy do morza.
I skuli tego niy mōm nôjmyńszygo zamiaru nikōmu, niczego naciepować, nikogo niy ywangylizōwać a już na zicher niy tym sfałszōwanym Pismym Świyntym katōlikōw; kôżdymu je danô wolnô, niyprzimuszōnô wōlô (nō i zdało by sie deczko przinôjmnij rozōmu) a kôżdy sōm musi swojã drōga znojś i niōm pōjńś. Jak ci festelnie k'rzeczy pedziôł kejsik Steve le Vine:
„Budda łostawiōł nōm plan miasta, Jezus łostwiōł nōm plan miasta, Kriszna łostawiōł nōm plan miasta, Rand Mc Nally łostawiōł nōm plan miasta. Nale łōnego ulicōma do cylu TY musisz pōjńś samodziylnie".
Podanie brzmi audruk, myślōnek Walta Whitmana, hamerikōńskigo dichtera a prōzaika :
„Ani jô, ani żôdyn inkszy niy moge tyj dōgi za cia przyjńś. TY musisz łosobiście jōm przyjńś!".
Na naszyj ceście ku BOGU, kej sie je ŚNIYM we kōntakcie, kej prosi sie GO łohilfa, kej sie je możno bali jednōściōm ŚNIYM − jako, co ŁŌN tak by tak w nôs je sztyjc łobycny − mōmy lekszij nasz cyl szafnōńć, idzie pedzieć, korzystōmy ze danygo nōm bez NIYGO planu miasta. Jeźli i we tym plyjnie sie potracymy i na naszyj drōdze zabałamōncymy, mogymy zawdy na ŁŌNYGO hilfa rachować, (łowiela łōnyj richtik kcymy i je nōm łōnyj potrza). Jednakowōż Alex Haley hamerikōńsk pisôrz: „BŌG niy zawdy przilazuje wteda, kej ty ŁŌNEGO łoczekujesz, nale ŁŌN przilazuje zawdy we włôściwym mōmyńcie".
I beztōż uważuja, co kôżdy musi sōm swoja drōga ku BOGU szukać, znojś i przyjńś, iżby na łōnyj łostatku pedzieć: „Jeżech samtukej, kaj pōwniniynyn być!".− pedziôł sie juzaś do sia August.
A czowiek tak by tak mô sie trzimać zdrōwo, ryligijnie i szpasownie, nō i niy moge przepōminać, a przi tym wszyjskim tyż ździebko drugda, lecy kedy kriticznie pomedikōwać!
Bo na łostatek Pōnbōczek dôł nōm tyn nasz filip, nasz rozōm we jakimsik ci tam kōnkrytnym cylu, a niy ino po to, coby tōm myszatōm masōm wypôłnić prōzny plac we naszym kałkusie. A wiync pokôżmy, co sōmy gōdni tego darku!!!

XLIII.

Idzie mieć maślanne żymły, bryjtki, kołocze, tortynsztikle, nale tak by tak, nôjważniyjszy zawdy je... chlyb, chlyb, ftory lecy kedy procnie nōm przilazuje. Boczycie: „Chleba naszego powszydnigo dej nōm dzisiôj...” – tak nôs samtyjsze starki i mamulki naumieli rzykać. Wiela, richtik wiela w tym bōło zocy, srogigo reszpektu dlô tego – tak prôwdōm – ajnfachowego jôdła. Chlyb, gryfny pecynek chleba przismycōny za starego piyrwyj łod samtyjszego, swōjskigo pniokowego piekôrza, ftory mianowôł sie Niysłōny, abo łod Roboty lebo Wieczorka. Nôjprzodzij nacychowany srogim pitwokiym na krziż, a zatym piyrszy krajiczek i rube sznity, ftore kroła srogim pitwokiym mamulka. August spōminô jesce kej sōm lazowôł po chlyb do niysłōnego a drōgōm łobgryzôł łobie piyntki za co , niyrōłz łoberwôł łod mamuli lapōm.

Niy trza bōło ku tymu masła lebo margariny... tyn blank świyży chlyb wōniôł jak nôjszmektniyjsze maszkyty.

Już kajsik we 1674 r jedyn istny pisôł we ksiōnżce „Dworstwo obyczajōw” małowiela tak: „Czamu chlyb, ftory bez cufal na deliny śleci, całujymy? – bo tyn chlyb je świynty! I świyntô ci go nōm urodziyła ziymia”.

Terôzki idzie bele kaj ujzdrzić roztomajtych sorōni, kerzi we myckach, nôjczyńści we tych iptowatych „bejsbolōwkach”, poradzōm siednōńć do stoła. A dôwniyjsze Ślōnzôki nikaj i nigdy niy siedli do jôdła we mycce, pitōwie lebo szildōwie, bo na stole je CHLYB, tyn świynty chlyb. Czôpka tyż ze reszpektym syjmujōm ze palicy i kusikujōm kōnszczek chleba, kej bez cufal na ziym śleci. Niy lza tyż Ślōnzôkowi chleba do hasioka wciepnōńć, ino ze zocōm wrajzić do łognia, spôlić go, kej go je za tela, kej pôra sznitōw ze wieczerzy łostało. Tyż już Cyprian Kamil Norwid we swojij srogij tynsknicy pisôł kejsik tak:

„Do Kraju twego, gdzie kruszynę chleba
Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
Dla darōw nieba ...
Tęskno mi Panie.”

Bo tyż ci łod zocy dlô sznitki chleba, naszego jôdła powszychnigo, już przeca ino krok do reszpektu dlô nôjbliższyjszych, dlô swojij dōmowizny, do côłkigo łotôczajōncygo nôs szykownistego świata. Zawdy tyż, i to i u biydnych, i u fest zabranych, już za starego piyrwyj we kōmorze leżôł chlyb pod biôłym tisztuchym abo srogōm, tyż biôłōm sznuptychlōm. Bōł taki srogi mōndrok Samuel Adalberg, polski historiker żydōwskigo pochodzyniô (zemrziło mu sie

we 1939r), kery poskłôdôł mocka roztomajtych powiarkōw, powiadaczek ło chlebie. Pôra śnich we naszyj gôdce werci sie sam przipōmnieć, bo sōm richtik mōndre i szykowne:

„Chlebym i solōm ludzie ludzi niewolōm."

„Kaj chlyb i woda – tam niy ma głoda."

„Chlyb mô rogi – biyda nogi."

„Chlyb cudzym pitwokiym krōny – niy smakuje."

„Doł Pōnbōczek chlyb – do i zymby ku tymu."

Nō, i jesce ku tymu, takô gryfnô staropolskô przipowiarka, ło tym iże:

„Chlyb, piwo i świca – prziłozdobiōm ślachcica"

co kejsik znaczōło kejsik, iże richticzny fyrszt musi mieć dobry dōmowy chlyb, zawdy dobre, swojskie piwo na stole i ku tymu światło.

Wiela we wercie bōł chlyb bez łostatniô wojna, to miarkujōm ino te, ftore przeżyli Auschwitz, Stutthof, Gross-Rosen, Bergen-Belsen, Majdanek abo Dachau, nale tyż i wojôki na wszyjskich frōntach. Tela, co terôzki niy lza przi takij gryfnyj przileżitości ło tym za tela łozprawiać.

Sznita chleba e fetym, tōż ci to bōła we augustōwych dzieckowych leciech moc srogô uciycha. A kej łōnego starka poszmarowali krajiczek chleba miodym abo zanōm posutōm cukrym, to gynał tak, choby czowiek, nō, możno ino taki najduch jak Gustlik, Pōnbōczka za szłapy łobłôpiōł.

Wele niygo, na augustōwym zidlōngu bōło pôruch piekôrzy, nale wszyjske samtyjsze miarkowali, co nôjlepszyjszy chlyb bōł u starego Niysłōnego. Wiela tyż razy Gustlik erbnōł szmary łod mamulki, kej przismycōł do dōm chlyb gynał ze łobiuch zajtōw łobgryziōny. Przecamć łōn ci tak wōniôł, iże nie szło sie blank postrzimać, coby niy łobgryź tego pecynka. I ino terôzki Augustowi festelnie żôl, i taki ci go jankor biere, iże terôźniyjsze bajtle sōm chowane bez tego ciepła kachlokōw ze ślōnskich familokōw, bez wōniôczki chleba chnet łod pōłowy hulicy.

Ja, prôwdōm, majōm nale terôźniyjsze łochyntole chipsy, hamburgery, cheeseburgery i inksze diosectwa łod kerych przibiyrajōm na basiskach tela, co na isto żôdnyj już tyż zocy niy bydōm mieli dlô tego ajnfachowego, nale isto świyntego pecynka chleba, dlô tych sznitkōw i krajiczkōw, dlô tych łoszkyrtkōw i łograbkōw naszygo chleba powszychnigo. I ino terôzki cisnōm sie Augustowi gwôłtym pod palcyska na tyj kōmpowyj tastaturze szykowniste i mōndre słōwecka:

„Fto chleba niy kce, niy godziyn kołocza"

a to beztōż pewnikiym, iże:

„Fto tyż ci chlebym gardzi, to nim Pōnbōczek jesce barzi.”

Pecynek chleba, krajiczek ze świyżego chleba, łostrzōdka chleba, wōniôczka naszego rodnego chleba, to wszyjsko sie spōminô czowiekowi, kej sie wykludzi – ze włōśnyj wōli, abo i ze musu – ze swojij dōmowiny. I tak mô być, tak mô to łostać! Ino fto to naszym modziokōm terôzki do palicy wtuce? Ftolōnych naumi reszpektu i zocy dlô tego ci świytego CHLEBA?

Eee tam stary grajzik ino jamruje...

Łobiyli je grōntym dijyty ludzi, łodkiela stanyli sie bambrami. Nôjczyńścij przibiyrô pōstać chleba. Coby jednakowōż na naszych tiszach pojôwiyli sie te ci arōmaticzne pecyny ze kruchkōm skōrkōm, musielichmy sie mocka nauczyć. Zaczym czowiek wymiarkowôł moc naciostka a i drōżdży, bez duge tysiōnce lôt rôczōł sie przaśnymi plackami tudziyż łobiylōwymi bryjōma.

We 2015r. wizynszafllyry znodli dōwody, iże miyszkańce hyjli, takij jaskiniji Poglicci we strzōdkowyj Italiji trzidziiści dwa tysiōnce lôt tymu nazôd robiyli mōłka ze dzikigo łōwsa. Nôjprzodzij podgrzywali ziôrna (bo ciypłe łobiyli łekszij bōło wymłōcić), a niyskorzij łozciyrali je na srogachnyj berdze. Te ci nôjstarszyjsze potwiyrdzynie wytwôrzaqnia mōłki pokazuje, iże czowiek, na dugo niż by napocznōł uprôwiać łobiyli, zbiyrôł i melôł ziôrna dziko rosnōncych łobiyli i trôw, chocia niy wieda, eźli ze uzyskanyj rubo melanyj mōłki a robiōł bryjōwatô zupã abo piyk na łozgrzōnych bergach podpłōmyki.

Archolōgijô, ikōnōgrafijô, a bali badania izotōpōwe kōści potwiyrdzajōm , co łobiyli stanōwiyli nôjważniyjszy sklôdnik dijyty starōżytnich Ygipcijōnyrōw. Stopiyń zetrziciô łodnejdzōnych zymbōw skazuje juzaś, iże mōłka na chlyb bōła pôłnô kamiynnygo pulwru ze żôryn, ze handmilōw. To razinku nad tym Nilym, nôjdugszōm na świycie rzykōm, sōm znôjdōwane nôjstarszyjsze piece, patrōny chlebowe, pecynki wrajżōne zemrzitym do mogiyłōw a tyksty, ftore spōminajōm ło łofiarach ze piyczywa tudziyż rôcyjach chleba dlô arbajterōw (baumastry piramidōw we Gizie dostôwali srogsze niźli zaobycz pecyny, czego dōwodzi wiylkōś patrōnōw do łōnych wypiykaniô).

Przi przilezytōści: piece, we kerych wypiykano jynczmiynne żymełki, byli wele grocicōw do warzyniô stôłym elymyntym wyposażyniô nôjstarszyjszych ygipskich brōwôrōw. Tyn byobachtōng, ta łobsyrwacjô kupluje sie gynal ci ze dyszkusyjōm, kerô przipōminô spiyrka ło to, co bōło piyrsze: jajco abo kurzica, kerô łod pôruch lôt tōczy sie we świycie naukōwym. We 2009r. Patrick McGovern ze University of Pennsylwania we Filadelfiji, kery badôł ślôdy ankoholu na ściankach nôczyni, przedstawiōł hipōtyza, iże ludzie zajyni sie rōlnictwym beztōż, coby mieć stôły, fōrt dostymp do... ankoholu. Niydugo niyskorzijn ze hilfōm przizôł mu Brian Hayden ze Simon Fraser Univesity we Kanadzie, kery stwiyrdziōł, iże placki chlebōwe byli potrzybne gōwnie do

prōdukcyji drōżdży ku warzyniu piwa. Ze ekszperymyntōw Hanny i Pawła Lisōw ze Muzyjōm Nadwiślôńskigo we Kazimiyrzu Dolnym , kerzi zajimali sie badaniym kuchyni staropolskij, wynikô juzaś, co Słōwiany warzyli piwo tyż beztōż, coby poradzić piyc chlyb na drōżdżach: − Niy byli skôzani na jedzynie twôrdych podpłōmykōw tudziyż mało puszytego piyczywa ze ciôsta na naciôstku. Stykło, iże dociepli dō niygo ździebko łosadu drōżdżōwygo, ftory powstôwôł nałōnczôs produkcyji piwa, i poradziyli uzyskać szmektne pecynki. Łodpōwiydzi na to, co bōło piyrsze: chlyb abo piwo, sztyjc na isto niy znōmy. Tyksty klinōwe a Biblijô, we kerych chlyb sztyjc sie pojôwiô, skazujōm, iże piyczywo bōło moc ważne niy ino we Ygipcie, nale tyż na côłkim starōżytnim Bliskim Wschōdzie. Archyjologi niy do lostatka jednakowōż wiedzōm, jak ci te zemlyte ziôrno wykorzystôwano we prehistōrycznyj Grecyji − eźli piyczōno śniego chlyb, podpłōmyki abo warzōno ino ta bryja. − We piśmie linyjarnym B brakuje łokryślyniô na piyczywo, niy ma ze tego łokrysu piecōw chlebōwych. Nale placki lebo chlyb szło robić pod położōnym bezpostrzydnio na palynisku, srogimi bōncowymi pokrywōma (kloszōma) − tuplikuje Bartłōmiyj Lis ze Insztytutu Archyjōlogiji i Etnōlogiji PAN, sztipyndista naukōwy „Polityki” ze 2007r. − Nôczynia take znejdzōno już we mykyńskim palaście Nestora we Palos, we antiku mianowane testum abo clibanus, nale wtynczôs chlyb bōł już pōwszychny i, jak pisze rytōr grycki Atenajos na przełōmie II a IIIw., rôczōno sie co nôjmynij 72 zortami, piyczōnymi tyż ze przidatkym mlyka, łōliwy, miōdu abo kyjzy.

We Cysarstie Rzymskim chlebōw bōło jednako dużo. Wieda jak wyglōndali, dziynka pecynōm zachōwanym pod wórstwōm popiōłōw wyciypnyntych w luft bez Wezuwiusza, kere wypiyk anōnimōwy piekôrz pōmpyjōński 24 siyrpnia 79 roka. Krōm tego we Rzymie już łod II w. p.n.y. bez ryfōrmy braci Tyberiusza a Semproniusza Grakcha, ftore to ryfōrmy zapywniali biydōcie darmōwe racyje łobiyli, fach piekôrza napocznōł być festnie lukratiwny, yntlich zawdy bōł zbyt, bōł abzac na kōnwiśniôki dlô plybsu, szpecijalny chlyb dlô wojska a pszynne żymły dlô ylitōw. Nic dziwnygo , iże na przełōmie yrōw we Rzymie bōło wele trzista baksztubōwze kopōłōwatymi piycami ze bōcznym łotwōrym , a we I w. piykôrza Marka Eurysacesa stôć bōło na spanialisty grōb we gysztalcie srogigo futerszpajchera, spichlyrza na łobiyli, ze frizym, ftory przedstawiôł gynał sōm wypiyk chleba.

Eźli we czasie, kej Rzymiany zajôdali sie piyczywym roztomajtyj zorty, we strzodkowyj a pōłnōcnyj Ojropie bōło łōne rōwnie powszychne? Ze badaniōw wynikô, iże na terynie dôwnygo Barbaricum łod wele 300r. p.n.y. dijyta bōła łoprzitô gōwnie na prōduktach pochodzyniô rōślinnygo. Na łobycnych ziymiach polskich przedstawiciyle tzw. kultōry przeworskij spōżywali zaobycz pogańske krupy tudziyż mōłka ze łobiyli uprôwnych a dziko rosnōncych, na tyn przikłôd ze lebiody. Ze miszōngu ziôrek łobiyli a nôsiyni inkszych flancōw warzōno bryje i kwôśne, zaprôwiane mōłkōm żury. − Analizy zawartōści żełōndkōw ciôł

ze barzołōw ze pōłnōcnyj Ojropy skazywajōm, iże łostatniym posiyłkym łofiarōw bōł niyrōłz hawerszlajm, na przidôwek we niyftorych tajlach Barbaricum wele dwadziścia procyntōw uprawôw stanōwiōł łowiys, hawier, co potwiyrdzô spōminka Pliniusza, co Germōny zajôdali sie hawerflokami − ze powôgōm zaznaczô dr Judyta Rodzińska - Nowak ze Insztytutu Archyjōlogiji UJ. − Nale mōłka pewnikiym sużōła tyż do wyrōbu podpłōmykōw, kerych łostatki miôł we przewōdzie pōkarmōwym „Czowiek ze Lindow", kery żōł we I w. na terynieWielkij Britaniji.

Kelty znali chlyb na nôciôstku, co potwiyrdzô zwōnglōny pszynno - żytni pecynek znejdziōny na terynie warzylni soli ze III-II wiyka przed naszōm yrōm we Bad Nauheim (Hesjô). Galōwie słynyli ze piwa wazrōnygo ze ciôsta jynczmiynnygo lebo pszynnygo, totyż mōgli produkōwać piyczywo drōżdżōwe. − Hankejsi polske archyjōlōgi miyniyli, iże i u nôs we łokrysie rzymskim, pod wpływym plymiōnōw keltickich, mōgło sie upōwszychnić piyczywo na naciôstku. Argōmyntym mieli być kuplowate piyce piykarske ze łōsadōw kultōry przeworskij, nale czyńś śnich uznano ze czasym za piyce garncôrske, czyńś za łobiykty ło inkszym przeznaczyniu. Brachuje zatym pewnōści, uważowaniô, iże we poczōntkach I tysiōnclyciô wypiykano u nôs puszyte piyczywo − gôdô gynał podszukōwaczka.

Czystô mōłka ze łobiyli do wypiykōw bōła skōndinōnd pewnym lugzusym , ludzie uzupōłniali jōm, bez dodôwanie siymia tudziyż nasiōna trôw a ku tymu roztomajtych ōnkrautōw, chebziōw, a we łokrysach głōdu, piyczywo wypiykano ze mōłki ajchlōwyj, ło czym spōminôł na przełōmie yrōw starogrycki gyjōgraf Strabon, ftory pisôł, co tyn ci chlyb ajchlōwy Keltōw iberyjskich idzie ci moc wyjōntkōwo dugo skłôdōwać. Kōnzumpcjô ajchli we łokrysie rzymskim mōgła być festelnie popularnô i na łobycnych ziymiach polskich, bo ze dijôgramōw pōłkōwych, sztaubkornowych wynikô, iże wyrazito wzrōsła liczba dymbōw. Narychtowane akuratnie do melaniô szale znôjdowane sōm na terynie łosadōw wczysnostrzydniōwiycznych, zatym Słōwiany tyż jôdali ajchle we łokrysach głōdu.

Nasze przōdki, kere we VI w. przikludziyli sie na terôźne ziymie polske, tyż możebnie znali hawerfloki a klyjiki, nale to placki ze przaśnygo ciôsta tudziyż chlyb na naciôstku (kery mōgli pōznać dziynka kōntaktōm ze Germanōma , bo słōwecko chlyb wandluje sie łod starogermōńskigo *hlajba*, stali ci sie gōwnym elemyntym łōnych jôdłospisu. I mieli dlō nich srogi wert, bo skłôdali je we łofiyrze bogōm. Spōminô ło tym we X w. cysôrz bizantyjski Konstantyn Porfirogeneta, kery łopisuje, iże skłôdajōnc pod srogachnym dymbym łobrzyndowô łobijata , „łofiarujōm żywe ptôki abo chlyb a miynsiwo". Szrōtmyjl, żarnōwka chlybowô używanôwe wczaśnym strzydniōwiyczu mieli srogô zawartōś łotrymbōw, nale piyczywo wyrôbiano ze tego, co we danym mōmyńcie bōło nôjlekszij dōstympne. Mōgli tōż tyż powstôwać zarōwno

przaśne podpłōmyki, jako i chlyb na rżannym nôciostku eli drōżdżach piwnych abo miōdowe kołocze wypiykane przi przileżitōści roztomajtych świōnt.

Słōwiany niy przikłôdali wōgi do materijalnyj zajty życiô, niy łotôczali sie zbytkōwnymi dinksami, przydmiōtami i niychyntliwie podchytywali tychniczne nōwinki, możebnie skuli tego poczōntkōwo blank niy stôwiali tych ci piycōw chlebōwych. Pojôwiyli sie łōne na isto dziepiyro wrōłz ze grōdami ksiōnżyncymi we X w. We Gieczu piyc znôjduje sie fōrt za budōnkōma miyszkalnymi i nôleżi w niym widzieć piykarnia dziôłajōnco na potrzyby dwōru ksiōnżyńcia. Poduk Hanny a Pawła Lisōw we słōwiōńskij chałupie łokrysu plymiynnygo dôwali se radã możebnie tak jak i we Grecyji anticznyj − stykła fojera, brandōwa i srogachny bōncowy łobrōcōny na łodwyrtka szisel ze hynklym, przichytkōm, znaczy gloka piykarskô (używanô ku tymu do lôt piyńćdziesiōntych XX wiyku kole Bochni). Piyczynie polygało na tym, iże pōrcyje ciôsta ukłôdano na liściu krzōnu, przikrywano to glokōm, kerô łobsypôwano glutōm, i łozpôlano łogyń.

− Pram łopiyrōmy sie na danych ytnogrôficznych, bo we materijōłach archyjōlōgicznych glokōw niy ma. Moge możno być tak, iże do siela żôdyn ci łōnych niy szukôł, a łōnych ywyntułalne fragmynty interpretjyrōwane sōm jako pozōstałōści masiwnych szisli − gôdajōm Lisy. I przekónywujōm, iże stykło sztyrdziści minutek, coby szafnōńć arōmaticzny chlyb.

Sprôwdziyli to , bo kcieli sie dowiydzieć , eźli ze dostympnych surōwcōw i ze zastosōwaniym starych technikōw a urzōndzyniōw kulinôrnych idzie szafnōńć pożywny chlyb. Prōbki pecyny, kery udało sie łōnym upiyc we wyniku ekszperymyntu, poswano do Katyjdry Brōmatolōgiji Warszawskigo Uniwerzityjtu Medicznygo, kaj przebadano łōnyj werty łodżywcze, zawartōś mikroelymyntōw i przyswôjalnōś. − Chlyb wykôzôł sie niy ino szmektny, nale zawiyrôł wiyncyj niźli dzisiyjsze „zdrowe” piyczywo ważnych dlô łōrganizmu folijanōw. A jeźli idzie ło kwystie szmekowe, to poduk prof. Andrzeja Tokarza, gōst kulinôrny zapisany je we gynach, tōż tyż to, co szmekuje nōm, pewnikym szmekowało naszym słōwijôńskim przodkōm. Neści, bo tego, jak richticznie szmekowôł słōwijôński chlyb, nigdy sie niy dowiymy − łozprawiajōm.

Chlyb do dzisiôj tōni a powszychni prōdukt spōżywczy, nale kejsik polski bamber musiôł niyźle sie fest narobić, coby pecyn trefiōł na łōnego tisz, stela powiarki ludōwe „mieć na chlyb”, „wyjechać za chlebym” abo „robić na chlyb”. Jak piszōm we ksiōnżce „Chleb w tradycji ludowej” Iryna i Krzysztof Kubiaki, we biydniyszych czyńściach kraju np. na Kurpiach, jesce przed wojnōm biydōta zywiōła sie kapustōm, kartoflami tudziyż borscym i snadno ino majyntne jôdali kōnwiśniôk. Kryślynie krziża na chlybie, łōmanie łōnego a niy krocie, abo tyż zoca dlô kôżdygo podniysiōnygo ze delinōw łograbka, łoszkyrtka brali sie ze tego, iże zymbōlizjyrōwôł łōn niy ino pożywiynie, nale tyż procno robota i dobrōbyt, materyjô, kerô postrzydniczōła we kōntaktach ludzi ze światym

duchōw i bogōw. A tyż ci jesce przemiyniōne nałōnczôs Ojcharystyji Ciało Pańske.

We wiynkszōści dōmōw, podwiyl familijô niy zasiednie do spōżywaniô wilijnyj wieczerzy, dziyli sie łopłtkym i skłôdô sia bōżonarōdzyniōwe winszowani. Chocia we Polsce łopłatek pojôwiōł sie dziepiyro we XVII w., uczymy sie, co dziylynie sie chlebym siōngô Łostatnij Wiyczyrzy, kej Jezus pobogosławiōł chlyb a łozdôł go apostlōm, czym dôł poczōntek Ojcharystyji. Niyftorzi chlyb meszny widzōm we przedstôwiyniach pecynōw ze rzymskicj katakōmbōw ze III a IVw., nale poduk podszukowaczy stanōwiyli łōne pryndzyj skłôdnik szmausōw przi grōbach. Dziepiyro dwiesta lôt niyskorzij we tym ci wywołanym Konstantynopolu pojôwiōł sie zwyk ojlōgiji − przinoszyniô chlybōw, kere kaplan, prajster po mszy bogosławiōł i już jako Ciôło Pańske zanōszōno je do dōmōw dlô niymocnych lebo posywano bliskim. We IX w., kej załōstrzōła sie spiyrka, zwada tyjolōgicznô łokoło istōty przejistōczyniô, praktyki te ukrōcōno, łochelznano, kcōnc łozdiylić chlyb kōnsykrōwany łod tego bogōsławiōnygo. Echym tych prziwykōw sōm wiylkônocne świyncōnki tudziyż wilijny ōłblat. Nale we świōntycznym łōmaniu, wrōżyniu ze chleba metlô sie tradycyjô krześcijōńskô ze pōgańskōm.

We dôwnych miastach piykôrzami byli niyledwa jedzinie chopy, a iże bōł to fach garantiyrujōncy bogajstwo, tōż tyż zgrōmadzyni we cunftach majstry zowzicie brōniyli swojich interesōw (nôjstarszyjszy krakōwski cōnft, załōżōno we 1260r., miôł we dyndze brecel dziyrżōny bez grajfy). Jednakowōż po wsiach wypiykaniym chlyba na użytek dōmowy zajimali sie wyłōncznie kobiyty, przi czymu umiyjyntnōś zrobiyniô udatnyj pecyny na nôciostku bōła ygzaminym na dobrô żōnã. Skiż tego, co niy bōło to letke i wymōgało przestrzyganiô mocki regli, wieluch mustrōw, cosobōtni ritułal, cyrymōnijô na polskij wsi kuplowôł sie ze roztolicznymi przesōndami. We roztomajtych rygiōnach byli łōne łodmiynne, nale zaobycz przestrzygano, coby we izbie bōła ino gospōdyni, dbano ło dziyża ze dyngōw, keryj niy pożyczowano, bo mōgła sie popsować abo ftosik mōg jōm urzyknōńć , i wiyrzōno we magiczo-lycznicze włōściwōści łopaty abo piyca chlebowygo (beztōż Rozalka we „Antku” B. Prusa trefiô dō niygo na trzi zdrōwaśki).

Dōmowym chlebym witano byzuchantów, gōści i nowożyńcōw, i to łōn stanōwiōł ważny, niy ino kulinôrny, nale i łobrzyndowy elymynt wszyjskich fajerōw ryligijnych, rōlniczych i familijnych. Bożonarōdzyniōwe łōmanie sie ōłblatym , kere miało kuplować ludzi, przinōsić szczyńści, płōdnōś a darzyni, utwôlōło sie nałōnczôs zaborōw, nale bōło ino jednym ze mocki chlebōwych łobrzyndōw. Na połedniu powszydnie byli zrobiōne na Wilijô ze farbistych łopłôtkōw łozdoby wiyszane u deki i mianowane „światami”, kaj indzij juzaś rychtowano ze ciôsta chlebowygo nowe latka, znaczy wypiyki we gysztalcie gadziny dōmowyj, kere dôwano łōnym we rōmach magiji zimpaticznyj do spożyciô, a dzieckōm do grackōw, lecy kedy tyż wiyszano u gipsdeki jako dobrô

wrōżba we nowym roku. Co interesantne, podane na zwiyrzyńcia a ludzi żymełki wypiykali przi przileżitōści Nowygo Lata starożytnie Greki, tōż tyż możno blank niy we łobrzyndach Ślōwianōw, nale jesce we antyku przinôleżi szukać korzyniōw tego prziwyku.

Dzisiôj wiynkszōś jedzōnego bez pojedzōny Zachōd piyczywa to puszyte żymły pszynne, letke do pogryziyniô i strôwiyniô, nale niyłycko mynij zdōwe niźli ćmawe a twôrde kōnwiśniôki. Do rewolucyji we piykôrnictwie doszło za sprawōm Otto Fredericka Rohweddera, kery we 1912r. wynôlôz maszina do krocia chlyba . Kej we 1928r. wypōsażōł jōm we urzōndzyni, ftore dicht pakōwało pokrōne pecynki, zacaubrōwane kōnzumynty niyledwa ze dnia na dziyń przeciepli sie na piyczywo pakōwane i już ci przed wojnōm sprôwiało sie je bez 80% Hamerikōnōw. Jednakowōż Ojropyjczyki, barzij przibadane do tradycyjnygo piyczywa, niy prōmp, niy na szlag, podchyciyli nōwinka. Polôki jesce do niydôwna łopiyrali sie nowyj mōłdzie, i piykli poduk tych ci starych recyptōrōw i sprzedôwali pecynki we côłkōści.

Trōpiynie szmekōw przeszłōści je dzisiôj mōłdne i zajimajōm sie tym niy ino wizynszaftryry. Mocka łosōb szukô starucnych recyptōrōw, łodtwôrzô starcynne metōdy wypiyku. Kôżdyrok we Polsce łodbywô sie co nôjmynij pôrã festiwaōw a świōnt chleba, a hyrne śniego piykôrze i miyłōśniki zakłôdajōm izby pamiyńci i muzyja (na tyn przikłôd we Radziōnkowie na Ślōnsku, we Warszawie i we Ustce), we kerych grōmadzōm zabytki skuplowane ze kultōrōm lokalnygo piykôrnictwa. Żôl ino, iże chocia tak chyntliwie piylyngnujymy starucne tradycyje, przepōminōmy ło jednyj z gryfniyjszych − ło gōścinnōści. Ludzie, kerzi przikludzajōm sie do naszygo kraju niy mogōm blank ci łostatnio rachować, iże prziwitōmy łōnych staropolskim łobyczajym „chlebym, solōm i dobrôm wōlōm”.

August pokulwitôł sie, poczłôpôł do kuchyni, coby sie cosik uwarzić. Kejsik warzōł ze srogōm uciychōm... a warzić na isto poradziōł. Terôzki już tego niy robi, bo dlô kogo? Dla sia samygo? Przecamć to blank niy mô cweku, to blank psu na buda sie zdô, to bōłby na isto darymny futer. Kej ino zabrakło łōnego umiyłōwanyj babeczki, łōn sōm festelnie zdziadziôł i tak choby côłki luft śniego uszoł. Nalegynał miarkowô, iże samym chlebym żyć sie niy dô. Trza to tego swojigo basiska wciepnōńć cosik gorkigo, cosik fetownego, nō cosik tryściwygo, masnego. Bratanie zrobiōł mu sprawōnki i terôzk August wyjmnōł ze kilszranku, lajstniynte we modernyj „Żabce” pakslik ze „gotowym daniym”. Styknie wrajzić na pôrã minutek do mikroweli i bydzie cosik gorkigo do wećkaniô.

XLIV.

Niydôwno bōło Wszyjskich Świyntych i takô ci mie mankulijô chyciōła, iżech sie niy poradziōł pochytać. Mojij Babeczki już pôrã lôt niy ma przi mie... niy dotwała do naszych Złotych Godōw i jeżech ci blank sōm, niczyji..Wiycie, tak jakosik bez łostatnie tydnie corozki barzij mi sie zdô, iże sie pierōnym wartko starzyja, ramōlyja, stowōm sie zmierzłym grajzikym. Roztomajte rajce a klugszajsry gôdajōm, co u czowieka pokazywajōm sie trzi łoznaki starōści. I tōż tyż potrza na nie pierōnym dôwać pozōr.
Nôjprzodzij to je tak, iże wlazuja po lekuśku do srogi izby, stowōm blank na pojstrzodku i bez pôrã minutek medikuja po coch tam wlôz.
Zatym idzie taki fal, iże jeżech isty, co wszyjske terôzki cajtōngi drukujōm ze corozki myńszymi buchsztabami i do czytaniô musza mieć na zicher dugszo graca niźli mōm.
A na łostatku to suchanie. Moja sōmsiôdka cosik ci tam mrōncy pod kicholym a jô blank niy poradza spokopić, usłyszeć, co tyż łōna łodymie kce.
A spōmnieli mi sie słōwecka gryckigo dichtera Konstandinosa Kawafisa, ftore mi niy dôwajōm òstatnio pokōj:
We głōśnyj kafyji, blank przi bōcznym tiszliku, zicnōł zwiykowany czowiek... sōm a ino stary popuczōny zajtōng mô za azista, za towarzistwo. A we tyj chamernyj, mrōcznyj pustylni starōści medikuje jak tyż to licho, szlechtōwnie przetrôwiōł tyn czôs, kej ci to bōł sztramski, wydrzisty a urodliwy. Terôzki je już mocka za niyskoro. Łōn to czuje. A przecamć tamte lata zdôwajōm mu sie, choby ślecieli niy dalszij niźli wczorej. I uwziynte myślōnki ło Łózwôdze jak go łōna zwiōdła, kej szeptłała mu do dakli bamōntne dorady: „Jutro a niy dzisiôj”, „Doczkej, môsz przeca czôs”.
I juzaś łozpamiyntuje tyn grajzik dôwne wszyjske pragniynia, chańdzi a i te błōgości niyspôłniōne a łōne do kupy nabijajōm sie ze łōnego moc doskwiyrnyj łopaterności. Aże do tych ci spōminkōw i mrōcznych myśli gowa łopadô mu poleku na plata tisza i tak ci pōłłyżōnc, śpi tyn stary czowiek.
August bez łostatnie lata naumiôł sie łozprawiać sōm ze sia, a sztyjc zdôwału sie, iże go ftosik ze pozorym suchô.
Boch i jô jeżech tyż już zwiykōwany i mocka mi sie bez te wszyjske noce, frajne łod śniku, belōnce po palicy nikej łocucōne ło szaroku briwy. − blyndziōł, słańdôł sie myślami August, myślōnkami, ftorych już nikōmy niy rzyknie,

kerych żôdyn już niy usłyszy; swojimi włōśnymi zachmulōnymi, mankulijnymi a moc teschnymi myślami.

Spōmniôł mi sie jedyn inkszy zimōwy dnioszek. Niy ćmawy, kalny tōm razōm, nale caubrownie farbisty. Gorko klara na bezchmōrnym niybie; kōralōwe tify Dolomitōw, kere lyskali rōżowo, ōranżōwo i biôło nad stromami a takimi ci śniyżnymi spadami. Modzioki sjyżdżali na sznyjkufach bez blank sage ło tym czasie mōdrzywiōwe lasy. Śniyg mrōngaty ciyniōma stromōw łozpościyrôł sie pod jejich szłapami nikej łogrōmnucnô biôło-modrô skōra tigra. Szajn, pōświata słōńca byli ōranżōwe pojstrzōd bezlistnych astkōw i we brodziatych mchach, kere sie zwiyszali a byli farby mergrinowyj jak morze. Sućki śniyg krzyńściōł pod nartōma , luft bōł ciepły a ku tymu moc łostry. Kejech wychynōł ze lasa, sroge weliste skłōny leżeli przed niym choby dziwoki łobrys caubrownego ciała; jōngferski śniyg bōł ci głôkōm skōrōm, letko mrōngatōm we tym ci kwistym, zachōdzōncym, popołedniowym słōńcu i mechcōncōm łod brilantōw, lamyty i flitergoldu.

− Niy byda już pewnikym szczysny − pedziôłech sie, kej sztartnōłech dalszij. − Nigdy, chobych żōł i sto lôt... miôłech wtynczôs nôście, nalech tak wtynczôs czuł i takech tyż myślôł.

Życie spōłczysne, to życie gibke, fyrtke a prałntke. I beztōż niy idzie we terôźnich czasach smyczyć ze siã ciynżkij fōry „idyałōw" a „rōmantyki". Kej rajzuje sie fligrym, trza na isto łostawić te ciynżke bambetle. Poćciwô starô dusza bōła pasownô, kej ludzie żyli barzij langzam, polekuśku. Nale dzisiôj je ci łōna moc za ciynżko. Niy ma dlō nij placu we fligrze. Możo to i bali żôl, nale niy idzie czegosik erbnōńć za nic, za psinco. Eźli sie mô na zicher rôd wartkōść, eźli sie kce pożyrać przestrzyń, niy lza mieć przi siã srogich pakytōw. Nôjważniyjsze, to gynał miarkować, czego sie tak yntlich kce, i być fertich za to zabulić. Kej czowiek wiy gynał co kce, poświyncô kofry. Mogesz sie czowieku rajzować we gypekwagynie, we tym wagōnie bagażōwym. Niy spodziywej sie tyż, co ftoś zabiere ze cia twōj... klawiyr do swojigo dopeldekra.

I sam mi sie spōmnieli fale łod jednego mojigo znôjōmka.− medikowôł fōrt August. − Śtyrdziystolytni chop łostoł do tych lôt dzieciym, bajtlym we wszyjskim krōm zachōw kuplujōncych sie ze łōnego bildōnkym. We laborze, przi szrajbtiszu, bōł tak zwiykōwany nikej samô wiydza. Nale miôł tyż ci gyfile, popyndy i cugi maluśkigo synecka. Łōnego duchōwo łosobowoś, blank ci sie niy łowijała, łostôwała we przewōżajōncyj czyńści na poziōmie dziecio. Z tym ino, iże dzieckowe prziwyki zakōrzyniyli sie w niym festelnie bez te śtyrdziyści

lôt jejigo życiô. Jedna takô Hilda spōmōgła mu przezwiyciynżyć modziyńczo niyśmiałōś, gańbliwōś. Kej ino bojōnczka niy dozwôlała mu na wykōnanie potrzybnych posuniyńć, dziôłani, uprzydzała go we pōłowie drōgi. Gangi, akcyje jego byli synkowate, gwôłtōwne, a na przidôwek niyśmiôłe, deszperocke a niyme. Hilda gôdała za łobiuch i bōła ci takô dyszkretnie... śmiôło. Dyszkretnie − bo łōnego widzynie postympowaniô modych dziołchōw wandlowało sie jesce gōwnie ze czytaniô „Klubu Pickwika". Śmiôłoś, śleboda tyj dziołchy mōgła ci go przelynknōńć i łobmierzić. Dziołcha blank zachōwała markiyrōngi jōngfery ze rōmanu Dickensa, nale ku tymu poradziōła zrobić zawdy piyrszy krok, wypłużyć wszelijake przinalyżnōści i skiyrōwać łozprôwka na wszyjske słōszne miyłōsne tymy. I niy ma to wicne, szpasowne. Bo jak gôdali stare Ślōnzôki:

− Fto sie śmieje tyn dugo żyje. Nale kej sie dugo żyje, to niy ma blank nic do śmiychu.

A i niy ma noc gorszyjszego niźli chopy, majoryntne chopy, ftore czujōm sie we łobowiōnzku jawnie ukazôwać swoja szwarnota, szykownoś i mynskoś, paradziorze, kerzi kej sie chichrajōm, to tak choby gryjźli łorzechy... tyn stopierōński rechōt...Te dziamdziały, a niy kciołbych być taki, wartko pukajōm i wyślimtujōm sie na cyckach piyrszyj natrefiōnyj, choby i żadnyj jak noc przed geltakym, cycatyj baby.

Ja, ja, to niy ma nic do śmiychu. A kej zaszôł miesiōnczek i pogaszōno lampy, a drōbniuśki dyscyk napocznōł bymbnować po dachu i fynsterbrecie, łogōmnucnô ćma łogarła côłki świat. Wyglōndało ci na to, iże nic sie niy łoprze tymu zalywowi, tyj powōdzi nocy; śćmiywek wlazowôł bez dziurki łod kluczy i we fugi we dźwiyrzach, wypôłzôł zeza forchangōw we łoknach i wdziyrôł sie do szlafcimra, Śćmiywek łykôł a to sam jakisik zbōnek ze miedźnicōm, tam juzaś blumynwaza ze czerwiōnymi i żōłtymi jorginiōma, łōwdzie kōmoda ło łostrych kantach i twardych gysztaltach. Niy ino myjble łoztopiali sie we tym ćmoku, ze ludzi tyż niy łostôwało nic, co mōgłoby skôzać: „to je łōn", „to je łōna". Lecy kedy wznōsiōła sie jakosi rynka, choby ino po to, coby cosik chycić abo tyż ci łodsztuchnōńć; lecy kedy ftosik jōnknōł abo łośmiôł sie głōśno, choby dzielōł sie szpasym ze nicōściōm... Eee, tam stary dziamdziała i smynda...

A tak na łostatku. Niy godzi sie, coby życie bōło ino rajzōm do mogiyły, do grōbu, keryj cylym je dosmyczynie do łostatka gryfnistych, łobstōnych a dobrze zachōwanych zezwłokōw. Czowiek do łostatka swojigo żywobyciô powiniyn sie dokulać ze lampusym Chardonnay abo chocia ze sztamplōm Johnnie Walkera

(musowo black lebel) we jednyj gorzci, tabulkōm szokulady we drugij, naprany w śtyry dupy i łozdziyrać sie na côłki karpyntel... NALE CI TO BÓŁA JAZDA!!!
Sam August sie łocknōł, aufsztreknōł, blan łotrzyźbiôł i zwykowo poklechtoł sie ku kilszrankowi i nalôł do prōznyj glaski, kerô dziyrżōł we gorzci, swojigo Johnnie Walkera. Wrōciōł do swojij izby, zicnōł wele kōmpa i, jak to miôł we zwyku, cosik tam medikwôł i klepôł po tastaturze.

Skuli przewlykłych niyporozumiyń abo bez czyjeś zaniydbani polske, a i te ci nasze ślōnske życie je niymożnie procne. Skłôdô sie na nie mocka, sporze aufryjgujōncych dōznaniōw, sztinkrōw, histeryji. Żyjymy jak we jakimsik łobmierzłym a festelnie żadnym śniku. Pijynżne i chudobne, mode i stare, baby i chopy – wszyjske tropiōm sie ło swoja jamernô dōlô. Sztyjc ci nôs dopôdajōm i łobjimajōm depresyje. Sōmy tyż łokolōne ze wszyjskich zajtōw. To niy mōmy blank pijyndzy, to juzaś tyż cosik wypraskło, To ci na nôs wrzescōm, to juzaś wystôwiajōm nôs na sztich. To juzaś we chałpie cosik sie niy klyjbuje, to we robocie mōmy same łopresyje. Ino śmiatać kaj korzyni rosnōm. Abo zababulić sie w ciepło deka, wyszaltrowac telewizyjor i przepōmnieć blank ło wszyjskim. Kciałoby sie tak..., a tak prôwdōm to niczego by sie niy kciało. Ino tak sie lygać i fest wyblyscać ślypia, gawcyć sie na gipsdeka. A możno sie zakochać? Nale we kim? Zwekslować robota? Zmiynić życie? Nale, do sto pierōnōw, jak, jak?

Nō, tōż trza nōm znôjś winowatego i festelnie go zniynôwidzieć! Toć iże ja! Tak tyż postympujymy. Kôżdy znôjńdzie, kôżdy mô swojigo winowatego. I tyż ci kôżdy winowaty tyż mô swojigo.... winowatego, i tak dalszij, i twōrzi sie lyńcuszek winowatych. Winowatych potrza gynał, i do łostatka pociōngnōńć do łodpowiydzialnōści! Nale my same przecamć tyż niy sōmy bez sprowki i beztōż tyż zametlalichmy sie we tych rechnōngach do granic możybnōści. Winowate sōm szefy i podwłôdne, winowatô je Warszawa i côłkô prowincyjô, liberały i zacōfańce, winowate sōm cudze i niysamtyjsze.

I ino jedyn, jedziny czowiek niy ma winowaty. Wszyjske naobkoło sōm festnie winowate a łōn jedyn... niy!. I blank gynał miarkujez chopie fto to je! Niy wiysz? Nō, niy markiyruj i niy lyj sie żurym. Tym czowiekiym na isto jeżeś przecamć ino TY! Festelnie ci spōłczuja – przecamć tak prôwdōm, abo tak ci sie zdô, niy jeżeś blank winowaty, bez côłke twoje życie smycys ino brzymia ciynżyjsze niźli srogachnô bergōwa. Lecy kedy spōminôsz swoja modość. Jak to bōło słōdko: ćkało sie lody wanilijowe, fyrtało na kole, pyndalowalo sie do szuli kaj pôłno bōło przocieli i kamratōw. A i gryfnych, jesce niy do łostatka cycatych

dziołszkōw. Kaj łōni sōm terôzki? Nôgle sie pokazuje, iże mode lata blank ci niy bōły tak szykowne. Łojciec słepôł. Niy słepôł? To możno blank niy miôłeś łojca? Pitnōł ze chałpy kejś bōł jesce śpikolym? Za to jakô caubrownô bōła twoja mamulka! Co, iże niy miała dlô cia blank czasu? A możno miała? Nale wczas sie zwiykowała. Po jakiymu? Miyszkaliście we familoku? Dobrze sie wōm ukłôdało ze sōmsiôdami, ze ftorymi dziyliliście kuchnia i badycimer? Niy? A możno prali cie czowieku we szkole inksze niźli ty, łochyntole? A eźli jeżeś możno dziołchōm, to co ci sie przitrefiōło? Jużcić nic takigo. Wczas naumiałaś sie malować ślypia i pazurska, a chopcy cie ino sztyjc łobmacowali. Ftosik cie wyfikôł i łowitnōł, zatym juzaś, uwiyrzōłaś, a łōn wykôzôł sie wrōłz lōmpym i bezkurcyjōm. A możno tyż miałaś szumnô i perfekt familijô, nale wszyjskich wczas zebrało chorōbsko jake? Ja, i ty tyż jeżeś niymocnô, plecy cie targajōm i szłapy sztinkrujōm... Garantjyruja wōm do kupy, iże wszyjsko je na zicher usmolōne i beznadziyjne, niy ino we naszym życiu. Dōm wōm taki bajszpil.

Bōłech niydôwno we Paryżu. Bōłeś chopie, bōłaś babo we Paryżu? Niy udało ci sie? Pewnikiym jesce sie tam wykludzisz. A eźli niy pojedziesz, to znôjdziesz se winowatego, łodpowiydzialnygo za to, iże cie żôdyn tam niy poswôł a sōmeś niy miôł pijyndzy, coby jakimsik „Orbisym" tak pojechać. I blank niy gôdōm ło tym Paryżu skuli tego, coby cie festelnie bodnōńć. Jakōż by inakszij, to jô je na isto winowaty – bōłech we tym wywołanym, zasranym Paryżu a ty niy bōłeś! Nō, i tela! I môsz winowatygo!

Bōłech tam na takij szykownyj i sztramskij wystôwce, na takim gryfnym aussztelōngu. I to niyskoro we nocy. Niy, niy bōła to wystôwka kajsik we Moulin Rouge ani we jakimsik inkszym kabarycie. To blank ci niy bōło skuplowane ze gołymi babami. Bōło to we Grand Palais. Bōła srogô raja, i wszyjske te ludzie kcieli łobejzdrzić sie łobrôzki XIX-wiycznygo malyrza francuskigo Claude'a Moneta. Tyż ci mi atrakcyjô. Malowôł ci łōn mōny, stromy, rzyczki, morze. Nic nadzwykōwnego. Bez côłke swoji życie biyfowôł, za modych lôt prōmp głōdowôł. Bōł ci tyż łōn tamesznym wsiokiym, nale mu sie podarziło. Stôł sie wywołanym artistōm - malyrzym. Do tego Grand Palais przikludziyli wszyjske łobrôzki tego Moneta ze côłkigo świata.
Landszafty, jak landszafty tela, co tyn Monet śpiywôł swojim malowaniym hymn na czyść życiô i malowôł kwiôtki, mocka kwiôtkōw. Łōn szkryflôł moc subjyktywnie, słōwiōł swōj stosōnek do życiô. A łōne, te życie, tymu głōdnymu brodziatymu czowiekowi zdało sie, widziało mu sie − côłkowicie! Kôżdy pinkel i bździna radowała ci go i fascinjyrōwała. I niy poradziōł ci łōn wyjńść ze

łocaubrowaniô nad tym, co stworzōł Pōnbōczek. Na przidowek rzōńdzi łōn kôżdymu snôs, iżechmy sōm łosobowōściōm. I wszyjske Żabojady wele mie łoglōndajōm łobrazy i tyż radujōm sie życiym. Przijzdrzôłech sie jim gynał: blank łōnych niy aufryjgowało te pozbawiōne kōnfliktu malyrstwo. Na płōtnach niy bōło blank sagich babōw a łōnym sie to zōłwizōł podobało. Nale na jednym, mie sie cheba nôjbarzij zdôł, bōła rada wszyjskimu stroka na pocie we zima. Lajstnōłech sie katalog wystôwki i poczytołech sie niyskorzij ło życiu tego artisty. Po jakiymu jōnech sie czytaniô?Anō beztōż, iżech na tyj wystôwce niyspodziōnie uwidziôł łobrôz przedstôwiajōncy baba tego Moneta, Camille, kerô skorzij szpacyrowała we biôłych szatach po pasiōnkach pôłnych makōw, tych mōnōw a terôzki leżał we trōchle. Ze tego katalogu dowiedziôłech sie tyż, iże malyrzowi zemrziła jesce i drugô baba a ku tymu tyż pôrã dziecek. Zrobiōło mi sie go żôl, przecamć to niysprawiydliwe! My Ślōnzôki, stynkōmy, jojczymy, lamyndzymy. Nō i te nasze lamyndzynie mogōm na łostatku gorszyć jakesik wyższyjsze siyły, beztōż tyż na poprawa niy mōmy co rachować. Nale sam mōmy do czyniyniô ze czowiekiym, ftory wysłôwiôł życie, a za to sztyjc i jednym ciyngym łobrywôł po palicy. Gryfnie to tak? Tyn Claude Monet zwiykowôł do 86 lôt a terôzki jego lanszafty sōm we wercie milijōny dularōw. Tōż tyż tyn Monet, to przikłôd czowieka, ftory niy ma winowaty. Pod tym zglyndym je łōn podany na cia, mōj ty roztomiyły czytylniku. Eźli monet przeżywôł depresyje? Jakōż by inakszij! I pod tym tyż zglyndym je podany na cia. Nale Monet tak by tak malowôł pogōdne łobrôzki. Przôł swojimu życiu nad wszyjsko – niypoprawny „optymista”. Blank niy to co my. My na zicher zawdy znôjńdymy winowatych naszych depresyji i przikłôdnie łōnych ukôrōmy. Eźli niy dzisiôj, to za jake sto lôt, nale zawdy!

A terôzki ... he, he ... uwierzyliście we to wszyjsko, coch sam nałozprawiôł, ja? Nō, tōż musza nale pedzieć, iżech przyszôł na te idy, coby to wszyjsko napisać, kejech przeczytôł artikel jednego mōndroka i filozofa, mojego rōwnioka, Rusa Wiktora Jerofiejewa. I iże co, jako to... niy byliście we tym Paryżu, niy łoglōndaliście łobrazōw Claude’a Moneta, pra? Tōż to blank nic niy szkłōdzi, doczkejcie do lata a i u nôs bydzie tak gryfnie jak na jego łobrôzkach, a podwiyl co, trzimcie sie i sznupejcie za tymi, ftorzi sōm na zicher wszyjskimu winowaci, iże wōm sie blank, nale to blank niy darzi.

August bez côłke swoji majoryntne żywobycie mocka rajzowôł po świycie. Chnet śtydziyći lôt do kupy ze swojōm Elkōm. Miôł ci tyż przileżitōś świdrzić,

przipatrować sie polskim wandrusōm za granicōma kraju. Ze tego wylôz blank niygryfny łobrôz rodôkōw.

Na co użôlajōm sie nôjbarzij polske turisty? Anō, cheba na wszyjsko, co ino je myjglich. Dōm Wōm sam dzisiôj ino pôrã przikłôdōw na wajanie turistōw. To bōło bez trzidziści lôt tymu nazôd, kejchmy ze mojōm Elzōm wykludziyli sie na wywczasy do Tunezyji, a ta szumnô i fajnistô miyjscowość kaj my byli, mianowała sie Al-Monastir kole srogigo portu Sousse. I kejsik na łodwieczerz zicli my sie we hotylowym barze kole takij hormiji polskich turistōw. My sie tam ze mojōm Elzkōm blank niy łodzywali, nale te kamractwo wedle nôs, kere dosik już sie wysłepało, napoczło ci terôzki na przebiyżki łozprawiać, co i fto takigo srogigo widziôł abo zmachlowôł. To wszyjsko szło by jesce szczimać, nale znod sie jedyn taki nabańturzōny, kery ci na wszyjsko żelōmbôł i festnie molyndziōł, wszyjsko mu sie niy zdało, wszyjskimu niy bōł rôd. Kej wszyjske naobkoło łozprawiali ło swojich przigodach, ino łōn jedziny napocznōł wajać, iże skuli takij maluśkij ino fōncli we jejigo izbie, bōło mu na łodwieczerz tak festelnie ćma, co mu sie blank wszyjsko popśniōło i miast do haźlika, wlôz ci łōn do hotylowygo szranku i jesce ku tymu prasknōł palicōm ło rant i terôzki miôł festelnô ojla na czole.

Inkszōm razōm bōła ci snami na wywczasach (bōło to Majorce) jedna takô iptowatô angyjbera kajsik spodle Czynstochowy, kerô zawdy wandrowała po świycie ze swojim psiôkiym. Kejsik przi łobiedzie wkarowało do hotylowygo restaurantu i już łod proga wrzescała choby jōm fto ze skōry łobdziyrôł:
– Ludzie, kaj sam je jako łochrōna, kaj sam sōm ludzie, kerzi majōm sie starać łō nôs, ło turistōw i jejich dinkse, kere ze sia na wywczasy przismycyli?
– Poleku paniczko, poleku – krochmala ci jô łōnyj opaternie. – A cōżesz tyż takigo wōm sie stało, iże tak larmujecie na côłki karpyntel i szterujecie sam wszyjskich, cudzych dlô wôs ludzi przi łobiedzie?
– Co sie stało? Co sie stało? – napoczła sie jōnkać ze złōści i porwała ci sie na mie. – Widziôł to fto, widziôł! Mojigo psiôka, mojigo „pekincyka” kciała ci zeżrić... myjwa... srogo choby jakisik adler!!!

Kej indzij byli my ze mojōm Haźbiytkōm we Ygipcie. To bōła naszô drugô spōlnô rajza we świat. Bez dwa tydnie miyszkali my we szykownym hotylu (miana już niy bocza) jakesik kielanôście kilomyjtrōw łod samyj Aleksandrii we takij miyjsōwości Hannoville. Tam ci juzaś bōła snami pôrã łoszkliwcōw, a nôjgorszyjszy bōł jedyn mōndrok, klugszajser, kery bezmać wszyjske filipy pozjôdôł i wszyjsko go tam ci szterowało. Nôjprzodzij traciōła mu sie gorzôła

we jejigo izbie. Pewnikiym miōł ci pierōnych słabo palica i niy pamiyntōł na drugi dziyń wiela na łodwieczerz wysłepôł, abo już taki bōł łoszkliwiec-rasista, co zawôdzali mu ludzie ćmawe, abo blank czôrne.
Skuli niygo dyrechtor hotylu wyciep by ze roboty jednego Arabera, kery nōm bedinowôł, bo tyn istny dôł skôzać, iże tyn razinku Araber wysłepôł mu pōł halby naszyj polskij gorzôły. Niy miarkowôł tyn gupielok, iże tymu Araberowi religijô niy dozwôlała słepaniô gorzôły. Nale to bōł jesce maluśki pinkel. Kejsik kôzôł zawołać naszygo ygipskigo pilota (bōł to fest wysztudowany chop, Mr. Mamnun Sadek) i napocznōł jamrować, wajać i wynokwiać, iże mô pierōnym daleko do morza. Je ci te morze łoddalōne barzij niźli to bōło na fotografiji we foldyrze. I nic ci mu sie szło wytuplikować, co to je dwa razy bez dziyń skuli odpływu i przipływu morza. Uwziōn sie, co bydzie sie szprajcowoł we naszym „Orbisie". Richtik Polôk na wywczasach.

Jednymu juzaś inkszymu łochyntolowi we Sienfuegos na Kubie zawôdzali na isto szykowne, wizgyrne ajdeksy, lōszczurki, kerych wszandy bōło blank połno. I blank ci łōne żôdnymu niy zawôdzali, a szło ci na nie zaziyrać godzinōma. Kej sie czowiek wykludzô do takich krajōw jak Ygipt, Indie, na modnô terôzki Dominikana abo kajsik jesce we inksze gorke kraje, to trza tyż być zawdy na to narychtowanym, iże bele kaj trefić idzie na mozgole, szwoby i rusy. Tak ci tam już je i nic na to niy idzie poradzić. Alech trefiōłech tyż już na takigo, kery na łodwieczerz, już po cmoku wkarowôł do hotylowego baru we Soczi na Krymie i wreszczôł na côłki karpyntel:
– Ludzie! Ludzie, u mie we izbie sōm szwoby sroge choby lyjwy!!!
Pokôzało sie niyskorzij, co to byli dosik sroge kopruchy nale tyn cielepa niy dôł sie tego pedzieć i dalszij jamrowôł, aże mu dali inkszô izba tela... co jesce barzij zabłechanô.

Nojbarzij (nō, tu by sie szło wadzić ło Polôkōw) to nale wyrobiajōm kajsik we cudzym kraju Ynglyndery. Łōnym, i jesce możno ino nowym-ruskim, zawôdzô na isto wszyjsko. Nôjbarzij to, co żôdyn niy kce gôdać po ynglicku. Łōnym sie zdô, co wszyjske muszōm – tak jak we jejich dôwniyjszych kolōniach – na zicher gôdać po ichniymu. I kejsik tyż uwidziôłech we szykownistyj, sztramskij kafyji we Paryżu jak jedyn ryży Ynglynder dugoł, przisrôwôł francuskij kelnyrce, iże łōnego i jejigo kamratōw przinoleży uważować po krōlewsku. Łōna poleku, blank ze rułōm łodpedziała mu:
– A miarkujecie panoczku, co my Francuze robiyli swojim krōlōm, we łoziynôstym wiyku...???

I tu ci go sztopło, i blank już niy bōło mu nic do śmiytchu.
Jô juzaś nôjrodszij spōminōm moje (i mojij Haźbiytki) wywczasy na Cyprze. Już terôzki niy bocza eźli to bōło we Limmassol abo we takij dziydzinie Ayia Napa (hotel nale mianowôł sie Aeneas) kaj na isto przikludzali sie sroge hormije tych nowych-ruskich. Śniymi to bōło drugda na isto mocka uciychy.
Kejsik gawca sie tak na pôruch tych ruskich i suchōm, a jedyn śnich gôdô:
– На чмо у меня нож и випка?
– А на чмо, на чмо ... – napoczynô tuplikować jejich pilōtka. – Потому чтобы обедать, ужинать!
Pilōtka wyeklerowała co potrza, karlus pokroł jôdło i... wećkôł ci to wszyjsko palcyskōma. Dwa razy ci mu sie chepło, łoblizôł jesce talyrz i na łostatek wrzescy choby nôjynty:
– А хлебный квас у вас есть ?
Prziszôł grecki ōber i opaternie mu raji, coby sie chop szluknōł ichniygo wina abo metaxy, nale tyn ryl ino wrzeszczy, iże co to za kōltura, kaj sie łōni chowali. I take tam jesce inksze pierdoły.
Tak sie miarkuja, co i u nôs sōm take dudroki i ryle, i je łōnych na isto corôzki wiyncyj wszandy, tak, iże jô już pôrã lôt tymu nazôd, gańbiōłech sie przizna ć kajsik we świycie, co jô je Polôk (to, iże Ślōnzôk blank do nikogo niy dociyrało). I ino sie czowiekowi jscać kce, kej mô do czyniyniô ze takimi sorōniami.

XLV.

U nôs na naszym Ślōnzku zawdy żyli, zawdy byli roztomajte, farbiste perzōłny, nasze ludzie, nasze wicmany i wigyjce. Szłoby wymianować dziesiōntki takich, ło kerych werciōło by sie gôdać, pisać, łozprawiać. A jô sztyjc sam spōminōm naszygo jednygo srogigo Ślōnzôka, szpasownego wigyjca i kocyndra Stanisława Ligonia wywołanygo Karlika ze Kocyndra. Nale niy ino Łōn sam sie szykowniście zapisôł we naszyj historyji. Drugim takim, nale blank ze inkszyj zorty, ło kerym werci sie sam ździebko połozprawiać je, a tak po prôwdzie, to bōł − tyski grof mianowany Til Sowizdrzôł abo inakszij Dyl Ojlynszpigel. Wysznupôłech we jednym naszym ślōnskim cajtōngu (a spomōg mie mōj miymiecki kamrat Peter K. Sczepanek) mocka gryfnistych gyszichtōw ło tym chopie.

Wszyjske przecamć miarkujōm, co my Ślōnzôki byli zawdy, łod wieluch, wieluch lôt, miyndzy kładzidłym a nakowōm. I ino nasz ślōnski śmiych i dobrô launa bōła łodpowiydziōm na procne losy tyj dziydziny a tyn szpas i humōr nigdy ci niy łopuszczôł Dyla Ojlynszpigla.

Mianowôł sie łōn Waldemar Niestrōj tela, co powszychnie mianowali go ludzie, wszyjske samtyjsze ludzie Waldemannym. Urodziōł sie Łōn kajś we Leśnicy (Leschnitz) kole Anabergu we zabranyj miyszczańskij familiji i jako jedyn ze mało ftorych Ślōnzôkōw, kerzy sie urodziyli na łostatku dziewiytnôstygo wiyka napocznōł sztudiyrować prawo, i to niy bele kaj, ino we cysôrsko-krōlywskim Wiydniu. Nō ja, Wiydyń słynōł ze mocki kafyjōw, szynkōw, kaczmōw a jesce gryfnych restaurantōw, ftorych bōł Łōn czynstym byzuchantym. Możno tyż i skuli tego do łostatka sztudiyrowaniô blank ci niy dotwôł.

I jô mu sie tam blank niy dziwuja. Bo znôł ci pewnikiym i taki kafyj „Café Schrangl", ftory bōł we małym budōnku (za blank starego piyrwyj rajn tam niy mōgli wlazować samotne baby, to możno i Waldemann mało kej tam wlazowôł) na Tiefer Graben blank ci poblisku Dreifaltigkeitssäule, srogij kolōnny, kerô ustôwiyli dlô upamiyntniyniô srogij i łoszkliwyj zarazy we Wiydniu. A szło ci tam, we tym ichniyjszym „menu", szpajzykarcie nôjść moc roztomajtych maszkytōw: tortynsztikle Indianerkrapfen, Strudel mit Röster, Keisermelange (czôrny kafyj ze żōłtkym i kapeckōm kōniaku), „gebackene Mäuse" (pieczōne myszy – ja, ja tak sie to mianowało), Bischofsbrot (take nasze zozworki), Krampus (figōrka dziobołka wypiykanego z ciôsta chlybowygo), Kesierschmarren (szpliterki ze kyjzōm) Doboschnitten (tyż maszkytne szpliterki

tela, co polywane karmylym), nō i wina: Grüner Veltliner abo tyż jesce Blauer Zweigelt. Nō i musiôł być ku tymu kafyj „Kapuziner” ku ftōrymu dowali tyż jesce zawdy glaska abo zbōnuszek zimnyj wody. A możno tyż wlazowôł do szumnyj „Grand Café” we dziylnicy Alsergrund kej mōg deptać ło rozwidnioku, letko jesce bamōntny na nôjważniyjszy we Wiydniu smyntôrz Zentralfriedhof, kaj sōm pochowane take ludzie jak: Johannes Brahms i Franz Schubert, szałszpiler Curt Jürgens, Eduard, Josef i jesce łoba (Johann-łojciec i Johann-synek) Straussy. Pewnikym nale mōg tyż słyszeć taki fal, kery przitrefiōł we hotylu „Sacher” na Augustinerstrasse. Bōł to nôjbarzij sztramski hotyl we tym dôwniykszym Wiydniu. Tam rôłzczasu kuzin cysôrza, arcyksiōnża Otto wylôz do hotylowygo antryju („westybulu”) i pokôzôł sie hormiji wiydyńskich mamzeli sagi jak turecki świynty, ino ze ciynkōm deczkōm przi pôsku i we madziarskij czôpce ze fyjderpuszym na palicy. Jô tam gynał niy miarkuja nale mōg tyn nasz Waldemann nynać (pijyndzy przeca miôł mocka) we cysôrsko-krōlywskim hotylu „Imperial” przi Kärtner Ring 16 jak sie szło gynał łod Schubertringu a kaj na ścianach pôłno bōło malōnkōw, łobrôzkōw łolyjnych Habsburgōw. A możno zahaltowôł we takim maluśkim hotylu (miana już niy bocza) blank kole Franz-Joseph Bahnhof i jak kôżdy czowiek, ftory gōści, przikwanckô sie do Wiydnia, miôł rôd wiydyński Prater ze jejigo srogōm gōndlōm. Fijakrym abo droższkōm jechôł se łod Ringu (Ringstraβe), łod kerego grōntowała sie, powstôwała szyrokô i na isto moc szumnô hulica ze takimi roztomajtymi stawiyniōma, dynkmalami, palastami, parkōma bez gryfnistô Ausstellungstraβe i Straβe des 1 Mai i Eduard-Lang-Weg na tyn możno nôjstarszyjszy na świycie rōmelplac. Bo i tam je ci sporze roztomajtych kafyjōw, szynkōw, kaczmōw i czego tam jesce. Piyrszô gospoda wystawiyli tam już we 1603 roku. Zatym postawiyli ci tam roztomajte szpasowne tyjatry, kabaryty i kaspertyjatry. Łod takigo jednygo markotnygo błôzna Hanswursta łod kerego wziyno sie miano rōmelplacu – „Wustelprater”. Wiela tyż musiôł ło tym wigyjcu słyszeć, bo sōm przeca bōł kocyndrym côłkim pyskiym. Niy mōg tyż łobcyrklować, łōminōńć Grinzingu (to je po drōdze na Kahlenberg, ło czym jô już sam berôł). Kejsik to bōła tako maluśkô dziydzina, ftōryj czyść prziniysło blank mode wino (Hauriger). I jô tyż miôł festelnie rôd te knajpecki na tym Grinzingu, a wielach jô tam tego modego wina wysłepôł, niy byda sie sam asiōł. Prôwdziwô „winiarnia”, wajnsztuba to Łōn tyż pewnikiym poradziōł zmiarkować, bo idzie jōm łozpoznać, poboczyć po tym, iże nad dźwiyrzami zawiyszōnô, przidziyrganô je asta sośnicy i tabulka ze takim napisym:

"Ausg'steckt" („łozewrzite) i ino tam podôwo sie richticzne wino wiydyńske włôśnyj roboty. Te słōwecko „heurigen” je tyż ku tymu mianym modego wina, nôjnowszyjszygo rocznika słepanego zawdy (już ci tyż za czasōw wiydyńskij gyszichty Waldemanna) we srogi fajer 11 listopada. Coby już za tela ło tym niy berać i pypcia, smacyska niy robić, rzykna ino jesce, co niyważne eli to Weißburgunder, Blauer Zweigelt abo Riesling – wiydyńskie wiyno je zawdy galantne, i – jak mōndroki gôdajōm – nôjlepszij pornōńć, poprōbować je tam, skany łōne sie wandluje. Ino we Wiydniu! I musza wōm pedzieć, a ździebko sie na tym znōm, te wina mogōm konkurować z mozelskimi czy reńskimi winami. A już ichni Eiswein to je taki sōm dobry jak wszyjske kanadijske wina zbiyrane i presowane kej sōm jesce zamrōżōne.

Nō, i rzyknijcie mi ino, jak tyn tyski grof (ło tym mianie deczko niyskorzij) miôł poradzić do łostatka sztudiyrować we tym Wiedniu? Nō, jak? To przeca bōło ōnmyjglich!

Nôjprzodzij żōł we zabranyj familiji we Tychach nale pierōnym ci mu sie tam mierzło, a świat wôbiōł uciechōma. Bōł ci panoczek Niestrōj tego świata liplingym. Ludzie we Tychach, kerzy go jesce boczōm, łopisujōm ci go tak: strzydniô srogi, ło galantnyj fresie, deczko siwych, ufrizowanych wosach, sztramski we sia, wyglōndôł niy na miastowego chopa a barzij na grofskigo synka tym tuplym, iże sie sōm grofym mianowôł. Zawdy tyż bōł galancie i szykownie łobleczōny. Nosiōł sie Waldemann richtich po pańsku, gowa bez lato garniyrowôł frōpowym chelmiskiym jak hamerikōński szauszpiler Clarc Gable a bez zima łoblykôł hut prōmp ze pariskich zalōnōw. Ku tymu łobuwôł take żōłte sztible. Te szykowniste szczewiki i côłke jejigo prziłodziynie, to bōł muster dlô tyskich byamtrōw, kerzy gawcyli na Waldemanna ze letkim łozbawiyniym nale sie starali brać przikłôd ze łōnego pańskigo byciô. Chnetki tyż stôł sie panoczek Waldemann lyjwym zalōnowym, i to niy ino ajuści we Tychach, nale we tych srogszych i szykowniyjszych miastach naobkoło, po łobiuch zajtach szweli, ftorô przebiygała za Mikołowym. Gôdôł szykowniście po polskimu jak Żeromski, po miymiecku nikejTomasz Mann, a po francusku chnet gynał jak Ymil Zola. Mōg ci tyż beztōż wkrōncać sie bez problymu we nôjlepszyjszô kōmpanijo i balōwać za jejich pijōndze. Bo jejigo familijô blank niyrada łōżyła na takigo ci „syna marnotrawnego”, utratnego karlusa, ftory poradziōł mocka , nale to mocka przetyrmanić.

Nocne balandrōwanie szyndzioła Waldemanna łodgrowali sie zawdy we nôjszykowniyjszych katowskich restaurantach, kaczmach i szynkach. Problym

ino bōł ze wrôcaniym sie nazôd do dōm do Tychōw. Nasz wigyjc bōł dyć anō jedzinym monej czowiekym, ftory miôł sōndowô szpera na jeżdżynie cugami. A to beztōż, co niy miôł ci łōn zwyku lajstnōńć sie bileta, co wtynczôs niy bōło tak ajnfach jak terôzki. Coby wlyjźć na bansztajg trza bōło musowo mieć bilet. Nale tyn nasz kocynder nigdy takigo niy miôł, miôł atoli szykownistygo wilczura festelnie napolōnego na szafnerōw. Pies brōnczôł, Waldemann go prōbowôł uholkać, szafner sie dyrgotôł i zawdy ci jakimsik szczysnym cufalym pōn i psiôk przeszwarcowali sie bez te wyjńście na bansztajg.
Zatym juzaś rest łodgrowôł sie rajn we cugu, kaj tyn łoklany pasażyr na gapã gniywnym, łozjarganym głōsym, kery niy poradziōł strôwić prociwu, przezywôł na szafnera, kery nagabowôł go ło bilet, iże chnetki bydzie wyciepniynty ze roboty za dociyrność ku dostōjnikōm państwōwym (za kerego Waldemann miôł rôd sie podôwać). Pôrã razy tyn kōsztik mu sie udôł, yntlich jednakowōż tyn ci łobciynżliwy pasażyr trefiôł do gyrichtu, kaj łorzykli dlô niygo festelnô szpera na korzystani ze usugōw tamesznego PKP. Niy łoznaczô to dyć żysz, coby łōn łodrzyknōł sie po tym wszyjskim smykōw do Katowic. Wrôcôł tamstela do Tychōw roztomajtymi autokami. Sprzijaźliwych łōnych posiôdôczy poznôwôł we katowskich kaczmach i herbergach. Rōłzczasu we nocy zamiyrzôł wrōcić do chałpy a tu ci jak na łostuda żôdyn ze łōnego przigōdnych kōmpanōw nie miôł automobilu. Waldemann wywōniôł wartko, iże przi sōmsiydnim tiszu baluje dyrechtōr ślōnskigo ZOO. Napocznōł tyż głōśno łozprawiać spōłbiysiadnikōm, iże mô we chałpie dwie rzôdke, jedzine we swojij zorcie, małupice a skuli tego, co łōn niy ma fachman abo ekszpert, rôd tōnio je skali. Dyrechtōr ZOO moc sie zainteresjyrōwôł, nale chnetki tyż dowiedziôł sie, iże eźli kce kupić te afy, to musi sie uzdać w te pyndy, bo tyn nasz miglanc cugym zarôzki ło wczaśnym rozwidnioku musi wyciōngnōńć do Berlina. Dyrechtōr uzdôł, wsiôd za lynkiyra swojij DKW (dekawki jak tyn autok mianowali) i pojechali do kupy do Tychōw. Tu ci bōło jednakowōż sroge łoszydzynie dlô tego dyrechtōra, a to skuli tego, co tyn nasz wigyjc przedstawiōł mu swoja siostra i mamulka, i prawiōł, co ło tych afach gôdôł we restaurancie.

Inkszōm razōm – a wszyjsko to sie dziōło we festelnie wtynczôs wywołanym restaurancie „Monopol” kole katowskigo gōwnygo banhowu – poznôł sie tyn nasz Waldi ze dyrechtōrōma nôjważniyjszygo potyntata przemysłōwygo, a jako iże powrōt do Tychōw juzaś stanowiōł problym, dôł do wymiarkowaniô skalynie łōnym pakytu akcyjōw tyskigo brōwôru. Wrażyni sprawiôł take, iże panoczki uwiyrzyli mu na słōwo i wypuściyli sie w drōga, coby we gabinycie

dyrechtōra ksiōnżygo brōwaru przisztymplować stanowiynie. Portiyr, kej ino uwidziôł takô sztramskô limuzina wpuściōł zarôzki byzuchantōw na teryn brōwôru. Autok podjechôł ku dyrechtōrskij wili. Waldemann wkludziōł swojich kōmpanōw do gabinytu, dôł skôzać, co idzie wydać polecynia słōżbie i poszôł spać do swojij chałpy. Kej ino zjawiōł sie richticzny dyrechtōr, dugo ci niy poradziōł spokopić, co tyż te chopy robiōm we jejigo gabinycie.

Bali kej żôdnego niy udało sie wykminić na podwieziynie autokiym, a taki cufal przidarzōł sie kajsik we 1937 r, wicman dôwôł se rada. Do kupy ze jednym wywołanym katowskim dochtorym i niy mynij wziyntym alwokatym uzdali, co wypuszczōm sie na ausflug. Skuli tego, co żôdyn śnich niy miôł autoka, wigyjc Waldemann urzōndziōł, iże zarôzki sie taki autok lajstnie, nôjlepszij mercydesa. Pokwanckali sie do nôjbliższyjszygo autozalōnu. Trza przeca skorzij kupiyniô taki autok wyprōbować. Chopy dugo smôwiali sie eźli wykludzić sie możno do Krakowa abo możno, do Tarnowskich Gōr. Na łostatek stanōło jednakowōż na tym, iże pojadōm do Biylska. Jakōżby inakszij – bez Tychy. Kej przejyżdżali kole tyskigo brōwaru Waldemann dôł do wymiakowaniô, coby duldnōńć jake piwo na kacynjamer, co przijynte łostało ze srogim uważowaniym. Wlejźli wszyjske do kupy do „Parkowyj", ftorô bōła nałōnczôs szykownistōm i moc sztramskōm biyrsztubōm. Ōłber niy miôł żôdnych wōntpliwōści, iże za rechnōng zabuli ftosik inkszy, niźli stały bywalec, totyż ze rułōm filowôł kej tyn Waldemann rzyknōł, co musi pōjńść do haźlika i jesce barzij, blank ajnfach polekuśku sie weknōł. Anwalter i dochtōr niy dosik, co musieli zabulić za te ci łobsztalowane piwo, to jesce ku tymu wrôcali nazôd do Katowic cugym. Szofer ze tego autozalōnu niy miôł przeca nôjmyńszego zamiaru wiyź nazôd tych dioseckich „szwindlyrzy".

Tyn nasz Waldi Niestroj – bogać tam – niy straciōł swojij frechowności wrōłz ze nastaniym we Tychach Trzecij Rzyszy. Rzecy wszyjske poradziyli po miymiecku, nale bōł to lynzyk ajnfachowy, prōlytarijacki. Łōn juzaś gôdôł jynzykiym szauszpilerskim. Napocznōł łozprawiać, iże ze wiydyńskich czasōw znô sie ze samiuśkim Adolfym – a prôwdōm sztudiyrowôł we tym ci samym czasie – i skrōny tego, forszlagowôł familijōm piyrszych zawiyranych we heresztach powstańcōw ślōnskich, iże za szmiyrgelt powyciōngô, wysmukô jich ze gestapo. I richtik, prowdōm, dziynka łopowodze i frechowności, chocia bez kōnszachtōw, rōłz abo drugi mu sie udało. I tyn Waldemann yntlich żōł niy ino po pańsku, nale i miôł mocka pijyndzy.

Ciynżke czasy prziszli na niygo wrōłz ze wydaniym zarzōndzyniô, iże wszyjske łobywatele Miymiec muszōm robić. Waldemann uznôł , co śnim sie to blank niy kupluje – grofy przecamć robotōm sie niy gańbiōm. Tyski birgemajster, miyniōł jednakowōż blank inakszij i kôzôł szucmanōm przismycyć miyszkańca, coby łosobiście wrynczyć mu nakaz roboty. Wlademann łodpolōł szriftym do kancylaryji Führera, we ftorym zapewniôł Adolfa, iże eźli mô wiyncyj takich jak tyski birgemajstrōw, wojna na zicher przegrô. Terôzki po czasie gynał idzie ujzdrzić, iże takich birgemajstrōw jak tyn ze Tychōw musiało być mocka. Hitlerowskô kancylaryjô przikôzała we łodpedzyniu, niy Waldmannowi, nale samtyjszymu łoddziałowi NSDAP, coby sie gynał przijzdrzało Waldmannowi. Chnetki tyż we Tychach powziyntô rozsōndek, decyzjô, coby izoliyrōwać naparciucha łod społyczyństwa. To, jak miarkujecie, bōł musowo jedziny rozsōndek – Auschwitz. I tukej życiowô cesta naszygo kocyndra mô swōj fajrant. I to gibcij niźli inkszych heresztantōw lagru śmiyrci.

Niy miarkuja eźli Waldi Niestroj trefiōł sie we tym lagrze ze mojim Fatrym Jorgym (wiela mi mōj Tatulek łozprawioł ło tym Auschwitz, n ło tym chopie jakosik niy bocza) nalech kajsik wysznupôł, co tyn nasz tyski grof do łostatka niy straciōł kurażu, niy zapodziôł swojij grofskij frechowności. Nałōnczôs takigo ci lagrowego apylu, ichniego ferlyjzōngu zrobiōł festelnô haja, breweryjô samymu Rudolfowi Hössowi. Twiyrdziōł, iże to je srogachne i fōłglowate szajsniyńcie sie i kej kōmandant niy kce, coby go przekludziyli na wschōdni frōnt, mô go na doczkaniu skuplować ze kancelaryjōm Rzeszy. Takij frechowności i sorōństwa we tym lagrze żôdyn sie ani niy spodziôł. Szef lagrowego kōmanda przerażōny, skamiyniały richtik zaglingôł do Berlina. Żôdyn tak po prôwdzie niy miarkowôł, co łōn usłyszôł we suchôwce, pewnikiym jednakowōż niy bōło to blank nic do śmiychu. A Waldemanna, Waldemara Niestroja chnetki zatrzaśli i je ci terôzki jednōm ze milijōnōw łofiarōw Auschwitzu. Bōło to jakosik bez lato 1943 roka a miôł ci łōn wtynczôs szejśćdziesiōnt jedyn lôt. Mōj Tatulek wylôz łostatnigo siyrpnia 1943 roka, nale to już je blank inkszô bôjka i niy plac i czas na to, coby jōm terôzki spōminać.

Jejigo styl życiô i usmolōno śmiyrć przyjńszli do lokalnyj legyndy. Samtyjsze Starki i Malulki jesce wiela, wiela lôt po tyj łoszkliwyj wojnie łosprawiali ło tym tyskim grofie, ło tym Tilu Ojlynszpiglu (Dylu Sowizdrzale) i sztrofowali swojich synkōw i wnukōw, kej piyrszy rōłz we życiu przikwanckali sie ze jakigosik tam chacharstwa i nocnych smykōw:

– Ja, ja żyj tak jak Waldemann, to i fajrant, szlus bydziesz miôł jak tyn tyski grof.
Nō ja, bōł to na isto richticzny Ślōnzôk, nasz chop ze kwi a kostyrōw.

Nikej wszyjske miarkujōm, jôch już je mocka zwiykōwany, i małowiela poradzi mie jesce we życiu zacukać i zaskōczyć. Nale pierōnym ci mie poradzōm łōzgzukać niyftore łoszkliwce – i tō nôjbarzij te, ftōre majōm dziepiyrō dwadzieścia-trzidziyści lôt, a kerym sie zdô, iże wszyjske filipy pozjôdali – tō, iże łōni nōm, zwiykōwanym, bydōm tuplikōwać jak przinôleżi żyć, i jak być... Polôkym, tym richticznymo, a ku tymu – prawym katōlikym, a tym samym Ślōnzôkym! Wiela mi w tym spōmōg artikel jednegō modegō, nale fest mōndregō karlusa Jacka Dehnela.
August niy rōłz już medikowôł ło tym, ślynczôł, i niy poradziōł sie ze tym dać radã. Tōż tyż bydzie to festelnie pometlane, a możno i skōmplikiyrōwane. Nale...
To, co terôzki sam pōjńdzie przeczytać, już pierōnym dôwnō tymu belōntałō mi sie po gowie, i tyż ci nierōłz cosik'ech ło tym sam rzōńdziōł, − to miôł mAugyst we filipie. − Nale terôzki kciôłbych ździebkō wiyncyj ło tym połozprawiać, i sōm dlô sia wyeklerōwać zachy, pojstrzōd ftorych przisżło mi samtukej terôzki żyć.

Ftosik pedziôł – i pewnikiym niy bōł tō samtukej jaki kapelōnek, a ino jedyn nawiydzōny klugszajser – iże ta naszô, tak srōdze wywōłanô polskōść „moge być zglyndym, ōdlô wszyjskich krześcijanōw, ftōrzi niy poradzōm sie dōczkać na druge przijńście Pana."
Ludzie! Niyzalyżnie łod tegō, eźli sie je Polôkym, Szpaniōlym, Italijōńcym lebo Brazilijôkym, kôżdy prawy krześcijōn, musiôłby we swōjij jednōcie, i we życiu, zdôwać srōgi egzamin ze... histōryji Polski.
Tō wszyjskō je fōrt elemyntym starucnegō łobłyndu we ftōrym Pōlska je tym „Krystusym i nablym nôrodōw", a co dzisiôj je na istō wymyślate, i je ci to na isto darymny futer, a my wszyjske samtukej sōmy takimi „wojôkōmi powstaniô domōwiny, tyj ziymskij, biôło-czerwiōnyj, nale tyż nôjsōmprzód, tyj ci łojczyzny niybieskij, i sōmy fertik umrzić we kôżdym łoka mrziku, fertik na śmiyrć, ftorô snōsi wszyjske zimske łograniczyniô, i je ci ku tymu tyż warōnkym abzolutnyj ślebody."
I jesce te śpiywki: „Jeszcze Pōlska niy zginōła podwiyl my... ginymy". I kej nôs ustanōm hyrtōwać szisym we zadek gowy, kej niy bydzie wiôł nōm we plecy wiater ze wschōdu, a i żôdyn niy wyzdradzi nôs łō szaroku! – jak to niydôwno

rzōńdziōł jedyn ze tych dwiuch nawiydzōnych cwilingrów, ftorzi habli tyn nasz miesiōnczek, a jejich kamraty pedzieli, co tō bōł ino... ruski cufal.
I wiycie! Pierōn mie mô szczelić, kej ci blank mode bōórokraty, „aparatczyki” ze partyjnegō nadaniô, dwadziestopôra-, trzidziystopôralytni, łozsōndzajōm, fto bōł dobrym, a ftō juzaś łoszkliwym Polôkym we 1944, we 1956, we 1979, we 1989r.; same tyż polygłe, zesłańce, mordōwane we Katyniu, jedyn we drugigo powstaniec, „psiamać” warszawski, ftorego ringōwanie sie, jego ci festelnô „walka”, boloki i łamżynie kanalami spolygô na tym, iże zicnōł taki ipta na swojim szislōngu ze „laptopym” w gracy i klepie roztōmajte plytnie, artikle i felijytōniki, abō tyż jesce ku tymu zajôdô sie słōnymi sztangelkami na jakichsik ci tam ōkmisyjach.

Te istne niy uchyciyli sie na kōnszpiracyjô, a PRL pôd na pychol, podwiyl łōni niy skōńczli licyjōm, bali i ze sztudyntōma niy posztrejkōwali, żôdyn łod nich tyj łōfiary kwi blank niy wymôgôł – same sie beztōż jōm twōrzōm, uwzicie bajstlujōm.ō– jak tō sie terôzki gôdô – „wirtualnô rzeczywistōś”, i we tym „wirtualu” łōddôwajōm swoji życie, pyndalujōm tymi moc smrodlawymi kanalami, wykwôwiajōm sie we katyńskim lesie, we ubeckich, abo esbeckich katōwniach, folterkamerach. W tym „wirtualu” sōm ci tyż na istō krześcijōnami ciepanymi lyjwōm na zeżricie, sōm tyż côłkōm familijōm łozstrzyliwane za dekowanie Żydōw, i to łod starzika, do blank jesce osynecka.
I niy w tym prōblym, iże niy narôżajōm swojigō życiô, niy wstyrkajōm swōjich palcyskōw miyndzy dźwiyrze, nie sōm „bojowcami”; czasy mōmy blank inksze, spokōjniyjsze (chocia, jak foō kce mieć pole do prôwdziwych poświyncyniōw i kce swoji życie na istō narôżać dlô dobra inkszych ludzi, to sposōb znôjdzie). Niy idzie tegō wymôgać łod inkszych, łosōbliwie kej niy wymôgô sie tegō łod sia – a jô, moje wy roztomiyłe, niy jeżech bōhatyrzym, ani tyż nigdy żôdnych takich nadbytnich ambicyji niy miôłech. Jô mōm rôd mōj szislōng, tegō mojigō kōmpa, moje mōndre ksiōnżki i moje szalplaty, kerych rôd suchōm. I tym barzij mōm we reszpekcie i we srōgij zocy łōfiary mojich familijantōw, ftorzi narôżali sie – a lecy kedy i traciyli – swoji życie we pōwstaniach, na łobiuch wojnach, we tych kanalach powstańczyj Warszawy, we folterkamerach gestapo, kajś we Katyniu, na zesłaniu, cobychmy mieli „normalny” kraj, ze ksiōnżkōma i... szeslōngym. Nale tyż stopierōńskō mierzi mie, kej ftōsik sie sztigluje we jejich piyrze, nale niy ponōsi żôdnyj łofiary, kej przipinô sie łodznaczyniô pichniynte blank wartko i pō cichuśku ze cudzych trōmnōw.

I mōżnō byda łoszkliwcym nale prziszôłech na te idy, coby twōrcy tyj nowyj, moc już wywołanyj (he, he podwiyl co, sam u nôs) kōmputrowyj gracki pod mianym „Wiedźmin 2”, ftōrzi już bezmać majōm fajrant ze tōm robotōm, wypokopiyli dlô tych wszyjskich szislōngōwych bohatyrzōw i powstańcōw gracka, we ftōryj poradziyli by łōni przeżywać wszyjske ciyrpiynia Nôrodu polskigō, kaj poradziyli by kopyrtnōńć pod Cecorōm, wstôwać nō i juzaś kopyrtnōńć pod Stoczkym, pyndalować kanalami, juzaś kopyrtać, i juzaś wstôwać, żeglować po morzu, i „na tym morzu lyc, ze honōrym lyc”, juzaś wypłynōńć na wiyrch, i juzaś kopyrtnōńć, łobrōnić tyż ta powstańczô reduta, kopyrtnōńć, dać sie ściepōńć nad Polskōm jak te wywołane cichociymne, i tak dalszij, aże ze sia wyciepnōm „trauma”... skuli braku tyj „traumy” i ustanōm ci nōm yntlich fandzolić we côłkowicie richticznych, niy „wirtualnych” artiklach ło tym jak to łōni styrcōm na szweli życiô i śmiyrci, kej już zicli bykwyjm na szislōngu!

Dokulalichmy sie do dwa tysiōnce dwadziestego drugigo roka. Polskōm rzōńdzi, reskyruje ze drugigo zica jedyn ze tych dwiuch cwilingrōw, kerzi chabli, pichli nasz miesiōnczek, uwziynty, zażarty knyrps ze szupami na szakecie, kery niy poradzi sknōłtlować szplatkōw przi szczewikach ze fōrt skiszczōnō, zmerskanōm fresōm, drugda i pojscany, kery zowiści wszyjskim, łosobliwie modziokōm, wszyjskigo: modości, uciychy ze życiô i mobilniokōw, tych ci modernych we tym czôsie „smartfōnōw”. Przelynkniōny, znōnkany wylazuje ze swojij chałpy na warszawski Żolibōrzu ino we aziście szesnôstuch „gōryli”, poniykedy jejździ po Polsce, nale kej go łobciepali jajcami, ustôł i to robić. Zapedziôł, co łodbiere modziokōm te jejich smartfōny, bo łōne sporze metlajōm łōnym we filipach. August łorganicznie niy ciyrpiôł tego łochyntola. Nale przi tyj przileżitości napocznōł szpasownie medikować.

He, he ... eli twōj chopie telefōłn dōma jesce sie łodzywô? Skoro ja, to tyż go pewnikiym zōłwizōł niy łodbiyrôsz, prôwda? A we blank niydalekim fōrt kejś tam czôsie przitrefiało sie nōm, iże podnosiylichmy suchôwka telefōłnu, a driny bōła guchô cichōść. Bez duge lata take łobrôzki byli na isto zielaznōm tajlōm „horrorōw”, zimbolym izoliyrōngu i zapōwiydziōm bezpochybnyj klynski a i festnego niyszczyńściô. A jednakowōż ledwa piytnôście lôt po tym jak takô szałszpilerka Drew Barrymore łodebrała telefōłn łod zabōjcy we piyrszyj binie fylmu „Krzyk”, dyfinitiwny szlus telefōniji sztacijōnarnyj stôwô sie corôzki barzij prôwdziwy – i my same sōmy tymu winowate.

Mōj telefōłn glingô terôzki mało kej. A eźli bali i zwōni, to jô go zaobycz niy lodbiyrōm. Niy mōm rôd miarkować, fto je po drugij strōnie, i co i rōłz dozwôlōm, coby łodebrała autōmaticznô zekrytarka (mōm taki razinku telefōłn we pomiyszkaniu). Tela, co nigdy niy łodsuchuja nagranych wiadōmości. Tak prôwdōm wylazuja ze założyniô, iże wiadōmość łostawiōnô we chałpie, we ftoryj niy ma ci żôdnego, radszij niy ma tym tuplym nôglōncô. Zakłôdōm, co eźli ftosik na zicher musi sie symnōm łozmōwić, glingnie na mobilniôk, lebo wyśle „esemesa" abo ymilka.

A jeżech przecamć już bez siedymdziesiōnt piyńć lôt stary. Beztynczôs milijōłny terôźniyjszych dwadzieściapôraôotkōw mô włōśne mobilniôki już łod samyj podstawōwki, możno i łod łochrōnki. Kej ci już łosiednōm na swojim, pewnikiym niy uzdajōm se, coby pociōngnōńć linijô sztacijōnarnô. Bo tyż i na jakiego dioska? Przecamć to ino nadbytnie pijynżne łobciōnżynie. Mōm we mojij siyni szykownô pôrã sōmsiôdōw, ftorzi majōm szykownsite sztele, borg we banku na pomiyszkanie, nale telefōłnōw sztacijōnarnich niy majōm.

Napoczli ci sie te telefōłny chnetki po kryjōncku tracić. Śmiyrć tego telefōłnu sztacijōnarnygo to zmiana kultōrowô, ftorô wpływô zarōwno na nasze łosobiste życie, jak i na fōngowanie we grōmadzie. Na tyn przikłôd we familiji. Podwiyl naszô życiōwo bina niy łopanōwali mobilniôki, wszyjske dōmowniki gynał, nale to blank gynał wiedzieli, fto do cia zwōni i jak dugo ze tym kimś łozprawiôsz. Zituacyjô zawdy bōła dlô nôs wszyjskich bezpochybnô. U nôs dōma byli dwa aparaty, nale bali i przekludzynie sie ze łozprôwkōm do drugij izby miało swoji znaczyni.

I chocia sōmy przziwiōnzani do swojich mobilniôkōw, jesce wiyncyj czasu niźli na łozprôwki telefōniczne poświyncōmy na pisanie. Bali i roztomajte ferajny karitatiwne zachyncajōm, coby spōmogać ślachytne cyle przi dopōmożyniu „esemesōw", co wybôwiô nôs łod kōniycznōści łozprawianiô ze bele kim. We biōrach je ci tyż doimyntnie barzij cicho niźli kejsik. Łozwartô przestrzyń wymuszô jakosik dyszkrecjô. Kejech napoczynôł robota za byamtra, wiedziało sie wszyjsko ło kamratce lebo kamracie, ftorzi siedzieli przi sōmsiydnim szrajbtiszu. Niy mieli łōne wybōru – łozprôwki ze frajerkōm abo miyłōśnikym, ze mamulkōm, byamtrym ze banku trza bōło wiyść bez telefōłn, ftory styrcôł na jejich szrajbtiszu. A jô blank niy miôł żôdnego wybōru jak markiyrować, iże blank nic niy słysza, czego tōż tyż te łozprôwki tyczōm. Dzisiôj słychać ino klupotanie tastaturōw. Kej juzaś ftosik wele czekô na łodpowiydź na ymilka, co nôjwyżij panuje ino pôłnô szpany cichōść.

Nō nale dości już tyj szmelcownyj nōstalgiji i przignymbiyniô za czasami tych telefōłnōw sztacijōnarnych. Przeca ypoka jednyj jedzinyj takij ci linji telefōłnicznyj we kôżdym pomiyszkaniu (a kejsik ze jednym telefōłnym na familok) niy bōła błōgim czasym niyzaszterowanyj harmōniji życiô familijnego abo fōngowania spōłyczności. Tela ino, iże kej zedrziła, śleciała ypoka jednyj liniji, ze keryj korzystalichmy wszyjske dōma, stalichmy sie choby niytykalne, zawarte kôżde we włōśnym, priwatnym świycie, mynij blank przistympne. Mobilniôk, we ftorym idzie driknōńć knefel „łodciep" dowo zwōlô na nowy szimel kōmunikacyji – to ty chopie łobiyrôsz, ze to kim kcesz połozprawiać. Elektrōnicznô poczta dozwôlô ci wciś ludziōm mocka roztomajtych, a drugda i gupich, fōłglowatych informacjōw, ftorych blank niy kcieli nafasować. Blank tyż przepōminōmy ku tymu, iże napisanie tego, co mōmy do pejdzyniô i drikniyńcie knefla „wyślij", to jednakowōż blank niy ta samo lajera, co richticznô łozprôwka ze kimsik gymba we gymba..
Wiycie! Przisziołech na te idy, coby ło tym wszyjskim sam łopedzieć, kejech przeczytôł artikel dziynnikôrki Jes Cartner-Morley, a zatym jesce i po gibkim łobejzdrzyniu filmu „Wrzyśniowy nōmer" we ftorym jedyn istny gôdô do swojij kamratki, iże łōna niy umożniô ludziōm dostympu do sia; niy mô takij potrzyby, coby być dlô wszyjskich łosiōngalnô. I tyż my, kej ci niy łodbiyrōmy telefōłnu sztacijōnarnygo, pokazujymy takô razinku arogancjô i grubelactwo. Kcymy kōmunikować sie ze inkszymi na naszych włōśnych warōnkach, i to jesce i we czasie, ftory nōm gynał klapuje. Eźli niy łodbiyrōmy telefōłnu, bo razinku kładymy dziecka do prykoli, to je do porzōndku. Nale eźli jô niy łodbiyrōm telefōłnu, bo jeżech usiotany i niy mōm chańdzi ze żôdnym łozprawiać, abo możno razinku napoczynô sie fylm, ftory kciôłech na gwôłt łobejzdrzeć? Tō to sie mianuje ganc ajnfach „egoizm", znaczy dosiynbōś. Tym tuplym, iże wiynkszōściōm ludzi, ftorych żech sie pytôł, fto tyż to glingô na jejich telefōłn sztacijōnarny, wrōłz łodpedzieli, co to sōm zaobycz jejich już fest zwiykowane familijanty. Kej tyż dowōmy zwōlô, coby tyn telefōłn glingôł, i glingôł, sōmy ganc ajnfach grubelajske i sorōńske.

Bōłoby na zicher jankorne, kejby sie pokôzało, iże kej piszymy esemesy, posywōmy wiadōmości na Face Booka abo Naszô Klasa, i kej ci jesce wartko łodnôwiōmy prōfile na tych internecowych „portalach" społycznōściowych, niy mōmy za tela energiji, coby polozprawiać ze ludźmi, ftorzi kcōm na isto snami polozprawiać. Szaltrowanie i wyszaltrowanie sie ze łobiygu podug włōśnygo

widzimisie niy moge łostać bez kōnzekwyncjōw, bo we richticznyj społycznōści je ci to ganc ajnfach niy do przijyńciô.

XLVI.

Wetnymy sie? Mogã sie ze cia wetnōńć. Idymy ło weta? Ciupnymy sie? Mogã sie sam ze kôżdym ciupnōńć, iże to jô mōm zawdy prawie!
August nierōłz już słyszôł te słōwecka, i zawdy go pierōn miôł szczelić, bo festelnie niy miôł rôd ze lecy kerym łochyntolym, utrôpiyńcym, abo blank cufalōwym znôjōmym, sie zakłôdać.
Nale, ludzie łod niypamiyntnych czasōw, mieli rade wety, a łosobliwie ludzie pijynżne, fest zabrane. Grōntōw do wetowaniô sie, do ciupaniô sie, mynij abo barzij fōłglowatych bōło niyłycko. Wety, to niy ino knif, coby badnōńć, ftorô zajta spiyrki mô prawie, nale tyż doskōnały sztrich na zarobiynie, cufalowe przidubniyńcie blank niyłyckich pijyndzy. Regla je podanô do normy łobowiōnzujōncyj we roztomajtych loteryjach, rōżnica spolygo na tym, iże dwie strōny rachujōm na wygranô, iste swojigo rechtu abo trufajōm, iże poradzōm ścignōńć rywala dziynka swojim niyzwykłym talyntōm, wysiyłkowi i prôcy abo cufalowi. Krōm tego, milijōńsko przijymnij je wygrać weta ze kōnkrytnym gyjgnerym, ku tymu dokazujōnc wyższōści swojij wiydzy abo kōmsztowi, niźli tak ci ganc ajnfach łobstôwiać na wyścigach lebo tyż na loteryji pasowny ordnōng abo nōmer. Natōmiast przegranô łostawiô przikry i gańbiōncy szlōm – nō cōż, przegrany pokôzôł sie iptōm. A to bywô jesce barzij miyrske i bolysne niźli dōznane urwy finansowe. Weta je beztōż tyż czymsik na gysztalt dueli, pojydinku, tym barzij iże chańdź wygraniô wety, pokôzaniô prociwnikowi, iże sie łochybiōł abo, iże je mynij szprymny i łoklany, wiydła poniykedy direkt do niyszczyńściô. Nale tyż możno ino skuli tego, wetowanie sie nigdy blank niy wylazowało ze mōłdy, łosobliwie pojstrzōd chopōw.

Wetowali sie ło pijōndze, ciupali sie starożytnie Rzymiany – znaczy sie te, ftore mieli co pastawić na weta. Ciup zawiyrano we łobycności świôdka, ftorymu kôżdy ze uczystnikōw przekazôwôł pieściyń, coby tym tuplym echt potwiyrdzić, iże mô na isto słōszne zamiary. Historiker Pliniusz Starszy spisôł pôrã berōw. I tak ci na tyn przikłôd Asklepiades ze Bityniji (129-40 rok p.n.e.) wetnōł sie ze lōsym: wetnōł sie, iże blank niy zachoruje na nic aże do swojij śmiyrci, a eźli przegrô weta, to do łostatka straci reputacyjô nôjznôkōmitszygo uzdrowiciyla swojich czasōw. Chocia tyn wet moge sie nōm wydôwać blank niydorzyczny, Asklepiades ci go wygrōł – zwiykowôł zôcnygo wiyku, umar dziepiyro, kej śleciôł ze słodōw.

We niyskorzyjszych wiykach interesa do zawiyraniô wetōw niy ślatowało. We XV-wiycznyj Italiji zabrane handlyrze i financmany napoczli robić na tym ciupaniu sie doskōnałe interesa. Byli ci fertik pōjńść ło weta ze kôżdym i ło kôżdô zacha. Na tyn przikłôd ło to, jak dugo żyć bydzie ... papiyż. Jedyn ci taki holynderski kaufman Bernardo Cambi bōł miyłōśnikiym tyj łozrywki. We jego ryjystrach ze pōłowy XV wiyku łostało małowiela zapisōw wygranych. Nôjczyńścij wetowôł sie ło to, ftory ze znanych sprawcōw zyjńsdzie ze tego świata bez nôjbliższyjsze szejś miesiyncy. Kôżdô wiadōmość ło pogorszyniu sie stanu zdrowiô na tyn przikłôd doży weneckigo abo krōla Aragōniji sprôwiała, iże do kantoru tego Cambiygo napływôł sztral chyntliwych do łobstawianiô. A eźli wiadōmości ło śmiyrci sprawcy pokazôwali sie przesadzōne i krōl dożywôł łoznaczōnyj daty, szprymny Cambi wygrywôł weta i zahabiōł dlô sia côłko pula. We 1455roku wykorzystôł śmiyrć papiyża Mikołôja V, coby już we tydziyń po śmiyrci Łojca Świyntego urzōńdzić masōwe wetownie sie: twiyrdziōł ci łōn bōł, iże kolyjny papiyż bydzie wywelowany bez nôjbliższyjsze dwadzieścia śtyry godziny. I richtik – kōnklawe łobrało papiyżym Kaliksta III, a Cambi wygrôł mocka pijyndzy.

Take wetowanie sie festelnie doskwiyrało mōralistōw i ludzi Kościoła, bali i samygo papiyża. We Genuji wetowanie sie bōło ci na łostatek XV wiyka blank zakôzane. Wtynczôs tyż przikôzanô zaniychać wetowaniô sie ło dugość życiô mōnarchōw i dostōjnikōw kościylnych we Barcelōnie. Szpery te niy mieli jednakowōż żôdnego cweku – letko je bōło łobyjńść, maskiyrujōnc inkszy cyl ciupniyńciô sie.

Kejnedy, czasym tyż zabôwiano sie we barzij kōmsztowny szimel. We 1634 roku dwiuch miyszkańcōw francuskigo rygiōnu Dole (nad rzykōm Doubs) wetło sie ło astrōnōmicznô suma, bez co swojigo rechtu musieli dochōdzić przed gyrichtym, przed sōndym. Wszyjsko napoczło sie łod jednego szpasobliwego kōntraktu. Jedyn chop wziōn łod drugigo 24 franki, a w miesto tego snochwiōł prziwiyźć tymu chopowi jagły, znaczy zōłte krupy. Łōn tyż łoznôjmiōł, co ilōś ziôrna zależeć bydzie łod tego, wiela dziecek uplōncnie sie latoś we łokolicy. Po pōjawiyniu sie na świycie jednego dziecka, bydzie jedne ziôrko, po drugim – dwa ziôrka, po trzecim – śtyry, zatym łoziym i tak dalszij. Po urodzyniu sie kôżdego kolyjnego dziecka liczba ziôrkōw miała wzrôstać tuplowanie. Bez tyn razinku rok przikludziōło sie na tyn świat 66 dziecek. A skuli tego tyż chopu przisżłoby doliberować ... dejcie pozōr! ... 74 kwintyliōny (milijōn kwadrylijōnōw) ziôrek. Kej już spokopiōł, co tyż ci go czekô, przegrany podôł

rzecz do gyrichtu, coby tyn uniyważniōł kōntrakt, jako iże bōł łōn łoprzity na warōnkach niymożebnych do szafniyńciô.

Kajsik we XVII-XVIII wiyku we Ojropie pokôzali sie piyrsze spōłki akcyjne i papiōry wertowne. Ludzie spokopiyli, co majyntnōści idzie sie dorobić niy ino ućciwōm i zmożōnōm robotōm, nale tyż ci grajfnie, umiyjyntnie łobrôcajōnc pijyndzmi na giyłdzie, kaj tak prôwdōm niy wszyjsko zależi łod gliku, nale tyż kōmszt prognōłzōwaniô bōł ci tam moc we wercie. Côłke fortōny powstôwali i traciyli sie we łoka mrziku.

Przibane do srogij rotacyji majyntnōści Ojropyjczyki sztyjc igrali ze losym i tyż ci wetowali sie corôzki czyńścij i na corôzki srogsze kwōty. A juzaś cajtōngi, ftore zawdy mieli rade gyszichty ze dramaticznym finôłym, pozornie cichtowali na tych, kerzi niy mieli mazlu, niy mieli szczyńściô i straciyli wszyjsko. Na tyn przikłôd szłoby sam łopedzieć historyjô francuskigo bankiyrza Bouilheta, ftory dziôłôł choby idijōłt. We 1726 roku ubzdôł se, iże starô powiarka co: „dyszcz na św. Gerwazego bydzie lôł jesce dni śtyrdziści" – je na isto prôwdziwe. We tyn dziyń tego ci św. Gerwazego, 19 czyrwiynia we Paryżu lôło jak ze żbiyla, i tyn Bouilhet, kej siedziôł se we kafyju, ze srogōm interesōm suchôł łozprôwek handlyrzy, ftorzi kwiynczeli nad stracōnym żniwōwaniym i łozprawiali ku tymu ło wzrōście cyn na łobiyli. Tyn ci Bouilhet napocznōł przepiyrać, przekabôcać tych kaufmanōw, iże nôjgorsze jesce blank przed niymi, skuli tego, co dyszcz bydzie lôł jesce bez przinôjmnij śtyrdziści dnioszkōw.

– A po jakiymu? – spytali sie zadziwiōne kaufmany.

Tyn istny niy zamiyrzôł łōnym tego tuplikować, skany sie wziyno jego uważowani. Łoznôjmiōł, iże je stoprocyntowo isty, co tak razinku bydzie, a fto je inkszego miyniyniô, niych sie śniym ło mocka pijyndzy wetnie. A na take potwiyrdzynie tych słōwecek bankiyrz ciepnōł na tisz kielanôście fynioli. Wiynkszōściōm ludzie to łosmolyli nale znôdli sie take, ftore sie wetli. Łobstawiōne pijōndze zebrali do jednego pytlika i podle zwyku łostawiyli u gospodzkigo.

We kafyju wszyjske łozprawiali ino ło tym wetniyńciu a tyn bankiyrz przijimôł wszyjsko – pijōndze, wertowne papiōry, a łōn sōm dociepowôł tyż jesce na tisz corôzki wiyncyj fynioli, ftore mieli deknōńć możebnô przegranô. Włôściciel kafyju zakludziōł na zadek niyłycki zamlōng pozłôcanych a i blank goldowych sznupdōłzōw, krykōw ze grifami wysôdzowanymi yjdelsztajnami i klyjnōtami. Bouilhet tyż łozdôwôł pijōndze na lewo i prawo, a na miyście gruchła wiyść ło dziwokich wetach, i na drugi dziyń do kafyju przilazło mocka

chyntnych do wetowaniô sie ze tym ci łosobliwym bankiyrzym. Tyn dyszcz ciyngiym lôł, a bankiyrz bōł corôzki barzij isty wygranyj. Sōm stawiôł na ciup niy ino pijōndze (wydôł swoje co do fynika), nale i ku tymu papiōry dużne. Jego poula szafła chnetki tyż niybotyczny wert 569 tysiyncy ichnich liwrōw.
Bez dwadziścia jedyn dni dyszcz akuratnie lôł. Za to we dwadziesty drugi dnioszek łorôz ustôł siōmpić. Wtynczôs tyż pod dźwiyrzami maluśkigo kafyju zebrała sie tulma ludzi, a włōściciyl napocznōł wypłôcać wygrane. Te, ftorym dostali sie papiōry dużne Bouilheta, łostali ze gracami we nachtopach, skuli tego, iże tyn bankiyrz stôł sie już blank niywypłôcalny.

Nale niy zawdy ludzie sie ciupali skuli pijyndzy. We 1777 roku krōlowô Francji Maria Antonina wetła sie ze grôfym d'Artois, modszym bracikiym Ludwika XVI ło to, iże łōn za boga niy wystawi swojigo palastu bez dwa miesiōnce, kej côłkô krōlewskô familijô bydzie na wywczasach. A napoczlo sie to łod tego, co gôof lajstnōł sie bōł pōsiadłōść we Lasku Bulōńskim wele Paryża. Jednakowōż coby zdōnżyć ze wykōńczyniym palastu we terminie, grôf najimôł dziewiyńćset arbajterōw i dziesiyńciuch baumajstrōw, ftorymi skutnie rzōńdziōł, reskiyrowôł François-Joseph Bélanger. Stary budōnek zglajchowali ze ziymiōm i napoczli stôwiać ci nowy palast. Przi tyj robocie arbajterōm grała muzyka – grôf bulōł za wszyjsko, i tak jakosik po szejśdziesiyńciuch śtyruch dniach palast bōł ferik a Maria Antonina bōła ugōszczōnô tam ci po krōlewsku. Wetowanie sie ło to, fto gibcij, bōło festelnie ajnfachowe we XIX wiyku. Szkot, Robert Barclay Allardice, znany jako „wywołany piechciôrz" po wielōkrōć brôł na sia zobowiōnzanie biydzynia sie ze srogimi przestrzyniōma we blank krōtkim czasie. Lord Robert Barclay Allardice urodziōl sie we 1779 we Stonehaven i po łojcu erbnōł srogô kōndycyjô. Sir Robert ringowôł sie ze bykami, sztrekowôł we zymbolach miechy ze mōłkōm i sagimi ryncami wyrwôł stromy ze ziymi. Krōm tego bōł szczimały i beztōż tyż rôd wetowôł sie ze roztomajtymi gupimi jak fōnt kudeł prostôkami, ło bele co. Rōłz tyż wetnōł sie, iże przyjńdzie 144 kilomyjtry bez 21 godzin. Drōgōm nale przeziōmbnōł i niy nastyknōł dokulwitać sie na czôs. Przedrzistôł skuli tego aże tysiōnc ichnich gwinyi. Kej już łozdrowiôł, juzaś wetnōł sie – tym tuplym nale ło piyńć tysiyncy gwinyi. Wygrôł weta letko, bez prōblymu. Bez pôrã lôt ustanôwiôł rykordy za rykordami. Nôjgłōśniyjszym jego łosiōngniyńciym bōło pokōnanie tysiōnca mil (1600 kilomyjtrōw) bez tysiōnc godzin. Wiycie, bez tyn wander przi napoczniyńciu pyndalowôł jedna mila bez śtyrnôście minut, a już na łostatku – bez 21 minut. Ściepnōł tyż jesce ze basiska aże piynôście kilo. Krōm tego, co tyn lord sie wetnōł, mocka cudzych

ludzi wetowała sie i na łostatku poula zakładōw wynosiōła chnet sto tysiyncy fōntōw. Barclay wygrôł. Łostatniô mila przedeptôł 12 lipca i miôł jesce dlô sia côłke 21 minutek forantu.

Niy zawdy nale wety udôwało sie łozstrzignōńć bez włōśnyj urwy. We 1846 roku cajtōng „Chambers's Edinburgh Journal" łopisôł wetniyńcie sie dwiuch francuskich ślachcicōw. Jedyn grôf ze jednym ksiōnżōm wetli sie ło 250 fōntōw, iże tuplowanie tam a nazôd przerajtuje na kōniu distanza łod Saint Denis we Paryżu do miastyczka Chantilly (to bōło kajsik kole 40 kilomyjtrōw) bez szejś godzin. Kej meldowôł sie na mecie miôł jesce łoziymnôście minutek forantu nale wysiyłek ze tyj rajzy bōł tak srogi, iże tyn grôf po jakichsik tam pôruch miesiōncach kipnōł.

Szwindle i szibōngi przi wetowaniu sie, przi ciupaniu przitrefiali sie czynsto. Bali i nałōnczôs kōńskigo rynowaniô, modernych już fest wteda wetlaufōw kōnnych, wyścigōw kōnnych, ludzie wetowali sie ło wynik gōnitwy nale niyskorzij niy kcieli bulić. Nic tyż dziwnygo, iże ze czasym dokuplowali sie ku tymu bukmachery i uładziyli kwestyje stôwaniô pijyndzy. We XX wiyku bukmachery fōngowali już na côłkim świycie, chocia poniykedy ta jejich dziôłalność bōła zakôzanô. Gynał jak strzydniōwiyczne handlyrze, bukmachery przijimali weta łod kôżdego, fto miôł chańdź zarizikōwać i postawić na cosik pijōndze. Tyn gyszeft pokôzôł sie żyłōm goldu – chnetki tyż te bukmachery łozszyrzyli swoja dziôłalność jesce na inksze, krōm kōnnych wyścigōw – szporty.

We 1987 roku wywołany hamerikōński kaznōdziyja telewizyjny Oral Roberts, ftorego uwiylbiali kielômilijōnowe tulmy wyznôwcōw, ujawniōł direkt swojimu sztamowi ze płaczkami w ślypiach, iże jego misyjô musi na zicher szafnōńć skōnsik łoziym milijōłnōw dularōw. Łōn sōm erbnōł już kajsik kole 3,5 mln i łoznôjmiōł swojim wyznôwcōm, iże nałōnczôs swojigo łostatnigo zyansu ze Pōnbōczkiym dostôł klar przesłani: eźli bez trzi miesiōnce niy zbiere, niy erbnie brakujōncych 4,5 mln, to Pōnbōczek wejźnie go tak jak styrcy do sia. Dziynnikôrze, kej ino ło tym apylu wielybnego Robertsa usłyszeli, napoczli szpasować, co tyn kaznōdziyja letko erbnōł by te pijōndze, kejby ino skalōł swoje posiadłości we Beverly Hils abo Palm Springs. Ło tyj srogij kolykcie we spōlnocie wiyrnych metōdystyczno-zielōnoświōntkōwych Robertsa gôdało sie wtynczôs wszandy. Gene Maday, włōściciel kasina Little Caesars we Las Vegas, uzdôł skorzystać ze tego rojmōngu i łoznôjmiōł, co bydzie przijimôł wety eźli udô sie wielybnymu zebrać tela pijyndzy, abo i niy. Dostôł

jednakowōż szpera na te ciupanie sie, bo richtik ludzie wetowali sie ło to, eźli tyn kaznōdziyja zemrzi jak niy uzbiyrô tela pijyndzy, abo erbnie sie ... polisa na dalszyjsze życie.

Nō, inkszōm zachōm je, kej ftosik kce na zicher wetnōńć sie ło datōm swojij śmiyrci. Tak bōło ze jednym Ynglynderym Allanym Holdenem ze Epsom, kery zwiykowôł już bez 90 lôt i czuł sie ausgycajchnet, doskōnale. We grudniu1997 roka poszôł do bukmachera i wetnōł sie, iże za dziesiyńć lôt bydzie fajrowôł setny gyburstak. Bukmacher kuknōł tak na starzika ze powōntpiywaniym i przijōn sto fōntōw jako stôwka we tyj dziwokij gracce ze śmiyrtkōm. W razie wygranyj Holdenowi łobiycano wybulić 250 razy tela, co łōn postawiōł.
Dziyń skorzij jego setnygo gyburstaku we kwiytniu 2007 r. starzik bôł sie cosik nawarzić, coby skuli tego niy stracić srogachnych pijyndzy we tyj wecie. Na te bogi nic sie niy stanōło i herski, czyrstwy starzik erbnōł swoja prymijô za mocka dugachne życie – côłke snochwiōne 25 tysiyncy fōntōw.
He, he... i tak by możno szło łozprawiać jesce mocka, bo przecamć miarkuja, co i Wy same (i jô tyż) znôcie niyjednego chopa, ftory mô rôd sie ło wszyjsko wetować.

A kejchmy już sōm przitymu, to musza pedzieć, co jô tyż mōm rôd grać. Mōm rôd grać, nale niy ciupać sie abo wetować. Mōm rôd szkacić. Bali i moja Elzka naumiôłech grać we szkata i zawdy do kupy ze mojij bracikym siôdalichmy do dwa-trzigōdzinnygo szpilu. He, he... szkat, szkaciôrze a szkatkarty, tōż to tyma nikej rzyka. Jeżech już deczko zwiykowany nale sztyjc niy poradza spokopić jakimi gōnkami, przigōnami, drōżkami krajzujōm po świecie roztomajte szpasowne gyszichty, wicne łozprôwki nō, wszyjske błozny i wice. Berôłech już ci kejsik ło mojim kamracie Gustlu, festelnym szkaciôrzu, ftory bali i we niybie niy ustôł szkacić. Zdało mi sie, coch to usłyszôł jesce łod mojigo faterka (abo jejigo kamratōw − szkaciôrzy) i tak, jakech to spamiyntôł, takech to niyskorzij bele kaj łozprawiôł: na binie, we radijoku abo tyż pisôł we roztomajtych cajtōngach.
I kuknijcie, jaki to niyspodziōny cufal – choby pierōn piznōł w panczkrałt – mi sie przitrefiōł. Ida kejsik z rańca habozie wyciepnōńć do hasioka a sam łorôz kukōm, a wele tego naszygo familokowego hasioka leżōm szkartki ze staryj potarganyj ksiōnżki. A iże jô mōm festelnie rôd wszyjsko co napisane, tōżech poskłodôł to coch znod do kupy i pokôzało sie, co to je, co to bōła ksiōnżka ło szkacie i ło szkaciorzach. Wydane to bōło we 1947 roku nale bali i tytulki niy

poradziōłech zmiarkować ze tych kielanôstuch szkartek. Jedne co tam bōło interesnatnego, to gyszichta ło starym Ignacu, ftory pierōnym rôm miôł szkacić.

To bōło łōńskigo roku. Stary Ignac czekôł, jak wdycki we kôżdô niydziela po połedniu, na swojich synkōw. To już byli stare chopy, żyniate, dziecka mieli, a łōn jesce, jak dôwnij dō nich: Maksliku, Haniku. We niydziela po połedniu, choby i siykyry furgali, musieli chopcy pyndalować do łojca pograć we szkata, poszkacić. Wiedzieli: jak niy przijńdōm ku łojcu, to swojimu starymu faterkowi côłki tydziyń popśniōm, popsowajōm. I iże ani łōn, ani łōni niy bydōm mieli niydzieli jak przinoleżi.

Szkat i fajfka, to bōło wszyjsko, co stary Ignac miôł jesce ze życiô. Fajfka kurzōł po kryjōncku przed swojōm starōm Tildōm. Dochtōr pedziôł, co kurzynie festelniy mu szkłōdzi. Nale dochtōr daleko, a fajfka mô gyszmak. Nō i przecamć dożył śniōm łoziymdziesiōnt lôt, to pewnikiym jesce i tyn rok, abo i dwa-trzi tyż przeżyje. Ino jego Matilda fest przezywała, iże blank swojigo starego, mōndrygo dochtora niy suchô. Skuli tego tyż zawdy krōł sie, dekowôł sie przed niōm ze tym kurzyniym. Nale jak jego chopcy przijńszli, to miôł już łopowoga i kurzōł bali i przi nij.

Szkata grôł już łod zawdy. Nauczōł sie szkacyniô łod swojigo łojca, chopcy nauczyli sie łod niygo, a dziecka chopcōw naumiōm sie łod swojich łojcōw. Ignac sie już we życiu nabakôł, nagnypiōł. Na grubie robiōł, ze sztajgrami i ze dyrechtorami sie chatrusiōł, sztrejkowôł, elwrym bōł i na biydaszyby łamziōł, dziecka wychowôł, nō i terôzki już ino czekôł, aże mu sie zemrzi, aże go Pōnbōczek do sia napytô. Tak po prôwdzie, to mu sie przinôleżało, coby direkt do niyba poszôł. Przeca żōł jak nôleży, żôdnymu niy krziwdowôł, a te ździebko cyganiyniô przi szkacyniu abo swojij Toldzie, to sie przeca niy rachuje; dziecka sōm moreśne, porzōmne, wiyncyj przecamć łod niygo niy mogōm kcieć. Jednōm ino zachōm sie Ignac tropiōł: eźli bydzie tam na wiyrchu mōg szkacić? Przeca farorz tak pierōnujōm na te diosecke karty. Kejby tam żôdnego graniô niy bōło, nō tōż amynt. To Ignac woli pōjńść do piykła. Radszij ze dziobłym rōmbać w krojce abo szele niźli ze Pyjtrym côłki dziyń śpiywać pobōżne, kōściylne śpiywki.

Chopcy byli na czas. Łod trzecij do siōdmyj szkaciyli. Ze kōntrōm, ryj, zub i bok. Rōłz to Ignac bali dôł i korfanty. I wygrôł ci tyn szpil! A cyjny sznajdowôł, jakby miôł take ślypia, co bez te szkatkarty poradzōm widzieć.

We pōłowie nulowera ... umrził. Niy strzimało biydne, starey syrce, po szkatōwymu: herc. Wszyjske gwinty byli już wylajerowane, maszina sie blank

popśniyła. Chopcy go fajnie łoblykli i pokładli do truły, a pod gowa dali mu tajla szkatkartōw, coby mōg borok sie tyż tam na wiyrchu poszkacić.
Nō, i bōło tak, jak miało być: pofurgnōł stary Ignac, znaczy łōnego duszycka direkt, prosto do niyba. A te swoji szkatkarty dziyrżōł w ryncach i medikowôł: przidajōm mi sie tam na co, abo i niy przidajōm?
Świynty Pyjter uwidziôł go ze daleka i szyroko łozewrził mu dźwiyrze. Nale kej łōn już bōł blisko i uwidziôł te szkatkarty we jego gracach, to zarôzki wartko te wrōtnia niybieske zawar.
– Pociepnij te karty, to cie wpuszcza rajn – pedziôł Pyjter.
– A niy ciepna, i tela! – rzyknōł na to Ignac.
– Pociepnij! I to zarôzki! – Pyjter niy dôwo sie.
– A niy ciepna. Jô smola na wôs, kej tu niy byda mōg poszkacić. Lucyper niy poradzi sie na mie doczkać, pyrsk, ida! Jō mōm radszij łogyń i szkatkarty niźli tyn wasz sam cuker i zana bez nich. – łodpolōł stary Ignac.
Świynty Pyjter sie na to festelnie zlynknōł. Co to tyż bydzie, jak jego wiyrchniô włōdza sie dowiy, iże puściōł tak porzōmnego chopa do pykła? I to blank ino skuli gupich kart.
– Doczkej! – łozwôł sie Pyjter. – Puda sie ino spytać.
Siednōł na chamera i kajsik pofurgnōł, zatym skōndsi wrōciōł za minutka.
– Mōm cie wpuścić – pedziôł – nale szkatkarty môsz łostawić sam u mie; kej ci sie bydzie kciało poszkacić, kej ci sie bydzie mierzło, tōż przijńdź ku mie. Łoddōm ci je, pudziesz sie przed tyn tor i tam se pogrôsz. Ino miarkuj: wiela razy bydziesz szkaciōł, tela razy na dole bydzie siōmpiōł dyszcz i bydzie sroge pierōnobicie.
I tak tyż sie stało. Terôzki już pewnikiym wszyjske samtukej na Ślōnsku wiedzōm: jak leje dyszcz, to stary Ignac niy mōg już strzimać – grô we karty, szkaci. Jak przi tyj sumeryji stopierōńsko gruchnie, to wieda – stary Ignac fest trōmfuje. A kej rzgmocōm sakramyncke pierōny – to stary Ignac przegrywô szpil ze kōntrōm ...

Augusta, jak ci to miôł we zwyku, poszoł do kuchyni, coby se nalôć umiyłōanô whisky (terôzki już mōg to robić bez lybkaniô, kej już jejigo Elzy niy nastykło), wrōciōł sie nazôd na swoja zofa i po lekuśku sie szlukôł.
I sam ci mu sie spōmnieli na łostatek słōwecka jednego richticznego kocyndra i wigyjca, ftory już dôwno tymu pedziôł bōł, co wszyjske wice byli wypokopiōne możno już ci we starożytnim Ygipcie a do dzisiôj ino wekslujōm sie miana, czôs

i miyjsca, i teraźne ludzie powtôrzajōm ino to, co inksze już blank dôwno tymu wysztudyrowali.

Nō, i terôzki gynał widać we tyj krōciuśkij gyszichcie wiela tak po prôwdzie idzie nojść roztomajtych słōwecek, ausdrukow, kere ino we szkacie, przi szkacie i u nôs – szkaciôrzy idzie sie usłyszeć. Szkat festelnie sie sam usadziōł, chocia i Poznaniôki, i tam kajsik jesce na Pōmorzu tyż grajōm, tyż szkacōm i to niy tak blank źle. Neści by to szło pedzieć? Sam u nôs we Chorzowie, we Piekarach, we Zôbrzu, Rudzie Ślōnskij i kaj tam jesce u nôs na tym naszym szykownym Ślōnzecku, richticzne nasze karlusy, chopy, fyrnioki, żyniate a gdowce szkacōm łod zawdy. A łojce i starziki uczōm jejich dziecka, wnuki, przocieli, i te juzaś swoje dziecka, i swoji nowe pociotki, i tak już łod wieluch, wieluch pokolyniōw, łod telich czasōw! Przeca richticzny Ślōnzôk, nasz chop, berkmōn, szmelcyrz, i fto by tam jesce, kery je samtyjszy, pniôk (chocia terôzki i inksze krzôki, i ptôki tyż już poradzōm szkacić) musi we szkata grać, musi na isto szkacić. I, co mie nôjbarzij nerwuje, i poradzi łozgzukać, iże już baby tyż napoczynajōm szkacić (moja Elzka sōmech nauczōł), a to ino skuli zôwiści, coby tak richtich łobadać, co tyż to te chopy we tych szpilach poradzōm ujzdrzić. Wyparfimuje sie takô mamzela i medikuje, co wtynczôs, kej jōm ino ze kartōma we gracach chopy uwidzōm zarôzki blank łogupnōm, i bydōm przi szpilu zawalate.

Szkat to je gracka – jak to mōndroki gôdajōm – „szlachetna gra kraciana" chocia ze biydōm prziszło by sam porachować łōnyj chocia dwiesta lôt. Nôjbarzij to mi sie zdô, co zbajstlowanie tego wszyjskigo idzie ściepnōńć na takigo saksońskigo anwaltra i nōtariusza **Ferdynanda Hempla**, kery do kupy ze takim jednym magistrackim byamtrym, radcōm **Neefe –** skuli tego, co sie łōnym pierōnym przniyło, mierzło – côłkô ta gracka wypokopyli we szynku, we takij kaczmie pod mianym „Ratskeller" (zawdy, jak idzie zmiarakować kole magistratu sie słepało) znaczy ratuszowo pywnica we Altenburgu, dôwniyjszyj stolicy we Turyngii, kerô leżała jakosik tak na zachōd łod Drezna. Wszyjsko to dziôło sie we 1817 roku, chocia gôdało sie, co we szkata szpilowali już kajś bali i kole 1750 roka we Osterlandzie, takij dziydzinie wele Lipska (to nale żôdyn tam potwiyrdzić to terôzka niy poradzi!). I jesce jedne. Żôdyn tak po prôwdzie niy poradzi pedzieć łodkany wziyno sie te miano: skat (lebo – jak to dôwnij pisali – scat"),po naszymu szkat, chocia te miano na isto je starszyjsze łod samyj gracki. Wszyjsko, co ludzie ło tym berali, wziyno sie łod takigo – jak to terôzki gôdajōm – tajlōngu, łod tego, co je we szkacie nôjważniyjsze, to co je bali i dlô niyftotych jak łostatnio deska retōngu, co je nôjważniyjsze dlô tego szkaciorza,

takigo mondrale, takigo angyjbera, kery za tela rajcuje. Tela ino, co ło tym fto tak na isto wygrô idzie dziepiyro pedzieć, kej je cufal, tref i tyn na isto tajlōng. Ku tymu rachuje sie jesce dobry filip, dobrô pamiyńć, wartkość, „bystrość umysłu” – jak to gôdajōm Polôki, kere sie szkata naumieli. I trza na isto jesce pierōnym dôwać pozōr (nō, można dôwnij) na to, co a fto tam ci rajcowôł. Terôzki bele fto, bele co rajcuje a niyskorzi je zwada, bo żôdyn niy poradzi spokopić, ło co kamratowi sie rozłajziyło.

Tajlōng, a tak po prôwdzie tyn „skat”, to je tyn pieprz, te korzyni tyj gry (chyciyli to Ślōnzôki ze miymieckigo teilung – dzielenie, podział, rozbiōr). To te dwie szkartki, kere sie łodkłodô bez tyn czôs, kej sie rajcuje, i wtynczôs kej cołke trzidziyści kartōw je łozdowanych, co sie juzaś mianuje – tajlowaniym. Tak jakosik łod połowiny XIX wiyka idzie pedzieć, co szkat poszôł we świat i napoczli inksze grać we ta gracka dalszij łod nôs. Ze Altenburga, bez Drezno i Lipsk, gracka ta łozszyrzōła sie na côłke Miymcy, dalszij powandrowała do Francyji, przepłynōła bez kanał La Manche. A juzaś ymigranty, te kere pitali do Hameryki, tam tyż napoczli grać, wtynczôs kej niy bōło roboty, i wszyjskim chopōm sie festelnie mierzło, a naobkoło bōło ci na isto cepiato, a i ze babami knap. Chop, kery sie gynał tak mianowôł jak tyn, co tego szkata wypokopkiōł (tyż Hampel tela, co srogi profesor ze gimnazyjōm) napisôł piyrszô ksiōnżka we keryj zebrôł do kupy wszyjskie zakōny, wszyjskie regle a „przepisy”.
August cosik tam pomrōncoł pod fusiskym, szluknōł tego nôpitki, co miôł we glasce, nō i dalszij medikowôł ło szkacie, szkatkartach i szkacyniu.

Nō, a terôzki można ze inkszyj zajty nale tyż ło szkacie. Trefiyli sie przi szkacie kamraty we Augustowym „Breku”. Napoczli rajcować i łoroz glacaty Antek pytô sie tego kurdupla Edka:
– Coś ty sie tak do sto pierōnōw chichrôł we tyj bance, kej my ze AKS-a jechali sam nazôd do szynku?
– Anō, to beztōż, iże tyn łochyntol, co styrcôł kole mie, kej już pichnōł tyn portmanyj tyj staryj babie, wrajziōł ci go mie... do kabzy. I skuli tego moga grać swami we szkata, bo tak by tak przegrōm niy moje betki!

Nō, to można bōło cosik dlo szpasu, nale terôzki wartko podle raje.
Kej i kaj napoczli sam u nôs na Ślōnsku (i we Polsce) grać we szkata niy idzie gynał pedzieć. Cheba ino tela, co to musiało być richtik u nôs na Ślōnsku, a to skuli tego, co sie sam mocka ludzi ze Miymiec przikludziyło do nowych grubōw i modernych – wtynczôs – werkōw. We szkata grali wszyjske, i do dzisiôj je to cheba nôjbarzij gryfnô i wywołanô gra we karty. Gracka, kero majōm radzi i

mode, i stare, robole, i inżiniyry, a łod pôruch lôt, bali i baby (tego nale niy poradza ściyrpieć!). I, tak jak kejsik familije grali, śpiywali nasze śpiywki, starziki flyjgowali, cichtowali briwy, harcery, basztardy lebo akwarijōwe rybecki, tak terôzki szkacynie starziki, łojce dowajōm skozać, naumiōm swoji dziecka, i dziecek – dziecka.

Znōm jô, znôłech ci jednego szkaciôrza, łod zawdy szkaciôrza **– Konrada Neumanna** (pizło mu bez łoziymdziesiōnt szejść lôt kej mu sie zemeziło), kery do łostatka miôł dwa ptôki: szkat i briwy. Jego farbiste ałsdruki, przisrywki, szpasowne kōnski, to tak na isto lynzykowe, ślōnskie perle, perle naszyj gryfnyj samtyjszyj gôdki (chocia i ździebko tam je ze miymiecka). Nō, kuknijcie! Farby, kolory we kartach, maści to podle szkaciôrzy: ajchle, krziże, krojce – znaczy polskie trefle; wajn, grin, wino – to piki; herce, rōłty, czerwiōne – to „literackie" kiery, a na łostatek szele, zwōnki, kulki to przeca – karo.

Byli czasy, kej chnet we kôżdym werku, na kôżdyj grubie byli kluby szkatowe. Terôzki to ino łostatki (chocia, możno łōnych corôzki wiyncyj) sōm we tych gryfnych domach kultury, kere idōm wszandy za betkōma. Juzaś te turniyje tych wszyjskich szkaciôrzy sōm kajsik po szynkach, po knajpach, biyrsztubach. Grô sie (bez lato) na „Lidze" (dôwniyjszyj „Dolinie Gōrnika"), we Domu Kultury na Lompy lebo we Starym Chorzowie abo we hajduckim „Duo" (gôdōm terôzki ło Chorzowie, chocia tak je we kôżdym naszym mieście na Ślōnsku). Je ci i liga tego polskigo szkata, nale terôzki niy plac i czas, coby ło tym gôdać.

Piyrszô „olympiada szkatowô" zbajstlowali (taki turniyj) we 1886 roku tam ci we Altenburgu. Niyskorzij, kej ino sie tam trefiali na telich „kōngrysach", mocka ci dyszkutiyrowali i uchwôlali roztomajte zakōny i regulki, a wszyjsko to, co wypokopiyli, zarôzki sprôwdzali na łostatkowym „turniyju". I wiycie, tyn Altenburg to bōła zawdy stōlica szkata tela, co po drugij wojnie, kej już ci łōne zbajstlowali ta côłko Deutsche Dramatische Republik (niy metlać ze Richtik Fajnymi Niymcami!) – drugô stolica szkata to bōł Bielefeld, cosik podle Hannoveru. Nale, to już niy bōło to, bo terôzki juzaś wszyjsko je łod nowotka zōłwizōł tam we tym Altenburgu.

We 1899 (na kōngrysie we tym Altenburgu) zbajstlowali piyrszy narōdowy zwiōnzek, ferajn łod szkata, a juzaś na jedynôstym kōngrysie, we 1927 roku zrychtowali piyrszy i – do terôzki jedziny – Skatgericht, znaczy sōnd szkatowy, kery je nôjważniyjszy dlô wszyjskich szkaciôrzy na côłkim świycie (u nôs tyż, choby niyftore łoszkliwce we szynku gôdali blank co inkszego).

Mało fto wiy, iże we tym Altenburgu (100 kilomyjtrōw łod Drezna) je jedyn, jedziny na côłkim świycie dynkmal, kery zrychtowali we 1903 roku, i kery pokazuje śtyruch chopcōw, synkōw (dupkōw) jak sie pierōm ze sia. Nō, i ino szkaciôrze miarkujōm, kery zawdy je lepszejszy... dupek krojc!!!
Tam tyż, we takim gryfnym zōmku (jesce łod czasōw cysôrza Barbarossy) je ci gryfne muzyjōm kart i muzyjōm szkatowe, i werci sie je tak na isto łobejrzeć. Nō, a terôzki wrôcōmy sie na nasz plac, nasz szkatowy plac. Nôjważniyjsze u szkaciôrzy je pytani: fto dowo? fto piyrszy tajluje? Znaczy, fto piyrszy łozdowo karty? Fto piyrszy tasuje karty? Szkata sie grô tak na isto we trzech, nale przi takich turniyjach, to do stoła zicuje śtyruch, tela, co tyn, kery tajluje musi nôjsōmprzōd pałzować. Piyrszym, ftory je tyn, kery ze côłkij tajli wyciōng nôjwyższyjszô karta. Rest siadô podle raje ze jego lewyj zajty. Tyn grôcz, ze lewyj zajty łod tego, co tajluje je na przodku, a juzaś trzeci (lebo tyn, co łozdowo – kej szpilujōm ino we trzech) – je na zadku.

Napoczynô sie aukcyjô („licytacjô”), znaczy ganc ajnfach po szkaciōrsku − rajcowanie, we keryj nôjważniyjsze to je: wert farby, kerô sie rajcuje, wiela sie mô dupkōw lebo chopcōw, i na łostatek wiela sie mô szkartek ze jednyj maści. Niy idzie sam tak na isto pedzieć wszyjskigo, bo to tyż niy ma ksiōnżka, coby kogosik naumieć szkacić. Nale, côłki czôs idzie ło to, coby zbamōncić tego, kery za tela niy poradzi grać.
– Machluj szłapami, to co możno gibcij pōjńdzie! – gôdajōm do tego, kery niy poradzi gryfnie i wartko tasować i mu sie karty metlajōm.
– Hebnij ta tajla – znaczy: przełōż te karty!
– Niy kukej pod kiecki! – gôdô sie do wrazickiego, kery gawcy inkszymu we karty.
– Chebaś ze świekrōm szkata we chlywiku turnowôł – gôdô sie juzaś miglancowi, kery cosik tam spaskudzi przi graniu.
– Wyfuknij ze galot, bo trōmfy furgajōm – to do dziada, kery blank niy poradzi spokopić iże „kolor” lebo „atu” trza łobsużyć.
– Nō, tōż jadymy ze tōm muzykōm! – kej ftosik dowo kōntra zōliście.
– Mōmy, lebo niy mōmy raus? – znaczy mōmy, lebo niy mōmy trzidziści jedyn łoczek, kere trza mieć, coby niy dołożyć jednygo rajcowanio tymu, kery grô. Idzie jesce wysznajdować kerymuś cyjna, lebo mieć trzi dupki a pierōńsko murować lebo mieć blank dugo flyjta. To wszyjsko sōm szkatowe ausdruki. Nôjwiynkszōm łostudōm dlô richticznych szkaciôrzy byli łod zawdy, i sōm do terôzka, roztomajte przemōndrzałe kibice. A nôjgorsze śnich to te, kere same niy

grajōm nale wszyjsko nôjlepszij wiedzōm. Te, kere wszyjsko skritikujōm, i rajcowanie, i jak fto i czym wylôz, co dociep, kaj sie przeciep i take tam. Dlô takich to Konrad Neumann i jego kamraty majōm jedna łodzywka:
– Chopie, dej sie pozōr, bo na Lipinach jednymu takimu rajcy ślypie widołkōm wydubali i na belōwie go do rantu wykludziyli !
Po rozgrywce juzaś zōlista rachuje swoji wziōntki i jak mô za tela gôdô:
– A mie tam styknie, mōm szejśćdziesiōnt jedyn łoczek, i szlus.
I sam mi sie spōmnioł jedyn wic:
Rołzczasu policajta, nō możno niy policajata, a dôwniyjszygo „milicjanta" naumieli grać ździebko we szkata. Rajcujōm, rajcujōm i łorôz tyn co nôjwiyncyj wyrajcowôł gôdô: grom szela, znaczy (coby i milicjant wiedziôł) − dzwonek!!!
– Nō, tōż jô ida dźwiyrze łotworzić!!! – gôdô na to tyn istny milicjant!
A kej côłke miasto śpi – we becie, jô zicnôł na fynsterbrecie we... „berecie"! I niy poradza sie doczkać na rajcowanie.
Wōm wszyjskim juzaś szkaciôrzōm winszuja zawdy gryfnyj launy przi szkacie i niech Wōm sie maści, a karta leci nikej modymu żyniolowi we noc poślubnô!

XLVII.

Piastujmy, stōjmy ło nasze wnōntrzne... łogrody! To mi wlazło do filipa i bez pôrã dnioszkōw niy poradziōłech sie ze tōm doradōm dać sie do myślōnku, niy poradziōłech sie przemōc. To coch sam przodzij napisôł to je prôwda, nale drugda i niy. Przyszołech na te idy kejech przeczytôł artikel jednyj szwarnyj dziołchy (dlō mie dziołchy, boch już deczko zwiykowany), kerô sie po łojcach Grażyna Plebanek mianuje. Je ci łōna sztramskōm rajzynderkōm, kerô bez piyńć lôt miyszkała we Sztokholmie a terôzki przekludziyła sie do Brukseli. I jô na isto miarkuja, co moje łozprôwki czytajōm (abo suchajōm) wiynkszōściōm ludzie take stare jak jô (mode, to możno ino skuli tego, coby sie pośmiôć ze bôjczyniô starego knakra). Ludzie, dlô ftorych internec niy je nôjważniyjszōm we życiu zachōm, blank niy zajimō łōnych srogô polityka, a i terôzki – skuli niyherskich pynzyji – i do cajtōngōw ino lecy kedy zaziyrajōm. Nale i tym kciôłbych cosik sam na myślōnek wciepnōńć.
Moje roztomiyłe! Fto snôs niy mô żôdnych tajymnicōw? Fto niy schrōniô, niy dekuje swojich myśli, swojigo fantazjyrowaniô, swojigo... włōśnygo jô? Anō, możno ino porzōmne babeczki (eźli jesce take sōm?), możno sekutnik, farorz we suchatelnicy (nale ino we suchatelnicy, bo kaj indzij bych niy bōł taki isty), fto jesce? Bo przeca niy modzioki, kej już blank mode dziołszki piszōm tagebuchy, kaj fantazjyrujōm ło zeksōwnym kapelōnku łod katyjmusu, a karlusy ciupiōm i kajplujōm roztomajte fylmy ze pornusami, ku tymu frice ze tyj modernyj terôzki klasy strzydnij przistôwiajōm sie, zolycōm a − jak tpo łoszkliwce gôdajōm − fōrt „podrywajōm dupy” i zaciyrajōm gōrzci, iże szafnyli mody nale gupi kōnsek pod bokiym nic niywidzōncych, nic niysłyszōncych ślubnych babeczkōw. Wiycie, je ci taki łobrôzek: zicli sie trzi małupice, trzi gryfne afy, jedna śnich dichtuje swoje dakle, drugô zatykô swoja gymba, a trzeciô zasłōniô ślypia. Ajnfachowe chopy miarkujōm, iże tak gynał wyglōndajōm jejich babeczki. Nale to blank niy ma prôwda. Jejich roztomiyłe babeczki tyż ci sie sztyjc wyrywajōm, smukajōm sie spode łōnych boku i... ze sztyryjōtypu. Te niyporzōmne, szmodrate hašty tyż majōm przeca swoji tajymnice – i to łōnych nale nôjczyńścij chopy... niy zdrôdzajōm. Bo tak na isto, wnōtrznōm szwarnotōm czowieka je... tajymnica.

Roztomajte poradzōm być tajymnice, beztōż tyż tak blank ci roztomajcie wyglōndajōm gymbulki niyftorych naszych babeczkōw, naszych flamōw, kochankōw a frajerkōw. Abo tyż i łoczy – żyjymy przeca w czasie... „botoksu” i

„silikonu”, kaj brōzdy sōm gynał jednako wypôłniōne, sztim, czōło blank tak samo sie niy môrszczy, a tyż te lica fajniście sztrychujōm sie, wygłôdzajōm sie ze wiykym. I ino ślypia łostôwajōm echt, jak u tyj naszyj Edytki Gōrniak we „Tańcu z gwiôzdami”. Tak we côłkości, to frela ze małymi cyckami mô na isto przesrane; wiela to razy przitrefiało sie takij dziołsze, iże jakisik łochlapus wrzesknōł ku nij ze daleka:
– Eee, synek! A skocz ty mi ino po... piwo!
Tajymnica je naszym, czy to chopōw, czy to babōw – retōngiym. To ino ta sam tajymność nadôwô naszym łoczōm gysztalt, blik, a festelnie kusi i wôbi. Jednakowōż beztynczôs pozbôwiōmy sie łōnyj, tyj tajymnicy gynał tak jak i tych wszyjskich zmôrsckōw, zgrzibōw – piszymy przecamć roztomajte „blōgi”, tōnkōmy sie we Facebooku, hycōmy we Twitterze – wszandy idzie ci nôs namierzić, dopaść lebo spytać sie ze drugij pōłkuli ziymskij:
– Tōż jakōż to, lajstnōłeś sie chopie te ajnlagi do szczewikōw na platfus, coch ci je doradziōł se sprawić?
A tak prôwdōm nasze prawo do tajymnic je nōm zebiyrane bez ta naszô kultōra (eźli to jesce je kultōra?) jak zebiyranô je ziymia Holyndrōm bez morze. Co prôwda pole tego ringowaniô miyni sie depresyjōm, nale przinôjmnij dziyrżōm sie łōni grōntu pazurskōma jak niy przimiyrzajōnc tyn nasz chop Ślimôk ze powiyści Prusa abo stary Michôł Drzymała we wiadōmyj fōrze. Skuli tego ci łoszkliwego interneca wszyjsko ci łō nôs wiadōmo, łomawiōmy swoji problymy, dzielymy sie ze społycznōściōm internecowōm tym, co ci nôs festelnie trôpi – i to łod plynckiyrzōw, wrōnich ślypiōw na lewyj szlapie, bez nasze popśniōne leberka do cufalu kejchmy chyciyli naszô starô ze inkszym chopym we antryju, abo tym ze czego mōmy nôjsrogszô frojńda. Wystawiōmy sie same na łobstrzał setek łoczōw, a co zwyrtniyjsze internecowe samobōjce bali i kielanôstuch tysiyncy – zażarte wyznôwce tych wszyjskich insztytucji facebookowych prześcigajōm sie bezmać we podôwaniu liczby znajōmych, przibiyrajōnc do swojij czelodki ludzi blank niyświadōmych. A niyskorzij idzie we internecu ujzdrzić tak egzōticzne pôry, jak wywołany dochtōr ze Kanady i Erna łod masarza ze Pcimia.

Jôch je za prawym do swojij, włōśnyj i jedzinyj tajymnicy. Do tyj tyż włōśnyj, możno i festelnie ćmawyj zajty, kaj cosik sztyjc łodbiyrô, pśni sie a możebnie, iże i szimluje. Do takij włōśnyj, wnōtrznyj izby, kaj sztapluje sie roztomajte stare szace – stary taszynmeser jesce ze harcyrstwa, połōmany filok, listy miyłōsne łod piyrszyj libsty, tagebuchy... I takô mōndrość mojigo kamrata:

– Chopy! Na isto uwijejmy sie festelnie przoć cudzym babōm... jejich chopy tak porzōnd fōrt ze chałpy... wylazujōm...
A chop we mojich leciech dowo sie już pozōr, miarkuje, co żywobycie niy je nōm dane rōłz i na zawdy, kôżdy dziyń przikludzô nôs ku fajrantowi, kôżdy ze tych dnioszkōw je przeca inkszy, kôżdy niypodobny, kôżdy nale tyż dziyń moge być na isto tym łostatnim. Trza sie gibać, trza sie uwijać, coby tyn kôżdydziyń fest utrzimać, choby ino na papiōrze.

Nale, moje Wy roztomiyłe, rzyknijcie mi ino skany sie biere te côłke dzielynie sie wszyjskim ze wszyjskimi? I niy metlejmy dzielyniô sie dlô dobra inkszych, ze dzielyniym sie tym, czego tak by tak mōmy na zicher za tela. Przecamć cifra tych, ftorzi posywajōm darki łofiarōm powōdzi abo trzyńsiyniô ziymi na Haiti, je tak na isto ino „prōmilym". Juzaś liczba tych, ftorzi fest pyrskajōm jadym, giftym na roztomajtych internecowych forach je na zicher moc trujōncô. Eźli wrôcōmy sie ku stadnōści? Kejsik ludzie gōniyli we stadach, dzisiôj łamżymy po sklepach blank łoddziylnie, nale za to... kuplujymy sie wszyjske we necu (we internecowyj siyci) – przociele wszyjskich krajōw kuplujcie sie! I miarkujcie, znejcie wszyjske naobkoło, iże Ana wrajziōła łowiynzina do bratruły, kamrat mô egzyma, a sōmsiôdka ze szczwortego sztoklu śleciała na pychol ze słodōw i terôzki musi sie lajstnōńć nowy gybis. To takô naszô wsiowô klepeta i gôdka, nasze kôżdydniowe niyprzidajne deptanie kapusty tela ino, co miasto ze listeckōw tyj kapusty, wygniotōmy zôft ze internecowych „linkōw".

A jô, kej ino spomiarkuja, iże gymba wykrziwiô mi sie już blank mrōcznie i złōwrōżbnie, kej tyż jesce do mojij duszy zawitô wilgły, zaślōndrany listopad, kej chyca sie na tym, iże mimowōlnie przistôwōm przed składym truchłōw, abo tyż kroczōm za kôżdym natrefiōnym pogrzybym, a łosobliwie, kej mie już na zicher ta łoszkliwô hipochōndrija"chyci, iże potrza mi sztramskich zasadōw moralnych, by sie postrzimać łod umyśnego wyjńścia na hulica i metōdicznygo ściepowania hutōw ludziōm ze palicōw – wtynczôs uznowōm, co już czas zicnōńć przi kōmpie i wlyjź do... internecu. Bo niy ma co świtać we zdrzadło, kej włōśno fresa je blank krziwo.
Beztōż tyż nawoływōm do łodwrōtu łod tyj iptowatyj stadnōści. Wołōm Wôs do flyjgowaniô włōśnych, wnōtrznych zegrōdkōw, choby to byli ino stopierōńske hyrdzie i habozie. Bydźmy inksze za hilfōm wnōtrznyj tajymnicy, włōśnyj izby, do keryj niy wpuszczōmy cufalowych byzuchantōw.

Jak to gôdajōm Ynglyndery: „My home is my castle”, moja chałpa je mojim festōngym. Eźli muszymy już kōniycznie, wygłôdzejmy brōzdy i smorscki, nale niy rōbmy piykniyjszymi i niy wystôwiejmy na pokaz naszych wnōtrz. Dejmy tyż przecamć pożyć tymu ci mitycznymu Sinobrodymu w nôs. Tyn bôjkowy fric katrupiōł swoji kolyjne babeczki i trzimôł je we swojij izbie, do ftoryj nale klucza żôdnymu niy dôwôł. Tōż tyż piastujmy nasze tajymnice, te wszyjske swoje fest mrōczne kōmnaty, bo bez nich sōmy ino jałōwōm ziymiōm, prōznōm biksōm po lakfarbie. Zawiyrejmy te niyjawne izby na klucz i łodżyńmy łod nich wszyjskich łoszkliwych ciykawskich.

Pisôł kejsik jedyn istny, Aldous Huxley: „Nigdy niy łodkłôdej na jutro tyj frojńdy, kerô mogesz mieć już dzisiôj.” I byli to świynte słōwa, na isto świynte słōwa. Chocia jô znōm i inkszô powiarka, barzij skuplowanô ze mojōm, i niy ino mojōm, augustowōm nôturōm: „Uniyskōrz, łodłōż do pozajutra to, co môsz zrobić dzisiôj a... bydziesz miôł côłke dwa dni fraj.” I szłoby sie sam festelnie wadzić, ftorô powiarka je mōndrzyjszô, kerô nōm samtyjszym ludziōm barzij sztimuje tela, co fōnguje, i to niy ino samtukej u nôs na Ślōnsku, nale i we côłkim świycie, takô przipadłōść, dolygłōść, kerōm je – dejcie pozōr – bo na isto bydzie to festelnie ajnbildowane słōwecko – „prokrastynacyjô”.
Niy, niy trôpcie sie, iże niy miarkujecie tego słōwecka! Jô tyż tego niy poradziōł spokopić, nale terôzki już’ech sie skapnōł, co to je za diosek. I Wōm tyż zarôzki to wytuplikuja, chocia pewnikiym to znôcie, gynał miarkujecie, co sie za tym słōweckiym skukało, bo same możno razinku terôzki łoddôwôcie sie tymu... cosik. Ta niymoc zdropiōła Wôs we tym łoka mrziku, kej łozedrziliście weźrok łod piyntrzōncego sie na szrajbtiszu sztapla papiōrōw – ze ftorymi to mieliście sie dzisiôj chycić – coby swōj kichol wrajzić we cajtōng. A bez palica, bez wasz filip przefurgnōł Wōm myślōnek: „Nō, dobra, jesce ino przebletruja tyn mōj umiyłōwany wochynblat, kukna wartko do krzinki ymilkowyj, glingna sie do bracika, nastawia na pranie i zrobia sprawōnki (to baby) i zarôzki niyskorzij... jutro... biera sie za to wszyjsko.”
Ta „prokrastynacyjô” to ganc ajnfach – jak to tuplikuje dykcjōnôrz – cug ku łodkłôdaniu wszyjskigo na jutro, chorobliwô tyndyncyjô do takigo ci ciōngłygo przekłôdaniô niyftorych uczynkōw na juzaś, na niyskorzij; to taki: „syndrōm sztudynta”, tela, co blank niy ma ci to zgniylstwo abo bōmelanctwo. To take możno szpaniolske: mañana (znaczy jutro) abo hasta mañana – znaczy do jutra. Inakszij, barzij paradnie na to idzie pedzieć tako: **dojutrowōść** (i niech mie sam żôdyn za słōwecko niy chytô, bo to na isto niy ma ani po naszymu, ani po

polskimu; takech se to wypokopiōł!). Przi czamu ta razinku definicjô je jawnie łoptymisticznô, bo przecamć ziszczyni zapowiydzi moge zetwać mocka dugszij niźli... do jutra. Fto kejsik doczekôł, coby jakisik Szpanioł rzyknōwszy te swoje „mañana" richtik to zrobiōł... jutro?
Musiôł Auguste ździebko dychnōńć, tōż poszoł, jak to miôł we zwyku do kuchyni, do kilszranku... reszt jako zawdy...

Tak prôwdōm, pisôł ło tym, ło tyj **dojutrowości**, jedyn mōndrok we takim ci wywołanym cajtōngu, ftory sie „New Yorker" mianuje, nale przecamć znōmy to wszyjsko same a zacha ta, pewnikiym bydzie niyprzebranōm grubōm tymatōw. Eźli tyn istny niy bōł bez cufal drabym, na flot przimuszōnym do napisaniô kole dwadzieścia zajtōw szkryflołōw na ta tyma ino beztōż, coby mieć zołgōwka dlô staryj i niy musieć przedichtować ausgusa we badycimrze (gynał jak łōńskigo tydnia jô, kejech pisôł te szkryflôły do dzisiyjszyj audycyji we radijoku)?
Smolić już̇e ło prziczyny tego istnego, bo przecamć to, co przi tyj przileżitości nōm łobjôwiōł, je na isto barzij gyszpantne. Bōł ci na tyn przikłôd taki jedyn jynerôł ze czasōw hamerikōńskij wojny secesyjnyj uważowany chnet za krōla militarnych strategiji, ftory bōł chorōbliwie niyzdolyn wybrać kerokōlwiyk śnich, kej przijńszło płużyć tyjorytycznô wiydza na polu walki. Wojôk, jynerôł, ftory niy poradzi uzdać sie na napoczniyńcie bitwy... pewnikym letkowiyrnie pomyślicie, iże taki cufal, to błōgosławiyństwo dlô ajnfachowych wojokōw! Możno i ja, nale dlô HISTORJI? Forsztelujcie sie, iże wszyjske prziwōdce sztyjc łodkłôdaliby, ze roku na rok, wypraskniyńcie piyrszyj abo tyż i drugij wojny światowyj. Bōłby to srogi plus dlô ludzi żyjōncych we tamtych czasach, nale jakô sumeryjô dlō nôs potōmnych: bo dziepiyro możno terôzki musieli by my te wojna łodbyć.

Bezmać tyż na ta niymoc ciyrpiôł tyż sōm Wiktor Hugo, co dowô nōm deczko jakigosik pocieszyniô. Terôzki kôżdy snôs moge se śmiało i szarf pedzieć: tak prôwdōm niy naszkryflalichmy jesce niczego takigo na miara „Nędznikōw" abo „Legendy wiekōw", nale to niy skuli braku zdōlności, a dyć żysz ino beztōż, iże jakosik niy poradzymy sie tego chycić. Zrobiymy to na zicher... jutro! Przecamć jôch tyż na wiycznygo nigdy łodkłôdôł pisanie tyj ksiōnżki. Fōrt mie moje przociele, kamraty namôwaiali, cobych yntlich sie za to chyciōł, nalech sōm do sia gôdôł: hyca sie to... jutro!

Wiycie, tyn pisôrz Wiktor Hugo chytôł sie roztomajtych knifōw, coby sie ze tyj dolygłōści wylyczyć. Coby niy ulywiać pokusie wylazowania ze chałpy i na

isto przimusić sie do pisaniô, robiōł to wszyjsko po sagu i prosiōł ku tymu swojigo sużōncego, coby skukôł przed niym côłke, choby i bele jake prziłodziynie.
Niy, niy, u mie tak niy bōło. Jô pisôł, i pisza zawdy łobleczōny, chocia łostatniymi czôsy jeżech przi kōmpie we symnutym szlafancugu. Nale merknijcie ino! Dzisiôj to je przecamć blank niy do pomyślyniô! Telewizyjô, kōmputry, mobilnioki, roztomajte kōmputrowe „czaty" i komputrowe zerwisy randkowe, fest iptowate hormije na Facebooku abo na Naszyj Klasie, ku tymu kafyjałtōmaty na trzecim sztoku, kamraty zeza szrajbtisza... Kuknijmy ino wiela elemyntōw trza by bōło szibnōńć ze dowōlnygo miyjsca kaj sōmy, choby i blank sebleczōne do saga, podwiyl nōm sie niy udô yntlich chycić sie za robota. Tu na isto blank niy styknie jedyn, jedziny sużōncy, sam potrza najimać côłkô armijô fachmanōw łod przekludzek. I to ino skuli jednego jedzinego słōwecka: jutro!
A rzyknijcie mi tak ino prôwdōm, wieluch swôs mô tyż ta przipadłōść, te fest łoszkliwe chorōbsko, chocia łō niym niy gôdô ze familijōm i przocielami? Wieluch swôs tyż sztyjc gôdô swojij staryj, swojim dzieckōm: jutro sie za to chyca, jutro to nazicher zbajstluja, jutro to bydzie fertik???
Abo na tyn przikłôd chnet kôżdy chop. Jamruje, wajô, pympcy, tu go boli, tam go żgo, w dupie mu lajerka grô nale... do dochtora niy pōjńdzie... jutro, jutro na zicher! Cheba, co bydzie pō niygo musiała waleska przijechać.
Nale my, Ślōnzôki, Polôki, Ojropyjcyki sztyjc i jednym ciyngiym poradzymy sie urzinać ze „latynosōw" i ze jejich słōwecka: **„mañana"**! I durch nōm sie zdô, co niy ma łо czym gôdać, a kejby ftosik richtik nôs napasztnōł łо to, mogymy zawdy rzyknōńć: Jutro chopie, jutro!

I niy ma sie co dziwać, kej te wszyske, ftore nami tam na Wiyjskij we Syjmie reskiyrujōm, tyż durch i jednym ciyngiym nōm tuplikujōm: ja, bydōm nowe ustawy, bydzie ryforma finansowô, bydzie nōm sie wszyjskim lepszij żōło tela, iże dziepiyro... JUTRO, JUTRO! Ludzie... doczkejcie do JUTRA!
Nale ze tym, coby sie nalôć glaska mojigo nôpitku na isto niy byda czekôł do jutra. Jutro tyż, nale mōm dzisiôj i tyż mi sie na stare lata przinoleżi.

Możnoch sie deczko zniyskorzōł, nale dziepiyro terôzki wlôz mi w grace artikel Juliana Glovera, wywołanego ynglickigo szauszpilera, we ftorym idzie poczytać łо jednyj gryfnistyj ankycie zbajstlowanyj bez ynglynderski cajtōng The Guardian, a sporzōndzōnyj we piyńciuch ojropyjskich krajach: we Francyji, Miymcach, Wielij Brytaniji, Polsce i Szpaniolsku, ftorô łobjikô po tysiōnc chopa we kôżdyj dziydzinie.

Tak prôwdōm stykłoby pedzieć, iże Polôki uznali, co sōm na isto nôjgryfniyjsze, nôjgalantniyjsze i nôjlepszij poradzōm warzić. Nale, to możno niy bōłoby do łostatka wszyjsko.

Szpaniole bezmać poradzōm szmektnie warzić, Miymce nôjlepszij jejździć autokami, a Polôki wyglōndajōm caubrōwnie: styknie spytać Ojropyjczykōw we czymsi przōduje jejich nôrōd, a wyłōniōm sie festelnie interesantne tryndy. I tak ci wiynkszōściōm roztomajte nôrody miyniōm, iże poradzōm cosik robić łosobliwie dobrze – krōm Ynglynderōw, ftorzi majōm sie za strzydniôkōw. Badani łobjimało bez piyńć tysiyncy ludzi (po tysiōncu ankytiyrōwanych w kôżdym kraju). Zōndiyrōng pokôzôł fajnisty, srogachny miszōng mustrowych szteryjotypōw narōdowych, sroge szpanerstwo a ajnbildōng ojropyjskich nôcyji. Miymcy mogōm słynōńć ze lyjderhōłzōw i sztramskigo biyru, nale Polôki bijōm na łeb rest nôrodōw pod zglyndym wiary we swojã umiyjyntnōść pochłōnianiô dowōlnyj ilości ankoholu i niy ślatowaniô pod tisz. Aże 61% Polôkōw miyni, iże gorzôła je jejich rodôkōm blank niygrōźliwô – we przeciwiyństwie do Szpanioli, spojstrzōd ftorych ino 14% pedziało te same ło swojich pobratymcach i jejich łodpōrnōści na prziroki piwa San Miguel.

Ynglyndery juzaś niy prōbujōm wypiyrać sie tego, iże blank letko a gibko idzie łōnych naprać. Ino 15% twiyrdzi, iże sōm barzij sztramske niźli słepane bez nich trōnki, nałōnczôs kej 85% miyni, iże ynglynderske palice sōm liche. Krōm Polôkōw, te inksze nôcyje niy łodbiygajōm łosobliwie łod tyj normy. Kejby tak zrychtować Ojrowizyjô narōdowych grajfkōw, Szpaniole i Francuze byliby nôjlepszyjszymi kuchôrzami, a przinôjmnij tak by rzykli we łodpowiydzi we tym ichnim zōndiyrōngu. We dōmowinie „haute cuisine” znaczy sie we tyj „wysokij kuchni”, jak by sie to po polskimu mianowało, tyj kuchni szpicy klasy 80% miyszkańcōw łocyniô swoja kuchnia na przinôjmnij łoziym we dziesiyńciostopniōwyj skali. Na tyn przikłôd we Szpaniolsku, kaj moderny restaurant El Bulli (podug „The Times” nôjlepszyjszy restaurant na świycie na Costa Brava we miyjscowōści Roses) napocznōł rewolucjô we spōłczysnym warzyniu, gynał take same łocyny wystawiô sie aże 87% ankiytjyrowanych. Dlô kōntrastu przekludźmy sie nad Tamiza, kaj pokolynie Ynglynderōw wychowanych na telewizyjbych doradach Jamiego Oliviera, wziyntego kuchôrza a szauszpilera kulinarnygo, sztyjc wiyrzi we kōmszt włōśnych majstrōw tyglika: ino 23% miyni, iże Wielô Britanijô słynie ze moc szmektnego jôdła. Zōndiyrōng niy dowo łodpowiydzi na pytani, co inksze nôcyje miarkujōm ło ynglynderskim jôdle. Fōrt zadufane we sia Polôki smolōm wszyjske bodlawe

i szpicate gôdki na tymat piyrōgōw i bôrszczu, dziynka czymu landujōm na trzecim placu pod zglyndym wiary we swoji włōśne umiyjyntnōści kucharske. I to blank za Francuzami. 70% Polôkōw łocyniô sie festelnie wysoko, a nisko – ino dwa procynty.

Ynglyndery ajnbildujōm sie, majōm sie za nôrōd blank, na isto przocielsko nastawiōny ku inkszym. Za niymi wladōwali sie Francuze a Miymce, a ze przodku – Polôki i Szpaniole. Sakōm-pakōm 32% Ojropyjcykōw miyni, co ludzie we jejich krajach sōm festelnie przocielske, 56% – strzydnio zimpatyczne, a 12% – maluśko. Wszyjsko skazuje na to, iże Francuze majōm sie za nôrōd srogich bucōw: 70% umiyjscôwiô sie we pojstrzodku skali zimpatji dlô cudzych, i aże 17% na samiuśkim spodku. Kōmu sie przitrefiyło przetrôwić latowy szlustydziyń we Paryżu, moge skłōniać sie do użytnij akcyptacyji majnōngu wiynkszōści francuskich łobywateli.

Eźli idzie ło łocynã umiyjyntnōści szoferôrkōw, to łobyło sie bez srogszygo zaskōczyniô: wiedōm Miymce, nôrōd, ftory dôł światu „porsche”, „bmw” , „mercydysa” i fajniste autobany bez łograniczaniô pryndkōści. Francuze miyniōm, iże za lynkyrōm dôwajōm se radã nôjgorzij we côłkij Ojropie. We Polsce wystawiô szoferôkōm wysoke łocyny 17% łobadowanych. Ynglyndery i Szpaniole landujōm kajsik we pojstrzodku. Jedyn na śtyruch Ojropyjcykōw miyni, iże jego krajany dobrze dôwajōm se radã we ruchu drōgowym, dwie trzecie łocyniô łozsōndne umiyjyntnōści jako strzydnie.

A fto je nôjgryfniyjszy, nôjgalantniyszy we Ojropie? Kajsik kole jednyj trzecij ze spytanych Ojropyjcykōw dało do wymiarkowaniô, iże jejich pobratymce sōm łosobliwie urodliwe, nale wiynkszōściōm dwiuch trzecich, miyniōm łōne swojich krajanōw za strzydniô gryfnych, a pôrã procyntōw mô jesce barzij krityczno łopiniô. Chopy sōm zaobycz deczko łagōdniyjsze we łocynach niźli baby. Za na isto nôjgryfniyjszych miyniōm sie Polôki: 57%ankiytjyrōwanych łocyniōło wyglōnd rodôkōw na łoziym we dziesiyńciostopōnktowyj skali. U Ynglynderōw takô łocyna wydało ino 14% spytanych. Miyszkańce wyspy sōm tōż tyż oficijalnie nôjpomiyrniyjszym spojstrzōd łobadowanych narodōw (eźli niy, tak prôwdōm, nôjżadniyjszym). 73% śnich miarkuje, co pobratymce niy sōm łosobliwie galantne, a 13% mô swojich rodôkōw za żadzioli. Spojstrzōd Szpanioli 41% je na isto przeświadczōnych, iże jejich krajany wyglōndajōm dobrze, we Francji 22%, a chnetki za niymi sōm Miymce.

Nō, i podug tego zōndiyrōngu pomiyrność tryjōmfuje nad paradzyniym sie i hyrnōściōm. A i naszym łochyntolōm tam na Wiejskij we Warszawie, tym ci (Pōnbōczku łodpuść mi tyn grzych) „wybrańcōm nôrodu” łostało ino tela, coby sie przed inkszymi poasić!Niczym inkszym niy zaimpōniyrujōm Ojropyjcykōm.

Nale, niy ma cie co trôpić takimi belakwastrōma jak grynoś, kucharzyni abo fart, jazda autokami. Samtukej u nôs, na Ślōnsku niyhersko sie dziyje. Blank niy gôdôłbych możno tego nale jeżech już do łostatka isty, iże dziyje sie prôwdōm cosik łoszkliwego. Grōzi nōm srogi spisek (i niy gôdōm sam ło jakimsik ci tam Macierewiczu ze jego Fotygōm, abo ło Ziobro ze Sasinym) i ku tymu festelnô smōwa. I stanie ci sie to samtukej u nôs, we tyj naszyj dōmowinie, we naszym gryfnistym a farbistym kraju. Bo dejcie ino pozōr!

Spomiarkowaliście, skapliście sie, iże kôżdydziyń słody we waszyj siyni sōm corôzki barzij przikre i spadzite, a kôżdydniōwe sprawōnki corôzki ci barzij ciynżke, a ku tymu łodlygłości do pokōnaniô – corôzki dugsze? Prôwda?

Wczorej blank ło szaroku wyloz żech jak zawdy ze chałpy po chlyb a żymły i festelniech sie zadziwôł jak ci to tyż ta moja hulica sie łozciōngła. Musiôłech ci ze trzi razy sztopnōńć na sztrece, boch na isto luftu niy poradziōł chycić. A ku tymu ta stopierōńsko ziymskô grawitacyjô. Łōna tyż ci bez łostatnie trzidziści pôrã lôt festelnie sie zmiyniōła. Czuja to łosobliwie nałōnczôs... wstôwaniô ze prykola. Ja, ja...

A i jesce ku tymu ludzie łostatnio tyż jakosik majōm mynij zocy i reszpektu, łosobliwie modzioki, ftore bez côłki czôs cosik szeptłajōm, szmyrajōm a kej jich prosisz, coby gôdali głōśnij, to ino szyroko łozwiyrajōm gymby. Tak ci tyż je ze przedowaczkami, ōłbrami we kafyjach lebo restaurantach, a i briftryjger tyż jakosik niy poradzi do porzōndku, do usłyszyniu gôdać. Co tyż łōne wszyjske sie razinku medikujōm, iże jô poradza czytać ze wargōw, abo co? Tyż mi sie zdô, tak sie fōrt medikuja, co łōni sōm mocka łodymie modsze, nale ze drugij zajty, wszyjske ludzie we mojim wiyku na isto wyglōndajōm uzdanie barzij zwiykowane, i to nie – co ino mie sie tak zdô – nale na isto tak je!

Niy tak dôwno tymu nazôd trefiōłech ci znajōmô, ftorô na zicher ło moc barzij niźli jô zdziadziała, bo ci mie blank, nale to blank niy poznała. A jô przecamć sōm dalszij moga sie we zdrzadle łozpoznać... nō, zdrzadła, tak prôwdōm, tyż już niy sōm gynał take same jak dôwnij... Abo taki cufal. Trefiōm na hulicy starego, moc zwiykōwanygo grajzika, łōn mie szykowniście pozdrôwiô i na łostatku ukazuje sie, co mychmy do kupy deptali do technikōm. Jô ze takim starym knakrym? A dōm możno inkszy bajszpil ze łostatnigo tydnia. Znôłech ci

kejsik jedna gryfnistô frela, ftorô miała take ci dziwôczne miano... jezderkusie! przepōmniôłech... i dobrze, bo niy byda tuplikowoł jake; mōge sie i tak trefić, co jōm tyż znôcie. Bōłech we zanatorijōm i poszołech ci tam do ichniego knapszaftu. A tam na dźwiyrzach napisane: profesor takô a takô, gynał jak ta moja znajōmô frela ze podstawōwki. Przisżło na mie dran, wlozech rajn a tam we biôłym dochtōrskim fôrtuchu za szrajbtiszym siedzi myszato, moc starucno kobiyta, posmorszczanô jak rozinka, ze brylami na klupatym kicholu... nale ... jô ci jōm aby znōm?... jak to, ta samô dziołcha, kerô mi sie tak podobała kesjik ci tam we modych leciech.

– Wyboczōm mi paniczko nale eźli łōni miyszkali możno we Chorzowie?

– Ja, miyszkałach.

– A eźli łōni – wyboczōm mi ta łopowôga – deptali możno do tyj mojij „Siedymnôstki” na Pniokach?

– Ja. A ło co sie rozłajzi? – pytô siestarucno dochtōrka.

– Matura we szejśćdziesiōntym trzecim roku, ja?

– Ja, gynał...

– Tochmy do kupy tyrali do tyj samyj szuli... jezderkusie, co za cufal...

– Wyboczōm panoczku nale jô wôs blank niy bocza, niy pōmna... a czegoście tam we tyj szuli uczyli???

Abo jak ci sie to ludzie uwijajōm na tych autobanach. Czowiek ganc ajnfach festelnie rizikuje, kej już sie wpiere na ta autobana, bo łorôz wszyjske, kere sōm za cia nôgle, na gwôłt brymzujōm, titajōm festelnie a cosik ci tam, niy ino ryncami − gestikuliyrujōm... przecam jô to ci blank, nale to blank gynał widza wszyjsko we autokowym zdrzadełku. Muszōm cheba mieć ganc ajnfach pierōnyn scharatane, popsowane brymzy we swojich autokach abo co.

Lebo take na tyn przikłōd producynty prziłodziyniô. Łōni terôzki tyż już sōm blank niypoważne i fest błozyńske. Po jakymu łōni zwykowe łozmiary 36 abo 38 łoznôczajōm terôzki jako 48 lebo 50? Łōne, do sto pierōnōw, myślōm, iże żôdyn snôs sie blank niy kapnie! Podanie niypoważne sōm teraźne producynty autokōw. Łōni tyż pewnikiym myślōm, iże jô uwiyrza w to, co ujzdrza na cyjlerze, na tym modernym ... liczniku... He, he, dobra, jô ci tam nigdy niy robiōł problymu ze ciferkōw nale kogo łōni kcōm tak prôwdōm łokminić? Niy tak dôwno kciôłech ło tym wszyjskim kogosik powiadōmić i tuch ci tyż wymiarkowôł, co Telekomunikacjô Polskô tyż jyna sie tego spisku; biere w niym udziôł... wydali ci łōne ksiōnżka telefōnicznô ze takimi ci maluśkimi literkōma, iże żôdyn niy znôjńdzie driny nōmeru telefōnu za ftorym zuchtô.

I same terôzki mogecie spomiarkować, iże jedne co moga terôzki zrobić wele tego, to poswać wszyjskim te łostrzeżynie:
LUDZIE! Sōmy ludzie festelnie zagrōżōne! Eźli we nôjbliższyjszym czasie nie stanie sie cosik na isto ważnego, to kôżdy snôs na zicher ulygnie tyj gańbie i srogimu upokorzyniu!
Ludzie! Prosza Wôs, posywejcie te moji łostrzeżyni możebnie do wieluch znôjōmych, kamratōw i przocieli cobychmy mōgli zahaltować tyn moc srogi, światōwy SPISEK!
Aha! Pisza to wszyjsko srogszymi literkōma skiż tego, iże ze pisaniym we tym mojim kōmputrze tyż ci mi sie cosik popśniōło – literki sōm tyż na isto myńsze niźli kejsik ...

XLVIII.

Co kupluje wic, szpas ze bałamōncyniym, przigadywaniym kōmu i takim ci nōnkaniym bliźnich? Eźli śmiych poradzi lyczyć? Co sie dziyje we tym naszym filipie, kej słyszymy wic? Niy rōł ło tym medikowôłech. Ja, ja, a to skulie tego, co sōm pisza i łozprawiōm wice,szpasowne łozprôwki.

Mōndroki wypokopiyli, co wymiarkowanie humōru uszczyńśliwiô a idzie ci sie go tyż naumieć. Ja, prôwdōm – idzie sie go nauczyć!

Sztudyroki, mōndroki (roztomajte psychologi i neurologi) na côłkim świycie wiedōm badaniô nad rōlōm szpasu i śmiychu. Wykazuje sie, co humōr je ci takim uniwerzalnym lynzykym, ftorego znaczyni wykrôczô poza łozrywka i szimel spyndzaniô, przetrôwiynia frajnego czasu. Jedyn wajzer, filōzof ze takigo uniwerzityjtu we Zurichu Wilibald Ruch pedziôł kejsik tak:

„Je jesce do łodkryciô côłki kōntinynt humōru”.

A juzaś hamerikōński mōndrok Robert Provine ze uniwerzityjtu stanu Maryland we Baltimore doznowô, iże ludzie ze poczuciym humōru majōm na isto srogi autorityjt i wszyjske łōnych majōm za festelnie galantnych. Nale tyż ku tymu miyni, iże drugda chichrōmy sie, coby wpłynōńć na strategijô inkszych ludzi. Szpas, robiynie za bozna abo takô irōnijô budujōm hiyrarchijô i rychtujōm roztomajte kōalicyje. Siyła szpasu je na isto tak srogo, coby ci niōm szło manipōliyrōwać ludźmi i jesce jich ku tymu zwōdzić a łochybić. Zdô sie, co jużcić pośmiywność, szkrabka wyśmiōniô bliźnich, ubliżowaniô jim i wrōłz wydichtowaniu, je jednōm ze nôjważniyjszych siył napyndowych humōru. Już ci taki filōzof Thomas Hobbes twiyrdziōł, co grōnt humoru spolygô na telim „nôgłym trijōmfie”, ftory łodczuwōmy, kej ci ftosik je łobiyktym śmiychu i poszklybkōw.

– Śmiych moge być norychtōm doskwiyraniô zarōwno przocielowi, kamratowi, jak i wrogowi – tupluje jedyn istny, Jaak Panksepp ze Uniwerzityjtu stanu Ohio we Bowling Green. Przeca już we dzieciynctwie uczymy sie nabiyrać uciycha ze niyszczyńściô inkszych.

Dosik niywinowate sōm we tym świytle wice, ftore wyśmiywajōm blōndiny abo ludzi ze naszego Wąchocka. Co inkszego jednakowōż, kej szpasy sōm moc bodlawe i haratajōm, kej udzierżowajōm wszelijake przesōndy abo urzinajōm sie, fest ci lachajōm sie ze srogigo niyszczyńściô. I chocia poniykedy śmiych zamiyrô nōm w gorle, mocka ludzi bezwiydnie sie uśmiychô i niyskorzij sie tego festelnie gańbi. Abo, bo niyzalyżnie łod tego, jak fest rasistōwski, kery

ciorô kimsik je szpas, na tyn piyrszy łoka mrzik, procnie je łoprzić sie jejigo siyle. Szpas spiyrô sie na efyju zaskōczyniô. Suchôcz niy poradzi sie prociwić złōmaniu tabu. Wōl niy wōl łostowo ci sam spōlnikym.
Już kejsik pisôł srogi mōndrok Jim Holt, iże:
„Szpas bydzie corôzki ci barzij potynżnōm brōniōm w ryncach grajfnych i łobyrtnych politykerōw”.
Nic sam dziwokigo, iże wszyjske te, ftore majōm włôdza zawdy wykorzystowali macht, potynga humōru, nale tyż zawdy sie łōnyj strachali. Tak ci bōło kejsik ze włôdzōm za Gierka, i tak ci bōło już we dwadziestym piyrszym wiyku za tego szupatego cwilingra po wystympie kabaretu „Neonówka”.
A już kejsik, tyn łoszkliwiec, fusiasty Adolf kôzôł stôwiać przed gyrichtym tych, ftorzi sie łopowożyli lachać i urzinać sie ze nazistōwskigo ryżimu. Aji nasz Kościōł Katolicki tyż ci festelnie dugo bôł sie siyły śmiychu. W takim moc szykownym rōmanie, pōwiyści italijōńskigo intylyktōjôlisty a filozōfa Umberta Eco „Imię rōży” jakisikej mnich za wszelijakô stôwka zygluje, coby ci do łostatka przebrōdzić ujzdrzyniu świôtła dziynnygo bez traktat samygo ci Arystotelesa ło kōmedyji, ftory bōł wtynczôs uznany za zapodziōny. Jejigo motiw: „Śmiych zabijô strach, a bez niygo niy moge być wiary. Fto sie niy lynkô dziobła, blank ci niy bydzie potrzebowôł Boga. Zatym bydymy mōgli chichrać sie i Śniego”.

Nale co prôwda, to prôwda. Wdycki – bez zglyndu na tyma – sōm wic, szpas wywoływô zalwa śmiychu. Wicno przecamć je niynazadniô „puenta”, rikszlus. Ludzie sie do łozpuku chichrajōm, kej nôgle łobyrtniynty łostanie schymat myślōnkowy. Jak sam we tym wicu:
Chop przilazuje do tiyrhajmu i pytô sie:
– Bydōm tak dobrzi i rzyknōm mi eźli tyn wilczur mô rôd dziecka?
Wachtyrz we tyj zegrodzie dlô psiokōw łodrzyko:
– Ja, ja, nale lepszij dejcie mu panoczku jôdło dlô psiokōw, to wyjńdzie tōnij!
Łocowieku idzie sie mocka dowiedzieć ze wicōw jake mô łōn rôd. I niy ma sam nic dziwokigo, bo wesołōść je festelnie ważnô tyż przi zolycyniu i tyż przi wybiyraniu partnyra na côłke żywobycie. Baby majōm rade chopōw, kerzi poradzōm je na isto festnie łozbawić. Niyftore psychologi miyniōm, co sroge zamiyłōwanie babōw do roztomajtyj zorty wigyjcōw i szpasownikōw, mô swoji zdrzōdłô jesce we tyj côłkij ywōlucyji.
– Humōr je u chopa łoznakōm intyligyncyji – gôdô psycholog Daniel Howrigan ze Uniwerzityjtu Kolorado. Ganc ajnfach, eźli karlus je pośmiywny, znaczy to,

iże je ci łōn szprymny i obyrtny, i tym tuplym bezmała je barzij grajfny we tyj wywołanyj „walce o byt”. Nale trza sam jesce dopedzieć, co chopy i kobiyty majōm jużcić inksze wymiarkowanie humōru. Kej chopy kcōm łocaubrować swoje babeczki, łozprawiajōm pieślawe wice. Blank inakszij, kej łozprawiajōm sie wice we włôśnym przocielstwie. Pokôzało sie, iże baby wożōm se pryndzy inteligyntne i wizgyrne jynzykowo szpasy, chopy juzaś barzij majōm rade łoszkliwy i moc grubelacki humōr, zwłôszca ze takōm zeksualnōm launōm. Na tyn przikłôd:
Dochtōr gôdô ku klosztornyj pannie:
– Gratuliyruja wōm, sōmeście nabito, rubo chodzicie.
Ta na to łodrzykô łozkokocōnô:
– To przeca niysamōłwite, czym tyż ludzie, łoszkliwce poradzōm szmarować terôzki świycki.
Chopy – eźli sōm we swojim kamractwie – do płaczkōw zaśmiywajōm sie ze takich wicōw. Rikszlus skludzô sie do ciorania kimsik a szczygōlnie pociōngô wszyjsko to, co zakôzane i zbereźne; wszyjske świńskie wice.
Te dwa wice, wciepnōłech naskwol, coby mi żôdyn niy przeciepowôł, iżech je nad pōdziwanie sztryng, poważny.Bo przecamć gôdajōm, coch wicman i szpasownik.

Ludzie prôwdōm światowe mogōm sie wdycki fest radować pōdziwym i mieć wziynci we swojim kamractwie, we swojij czelodce – krōm inkszych jesce forcugōw – wtynczôs, kej poradzōm fajniście łozprawiać wice. Nō, poniykedy jesce srogszym, eźli blank... niy łozprawiajōm wicōw. Boć ło wiela richticzny wicman i kocynder raduje sie zasużōnym i sztabilnym uważowaniym, i kôżdy go rôd widzi, to juzaś na łopak, małowercity i usmolōny łozprawiôcz, ftorymu sie ino zdô, co niy ma lepszyjszego nad niygo, wzbudzô kole siebie łobrzidzynie i kôżdy nôjrôdszij wytrzas by ci go wteda na zbity pychol.

Mōmy samtukej u nôs styry gōwne zorty łozprawiôczy wicōw, a dyć tōż:
− Łozprawiôcz mô przi łozprawianiu wicōw zawdy gymba zmiyrnô i sztryng, za to te, ftore suchajōm trzimiōm sie za basiska łod śmiychu...
− Chichrô sie tyn, kery łozprawiô i ku tymu te, ftore suchajōm...
− Łozprawiôcz chichro sie choby kōń, abo nikej sagi we pokrziwach, juzaś te, ftore suchajōm, majōm jankornie pozwiyszane palice i ani słōweckiym sie niy łodzywajōm...
− Nō, i łostanio zorta, nôjbarzij łoszkliwô, je wtynczôs, kej te, kere mieli ta łostuda, iże musieli suchać tego łozprawiôcza chytajōm za zydle, stołki, flaszki,

szklōnki i co tam jesce łōnym we grace wlyjzie i pierōm tym wszyjskim, praskajōm tego wicmana łod siedmiuch bolyści...

A juzaś kôżdy richticzny wicman i kocynder miarkuje trzi zachy, kere sōm skuplowane ze łōnygo gryfnistym kōmsztym łozprawianiô wicōw:

– Wic musi być krōtki.

– Musi być fajniście łopedziany.

– Szlus juzaś, fajrant tego ci szpasu nôgły i niynazadni.

Dōm Wōm bajszpil jedyn:

– Lojzik, a przajez ty mi chocia deczko, łożynisz sie symnōm – pytô sie frela jeji karlusa, i gawcy sie miyłośnie na wiyrch, na jejigo gymba?

– A toć, iże ci przaja, nale ... coby sie zarôzki żynić?

– Nō, tōż ślazuj symie, ty giździe diosecki!

Humōr i szpasowno launa idzie wytrajniyrować – tuplikowôł cikejsik jedyn mondrok, psychōlog Wilibald Ruch ze Zurichu. Uciychy idzie sie naumieć tak jak na tyn przikłôd cudzego lynzyka. A na isto je ci to wercitô inwestycjô. Bo – jak godajōm mōndroki – wiyncyj wymiarkowaniô humōru, łoznaczô ci wiyncyj zadowlniyniô ze żywobyciô. I tego sie bydymy trzimać, prôwda?

Ja, ja...niy łod rzeczy, niy łod mowy, bydzie sam przipōmniyni ło gryfnistych prziwykach, samtyjszych nôs Ślōnzôkōw, skuplowanych ze wiesnōm.

August, za dôwnych czasōw miôł festelnie rôd wiesna, nikej kôżdy normalny zdrowy czowiek. Kej bōł ci „mody a gryfne” to razinku na wiesna przitrefiali ci mu sie nôjbarzij szczysne, pamiyntne cufale, ku tymu jesce sknōłtlowane ze... dziołchami. Dzisiôj tyż ci mu sie weprził do filipa łobrôzek, a tak richtik to pôrã łobrozkō sknōłtlowanych razinku ze wiesnōm. Sōminô jedna wiesna, kerô już skorzij kajisk łopisôł a terôzki ci mu ta sam gynał klapuje.

Łod przisżygo piōntku bydymy mieli wiesna. Chocia ino we kalyndôrzu, nale zawdy to już wiesna. Ludziska majōm przeca już za tela tyj latośnyj zimy. Tela, iże jakij zimy. Przeca, tak prôwdōm, latoś żôdnyj zimy samtukej blank niy bōło. A ludziōm sam sie już tyż ckni do tyj richticznyj wiesny, do tych gryfnych ptôszkōw-świyrgoloszkōw, kere ze dalekij Afriki muszōm borajstwa sam dō nôs przifurgnōńć. Do tych ci fajnistych kwiôtkōw, narcizlōw, hijacyntōw, tulpōw, nelkōw, bolioczkōw i jakich tam jesce.

Nō ale, wiesna to tyż dlô naszych babeczek mocka roboty we pomiyszkaniu. Bo to i łokna trza na glanc wypucować, gardiny wyprać i naszpanować (nō, to możno terôzki niy potrza, bo te moderne, to już niy trza szpanować, bo po praniu wiyszô sie je jesce wilgłe). I co sam wiela gôdać. Przi tym tyż chopy

mogōm mieć deczko uciychy. Bo kuknijcie ino. U mie we familoku miyszkô jedna, festelnie wizgyrnô, gdowa. Ida sie tak kejsik drōgōm na szpacyr a tu ci łōna na piyrszym sztoku łokna glancuje. A iże u nôs sōm na isto srogie te łokna, musiała ci łōna wylyjźć aże na fynsterbret i festelnie sie sztreknōńć, coby do wiyrchniego łokna dostała. Tak ci bōła tōm robotōm zajmniynto, tak ci tymi hadrami majtała, wywijała, iże blank niy spokopiyła, co na dole dosik pôra chopōw chnet by sie szłapy połōmali kej sie tak na wiyrch gawcywli i niy dôwali pozōr kaj lyjzōm. Bo chop to już mô do sia, iże zawdy sie za cudzymi babami gawcy, a łosobliwie, kej moge kuknōńć pod kiecki. Chocia jô kejsik (a niy kciôłech lapōm bez palica łod mojij Elzy dostać) scyganiōłech, iże kej wlejzie na tyn fynsterbret, to tyż je ajntlich gryfnô. I niyskorzij poszôłech do spowiydzi. Gôdōm co i jak naszymu farorzowi, a łōn mi na to:
– Scyganiyło sie panie August, scyganiyło, co? A gryfnie to tak, co? A coście to panie August swojij babie pedzieli?
– Anō, pedziôłech iże je gryfnô, wizgyrnô i...
– Tōż to niy bōło cygaństwo, to bōła panie Auguście, tōż to bōła samołobrōna**!!!**

Spytô sie fto po jakiymu tela gôdōm, pisza ło dziołchach, frelach, nale i ło babach, tych ci wydanych abo i samotnych? Anō, to akuratnie wiesna. I chocia ślypia już niy te, such tyż już ci jakisik słabszyjszy, nale srogô pragliwość we czowieku łostała. A wiela ci to powiarkōw nasze staroszki mieli na ta wiesna. Taki bajszpil:

„I wiesna by tak niy smakowała,
Kejby przodzij zimy niy bōło!”

abo ze inkszyj zorty:

„Kej na Jōzefa boczōń przibydzie,
To ci i śniega już tyż niy bydzie”.

A ze boczōniami skuplowany je jedyn wicny fal:
Dwa boczōnie ze Afriki lecōm sam dō nôs, do Polski i gawcōm sie na taki ci łodrzutowy fliger w lufcie. Jedyn tak gawcy, medikuje i zatym gôdô do tego drugigo:
– Nale ci tyn fliger wartko furgô, leci, pra?
– Niy ma sie co dziwać, kejby tobie sie dupa pôlōła, to tyż byś tak gibko furgôł!
A nie ma co przziganiać ludziōm a ku tymu modziokōm. Przeca wszyjsko we tyj przirōdzie ta wiesna czuje i wōniô. Przeca już łod zawdy nasze starziki gôdali, iże:

„We marcu koty, w kwiytniu psy a we môju... MY”.

I tak ci je na isto. Wszyjsko sie fyrtô wele tych babsko-chopskich mecyjōw, tych szykownistych zachōw. A jak chopy myślicie, co medikuje kurzica, kerô po placu gōni kokot?
Ano, medikuje sie tak:
„Majtna jesce jedna rōndka naobkoło placu, coby tyn kokot niy myślôł, iżech je takô letkô!”

Idzie wiesna i to już na côłki karpyntel. Dziołchy sie napoczynajōm corôz to barzij, zeksōwnie seblykać. Przeca terôzki bali i stare baby łamżōm ze sagimi pympkōma, chocia tyn zimowy, poświōntyczny fet wszyjsko fest na wiyrch wyciskô. Niyjedna tyż mô biyda wetkać sie we te szaty, kere sie łōńskigo roka lajstła, na kere nabrała swojigo roztomiłego chopecka, i czym takô mamzela starszyjszô, tym krōtsze te kiecki nosi, choby i szłapy miała nikej dwa sztōmple kajś na grubie.

Wiycie, bōłech ci kejsik ze mojōm Elzōm na Kubie, u tego Fidela, i to côłke dwadziścia śtyry dnioszki. Zbajstlowali ci my sie gryfne lato we grudniu. Wszyjsko mi sie tam zdało, wszyjsko festnie podobało. I palmy, i krokōdile, i balanga we tym ichnim kabarycie „Tropikana Club” , kery to klubhauz je położōny we gynstym, hraściatym, sześcōakrōwym łogrodzie trōpikalnim ftory łozewrzili Kubanery 30 grudnia 1939 r. We takij Villa Mina we Marianao, i jôdłô i te wszyjske miszōngi na rumie, dupne cigara, nôjbarzij toch miôł rôd te ichnie dziołchy. Ludzie, kej sie tak czowiek kuknōł na te szokuladowe fresy, szokuladowe giyry, szokuladowe cycki a ku tymu wszyjske dziołchy, i niy ino dziołchy, ciyngiym ci sie łoblykali ino we te „mini”. Nale, to niy skuli mōłdy, ino ze szporobliwości, bo kôżdô tamesznô dziołcha na Kubie dostôwała ino myjter sztofu. I beztōż, czym kerô miała rubszy zadek, rubsze szłapy, tym krōtsze nosiyła kiecki, bo knap bōło tego sztofu na wszyjsko. A po jakymu chopy durch sie gawcōm, łosobliwie na wiesna, na dziołszynne szłapy? Anō, to skuli takij starzikowyj powiarki:

„Jake glajzy, taki banhof!”

Na sōm fajrant łostawiōłech nôjważniyjszy zwyk, wiesynny zwyk, i to ludzie, blank niy hamerikōński zwyk. Mało fto jesce boczy topiynie, tōnkanie Marzanny. Chocia, tak prôwdōm, we łostatnich latach jużech pôra razy sōm widziôł niyftore rechtōrki, kere ze dzieckami bajstlowali take kukle ze słōmy i kaj szło, to prōbowali je toplać we wodzie. Tak po prôwdzie musi to być rzyka − niy metlać ze naszōm Rawōm – coby ta utopiōnô Marzanka na isto do samygo morza do kupy ze tōm łoszkliwōm zimōm ściykła.

Roztomajte bildowane napisali już roztoliczne gyszichty ło tyj Marzannie. Mie sie nôjbarzij zdô ta, we keryj sie gôdô, co łōna bōła takô bōginka ziymnô, „wynależycielka” – jak to mianowôł zôcny angyjber Zygmunt Glogier, grōntbyzicer, polski historiker, archyjolog, ytnōgraf – wszyjskigo łobiyli, wszyjskigo zbōża. Kej sam ku nōm prziciōngła naszô wiara i nasz Pōnbōczek, musieli mu placu ustōmpić: Grōm, Pogwizd, Ziywanna i ta naszô Marzanna, kerô bōła we babskim przeblecyniu do imyntu topiōnô w rzyce. Kejsik, sam na Ślōnsku, bōło to zawdy siōdmygo marca, nale po zwekslowaniu kalyndôrza, fajrowało sie to dwadziestego piyrszego. Juzaś Maciej Stryjkowski, poyta, historiker ze szesnôstego wiyka, już pierōnym dôwno tymu napisôł cosik takigo, iże te dôwniyjsze Sarmaty takô jedna bōginii, ftorô sie Cerera pisała, bōginii, kerô wypokopiyła wszyjskie łobiyli, na ta Marzanna – przemianowali.
Nale tyż je take ziyle, kere sie marzanka wōniōncô mianuje, i kero je pierōnym dobrô do winnygo grzôńca. To je ci już nale blank inkszô pôra galot.

Ino czowiekowi, zwiykowanymu czowiekowi, żôl pōłrzitki ścisko, co tela piyknych zwykōw, bez ta cōłko gōnitwa, bez ta utropa ło robota, ło betki i jôdło dlô dziecek, przepōmino sie te szykowne, niy ino ślōnskie, zwyki. Ludziska sie take łoszkliwe dlô siã zrobiyli, jedyn drugimu hilfy niy do, blank ci ło tych swojich korzyniach przepōminajōm tak, iże prawie miôł malyrz, rzyźbiôrz, gôwyndziôrz i wigyjc ze Wisły **Paweł Lazar**, kery już pôra lôt tymu nazôd napisôł – tak jak Wiślôki gôdajōm – takô sztrofka:

„Nôrōd ganc zbzikowôł, na nic niy mô czasu,
Ani robić w polu, ani jiś do lasu.
Nałokoło widzisz starych, modych, dzieci
Jak na skrynt karczyska, kôżdy kansi leci.
Pomału chop z babōm, w tym chrōmskim pośpiychu,
Niy bydōm mieli czasu, w nocy robić grzychu!”

Nale, ludzie, niy tropcie sie, napocznijcie sie chichrać do sia, gryfnie gôdać a niy wyrceć na sia jak rotwajlery, przeca idzie wartko wiesna, i na isto bydzie lepszij (chocia łoszkliwce gôdajōm ciyngiym, iże dobrze to już bōło i styknie). A jô tak pomalušku przyjnda sie jutro na szachta za moja „Jōzefka”, abo tam aże pod Logiewniki, coby posznupać eźli już napoczli kwiść mercbechery, narcizle. Ja, jô miarkuja, co ino moga pomarzić, poszwjchōwać we mrōkwiach, festnie upragnōńć czegosik, bo tak prôwdōm, to nikaj niy pōjnda, nikaj sie niy wybiera, bo przecamć już ło dwiuch lôt niy poradza łajzić...te moje szłapy mi do łostka łomōwiyli mi posuszyństwa.

Jużech sam spōminôł ło wielônocnym czôsie, nale werci sie spōmnić i ło pyndziału wielkônocnim. To we tyn wielkanocni pyndziałek zawdy cŏłki nasz dŏwniyjszy Ślōnsk, cŏłkŏ Polska, wszyjske samtyjsze ludzie lŏli sie wodōm abo parfinym choby nŏjynte. Roztomajcie na to gŏdali: dlŏ jednych bōł ci to śmiyrgust, dlŏ inkszych „lejek”, łoblywanka, Meus, Emaus abo śmigus dyngus tyn zwyk piyrwōtnie zachōdniosłōwiański. A jŏch kajsik wyczytŏł, co już moc dôwno, bo we 1420 roku kapelōnki zakŏzali ci tego zwyku we Polsce, a we jednym dziwocznym kŏzaniu szło razinku wyczytać:
„Zabraniajcie, aby w drugie i trzecie święto wielkanocne mężczyźni kobiet, a kobiety mężczyzn nie ważyli sie napastować o jaja i inne podarunki, co pospolicie nazywa się dyngować, ani wody ciągnąć, bo swawole i dręczenie takie nie odbywają się bez grzechu śmiertelnego i obrazy imienia boskiego”.
Boczycie? Byli wtynczŏs trzi świynta wielkanocne. Gŏdali tyż – jakech tam kajsik wyczytŏł – co we tych kŏzaniach kapelōnki gôdali i tak jesce:
„Niedziela wielkanocna i dwa dni następne pełne są nierządnej zabawy, obmierzłego dyngowania i rozmaitych guseł. Mężczyźni i kobiety łupią się, dyngują wzajemnie o podarki (...) ciągną do wody, przyczem niejednego duszą albo topią, smagają rózgą i pięścią”.

Mockach już sam naszkryflŏł, chocia to niy wszyjsko, co sie sam jesce u nŏs przijyno, co sie sam u nŏs fajruje, i co sam u nŏs niyftorym srogim angyjberōm i gryjfiniōm festelnie sie niy zdŏ. A nŏjbarzij to mi sie podobŏ to, iże te co jesce wczorej zŏcnie sie spōwiadali, dzisiŏj rzykajōm a we pyndziałek tyrajōm po chałupach, i po tych roztomajtych dziydzinach, napasztujōm dobrych ludzi i wrzescōm: Dej jajca, dej jajca! a nŏjlepszij to możno ku tymu i pŏrã złociokōw do kabzy.
Bŏł ci tyż wywołany kapelōnek i konfederat barski Jędrzej Kitowicz, kery we swojim „Opisie obyczajōw za panowania Augusta III” napisŏł bōł ci tak:
„Amanci dystyngowani, chcąc tę ceremonię odprawić na amantkach swoich bez ich przykrości, oblewali je lekko różaną lub inną pachnącą wodą po ręce, a najwięcej po gorsie, małą sikawką albo flaszeczką”.
He, he – po „gorsie”. A co to je gors babski? Ano cycki; po cyckach je lŏli i na isto terŏzki moga zmiarkować, co tyn zachōdni, hamerikōński lebo australijski zwyk toplania babōw wodŏm, te ichnie kōnkursa stoplanych unterhymdōw („mokrych podkoszulek” wylazło ci łod nŏs, sam ze Polski. A dalszij tyn Kitowicz pisŏł ci jesce tak:

„Którzy zaś przekładali swawolą nad dyskrecją, nie mając żadnej racyji, oblewali damy wodą prostą, chlustając garnkami, szklenicami, dużymi sikawkami, prosto w twarz lub od nóg do góry. A gdy się rozswawoliła cała kompania, panowie i dworzanie, panie, pany, nie czekając dnia swego, lali jedni drugich wszelkimi statkami, jakich dopaść mogli; hajducy i lokaje donosili cebrami wody."
Terŏzki już ździebko nasze przepōmnieli, iże we pyndziałek wielkanocny chopy lejōm baby a dziepiyro we wtorek – baby lejōm chopōw.
I gŏdōm Wōm, to wszyjsko je na isto ino skuli babskich cyckōw bo... to je wiesna, i zawdy we tym czôsie modziokōm wyrcy i to... niy ino chopōm, bali i takim starym purtōm jak jŏ. Możno babōm jesce wiyncyj i to łōne niy poradzŏm sie doczkać, kej tyn szwarny karlus przijńdzie je kiblym abo chocia maluśkōm kóneweckōm gichnōńć. Bo przeca za starego piyrwyj po miastach i po inkszych dziydzinach modzioki, chopcy i dziołchy cichtowali ze szpricami i garcami ze wodōm na tych, kerzi kole nich przelazowali. Chopcy na wsiach (bo u nŏs we miyście niy bōło to tak blank ajnfach – chocia?) chytali wrōłz te dziołchy, a kej już jakosik śnich łapli, smyczyli jōm do jakigosik rybnika, jakigosik subla abo do rzyki (eźli bōła) i tam dziepiyro chytali za grace i szłapy, i cŏłkŏ takŏ yma wciepowali do wody. A kej tego niy bōło, to wciepowali do trokōw abo do srogigo grotka kole studnie i lŏli wodōm, podwiyl łōnym sie to zdało, i podwiyl dziołszce fater niy przyszŏł ze hilfōm, na retōng.

Modzioki tyż ukłŏdali roztomajte sztrofki, i to niy zawdy take gryfne. Szło ło to, coby dziołchōm dopolić, coby je ździebko snerwować, łozgzukać, bo kej bōło za tela, i przodzij sie łōne wykupiyli, to wtynczŏs chopcy dŏwali łōnym pokōj. Roztomajte to byli sztrofki. Kajsik żech wyczytŏł (nale niy miarkuja, fto ci je naszrajbowŏł) gryfne wiyjskie sztrofecki łod starego piyrwyj choby i take:

„W pierwszej chałupie ode dwora
Jet tam dziewka piękna, młoda
Na imię jej Jagna,
Do Boga i ludzi podobna,
A niech się nie boi,
Bo tam za nią Marcin stoi,
I dla jej urody
pięć kubełków wody."

Abo taki, ździebko inkszy wiyrsz, i tyż ino śmiyrgustowy:

„Panna Jadwiga, bogobojna,

Ale chłopa pragnąca,
Krowy nie wydoi, bo się ogona boi,
Izby nie wymiecie, po kolana śmiecie,
Jet taka gruba, że potrzebuje
dwie fury pyrzu
do wyłożenia w lyżu.
Jak chleb upiecze,
to się szczur pod skōrką
przewlecze,
Za karę dostanie sześć wiader wodą."

A kerŏ by niy kciała chopa? A kerŏ sie sam u nŏs jakigosik szwanca, trŏłdla, abo jak tam jesce tyn łogōn mianować – strachŏ? Znŏcie take? Bo jŏ niy, a kej sie zarzykŏ, co to niy ma prŏwda, to to je nŏjprŏwdziwszŏ prŏwda. Prŏwda, wy nasze gryfne dziołchy, ftore bydziecie wyszpluchtane...we pyndziałek?

Nō, coby sam niy gŏdać, u mie we siyni (kej jŏ bōł jesce bajtlym i ino musiółech tyrać do pomiyszkaniô po woda) starszyjsze karlusy bajstlowali takŏ srogŏ faska, na nij plōmpa i... niy poradziyli sie doczkać kej dziołchy ze naszego placu, ze tego ci naszego familoka, ze naszyj hulicy szli ze kościoła. I dalszij bōło jak za blank starego piyrwyj:

„Niych sie wszyjske dziywki, napocznymy prziwoływki".

Bo te sztrofki (i mocka, mocka inkszych) to byli karlusowske prziwoływki.

I sam potrza sie spōmnieć jedne. Łod kany sie wziōn tyn lōny pyndziałek? Bezmać je to zwyk, kery wandluje sie jesce ze starożytnij Jerozolimy, kaj ci to pozgōnianych i tych, kerzi łozprawiali ło zmôrtwychwstaniu Pōnbŏczka, Żydy lŏli ze łokiyn wodōm, coby łōnych wszyjskich łozegnać, łozkurzić, i coby takich powiarek niy łozfaklowali, coby niy gŏdali tego, iże wszyjskie Żydy to tego ci zmôrtwychwstaniŏ festelnie niy mieli rade. A tak na isto, sam u nŏs to cheba tyn zwyk łostŏł jesce łod „prastarych" Słōwianōw, kej wszyjske na isto wierzyli we ta łosnożōnŏ siyła wody. A kej juzaś nasz kościōł napocznōł woda świyńcić – tym barzij sie to przijynŏ. Bo niyskorzi śpiywali i take śpiywki:

„Przisźli my sam po dyngusie
Zaśpiywōmy ło Jezusie."

Abo takŏ, możno ino deczko zwekslowanŏ:

„Przisźołech sam po dyngusie
Leży kołocz na tisztuchu
Łojciec kraje, matka daje

A jŏ proszã ło dwa jaje.”

My gŏdōmy śmiyrgust. Polŏki „śmigus-dyngus” a wszyjsko to możno sam u nŏs na Ślōnsku wandluje sie łod miymieckigo słōwecka „schmagustern”, co bezmać znaczŏło rzezanie byrkowym prondkiym po giyrach, a łod czego trza ci sie bōło wykupić, bo inakszij takŏ dziołcha łoszpluchtali wodōm. Jesce ino na łostatek. Deptali ci tyż te nasze starki i starziki ze goikiym lebo moikiym (niy metlać ze mojikiym, ze mlycym), kery miŏł być na to, coby przyszło gryfniste lato. A dziołchy fōmlowali chojnōm, astōm jedli ze szlajfkami i śpiywali roztomajte śpywki take jak ta:

„Moiku zielōny gryfnie ustrojōny,
Szykownie sie chodzi,
Bo tak mu sie godzi”.

Tyrali tak tyż piyrwyj modzioki aże do Zielōnych Świōntek, nale ło tym to już możno niy byda rzōńdziōł. kej indzij połozprawiōm.

XLIX.

To bōło jesce we czôsie, kej moja Haźbiytka żōła i nic niy skazował, co jô łostana blank sōm na pōł roku skorzij naszych Złotych Godōw. Wtynczôs wiela sie dziôło u nôs, i jô, i Haźbiyka mielichmy rade szpas, dobrô launa i take tam dōmowe prziwyki.

Nō, moja babeczka je już tyż – gynał nikej i jak jô – małowiela zwiykowanô. I chocia jesce robi we takim priwatnym knapszafcie, to nale przilazuje do chałpy niyskoro na łodwieczerz festelnie zmôchano, diosecko usiotanô. I tyż zawdy jô wtynczôs rychtuja wieczerzô, zatym nalywōm woda do badywanny i kej łōna je już po wszyjskim, idymy opaternie do izby, coby kuknōńć na telewizyjô abo ino deczko na zofie, na szezlōngu kapka dychnōńć; je ze szykownistōm glaskō mojij umiyłōwanyj whisky Johnnie Walker *red abo redszij black lebel, a moja Elzka lampus jakigosik wina nale niysrogi.

Kejsik nale moja Haźbiytka spytała, poprosiōła mie, cobych jōm tak opaternie, libeźnie podrôpôł po plecyskach. Bōłech deczko zgniyły wtynczôs i niy za tela łōnyj sie te moje drôpanie zdało.

– Mōgbyś to jakosik tak ze gyfilym robić! – pedziała ździebko niyrada. – Abo niy łobrzinej pazurskōw do samyj skōry, bo mie ino szlichtujesz, głôskôsz, a jô bych kciala cobyś mie podropôł... mie tak je niyskorzij dobrze.

Wōl niy wōl (a niy mōm rôd mieć dugich pazurskōw) poszôlech do miasta, dō nôs na Barsko na tôrg, coby sprawić sie takô drzewniannô, bambusowô dropaczka. Sōm take dinkse ino trza lecy kaj posznupać. Nawiydziōłech pôra roztomajtych składōw, a przi tyj przileżitości wysłepôłech pôra lagōw biyru i naszôłech yntlich na łostatku takô kracbyrsta, drôpacka razinku na 3-go Môja. Nad gysztelami, nad fachami we tym składzie stôło napisane:

„Eźli ckni ci sie, tynskno ci do uczucia bezgranicznygo szczyńściô?
Sprôw se naszô nowô drôpacka,
kerô łodszpanuje Cie łod gowy do piyntōw.”

Nō, tōż lajstnōłech sie ta kracbyrsta, prziszôłech do dōm i niy poradziōłech sie doczkać na moja Elza kej przikulwitô sie ze roboty.

Nō, i niyskoro na lodwieczerz, po wieczerzy moja starô siadła sie na zofie a jô napocznōł ci jōm opaternie i ze gyfilym drôpać potych jeji plecyskach...

– Łoja, Gustel, ja... niy ustowej...

– Jesce, jesce... barzij do lewa... terôzki dobrze nale siōngnij gymbij... ja, ja... jezderkusie... ja... deczko mocnij... jesce, jesce... niy ustôwej Gustliku. jesce, jesce trocha nizyj... mocnij.... wyżij... ja, ja... ino dak dalszij...

– Jak mie ci je terôzki dobrze, jakô jôch je terôzki łodszpanowanô, łotychniōnô! − rzykła festelnie ci rada, zadowolniōnô. − Musisz Gustel to czyńścij robić.

A, iże miyszkōmy we takim betōniôku pewnikym sōmsiôd, ruby Ecik ci to wszyjsko na wieczōr słyszôł, bo łoszaroku łapnōł ci mie za knefel łod westy i ze pōdziwym napocznōł:

– Nō, panie Auguście, tego bych sie po wôs, we waszych latach niy spodziôł... niy, blank bych sie niy spodziôł!
Nō, Ecik, to je tak − napocznōłech deczko szpasōwnie eklerować. − jak sie chopie za modu szporowało, to terôzki na starōść jesce cosik sie do, do zrobić! Nale dalszij mōmy wiesna, i – jakech sam już niyrōłz rzōńdziôł – te nasze dziołchy na wiesna... Jezderkusie! jak łōne ci sie poradzōm gryfnie... seblykać. Terôzki ci je we mōłdzie, iże wszyjskie frelki majōm na sia take prziłodziynie choby łod modszyj siestry. Galoty za knap, pympek na wiyrchu, a kieculki, spōdnice to choby ino ze jednyj szlajfki abo taszyntucha, sznuptychli byli uszyte. A, iże bez côłkô zima idzie sie terôzki łopôlać we tych roztomajtych „solarijach", tōż tyż kôżdô je łopôlōnô choby razinku prosto ze Afriki sjechała ku nōm, abo skandziś. I czowiek, mô sie rozumieć chop, to ci je już na isto take stwōrzyni, takô gadzina, iże dziepiyro na stare lata corôzki wiyncyj sie za blank modymi i niy ino, modymi dziołchami łoglōndô. Możno to skuli tego (coch już gôdôł), iże czowiek za stary je na grzych a za mody na śnik, bo i ślyp już niy taki, i such sztinkruje a pragliwość rośnie, sztrekuje sie. Przeca to chopy (richticzne chopy) znôcie! I niy ma co gôdać, wszyjsko ci we tym môju gupieje, przilazuje ło gowa. Czowiek łamzi choby tyrpniynty, cosik mu sie zdowo, iże śniego taki Casanova, a to ino môj, tyn miesiōnc we kerym nôjgorszô ynta pszaje wszyjskim naobkoło. Nale, trza tyż dôwać pozōr. Trefiōłech ci mojigo kamrata Bruna, kery miôł na czole ojla jak apluzina, tela co ździebko barzij kalnô.
– Co ci to Bruno – pytōm sie go gryfnie. – Prasknōł cie fto bez łeb, aboś bez cufal kopyrtka na palica zrobiōł?
– Eee tam, żôdyn mie niy piznōł, żôdyn by sie cheba niy łopowożōł, kej ujzdrzi takigo srogigo chopa – pado Bruno.
– Nale, przeca widza iżeś kajsik tym łebym musiôł prasknōńć, bo ze samości ci tak dupnô ojla niy wyfukła przecamć, pra?
– No, ze samości to niy, ino ze lichego weźroku i skuli tego co mōmy wiesna.
– Niy poradza spokopić co mô ślepōta ze wiesnōm do kupy – padōm ci do kamrata opaternie.
– Anō, to bōło ganc ajnfach. Ida sztrekōm kole Parku Kultury we Chorzowie a sam ze naprzeciwka idzie dziołcha. Co jô gôdōm dziołcha? Claudia Schiffer, ino... niy takô starô. Wosy czôrne, nogi duge aże do samyj ziymi, wszyjsko co przinôleżi, i przed sia, i za sia, łogiby choby dwa maluśkie pecynki chleba, dychanie, kerego sie niy idzie ani we śniku forsztelować. Łopôlōnô, wōniōncô parfinami nikej côłki zôgōnek kwiôtkōw. Nō, gôdōm ci Gustel, łobrôzek na szłapach abo baba knipsniyntô we plajboju. Kejech jōm ujzdrzôł, tōż tak ci mie chyciyło, iżech niy poradziōł ślypiōw lod łōnyj łoderwać. Gawca ci sie, ażech

sie blank do zadku łobzwyrtôł, i anich sie pozdôł, kejech prasknōł pycholym we zojla, we słup na anōnzy.
Nō, i tak ci to juń je, kej chop niy dôwo pozōr. Nale, idzie to dôwać pozōr, kej tela gryfnych, szykownych dziołchōw szpacyruje po cestach, po drōgach i bele kaj? A i we tym łoszkliwym internecu sztyj i jednym ciyngym roztomajte łochyntole wciepujōm zdjyńcia wszelijakij maści dziołchōw... łod biôłych, bez łoplōne aże do czôrnych nikej szokulada. I to zaobycz jesce festelnie, chnet ci blank poseblykanych. Przeca, ino take chopy, ftore tak blank ciynko gôdajōm, niy poradzōm dojzdrzić sam tego, co je wele nich. I co sam za tela gôdać, môj to je môj, i nikaj sie przed niym niy citnie, nikaj niy skukô, żôdyn tego ćmawymi brylami niy prziklapnie. Żôdyn tyż niy poradzi tych wszyjskich babsko-chopskich môjowych kōnszachtōw, zôlycek, napasztowaniô, i czego tam jesce, do łostatka zakôzać, nikej to robiōm nasze kieckowe purpuraty.

Niy moga sie zaprzić. Mie tyż zawdy sie dziołchy zdali, zawdy podobali, zawdy miôłech je (i mōm!) rôd. To mōgli być mode (terôzki corôzki modsze), to mōgli być ździebko latowe, kôżde, byle gryfne. A widziôł ftoś swôs we môju blank niy gryfnô dziołcha? Bo jô niy! Już moja Starka gôdali, iże w môju kôżdô stwora, znôjdzie swojigo „amatora". I tu ci nasze staroszki na isto mieli prawie. Nôjprzodzij ci mie to chyciyło już we łochrōnce. Takch bōł śpikol a już ci mi sie dziołchy festelnie podobali, barzij miôłech rôd dziołszki niźli tych kamratōw ze zantkastli, ze piôskownicy. Bōła ci to takô jedna Yjwa, Jewka. Jeji łojce mieli drōgeryjô na Krojcce. Jezderkusie, jakô to ci bōła gryfnô dziołszka. A, iże jôch bōł zawdy faflok i berôcz, takech ci jōm we tyj szkōłce zbałamōnciōł, telach łōnyj nafandzolōł, iże na kôżdym môjowym szpacyrze do łogrōdkōw kole „Jōzefki" abo na smyntôrz, kaj nôs wiydła naszô Pani, trzimała sie ino mie za grace. A jô tyż sie diosecko asiōł, kejech mōg jakisik kusik łōnyj ci pichnōńć, śniōm do kupy cosik śpiywać, abo sōm, ino dlō nij zawiskać tyn pośmiywny numer:

„Hej, wioo, heta wio, heta stary, mody jary..."

I nikany żech jōm już we mojim żywobyciu niy trefiōł. Rōłz ino mi sie zdôwało, coch jōm ujzdrzôł jak rajtowała na takim gryfnym brōnotnym kōniu, nale możno to na isto ino mi sie zdôwało.
Niyskorzij bōła moja „Siedymnôstka" (terôzki niy dziołcha, ino szula). Tam byli tak na isto dwie szule we jednym stawiyniu, jedna dlô chopcōw, a drugô dlô dziołchōw. Nale, cōż kej siynie byli do kupy i kôżdy snôs śpikoli, kery by ino kciôł, zawdy znôd przileżytość, coby kajsik tam tym dziołchōm grajfnōńć. A iże gôdōmy ło môju, to trza tyż spōmnieć ło môjowym nabōżyństwie we kościele, ło popołedniu, kere krōtszij zetrwało we kościele niźli niyskorzij na szachcie, na

tyj naszej, samtyjszyj zantce. Nô i wszandy tam, kaj szło zakludzić dziołchy, kere tyż moc rade sie we dochtora bawiyli. Ino moja Mamulka niy poradziyli spokopić po pierōnie tak dugo te môjowe nabōżyństwo sie wlece, i tak niyskoro przilazujōm jeji syncyska nazôd do dōm, zmôchane, usiotane na wieczerzô?

Tak ci jakosik wartko śleciało aże do siōdmyj klasy, kejżech trefiōł na richtik fajnistô dziołcha, i ku tymu ździebko starszyjszô łody mie. Ta ci mie na zicher poradziyła bele czego naumieć, co tyż mi sie niyskorzij przi inkszych frelach przidało. Nale, te siedym lôt podstawōwki diosecko drap śleciało, aże drap. Ani sie czowiek niy spodziôł, a już napocznōł sie brandzlować żiletkōm lebo jakim inkszym raziyraparatym. Wszyjske karlusy wteda nosiyli ćmawe bryle po tym naszym szałszpilerze Zbyszku Cybulskim. Jôch to miôł ze czego sie na prôwda asić, boch cosik łapnōł na ślypia i musiôłech take bryle nosić. I beztōż jô bōł figura na mojim, i niy ino na mojim, placu.

Mamulka kcieli cobych wylôz na ludzi i beztōż kôzała mi łobrać sie jakosik szkoła, nale dobrô, coby mi sie fach bez lata przidôł. Nō, tōżech ci poszôł do takigo chymicznygo technikōm, kere dôwnij bōło na Katowickij. Tam już i inksze dziołchy byli, razinku i take, ftore nôs we śniku nawiydzali. Niy powia, gryfnô my mieli klasa, chocia i tak poruch snôs pszoło jednyj modyj rechtōrce dlô keryj my zōłwizōł sie niy rachowali, bo łōna ci już bōła wydanô, i to za rechtora, kery nôs chymiji uczōł. Przizôł môj, i my juzaś ino za dziołchami lôtali. Bōło lekszij, bo te ze łostatnij klasy rychtowali sie do matury a my skuli tego mieli wiynkszô laba. Po szkolnym „wychowaniu fizycznym” – a turnowali my tyż drugda, łod czasu do czasu na dôwniyjszym AKS-ie – szło sie niyskorzij côłkōm czelodkōm do tyj naszyj dōliny szwajcarskij, niyskorzij juzaś do tego ci pōnaziyntkowygo Parku Kultyry. I tam już jak fto mōg, jak fto bōł zwyrtny i wizgyrny – poradzoł zakludzić dziołcha abo za „Łogrōdek Baby Jagi”, abo na jakosik trōłwa, abo na stawy, rybniki. Te srogsze łochyntole, to targali aże na gōra, kaj terôzki je Planytarium. Juzaś ze naszymi dziołchōma ze swojigo familoka, ze swojigo placu to sie tōmpało na „Liga”, kerô niyskorzij mianowali „Dolina Gōrnika” skuli tego, co to jōm we flyjga wziyna gruba „Barbara-Wyzwolenie”. Tam tyż sie szło bele kaj skukać, coby kamraty niy ujzdrzeli a niyskorzij, bez lato to i poszpluchtać sie szło we wodzie, abo i na kajakach, na padelbōłtach popływać.

Jakech już miôł te siedymnôście lôt, toch przifilowôł jedna frela, kerô i wydanô już bōła i łogdowiała. A mianowała ci sie Łōna jak ta freliczka ze „Lalki” Prusa, do keryj zôlycôł tyn szauszpiler Dmochowski, nale kery niy

poradziōł śniōm przijńść do porzōndku. Ta ci mi dziepiyro dała wyćwika. Nale, co jô byda gôdôł, co jô sie byda asiōł. Przeca kôżdy karlus we mojim wiyku musiôł takô „szkoła” przyjńść, coby sie niyskorzij przed swojōm richticznōm libstōm gańby niy zrobić.

Czowiek robiōł sie corôzki starszyjszy, corôzki mu filipa przibywało (abo tak ino myślôł) tela ino, co we môju gupiôł do imyntu i kejby mu mietła łoblecōnô we babskie szty we ciymnym antryju postawić, tyż by łōnyj pszoł jak nôjynty. Musza pedzieć, iże do wojokōw mie niy wziyni i wszyjske kamraty mi tego zôwiściyli, iże ino łōni musieli swoje dziołchy, libsty, frele łostawić w dōma i wykludzić sie aże na drugô strōna Polski, bo tak wteda bōło. Chopcōw sam ze Ślōnska wywojziyli aże na morze, coby śnich marinerōw, „wilkōw morskich”, merwolfōw zbajstlować, a goroli, Kaszebōw i inkszych takich sprowôdzali sam dō nôs, coby łônym już do imyntu te mode życie łobrzidzić. A we kasarni bedinowało sie przi szifach côłke trzi lata. I tak sie terôzki medikuja, co niy byda dalszij ło mojich babskich cufalach łozprawiôł, coby mi ftoś niy pedziôł, niy przeciepnōł, iżech sam prziszôł sie ino herzić i asić, abo coby niy bōło jak kejsik u nôs we tyj naszyj „Jōzefce” ze jednym mojim kamratym.

Poszôł ci rōłz tyn mōj kamrat Tyjo do farorza do spōwiydzi. Motlô, berô, i blank na łostatku gôdô:

– Farorzycku, a jôch to zdrôdzôł moja kobiyta.

– Ja? – pado na to farorz – a wiela razy?

– Nō, wiycie farorzyczku, jô sam prziszôł sie wyspōwiadać a niy kwôlić!

He, he, he... łostołech sōm dōma.− uradowôł sie August, bo ino poniykedy, wtedy łowda sie to łōnymu przitrefiało. − Moja babeczka, moja Elzka wrōłz ci wykludziōła sie na côłki tydziyń do swojij mamulki, a mojij świekry. Blank ci to je dlō mie szpasownô i przijymnô, nale niypotkanô, niyzapedzianô łodmiana. Tak sie miarkuja, co do kupy ze mojim psiôkym-chlebusym blank ci miyło strôwiymy te siedym dni.

Pyndziałek:

Gynał’ech zaplaniyrowôł côłki dziyń, wszyjsko podle raje. Wiym, ło ftoryj byda wstôwôł, wiela czasu poświynca na łoszpluchtanie sie i śniôdanie. Porachowôłech, wiela tyż czasu zajimô mi warzynie, sprzōntanie, pomywanie, wykludzanie mojigo psiôka na dwōr i sprawōnki. Jezderkusie! Jeżech gryfnie zadziwiōny, iże jednakowōż łostanie mi mocka frajnego czasu ino dlō mie. Na wieczerzô fōndnōłech sie sōm i mojimu chlebusowi po srogachnym szteku łowiynzinowym. Coby stwōrzić miyłô launa, fajniście deknōłech stōł. Postawiōł

żech blumwaza ze rōłzami driny na tiszu i zapôlōłech szykownistô świyczka. Mōj psiôk na przidôwek erbnōł pasztyt ze kaczycy, zatym ta ci gōwnô warza ugarnirōwanô gymizami a jesce na wety fajniste kyjsky. A jô sie polekuśku szlukōm szmektne wino i kurza ci ze uciychōm srogô cigara. Na isto dôwnoch niy czuł sie tak szykownie.

Wtorek.

Wytuplikowôłech mojimu psiokowi, iże kôżdydziyń niy ma świynto, beztōż tyż niy moge sie spodziywać, co sztyjc bydzie ćkôł przidôwki i inksze jôdło aże ze trzech roztomajtych sziselkōw, ftore jô musza niyskorzij pomywać. Przi naszym śniôdaniu merknōłech, iże słepanie zôftu ze frisznych apluzinōw mô tak po prôwdzie jedyn srogi fyjler. Za kôżdōm razōm trza niyskorzij festelnie myć tyn wichajster do presowaniô zôftu. Jak idzie rozposać tyn problym? Anō, trza by narychtować zôftu na dwa-trzi dni – wtynczôs ta zôftpresa bydzie szło myć abo szpluchtać dwa-trzi razy mynij. Ha, ha i łodkrycie Hameryki: winerki idzie ci przeca łodgrzôć we zupie! Tym tuplym juzaś je jesce jedyn garniec mynij do pomywaniô.

Jô, tak po prôdzie, pewnikiym niy byda tyrôł ze maszinōm do łodkurzaniô kôżdydziyń, jak kciała moja starô. Rôłz na dwa-trzi dni styknie. Musza ino na zicher pamiyntać, coby seblykać szczewiki przi wlazowaniu do antryja a tymu psiokowi wytrzić do sucha szłapy. Krōm tego – czuja sie na isto blank mōnter.

Strzoda.

Mōm wrażyni, iże gospodarzyni, prowadzyni dōmu zajimô jednakowōż wiyncyj czasu niźli mie sie zdało. Byda musiôł zwekslować côłkô swoja strategijô. I tak: przismyczōłech ze szynku pôrã narychtowanych tam warzy – tym tuplym niy tracã we kuchyni za tela czasu. Narychtowanie jôdła nigdy przecamć niy moge zetwać dugszij niźli jedzynie. Kolyjny problym to posłanie prykola. Nôjprzodzij trza sie śniego przed połedniym wygramulić, zatym przeluftować szlafcimer, a na łostatku rōwno pokłaś łobleczynie – zawrôcanie gowy ze tym wszyjskim. Niy uważuja, coby kôżdydniowe słanie prykola bōło kōniyczne, łosobliwie, co tak by tak na łodwieczerz musi sie w niym czowiek juzaś legnōńć. We côłkości zdô mi sie, iże je to robota blank bez cweku. Zrzyknōłech sie do imyntu rychtowaniô łoddziylnygo jôdła dlô mojigo psioka i lajstnōłech sie krałzy a biksy, take ze gotowōm warzōm. Pies ci sie skorzij deczko krziwiōł, nō ale... kej jô moga sie łobyjńść sie bez tych ci wszyjskich dōmowych łobiôdkōw, to łōn tyż niy moge za tela mekrować.

Szczwôrtek.

Nō, tōż fajrant ze presowaniym zôftu ze apluzinōw! Styknie! To ci blank niy do uwierzyniô, iże ze tym niywinowato wyglōndajōncym łowocym je ci aże tela zgryzki i niyprzileżitości. Lajstna sie gotowy zôft we flaszkach. Moje łodkrycie i iluminacyjô dnioszka: udało mi sie przespać côłkô noc i bezmała wyszibnōńć sie ze prykola, i niy pobulić, niy skiełtać łoblyczy. Rano musiôłech ino ździebko wyrajbować sztepdeka. Snadnōm rzeczōm je ci to problym szprymy i takigo nałōnczôs nynaniô – niy idzie sie za tela łobrôcać i zwyrtać we tym prykolu. Deczko mie boli plyco nale gorkô brałza ździebko mie hilfła. Łodrzyknōłech sie tyż łod kôżdydniowygo golyniô, bo to przeca ajnfachowô utrata mojigo czasu. Szafnōłech bez to wercite minutki, ftorych moja starô nigdy niy traci, nō bo przecamć łōna blank niy musi sie raziyrōwać (nō, możno ino musi robić ta modernô „depilacyjô" rōłz bez miesiōnc).
Kolyjne łobjawiynie: niy ma cweku kôżdy rōłz jôdać ze snożnego talyrza. Fōrt ino te pomywanie, napoczynô mi dziôłać na nerwy i festelnie aufryjgować. Pies tyż moge sie naćkać ze jednygo sziselka... yntlich to przeca ino gadzina.
Aha, pozōr! Mōm mniymani, co łodkurzać potrza nôjwyżij rôłz bez côłki tydziyń. Knōbloszka na łobiôd i wieczerzô.

Piōntek.

Wiycie, zmiarkowôłech, iże z rańca knōbloszka, winerki smakujōm blank dobrze, po połedniu jakosik gorzij, a na łodwieczerz blank niy sōm szmektne. Pies dostôł suche jôdło. Je ci łōne gynał tak samo masne a łōnego szalka niy ma ufifranô. Juzaś jô napocznōł jôdać zupa direkt ze gôrka. Je gynał takô samô szmektnô a niy trza marasić ani talyrza, ani kelni. Terôzki już niy czuja sie tak, chobych bōł autōmatycznōm pōmywarkōm, szpilmaszinōm. Ustôłech tyż sztyjc wyciyrać dyliny we kuchyni. Ta robota tak ci mie mierziyła, jak te côłke zawrôcanie dupy ścielyniym prykola.
Ha, ha! Żegnejcie biksy!!! Niy byda przeca darmo marasiōł biksynefnera!

Sobota.

Po jakiego dioska na łodwieczerz seblykać łobleczynie, kej z rańca juzaś trza sie łoblykać? Przi przileżitości idzie tyż łobyjńść sie bez sztepdeki i niy ma ze rańca utropy ze jeji skłôdaniym. Nerwy mōm napniynte choby sznōry. Dzisiôj na śniôdanie zjym ino to, co niy wymôgô żôdnego łozpakowywaniô, krociô, łotwiyraniô, szmarowaniô, warzyniô ani kwyrlaniô. Wszyjske te dziôłania wydōm mie ino do krymfōw. Plan na dzisiôj: łobiôd wećkōm prosto z tytki, przigibany nad ałsgusym. Żôdnych talyrzy, bysztekōw, tisztuchōw i inkszych gupotōw. Deczko mie targajōm kielca. Pewnikiym ćkōm maliczko, niy za tela

łowocōw, n niy kce mi sie jich targać ze sklepu. Możno ci to napoczniyńcie szkorbutu? Łoba ze mojim psiôkym sōmy łosłôbiōne i zmierzłe. Ło szaroku wećkalichmy cosik ze psiôkowyj sziselki nale żôdnymu snôs to niy smakowało. Tak po prôwdzie to bych musiôł sie łogolić, łoszpluchtać, uczôsać, narychtować mojimu psiôkowi cosik do jôdła, wylyjźć śniym na szpacyr, pomyć szkorupy, statki, posprzōntać, pōjńść na sprawōnki nale... ganc ajfach niy poradza ze sia wykrzôsać tela siyły. Mōm problyma ze utrzimaniym rōwnowôgi, napocznô mi sztinkrować weźrok. Psiôk blank ustôł myrdać łogōnym.

Niydziela.

Sztuchane bez tyn rest tego wiycie, „insztynktu samozachowaczygo", wywlykli my sie ze naszego prykola, ze naszych hadrōw i idymy do kupy ze tym mojim chlebusym-psiôkym do restaurantu, kaj bez dwie godziny ćkōmy roztomajte maszkyty. Korzystōmy ze mocki talyrzy, bo przecamć niy muszymy łōnych terôzki pomywać. Niyskorzij, tyż juzaś łoba, landujymy we hotylu. Izba je ci gryfnie wysprzōntanô, snożnô i przitulnô. Yntlich znôdech już knif na trôpiducha tych łokropicznych dōmowych łobowiōnzkōw.

He, he ciykawe, eźli choć kedy prziszło to do palicy mojij Haźbiytki? Przikludziōła sie dzisôj nazôd... wszyjsko wrōciyło sie do normy.

To bōło kejsik, prôwdōm abo i niy, a czôs leci choby ze bicyska szczelōł. Sōmy już deczko za tela zdrzałe... − August wpôd we mankuline zamyjślyni. Tak ci już miôł to niyrōłz a poradziōło to zetwać i pôrã dni.

Niyskoro na łodwieczerz. Moja Elza już łod kielanostuch minutek dobrze, szykowniście nynŏ. Jŏ jesce kciŏł deczko połoglōndać te, kejsik, kejsik moc szpasowne „Szkło kontaktowe" nale trefiōł mi sie Zimiński, kery pokazŏwŏł tego – chnet kapelōnka – Gowina. Łoba majōm ze sia cosik spōlnygo... łoba pierōnym sie przi gŏdce mamlajōm i sōm ku tymu stopierōńsko maźglate. Te jejich: mmm, eee, hmm, nnn... już doprŏwdy niy poradza szczimać. Wiela sie te chopy nastynkajōm, najōnkajōm podwiyl niy pedzōm pŏruch słōwecek ze cwekym. Wyszaltrowŏłech ta naszŏ telewizyjŏ i brŏłech sie tyż ku spaniu. Nŏjprzodzij nale kuknōłech na weker (mōm taki gryfny podle telewizora, kery blynduje na czerwiōno) – świyciōło 2222, znaczy chnet pōł jedynōstyj. Spōmniała mi sie, i niy miarkuja po jakiymu, Maria Czubaszek, kerŏ tyż lecy kedy (nŏjczyńścij we niydziela) łozprawiŏ we tym „Szkle kōntaktowym. Łōna sztyjc i jednym ciyngym rzōńdzi, iże festelnie rada mŏ kurzynie cygaretōw. Jŏch tyż kejsik mocka kurzōł. Nale we styczniu1990 roka iepnōłech tyn nôłōg w pierōny. Nō, i jak to zawdy sie wtynczŏs przitrefiŏ, napocznōłech tyngnōńć,

przibiyrać na wŏdze jak jaki kormik. I Wiycie, je ci nŏs śtyruch chopōw we familiji: bracik, jejigo dwōch synkōw i jŏ, śnich nŏjstarszyjszy i nŏjbarzij spaśny. Nale, za to mōm nŏjwiyncyj wosōw na palicy. Fajnistŏ siwŏ czopa. Mōj bracik mŏ takŏ plata choby świynty Antōnik, jejigo starszyjszy synek mŏ ci już czoło, kere siōngŏ aże do zadka palicy, a juzaś tyn nŏjmodszy snŏs, mŏ palica jak holckopf na kery naszŏ Mamulka naciōngała kapliny, kej robiōła huty, szykowniste pliszhuty dlŏ swojich kamratek, i niy ino łōnych. Bŏła wywołanōm, i to niy ino we Chorzowie, hutmacherkōm. Miała naszŏ Mamulka jesce przed wojnōm (nale i bez wojna, a i pŏrã lŏt po wojnie) swōj werksztat i skład na Kronprinzenstrasse (terŏzki 3-go Mŏja) i na Bismarckringu. Te roztomajtyj zorty holckopfy poradziōła przismycyć (podug mōłdy na huty) i ze Wiydnia. Niyskorzij palcyska poskrōncane bez rojmatyka niy dozwŏlali Mamulce robić, naciōngać te kapaliny i pociepła tyn swōj fach, chocia i jesce mojij babeczce pŏrã szykownistych pliszhutōw zrobiōła.

Kukōm na weker... blynduje 2345, znaczy sie, je już trziśćwierci na dwanŏstŏ we nocy.

Morze, morze...żŏdnyj srogij weli ino świetliczkowe zmŏrski na tyj wodzie. Fajnisty jacht, „Pilar” (tak miŏł na bordwandzie nasztrajchowane), wele mie dwie szwarne dziołchy, czŏrne, na sie mieli ino bisynhaltry i dwie szlajfki na rziciach... łobłōnczaste łogiby i pŏłne piōntki, ftore fedrowali przi kŏżdym kroku na ferdece. Jŏ we jednyj gracy srogachnŏ glaska ze rumym i wyrflami lodu, we drugij srogachnŏ cigara i łorŏz widza chopskŏ gorzć, srogachnŏ jak berkmōńskŏ hercōwa, ze fojercojgym... Ja, ja... znōm... To Ernst Hemingway. Łopŏlōny, zgorzały łod klary na połedniowych morzach i łod tamesznego wiatru.

– Wiysz August – gŏdŏ ku mie tyn wywołany pisŏrz, srogŏ gwiŏzda literatury i czego tam jesce – płynymy terŏzki łod Havany (La Habana) aże na Isla de la Juventud (dŏwnij, do 1978 roka Isla de Pinos) i tam ździebko popływōmy we tym Karaibskim ōorzu. Landszaft choby ze raju, choby we tych malōnkach Eugène'a Paula Gauguin'a. Połedniowe morze, czŏrne, szykowniste, caubrowne dziołchy, glaska rumu i cigara... żyć a nie umiyrać....

Łorŏz zdŏ mi sie, iże szpacyruja ze Ernstym po El Malecón łod Castillo de San Salvador de la Punta we Hawanie (La Habana Vieja) aże do takij rzyki, ftorŏ sie mianuje Almendares, a kerŏ łoddziylŏ Vedado łod Miramar. Te ichnie zapłocie, Vedado mŏ ci gysztalt hamerikōńskigo Miami. Idymy ci wrōłz wele kiyrhowu mianowanego Necropolis Cristobal Colón (smyntŏrz Krzysztofa Kolumba) jednego ze nŏjsrogszych kiyrhowów na świycie, kaj je bez dwa

milijōłny grobōw. Przi tyj prōmynadzie, przi tym tryjtradzie miyszkali my ze mojōm Haźbiytkōm we hotylu Deauville. Niy lza tyż łōminōńć Parqe Central kaj na pojstrzodku postawilyli dynkmal José Martíego. Nó, i jak tyż to niy wlyjź niyskorzij do kabarytu Tropicana. Tyn restaurant i kabaryt łozewrzili we 1939r i je ci to na isto nŏjbarzij wywołany, spanialisty, szumny restourant i kabaryt na wolnym lufcie.

Łocuciōłech sie, alech niy kciōł jesce łozewrzić ślypiōw... kciōłech jak nŏjdugszij mieć tyn łobrŏzek przed łoczami. Ja, ja... tyn szif łod tego Ernesta Hemingwaya styrcy we jejigo rezidyncyji Finca Vigia na łobrzyżach Hawany (dwanōście kilomyjtrōw łod cyntrōm) kaj Ernest Henigway miyszkōł ze swojōm łostatniōm babeczkōm Mary Welsh. Wszyjsko to łoglōndalichmy ze mojŏm Haźbiytkōm we 1978 roku we tyj Jejigo chałpie, kaj gōściyli i Gary Cooper, i wywołanŏ szuszpilerka Ava Gardner, szauszpilerka, hamerikōński zibol zeksu, ftorŏ poradziōła sie szpluchtać we Jejigo basingu blank sago. Łōn sōm prasknōł sie w łeb ze faterkowyj tuplōwki we inkszyj swojij chałpie we Idaho we 2 lipca 1961 roka...

Musza łozewrzić chocia jedyn ślyp... na wekerze blynduje: 123... tōż bydzie chet pōł drugij...

Mōj gyburstak we 1955 roku. Pizło mi dziesiyńć lŏt. To bōł piyrszy gyburstak, piyrszy fajer już bez mojigo Tatulka. Jescech tak niy do łostatka spokopiōł cōż tyż to bydzie dalszij, kej mōj Tatulek mŏ swōj kwatyr na kiyrhowie... we wrzyśniu ida już do szczwŏrtyj klasy we szuli... trza sie uczyć tak, jakech to mojimu Tatulkowi przed łōnygo umrziciym snochwiōł, jakech ci mu to forgot prziłobiyecŏł. Zatym juzaś szejśćdziesiōnty trzeci rok i cheba mōj mŏjważniyjszy gyburstak. Mōm łoziymnŏście lŏt, jeżech już blank majerant, pŏłnolytni karlus. Ida do roboty, do naszego chorzowskigo werku, do Huty „Kościuszko”. Nŏjprzodzij byda robiōł za robola nale pewnikym musza skōńczyć politechnika. Śmigajōm latka, gyburstak... pizło mi dwadzieścia piyńć lŏt. Nō i już mie ku wojŏkōm niy weznōm... ida – jak to sie fajnie gŏdŏ – do „rezerwy”.... Przigŏdŏłech se kejsik szykownistŏ frela... nō możno już niy frela, bo miała dwie cery. Nale sztramskŏ, nogi duge aże do niyba, dychanie take gynał do gorzci... trefiōło ci to gynał we mōj gyburstak. Ta gryfnistŏ babeczka miała ci nale już bez trzidziści lŏt. Skuli tego i jŏ dociep żech do mojich lŏt dwa lata, coby sie niy gańbić, iżech je łod nij modszy. I tym szimlym we tyn mŏj gyburstak miŏłech już trzidziści lŏt, chocia pizło mi dziepiyro dwadzieścia łoziym. Wartko śleciało do Abrahama, do piyńćdziesiōntki. Chop

przi Abrahamie to ci je dziepiyro perzōłna, prŏwda? Fajery byli trzi. Jedyn dlŏ familijantōw, drugi dlŏ spōłpracownikōw ze mojigo werku a trzeci, nŏjsrogszy dlŏ tych nŏjlepszyjszych przocieli, sznapskamratōw i tych wszyjskich, ze kerymi żech bez łostatnie kieladziesiōnt lŏt balandrowŏł. Jednakowōż taki richtik sztramski, piyńćdziesiynciolytni chop swōj wert mŏ. Zdŏ mu sie, iże terŏzki to dziepiyro wszyjsko już na isto poradzi, a nŏjbarzij to przi tyj cŏłkij babsko-chopskij robocie. Gŏdajōm roztomajte mōndroki, iże wtynczŏs trza, przinoleżi swoja piyńćdziesiōntka, znaczy ślubnŏ baba, zwekslować na dwie dwadziestki piōntki. Jŏ tyż zawdy szpasuja i miynia, co mi to dochtōr fest przikŏzŏł, iże moga sie zadŏwać we mojich latach ino ze dziołchami dwadziściapŏralytnimi, i to pod warōnkym, iże jesce... modo wyglōndajōm. Nale juzaś we telewizyji taki jedyn mōndrok, szauszpiler i wigyjc trzimie, miarkuje, co chop po Abrahamie moge sie tak prŏwdōm zadŏwać ino ze babami wele śtyrdziści lŏt starymi... łōne na isto tak wartko chopowi... niy pitnōm, bo łōnym sie już tyż ścigŏ, coby ci tak do łostatka niy przepasować tych łostatnich prykolowych uciychōw...

Śnik to abo mi sie tak ino zdŏ? Weker pokazuje: 234... to już po pōł trzecij za nocki. Przecamć jesce mōm mocka czasu, niy musza tak wczas wstŏwa, moga jesce ponynać... nale je to spanie lebo ino tyrajōm mi po gowie nocne ambaje? Jedrkusie! Niy poradza znojść bindra... tyn niy sztimuje do tego ancuga, tyn drugi tyż niy, a miŏłech ci łōnych ze sia we Poznaniu, kaj mōm sztand na Miyndzynarodowych Targach Poznańskich kielanŏście... ja, ja... tyn bydzie na zicher bindować, nadŏwać sie... Napytali ci nŏs dzisiej na sroge „party”, na srogŏ wyżyrka do fyrmy British Steel Corporations tela, i to bez połednie. Łod pŏruch lŏt kŏżdyrok mōmy take zaproszyni łod szefōw tyj ynglickij fyrmy i, jak zawdy, idymy tam we pŏruch. Do kupy snami dziesiej idzie jedna ze śtyruch sztudyntkōw, ftore u nŏs bedinujōm... je ci to Margot... Ludzie, co to ci je za szwarnŏ dziołcha. Bez myjter siedymdziesiōnt wzrōstu... łōna jedzinŏ mŏ moje pozwolyństwo, coby do roboty przilazować na plaskatym abzacu (niy moge być przecamć srogszŏ łody mie). Wysztiglowanŏ, krōtko keculka, „mini”, a te jeji szłapy, ludzie! aże do niyba, pŏłnŏ szōstka dychanie... i siedzieć tyn na czym mŏ... Nō, niy bydymy sie my Polŏki, a łosobliwie my ze sztalindustriji, u tych ci Ynglynderōw gańbić za nasze dziołchy. Jŏch przecamć ci je dupny prowajder wieligo sztandu cŏłkij polskij hitnindustriji. Bez cŏłke chnet dwadzieścia lŏt robiōłech na roztomajtych miyndzynarodowych targach.

Nale bōł ci tyż snami jedyn inżiniyr ze Huty „Zŏbrze”. Jōłzel sie łōn mianowŏł. Tōż tyn Jōłzel szŏł symnōm i ze tōm gryfnōm dziołchōm-sztudyntkōm i drōgōm tuplikowŏł ci nōm łōn jak tyż to mōmy na tym bankycie fōngować, jak tam przi tyj przileżitōści łostŏć i sie blank niy zgańbić.
– Panie August! Suchejcie ino! Nŏjprzodzij te wszyjske móndroki, ftore nŏs napytali bydōm mocka gŏdać, łozprawiać a sie fest asić. Niy suchejcie tego wszyjskigo, panie August, i ty Margot, ino zarôzki stōńcie sie kole stoła kaj je jôdło (mianuje sie to terôzki tak madernie „szwedzki stōł”). Musicie tak sie tam stanōńć, cobyście swoji elbōłgi, swoji łokcie nôjbarzij mōgli na wszyjskie zajty je roztopiyrzyć; musicie stôć rozparzisto, szyroko, coby wasze grace mieli kajsik kole jednygo kwadratmyjtra szyrzki. Te wszyjske angyjbery bydōm przodzij mocka gôdać, mocka wynokwiać, mocka sie kwolić a my wrŏłz... styrcymy wele stoła, bo tam je jôdło (gorzôła bydōm ōłbry zōłwizōł kôżdymu wtykać do gracy). Nō, i styrcymy tak, styrcymy, i łoroz tyn nôjważniyjszy ze tyj ynglickij fyrmy na isto rzykô:
– Pytōmy, gryfnie proszymy, do stoła!
A my już tam sōmy! I już napoczynōmy ćkać wiela nŏm ino do rzici wlyjzie. Tyn kamrat tak poradziōł bez dwa tydnie (wtynczôs tela to zetrwało, bo terôzki ino śtyry dni) mieć festelny kust i niy wydŏwać żôdnych swojich betkōw na tyj delegacyji, na tyj dinstrajzie.

Jedyn blik na weker, świyci na czerwiōno 345, to już trzi śćwierci na szczwŏrtŏ. Jezderkusie! A śnik jak niy przilazowŏł, tak niy przilazuje. Kejsik, dziesiyńć, piytnŏście lŏt tymu nazŏd, czowiek modszy i stykło ci mu, iże lygŏł ło drugij, trzecij a już ło szóstyj na rozwidnioku wstŏwŏł, cuciōł sie blank mōnter i fertik do roboty. I bōło czowiekowi ganc egal czy bōł deczko chycōny, abo blank ci trzyźby; stykło trzi godziny spaniŏ i czowiek niy medikowŏł ło tym eźli wydoli we robocie, abo niy. Musiŏł wydolić i tela! Nō ja, nale to już starōś, podyszły wiyk. A ta starōś napoczynô sie nōm chopy, ja, chopy, wtynczôs, kej już niy poradzymy łoszpluchtać swojich szłapów we ausgusie! Bo tyż taki ci siedymdziesiyńciolytni knaker jak jŏ, je w dōma jak szolka ze utrzaskanym uchym... niy ma za co chycić, a pierōnym żŏl wyciepnōńć.

Lecy kedy tyż, kej niy poradza jak przinŏleży spać, śnik bez cŏłkŏ nocka niy przilazuje, stana sie przi łoknie i widza naprociw, we drugij chałpie za gardinōm starka abo starzika, ftorzi gynał jak jŏ tyż majōm utropa ze spaniym.
Nō, i na łostatku napocznōł blyndować szajn, taki srogachny leflektor na naszyj łochrōnce. Blynduje mi bez łokno na ściana nad mojim prykolym tak festelnie,

iże poradziōłbych cajtōng przeczytać przi tyj fōncli. To już piōntŏ abo pōł szōstyj ło rozwidniŏku. Łōni tam we tyj łochrónce już na podzim i bez cŏłkŏ zima świycōm tyn leflektor, coby mamulki ze swojimi dzieckami poradziyli gynał uwidzieć kaj lejzōm wczas z rańca...

Ślaciała jesce jedna nocka, jesce jedna niyprzespanŏ nocka bez śniku i ino kej trza ło rozwidnioku zakulwitać sie do haźlika, to idzie spomiarkować, iże już moje szłapy łodkŏzali posuszyństwa i ulygłōści... wrajziyli tyż mi już do biedra takŏ kyramiczô yndoprotyza a i moje kolańska tyż sie już dŏwno do imyntu wylajerowali i czowiek kulwitŏ sie, ciōngnie sie gynał jak cuch po spodniokach. Ja, jô miarkuja, coch już je zwiykowanô pierdoła, nale, ludzie!, mode ludzie!, kôżdego to czekô, na kôżdego przijńdzie dran.

A my Pōlôki, a tym tuplym i Ślónzôki,mómy jedyn srōgi fyjler. My durch i jednym ciyngym wajómy, jamrujymy i labiydzymy, i blank niy pōradzymy być rade i dō łōstatka kóntyntne. A na istō je mōcka zachów, kere skazujóm, iże nóm sie richtik darzi, i za kere gōdzi sie być wdziyncznym. Za cōż tak na istō przinōleżi sie łōd nôs łōdwdziynka, chōcia lecy kedy tegō niy wôżymy? Spróbuja tō terôzki wytuplikōwać. Nó, tóż za cō przinōleżi sie naszô razinku łōdwdziynka:

Za partnyra, kery we kôżdô nōc zesmykô, ścióngô snôs sztepdeka, bō tō na istō znacy, iże je łón inō ze cia, i niy ze żôdnym inkszym.

Za dziecka, kere miastō pōsprzóntać swōja izba, barzij majóm rade zaziyrać na telewizyjô, bō tō tak prôwdóm znacy, iże sóm łōne dóma a niy na hulicy, kaj by sie jim mógłō cōsik łōszkliwegō przitrefić, abō mógli by sie tak ci dō łōpstatka schacharzić.

Za sztōjery, za dôwki, ftōre musisz sztyjc bulić, bō tō na istō znacy, iże môsz chōpie... rōbōta.

Za niymōżybny, siôrczysty króm, kery musisz pōskludzać, pōsprzóntać pō gryfnym fajerze i gościnie, bō tō tak prôwdóm znacy, iże bółeś wtynczôs pōjstrzód przōcieli i kamratów.

Za twōji prziłōbleczynie, ftōre juzaś je na cia za knap, bō tō na istō znacy, iże môsz dōści jôdła i sie pasiesz...

Za ciyń, ftōry nónkô cie we rōbōcie, bō tō znacy, iże przebywôsz we sztralach latōwegō słóńca.

Za srōgi tepich, ftōry musisz wyklupać, i za łōkna, ftōre musisz umyć, bō tō na istō znacy, iże môsz chōpie dach nad gōwóm.

Za wszyjske jamrówania i narzyczki na naszô włôdza, na nasz rzónd, kere słyszysz naōbkōłō, bō tō znacy na zicher, iże mómy samtukej u nôs ślebōda a wōlnōść słówa.
Za wszyjske te sztrasynlaterny, kere zawdy sóm tak dalekō łōd placu kaj zaparkōwôłeś swój chōpie autōk, bō tō na istō znacy, iże pōradzisz jesce i chōdzić, i môsz strzōdek lōkómōcyji.
Za pierónym srōge rechnóngi za elekstryka a łōgrzywanie, bō tō znacy inō tela, iże môsz dóma ciepłō.
Za ta baba, ftōrô za tōbóm we kōściele tak stōpierónskō falszuje, bō tō znacy ta na zicher, iże jesce cōwieku... słyszysz.
Za tyn sztółs praniô dō wybiglōwaniô, bō tō wszyjskō znacy, iże ty i twōja familijô môcie sie w cō łōblyc.
Za bōlónczka côłkigō ōrganizmusu pō prōcnym dniōszku rōbōty, bō tō znacy na istō, iże pōradzisz jesce, jeżeś w sztandzie jesce ciynżkō bakać.
Za weker, za tyn stary buksiôk, kery cie kôżdydziyń łō rōzwidniōku bestyjskō wyrywô ze śniku, bō tō na zicher znacy, iże jesce chōpie żyjez.
Nó, i mōżnō jesce na łōstatku za te wszyjske aufryjgujónce ymilki we kómputrze, ftōre dōstôwôsz, bō tō cōwieku znaczy, iże môsz przōcieli i kamratów, i iże tela ludzi łō cia sztyjc myśli ...
A możno i niy?

Wielach sam we tyj szkryflaninie starôłech sie mōndrōści przekôzać, Eźli mi sie to udało? Niy miarkuja... to już wszyjsko znôleżi na tych, kerzi bydōm to czytać.
− Kciôłech jak nôjlepszij pōdsumōwać moje, rubo bez siedymdziesiōnt piyń lôt, żywobycie.− rzōndziōł August, kej dowôł te kielaset zajtōw do przeczytaniô Redachtōrowi, kery miôł to narychtować ku wydaniu.
A jô rzykna ino za Woody Allenem:
„Niy strachōm sie umrzić, ino ganc ajnfach wolôłbych, miôłbych rôd, coby mie przi tymu niy bōł!

Eugeniusz Kosmała
vel
Ojgyn z Pnioków
Chorzōw 2022r.

Nale jedne trza dopedzieć: muszymy sie diosecko uwijać, coby jesce wysuchać łozprôwek, gôdek i przipowiyści ludzi zwiykowanych podwiyl łōni je blank niy przepōmnōm, podwiyl bydōm sie te stare ludzie gańbić skuli nôs, i podwiyl jesce jejich dziywiczô poezyjô, zgańbōwanô swojōm sagościōm, zakutô sie we forchangu, nikej Yjwa wyżyniyntô ze raju.